

Suomi osallisuuden kielenä

Selvitys suomen kielen tilasta
Suomessa 2020-luvun puolimaissa

Suomi osallisuuden kielenä

Selvitys suomen kielen tilasta Suomessa 2020-luvun puolimaissa

Tiina Onikki-Rantajääskö

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Kuviot ja taulukot: Antti Kanner, Kielibuusti, Janne Pölönen
Kuvien vaihtoehtoiset tekstit: Miska Toivanen

Oikeusministeriö
CC BY-SA 4.0

ISBN pdf: 978-952-400-141-0
ISSN pdf: 2490-0990

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Suomi osallisuuden kielenä

Selvitys suomen kielen tilasta Suomessa 2020-luvun puolimaissa

Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2024:20		Teema	Selvityksiä ja ohjeita
Julkaisija	Oikeusministeriö		
Tekijä/t	Tiina Onikki-Rantajääskö		
Kieli	suomi	Sivumäärä	323

Tiivistelmä

Kansalliskielistrategian (2021) mukaisesti oikeusministeriö asetti suomen kielen selvityshenkilön ajalle 1.11.2022–30.4.2024 kartoittamaan ja määrittelemään suomen kielen tilanne ja haasteet sekä kielipoliittiset tavoitteet.

Selvitys perustuu kuulemisiin ja haastatteluihin, joissa on tavoitettu 250 asiantuntijaa. Käytävissä on ollut myös verkkokyselyvastauksia ym. aineistoa. Selvityksen näkökulmia ovat suomenkielisten palveluiden saatavuus ja maahanmuuttajien pääsy osalliseksi suomen kieleen.

Suomen kielen asema on hyvä. Englannin kielen käytön laajeneminen varsinkin korkeakouluissa luo kuitenkin paineita englannin käytön laajenemiseen muuallekin yhteiskunnassa. Tilanearvion perusteella esitetään suosituksia suomen kielen aseman tukemiseksi:

Perustetaan suomenkielisten palveluiden sähköinen seurantajärjestelmä.

Digitaalisten palveluiden kielen laatuun on kiinnitettävä huomiota, myös hyödyntämällä selkokieltä.

Koulutusjärjestelmän on huolehdittava siitä, että valmistuvat voivat toimia asiantuntijoina suomeksi.

Kaikille maahanmuuttajille tarvitaan mahdollisuus oppia suomea toisena kielenä. Monikielisille työpaikoille esitetään luotavaksi suomen kielen tuen malli.

Yksinomaisen englannin kielen käytön sijasta suositellaan monikielistä koulutusta ja monikielisiä käytänteitä. Jatkotoimena esitetään laadittavaksi monikielisen Suomen kielipoliittinen strategia.

Asiasanat julkinen hallinto, kansalliskielet, kielipoliittikka, koulutus, maahanmuutto, monikielisyys, palvelut, suomen kieli, julkishallinto

ISBN PDF 978-952-400-141-0

Asianumero VN/28919/2022

ISSN PDF 2490-0990

Hankenumero OM073:00/2022

Julkaisun osoite <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-141-0>

Finska som delaktighetens språk

Utredning av finska språkets tillstånd i Finland i mitten av 2020-talet

Justitieministeriets publikationer, Utredningar och anvisningar 2024:20		Tema	Utredningar och anvisningar
Utgivare	Justitieministeriet		
Författare	Tiina Onikki-Rantajääskö		
Språk	finska	Sidantal	323

Referat

I enlighet med nationalspråksstrategin (2021) utsåg justitieministeriet en utredare för finska språket för tiden mellan den 1 november 2022 och den 30 april 2024 för att kartlägga och fastställa finskans nuläge och utmaningar samt de språkpolitiska målen.

Utredningen bygger på höranden och intervjuer som har nått 250 sakkunniga. Också svar på webbenkäter o.d. material har använts.

Utredningens perspektiv är tillgång till service på finska och invandrarnas delaktighet i finska språket.

Finska språkets ställning är bra. Utökande användning av engelska språket, särskilt vid högskolor, skapar dock tryck för att utöka användningen av engelska även annanstans i samhället. Utgående från lägesrapporten föreslås följande rekommendationer för att stödja finskans ställning:

Det inrättas ett elektroniskt uppföljningssystem för service på finska.

Det ska ägnas uppmärksamhet åt kvaliteten på språket i de digitala tjänsterna, även genom att utnyttja klarspråk.

Utbildningssystemet ska se till att de utexaminerade kan arbeta som sakkunniga på finska.

Alla invandrare behöver en möjlighet att lära sig finska som andraspråk. Det föreslås att en stödmodell för finska skapas för flerspråkiga arbetsplatser.

I stället för att använda endast engelska rekommenderas flerspråkig utbildning och praxis. Som fortsatt åtgärd föreslås att det skapas en språkpolitisk strategi för det flerspråkiga Finland.

Nyckelord offentlig förvaltning, nationalspråk, språkpolitik, utbildning, invandring, flerspråkighet, service, finska språket

ISBN PDF 978-952-400-141-0

Ärendenummer VN/28919/2022

ISSN PDF 2490-0990

Projektnummer OM073:00/2022

URN-adress <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-141-0>

Finnish as the Language of Inclusion

Report on the State of the Finnish Language in Finland in the mid-2020s

Publications of the Ministry of Justice, Reports and guidelines 2024:20		Subject	Reports and guidelines
Publisher	Ministry of Justice, Finland		
Author(s)	Tiina Onikki-Rantajääskö		
Language	Finnish	Pages	323

Abstract

In accordance with the Strategy for the National Languages of Finland (2021), the Ministry of Justice appointed a rapporteur to chart and define the current situation and challenges of the Finnish language and set language policy objectives. The rapporteur's term of office ran from 1 November 2022 to 30 April 2024.

This report is based on consultations and interviews conducted with 250 experts. The rapporteur also had relevant online survey responses and other similar material at their disposal.

The focus areas of the report are the availability of services in Finnish and migrants' access to the Finnish language.

The report concludes that the status of the Finnish language is good. However, the increasing use of English, especially in higher education institutions, creates pressure for expanding the use of English in other areas of society as well. Based on an assessment of the situation, the rapporteur presents the following recommendations to support the status of the Finnish language:

An electronic monitoring system for services provided in Finnish should be established.

Attention must be paid to the quality of language used in digital services, also through increasing the use of easy-to-read language.

It must be ensured within the education system that those who graduate are capable of acting as experts using the Finnish language.

All migrants should be provided with an opportunity to learn Finnish as a second language. The rapporteur proposes that a model for Finnish language support be created for multilingual workplaces.

The rapporteur recommends multilingual education and practices instead of using English alone. As a follow-up measure, the rapporteur proposes that a language policy strategy for a multilingual Finland be drawn up.

Keywords public administration, general government, national languages, language policy, education, migration, multilingualism, services, Finnish language

ISBN PDF	978-952-400-141-0	ISSN PDF	2490-0990
Reference number	VN/28919/2022	Project number	OM073:00/2022

URN address <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-141-0>

Sisältö

Lukijalle	8
1 Johdanto	9
1.1 Lähtökohtia	9
1.2 Selvityksen toteutus, aineisto ja jäsenys	29
2 Asenneilmapiiristä ja kielitietoisuudesta	33
3 Koulupolut	46
3.1 Varhaiskasvatus ja esiopetus	48
3.2 Perusopetus	52
3.3 Lukio- ja ammatillinen koulutus	63
3.4 S2-polkujen erityiskysymyksiä	67
3.5 Englanninkielinen koulutus	85
3.6 Suosituksia koulupoluille	87
4 Korkeakoulutus	93
4.1 Ammattikorkeakoulut	94
4.2 Yliopistot	101
4.3 Tutkimus ja tiedejulkaiseminen	113
4.4 Suosituksia korkeakoulutukseen	130
5 Palvelujen ja työpaikkojen kieli	135
5.1 Suomenkielisten palvelujen saatavuus	135
5.2 Työpaikkojen monikielisyys ja suomen kielen asema	143
5.2.1 Esimerkitapauksia eri aloilta	144
5.2.2 Erilaiset työntekijäryhmät	147
5.2.3 Yritysten erilaisia lähtökohtia	149
5.2.4 Hyvät käytänteet	155
5.2.5 Kielitaitovaatimuksista	159
5.3 Esimerkinä sote	161
5.3.1 Rekrytoinnista	162
5.3.2 Työpaikkojen kielituki	164
5.3.3 Kielen laatuun liittyvät seikat	166
5.3.4 Selkokielen mahdollisuudet	168
5.4 Suosituksia suomenkielisten palveluiden ja monikielisten työyhteisöjen tueksi ...	170
6 Julkishallinnon kieli ja säädöskieli	175
6.1 Selkeä virkakieli	176
6.2 Säädöskieli ja EU-kielenhuolto	185
6.3 Suosituksia	189

7	Kuntien roolista kotoutumisen kannalta	192
7.1	Kotoutuminen ja muut osallisuutta edistävät palvelut	193
7.2	Suosituksia	201
8	Kotimaisten kielten keskuksen tehtävät ja resurssit	202
8.1	Kotuksen tehtävä ja yleistilanne	202
8.2	Kielenhuolto	205
8.3	Nimistönhuolto	209
8.4	Sanakirjat ja muu toiminta	211
8.5	Suosituksia	215
9	Erityisiä kielellisiin resursseihin, kielen laatuun ja lainsäädäntöön liittyviä kysymyksiä	216
9.1	Suomen kieleen liittyvän lainsäädännön kysymyksiä	217
9.1.1	Kieleen liittyvästä lainsäädännöstä	217
9.1.2	Suomen kieltä koskevista kanteluista	221
9.2	Erikoisalojen kieli ja terminologia	228
9.3	Kääntämisen ja tulkkauksen kysymyksiä	233
9.4	Selkokieli	239
9.5	Kieliteknologiasta	243
9.6	Suosituksia	251
10	Arjen ja vapaa-ajan kieliympäristö	255
10.1	YLE median kentän monipuolistajana	257
10.2	Journalismi	260
10.3	Kirjallisuus ja kustantaminen	263
10.4	Järjestöt kotoutumisen edistäjinä	268
10.5	Suosituksia	273
11	Päätäntö	275
12	Keskeisimmät suositukset	282
	Liitteet	291
	Liite A Ohjausryhmä	291
	Liite B Kuulemiset	291
	Liite C Verkkokysely	295
	Liite D Kysely suomenkielisestä tieteellisestä termistöstä	296
	Liite E Haastattelut	296
	Liite F Kokoukset ja keskustelutilaisuudet	298
	Lähteet	299

LUKIJALLE

Selvitys on syntynyt ajalla 1.11.2022–30.4.2024, ja minulla on ollut mahdollisuus käyttää siihen 30 prosentin panos Helsingin yliopiston suomen kielen professorin työajastani. Tutkijatohtori Antti Kanner ja Kotuksen erityisasiantuntija Matti Räsänen ovat toimineet neuvoa-antavina avustajina. Kanner on tuottanut tilastotietoa kokoavia kuvaajia ja kirjoittanut pelejä ja musiikkia koskevia osuuksia. Antti Kanner ja Tieteen termipankin projektisuunnittelija Harri Kettunen ovat pääosin toteuttaneet suomenkielistä tieteellistä terminologiaa koskeneen verkkokyselyn ja analysoineet sen vastauksia. Opiskelija Miska Toivanen on avustanut teknisesti, kirjoittanut kuvien vaihtoehtoiset tekstit ja koonnut luvussa 9.1.2 käsiteltyä tietoa.¹ Kiitän heitä sekä ohjausryhmää ja selvityksen hankeryhmää oikeusministeriössä kannustavasta asenteesta ja paneutuneesta otteesta. Ohjausryhmän puheenjohtaja Pirkko Nuolijärvi ja monet kollegat, ystävät ja tuttavat sekä puolisoni ovat olleet henkisenä tukenani.

Kauneimmat kiitokseni myös kaikille kuulemisiin ja muihin tilaisuuksiin osallistuneille sekä haastatetuille! Teidän äänenne kuuluu tekstissä, vaikka sen suodattaminen on vastuullani. Samoin kiitän kaikkia kyselyihin vastanneita ja muilla tavoin selvitykseen panoksensa antaneita. Kaikkea teiltä oppimaani en ole saanut mukaan selvitykseen, mutta toivon, että tunnistatte yleiskuvan. Raporttia ovat eri vaiheissa osin tai kokonaan lukeneet ohjausryhmän jäsenet, avustajat ja heidän lisäksi Minna Harmanen, Salli Kankaanpää, Johanna Komppa, Lari Kotilainen, Salla Kurhila, Lea Laitinen, Eetu Mäkelä, Minna Suni ja Sanna Voipio-Huovinen. Kiitän heitä kaikkia paneutuneista kommenteista. Raportin virheet ja puutteet jäävät vastuulleni. Työyhteisöni on joustavuudellaan mahdollistanut urakkani. Suomen kielen käytön laajuus ja kielikysymysten moninaisuus ylittävät tähän selvitystehtävään varatun resurssin ja omat mahdollisuuteni. Yrittäessäni kursia laajasta kielimaisemasta kokoon rajallista ja hahmotettavaa katsausta minua on kannatellut se tunne, että suomen kielen kysymykset ovat yhteisiä ja tärkeitä niin monelle meistä.

Tiina Onikki-Rantajääskö
Toukokuu 2024

1 Osin suorittaessaan siviilipalvelusta Kotuksessa, osin selvityshankkeen rahoituksella.

1 Johdanto

Tämä suomen kielen elinvoimaisuutta kartoittava selvitystyö on osa Kansalliskielistrategian (2021) toteutusta. Selvitys perustuu ensi sijassa asiantuntijoiden haastatteluihin ja kuulemisiin. Lähtökohtina ovat kysymykset suomenkielisten palveluiden saatavuudesta ja kielellisestä osallisuudesta. Haastattelujen pohjalta on pyritty luomaan käytännönläheinen ja ymmärtämisen kysymyksistä lähtevä tilannekuva. Tämä raportti nostaa esiin joitakin keskeisiä alueita, jotka ovat kielellisten kysymysten kannalta ratkaisevia suomalaisessa yhteiskunnassa. Suosituksissa korostetaan jatkotoimia ja jatkotutkimuksen tarvetta. Johdannossa käsitellään lyhyesti suomen kielen asemaa ja tämän selvityksen lähtökohtia sekä näkemystä kielipolitiikasta. Toisessa alaluvussa kerrotaan selvityksen toteutuksesta.

1.1 Lähtökohtia

Suomi on ainut maa maailmassa, jossa suomen kieli on valtakielen asemassa virallisena kielenä. Siksi Suomen valtiolla ja suomalaisella yhteiskunnalla on erityinen velvollisuus huolehtia suomen kielen asemasta ja eritaustaisten suomenpuhujien kielellisistä oikeuksista. Suomen kielestä ei huolehdi missään muualla.

Suomen kielen asemaa voidaan tarkastella yhteiskunnan, kielen tai sen käyttäjien näkökulmasta. Kielen käyttäjistä puhuttaessa korostuu puheyhteisön näkökulma tai yksittäisen ihmisen kielelliset oikeudet. Tässä raportissa nämä näkökulmat nousevat vaihtelevasti esiin. Keskeinen lähtökohta on kielen tehtävä ihmisten välisen vuorovaikutuksen ja ymmärtämisen mahdollistajana. Suomen kieli on Suomen kansalliskielenä yhteiskuntaa ylläpitävä kieli. Yhteisesti ymmärrettävä kieli mahdollistaa demokraattisen yhteiskunnan toiminnan. Käsitelmä yhteisesti ymmärrettävästä kielestä ei kuitenkaan ole yksioikoinen. Siihen kytkeytyy sekä monikielisyteen että kielen laatuun liittyviä kysymyksiä, joita käsitellään tämän raportin eri osissa.

Suomi on monikielinen maa. Suomi ja ruotsi ovat lainsäädännölliseltä asemaltaan toisiinsa rinnastettuja kansalliskieliä. Suomessa on myös muita kotoperäisiä kieliä: alkuperäiskansa saamelaisten inarin-, koltan- ja pohjoissaame sekä karjala,

suomalainen ja suomenruotsalainen viittomakieli, romanikieli, jiddiš ja tataari.² Näillä on osin lainsäädännön suoma erikoisasema, ja niiden asemaa seurataan myös *Alueellisia ja vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan* edellyttämässä raportoinnissa.³ Raportointi koskee Suomen osalta myös venäjän ja viron kieltä. Tämä osoittaa myös, että raja kotoperäisten kielten tai perinteisten vähemmistökielten ja maahanmuuttajakielten välillä on jossain määrin tulkinnanvarainen.⁴ Suomen lainsäädäntö ei käytä näitä käsitteitä eikä se myöskään tunne termiä virallinen kieli (kielten asemasta lainsäädännössä ks. lukua 9.1.1).⁵

Maahanmuuttajakielten määrä on runsastunut 1990-luvulta lähtien. Tarkkaa tietoa Suomessa puhuttavien kielten määrästä ei ole, koska väestötietojärjestelmään voi ilmoittaa vain yhden äidinkielen. Tilastoissa on lisäksi käytössä liian suppea kielten luettelo, jolloin osaa tosiasiallisista ensikielistä ei saada näkyviin.⁶ Tilastokeskuksen mukaan äidinkieliä on ainakin noin 160, Kotimaisten kielten keskuksen arvion mukaan kuitenkin tosiasiallisesti viitisensataa.⁷ Vähemmistökieliä puhuvat ihmiset ovat tyypillisesti monikielisiä eivätkä sellaiset käsitteet kuin äidinkieli tai ensikieli välttämättä kuvaa heidän vahvimmin hallitsemaansa kieltä: lapsen kotona on voitu käyttää alusta asti useampia kieliä ja ympäristöstä niin kutsuttuna toisena kielenä opittu kieli tai kielet voi(vat) ajan oloon liittyä vahvimpien kielten joukkoon.

Monikielisyys on kautta aikojen ollut vallitsevaa ihmisyhteisöissä samaan tapaan kuin yhteisöjen välinen vuorovaikutuskin. Nykyinen globaalistuminen tuo kehitykseen kuitenkin piirteitä, joiden vaikutuksia ei voi ennustaa pelkästään historian

2 Kotoperäisiä kieliä on käytetty nykyisen Suomen alueella ennen valtiollisten rajojen muodostumista. Nimityksistä ks. Kotus: [Kielen asemaan liittyvät termit hallinnossamme -sanasto](#).

3 Ks. Ulkoministeriö: [Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja \(1992\)](#). Ilmeinen puute on, ettei karjalan kieltä mainita Suomen perustuslaissa eikä sillä ole omaa kielilakia. Ks. Kielipoliittinen ohjelma 2022.

4 Valtiot voivat itse päättää, mitä kieliä peruskirjan raportoinnissa seurataan. Ks. tarkemmin Dahlberg 2024.

5 Vaikka sanaa ”virallinen kieli” ei käytetä lainsäädännössä, niin käytännössä ”kansalliskieli” tarkoittaa lainsäädännössä samaa asiaa; tästä on mainittu esim. hallituksen esityksessä eduskunnalle uudeksi kielilakiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi (HE 92/2002 vp, s. 67): ”Ottaen huomioon lisäksi muut perustuslain kielisäännökset käsite ’kansalliskieli’ on myös ymmärrettävä siten, että kansalliskieli on rinnastettavissa monissa muissa maissa käytössä olevaan käsitteeseen virallinen kieli.”

6 Ks. [Lausuntopyyntö selvityksestä usean kielen merkitsemisestä väestötietojärjestelmään](#).

7 Kotus: [Kielitieto](#). Väestörakenne [verkkajulkaisu]. ISSN=1797-5379. Helsinki: Tilastokeskus [Viitattu: 10.5.2024]. Saantitapa: <https://stat.fi/julkaisu/cl8lprraorrr20dut5a0tywm5>.

perusteella. Talous-, liikenne- ja mediayhteydet luovat nopeita vaikutusyhteyksiä niin yhteiskuntien, ihmisryhmien kuin yksittäisten ihmistenkin välille eri puolilla maailmaa. Englanti on levinnyt globaalin maailman yhteiseksi kieleksi, lingua francaksi, tavalla jonka laajuudelle ei löydy vertailukohtaa muista tai aiemmista valtakielistä.⁸ Muuttoliikkeet luovat kielten moninaisuutta, johon on suurkaupungeissa viitattu superdiversiteettinä, eräänlaisena monimoninaisuutena.⁹ Suomesakin suurimpien kaupunkien seuduilla puhutaan karkeasti arvioiden ainakin noin pariasataa kieltä.

Suomi on siis yhä monikielisempi. Suomen kielen merkitys ja rooli on syytä nähdä entistä tietoisemmin suhteessa muuttuvaan kielelliseen ja yhteiskunnalliseen tilanteeseen. Muuttuvassa suomalaisessa yhteiskunnassa suomen kielen elinvoimaisuuden vahvistaminen edellyttää resursseja ja aktiivisia toimia, joita eritellen tarkemmin tässä raportissa. On kuitenkin syytä painottaa sitä lähtökohtaa, että Suomen kielen asema on tällä hetkellä hyvä. Se on lainsäädännöllisesti hyvin suojattu Suomen kansalliskielenä ja sitä käytetään maan valtakielenä kaikilla keskeisillä yhteiskunnan käyttöalueilla eli domeeneilla. Lainsäädännön lisäksi kielen asemaa vahvistavat muun muassa monipuolinen, suomenkielinen media- ja kulttuuritarjonta.

Tämän raportin toimeksianto perustuu Valtioneuvoston periaatepäätöksenä julkaistuun *Kansalliskielistrategiaan* (2021), joka viitoittaa kansalliskieliä koskevaa politiikkaa yli hallituskausien. *Kansalliskielistrategiassa* todetaan haasteena, että kieliympäristön nopeat muutokset vaikuttavat suomen kielen käyttöön. Suomen kielen aseman arvioidaan muuttuneen viime vuosikymmeninä. Suomen kielen osalta päätavoitteena on estää kielen käyttöalan kaventuminen. Päämääräksi (2.3) asetettiin suomen kielen elinvoimaisuuden vahvistaminen. Toimenpiteenä sen saavuttamiseksi luodaan suomen kieltä koskevaa politiikkaa kielen elinvoimaisuuden turvaamiseksi. Työ päätettiin aloittaa nimittämällä selvityshenkilö kartoittamaan ja määrittelemään suomen kielen tilanne ja haasteet sekä kielipoliittiset tavoitteet.¹⁰ Tämän mukaisesti oikeusministeriö asetti suomen kielen professori Tiina Onikki-Rantajääskön selvityshenkilöksi ajalle 1.11.2022–30.4.2024.¹¹

8 Ks. esim. Hülmbauer & Seidlhofer 2013.

9 En tässä yhteydessä puutu käsitteen erilaisiin ja tutkimusmenetelmiin ulottuviin tulkitoihin, joista esim. Martikainen & Pöyhönen 2023, Blommaert & Rampton 2011.

10 Kansalliskielistrategia 2021, 133.

11 Oikeusministeriön tiedote 9.11.2022: [Oikeusministeriö nimitti suomen kielen selvityshenkilön.](#)

Kansalliskielistrategian suomen kieleen kohdistuvan huolen taustalla oli suomen kielen lautakunnan vuonna 2018 julkaisema kannanotto, jossa lautakunta nosti esiin erityisesti seuraavat kansalliskieliä koskevat huolenaiheet: kansalliskielten käyttöalan kaventuminen, yhteiskunnan toimintaa vaikeuttava yleiskielen hallinnan heikkeneminen, suomalaisen kieliyhteisön jäseneksi pääsyn kynnyksen ja vähemmistökielten ja maahan tulleiden oman äidinkielen opetus.¹² Kannanotto julkaistiin, kun jäljempänä mainittavan epävirallisen kielipoliittisen toimintaohjelman *Suomen kielen tulevaisuus* julkaisemisesta oli kulunut lähes kymmenen vuotta eivätkä useimmat sen suositukset olleet johtaneet toimiin, vaikka kielitilanteen muutoksesta näkyi yhä selvempiä merkkejä.¹³ Erityisesti englannin kielen laajentuva käyttö koulutuksessa, tutkimuksessa ja työelämässä, varsinkin palveluissa, herätti kannanotossa huolta kansalliskielten käyttöalan kapenemisesta.¹⁴

Tämä selvityshenkilön raportti perustuu *Kansalliskielistrategiaan* (2021), ja sen lähtökohtana on myös Kotimaisten kielten keskuksen julkaisema suomen kielen kielipoliittinen toimintaohjelma *Suomen kielen tulevaisuus* (2009). Jälkimmäisessä kartoitettiin varsin laajasti suomen kielen käyttöalueita (domeeneja), ja se sisälsi joukon toimintasuosituksia. Tässä raportissa otetaan kantaan siihen, missä määrin nuo suositukset ovat toteutuneet. Kieliympäristön muutoksia kartoitetaan suhteessa toimintaohjelmassa kuvattuun tilanteeseen. *Hallituksen kertomuksessa kielilainsäädännön toteutumisesta* (2021; tästä lähtien Kielikertomus) todetaan, että suurin osa aiemman *Kansalliskielistrategian* (2012) esittämistä toimista on toteutettu.¹⁵ Aiempi kansalliskielistrategia sekä kielilain seuranta on painottanut ruotsinkielisten kielellisten oikeuksien toteutumista, koska niissä on ilmennyt selvempiä kehitystarpeita kuin suomenkielisten oikeuksien osalta. Kielikertomuksessa todetaan, että toimien onnistuneisuutta ja niiden vaikuttavuutta on hankala todentaa. Oikeusministeriön keskeinen lähde on *Kielibarometri*.¹⁶ Viimeisintä *Kielibarometriä* on hyödynnetty viimeisimmässä Kielikertomuksessa, joten niiden tuloksia ei ole tarpeen toistaa tässä raportissa. Kieliasioiden vaikea todennettavuus on haaste myös tässä selvityksessä.

12 *Kansalliskielistrategia* 2021, 97.

13 Huomautettakoon, ettei tämän raportin laatinut selvityshenkilö ollut tuolloin suomen kielen lautakunnan jäsen eikä hän myöskään osallistunut epävirallisen kielipoliittisen toimintaohjelman laatimiseen.

14 *Kansalliskielistrategia* 2021, 98; Kotus, Suomen kielen lautakunnan kannanotto 26.10.2018: [Suomi tarvitsee pikaisesti kansallisen kielipoliittisen ohjelman](#).

15 *Kansalliskielistrategian* toteutumista seuraa oikeusministeriö, joka kerää vuosittain muiden ministeriöiden katsaukset niiden vastuulla olevien toimenpiteiden edistymisestä valtioneuvoston kansalliskieliverkoston kautta (*Kansalliskielistrategia* 2021, 148).

16 *Kielikertomus* 2021, 57, Lindell 2021, Lunabba 2019.

Selvityshenkilön toimeksianto ei ole mahdollistanut uutta tutkimusta, vaan tilannekuva on hahmottunut kolmen kuulemistilaisuuden ja noin viidenkymmenen haastattelun pohjalta (ks. lukua 1.2). Haastattelut ovat olleet asiantuntijoiden ja kokemusasiantuntijoiden vapaamuotoisia yksilö- tai ryhmähaastatteluja. Haastatteluja on täydentänyt internetissä avoimesti helmi–toukokuussa 2023 saatavilla ollut kysely, johon tuli 52 vastausta. Kysely oli ensi sijassa suunnattu sellaisille organisaatioille ja asiantuntijoille sekä kokemusasiantuntijoille, joilla on yksittäisiä kokemuksia laajempaa käsitystä suomen kielen käytöstä yhteiskunnassa. Kysymyksillä haettiin vapaamuotoisia avovastauksia, ja niitä myös saatiin. Lisäksi käytössä on ollut suuri määrä kirjallisia tutkimuksia ja raportteja sekä muuta materiaalia, erityisesti mediasta poimittua. Käytettävissä oleva aineisto on laaja, mutta sen perusteella ei kuitenkaan ole mahdollista muodostaa tarkkaa kuvaa siitä, mikä suomen kielen asema suomalaisessa yhteiskunnassa käytännössä on tällä hetkellä. Raportti on ennemminkin yksi askel kohti tarkemman tilannekuvan luomista. Sen painopiste on esitettävissä jatkotoimissa, joista osa tähtää kattavampaan tilannekuvaan ja osa on konkreettisia toimia suomen kielen elinvoimaisuuden turvaamiseksi. Jotkin niistä voidaan toteuttaa heti, toiset taas vaativat resursointia ja suunnittelua.

Kansalliskielistrategiasta nousee kaksi keskeistä näkökulmaa, jotka jäsentävät läpileikkaavina myös tätä tarkastelua. Suomenkielisten kielellisten oikeuksien kannalta keskeinen on kysymys siitä, kuinka kattavasti palveluja on tosiasiallisesti saatavilla suomen kielellä. Tähän liittyy myös kysymys kielen laadusta. Taustalla on laajempi kysymys siitä, toteutuuko *Kansalliskielistrategian* ja kielilainsäädännön tavoite suomenkielisten mahdollisuudesta elää täysipainoista elämää omalla kielellään. Siihen kytkeytyy myös kysymys koulutusjärjestelmän kielistä. Toinen läpileikkaava näkökulma on kysymys osallisuudesta suomen kieleen. Tällöin painopiste on maahanmuuttajien mahdollisuuksissa päästä kieliyhteisön jäseniksi, – ja ylipäänsä niiden suomalaisten, joille suomi on toinen kieli tai yksi niistä kielistä, joita he tarvitsevat oman kieltensä rinnalla. Nämä näkökulmat eivät ole toisistaan erilliset, ja siksi tarkastelu ei jakaudu niiden mukaan, vaan kielen keskeisiä käyttöalueita tarkastellaan kummaltakin kannalta. Osallisuuden kysymykset eivät myöskään rajaudu kielellisen taustan mukaan. Erilaisia ulkopuolisuuden kokemuksia tai ymmärtämisvaikeuksia voi olla eri tilanteissa ja erilaisten tekstilajien kanssa myös niillä, joille suomi on vahvin kieli.

Rinnakkaiskielisyden edistäminen on monessa tapauksessa keskeinen keino ottaa huomioon kielenpuhujien moninaiset kielelliset taustat ja valmiudet ja samalla vahvistaa suomen kielen elinvoimaisuutta. Tärkeää on kuitenkin hahmottaa, että tämä raportti lähestyy monikielisyttä suomen kielen kannalta. Muiden kielten, myös toisen kansalliskielen ruotsin, aseman tarkastelu rajautuu tämän selvityksen

toimeksiannon ulkopuolelle. Samoin tarkastelun ulkopuolelle jää sinänsä tärkeä kysymys vieraiden kielten taidosta ja koulun tarjoamasta kielivalikoimasta, jonka suppeneminen herättää syystä huolta.¹⁷

Kielipolitiikka ymmärretään tässä laajasti, vaikka itse poliittinen päätöksenteko ja sitä seuraava toimeenpanon valmistelu jää tämän raportin ulkopuolelle. Ensinnäkin huomiota on syytä kiinnittää kaikkiin yleisesti erotettuihin kielipolitiikan ulottuvuuksiin,¹⁸ joita ovat:

- Kielen status eli asema yhteiskunnassa. Suomessa kielen asemaa määrittää keskeisesti lainsäädäntö.
- Kielen korpus eli dokumentoidut kielivarannot. Nämä kattavat esimerkiksi standardikielen normittamisen ja laaditut ohjeistukset, sanakirjat sekä sähköiset kieliaineistot, joita käytetään eri tarkoituksiin.
- Koulutusjärjestelmä, joka ratkaisevasti vaikuttaa niin kansalaisten kielelliseen repertoaariin eli kunkin ihmisen käytössä olevaan kielivarantoon kuin myös yhteiskunnan monikielisyyteen sekä kielellisen toiminnan monipuolisuuteen ja laatuun.
- Kieliteknologia, jonka avulla tapahtuvaan sovellus- ja kehitystyöhön tarvitaan edellä mainittuja laajoja sähköisiä kieliaineistoja.

Laaja kielipoliittinen tarkastelu kattaa myös ihmisten arjen kielelliset käytänteet ja kieliasenteet.¹⁹ Esimerkiksi huoltajat vaikuttavat ratkaisevasti siihen, mitä kieliä heidän lapsensa omaksuvat ja mistä kielistä tulee vahvimpia, mikä merkitään väestötietorekisteriin äidinkieleksi,²⁰ millä kielellä lapsi käy koulua ja mitä kieliä hän siellä oppii. Läheisten kanssa tapahtuva kielellinen vuorovaikutus ja esimerkiksi lapselle lukeminen luovat ratkaisevan pohjan äidinkielen tai kotona käytettävien kielten taidoille ja kielitaidolle ylipäänsä. Kieli kietoutuu vahvasti lapsen kehitykseen ja kasvuun yksilönä sekä yhteisönä ja yhteiskunnan jäsenenä.

17 [Lähteenmäki ym. 2024](#), Pyykkö 2017.

18 Tässä ei ole tarpeen erottaa kielipolitiikkaa ja kielisuunnittelua toisistaan, ei myöskään kielipolitiikkaa politiikkatoimista, sillä tähän kokonaisuuteen viitataan suomeksi usein yhdellä termillä kielipolitiikka. Englanninkielisessä kirjallisuudessa käytetään sen sijaan usein termiä language policy and planning. Esim. Oakes (2024, 36) listaa kielisuunnittelun (language planning) ulottuvuuksina vastaavia, joita tässä käsitellään kielipolitiikan ulottuvuuksina.

19 Esim. Spolsky 2023, x.

20 Väestörekisteriin voi merkitä vain yhden kielen. Lisäksi muut kuin suomen tai ruotsin äidinkielekseen ilmoittaneet voivat ilmoittaa asiointikielekseen suomen tai ruotsin.

Kieli, kielelliset resurssit ja vuorovaikutus vaikuttavat keskeisesti siihen, miten ja millaiseksi yksilön kokemus osallisuudesta yhteiskuntaan muodostuu. Kielen merkitystä voi kuvata osallisuuden kolmijaon avulla: paljolti kielen avulla ja sen kautta ilmenee toimiminen, omistaminen ja kuuluminen:

- Toimiminen tarkoittaa sitä, että ihminen käyttää aktiivisesti omia resurssejaan ja kulttuurista toimijan tietoaan. Hän pystyy tekemään omaa elämäänsä koskevia päätöksiä. Parhaimmillaan toimiminen on sitä, että jokainen voi ilmaista itseään itselleen merkityksellisissä kielenkäyttötilanteissa yhdenvertaisesti muiden kanssa.
- Omistaminen on pääsyä osalliseksi yhteiskunnan tarjoamiin resursseihin, kuten työllistymiseen ja etuuksiin. Siihen kuuluvat toimeentulo ja ylipäänsä elämän aineelliset edellytykset.
- Kuuluminen on (kieli)yhteisön täysivaltaista jäsenyyttä. Kuulumiseen kuuluu myös se, että jokainen yhteisön jäsen voi kokea, että kielen kategoriat tunnistavat hänet ja hänenlaisensa ihmiset. Esimerkiksi nimettäessä ja luonnehdittaessa ihmisryhmiä ei siis suljeta joitakin jäseniä ulkopuolelle ikään kuin näkymättömiin. Kielen ei tulisi muutenkaan rajoittaa osallistumista, vaan mahdollistaa yhdenvertainen jäsenyys yhteisössä. Merkitykselliset sosiaaliset suhteet tuottavat kuulumisen tunteen.²¹

Osallisuuden vastakohtia ovat syrjäytymisen ulottuvuudet: vetäytyminen ja kokemus siitä, ettei omaan elämään pysty vaikuttamaan, turvattomuus, taloudellinen ja terveydellinen huono-osaisuus ja kuulumattomuuden tunne, kokemus osattomuudesta. Kielen osuus osallisuuteen on monisuuntainen. Toimimiseen, omistamiseen ja kuulumisen tunteeseen tarvitaan kielitaitoa, kykyä olla mukana vuorovaikutuksessa, ymmärtää ja tulla ymmärretyksi. Lähtökohtaisesti tarvitaan toimijuutta ainakin aktiivisena pyrkimyksenä sellaiseen kielitaitoon, jonka avulla voi päästä osalliseksi yhteisöön. Toisaalta osallisuus on myös portti kielitaitoon: yhteisön toimintaan osallistumalla oppii toimivia kielen käytön tapoja, kielellisiä käytänteitä ja kuhunkin yhteyteen sopivia ilmauksia. Tarvitaan siis yhteisö, joka ottaa mukaan toimintaansa myös ne, jotka opettelevat yhteistä kieltä tai yhteisiä kieliä.²² Pyrkimys yhdenvertaiseen osallisuuteen koskee kaikkia yhteiskunnan jäseniä heidän kielellisestä taustastaan riippumatta.

21 Raivio & Karjalainen 2013, Intke-Hernandez 2020, 31.

22 Intke-Hernandez 2020, 31.

Kielen asemaan ei vaikuteta ainoastaan virallisia teitä, kuten lainsäädännöllä tai opetussuunnitelmilla. Kielen statuksen muotoutumiseen vaikuttavat myös esimerkiksi asenteet, arvostukset ja ideologiat. Ne saavat ilmaisunsa paitsi poliittisina ideologioina myös siinä, kuinka toimimme arkisessa kanssakäymisessä. Lisäksi ne ilmenevät vaikkapa kulttuurissa, muodissa ja markkinoinnissa.²³ Janne Saarikivi on esimerkiksi kiinnittänyt huomiota Helsingin keskustan kielimaisemaan, jossa herkuja nimetään ja mainostetaan usein englanniksi ja arkisia välttämättömyyselintarvikkeita suomeksi.²⁴ Tuoreen tutkimuksen mukaan englannin kieli näkyy Helsingin keskustan kielimaisemassa ennen kaikkea matkailijoiden suosimilla alueilla.²⁵

Tässä raportissa keskeinen lähtökohta on kielen merkitys yhteisessä ymmärtämisessä tai ainakin sen mahdollistamisessa. Kieli kietoutuu lähes kaikkeen ihmiselämässä, ja kielen lukuisat tehtävät vaikuttavat taustalla silloinkin, kun niihin ei kiinnitetä erityistä huomiota. Ihminen rakentaa kielen avulla minuuttaan, suhdetaan muihin ihmisiin, yhteisöön, yhteiskuntaan ja kulttuuriin. Vastaavasti koko yhteisöllinen elämämme ja yhteiskunnan toiminta rakennetaan ja tulkitaan pitkälle kielen avulla. Kielellä on todellisuutta rakentava, tulkintoja uusintava tai uudistava tehtävänsä. Yhteisestä toiminnasta niin kahden kaveruksen välillä kuin yhteiskunnallisessa päätöksenteossa neuvotellaan ja päätetään kielen avulla. Ajattelu, tunteiden tulkinta ja identiteetti rakentuvat pitkälle kielellisesti. Kieli osaltaan mahdollistaa myös sen, ettei pelkästään toisteta aiemmin sanottua vaan luodaan myös uutta. Eikä kieli tarkoita vain yhtä kieltä vaan kaikkia yksilön tai yhteisön käytössä olevia kieliä. Ymmärtämiseen tarvitaan yhteistä kieltä tai yhteisiä kieliä.

Lisäksi kielitaidon taso on kytköksissä siihen, kuinka syvästi ja vivahteikkaasti kyseinen kieli on yhteydessä käyttäjänsä tunteisiin ja kokemuksiin, kuinka täsmällisiä ja monivivahteisia merkityseroja hän pystyy tulkitsemaan ja tuottamaan. Äidinkielen yhteydestä tunteisiin on tutkimusnäyttöä. Äidinkielen prosessointi aktivoi aivojen tunneverkostoja vahvemmin ja aiheuttaa voimakkaampia tunnereaktioita kuin myöhemmin opittujen kielten prosessointi. Psykologisissa kokeissa on todettu vahvimman kielen herkempi yhteys erityisesti negatiivisia tunteita herättäviin ärsykkeisiin. Koehenkilöt reagoivat negatiivisia tunteita herättäviin kielellisiin ärsykkeisiin voimakkaammin, jos ne esitettiin heidän äidinkielellään, verrattuna siihen, että ne esitettiin formaalisti (kuten koulussa) opitulla kielellä. Kokeessa kummankin kielen

23 Ricento 2005, 5, ks. myös Saarinen 2009.

24 Saarikivi 2023.

25 Risku 2024.

taito oli vankka, mutta ei tasavahva.²⁶ Äidinkielen tai yksilön vahvimpien kielten erityinen merkitys kumpuaa laajoista ilmaisumahdollisuuksista ja helppoudesta, mahdollisuudesta ymmärtää ja tulla ymmärretyksi niin pitkälle kuin se kielen avulla on mahdollista.

Kieli ja kielet ovat osa ihmisten, yhteisöjen ja kansakuntien identiteettiä. **Suomen kielen yhteiskunnallisen aseman vahvistaminen** ja suomen kielen määrätietoinen kehittäminen laaja-alaiseksi sivistyskieleksi ovat kuuluneet keskeisesti niin kutsuttuun kansalliseen projektiin, jossa Suomi alettiin mieltää kansakunnaksi 1800-luvulla laajemman eurooppalaisen kansallisromanttisen aatesuunnan tuella. Suomen kieltä kehittäneiden sinnikkyys voitti vähitellen vähättelevät asenteet ja epäilyt siitä, etteivät suomen kielen ilmaisuvarat riittäisi sivistyskielen tarpeisiin.²⁷ Osa ruotsinkielisistä sivistyneistöperheistä jopa vaihtoi suomen omaksi kotikielekseen, vaikka kielenvaihto vaati ponnisteluja. Suomen suuriruhtinaskunnan valtiollinen itsenäistyminen vuonna 1917 mahdollisti omaehtoisen kansallisten instituutioiden perustamisen ja kehittämisen. Suomen kielen käyttöalat laajenivat ja kielen asema vahvistui pitkäjänteisen työn tuloksena. Kehitys kesti vuosikymmeniä. Käytännön kysymysten lisäksi suomen ja ruotsin keskinäisestä asemasta on kautta aikain käyty myös poliittisia kiistoja. Perimmältään suomen kielen kehittäminen yhteiskuntaa ylläpitäväksi kieleksi onnistui sen takia, että suomenkieliset muodostivat väestön suuren enemmistön. Valtaosa väestöstä eli vielä toiseen maailmansotaan asti perinteisessä agraariyhteiskunnassa, mutta tietoisuus yhteiskunnallisen osallistumisen mahdollisuuksista kasvoi ja modernisaation edetessä sosiaalinen liikkuvuus koski yhä useampia. Suomen kieli muuttui esteestä mahdollistajaksi.

Suomen kieltä oli käytetty kirkon ja lainkäytön yhteyksissä sekä esimerkiksi jumalanpalvelusten yhteydessä annetuissa viranomaiskuulutuksissa jo aiemmin, mutta varsinaisesti suomen kirjakielen kehitys käynnistyi reformaation aikana 1500-luvun puolimaissa. Kirkon ja lakitekstien käännöksillä ruotsista suomeen on pitkät perinteet jo 1500-luvulta asti, mutta lakien suomennoksilla ei vielä ollut Ruotsin aikana virallista asemaa. Julkisen suomen kielen virallinen merkkipaalu oli vuoden 1863 keisarillinen asetus, nk. kielireskripti, jonka mukaan suomen tuli nousta ruotsin rinnalle viranomaisten ja tuomioistuinten asiakirjoissa kahdenkymmenen vuoden siirtymäajalla. Vuonna 1919 Suomen perustuslaissa vakiinnutettiin suomen ja ruotsin tasaveroinen asema kansalliskielinä, ja vuoden 1922 kielilaisissa täsmennettiin kielten

26 Naranowicz ym. 2022 ja siinä mainitut lähteet, kognitiotieteen professori Riikka Möttönen (henkilökohtainen tiedonanto sähköpostitse).

27 Myös itseoppineet kansankirjoittajat kirjoittelivat sivistyneistön julkaisemiin lehtiin ja keskustelivat julkisesti kirjakielestä ja kansallisista kysymyksistä (Nordlund 2005, Nordlund & Pallaskallio 2018).

virallista käyttöä ja luotiin kriteerit kuntien kaksikielisyydelle. Käytännössä suomen kielen käytön laajeneminen julkishallinnon kielenä oli hidasta, mutta vähitellen suomen kielen asema vakiintui 1900-luvun alkuvuosikymmeninä.

Myös koulutuksessa suomen kielen käyttö laajeni hitaasti, mikä liittyi kansakoulujen hitaaseen yleistymiseen. Alkeisopetusta on kautta aikojen annettu jossain määrin myös suomeksi ainakin lukukinkereillä, mutta kansakoulun käyminen tuli pakolliseksi vasta Suomen tasavallassa laaditussa vuoden 1921 oppivelvollisuuslaissa. Suomi tuli ylimääräiseksi oppiaineeksi poikakouluihin vuonna 1841. Vuonna 1858 perustettiin Jyväskylään ensimmäinen suomenkielinen oppikoulu ja vuonna 1864 ensimmäinen suomenkielinen tyttökoulu. Vuonna 1863 Jyväskylään avattiinkin sekä miehille että naisille avoin opettajaseminaari ja 1866 annettiin kansakouluasetus. Näihin aikoihin suomenkielinen kouluopetus alkoi laajentua. Yliopiston opiskelijoista enemmistö oli jo 1900-luvun alkuvuosikymmeninä suomenkielisiä, ja he vaativat suomenkielisen opetuksen laajentamista. Vielä 1930-luvulla käytiin suomen ja ruotsin välistä kielitaistelua Helsingin yliopistossa, tosin silloin aitosuomalaisuusliike vaati yksikielisesti suomenkielistä yliopistoa. Vuoden 1937 laissa Helsingin yliopisto säilyi kaksikielisenä, mutta hallinnon ja opetuksen pääkieleksi säädettiin suomi.²⁸

Jos siis katsotaan kielen julkista käyttöä, 2020-lukua eletessä Suomi on ollut reilun sadan vuoden ajan valtakieli Suomessa. Tämä on merkinnyt ennen kaikkea siirtymistä luokkayhteiskunnasta kohti tasavertaisempia koulutusmahdollisuuksia, mikä on mahdollistanut sosiaalisen liikkuvuuden, monille nimenomaan sosiaalisen ja taloudellisen nousun perhetaustasta riippumatta. Kehitys on kulkenut modernisaation ja muun yhteiskunnallisen muutoksen myötä. Suomen kielen laaja-alainen käyttö yhteiskunnassa ja koulutuksen kaikilla tasoilla on mahdollistanut suomenkielisen valtaväestön tasavertaiset mahdollisuudet. Suomen kielen käyttö yhteiskuntaa ylläpitävänä kielenä on yhdessä suomenkielisten koulutusmahdollisuuksien kanssa tukenut myös kansanvaltaisen demokratian toimimista käytännössä. Suomen voi katsoa kehittyneen tasa-arvoiseksi maaksi pitkälle, joskaan ei yksinomaan, sen ansiosta, että valtaosa väestöstä on voinut toimia yhteiskunnan kaikilla tasoilla omalla äidinkielellään. Kansalliskielten rinnasteisen aseman vuoksi tämä on koskenut myös ruotsinkielisiä. Saamen kielet ja muut vähemmistökielet jäivät keskustelusta pitkälti syrjään. Sen takia suomen kieli ei näyttäydä pelkästään rahvaan kielen asemasta viralliseksi kieleksi ja sivistyskieleksi nousseena. Se on myös syrjäyttänyt vähemmistökieliä, mikä on tapahtunut yhteydessä laajempaan sulauttavaan ja osin jopa kolonialisoivaan asenteeseen niiden puhujia kohtaan.²⁹ Kansakunnan identiteetti voi

28 Kehityksestä tarkemmin ks. esim. *Suomen kielen tulevaisuus* 2009, luku 2.

29 Ks. esim. Kullaa ym. 2022, Lehtola 2012, 2015.

hyvin rakentua monikielisesti ja yleensä käytännössä se näin rakentuukin, koska jokseenkin kaikissa kansallisvaltioissakin kielellinen todellisuus on monikielinen. Kielten yhteiskunnallinen asema kuitenkin vaihtelee sekä lainsäädännössä että kielikäytännöissä.

Ihmiset puhuvat niitä kieliä, joita he ovat lapsuudessaan oppineet ja joiden käyttämisestä ympäröivä yhteisö vahvistaa.³⁰ Identiteettipolitiikassa tosiasiallinen monikielisyys ja siihen vaikuttavat tekijät jäävät helposti varjoon. Tässä raportissa ei keskitytä tarkastelemaan kielipolitiikkaa identiteettipolitiikan kannalta eikä kielipolitiikan taustalla vaikuttavia ideologioita ilmiöinä. Syy tähän on se, että itse kielipolitiikan käsitteistö vaatisi perusteellisen purkamisen ja suomalaisessa yhteiskunnassa vallitsevat kieli-ideologiat kunnollisen tutkimuksen. Kielestä puhuttaessa jotkin arvostelmat ja taustaoletukset otetaan helposti annettuina ja kokonaiskuva tarkastellaan suhteellisen suoraviivaisesti.³¹ Taloudelliseen hyötyyn perustuvat argumentit ovat suomalaisessa yhteiskunnallisessa keskustelussa usein itseoikeutettu lähtökohta, ja niihin kytketään tyypillisesti työn keskeisyyttä ja itseisarvoa korostavat näkökulmat.³² Kielestä puhuttaessa taas helposti korostetaan välinearvoa, jolloin esimerkiksi kielitaidon moniulotteisuus ja sen kehittymisen vaatima aika saatetaan sivuuttaa, samoin kuin se, että kieli, kielet ja kielenkäyttö kytkeytyvät jokseenkin kaikkeen ihmiselämässä.

Suomenkieliset ja kotimaisten kielten puhujat muodostavat 2020-luvun puolimaissa edelleen valtaosan suomen väestöstä, vaikka tilastossa äidinkieleltään suomenkielisten määrä on vähentynyt 8,6 prosenttiyksikköä vuosien 1990 ja 2023 välillä. Taulukossa 1 esitetään kotimaisten kielten puhujamäärät ja yleisimmät vieraat kielet vuonna 2023. Vieraskielisten osuus lähenee kymmentä prosenttia väestöstä. Alueelliset erot ovat kuitenkin suuria (ks. lukua 7.1).

30 Asenteisiin perustuva kielikäyttäytyminen kuitenkin vaihtelee useista eri syistä, ks. esim. Spolsky 2023, 12–14.

31 Ks. esim. Salmon 2021.

32 Esim. maahanmuuttokeskustelusta ks. Lahti 2019.

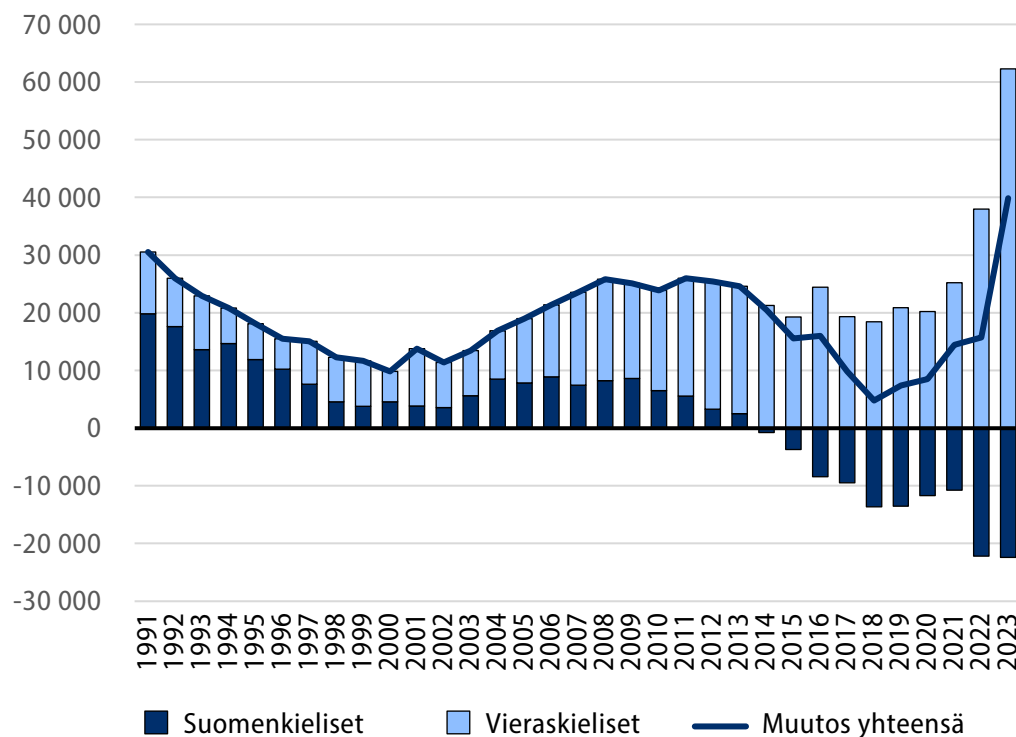
Taulukko 1. Väestörekisterikeskuksen puhujamäärät kotimaisille kielille (suomi, ruotsi, saame) ja yleisimmille vieraille kielille vuonna 2023. Lisäksi taulukossa ovat kotimaiset kielet yhteensä sekä vieraiden kielten puhujat yhteensä. Väestörekisterikeskuksen tilastoista saa selville suuntaa antavat puhujamäärätiedot ensikielisistä kielten puhujista. Lähde: Tilastokeskus, väestörakenne.

kieli	puhujamäärä	% osuus
suomi	4 757 476	84.90
ruotsi	286 030	5.10
saame	2 051	0.04
Kotimaiset kielet yhteensä	5 045 557	90.04
venäjä	99 606	1.78
viro	50 202	0.90
arabia	41 311	0.74
englanti	33 796	0.60
ukraina	26 519	0.47
somali	25 654	0.46
farsi	20 421	0.36
albania	17 779	0.32
kiina	17 501	0.31
kurdi	17 270	0.31
vietnam	14 486	0.26
thai	11 886	0.21
turkki	11 852	0.21
espanja	11 253	0.20
Vieraat kielet yhteensä	558 294	9.96

Vuodesta 2014 lähtien suomenkielinen väestö on vähentynyt. Vuodesta 2016 kuolleita on ollut enemmän kuin syntyneitä, joten Suomen väestömäärän säilyminen tai kasvaminen on siitä lähtien ollut maahanmuuton varassa. Kuviossa 1 esitetään kotimaisten kielten puhujien ja vieraskielisten määrällinen kehitys vuosina 1991–2023 ja sen suhde väestömäärään. Tilastoissa käytetty termi vieraskielinen tarkoittaa muita kuin niitä, jotka ovat ilmoittaneet väestötietojärjestelmään äidinkielenseen suomen, ruotsin tai jonkin saamen kielistä. Väestörekisteriin voi ilmoittaa vain yhden äidinkielen, joten se ei tuo esiin monikielisyttä. Kansalliskielistrategiassa

yhtenä edellytettynä toimenä on selvittää mahdollisuutta muuttaa tätä kirjaamis-
käytäntöä.³³ Jotta monikielisyys saataisiin paremmin näkyviin, olisi tärkeää toteuttaa
mahdollisuus kirjata useampi kuin yksi kieli väestötietojärjestelmään. Asian edistä-
minen on valtiovarainministeriön vastuulla.

Kuvio 1. Kotimaisten kielten (tummat palkit) ja vieraiden kielten (vaaleat palkit) puhujien
määrien vuosittainen muutos väestörekisterikeskuksen tilastoissa vuosina 1991–2023.
Näiden summa näkyy mustana viivana. Lähde: Tilastokeskus, väestörakenne.

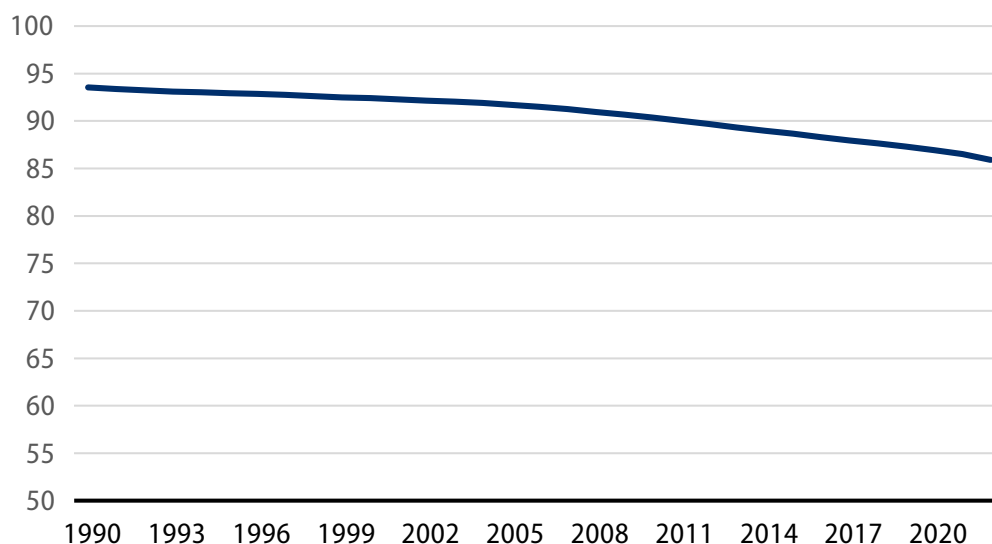

Nettomaahanmuutto on kasvattanut Suomen väkilukua enemmän kuin syn-
tyneiden määrä jo vuodesta 2007 lähtien. Väestöennusteen mukaan Suomen
väestönkasvu tulee hidastumaan tulevaisuudessa, ja väestönkasvu jatkuu vain
nettomaahanmuuton ansiosta.³⁴ Kuvioista 2 näkyy suomenkielisten prosentti-
osuuden muutos vuosina 1990–2023.

33 Ks. tarkemmin Tammenmaa 2020, Kansalliskielistrategia 2021, 113.

34 Kansalliskielistrategia 2021, 25.

Kuvio 2. Väestökisteritiedoissa suomenkieliseksi merkittyjen henkilöiden osuus koko maan väestöstä vuosina 1990–2023. Lähde: Tilastokeskus, väestörakenne.

Vuosina 2022 ja 2023 maahanmuutto on ollut ennätysellistä. Tämä on johtunut ennen kaikkea sotaa pakenevista ukrainalaisista, joista tilastoissa näkyvät vain kotikuntaa hakeneet ja saaneet. Vuonna 2023 ukrainalaisten osuus maahanmuutoista oli 26 prosenttia. Tarkastellulla aikavälillä myös Aasian maiden kansalaisten maahanmuutot ovat lisääntyneet ja venäläisten vähentyneet. Eniten Aasian maista tulleista lisääntyivät Sri Lankan ja Bangladeshin kansalaisten maahanmuutot, yhteensä yli 3 300 muutolla edellisvuoteen verrattuna. Vuonna 2023 nettomaahanmuutto oli 58 596 henkeä. Maahanmuuttaneita oli kaikkiaan 71 918 henkeä. Suomessa syntyi 43 320 lasta, mikä on yhtä vähän kuin pahimpana nälkävuotena 1868. Väkiluku kasvoi vuonna 2023 muuttovoiton ansiosta 40 588 hengellä. Väestönkasvu oli suurinta Uudellamaalla, Pirkanmaalla ja Varsinais-Suomessa.³⁵ Suomen väkiluku oli 5 611 934 Tilastokeskuksen ennakkotietojen mukaan huhtikuussa 2024.

Vuonna 2023 syntyneitä oli 17 786 vähemmän kuin kuolleita. Ennakollinen kokonaishedelmällisyysluku on vuoden 2023 tasolla 1,26.³⁶ Sukupolvien uusiutumiseen tarvittaisiin 2,1 lasta hedelmällisyysikäistä naista kohden, mikä toteutui viimeksi

35 Tilastokeskuksen tiedote 25.1.2024: [Väkiluku kasvoi eniten Uudellamaalla vuonna 2023.](#)

36 Tilastokeskuksen tiedote 25.1.2024: [Maahanmuuttojen määrä ennätysuuri Suomessa vuonna 2023.](#)

vuonna 1969.³⁷ Väestöennusteiden mukaan Suomen väestö ikääntyy nopeammin kuin useimmissa muissa maissa: yli 65-vuotiaiden osuus oli vuonna 2023 Suomea suurempi vain Japanissa ja Italiassa.³⁸ Väestö myös vähenee, ellei sitten työ- ja hedelmällisyysikäisten maahanmuuttajien määrä nouse pidemmällä aikavälillä niin korkealle tasolle, että se muuttaa ennusteita.

Hallituskaudet ylittävässä *Koulutus- ja työperusteisen maahanmuuton tiekartassa 2035* määritellään tavoitteeksi vähintään 50 000 työperäisen maahanmuuttajan kokonaislisäys vuoteen 2030 mennessä. Sen jälkeen tavoitteeksi on asetettu vuosittainen 10 000 henkilön lisäys. Uusien ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden määrä pyritään kolminkertaistamaan 15 000:een vuoden 2019 tasosta vuoteen 2030 mennessä. Heidän valmistumisen jälkeinen sijoittumisensa suomalaiseen työelämään pyritään kasvattamaan 75 prosenttiin.³⁹

Kielellisten seikkojen kannalta väestörakenteen muutos luo painetta kahteen suuntaan: Ensiksikin palveluissa on syytä ottaa huomioon yhä suurempi ikääntyneiden osuus. Se luo myös työvoiman tarvetta terveyspalveluihin ja hoiva-alalle. Ylipäänsä väestön ikääntyminen aiheuttaa tarvetta työperäiseen maahanmuuttoon. Toiseksi monikielisyys ja taustaltaan ei-äidinkielisten suomenpuhujien määrä kasvaa koko ajan. Tämän myötä koko yhteiskunta sopeutuu entistä monimuotoisempaan kielelliseen kanssakäymiseen ja suomen kielen vaihteluun. Tähän liittyy myös kysymys englannin kielen käytön laajenemisesta huolimatta siitä, etteivät monet maahanmuuttajat suinkaan osaa englantia ainakaan erityisen hyvin. Asiantuntijoiden arvion mukaan maahanmuuttajissa heikosti englantia taitavien osuus on suurempi kuin suomenkielisissä.⁴⁰ Suomen kielen edistäminen mahdollistaa siksi osallisuutta suomalaiseen yhteiskuntaan niin suomen kieltä osaavien kuin sen käyttöön totutlevien kannalta.

37 Wallenius 2003, 13.

38 Demography 2023.

39 2021, 21, 34, Sorsa 2020.

40 Arviot englannin kielen taidosta vaihtelevat eri lähteissä. Laitinen ym. (2023, 11–12) viittaavat 2000-luvun alun tutkimukseen, jonka mukaan viidennes suomalaisista koki, että he osaavat englantia korkeintaan muutaman sanan (Leppänen ym. 2011) sekä Karvin (2022) tuloksiin, joiden mukaan vuonna 2021 A-englannin oppimistuloksissa toimivan peruskielitaidon sekä puhumisessa että kirjoittamisessa oli saavuttanut kolmasosa koululaisista. Maahanmuuttajien osalta englantia taitamattomien prosenttiosuus on todennäköisesti suurempi kuin kantaväestön. Laitisen ym. (2023, 49) kyselyn julkishallinnon alan avovastauksistakin kävi ilmi, ettei englanti riitä maahanmuuttajien palveluihin, koska kaikki eivät osaa sitä ainakaan niin hyvin, että voisivat hoitaa asioitaan englanniksi.

Tässä raportissa kielitilannetta lähestytään suomen kielen elinvoimaisuuden tukemisen kannalta. Tarkastelun kohteina ovat ne keinot ja mahdollisuudet, joiden avulla suomen kieli voi toimia yhteisenä kielenä suomalaisessa yhteiskunnassa, siis väljästi tulkiten lingua francana myös niille, joiden vahvimpiin kieliin suomi ei alkuaan kuulu. Väestöennusteiden taustaa vasten on syytä huomauttaa, ettei taustaltaan suomenkielisen väestön väheneminen eikä maahanmuuttajien määrän lisääntyminen ole peruste vähätellä suomen kielen roolia suomalaisessa yhteiskunnassa. Suomen naapurimaassa Virossa alle miljoona viron kielen puhujaa pitää kielenä elinvoimaisena yhteiskuntaa ylläpitävänä kielenä.

Puhujamäärässä mitattuna suomi on sijalla 166 maailman noin 7164 kielen joukossa.⁴¹ Internetin käytetyimpien kielten joukossa suomi on sijalla 27.⁴² Tällaisten kärkeiden arvioiden valossa suomi kuuluu maailman kielten joukossa pikemminkin keskisuuriin kuin pieniin kieliin. Se ei myöskään ole uhanalainen kieli.⁴³ Suomen kielen asema on lainsäädännöllisesti turvattu sekä Suomen toisena kansalliskielenä että yhtenä Euroopan unionin virallisista kielistä. Koulutusjärjestelmän opetuskieliä ovat pääosin suomi tai ruotsi, ja suomen kielen opiskelu on useimmiten mahdollista ja perusopetuksessa edellytettyä niille, joiden äidinkieli ei ole suomi. Suomen kieli on myös käytännössä suomalaisen yhteiskunnan valtakieli ja käytössä kaikilla kielenkäytön alueilla eli domeeneilla. Se siirtyy luontaisessa kielenomaksumisessa sukupolvelta toiselle, ja lisäksi sitä opitaan kieliyhteisössä niin kutsuttuna toisena kielenä. Suomen kielen asema on siis lähtökohtaisesti hyvä. Tässä selvityksessä pyritään hahmottamaan sitä, mikä on muutoksessa, ja niitä keinoja, joilla muutokset kohdataan niin, että suomen kieli kehittyy edelleen suomalaisen yhteiskunnan elinvoimaisena kielenä.

Tämä raportti keskittyy paljolti kehitystarpeisiin, mutta on syytä korostaa, että eri puolilla yhteiskuntaa kehitetään paljon myönteisiä ratkaisuja ja malleja suomen kielen käytön edistämiseksi. Raportti ei pysty listaamaan kaikkia niitä julkishallinnon ja järjestökentän tuottamia selvityksiä ja toimeenpanosuunnitelmia, joissa esitetään toimia myös suomen kielen käytön ja opettamisen sekä monikielisyyden edistämiseksi. Käynnissä on monia koulutus-, tutkimus- ja kehityshankkeita, joissa kehitetään käytänteitä esimerkiksi moni- ja rinnakkaiskieliseen toimintaan, suomen kielen oppimismahdollisuuksiin tai institutionaalisen kielenkäytön kehittämiseen. Orpon hallituksen hallitusohjelmassa on useita suomen kieltä koskevia kirjauksia, joiden käytännön toteutus ja seuraukset eivät ole tätä kirjoitettaessa tiedossa. Yleiskuvana

41 [Ethnologue](#) [viitattu 11.5.2024].

42 [Web Technology Surveys W3Tech](#) [viitattu 11.5.2024].

43 Kriteereistä ks. esim. UNESCO 2003.

voidaan todeta, että on valtava tarve saada hankemuotoisessa toiminnassa kehitetyt hyvät käytänteet toteutumaan ja juurtumaan koko yhteiskunnan laajuudelta. Tämä voi toteutua joustavana monimuotoisuutena, mutta kokonaisuus ja resursointi pitäisi saada toimimaan paremmin.

Tämän selvitystyön kuluessa on valmistunut kaksi muuta kielitilannetta koskevaa raporttia, joihin viitataan myös tässä raportissa. Kansalliskielistrategiaan perustuttua VNTEAS-tutkimushanketta Englanti Suomen kansalliskielten rinnalla johti professori Mikko Laitinen, ja raportti julkaistiin marraskuussa 2023.⁴⁴ Hankkeessa toteutettiin elinkeinoelämän, julkishallinnon ja korkeakoulujen johtotason henkilöille kohdennettu kysely (vastauksia 1750 henkilöltä), yliopistojen tutkielmien ja väitöskirjojen kieliä koskeva kartoitus sekä katsaus kuntien Twitter-tilien kielivalintoihin. Keskeisin tulos on, että merkkejä kansalliskielten marginalisoitumisesta on vain vähän. Englanti ei tutkimuksen mukaan korvaa suomen kieltä palveluissa. Yliopistoissa englanti on kuitenkin jo jossain määrin korvannut suomenkielisiä palveluja ja syrjäyttänyt suomenkielistä toimintaa opetuksessa ja tutkimuksessa. Joustava monikielisyys saa kannatusta kaikilla tutkituilla aloilla.

Laitisen tutkimusryhmän raportti päättyy korostamaan englannin kielen merkittävää roolia kansalliskielten rinnalla ja suosittaa, ettei englannin roolia ole syytä rajoittaa tai kaventaa lainsäädännöllisin keinoin. Toisaalta ei myöskään suositeta englannin tuomista kolmanneksi viralliseksi kieleksi lainsäädännössä. Ratkaisuksi ehdotetaan joustavaa monikielisyyttä yhteiskunnan rakenteissa ja käytänteissä niin, että samalla tuetaan kotimaisten kielten omaksumiseen kannustavia yhteiskunnan rakenteita. Toisistaan erillisten kielellisten kuplien syntymistä on vältettävä, koska ne lisäävät segregaatiota. Kuplana nähdään myös suomenkielisten halu toimia pelkästään suomen kielellä. Tutkimuksen suosituksissa korostetaan laajan ja systemaattisen kielivalintojen seurannan toteuttamista. Kansalliseksi tavoitteeksi asetetaan suvaitsevainen kielitietoisuus eri tilanteissa. Laitinen ym. päätyvät antamaan kymmenen suositusta, joista monet ovat samansuuntaisia kuin mihin tässä raportissa päädytään, mutta raporttien painotukset poikkeavat toisistaan.

Maaliskuussa 2023 valmistui silloisen tiede- ja kulttuuriministeri Petri Honkosen dosentti Janne Saarikiveltä tilaama selvitys kansalliskielten asemasta yliopistoissa ja tutkimuksessa.⁴⁵ Nyt käsillä olevassa oikeusministeriön tilaamassa selvityksessä on pyritty välttämään päällekkäistä työtä Saarikiven kanssa senkin takia, että kummankin selvityksen tekemisen aikataulu oli tiukka. On myös tärkeää tiedostaa, että sekä

44 Laitinen ym. 2023.

45 Saarikivi & Koskinen 2023.

Saarikiven ja Koskisen että nyt luettavana olevassa raportissa on kyse selvityksestä, ei tutkimuksesta, kuten Laitisen ym. VNTEAS-rahoitetussa tutkimushankkeessa. Selvityksessä pyritään luomaan laaja tilannekuva muun muassa haastatteluin ja olemassaolevia tausta-aineistoja hyödyntäen. Tutkimus puolestaan toteuttaa määritellyä tutkimusasetelmaa valitun menetelmän mukaisesti. Kyselytutkimuksessa on siten keskeistä hahmottaa, minkälaisiin vastaajatyyppeihin otanta kohdistuu, mitä kysytään ja miten kysymykset on muotoiltu. Tulosten yleistettävyyttä on syytä punnita tätä taustaa vasten. Tutkimuksen tulokset eivät synny automaattisesti, vaan erityisesti johtopäätöksissä ja esitettävissä yleistyksissä on mukana tulkintaa. Selvityksessä selvityshenkilö esittää tulkintansa tilanteesta tausta-aineiston luomassa valossa.

Luvussa 4 viitataan Saarikiven ja Koskisen raporttiin ja täydennetään sitä joiltakin osin. Pääasiassa asetutaan kannattamaan Saarikiven ja Koskisen raportin suosituksia. Painopiste on kuitenkin selvemmin monikielisten käytänteiden edistämisessä. Tältä osin johtopäätökset ja suositukset ovat samansuuntaisia Laitisen ryhmän tulosten ja *Kansalliskielistrategian* suositusten kanssa.⁴⁶

Suomen kielen tilaan vaikuttavia yleisiä kehitysnäkymiä ovat seuraavat, joihin on kiinnitetty huomiota Kotimaisten kielten keskuksen eli Kotuksen vuosille 2021–2026 laaditussa strategiassa:

- Globalisaatio ja kansainvälistyminen:
 - Suomessa käytetään yhä useampia kieliä, eli Suomen kielivaranto monipuolistuu.
 - Englannin kieli on valtaamassa Suomessa yhä uusia käyttöaloja, ja kansalliskielten käyttöala saattaa kaventua.
 - Kansainvälisyyttä ilmentävät ja kaupalliset trendit ohjaavat julkisten tilojen, organisaatioiden ja palvelujen nimeämistä.
- Yhteiskunnan tekstivaltaistuminen ja kielen mediavälitteisyys:
 - Raporttien, suunnitelmien ja ohjeiden yms. tekstien määrä lisääntyy julkishallinnossa.
 - Sekä julkiset että yksityiset palvelut ja asiointi perustuvat yhä enemmän kirjoitettuun kieleen.
 - Tekstejä laativat taustaltaan erilaiset kirjoittajat, ja julkista kieltä tuottavat monenlaiset tahot.

46 Kansalliskielistrategia 2021, 105.

- Digitalisaatio ja tekoälyn kehitys:
 - Vuorovaikutus ja palvelut keskittyvät verkkoympäristöön.
 - Digitaalisissa palveluissa ihmisten on kyettävä hoitamaan asioitaan itsenäisesti, mikä korostaa asiallisen, selkeän ja ymmärrettävän kielen tarvetta.
 - Kieltä hyödyntäviä automatisoituja palveluja tarvitaan molemmilla kansalliskielillä.⁴⁷

Seuraavissa luvuissa näitä kehitysnäkymiä tarkastellaan lähemmin eri näkökulmista. Taustalla on suurempia yhteiskunnan ja ihmiskunnan kehityssuuntia ja haasteita. Suomen kielellä on merkitystä siinä, kuinka suomalainen yhteiskunta pystyy kohtaamaan muutostarpeet. Tiedonkulku, julkinen keskustelu sekä mielikuvien ja ajattelutapojen muodostuminen, neuvottelu ja päätöksenteko tapahtuvat kielellisesti. Suomen kielellä on keskeinen rooli demokratian toimivuudessa suomalaisessa yhteiskunnassa. Samalla yhteisestä ymmärrettävyydestä on huolehdittava kielen välillä, mikä korostaa myös kääntämisen ja tulkkauksen merkitystä.

Kieliteknologia, tekoäly ja suuret kielimallit kehittyvät vauhdilla, jonka seurauksia on vaikea arvioida. Niin mahdollisuudet kuin uhatkin voivat läpäistä yhteiskuntia myös kielellisen toiminnan osalta. Vaikeus erottaa faktatieto ja erilaiset todellisuus-pohjaa vailla olevat tai heikosti perustellut väittämät tai totena tarjotut tiedot on nostettu jopa yhdeksi maailman megatrendiksi. Yhteisesti ymmärrettävän kielen resurssien turvaaminen on osa huoltovarmuutta. 2020-luvun alun koronapandemia osoitti, mikä merkitys jopa yleisen turvallisuuden kannalta on sillä, että perusteltu tieto ja ohjeistus tarjotaan niin selkeästi ja ymmärrettävästi, että se tavoittaa tarvittaessa koko väestön.⁴⁸

Toisaalta talouden perustaa koettelevat muutokset vaarantavat myös mahdollisuuden kohdentaa resursseja suomen kielen elinvoimaisuuden tukemiseen. Pidemmän aikavälin mahdolliset suuret mullistukset voivat vaikuttaa Suomenkin väestörakenteeseen ja kielisuhteisiin. Suomeen kohdistuvan muuttoliikkeen paineet voivat kasvaa. Suomen kielen elinvoimaisuudesta huolehtiminen ja maahanmuuttajien toimiva kotoutuminen osallisiksi suomen kielestä ovat muuttuvissakin oloissa keinoja lieventää segregatiota eli eriytymiskehitystä ja turvata yhteiskunnan toimivuutta ja vakautta. Ohessa on tämän raportin taustaksi listattu Sitran nimeämät

47 Kotimaisten kielten keskuksen strategia 2021 – 2026.

48 Ks. myös *Valtioneuvoston selonteko sisäisestä turvallisuudesta 2021*, 41.

megatrendit sekä Maailman talousfoorumin riskiraportin lyhyen ajan (kahden vuoden) ja tulevaisuuden (kymmenen vuoden aikajänteellä) viisi suurinta riskiä tai uhkaa.

Sitran nimeämät megatrendit 2023:⁴⁹

1. Luonnon kantokyky murenee.
2. Hyvinvoinnin haasteet kasvavat.
3. Demokratian kamppailu kovenee.
4. Kilpailu digivallasta kiihtyy.
5. Talouden perusta rakoilee.

Lyhyen ajan viisi suurinta riskiä Maailman talousfoorumin riskiraportin 2024 mukaan:⁵⁰

1. Väärä tieto: misinformaatio ja disinformaatio⁵¹
2. Äärimmäiset sääilmiöt
3. Yhteiskunnallinen polarisaatio (yhteenkuuluvuuden tunteen rapautuminen)
4. Kyberuhat
5. Valtioidenväliset aseelliset selkkaukset

49 Sitra: [Megatrendit-katsaus](#).

50 HS 15.1.2024; WEF.

51 Näiden välinen ero on tarkoituksellisuudessa: misinformaatio ei välttämättä ole tarkoituksellisesti harhaanjohtavaa, disinformaatio on.

Tulevaisuuden viisi suurinta uhkaa Maailman talousfoorumin riskiraportin 2024 mukaan:

1. Äärimmäiset sääilmiöt
2. Isot muutokset maapallon järjestelmissä, kuten ilmakehässä, vesistöissä ja maankuoressa
3. Elonkirjon köyhtyminen ja ekosysteemin romahdus
4. Pula luonnonvaroista
5. Misinformaatio ja disinformaatio

Kielten moninaisuus on ymmärrettävissä myös kestävyiden osa-alueena. Ekolinguistiikassa pidetään luonnon moninaisuuden jatkeena sitä, että eri kielet ovat kehittyneet vuosisatojen ja -tuhansien aikana ilmentämään muuttuviin oloihin sopeutuneita kulttuureita. Siten niiden ilmaisuvarannoissa ja vuorovaikutuskäytänteissä on erilaisia vaihtoehtoja, jotka tarjoavat ajattelun aineksia myös tulevaisuuteen sopeuduttaessa. Kielten kuolema tapahtuu rinnan luonnon monimuotoisuuden vähenemisen kanssa. Harvojen maailmankielten, varsinkin englannin, vallatessa alaa saattavat ihmiskunnan ilmaisuvarannot köyhtyä. Toisaalta suurten kielten ilmaisuvarat myös kasvavat sanaston, kiteytyneiden sanontatapojen ja tekstilajien osalta.⁵² Suomen kieltä ei uhkaa kuolema eikä se ole uhanalainen kieli: Se siirtyy edelleen vanhemmilla lapsille äidinkielenä, ja sen käyttö koulun ja yhteiskunnan kielenä turvaa sen monipuolisen hallinnan ja kehittymisen.⁵³ Suomen kieli myös ansaitsee arvostusta suomalaisen kulttuurin ilmaisuvarantojen kannattelijana osana maailman kielten moninaisuutta.

1.2 Selvityksen toteutus, aineisto ja jäsenyys

Tämä selvitys perustuu asiantuntijoiden kuulemisiin, haastatteluihin, kyselyvastauksiin sekä kirjalliseen tausta-aineistoon, joka selviää lähdeviitteistä. Hanke-ryhmän järjestämiin kolmeen kuulemiseen osallistui keväällä 2023 yhteensä noin 150 henkilöä. Haastatteluja oli yli 50, joista osassa oli mukana useampi henkilö. Haastatteluissa ja kuulemisissa tavattujen asiantuntijoiden määrä nousee yli 200 henkeen. Lisäksi toteutui kymmenkunta vierailua erilaisissa asiantuntijakouksissa. Selvitystehtävä tuotti myös joukon tapaamisia ja esiintymisiä, joiden

52 Ks. esim. Crystal 2004, 58, Mühlhausler 1996.

53 Uhanalaisten kielten kriteereistä ks. [Unesco 2003](#).

yhteydessä on kirjattu osallistujien kommentteja. Näissä selvityshenkilö on tavannut esimerkiksi kieliasian neuvottelukunnan, Kielikoulutuspoliittisen verkoston ohjausryhmän, Selkokielen neuvottelukunnan, kääntäjiä ja eräiden muiden ammattialojen kuten tekniikan edustajia sekä ulkomailla toimivia suomen kielen opettajia. Tavoitteena oli kerätä näkemyksiä kielen sekä yhteiskunnan eri sektoreiden asiantuntijoilta sekä järjestöjen ym. instituutioiden edustajilta, joista osa kommentoi myös kokemusasiantuntijoina. Selvitystehtävän tiukka aika- ja resurssirajaus ei ole mahdollistanut kovin laajaa taustatyötä. Tuloksia on syytä pitää suuntaa-antavina ja ne osoittavat jatkotutkimuksen tarpeen. Alla selostetaan selvityksen toteutusta hiukan tarkemmin.

Selvitystehtävä käynnistyi Seminaarissa suomen kielen nykytilasta Säätytalossa Helsingissä 2.2.2023.⁵⁴ Seminaariin osallistui paikalla 108 henkilöä, ja sitä saattoi seurata sekä suoratoistona että pari viikkoa jälkepäin oikeusministeriön YouTube-kanavalla. Paikallaolijoille järjestettiin neljä pienryhmäkeskustelua, joiden aiheet olivat selvitystyön painopisteiden mukaisesti kielitietoinen koulu, palvelut ja kielellinen saavutettavuus, monikieliset työyhteisöt sekä kielimaisema ja laadukkaan yleiskielen edellytykset.

Kaksi muuta kuulemista järjestettiin oikeusministeriön tiloissa pienempinä pyöreän pöydän keskusteluina. Niiden aihepiirit jakaantuivat selvitystehtävän kahden keskeisen näkökulman mukaisesti. Toinen kuuleminen järjestettiin 10.3.2023, ja sen aiheena oli osallisuus suomen kieleen. Paikalla oli 19 suomen kielen oppimiseen ja käyttöön toisena kielenä eri tavoin linkittyvää asiantuntijaa ja erilaisten organisaatioiden edustajaa. Kutsuista huolimatta varsinaisten maahanmuuttajia edustavien kokemusasiantuntijoiden edustus jäi vähäiseksi. Kolmas ja viimeinen kuuleminen oli 28.4.2023, ja sen aiheena oli suomen kielen käyttöalue suomalaisessa yhteiskunnassa. Paikalla oli 22 eri tahoa edustavaa asiantuntijaa ja kokemusasiantuntijaa niin koulutusorganisaatioista, virastojen ja soten kentältä kuin erityyppisistä järjestöistä. Kummankin kuulemisen aloitti muutama asiantuntijan alustus, ja keskustelua jatkettiin kahdessa pienryhmässä. Kuulemisista kirjatut kommentit ovat tämän selvityksen tausta-aineistoa samoin kuin alustusten materiaali. Kuulemisten järjestämisestä vastasi selvityshenkilön hanketyöryhmä oikeusministeriön itsehallinto- ja yhdenvertaisuusyksiköstä demokratia- ja julkisoikeusosastolta.

54 Ks. oikeusministeriön uutinen 26.1.2023: [Seminaari suomen kielen nykytilasta 2. helmikuuta 2023](#).

Selvityshenkilö teki yhteensä noin 50 haastattelua tammi-kesäkuussa 2023 sekä muutamia täydentäviä haastatteluja helmikuussa 2024. Pari ryhmähaastattelua oli opetus- ja kulttuuriministeriön asettaman selvitysmiehen Janne Saarikiven järjestämiä. Saarikiven maaliskuussa 2023 päättyneen tehtävän aiheena oli kansalliskielten aseman selvittäminen yliopistoissa ja tutkimuksessa,⁵⁵ ja yhteistyöllä pyrittiin välttämään päällekkäistä työtä. Onikki-Rantajääskö haastatteli enimmäkseen yksittäisiä ihmisiä, mutta teki myös pari- ja ryhmähaastatteluja. Haastattelut olivat vapaa- muotoisia, ja niitä toteutettiin sekä lähitapaamisina että etäyhteyksillä. Haastateltavaksi pyydettiin ennen kaikkea eri alojen asiantuntijoita, niin kielen asiantuntijoita kuin työelämän, julkishallinnon ja koulutuksen organisaatioiden edustajia sekä erilaisten järjestöjen edustajia, myös tutkijoita. Vaikka haastateltujen joukko on varsin laaja, noin sata henkilöä, se on kuitenkin pistokokeenomainen suhteessa asiantuntijoiden ja kielen kentän laajuuteen.

Jotta halukkailla asiantuntijoilla ja erilaisten järjestöjen ja muiden instituutioiden edustajilla olisi mahdollisuus ilmaista kantansa, toteutettiin avoin verkkokysely ajalla 1.2.–31.5.2023 (kysymykset liitteessä). Linkkiä kyselyyn jaettiin oikeusministeriön sivulla aloitusseminaarin yhteydessä, sosiaalisessa mediassa sekä erilaisilla sähköpostilistoilla ja kohdennettuina sähköposteina. Kysymykset olivat hyvin väljiä ja niihin pyydettiin avovastauksia. Tarkoitus oli hankkia lisää taustatietoa erityisesti sellaisilta tahoilta, joilla oli yksittäisiä kokemuksia laajempaa näkemystä suomen kieleen liittyvistä asioista. Vastauksia tuli 52, joista ainoastaan yhdessä arvosteltiin kyselyn luonnetta. Vastaukset olivat sisällökkäitä, joten kysely oli selvästi tavoittanut suunniteltua kohderyhmää. Ilahduttavaa oli myös se, että muutamalla vastaajalla oli omakohtaistakin kokemusta suomen kielen oppimisesta ja käytöstä toisena kielenä. Kysymykset esitettiin suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi. Vastauksista yksi oli ruotsiksi, muut suomen kielellä. Lyhyesti on hyödynnetty myös korkeakoulujen piiriin suunnattua, tieteellisen termistön saatavuutta koskenutta kyselyä, jota selostetaan luvussa 4.3.

Lisäksi mainittakoon, että selvityshenkilöllä on ollut mahdollisuus keskustella professori Mikko Laitisen johtaman VNTEAS-hankkeen tutkimusryhmän kanssa tapaamiselle omistetussa suomen kielen lautakunnan kokouksessa.⁵⁶ Hankkeen englannin kielen käyttöä suomalaisessa yhteiskunnassa tarkasteleva tutkimusraportti julkaistiin marraskuussa 2023.⁵⁷

55 Saarikivi & Koskinen 2023.

56 Selvityshenkilö on ollut selvityksen aikaisella kaudella suomen kielen lautakunnan puheenjohtaja.

57 Laitinen ym. 2023.

Kutsun kaikkea käyttämäni aineistoa yhdessä tausta-aineistoksi. Haastatteluja, kyselylomakkeen vastauksia ja muita kommentteja on käsitelty tässä raportissa valtaosin anonyymisti. Tarkoituksena ei ole tuoda esiin yksittäisiä toimijoita, vaan heiltä on kyselty nimenomaan laajempaa näkemystä. Silloinkin kun he ovat kommentoineet omaa organisaatiotaan, he ovat katsoneet asioita myös laajemmasta yhteiskunnallisesta näkökulmasta. Joitakin organisaatioita mainitaan nimeltä niiden keskeisen aseman vuoksi. Tällöinkään haastateltavat eivät ole esittäneet organisaatioidensa virallisia kantoja vaan omia näkemyksiään. Esitysteknisesti anonyymius on johtanut siihen, että haastateltavien mielipiteet on soveltuvien osien sulautettu osaksi raportin leipätekstiä. Toisin päin tarkasteltuna tästä seuraa, että selvityshenkilö ei ole päätenyt esittämiinsä kantoihin yksin vaan ne perustuvat keskusteluihin asiantuntijoiden kanssa.

Raportti jäsentyy kahden keskeisen näkökulman ympärille: Toisaalta tarkastellaan *Kansalliskielistrategian* tavoitteista kumpuavaa kysymystä siitä, voiko Suomessa elää täysipainoista elämää suomeksi. Tämä tarkentuu erityisesti kysymyksiin suomenkielisten palveluiden saatavuudesta ja koulutuksesta. Toinen näkökulma nousee niin ikään *Kansalliskielistrategiasta*, ja se koskee maahanmuuttajien pääsyä osalliseksi suomen kielestä. Paikoin raportissa keskitytään erityisesti toiseen näistä näkökulmista, mutta koska ne kietoutuvat vahvasti yhteen, ei kaikkia lukuja ole jaoteltu niiden mukaan. Kielen mahdollistama osallisuus koskee kumpaakin näkökulmaa.

Resurssin rajallisuuden vuoksi selvityksen kohteita on täytynyt rajata ja valikoida. Tämä on tapahtunut ennen muuta suhteessa kielipoliittiseen toimintaohjelmaan *Suomen kielen tulevaisuus* (2009). Lukujen aiheet mukailevat siis jossain määrin tuota aiempaa selvitystä, jossa suomen kielen käyttöaloja on käsitelty suhteellisen laajasti monihenkisen työryhmän voimin. Erityisesti lukujen lopussa Suosituksia-jaksossa myös vertaillaan tilannetta suhteessa 15 vuotta sitten vallinneeseen. Tässä selvityksessä aihepiirejä on kuitenkin ollut pakko käsitellä suppeammin. Kuten lukujen otsikot osoittavat, käsittely keskittyy koulutukseen (luvut 3 ja 4), palveluihin, työelämän monikielisyyteen ja esimerkkinä sosiaali- ja terveydenhuoltoon (luku 5), julkishallinnon kieleen (6), kielellisiin varantoihin (8 ja 9) sekä joihinkin puoliin laajemmasta kieliympäristöstä, kuten journalismiin ja medioista Yleen, kirjallisuuden tilanteeseen sekä järjestöihin (10) ja kuntiin (7) erityisesti kotoutumisen edistäjinä. Selvityksen taustaksi ja lähtökohdaksi käsitellään seuraavassa luvussa 2 lyhyesti kielitietoisuutta ja asenneilmapiiriä. Kieli on mukana jokseenkin kaikessa yhteiskunnassa ja ihmiselämässä, joten paljon jää pakostakin sivuun tässä katsauksessa. Painoa on syytä antaa jatkotoimille, joita esitetään luvuittain ja päätännön (11) jälkeen luvussa 12 Keskeisimmät suositukset.

2 Asenneilmapiiristä ja kielitietoisuudesta

Tässä luvussa luodaan yleisellä tasolla silmäys kieliympäristön muutoksiin siltä kannalta, minkälaisia asennoitumisia ne herättävät. Ristiriitoihin haetaan rakentavan suhtautumisen mahdollisuuksia. Esitellään myös lyhyesti kielitietoisuuden käsite, joka nousee tässä selvityksessä usein esiin. Suomalaisten kieliasenteita valotetaan Oma kieli ry:n kyselytutkimuksen avulla.

Suomen kieltä puhutaan entistä useammanlaisilla tavoilla ja eri taitotasoilla, ja pikkuhiljaa suomenkielinen puheyhteisö myös tottuu tähän. Kielitilanne vaihtelee kuitenkin paljon eri seuduilla ja eri ympäristöissä, mikä vaikuttaa myös asenteisiin ja tottumuksiin. Osa suomalaisista elää edelleen valtaosin suomenkielisessä ympäristössä, mutta voi silloinkin esimerkiksi terveydenhuollossa kohdata suomea toisena kielenä puhuvan hoitajan tai lääkärin. Nuorempi polvi on tottunut jo päiväkodeissa ja kouluissa monikieliseen kieliympäristöön ainakin suurimmilla kaupunkiseuduilla.⁵⁸ Laajemmin suomenkielinen kieliyhteisö on määrittelemässä itseään uudelleen. Suomenkielisyys ei tarkoita syntyperäistä suomen kielen puhumista. Omistajuutta suomen kieleen voi kokea, vaikka ei osaisi suomea kovin hyvin.⁵⁹ Haastateltavat raportoivat arjessa myös ymmärtämisen ongelmista ja erilaisten kieli-ideologisten normien törmäämisestä. Muutos ei aina tapahdu pelkästään hyvässä hengessä. Kuten *Kansalliskielistrategiassa* todetaan, edellytyksenä kielellisten oikeuksien toteutumiselle on hyvä kieli-ilmapiiri ja kansalaisten mahdollisuus vaikuttaa siihen.⁶⁰

Suomen kielen arvostus sekä kielen asemaan ja laatuun kohdistuvat asenteet ilmenevät usein julkisuudessa huolipuheena. Yleisönosastokirjoituksissa ja vastaavilla areenoilla tuodaan toistuvasti esiin pelkoa siitä, että englanti valtaa alaa suomen kieleltä. Tavallisten kielenkäyttäjien argumentit perustuvat usein yksittäisiin kokemuksiin esimerkiksi palveluista, lainasanoista tai englanninkielisistä ilmaisuista suomenkielisen puheen lomassa. Huoli kielen laadusta ilmenee usein esimerkkeinä

58 Käsitys nuorempien sukupolvien suuremmasta avoimuudesta suhteessa maahanmuuttajiin saa vahvistusta myös tutkimuksesta (Välimäki ym. 2023, 47–48).

59 Ks. esim. Hippi ym. 2020.

60 2021, 81.

yksittäisistä poikkeamista suhteessa standardikielen normiin. Julkiseen kielenkäyttöön kohdistuu paljon odotuksia korrektista yleiskielestä. Kirjakielen laadullisesti hyvää hallintaa voidaan edellyttää julkishallinnolta ja toimitetulta journalistiselta medialta. Myös suulliseen vuorovaikutukseen ja epämuodollisempaan kirjoitettuun kieleen esimerkiksi somessa voi kohdistua kirjakielen standardin odotuksia. Kysymys on kuitenkin yksilöiden ilmaisunvapaudesta, johon kielenhuolto ei puutu. Epäily kielen rappeutumisesta on maallikopuheessa eri vuosikymmeninä toistuva juonne. Maallikosta saattaa näyttää rappeutumiselta se, mikä kielentutkijalle on kielen luontaista ja koko ajan tapahtuvaa muuttumista.

Muutoksia voi jäsentää useampaan ilmiökenttään, kuten: 1) Suomen kielen käyttöala saattaa kaventua suhteessa englannin kielen käyttöön. 2) Suomen kieleen voi tulla yhä enemmän lainoja erityisesti englannin kielestä. 3) Kun puhujat ovat yhä monikielisempiä, voidaan varsinkin epämuodollisissa tilanteissa käyttää eri kielten ilmaisuvaroja myös niin, että ne limittyvät toisiinsa. 4) Yleiskielen hallinta voi huojua myös sellaisissa muodollisissa tilanteissa, joissa on totuttu odottamaan norminmukaista kirjakieltä. Huolipuheessa erilaiset ilmiöt eivät välttämättä erotu toisistaan.

Niitä kannattaa kuitenkin eritellä, koska ne poikkeavat toisistaan vaikutuksiltaan. Yhteiskunnalliselta kannalta huolestuttavinta on kielen käyttöalan kaventuminen, koska sillä on laajat seuraukset sekä kieleen että kielenpuhujien oikeuksiin osallistua yhdenvertaisesti yhteiskunnan toimintaan. Kielten luonnollista elämää on sen sijaan se, että ne sulauttavat itseensä aineksia niistä kielistä, joihin on paljon yhteyksiä. Limittäiskielisyys on myös tavallista monikielisten puhujien kohdatessa epämuodollisissa tilanteissa. Mikäli yleiskielen hallinta alkaisi laajamittaisesti huojua esimerkiksi toimitetussa journalistisessa mediassa, ammatillisissa tai julkishallinnon teksteissä, se vaikuttaisi yhteiseen ymmärrettävyyteen ja osallisuuden mahdollisuuksiin yhteiskunnassa. Muutosten seuraukset ovat suhteessa niiden laajuuteen ja nopeuteen.

Nk. suuren yleisön ilmaisemat kieliasenteet ansaitsevat tutkimusta. Tässä niihin ei ole mahdollista puuttua tarkemmin. Kielipolitiikan ja kielenhuoltotyön kannalta yksittäiset kommentit ovat usein odotuksiltaan ylivirittyneitä ja voivat heijastaa yksilöllisiä mieltymyksiä enemmän kuin sellaista yleiskielen normia, jota voidaan kyseisissä tilanteissa edellyttää. Kielenkäyttäjien havainnot ja mielipiteet voivat kuitenkin kertoa myös siitä, että jotkin kielenkäytön alueet ovat muuttumassa niin nopeasti, että ne uhkaavat yhteistä ymmärrettävyyttä ja luovat esimerkiksi ikäpolvikuilua. Havainnot voivat oirehtia siitä, että kielenkäyttäjien taidot saattavat olla erkaantumassa standardikielen ohjeista. Yleistä asenneilmapiiriä pyritään seuraamaan myös

harkittaessa ohjeiden välttämistä.⁶¹ Kielikeskustelu osoittaa joka tapauksessa, miten tärkeänä yhteistä kielenkäyttöä pidetään ja kuinka omakohtaisesti kielen normitus koetaan. Kansalaisilla on myös oikeus vaatia viranomaisilta asiallista, ymmärrettävää ja selkeää suomenkielistä palvelua ja yhteiskunnalta mahdollisuutta elää täysipainoista elämää suomen kielellä. Kun suomalaisten kielelliset taustat ovat yhä vaihtelevampia, joudutaan myös kieliaseiteita ja odotuksia punnitsemaan entistä monimutkaisemmissa yhteiskunnallisissa yhteyksissä.

Yhä enemmän kohdataan myös tilanteita, joissa itse kunkin täytyisi pystyä hoitamaan asioitaan omatoimisesti ja itseohjautuvasti sähköisissä ympäristöissä. (Näihin tilanteisiin liittyvistä kokemuksista ks. lukua 5.1.) Näissä selkeän ja ymmärrettävän kielen tarve voi pitkälle olla yhteinen niin äidinkielisille kuin suomea toisena kielenä käyttäville, vaikka haasteet ovat osin erilaisia eri ihmisille. Kirjoitetun kielen vaikeus on usein ymmärtämisen este äidinkielisillekin suomenpuhujille. Yhteistä ymmärtämistä edistävä vuorovaikutus palvelee kaikkia. Selkeä kielenkäyttö ja mahdollisuuksien mukaan selkokieli luovat edellytyksiä sille, että suomenkieliset palvelut sopivat mahdollisimman laajasti erilaisille kielenkäyttäjille.

Yhteiskunnan kielelliseen kokonaisuuteen sisältyy ristiriitoja ja jännitteitä, jotka eivät kuitenkaan välttämättä johda ratkaisemattomaan umpikujaan. Toisaalta jo työvoiman tarpeen kannalta pitäisi pystyä ottamaan töihin ei-syntyperäisiä suomen kielen puhujia siten, että he kartuttavat kielitaitoaan työtehtävissään. Toisaalta monissa tehtävissä, esimerkiksi julkishallinnon tehtävissä jo lakisääteisesti, edellytetään hyvää kielitaitoa, jonka avulla voi tuottaa entistä selkeämpää ja ymmärrettävämpää kieltä ja hallita työelämän edellyttämiä erilaisia tekstilajeja. Tarvitaan kielitietoisuutta, jotta voidaan entistä paremmin tunnistaa ne tilanteet, joissa suomen kielen lähtötaso ei ole ratkaisevaa, ja toisaalta ne, joissa riittävä suomen kielen taito tai laadukas yleiskieli on edellytys asianmukaiselle toiminnalle.

Yhteiskunnassa on myös erilaisia intressejä eikä mahdollisimman yhdenvertaisen osallisuuden mahdollistaminen kuulu kaikkiin intresseihin. Yksikielisyyden odotus on usein myös vahva, jolloin keskustelu ajautuu helposti joko–tai-vaihtoehtoon suomen ja englannin välillä. Englantia saatetaan tarjota ratkaisuksi tilanteissa, joissa kukaan ei osaa sitä riittävän hyvin ja asia hoituisi paremmin käyttämällä yhteisenä kielenä suomea ja limittämällä sitä tarpeen mukaan muihin kieliin. Monikielisyyteen suuntautuminen kysyy kielitietoisuutta, jos ei ole lapsesta asti kasvanut ympäristöön, jossa käytetään jatkuvasti useampaa kieltä.

61 Ks. esim. Kotus 31.1.2024: Ajankohtaista kielenhuollosta: [Kymmenen vuotta alettu tekemään: "alan tottua"](#).

Kielitietoisuus on käsite, joka on lyönyt läpi useissa kielipoliittiseen suunnitteluun liittyvissä dokumenteissa. Kielitietoisuus on saanut keskeisen aseman esimerkiksi opetussuunnitelman perusteissa ja yliopistojen kielistrategioissa.⁶² Puhutaan myös kielitietoisista työyhteisöistä ja käsitettä käytetään esimerkiksi järjestötoiminnassa. Kielitietoisuuden painotukset vaihtelevat eri yhteyksissä, mutta laajimmillaan se ohjaa kiinnittämään huomiota siihen, että kielellä ja kielillä on väliä. Se ohjaa kiinnittämään huomiota kielen ja kielten rooliin eri tilanteissa ja toiminnoissa. Valitut kielelliset ilmaisutavat vaikuttavat siihen, miten tulkitsemme maailmaa. Eri tiedonaloilla on omaa kielenkäytön perinnettä, erikoissanastoa, sanomisen tapoja, tekstin rakentamisen käytänteitä ja tekstilajeja. Jokainen opettaja on siksi myös oman alansa kielen opettaja. Kielitietoisuutta on korostettu erityisesti kouluissa, joissa on monikielisiä ja suomea toisena kielenään käyttäviä oppilaita, mutta siitä hyötyvät kaikki. Oppilaiden kielet voidaan tehdä näkyviksi resursseiksi sekä oppimisessa että kielten vertailussa, mikä on myös tapa lisätä kielitietoisuutta ja kiinnostusta kielellisiin kysymyksiin. Vastaavasti työpaikoilla ja muissa yhteisöissä, kuten harrastuksissa, on tarve hahmottaa entistä jäsentyneemmin kielikäytänteitä. Jokainen yhteisön jäsen voi myös antaa kielitukea sitä tarvitsevalle, ja kieliasioista keskustelu madaltaa kynnystä pyytää ja saada apua. Kielitietoisuus voi siis lisätä osallisuutta, varsinkin, jos hyödynnetään myös limittäiskielisyyttä eli sitä, että eri kielten ilmaisuvaroja voi käyttää yhdessä. Kaikki eivät kuitenkaan koe välttämättä kovin helpoksi kiinnittää erityistä huomiota kieleen, joten kielitietoisuuden hyödyntäminen voi edellyttää täydennyskoulutusta, kielen ammattilaisen vetämää perehdytystä tai vähintään jonkinlaista ohjemateriaalia.⁶³

Kielen ja osallisuuden suhde ei ole suoraviivainen. Osallisuuden sallii kulloinenkin yhteisö. Kielitaito mahdollistaa osallisuutta, mutta ei ole automaattinen portti osallisuuteen. Kielitaitoa voi hankkia yksilölähtöisesti, mutta vuorovaikutuksessa toimiva kielitaito on yhteisöllistä ja sen hankkimiseen tarvitaan osallistava yhteisö. Tutkija

62 Opetushallitus: [Materiaaleja kielitietoisuudesta](#), Harmanen 2016, Kuukka & Harmanen 2020.

63 Kielitietoisien opetuksen juurruttamiseksi on rahoitettu useita opetustoimen henkilöstökoulutuksen hankkeita. Kaikki eivät kuitenkaan pääse tai hakeudu koulutuksiin. Suomalaisten opettajien täydennyskoulutusjärjestelmä perustuu siihen, että opettajat hakeutuvat koulutuksiin vapaaehtoisesti ja kouluttautuvat vapaa-ajallaan. Työntantajan järjestämää ja pakollista koulutusta on hyvin vähän, muutamia päiviä vuodessa. Laaja koulutushanke on ollut LUKILOKI-hanke (2018–2022), jonka keskeiset materiaalit on koottu opettajien hyödynnettäväksi Opetushallituksen sivulle [LUKILOKI – Oivaluksia luku- ja kirjoitustaitojen opettamiseen ja tukemiseen](#). Ks. myös [Monilukutaitoa kielitietoisesti eri oppiaineissa](#) ja [Kielitietoinen opetus – kielitietoinen koulu](#) -opas, eNorssi-verkoston eli opettajankoulutuslaitosten verkoston Kielitietoisien opettajan opas (2019) (e-kirja).

Minna Intke-Hernandez on muotoillut asian näin: ”onnistuneen kieleen sosiaalistumisen lähtökohtana on - - osallisuuden kokemus, jonka kautta yksilö voimaantuu aktiiviseksi toimijaksi kielenkäyttäjyhteisöön.”⁶⁴

Monet tutkijat katsovat, että Suomessa ja Euroopassa laajemminkin on menossa **kansainvälistymisen toinen aalto**, kansainvälistyminen 2.0.⁶⁵ Kansainvälistymisen ensimmäinen aalto korosti englannin kielen roolia esteiden poistajana. Toinen aalto näkee kielivalinnat moniulotteisempina: paikallisten kielten rooli tunnustetaan ja pidetään tärkeänä, että myös nk. kansainväliset osaajat oppivat maan kieltä tai kieliä. Jos ensimmäisessä aallossa tavoitteena oli haalia mahdollisimman paljon työperäistä maahanmuuttoa ja erityisesti kansainvälisiä osaajia ja opiskelijoita, kiinnittyy huomio nyt pitovoimaan, niihin tekijöihin, jotka sitouttavat työntekijöitä suomalaiseen työelämään ja yhteiskuntaan: monipuolinen kotoutuminen auttaa integroitumaan yhteiskuntaan ja mahdollistaa esimerkiksi uralla etenemisen työttömyydenkin uhatessa. Toisessa aallossa on helpompi yhdistää (työperäistä) maahanmuuttoa kannattavien ja kansalliskielten asemasta huolestuneiden intressejä. Painotuserot ensimmäistä ja toista aaltoa edustavien välillä ilmenevät myös maahanmuuttajien asenteissa. Lisäksi on syytä muistaa, että Suomeen muuttaneista valtaosa puhuu paremmin muita kieliä kuin englantia. Maahanmuuttajat eivät ole yhtenäinen ryhmä.

Suomalaisten kieliasteista on saatu tuoretta kyselytutkimustietoa Oma kieli ry:n yhteistyössä Kantar Publicin kanssa toteuttamasta *Kansalliskielibarometrasta*. Oma kieli ry luonnehtii itseään poliittisesti riippumattomaksi ja kansalliskielten tueksi perustetuksi kansanliikkeeksi.⁶⁶ Kyselytutkimuksen toteuttanut Kantar Public on huolehtinut tilastollisesta ja väestöllisestä edustavuudesta sekä siitä, ettei kysymysten johdattelevuus uhkaa kyselyn luotettavuutta. Aineiston edustavuudessa on huomioitu vastaavuus ikäryhmiin, sukupuoliin, suuralueisiin ja äidinkieleen. Ruotsin puhujia on lievästi painotettu riittävän otoksen saamiseksi. Vastaajina on ollut 1 338 yli 18-vuotiasta mannersuomalaista syyskuussa 2023.

Vastausten perusteella suomalaiset arvostavat kansalliskielten osaamista ja enemmistö edellyttää jommankumman kansalliskielen oppimista myös maahanmuuttajilta. 85 % vastaajista piti täysin tai jokseenkin tärkeänä sitä, että kaikki suomalaiset tai Suomessa pysyvästi asuvat osaavat joko suomea tai ruotsia. Puolet vastaajista oli

64 Intke-Hernandez 2021a, 4.

65 Tulkinta on peräisin Mortensenilta ja Haberlandilta (2021, 135) ja siihen viitataan mm. Kielibuusti-hankkeessa (ks. lukua 5.2.4; Komppa ym. 2023).

66 omakieli.fi

täysin samaa mieltä väitteen kanssa. 14 % oli täysin tai jokseenkin eri mieltä. Mahdollisimman nopea suomen tai ruotsin kielen oppiminen edistää kotoutumista 91 %:n mielestä, vain 6 % oli eri mieltä väitteestä.

Jommankumman kansalliskielen osaamisen painoarvo näyttää vahvistuneen siten vuonna 2017 toteutetun kansainvälisen kyselyn. Kansalliskielibarometrissa 2023 78 % vastaajista piti hyvin tai melko tärkeänä tekijänä suomen tai ruotsin kielen osaamista siihen, että henkilöä voi pitää ”aidosti suomalaisena”. Vuoden 2017 Pew Research Centerin kyselyssä vastaava osuus oli 68 %. Täysin tai osittain eri mieltä oli vuonna 2017 31 % vastaajista ja vuonna 2023 20 % vastaajista. Vuoden 2018 tutkimusta on pidetty osoituksena siitä, etteivät suomalaiset arvosta kovin vahvasti omia kieliään, koska 30 Euroopan maan kansalaiset osoittivat suomalaisia selvästi vahvempaa kielen ja kansallisuuden yhteen kytkemistä. Omien kielten arvostus näyttäisi siis nousseen.⁶⁷ Lievemässä muodossa esitettyyn väitteeseen ”Suomen tai ruotsin kielen osaaminen on oleellinen osa suomalaisuutta” yhtyi ainakin jossakin määrin 86 % vastaajista ja vähintään jossain määrin erimielisiä oli 12 %. Kielitaidon tasoon ei näissä kysymyksissä oteta kantaa eikä kyselyssä myöskään jäljitetä kielellistä suvaitsevaisuutta tai suvaitsemattomuutta, vaan esitettyjä kysymyksiä voi pitää tässä suhteessa monitulkintaisina.

On myös syytä hahmottaa ero eri kysymysten välillä. Kysymys kielen osaamisen merkityksestä liittyy vuorovaikutuksen ja ymmärtämisen mahdollisuuksiin arvostuksen ohella. Kansalliskielen taito kansallisuuteen kuulumisen kriteerinä sen sijaan on identiteettiin ja identiteettipoliittikkaan liittyvä kysymys. Vuoden 2023 Oma kieli ry:n kyselyn muotoilu ”aidosti suomalaisena” nostaa tulkinallisuuden ja identiteettipoliittisen ulottuvuuden esiin, koska aitoudelle ei ole selviä kriteerejä ja muotoilu voi jo sinällään muistuttaa sellaisista nationalistisista tai erontekojä rakentavista diskursseista, joihin kaikki eivät samaistu. Kyselyn toteuttajat erottavat erilaisia ryhmiä niiden vastaajien joukosta, jotka ovat eri mieltä kysymyksen väitteen kanssa: ruotsin kielen asemaan hyvin kielteisesti suhtautuvat, työperäistä maahanmuuttoa vahvasti kannattavat sekä monikielisesti toimivan yhteiskunnan rakentamista kannattavat. Asia kaipasi jatkotutkimusta, kuten myös kyselyn toteuttajat toteavat.

Kansalliskielibarometrissa 2023 kysyttiin kielelliseen syrjintään liittyvää asennoitumista väitteellä ”On syrjivää vaatia maahanmuuttajia opettelemaan suomen tai ruotsin kieli”. Eri mieltä tämän väitteen kanssa oli 87 % vastaajista, kun taas samanmielisiä 9 %. Sen sijaan syrjiväksi koettiin asiakkaiden palveleminen vain englannin kielellä. Vähintään osittain samaa mieltä väitteen kanssa oli 82 % vastaajista, 55 %

67 Kansalliskielibarometri 2023, Pew Research Center 2018, HS 29.10.2018.

oli täysin samaa mieltä. 16 % oli osittain tai täysin eri mieltä. Vaatimusta kansalliskielten osaamisesta ei siis yleisesti koeta syrjivänä. On kuitenkin huomattava, että vain prosentti vastaajista oli äidinkieleltään vieraskielisiä.

Suomesta ei pidä luoda sellaista kuvaa, että täällä voi elää englanniksi. Tätä mieltä oli Kansalliskielibarometrissa vähintään jossain määrin 70 %. Vähintään jossain määrin eri mieltä tästä oli 24 %. ”Suomalaisten tulee puhua maahanmuuttaneille ensisijaisesti suomea tai ruotsia.” Tätä ajatusta tuki 67 % vastaajista, kun taas 25 % oli osittain tai täysin eri mieltä. Barometrissa tulosta on tulkittu merkiksi suomalaisten valmiudesta käyttää suomea tai ruotsia ei-äidinkielisten puhujien kanssa. Tulos on erisuuntainen kuin tämänkin raportin taustamateriaalissa esiin noussut ongelma, että suomenkieliset vaihtavat puheensa liian helposti englanniksi, jos huomaavat, ettei puhekumppani hallitse suomea kovin hyvin.⁶⁸ Toisaalta kysymyksen muotoilusta jää ulkopuolelle käytettävää kieltä koskevan molemminpuolisen neuvottelun mahdollisuus. Väite jättää siis tilaa niin syrjiville kuin puhekumppania huomioon ottaville asennoitumisille.

Tärkeä asennekysymys on tietysti myös se, haluavatko muunkieliset suomalaiset oppia suomen kieltä.⁶⁹ Suomen kielen oppimisen tärkeys avaimena yhteiskunnalliseen osallisuuteen nousee selvästi esiin tämän selvityksen taustamateriaalista, myös maahanmuuttotaustaisten mielipiteenä. Yleinen on myös halu oppia suomea, ja toisaalta myös monet turhautumiset kielenoppimisessa. Korkea kynnyks suomen kieleen näyttäisi olevan osalla englantia natiivitasoisesti puhuvista, koska he kokevat tulevansa pitkälle toimeen englannilla. Tässä selvityksessä ei kuitenkaan ollut mahdollista tavoitella laajaa kuvaa erilaisiin ryhmiin kuuluvien ihmisten halukkuudesta suomen kielen oppimiseen. Kaikki tavatut suomea toisena kielenään puhuvat kuitenkin ilmaisivat haluavansa puhua suomea. He toivoivat myös joustavampaa suhtautumista esimerkiksi siten, että hitaampaa puheen rytmiä siedettäisiin paremmin ja suomenkieliset myös itse mukauttaisivat tarpeen vaatiessa puhettaan helpommin ymmärrettäväksi. Useamman kielen käyttö samassa tilanteessa myös helpottaisi kognitiivista kuormaa. Esimerkiksi limittäiskieleily auttaisi löytämään tarvittavat ilmaukset nopeasti. Toivottiin, ettei kielenoppijalta liian puristisesti odotettaisi pelkän suomen kielen käyttöä. Yksi tämän selvityksen kyselylomakevastausta tiivistää kielenoppimisen tilanteen seuraavasti:

68 Kansalliskielibarometri 2023.

69 Ks. esim. Scotson 2019, 2020a, b.

”Suomen kielen opetus osana aikuisten koulutuksia on osin liian lyhytkestoista eikä se aina mahdollista kielen kehittymistä itsenäisen käyttäjän tai asiantuntijan kielen tasolle. Tarjoumia ei ole riittävästi ja toimijuutta kielellä ei aina osata tukea. Näin kielenoppiminen jää harrastuneisuuden varaan ja tulee jättäneeksi oppijan käsitykseen, ettei suomea tarvitse oppia kuin perus- tai keskitasolle. Aikuisoppijoilta kuulee enenevässä määrin kuitenkin myös sitä, miten heidän on vaikea päästä käyttämään suomea, jos he osaavat englantia ja/tai työskentelevät paikoissa, joissa työkieli on englanti. Työpaikat eivät aina tue oppimisen prosessissa. Mm. asiakaspalvelutilanteissa erityisesti isoissa kaupungeissa kieli vaihtuu englanniksi, kun todellisuudessa kielenoppija tarvitsisi kielitukea ja rohkaisua suomen kielen käyttöön. Kun yhteiskunta ja yhteisö eivät ole vastaanottavia eivätkä osallista kielellisesti, tullaan luoneeksi eriarvoistavia hierarkioita monella tasolla. Yhteydenottokielenä voi joskus viranomaisen taholta olla lähtökohtaisesti englanti ilman suomenkielistä tekstiä. Valtion ja kuntien tasolla englannin näkeminen ratkaisuna monikielisten ryhmien kasvuun on kyseenalaista: suurimmat vieraskieliset ryhmät eivät ole englanninkielisiä, eikä englannin kielen taito usein ole vahvaa niillä (asiakkailta, palveluntarjoajilla tai viranomaisilla), jotka käyttävät sitä asiointitilanteissa. Suomen kielen käyttöä ei aina nähdä arvokkaana, mistä syystä sen opiskeluun ei tarjota mahdollisuuksia, sitä ei opiskella riittävän pitkälle ja se voidaan mm. vuorovaikutustilanteissa sivuuttaa jo heti alussa, jos on mahdollista käyttää esimerkiksi englantia.”

Maahanmuuttajien kokemus myös on, että kielenylitys yms. useamman kielen käyttäminen yhdessä sallitaan suomenkielisille, mutta ei niille, jotka opettelevat suomea. Monikulttuuristen kokemuksia kuulumisesta suomalaisen yhteiskuntaan käsittelevä tutkimus kertoo S2-puhujien kokemuksista mm. seuraavaa:

”Suomen kielen vaihtamista Englantiin yritettiin ymmärtää eri tavoin mutta sitä ei pidetty hyvänä. Henkilön oletuskieleksi voitiin arvioida Englanti ulkonäön, nimen tai mahdollisen aksentin perusteella. Yksilöillä oli myös paljon kokemuksia siitä, että heidän puhumaansa suomen kieltä kommentointiin ja heidän taustaansa arvioitiin sen perusteella, mutta siihen suhtauduttiin eri tavoin, yhtä lailla pyrkien ymmärtämään.”⁷⁰

Maahanmuuttajat eivät haluaisi nähdä itseään kohderyhmänä ja ongelmakeskeisen keskustelun keskiössä, jossa nostetaan esiin uhkan mielikuvia. Kotoutumisen voisi nähdä myös koko yhteisön ja yhteiskunnan yhteisenä integroitumisena

70 Ruuska, 2020, kyselylomake 45.

tulevaisuuteen. Pitäisi välttää sellaisia järjestelyjä, joissa maahanmuuttajat ryhmäytyvät vain keskenään. Kotoutumiskurssi voi vahvistaa maahanmuuttajaidentiteettiä ja tuntemusta kuulumisesta maahanmuuttajiin, ei suomalaisiin. Kotoutumiskoulutuksen kieli- ja työharjoittelun onnistuminen on keskeistä osallisuuden kannalta. Olennaisia ovat tilanteet, joissa erilaisista taustoista tulevat ihmiset voivat toimia yhdessä. Pitäisi olla enemmän monikielisiä mahdollisuuksia ja sellaisia tilanteita, joissa kehittyvällä suomen kielen taidolla toimiminen on riittävää.

Mahdollisuudet harjoitella suomen kieltä eivät saisi riippua maahanmuuttajan aktiivisuudesta. Monelle maahanmuuttajalle suomen kielen oppiminen on myös haastavaa: Kielenoppiminen on ylipäänsä hidasta, ja suomi voi poiketa niistä kielistä, joita ennestään osaa. Lisäksi monet kokevat, että on vähän tilanteita, joissa voisi rauhassa puhua sellaista suomea kuin osaa ja joissa olisi ymmärrystä eri tavoin puhuttavalle suomelle, monikielisyydelle ja ylipäänsä suomenkieliselle vuorovaikutukselle. Osa kokee kielenopetuksen keskittyvän liikaa virheisiin ja kirjakieleen, jolloin puhekieltä ja erilaisia kielimuotoja kuten murteita voi olla vaikea ymmärtää.⁷¹ Turvallisemman tilan periaatteet olisi hyvä saada ainakin keskusteluun myös kielen osalta niin, että jokainen voi käyttää niitä kielellisiä resursseja, jotka hänellä siinä tilanteessa ovat. Rooleja voi myös kääntää ympäri. Esimerkiksi Helsingin kaupunki on toteuttanut selkokielen kokeilun, jossa maahanmuuttajat arvioivat, onko käytetty kieli riittävän ymmärrettävää. Moni yllättyi siitä, miten hyvin he ymmärsivät puhetta, vaikkei se välttämättä onnistunut olemaan selkokielistä.

Samalla kun on syytä kannustaa käyttämään suomea kaikkien sellaisten ihmisten kanssa, jotka haluavat puhua suomea, on syytä muistaa toisia ihmisiä huomioon ottava käytös.⁷² Tähän on kiinnittänyt huomiota myös suomen kielen lautakunta.⁷³ Tämän raportin taustamateriaalissa on mainittu kokemuksia tilanteista, joissa ei-äidinkielistä puhujaa on vaadittu puhumaan suomea, hänen kielenkäyttöään on

71 Esim. Lüpke 2023. Virheiden korostaminen ei kuitenkaan kuulu S2-pedagogiikan yleisiin käytänteisiin alan kokeneiden opettajien ja opettajankouluttajien mukaan, ja myös yleisimmät puhekielisyydet yleensä esitellään kursseilla.

72 Kieli-ilmapiirin kehittymiseen ei tämän selvityksen aineiston pohjalta voi ottaa luotettavasti kantaa. Kielikertomuksessa viitataan kielibarometriin tulokseen, että vuosina 2012–2016 havaittu kieli-ilmapiirin huonontuminen on pysähtynyt vuoden 2020 barometrissa. Silloin kun suomenkieliset edustivat vähemmistöä, he kokivat ilma-
piirin huonommaksi kuin ruotsinkieliset. Kieliryhmien nuorimmat ja vanhimmat kokivat kieli-ilmapiirin huonommaksi kuin keski-ikäiset, naiset huonommaksi kuin miehet. Suomenkieliset kokivat syrjintää enemmän kuin ennakkoluuloja ja häirintää, ruotsinkieliset päinvastoin. Suomenkieliset kokivat kieliryhmien väliset suhteet kielteisemmiksi kuin ruotsinkieliset. (Kielikertomus 2021, 70.)

73 Kotus: [Suomen kielen lautakunnan toimintasuunnitelma vuosiksi 2022–2024](#).

korjailtu ja esimerkiksi asiakaspalvelutehtävissä toimivaa on haukuttu tai muuten käyttäytytty epäasiallisesti. Suomen kielen elinvoimaisuutta ei edistetä kielihäpeää nostattamalla.⁷⁴ Asenneilmastosta kertoo jotain myös se, että osa maahanmuuttaneista puhuu itsestään ulkomaalaisina, ei suomalaisina, S2-puhujina tai maahanmuuttajina. Yhden tutkimuksen mukaan 65 % syrjintää kokeneista maahanmuuttajista liitti työelämässä kokemansa syrjinnän kielitaustansa.⁷⁵ Kansainväliset osaajat myös kokivat suomalaisen yhteiskunnallisen ilmapiirin pikemminkin poisulkevana kuin mukaanottavana, ja tämä näkemys vahvistui, mitä kauemmin vastaaja oli asunut Suomessa.⁷⁶

Jännitteitä ja ristiriitoja ei kannata kieltää eikä lakaista maton alle, koska tilanne ei sillä korjaannu. Yhteiskunta on muutoksessa, jossa yhä enemmän kohdataan sellaisia tilanteita, joissa monikielisyys on läsnä tavalla tai toisella. Nämä tilanteet kysyvät usein kykyä sietää itsessään ja muissa eri tavoin puhuttuja kieliä ja sitä, ettei ehkä ymmärrä kaikkea. Kielitaito liittyy niin erottamattomasti ymmärtämiseen ja mahdollisuuden ilmaista itseään, että monikieliset tilanteet nostattavat pintaan erilaisia tunteita ja asennoitumisia, koska harva osaa yhtä sujuvasti useampia kieliä tilanteessa kuin tilanteessa. Kysymys on myös totumisesta epäsymmetrisiin kielilisiin tilanteisiin, joissa osallistujien kielivarannot poikkeavat toisistaan siten, että se vaikuttaa heidän asemaansa tilanteessa.⁷⁷ Kieli on osa ihmisen identiteettiä ja liittyy siihen, millaisella identiteetillä eri tilanteissa on totuttu toimimaan ja millaisin odotuksin toisia ihmisiä vuorovaikutuksessa kohdataan. Totumusta ja joustavuutta sen suhteen, minkälainen kieli kelpaa missäkin tilanteessa, voi kielitietoisesti pyrkiä kehittämään. Hyvää palvelua voi saada myös vähemmän sujuvalla kielellä.⁷⁸

74 Kielihäpeä on kieleen tai kielenkäyttöön liittyvää sosiaalista epä mukavuuden tunnetta, joka voi vaikuttaa haitallisesti kielelliseen toimintaan joko tilanteisesti tai jatkuvammin. Usein kyse on siitä, että puhuja kokee oman kielitaitonsa jonkin kielen osalta jollain tavoin riittämättömäksi ja tilanteessa leimaavaksi. Pelko kielitaidon puutteiden paljastumisesta voi johtaa jonkin kielen käytön välttelyyn. Jollain kielellä, kielimuodolla tai puhujaryhmällä voi myös olla sosiaalinen stigma, yhteisö on siis leimannut jonkin kielen, kielimuodon tai puhujaryhmän. Tällöin ko. kielen tai kielimuodon käyttö tietyn tyyppisissä tilanteissa tai se, että johonkin puhujaryhmään kuuluva käyttää niitä, voi saada osakseen negatiivista sosiaalista palautetta ja sitä kautta langettaa kielihäpeää ko. kielen tai kielimuodon puhujille tai puhujaryhmän jäsenille. (Ks. esim. [Nissilä 2023](#).)

75 Välimäki ym. 2023, 6.

76 Välimäki ym. 2023, 39–43.

77 Epäsymmetriaa voivat aiheuttaa kielellisten valmiuksien lisäksi tiedolliset tai tilanteeseen roolin liittyvät erot (Tieteen termipankki 23.3.2024: [Selkokielen tutkimus: epäsymmetrisen keskustelu](#)).

78 Kansalliskielistrategia 2021, 111.

Journalistisella, ammattitaitoisesti toimitetulla medialla on merkitystä asenneilmapiirin muokkautumisessa. Erilaisia ja eritasoisia kielenkäyttäjiä on alkanut näkyä enenevässä määrin mediassa, mikä on erittäin tärkeää asenneilmaston kannalta, koska media luo kuvaa ympäröivästä todellisuudesta. Ei-syntyperäiset suomenpuhujat ovat monikielisiä, ja heidän monipuolinen kielitaitonsa on syytä nostaa näkyväksi. Vähäinen suomen kielen taito ei tarkoita kielitaidottomuutta. Käytöillä luonnehdinnoilla on merkitystä. On myös syytä kysyä, kuinka kauan ihminen on maahanmuuttaja, ja kenen silmissä, toiseen polveen astiko? Missä tilanteissa on perusteltua puhua henkilön maahanmuuttotaustaisuudesta? Maahanmuuttotaustaisuus ei välttämättä kuulu hänen suomen kielessään. Laajemminkin voitaisiin puhua ylipäänsä monikielisistä henkilöistä, joilla on erilaisia ensikieliä.

Suomi on yhteinen vuorovaikutuksen kieli, lingua franca, usein myös silloin, kun puhujien ensikieliset eroavat toisistaan. Elävä ja jatkuvasti toiminnassa toteutuva monikielisyys on monen nuoremman polven edustajan arkipäivää. Koko kuva kieli-tilanteesta se ei kuitenkaan ole. Suomalaisten arjessa toteutuvasta kielitilanteesta tarvittaisiinkin kartoitus ja tutkimusta. Kentältä tulee havaintoja siitä, että Englanti on yhä suuremmassa määrin nuorten yhteinen kieli arjen kanssakäymisessä. Osalle Englannin käyttö on luontevampaa myös siten, että erilaisia ilmaisuja löytyy helpommin Englanniksi kuin suomeksi silloin, kun asiasta on totuttu viestimään Englanniksi. Koettu kielitaito ei kuitenkaan välttämättä vastaa opiskeluissa ja työelämässä tarvittavaa, vaikka toki voi luoda hyvän pohjan kielitaidon vahvistamiseen. Englannin kielestä arjen kanssakäymisessä ja kielen taitotasosta tarvittaisiin lisää tutkimusta.⁷⁹

Avain erityyppisiin tilanteisiin sopeutumiseen on neuvottelu. Koska tilanteet vaihtelevat epämuodollisesta suullisesta vuorovaikutuksesta instituutioiden virallisiin tilaisuuksiin, sähköpostiviestintään jne., tarvitaan entistä enemmän neuvottelua siitä, mitä kieliä ja miten kussakin tilanteessa on siihen osallistuvien mielestä parasta käyttää yhdenvertaisen osallisuuden mahdollistamiseksi. Kielitietoisuutta tarvitaan siihen, ettei yksikielisyyttä välttämättä pidetä luonnostaan lankeavana lähtökohtana. Yksikielisyyden oletus johtaa entistä useammin tilanteisiin, jossa valinta tehdään suomen ja Englannin kielen välillä. On ensinnäkin tärkeää entistä tietoisemmin tunnistaa ne tilanteet, joissa suomen kielen käyttö on kielellinen oikeus, palvelee parhaiten kokonaistilannetta ja toimii kynnyksestä madaltavana kielisuihkuna niillekin, joille suomi ei ole vahvimpia kieliä.

79 Ks. myös Laitinen ym. 2023; aiemmasta tutkimuksesta esim. Leppänen ym. 2008.

Muissa tilanteissa monikielisten käytänteiden omaksuminen vaatii usein asenne-
muutosta ja uuden opettelua. Niissä on usein periaatteena se, että osanottajat
voivat käyttää kyseisessä asiayhteydessä itselleen vahvinta kieltä. Useamman kuin
yhden kielen käyttö on helpompaa silloin, kun osallistujat osaavat käytettyjä kieliä
ainakin jonkin verran. Vastaanottava eli reseptiivinen kielitaito on yleensä parempi
kuin kielen tuottaminen, joten useimmat ymmärtävät toista tai vierasta kieltä
paremmin kuin puhuvat sitä. Monikielisissä tilanteissa kaikkea ei välttämättä tois-
teta jokaisella kielellä, joten tottumista vaatii se, ettei kaikki tieto ole yhdellä kielellä
ja jokainen ei ymmärrä yhtä hyvin kaikkea sanottua. Kirjallinen materiaali voi olla
useammalla kielellä tai toisella kielellä kuin puhuttu. Puhutusta voidaan tehdä pää-
kohdat kokoavia tiivistyksiä toisella kielellä. Tarvittaessa voidaan käyttää (vertais)
tulkkausta. Keskeinen kysymys on, löytyykö monikielisten tilanteiden haltuunot-
toon valmiutta, vai vaihdetaanko herkästi pelkkään englantiin, kuten tämänkin sel-
vityksen taustamateriaalista käy toistuvasti ilmi. Esiin tulee myös se, ettei englannin
kielen käyttö välttämättä lisää yhdenvertaista osallisuutta.

Neuvottelukin voi sinällään olla kuormittavaa ja aikaa voidaan tarvita niin neuvot-
teluun kuin useamman kielen käyttöönkin. Lisäksi harvoin on kyse puhtaasti yksi-
löiden vapaista valinnoista, vaan tilanteilla on yleensä yhteiskunnan ja yhteisön
asettamat kehykset, vaikkei niitä välttämättä tiedosteta. Yhteiskunta ja eri insti-
tuutiot voivat siksi toimillaan edistää tai rajoittaa kielellisiä valintoja eri tilanteissa.
Yhteiskunta voi toimillaan myös luoda malleja kielten käyttöön eri tilanteissa. Voikin
olla helpompaa neuvotella hyvin tunnetuista vaihtoehdoista kuin keksiä sääntöjä
joka tilannetta varten erikseen. Yritykset ja muut instituutiot voivat kielilinjauksis-
saan antaa malleja monikieliseen vuorovaikutukseen (ks. lukua 5.2.4).

Tämän selvityksen kyselyssä ja haastatteluissa on tullut myös ehdotuksia kielitilan-
teen esiin nostamisesta asenneilmapiirin parantamiseksi: Yleistä kiinnostusta kieltä
kohtaan voisi herättää esimerkiksi käymällä enemmän julkista keskustelua. Kiinnos-
tusta suomen kieltä kohtaan voisi edistää järjestämällä kyselyjä tai kilpailuja, joihin
ihmiset voivat lähettää esimerkiksi ehdotuksia suomenkielisiksi vastineiksi muista
kielistä lainattaville sanoille. Kyselylomakevastauksissa ehdotetaan myös median ja
somen valjastamista hyvien mallien esittelyyn:

*”Videonpätkiä onnistuneista kohtaamisista naapurustossa, laitoksissa, työ-
paikoilla jne. someen ja televisioon, kannustusta kanssakäymiseen etenkin
vanhemmalle väelle, jolla saattaisi olla aikaa jutella, mutta ei etenkään maa-
seudulla kokemusta muunkielisistä.”*

”Suomenkielisyyteen aktiivinen kannustaminen: kampanjat, palkinnot, kielitietoinen yritys -sertifikaatti, kielitietoisuuden vahvistaminen yhteiskunnassa ja palvelusektorilla: avoin keskustelu eri foorumeilla kielivalinnoista ja kieli-ideologioista ja suomen kielen merkityksestä; suomen kielen käytöstä kilpailuvaltti (esim. suomen kieli positiivisena profiloijana yritykselle).”

Yhteistyö ja vuorovaikutus mahdollistavat muutoksia asenteissa.⁸⁰ Ainakin ne auttavat luomaan realistista kuvaa muuttuvasta todellisuudesta. Yhteistyöhön ja vuorovaikutukseen asettuminen ovat valintoja, joita voidaan yhteiskunnassa erilaisin toimin mahdollistaa. Myös erilaiset tiedollisen vaikuttamisen keinot on joissakin tutkimuksissa todettu tehokkaiksi tavoiksi vaikuttaa ennakkoluuloihin.⁸¹ Kielimaiseman merkitys on tuotu esiin *Kansalliskielistrategiassa*:

Kansalliskielten näkyvyys julkisessa tilassa ja niiden käyttö kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla, tieteestä kulttuuriin, vaikuttaa ihmisten kokemuksiin kieli-ilmapiiiristä. Kielten näkyminen on myös edellytys niiden kehittymiselle ja elinvoimalle.⁸²

Oman kielen arvostamisen vahvistaminen on keskeistä suomen kielen elinvoimaisuudelle. Omaa kieltä voi arvostaa luomatta vastakkainasetteluja kielten välille. Vastakkainasettelut palvelevat yleensä muita ideologisia päämääriä kuin osallisuutta ja yhteistä ymmärtämistä. Monikieliset käytänteet voivat olla avuksi vahvistaessaan osallisuutta. Ne tekevät myös kielellistä todellisuutta näkyväksi. Kielen käytön ratkaisevat lopultakin kielenkäyttäjät usein arkisissa ja nopeasti muuttuvissa tilanteissa, joissa muut asiat vaativat huomiota keskeisemmin kuin kysymys siitä, mitä kieliä käytetään ja miten. Tämä raportti kysyy, olisiko mahdollista kohottaa yleistä kielitietoisuutta niin, että yhteiskunnassa vallitsisi yhteinen kielisopimus. Sen mukaan kielelliset käytänteet ovat oikeutettu neuvottelun aihe kaiken muun yhteisestä toiminnasta sopimisen tapaan.

80 Positiivisesta suunnasta kertoo SAK:n kyselytutkimus, jonka mukaan suomalaisten ja ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden suhteet ovat pääosin hyvät, vain 10 % katsoi, etteivät maahanmuuttajat sopeudu suomalaiseen työelämään. (Alho 2023, 42; SAK 2022).

81 Kielikertomus 2021, 69, Oikeusministeriö 2020, 11–12.

82 Kansalliskielistrategia 2021, 112.

3 Koulupolut

Tässä luvussa suomen kielen sekä luku- ja kirjoitustaitojen kehittymistä tarkastellaan osana koulujärjestelmän koulupolkuja varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle. Erikseen huomiota kiinnitetään mahdollisuuksiin oppia suomea toisena kielenä (S2), jolloin käsitellään myös kotoutumiskoulutusta, vaikka se ei kuulu koulutusjärjestelmään vaan työvoimakoulutukseen. Lyhyesti sivutaan myös englanninkielistä koulutusta. Pääpaino on kehittämistarpeissa. Kielitaustasta riippumatta kaikki eivät näytä saavuttavan jatko-opintojen ja työelämän edellyttämiä valmiuksia luku- ja kirjoitustaidoissa. Erityisesti S2-opetus kaipaa lisäresurssia ja nivelvaiheet ylittävää jatkuvuutta. Laajempaa kehyksenä on kuitenkin syytä muistaa hyvin toimiva suomenkielinen koulutusjärjestelmä.

Varhaiskasvatuksessa, esiopetuksessa, perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa oppiaineiden sisältöjä ja opetusta säätelevät valtakunnalliset opetussuunnitelman perusteet, joiden pohjalta laaditaan kunnissa ja kouluissa paikalliset opetussuunnitelmat. Ammatillisella koulutuksella on ammatillisten tutkintojen perusteet. Oppiaine äidinkieli ja kirjallisuus jakautuu useaan eri oppimäärään, joista tässä käsitellään oppimääriä suomen kieli ja kirjallisuus sekä suomi toisena kielenä ja kirjallisuus.⁸³ Opetushallitus julkaisee lisäksi opetuksen tueksi tukimateriaaleja.⁸⁴ Suomenkielisessä koulutuksessa suomen kieli läpäisee kaikki oppiaineet. Kieli-tietoisuuden käsitteen avulla koulujärjestelmä pyrkii tekemään entistä näkyvämmäksi kielen roolia kaikessa oppimisessa ja eri oppiaineiden opettajien merkitystä oman tiedonalansa kielen opettajina.

83 ePerusteet-palvelu: [Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, esiopetuksen valtakunnalliset perusteet sekä paikalliset opetussuunnitelmat, perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014 ja lukion opetussuunnitelman perusteet 2019.](#)

84 Opetushallituksen äidinkieli ja kirjallisuus -oppiaineen tukimateriaalit [Äidinkieli ja kirjallisuus perusopetuksessa](#) ja [Äidinkieli ja kirjallisuus lukiossa.](#)

Kielitietoisuus on ollut perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa vuodesta 2014 ja lukiokoulutuksen opsin perusteissa vuodesta 2015.⁸⁵ Silti ei voi odottaa, että kielitietoisuus läpäisisi koko koulutusjärjestelmän kovin nopeasti.⁸⁶ Niin äidinkielen ja kirjallisuuden opettajat kuin muidenkin oppiaineiden opettajat kaipaavat malleja kielitietoiseen tarkasteluun, esimerkiksi opiskelijoiden osaamien kielten vertailuun (kielitietoisuudesta ks. lukua 2). Opetussuunnitelman perusteiden tueksi kartoitetaan kielitietoisuuden opetuksen käytäntöjä ja laaditaan kehittämissuunnitelmia opetus- ja kulttuuriministeriön KIEPPI-toimenpideohjelmassa. Niitä on tarpeen levittää opettajien täydennyskoulutuksessa, johon pitäisi ohjata myös resursseja. Hyvistä käytänteistä voi mainita opettajalähtöisiä kielitietoisuusajattelun levittäjiä. Rehtoreiden rooli kielitietoisuuden opetuksen jalkauttamisessa on keskeinen, samoin kuin monikielisuuden saamisessa opetuksen lähtökohdaksi.

Nykyinen rahoitusjärjestelmä on sellainen, että uutta voidaan kehittää lähinnä vain hankkeiden kautta. Hankemuotoinen toiminta on ongelmallista jatkuvuuden ja tiedon leviämisen kannalta.⁸⁷ Keskeinen kysymys on, kuinka tieto ja hyvät käytännöt saadaan leviämään koko opetuksen kentälle ja kuinka hyvin nykyiset toiminnan mahdollisuudet ja resurssit tunnetaan. Opetushallituksen verkkosivusto on tärkeä kokoava tiedonlähde.⁸⁸ Täydennyskoulutukseen kaivataan myös resursseja alkaen koulutuksen järjestämisestä ja ulottuen opettajien konkreettisiin mahdollisuuksiin osallistua koulutuksiin. Opettajat kokevat vaikeaksi esimerkiksi tarkoituksenmukaisen eriyttämisen ja oikeudenmukaisen arvioinnin yhä heterogeenisemmissä opetusryhmissä. Verkostomuotoista opettajien tukea ja toimintaa voitaisiin myös hyödyntää nykyistä enemmän.⁸⁹ Aikuiskoulutustuki on ollut tärkeä esimerkiksi pätevyyden laajentamisessa erityisopetukseen. Jatkuvan oppimisen puolella laajoja suomi toisena kielenä -opintoja suorittaa jopa satoja opiskelijoita vuosittain, monet heistä aikuisopintotuella. Orpon hallituksen esitys tuen lakkauttamisesta herättää huolta. Heterogeenisiin ryhmiin tarvitaan myös enemmän kuin yksi aikuinen – tai sitten ryhmäkoon pitäisi olla pieni. Kielituetussa opetuksessa voidaan käyttää apuna

85 Opetushallituksen opas kielitietoiseen opetukseen, ks. [Kielitietoinen opetus – kielitietoinen koulu](#).

86 Ks. myös Repo 2023.

87 Owalgroupp 2022, 24, 179, 214.

88 Opetushallituksen verkkosivut [oph.fi](#).

89 Owalgroupp 2022, 218. Hyviä käytänteitä on esimerkiksi Suomenopettajat ry:n Lukutaitoverkosto Suomessa, jonka piirissä on myös vapaan sivistystyön usein tuntiopettajina toimivia lukutaito-opettajia. Myös opettajien yhteistä sähköistä alustaa on esitetty erityisesti kotoutumiskoulutuksen tueksi (Hievanen ym. 2020, 73, 138). Ylipäänsä opettajien järjestöillä, kuten Äidinkielenopettajain liitolla (ÄOL), on keskeinen rooli tiedon leviämässä opettajien keskuuteen.

useiden eri ammattiryhmien edustajia koulunkäyntiavustajista alkaen. Yhteisopettajuutta käytetään toistaiseksi vielä vähän.⁹⁰ Kentältä kantautuvat tiedot avustajista, ryhmäkoista ja S2-opetuksesta kuntien säästökohteina ovat erittäin huolestuttavia. Oppimisen tuki ja työrauhan edistäminen on nähtävä koko yhteiskunnan tulevaisuutta rakentavina toimina.

3.1 Varhaiskasvatus ja esiopetus

Äidinkielenä suomen omaksuminen alkaa perhepiirissä ja vuorovaikutus ympäröivän puheyhteisön kanssa vahvistaa kielenomaksumista. Suomessa on myös kasvava joukko lapsia, joille suomi on toinen kieli. Vaikka suomi voi tällöinkin kuulua perhepiiriin kielivariantoon, on ympäröivällä puheyhteisöllä suuri merkitys siinä, kuinka vahvaksi osaksi yksilön kielellistä varantoa suomen kielen taito muodostuu. Lähisuhteissa tapahtuva vuorovaikutus ja kodin alakulttuuri vaikuttavat kielellisiin valmiuksiin ja niiden monipuolisuuteen. Esimerkiksi lapselle lukeminen tekee kirjakieltä tutuksi, kasvattaa sanavarastoa ja parantaa kouluvalmiuksia. Ihminen sosiaalistuu ja hänen ajattelunsa ja ymmärryskykynsä kehittyvät kielen kautta ja sen avulla, joten kielellä ja vuorovaikutuksella on hyvin kokonaisvaltainen rooli lapsen kehityksessä. Jos vuorovaikutus läheisten kanssa tapahtuu useammalla kuin yhdellä kielellä, lapsesta kasvaa yleensä monikielinen. Eri kielten hallinta ja niiden käyttöalat voivat kuitenkin vaihdella. Suomen kieli ei ole kaikille Suomessa kasvaville lapsille vahvin kieli, vaikka se voi olla vahvistuva osa kielitaitoa.

Varhaiskasvatus on lapsen suunnitelmallisen ja tavoitteellisen kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostama kokonaisuus, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka.⁹¹ Uusimmat Opetushallituksen antamat Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ovat vuodelta 2022.⁹² Varhaiskasvatuksessa on tarkoitus tukea lasten kielen kehitystä ja valmiuksia monipuolisten tekstitaitojen oppimiseen alusta alkaen. Perusteissa kuvattut oppimisen alueet *Kielten rikas maailma* ja *Ilmaisun monet muodot* liittyvät lasten kielellisten taitojen kehittymisen tukemiseen. Varhaiskasvatuksen perusteista alkaa koko koulupolkua yhteen sitova jatkumo kielellisten taitojen, tekstitaitojen ja monilukutaidon kehittymiselle. (Monilukutaidon käsitteestä perusopetuksen yhteydessä luvussa 3.2.)

90 Ks. Owalgroup 2022, 74, 159–162.

91 Opetushallitus: [Varhaiskasvatus](#).

92 ePerusteet-palvelu: [Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022](#).

Neuvola ja varhaiskasvatus ovat avainasemassa havaitsemaan perheiden kielellisen tai vuorovaikutukseen liittyvän tuen tarpeita, opastamaan perheitä toimivaan monikielisyteen ja ohjaamaan esimerkiksi puheterapian piiriin.⁹³ Esiopetusikäiset kuuluvat opiskeluhuollon piiriin. He voivat saada tarvittaessa henkilökohtaista tukea neuvolasta. Tarvetta olisi ulottaa perusneuvontaa myös peruskoulun puolelle.

Varhaiskasvatus tukee lasten sosiaalisia valmiuksia, ja se voi tasoittaa kielellisestä taustasta juontuvia eroja lasten välillä. Varhaiskasvatusta voidaan järjestää päiväkodissa, perhepäivähoidossa tai avoimena varhaiskasvatustoimintana, kuten esimerkiksi kerho- ja leikkitoimintana. Varhaiskasvatusta ohjataan yhtenäisin Varhaiskasvatussuunnitelman perustein.⁹⁴ Varhaiskasvatuksella on tärkeä rooli koulun edellyttämien kielellisten valmiuksien saavuttamisessa. Varhaiskasvatuksen henkilöstöpujan ynnä muiden resurssikysymysten ratkaisemisella on merkitystä myös lasten kielellisten valmiuksien ja vuorovaikutustaitojen kehittymiselle. Kielen kehitys liittyy hyvin kokonaisvaltaisesti ihmiseksi kasvamiseen, joten se, että lapset voivat kasvaa turvallisessa ja rakentavasti vuorovaikutteisessa yhteydessä muihin ihmisiin, tukee heidän kokonaisvaltaista ja siten myös kielellistä kehitystään.

Tällä hetkellä tukitoimet eivät tämän selvityksen taustamateriaalin asiantuntijoiden mukaan tavoita riittävässä määrin lapsia, joilla on kielellinen erityisvaikeus, monikieliseen kehitykseen liittyviä erityiskysymyksiä tai sosioekonomisia ongelmia perheessä. Päiväkotien tilanne on mennyt monilla paikkakunnilla huonompaan suuntaan. Suomessa on hyvin koulutetut varhaiskasvatuksen opettajat, mutta resurssipuulan vuoksi he eivät voi käyttää tarpeeksi aikaansa kielellisten valmiuksien tukemiseen eikä päiväkodeissa ole riittävästi henkilökuntaa tukemaan lapsia kielellisissä tai vuorovaikutustaidoissa. Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen eli Karvin arvioinnissa nostettiin esiin, että puolessa vastaajien edustamista päivähoitopaikoista lapsille luettiin tai heidän kanssaan leikiteltiin kielellä päivittäin.⁹⁵ Noin kymmenen prosenttia henkilöstöstä kertoi, ettei monilukutaitoa vahvistavaa toimintaa ole tarjolla lainkaan.⁹⁶ Sanavaraston oppimista ja kielen kehittymistä tukee myös kielen kuunteleminen, joten lapsille lukeminen on tärkeää jo kielitaidon

93 Henkilökunnalta vaaditaan siis monipuolisia kielen asiantuntemukseen liittyviä valmiuksia, mikä luo paineita myös terveydenhuollon koulutukseen.

94 ePerusteet-palvelu: [Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022](#).

95 Repo ym. 2019, 95–99.

96 Repo ym. 2019, 160. Monilukutaidosta ks. lukua 3.2.

kehittymisenkin kannalta. Lukemisen tueksi on kehitetty avoimia materiaaleja Lukeva varhaiskasvatus -ohjelmassa, joka on osa Lukutaito-ohjelmaa ja Kansallisen lukutaitostrategian 2030 toimeenpanoa.⁹⁷

Maahanmuuttotilaisella henkilökunnalla voi olla tärkeä rooli lasten monikielisen identiteetin tukemisessa. Varhaiskasvatuksen kielitietoisuuden oppimisympäristön arvioinnissa keskeisimmäksi kehityskohteeksi nousi monikielisyyden näkyväksi tekeminen.⁹⁸ Monikielinen henkilöstö pystyy tukemaan eri kielitaustoista tulevia lapsia näiden äidinkielen kehityksessä. Lapsiryhmiin tarvitaan kuitenkin myös henkilökuntaa, jonka suomen kielen hallinta on riittävällä tasolla kielenkehityksen tukemiseksi. Varhaiskasvatukseen on kehitetty Reimari-verkosto toisen kielen oppimisen tukemisen tueksi.⁹⁹ Ympäri Suomen on ollut onnistuneita kokeiluja, joissa lapsille on tarjottu kielellistä tukea 2–5 hengen pienryhmissä. Kielelliset valmiudet vaihtelevat paljon kaikilla lapsilla äidinkielestä riippumatta. Tällä hetkellä Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määriteltyjen tavoitteiden toteuttamisessa ei ole yhtenäisiä käytäntöjä kielen tukemisessa.¹⁰⁰

Varhaiskasvatukseen panostamisesta on saatu positiivisia tuloksia erityisesti maahanmuuttotilaisien lasten osalta kaksivuotisen esiopetuksen kokeilussa. Seuranta toteutettiin toisen luokan vaiheessa tehdyn Allu-lukutaitotestin perusteella.¹⁰¹ Espoon tuloksissa vieraskielisistä¹⁰² lapsista heikoimpien lukijoiden osuus oli 78 % niiden ryhmässä, jotka eivät olleet varhaiskasvatuksessa, mutta 39 % yli kaksi vuotta varhaiskasvatuksessa olleiden ryhmässä. Yli kaksi vuotta varhaiskasvatuksessa olleista vieraskielisistä lapsista 27 % kuului parhaimpien lukijoiden joukkoon, mutta

97 Opetushallitus: [Lukeva varhaiskasvatus -ohjelma](#).

98 Tyrer ym. 2021.

99 Ks. Opetushallitus: [Reimari – varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen kielellisen ja kulttuurisen moninaisuuden kehittämisverkosto](#); Opetushallitus on tuottanut yhdessä Turun yliopiston kanssa kielitietoisuuden varhaiskasvatuksen kehittämiseen Kielipeda-työvälineen, ks. [Kielitietoisuuden pedagogiikan kehittäminen varhaiskasvatuksessa: Kielipeda-työväline](#), ja [KieliVertailu](#)-materiaalipaketin, ks. [KieliVertailu](#)-verkkosivut.

100 Yleisemmällä tasolla ks. Kannel ym. 2023, 93–94, Repo ym. 2019, 160.

101 Normitetulla Allu-testillä kartoitetaan teknistä lukutaitoa ja luetun ymmärtämisen tasoa sekä tunnistetaan lukemisaikavaikeuksia. Allu-testissä lukutaito jaetaan neljään kategoriaan: 1. puutteita teknisessä lukutaidossa ja luetun ymmärtämisessä, 2. riittävä luetun ymmärtäminen, puutteita teknisessä lukutaidossa, 3. riittävä tekninen lukutaito, puutteita luetun ymmärtämisessä, 4. riittävä tekninen lukutaito sekä luetun ymmärtäminen. Ks. ALLU 2021.

102 Vieraskielinen on tilastotermi. Väestörekisteriin voi ilmoittaa vain yhden äidinkielen, ja vieraskielisiä ovat muut kuin ne, jotka ovat ilmoittaneet äidinkielekseen suomen, ruotsin tai jonkin saamen kielen.

parhaimpiin lukijoihin kuului vain 8 % niistä vieraskielisistä lapsista, jotka eivät olleet varhaiskasvatuksessa.¹⁰³ Suomenkielisten lasten osalta ei sen sijaan havaittu merkitsevää eroa.¹⁰⁴

Varhaiskasvatusyksiköissä on todettu koulujakin voimakkaampaa eriytymistä (ks. myös lukua 10.4).¹⁰⁵ Olisi myös huolehdittava ryhmien kielellisestä koostumuksesta, koska suomen kieleen on vaikea päästä osalliseksi, jos valtaosa ryhmän lapsista puhuu ensi sijassa muita kieliä kuin suomea. Monessa kunnassa työskentelee suomi toisena kielenä -varhaiskasvatuksen opettajia tai kieli- ja kulttuurikoordinaattoreita, jotka ohjaavat henkilöstöä pedagogisessa toiminnassa. Tarvitaan kuitenkin lisää kielipedagogiikkaan erikoistuneita varhaiskasvatuksen opettajia. Ammattitaitoisten työntekijöiden saamiseksi on tärkeää, että ala on houkutteleva myös palkkauksen osalta ja että myönteisen erityiskohtelun avulla tasataan työn kuormittavuuden eroja asiakasrakenteeltaan erilaisissa yksiköissä.¹⁰⁶ Kunnat toivovat valtion resursoivan kielitietoiseen varhaiskasvatukseen. Karvi on antanut laadukkaana varhaiskasvatuksen toteuttamiseksi suositukset, joissa korostetaan muun muassa varhaiskasvatuksen resurssien turvaamista, varhaiskasvatuksen laadusta huolehtimista sekä inklusiivisuutta ja jokaisen lapsen osallisuutta yhteisön jäsenenä.¹⁰⁷

Esiopetuksesta perusopetukseen siirtymisessä tarvittaisiin myös enemmän neuvontaa perheille. Koulun toimintatapojen tutuksi tekemisessä voitaisiin apuna käyttää enemmän myös järjestökenttää, kuten vanhempainyhdistyksiä ja monikulttuurisuusjärjestöjä (ks. lukua 10.4). Varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen laadun ja tasa-arvon kehittämisohjelman *Oikeus oppia* loppuraportissa kiinnitetään erityistä huomiota koulutussiirtymien nivelvaiheisiin, vasta maahan saapuneiden kielellisten ja oppimisvalmiuksien arviointiin sekä henkilöstön ja opettajien kielitietoisuuden edistämiseen.¹⁰⁸

103 Viitteitä saatiin siitä, että tulos on vielä parempi maahanmuuttajalasten osalta, mutta ryhmiä Suomessa syntyneet vieraskieliset ja maahanmuuttaneet ei voitu käsitellä tuloksissa erikseen, koska jälkimmäinen ryhmä oli liian pieni tulosten luotettavuuden kannalta.

104 Suomenkielististä 12,6–13,6 % kuului heikoimpiin lukijoihin ja 62,6–65,2 % parhaimpiin. Haapalehto 2023, Sarvimäki ym. 2023, Bernelius & Huilla 2021, 59.

105 Bernelius & Huilla 2021, 49.

106 Bernelius ja Huilla 2021, 151.

107 [Vlasov ym. 2024](#).

108 Opetus- ja kulttuuriministeriö: [Oikeus oppia](#), Kielikertomus 2021, 114.

3.2 Perusopetus

Perusopetuksessa äidinkieli ja kirjallisuus -oppiaine on monipuolinen taito-, tieto- ja kulttuuriaine. Oppiaineen oppimäärät suomen kieli ja kirjallisuus sekä suomi toisena kielenä ja kirjallisuus ovat tämän selvityksen kannalta keskeisimmät, joihin jatkossa viitataan, kun puhutaan oppiaineesta.¹⁰⁹ Opetussuunnitelman perusteet uudistettiin viimeksi vuonna 2014.¹¹⁰ Oppiaineen tehtävänä on kehittää lasten ja nuorten kielitaitoa, vuorovaikutustaitoja ja monilukutaitoa sekä ohjata heitä kiinnostumaan kielestä ja kirjallisuudesta. Tarkoitus on, että oppilaat saavat valmiuksia kieleen ja teksteihin liittyvien havaintojen ja ilmiöiden käsitteellistämiseen, ajattelunsa kielentämiseen ja luovuutensa kehittämiseen. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014) esiteltiin monilukutaidon käsite yhtenä laaja-alaisen osaamisen alueena, joka yhdistää eri oppiaineissa tarvittavia tekstitaitoja ja eri tavoin ilmaistua tietoa.

Äidinkielen ja kirjallisuuden opintojen määrä on vaihdellut peruskoulun aikana: alkuvaiheen 51 vuosiviikkotunnista on opetuksen määrä vähentynyt 42:een. Parhaillaan on käsittelyssä ehdotus, jossa lisättäisiin äidinkielen ja kirjallisuuden tunteja vuosiluokille 1–2 kahden vuosiviikkotunnin verran. (Taulukko 2.) Huomattava muutos on tuntijaon kehityksessä ollut se, että vuoden 1993 tuntijaosta lähtien on yhä enemmän ollut mahdollista määrittellä paikallisesti, miten monta viikkotuntia opetusta annetaan, koska perusteet on kuvattu ns. vuosiluokkakokonaisuuksittain. Tämä on samalla vaikuttanut myös opetussuunnitelman perusteiden kuvaamiseen niin, että niissä ei voida määrätä tarkalleen, mitä eri vuosiluokilla olisi opiskeltava, vaan tarkennukset tehdään paikallisesti.

109 Oppiaineen muita oppimääriä ovat esimerkiksi ruotsin kieli ja kirjallisuus, saamen kieli ja kirjallisuus ja viittomakieli ja kirjallisuus.

110 ePerusteet-palvelu: [Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014: äidinkieli ja kirjallisuus](#).

Taulukko 2. Äidinkieli ja kirjallisuus -oppiaineen tuntijaon kehitys perusopetuksessa.¹¹¹

Tuntijako- asetus / Vuosiluokka	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	Yht.	
1969	9	9	6	6	6	6	3	3	3	51	
1985	7	7	5–6	5–6	4–6	4–6	3	3	3	41–47	
1993	vähintään 32				vähintään 8				vähintään 40		
2001	14		14			14				42	
2012	14		18				10				42
2024¹¹²	16		18				10				44

Perus- ja toisen asteen opetuksen toimivuuteen suomen kielen opetuksen suhteen kohdistuu haastatteluissa varsin kovaa kritiikkiä. Sen voi tiivistää toiveeseen, että suomen kielen ja kirjallisuuden oppimäärän opetuksessa palattaisiin perusasioiden äärelle ja keskityttäisiin selvemmin perustaitojen harjaannuttamiseen.¹¹³ Luku-taito on aivan perustava taito, jonka merkitys korostuu muussakin oppimisessa. Kirjoitustaito on puolestaan välttämätön edellytys toisen asteen opinnoille sekä jatko-opinto- ja työelämävalmiuksissa. Osaaminen osoitetaan suomalaisessa kou-lussa usein kirjoittamalla. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin vuonna 2014 tuodulla **monilukutaidon käsitteellä** korostetaan sitä, että yhteiskunnan toimintaan osallistuminen edellyttää kykyä ymmärtää, käyttää ja tuottaa erilai-sia tekstilajeja, jotka eivät rajoitu pelkästään sanalliseen tekstiin vaan koskevat myös kielellisen ja visuaalisen esittämisen yhteyttä ja kokonaisuutta.¹¹⁴ Moniluku-

111 Taulukon pohjana on [Perusopetus 2020 – yleiset valtakunnalliset tavoitteet ja tuntijako \(PDF\)](#). Kiitän opetusneuvos Minna Harmasta taulukosta ja opetussuunnitelmaa koske-vista tiedoista.

112 Lausuntokierroksella on kirjoitushetkellä tuntilisäys vuosiluokille 1–2 (näyttää toteutuvan niin, että 1 vuosiluokille 1–2 ja 1 vuosiluokille 3–6). Lausuntopalvelu: [Lausuntopyyntö luonnoksesta perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakun-nallisista tavoitteista ja tuntijaosta annetun asetuksen sekä perusopetusasetuksen muuttamisesta](#).

113 Oppiaineen nimi on äidinkieli ja kirjallisuus, ja suomen kieli ja kirjallisuus on sen oppi-määrä. Ks. Opetushallitus: [Äidinkieli ja kirjallisuus perusopetuksessa](#). *Suomen kielen tulevaisuus* -toimintaohjelmassa kiinnitettiin huomiota siihen, että olisi selvempää käyt-tää oppimäärän nimitystä suomen kieli ja kirjallisuus.

114 Harmanen 2016.

taito on myös kykyä käsitellä tietoa eri muodoissa, erilaisten välineiden avulla, eri tilanteissa ja erilaisia tarkoituksia varten.¹¹⁵ Käsite tuo lukemisen ja kirjoittamisen pedagogiikkaa digitaaliselle aikakaudelle.¹¹⁶

Monipuoliset vuorovaikutustaidot tukevat oman identiteetin kehittymistä sosiaalisissa suhteissa ja yhteisön jäsenenä. Äidinkieleen ja kirjallisuuteen kuuluu lisäksi luovan ilmaisun sisältöjä, kirjallisuuden ohella luovaa itseilmaisua niin suullisessa kuin kirjallisessa muodossa, teatteria, elokuvaa yms. sekä viestintää, joka kattaa sekä suullisen viestinnän että median kentän journalistisesta mediasta sosiaaliseen mediaan ja kyvyn käyttää mediaa kriittisesti. Medialukutaidon ja kriittisen lukutaidon kehittymisen tukeminen on myös erittäin tärkeää erilaisen disinformaation vallatessa alaa erityisesti somessa.¹¹⁷ Kielitietoa opetetaan osana tekstien tulkinnan ja tuottamisen taitojen opettamista. Haastateltujen opettajien kokemus on, että esimerkiksi kielen rakenteiden ja yleiskielen normin hallinta eivät monille muutu kunnolla taidoksi omassa kirjoittamisessa ja tekstien tarkastelussa. Näin koetaan siitäkkin huolimatta, että opetussuunnitelman perusteiden tavoitteet painottuvat perusasioihin ja opettajilla on ainakin periaatteessa varsin suuri autonomia päättää opetussisällöistä.¹¹⁸

Kansallinen koulutuksen arviointikeskus Karvi toteaa alkuopetuksen taitojen kehityksen kansainvälisesti verraten varsin tasaiseksi äidinkielessä ja matematiikassa. Koulujen ja varsinkin oppilaiden väliset yksilölliset erot kuitenkin kasvavat lähtötilanteesta kolmannelle luokalle tullessa. Vaikka edistymistä tapahtuu kaikilla, jäävät suomea toisena kielenään oppivat tasoltaan selvästi jälkeen S1-oppilaista. Koulujen erot heijastavat pitkälle eroa S2-oppilaiden määrässä. Sukupuolten erot ovat varsin tasaiset, mutta pojat ovat keskimäärin hiukan jäljessä tyttöjä kirjoittamisessa, ja selvin ero on S2-oppimäärää suorittavilla pojilla. Tutkijoiden arvion mukaan motivaatioon liittyy se ero, että pojat ymmärtävät matematiikan sanallisia tehtäviä tyttöjä paremmin, vaikka luku- ja kirjoitustaidossa tytöt ovat hiukan edellä poikia.

115 Luukka 2013.

116 Kallionpää 2023 ja siinä mainitut lähteet.

117 Nuorten median käytön ja kirjallisuuden lukemisen trendeistä ks. esim. Lakka 2024, 186 ja siinä mainitut lähteet.

118 Ks. ePerusteet-palvelu: [Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014: Äidinkieli ja kirjallisuus](#). Opettajat kokevat tavoitteita olevan liikaa, vaikkakin päättöarvioinnin kriteeristöön ollaan tutkimuksen mukaan varsin tyytyväisiä ja niiden katsotaan muuttuneen hyvään suuntaan (Pulkinen ym. 2024, 126).

Lukeminen, vanhempien koulutustausta ja kotoa saatu tuki korreloivat selvästi koulumenestyksen kanssa. Opettajien kokemus ja erikoistuminen alkuopetukseen paransivat heidän ryhmänsä suoriutumista.¹¹⁹

Opiskeluvalmiuksissa kyky laajentaa ja täsmentää sanavarastoa ja omaksua erilaisia tekstilajeja on keskeinen. Tarkimmin kirjoittavat lapset, joilla on laajin sanavarasto.¹²⁰ Sanavaraston eroihin ja yleisen tason heikkenemiseen on kiinnitetty tutkimuksessa huomiota.¹²¹ Oppilaiden suomen kielen kirjoitustaitojen yleisen tason heikkenemisestä on 1990-luvun puolimaista lähtien eri lähteisiin perustuvia todisteita, joihin viitataan jo *Suomen kielen tulevaisuus* -toimintaohjelmassa.^{122,123} Opettajat ja opettajankouluttajat jakavat huolen varsin yksimielisesti. Opettajien kokemuksen mukaan peruskoulusta pääsee ulos jopa ilman riittävää luku- ja kirjoitustaitoa.¹²⁴

Lukemisen ja kirjoittamisen taitojen heikkenemisen keskeisenä syynä on nähty vähäinen lukemisharrastus.¹²⁵ Tutkimuksissa on mm. todettu, että luetun ymmärtäminen on yhteydessä kirjojen lukemiseen.¹²⁶ Erot lukemisharrastuksessa puolestaan kytkeytyvät oppilaiden kotitaustaan ja alakulttuureihin sen lisäksi, että audiovisuaalinen kulttuuri, digitaaliset pelit ja sosiaalinen media ovat ylipäänsä

119 Ukkola & Metsämuuronen 2023.

120 Honko 2021, 355.

121 Pajunen & Honko 2021.

122 2009, 63, Lappalainen 2011, Luukka ym. 2008.

123 Alakoululaisten lukutaidosta ks. Leino ym. 2023; peruskoulun kansallisista oppimistulosarvioinneista Kauppinen & Marjanen 2020. Yhdeksäsluokkalaisten arvioinnissa korostui sukupuoliero: lähes kaksi kolmasosaa tytöistä saavutti arvosanan 8 tason tekstien tuottamisen taidoissa mutta pojista vain harvempi kuin joka kolmas (Kauppinen & Marjanen 2020, 152). Katsaus peruskouluikäisten kirjoittamista koskevaan tutkimukseen ja sen lähteet Kauppinen ym. 2015: [Tutkimukset suomenkielisten peruskoululaisten äidinkielellä kirjoittamisesta 2000-luvun Suomessa](#). Yhtenä, joskaan ei otokseltaan edustavana esimerkkinä mainittakoon, että ÄOL:n perusopetusryhmä toteutti yhdessä SKS Oppi ja tieto Oy:n kanssa valtakunnallisen sähköisen kokeen, jonka teki keväällä 2023 12 % yhdeksäsluokkalaista. Kokeen valtakunnallinen keskiarvo oli 7+ ja kielitietouden kokeessa 7½. Alueelliset erot eivät olleet huomattavia. Koepaketti koostui teksti- ja kielitietouden sekä kirjoitustaidon kokeesta. Äly, 9.5.2023: [Peruskoulunsa päättävien äidinkielen ja kirjallisuuden osaamisessa ei alueellisia eroja](#).

124 Ks. Pulkkinen ym. 2024, 125.

125 Lukemisen vähäisyydestä ks. Hanifi 2021, 134, 142, Lakka 2024, 86. Toisin päin tarkastellen yhdeksäsluokkalaisten arvioinnissa lukemisharrastuksella, kirjaston käytöllä ja koti-tehtävien tekemisellä oli myönteinen yhteys osaamiseen (Kauppinen & Marjanen 2020, 153).

126 Torppa ym. 2021.

kasvattaneet suositaan syventyvän ja pitkäjänteisen lukemisen kustannuksella.¹²⁷ Lukeminen ei tietenkään ole ainut autuaaksi tekevä ja muut kulttuurimuodot monipuolistavat myös kielellisen ilmaisun kenttää. Ongelmia muodostuu silloin, jos suomenkielinen lukeminen ja kirjoittaminen jäävät kokonaan pois, ja näin näyttää joidenkin kohdalla tapahtuvan.¹²⁸ On jopa mahdollista, että käynnissä on laajempi ja syvempi muutos audiovisuaaliseen suuntaan siten, että kirjoitetun sanan rooli ja merkitys vähenee ainakin vapaa-ajalla. Tähän mennessä kuitenkin monenlainen tekstityö on vain laajentunut niin, että nyky-yhteiskunnassa ei juurikaan ole työtehtäviä, joissa ei pitäisi pystyä lukemaan ja kirjoittamaan vähintäänkin erimuotoisia työraportteja.¹²⁹ Myös aktiivinen kansalaisuus edellyttää monipuolista luku- ja kirjoitustaitoa. Mitä koulu voi tehdä tilanteessa, jossa yhteiskunnan vaatimusten kasvaessa oppimistulokset ovat heikentyneet? Koulutusjärjestelmän toimia ovat olleet mm. monilukutaidon ja kielitietoisuuden tuominen opetussuunnitelmien perusteisiin.¹³⁰

Äidinkielen ja kirjallisuuden tuntimäärä on oppiaineista suurin, yläkoulussa matematiikan jälkeen.¹³¹ Tuntimäärästä valtaosa, yli kolme neljäsosaa, kohdentuu alakouluun, jossa opettavat luokanopettajat. Opetussuunnitelman perusteissa kuvatut tavoitteet ja keskeiset sisällöt ovat varsinkin perusopetuksen vuosiluokilla 7–9 ja lukiossa varsin moninaiset. Haastateltujen kokeneiden opettajien mukaan opetus ei nykyisellään keskity antamaan riittävästi välineitä kielestä keskustelemiseen ja ilmaisuvaihtoehtojen erittelyyn, mikä puolestaan olisi avain tekstien ja viestinnän tarkasteluun.¹³² Kielitieto-osaamisen ja kirjoitustaidon välillä on tutkimuksissa todettu yhteys.¹³³ Koulukieliopin asemaa pitäisi haastateltujen mielestä nostaa opetussuunnitelmassa ja samalla tarvittaisiin opettajille kättä pidempää, tutkimusta ja sovelluksia, joiden avulla ilmaisuvaihtoehtojen tarkastelu ja sanaston kysymykset kytketään opetussuunnitelman mukaisesti tekstien tarkasteluun ja sitä kautta elävään elämään. Koulun arjen näkökulmasta opetussuunnitelman

127 Lakka 2023.

128 Lakka 2024, 86, 104, Leino ym. 2019, 88–92. Kouluterveyskyselyssä 2021 lähes puolet nuorista ilmoitti, ettei lue kirjoja vapaa-ajallaan. (Kouluterveyskyselyn aikasarjat 2021, Lakka 2024, 186). Vuoden 2023 kyselyssä neljäsosa kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisista ilmoitti, että heillä on vaikeuksia lukemista vaativissa tehtävissä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen [Lasten ja nuorten hyvinvointi -tietopalvelu: kouluterveyskyselyn ja FinLapset-rekisteriseurannan tuloksia](#).

129 Esim. Heikkinen ym. 2010, Hiidenmaa 2004, Tiililä 2021, 35–43.

130 Opetussuunnitelmatyöstä ks. myös Harmanen 2023.

131 VNA 11/2023.

132 Ks. myös Marjokorpi 2023a.

133 Marjokorpi 2023b.

perusteiden sinänsä samansuuntaiset sisällöt ja tavoitteet saattavat vaikuttaa abstrakteilta eivätkä paikalliset opetussuunnitelmat aina riittävästi tue niiden konkreettistamista.¹³⁴

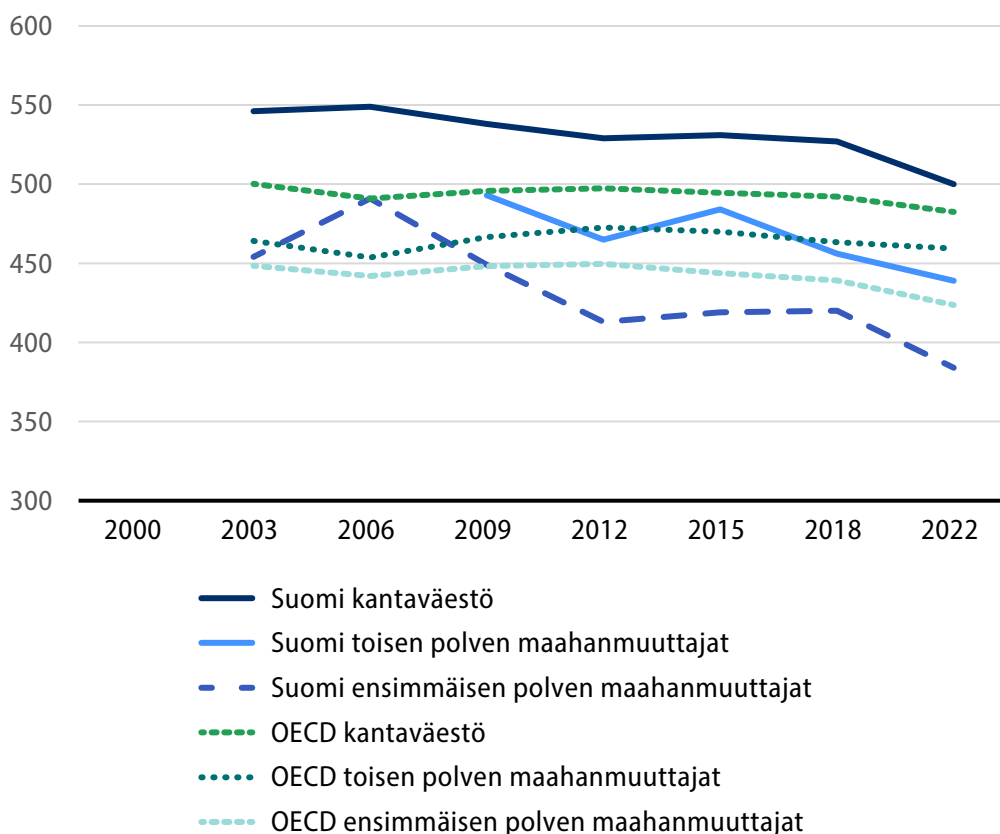
Yleinen oppimistulosten heikentyminen koskee koko ikäluokkaa. Tämän vahvistavat myös vuoden 2022 PISA-tulokset, joiden mukaan heikkenemistä on kaikissa osajaryhmissä, vaikka heikoimmin menestyvien osuus on selvimmin kasvanut. Suomi ylittää niiden mukaan edelleen OECD-maiden keskiarvon (476 pistettä), mutta lukutaidon osalta tulos (490 pistettä) oli laskenut 30 pistettä vuodesta 2018, jolloin lukutaito oli arvioinnissa pääaineena. Lasku oli viidenneksi suurin lukutaidon testaukseen osallistuneista maista. Osaamisen taso oli tosin heikentynyt niin lukutaidon kuin pääaineena olleen matematiikan osalta lähes kaikissa maissa. Arviointi osui koronapandemian jälkeiseen aikaan, ja pandemian eristystoimilla on todennäköisesti ollut vaikutusta ikäluokan oppimiseen. Lukutaidon taso heikkeni niin suomalaistaustaisilla kuin ensimmäisen ja toisen polven maahanmuuttotaustaisilla oppilailla vuoteen 2012 verrattuna. Heikosti lukevien osuus on kasvanut. Heitä oli enemmän kuin joka viides testeihin osallistuneista yhdeksäsluokkalaisista. Vuonna 2018 heikosti lukevia oli alle 14 %.

Heikkeneminen koski myös matematiikkaa ja luonnontieteitä, vaikka matematiikassa pistemääräero syntyperäisten suomalaisten ja ensimmäisen sukupolven maahanmuuttajien välillä kapeni. Lukutaidossa syntyperäisten suomalaisten ja maahanmuuttotaustaisten oppilaiden ero pysyi ennallaan. Kuviosta 3 kuitenkin näkyy, että maahanmuuttotaustaisten ryhmien taso on laskenut alle OECD:n keskiarvon. Aiemmin pieniksi todetut erot koulujen ja oppilaiden välillä ovat lähteneet kasvuun. Tyttöjen ja poikien välinen ero oli hiukan kaventunut, koska tyttöjen tulos lukutaidossa oli heikentynyt enemmän, vaikka tyttöjen tulos on edelleen poikia parempi. Ero on pienentynyt 45 pisteeseen 52 pisteestä. Sosioekonomisen taustan vaikutus on OECD-maiden keskitasoa, vaikka vuonna 2009 se oli maiden pienimpiä. Lukutaidon trendi on ollut pääosin laskeva 2000-luvun alun kansainvälisistä kärkipisteistä lähtien. Vuodesta 2003 vuoteen 2006 tapahtui lievää nousua takaisin kärkipisteiden tasolle ja vuodesta 2012 vuoteen 2015 laskusuunta tasaantui, muuten suunta on ollut laskeva. PISA-testauksia on myös kritisoitu, eikä niille sellaisenaan pidä antaa liikaa painoa, mutta ne tuottavat kuitenkin luotettavaa vertailukelpoista dataa. Merkittävää on se, että tämän selvityksen tausta-aineistosta muodostuva kokonaiskuva on samansuuntainen kuin PISA-tuloksissa.¹³⁵

134 Kielitiedon opettamisesta ks. Opetushallitus: [Kielitiedon opettamisesta](#).

135 Opetus- ja kulttuuriministeriön tiedote 5.12.2023: [PISA 2022: Osaaminen heikentynyt Suomessa ja lähes kaikissa muissa OECD-maissa](#); HS 6.12.2023. Hiltunen ym. 2023.

Kuvio 3. Kuvaajassa näkyvät PISA-tilastot vuodesta 2003 alkaen kantaväestön sekä ensimmäisen ja toisen polven maahanmuuttotaustaisten oppilaiden osalta Suomessa ja OECD-maissa keskimäärin. Lähde: PISA Data Explorer, OECD.

Some-viestittelyä pitempien tekstien lukeminen ja kirjoittaminen ei kuulu monien nuorten elämään muuten kuin koulussa. Haastateltujen opettajien mukaan asenne-ilmasto tulee kotoa ja yhteiskunnasta, suomalaisten alemmuudentuntoisesta asenteesta omaa kulttuuriaan kohtaan. Osalla siihen liittyy ylioptimistinen näkemys omista englannin kielen taidoista ja asenne ”mitä välii suomen kielellä”. Kun ei lueta, on jokainen teksti työläs. Tällaisia vaikutelmia kertovat haastatellut opettajat.¹³⁶

Opettajat, opettajankouluttajat ja tutkijat esittävät myös parannusehdotuksia. Valtakunnallisiin opetussuunnitelman perusteisiin kaivattaisiin selkeämmin luku- ja kirjoitustaidon oppimisen portaatt: missä vaiheissa edetään. Tukimateriaalia tarvittaisiin siihen, miten käsitellään eri tekstilajeja, miten rakennetta, sanastoa ja

¹³⁶ Vastaavansuuntaista tutkimustietoa La Rosa 2023; Luukka ym. 2008.

kielenhuoltoa käsitellään, kuinka opetetaan järjestelmällisesti kirjoitustaitoa. Lukeamiseen pitäisi varata aikaa oppitunneilla, koska sitä ei kerran tapahdu koulun ulkopuolella. Kielelliset taidot vaativat harjaantumista, ja harjaantuminen tapahtuu riittävän harjoittelun kautta.¹³⁷ Toistoa vaativan harjoittelun tarve nähdään kyllä urheilussa, miksei myös luku- ja kirjoitustaidossa. Harjaantumiselle on varattava mahdollisuuksia ja aikaa oppitunneilla, kun ei voida luottaa siihen, että oppilaat harjaantuisivat kirjalliseen kulttuuriin niiden ulkopuolella. Haastateltujen opettajien kokemuksen mukaan liiallinen kiinnostukseen ja vapaaehtoiseen valintaan nojautuminen johtaa esimerkiksi siihen, että heikoimmat lukijat valitsevat ohuimmat kirjat, vaikka ohut klassikko voi itse asiassa olla hankalampi kuin jokin ikätasolle harkiten valittu teos.¹³⁸ Opettajilla on kyllä periaatteessa paljonkin autonomiaa ja määräysvaltaa, mutta käytäntöön kaivattaisiin enemmän tukea.

Kiinnostavista nuortenkirjoista on myös pulaa ja kouluilla riittämättömät resurssit ostaa kirjoja. Lukutaidon vahvistamiseksi on laadittu erillinen, kaikenikäisiä koskeva *Kansallinen lukutaitostrategia*, jonka toteuttaminen ja vakiinnuttaminen on tärkeää hallituskaudet ylittävällä pitkäjänteisyydellä.¹³⁹ Toteuttaminen on mukana Orpon hallituksen hallitusohjelmassa, mutta sen jatkuvasta rahoituksesta ei ole varmuutta.¹⁴⁰ Esimerkiksi Ruotsissa tilannetta on saatu parannettua ohjelmalla, johon panostetaan myös rahaa.¹⁴¹ Suomen lukutaito-ohjelma on viime vuosina pystynyt rahoittamaan lukutaitohankkeita, joiden avulla lukutaitotyötä on voitu kehittää monissa kunnissa. Etenkin koulujen ja kirjastojen yhteistyöstä on hyviä kokemuksia. Kirjastojen mahdollisuudet tukea koulutyötä ulottuvat myös kirjahankintoihin, kunhan niihin on riittävät resurssit. Tämän selvityksen kyselylomakevastauksissa korostetaan myös kirjastojen ja koulujen sekä moniammatillista yhteistyötä, kuten opettajien, erityisopettajien ja kirjastonhoitajien yhteistyötä. Esimerkiksi erilaiset kirjahaasteet ja kirjastojen kirjavinkkaus tukevat opetusta lukuharrastuksen herättelijöinä ja kannattelijoina.

137 Harjoittelun vähäisyydestä myös oppitunneilla oppimista välttelevien osalta ks. Lakka 2024, 104, 162. Lakka nostaa tutkimuksessaan esiin sen, ettei opetussuunnitelman tavoitteiden mukaista työskentelyä välttämättä tapahdu oppitunneillakaan ainakaan kaikkien oppilaiden osalta. Hän on kehittänyt pakkopääoman käsitteen kuvaamaan opettajan tilanteittain vaihtelevaa resurssia vaatia oppilailta ystävällisesti mutta jämäkästi oppimiseen suuntautuvaa työskentelyä. (Lakka 2024, 151–160.)

138 Kiinnostuksesta ks. myös Lakka 2024, 160–163.

139 Ks. Opetushallituksen julkaisu [Kansallinen lukutaitostrategia 2030](#).

140 Opetushallitus: [Lukutaito-ohjelma](#).

141 HS 7.10.2023 Ruotsissa lasten lukeminen saatiin nousuun.

Lisäksi erilaisiin oppimis- ja keskittymisvaikeuksiin tarvitaan riittävästi tukea ja riittävän pienet ryhmäkoot. Tukiopetusresurssia tarvitaan myös suomen kieleen, ja tarvittaessa erityisopetusta. Koulun sosiaalisen tuen riittävät resurssit ovat edellytys sille, että opettajat voivat keskittyä opettamiseen ja oppilaat oppimiseen.

On myös tarpeen vahvistaa luokanopettajien suomen kielen ja kirjallisuuden taitoja. Tämä koskee erityisesti suomen kielen tuntemuksen vahvistamista. On vaikea opettaa sellaista, mitä ei itsekään osaa. Kolmasosa koulutukseen tulevista tunnistaa lauseen, 5 % tutkimukseen osallistuneista tunnisti subjektit ja objektit lauseista.¹⁴² Suomen kieltä ja kirjallisuutta sisältyy kaikkien luokanopettajien koulutukseen noin 2–3 % opinnoista, enimmillään 8–10 opintopistettä. Ainakin Jyväskylän yliopistossa kielitietoisuuden polku läpäisee koko opettajankoulutuksen. Lisäksi opiskelijoille tarjotaan useissa koulutusohjelmissä valinnaisena suomen kielen ja kirjallisuuden didaktiikkaa syventäviä jaksoja 5–15 opintopistettä. Esimerkiksi Helsingin yliopistossa moduulit Kielitietoinen ja monikielinen kasvatus ja koulutus sekä Lukemisen, kirjoittamisen ja kirjallisuuden pedagogiikat on suunnattu varhaiskasvatukseen ja alakouluun ja ne sisältävät mm. kielen rakenteen opintoja S2-näkökulmasta ja kieliopin lähestymistapoja opettajan näkökulmasta. Esi- ja alkuopetukseen erikoistuvia luokanopettajia tarvitaan lisää.

Luokanopettajan tutkintoon on mahdollista liittää aineenopettajan kelpoisuuden tuottava valinnainen kokonaisuus, joka kattaa sekä suomen kielen että kirjallisuuden aineopinnot. Se ei kuitenkaan ole kovin suosittu, koska se edellyttää kaksinkertaisen määrän opintoja muihin oppiaineisiin verrattuna, mikä ylittää tutkinnon normaalilajuuden. Aineenopettajien käyttöä alakoulussa viidennen ja kuudennen luokan suomen kielen ja kirjallisuuden opettamisessa esitettiin jo *Suomen kielen tulevaisuus* -toimintaohjelmassa.¹⁴³ Lisäksi myös aineenopettajien koulutuksessa aineenhallinnan sisällöissä ja niiden didaktisessa soveltamisessa on parantamisen varaa. Erityisesti kirjoittamisen opetus kaipaa tutkimuksen ja soveltamisen tukea ylemmillä vuosiluokilla, joilla aletaan ottaa haltuun erilaisia tekstilajeja ja kielimuotoja.

Toisaalta kielessä on aina kyse ajattelusta ja ymmärtämisestä, joten ilmaisuväestön laajentaminen ja täsmentäminen ei ole yksin suomen kielen ja kirjallisuuden opettajan tehtävä, vaan kielitietoisuus koskee kaikkia oppiaineita, kuten

142 Marjokorpi ym. 2022, Tainio & Routarinne 2012. Ks. myös Kauppinen ym. 2023.

143 2009; ks. myös ÄOL on ottanut kantaa asian puolesta, lausunto 15.3.2024: [ÄOL:n lausunto opetus- ja kulttuuriministeriölle luonnoksesta, joka koskee perusopetuslaissa tarkoitettua opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja tuntijaosta annetun asetuksen sekä perusopetusasetuksen muuttamista.](#)

opetussuunnitelman perusteissa todetaan.¹⁴⁴ Opetuskeskustelu ja harjoitukset, joissa eritellään erilaisia tekstejä, tullaan tietoisiksi vaihtoehtoista ilmaisutavoista ja vivahteista, haetaan sanojen täsmällisiä merkityksiä ja leikitellään kielellä, ovat suomen kielen opetuksen ydinaluetta. Eri alojen erikoissanastoa opitaan muissa oppiaineissa ja niissä tutustutaan laajemminkin eri tiedonalojen kieleen. Muissakin oppiaineissa tulee kiinnittää huomiota siihen, että oppilaat kirjoittavat hyvää tekstiä. Koulu hukkaa mahdollisuutensa, jos muissa oppiaineissa avuton kirjoittaminen kuitataan toteamuksella ”tää ei oo äikkää”.

Yhdessä tämän selvityshankkeen kyselyn vastauksessa nykytilanteen ongelmat tiivistetään näin:

Äidinkielen ja kirjallisuuden opetusta on Suomessa kaikilla kouluasteilla liian vähän, jotta yhteiskunnassa toimimisen valmiudet taattaisiin kaikille. Luku- ja kirjoitustaidon opetusta pitääkin vahvistaa peruskoulussa ja toisella asteella. Kansainvälisesti verraten Suomessa oppiaineen tuntimäärä on pieni. Erityisesti luokanopettajien koulutuksessa on keskityttävä äidinkieleen ja kirjallisuuteen. – S2-opetus on liian heikosti resursoitu eikä opettajien koulutukseen ole panostettu tarpeeksi: suuri osa S2-opettajista ei ole saanut perus- tai täydennyskoulutusta suomi toisena kielenä -oppimäärän opettamisesta vaan opettaa sitä äidinkielen ja kirjallisuuden ohessa. – Liian eritasoiset oppijat ovat samassa ryhmässä, mikä aiheuttaa eriyttämiselle isoja haasteita. Kielitaito ei kehity tavoitteiden mukaisesti. – Koululaitoksessa resurssit täytyy keskittää kansallisilla kielillä annettavaan opetukseen eikä laajentaa englanninkielistä koulutusta (esim. hankkeet englanninkielisestä peruskoulusta ja toisesta asteesta sekä ylioppilastutkinnosta).

Oppilaan oppimisen ja osaamisen arvioinnin kehittäminen voi olla yksi tie seurata suomen kielen yleisen tason kehittymistä sekä suunnitella pedagogisia toimia ja yksilöityä tukea. Asiantuntijat suhtautuvat arviointiin kuitenkin ristiriitaisesti, koska arvioinnilla on taipumus ohjata opetusta juuri arvioinnin kriteereiden täyttämiseen. Kysymys on myös siitä, onnistutaanko arvioimaan sitä, mitä on opetettu. Ehdotuksia on kuitenkin tullut toisen luokan suomen kielen arviointikriteerien tarpeesta, jotta saataisiin tarkempi kuva siitä pohjasta, jota lähdetään kehittämään, ja yksilöllisen tuen tarpeesta.¹⁴⁵ Perusopetuksen päättöarviointitutkimuksen loppuraportissa esitetään yhdenmukaisempaa linjaa siitä, ovatko jotkin tavoitteet välttämättömiä

144 Opetushallitus 2019: [Kielitietoinen opetus – kielitietoinen koulu](#).

145 Ks. Ukkola & Metsämuuronen 2021, 82.

suorittaa hyväksytyllä tasolla.¹⁴⁶ Peruskoulun päättöarvioinnissa on suomen kielen ja kirjallisuuden osalta useita kriteerejä, joissa paremman osaamisen tason saavuttaminen jonkin tavoitteen osalta voi kompensoida hylätyn tai heikomman suoriutumisen jonkin muun tavoitteen osalta.¹⁴⁷ Tämä kompensaation mahdollisuus sisältyy keskeisenä periaatteena olevaan kokonaisarviointiin. Se voi kuitenkin johtaa siihen, että päättötodistuksen voi saada ilman kunnollista luku- ja kirjoitustaitoa. Tutkintokoulutukseen valmistavaa eli TUVA-koulutusta voidaan käyttää nivelvaiheessa tarvittavan toisen asteen lähtötason saavuttamiseen, mutta sen asema kaipaakaan selkeyttämistä: millä kriteereillä TUVAan ohjataan, miten yksilöllinen lähtötaso ja tavoitteet huomioidaan koulutuksessa ja kuinka oppilaan oppimista ja osaamista arvioidaan.

Opetussuunnitelmassa opetuksen tavoitteisiin kuuluu kiinnostuksen herättäminen, mikä heijastaa myös äidinkielen ja kirjallisuuden oppiainetta laajemmin leimaavaa pyrkimystä painottaa oppilaiden omaa kiinnostusta, motivaatiota ja valinnanvapautta.¹⁴⁸ Karvin arvioinnissa on aikaisemmin kiinnitetty huomiota ensi sijassa sukupuolten väliseen motivoituneisuuden ja tasoeroon.¹⁴⁹ Kiinnostuksen painottaminen kohtaa haasteita suhteessa oppilaiden erilaisiin taustoihin ja alakulttuureihin. Vahvasti ”amisorientoituneiden takapenkin poikien” tekstikäytänteitä etnografisesti tutkineen Leea Lakan mukaan joidenkin oppilaiden asennoitumista voi leimata se harhakäsitys, etteivät he tarvitse äidinkielen ja kirjallisuuden oppisisältöjä, koska he suuntautuvat konkreettisiin töihin.¹⁵⁰ Opiskelumotivaatio, kodintuki ja jatko-opintoihin hakeutuminen ovat yhteydessä opiskelijoiden taustoihin. Kunnollinen luku- ja kirjoitustaito ei kuitenkaan ole jotain sellaista, jonka voi hankkia, jos huvittaa, vaan se täytyy asettaa vaatimukseksi. Se on yhteiskunnassa toimimisen perusedellytyksiä. Suomalaisen peruskoulun tehtäväksi on nähty taustaerojen tasoittaminen.¹⁵¹ Siinä onnistumisella on merkitystä toisen asteen koulutuksen läpäisemiseen, työllistymiseen ja sen tavoitteen saavuttamiseen,

146 Pulkkinen ym. 2024, 192.

147 Ks. Pulkkinen ym. 2024.

148 Motivaation on todettu olevan myös oppimisen edellytys. Ks. Lakka ja Pietilä 2023, Lakka 2024, 161 ja siinä mainitut lähteet.

149 Harjunen ym. 2019, Kauppinen & Marjanen 2020, Lakka 2024, 193.

150 Lakka 2024, 229, 233–235, Lakka ja Pietilä 2023.

151 Ks. esim. Lakka 2024, 163 ja siinä mainitut lähteet.

että puolet ikäluokasta suorittaisi korkeakoulututkinnon.¹⁵² Tätä kirjoitettaessa on lausuntokierroksella hallituksen esitys lisätä äidinkielen tunteja peruskouluun. Kahden viikkotunnin lisäys näyttää kohdentuvan alakouluun, vaikka tarvetta on myös yläkoulussa.¹⁵³

3.3 Lukio- ja ammatillinen koulutus

Yleissivistävässä lukiossa äidinkieli ja kirjallisuus -oppiaine on perusopetuksen tapaan monipuolinen taito-, tieto- ja kulttuuriaine, joka kytkeytyy moneen taustatieteeseen. Opetussuunnitelman perusteita uudistettiin viimeksi vuonna 2015 ja vuonna 2019.¹⁵⁴ Lukion perusteet jatkavat perusopetuksen pohjalta jatkumona ja samalla syventäen ymmärrystä kielestä, kirjallisuudesta ja kulttuurista. Keskiössä ovat monipuoliset tekstitaidot, vuorovaikutustaidot ja monilukutaito. Kirjallisuuden opetuksen tueksi perusteissa on määrätty, miten monta kokonaisteosta lukion aikana tulee lukea. Ammatillisessa koulutuksessa äidinkieli on yhteisten tutkinnon osien osana viestintä- ja vuorovaikutusosaaminen -kokonaisuudessa. Jatko-opintojen ja työelämän edellyttämien tekstitaitojen saavuttaminen on yhä suuremmalle osalle opiskelijoista haasteena kummallakin koulutuspolulla.

Lukion opetussuunnitelman perusteiden äidinkielen ja kirjallisuuden suomen kielen ja kirjallisuuden oppimäärän tavoitteiden ja keskeisten sisältöjen ongelmat ovat samansuuntaisia kuin perusopetuksen vuosiluokilla 7–9: sisältöjen moninaisuus vie tilaa kielen rakenteen ja sanaston tarkastelulta ja eri kielten, kielimuotojen ja ilmaisuvaihtoehtojen vertailulta samoin kuin kielenhuollolta sekä näiden yhdistämiseltä tekstien tarkasteluun ja kirjoitustaitoon. Harjaantumiselle ja kypsymiselle ei jää aikaa varsinkaan, jos äidinkielen ja kirjallisuuden opintojaksot eivät sijoitu pitkään lukioaikaan vaan niitä suoritetaan ”alta pois”. Kirjallisuuden lukeminen on vierasta myös monelle lukiolaiselle.

152 Järvinen ym. on tutkinut oppilaan taustan yhteyttä PISA-menestykseen. Menestykseltään huonoimpaan neljännekseen kuuluvat korkean tulotason perheiden lapset tähtäsivät korkeakouluun enemmän kuin parhaimpaan neljännekseen kuuluvat lapset alhaisimpien tulotasojen perheistä. (Järvinen ym. 2023). Ks. myös Heiskala ym. 2021, Lakka 2024, 221, Valtioneuvoston koulutuspolittinen selonteko 2021, 77.

153 Tähän on kiinnittänyt huomiota myös Äidinkielen opettajain liitto, 27.11.2023: [kannanotto peruskoulun äidinkielen ja kirjallisuuden tuntijaosta ja lisätunneista](#); VN/33230/2023. Lisäksi tunnit olisi yhdenvertaisuuden perusteella parempi jakaa jo tuntijaossa vuosiluokittain.

154 ePerusteet-palvelu: [Lukiokoulutuksen valtakunnalliset perusteet sekä koulutuksen järjestäjien julkaisemat paikalliset opetussuunnitelmat](#).

Yleiseen tason laskuun äidinkielen ja kirjallisuuden ylioppilaskokeissa viitattiin jo toimintaohjelmassa *Suomen kielen tulevaisuus*,¹⁵⁵ eikä suunta ole sen jälkeen kääntynyt parempaan. Koetyypin kokemat muutokset eivät peitä kokonaiskuvaa, kuten ei sekään, että arviointikriteerejä on hiukan muutettu ja välys laudaturin alarajan ja maksimipistemäärän välillä on kasvanut.¹⁵⁶ Monet äidinkielen ja kirjallisuuden opettajat ja ylioppilaskokeen sensorit jakavat käsityksen, että yhä suuremmalla joukolla lukion päättävistä on ongelmia kirjakielen rakenteiden hallinnassa ja jäsentyneen tekstin tuottamisessa.¹⁵⁷ Toisen asteen opiskelijoiden kirjoitustaidoista tarvittaisiin seurantatutkimusta. Toimintaohjelmassa *Suomen kielen tulevaisuus* nähdään lukiolaisten heikentyneiden suomen kielen taitojen syyksi 1990-luvulla toteutettu pakollisten lukiokurssien vähentäminen. Vertailut ovat osoittaneet, että arvosanat korreloivat merkitsevässä määrin suoritettujen kurssien määrän kanssa.¹⁵⁸ Myös Äidinkielen opettajain liitto on toivonut äidinkielen ja kirjallisuuden tuntimäärien nostamista OECD:n verrokkimaiden tasolle.

Äidinkielen ja kirjallisuuden merkitystä lukiossa heijastaa se, että se on ylioppilastutkinnon ainut kaikille pakollinen aine. Suomen kielen taitojen asema tulee kohenemaan, kun yliopistojen todistusvalinnan pisteytys muuttuu vuodesta 2026 siten, että äidinkieli ja kirjallisuus on kaikilta pisteytettävä aine, sen painoarvo nousee ja se on eniten pisteitä tuottava aine muilla kuin matemaattis-luonnontieteellisillä aloilla.¹⁵⁹ Muutos heijastaa sitä, että äidinkielen hallinta on yhteydessä muiden tiedonalojen omaksumisen ja yleisten ajattelutaitojen kanssa.¹⁶⁰ Laajemmin muutoksella halutaan tasapainottaa kielten ja muiden tiedonalojen arvostusta yksipuolisen matematiikan suosimisen sijasta.

155 *Suomen kielen tulevaisuus* 2009, 67–72; ks. myös Kauppinen 2011.

156 Ylioppilastutkintolautakunta: [Tilastoja ylioppilastutkinnosta](#).

157 Myös tekstien lyhenemisestä on havaintoja. Lyhyys ei välttämättä ole ongelma: lyhyt teksti voi olla tiivis ja ytimekäs. Yhdeksäsluokkalaisten arvioinnissa kuitenkin todettiin, että pojat kirjoittivat keskimäärin lyhyempiä tekstejä kuin tytöt ja lyhyiden ja heikommän suorituksen välillä oli yhteys (Kauppinen & Marjanen 2020, 146).

158 *Suomen kielen tulevaisuus* 2009, 67–72.

159 Äidinkieli ja kirjallisuus ei aina koske suomen kieltä, mutta äidinkieleltään suomenkielillä ja suomenkielisen lukiokoulutuksen käyneillä kyse on suomen kielen ja kirjallisuuden oppimäärästä ja arvosanasta.

160 Tätä perustellaan sillä, että äidinkielen arvosanalla on todettu olevan yhteys muissa aineissa menestymiseen sekä kriittisen ajattelun ja argumentaation taitoihin, jotka ovat korkeakouluopinnoissa menestymisen kannalta keskeisiä (Kleemola, 2023; Kleemola ym. 2022, Nissinen ym. 2021, Yliopistojen opiskelijavalintojen kehittämishanke.)

Ammatillisessa koulutuksessa osaamisperusteisuus tuli vuonna 2017 tutkinnon perusteisiin.¹⁶¹ Keskeistä on siis osaamisen osoittaminen suhteessa osaamistavoitteisiin, ei se, miten osaaminen on hankittu.¹⁶² Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että opiskelu keskittyy arvioitavien töiden tekemiseen. Projekteissa osaamisen hankkiminen ja osoittaminen eivät välttämättä ole erillään. Koulutus nähdään työmarkkinoita palvelevana väylänä käytännön työelämään. Suomen kieli kuuluu yhteisiin tutkinnon osiin eli YTO-aineisiin, osa-alueeseen Viestintä ja vuorovaikutus äidinkiellellä, suomi.¹⁶³ Tekstitaitoja on tarkoitus ottaa haltuun kunkin alan vaatimusten mukaisesti. Kielen kytkemisessä työprosessien konkretiaan on haastateltujen asiantuntijoiden mukaan kuitenkin osin menty ääripäähän. Autonasentajan pisin tehtävä voi olla parin kappaleen mittainen työraportti. Opetukselle ei ole velvoitettavaa tuntikehystä. Suomen kielessä on 48 tunnin suositus opetuksensuunnittelun pohjaksi ja lisäksi mahdollisuus rästipajoihin. Oikeus saada opetusta ja ohjausta niin paljon kuin tarvitsee ei käytännössä toteudu. Opiskelijoiden lähtötaidoissa on yksilöllisiä ja alakohtaisia eroja, joiden tasoittumista nykyiset menettelytavat eivät edistä. Valmiudet jatko-opintoihin ja aktiiviseen kansalaisuuteen eivät näillä perusteilla kaikilla kehity, eivät riittävän laajasti edes ammatissa vaadittavat kielelliset ja vuorovaikutustaidot. Jopa luku- ja kirjoitustaito voi jäädä heikoksi.¹⁶⁴ Äidinkielisten suomenpuhujien kielellisen tuen ja kehittymisen tarve on huonosti tunnistettu, vaikka heikoista lukijoista ja erilaisista oppijoista suurempi osa suuntaa ammatilliseen koulutukseen kuin lukioon – tosin tuen resursoinnin ongelmat koskevat koko toisen asteen opintoja.

Kansallinen koulutuksen arviointikeskus Karvi julkaisi alkuvuodesta 2024 korkeakouluvälisyyden arvioinnin. Ammattikorkeakoulujen opiskelijoista keskimäärin lähes puolet on suorittanut ammatillisen koulutuksen, ja arvioinnin mukaan he pärjäävät keskimäärin hyvin.¹⁶⁵ Arvioinnin tuloksissa useimmin mainittuja osaamisen puutteita liittyi mm. luku- ja kirjoitustaitoon. Ammattikorkeakoulujen johto ja henkilöstö korostivat oppimisvalmiuksia parantavina kehityskohteina mm. kirjoitustaitoa, kykyä kirjallisten tehtävien tekemiseen ja kykyä lukea asiainkäsityksiä.¹⁶⁶ Ammattikorkeakoulujen henkilöstön arvion mukaan reilulla 30 prosentilla ammatillisesta koulutuksesta tulevista ei ole opinnoissa etenemistä vaikeuttavia puutteita opiskeluvälisyyksissä, loppuilla on vähintään lieviä puutteita ja melkein viidesosalla

161 Ks. Ammatilliset tutkintojen perusteet; HE 39/2017.

162 Ks. tarkemmin esim. Suomi.fi-sanastot: [Osaamisperusteisuus](#).

163 ePerusteet-palvelu: [Ajoneuvoalan perustutkinto: viestintä- ja vuorovaikutusosaaminen](#).

164 Ks. Mustonen & Suni 2024.

165 Hakamäki-Stylman ym. 2024, 143.

166 Hakamäki-Stylman ym 2024, 71, 81.

suuria puutteita.¹⁶⁷ Arvosanoista tarkasteltuna tutkinnon yhteisten osien hallinta oli kuitenkin keskimäärin hyvää. Kehittämissuosituksissa painotetaan jatko-opintovalmiuksia tuottavia harjoitteita pakollisissa tutkinnon yhteisissä osissa.¹⁶⁸

Ammatillisen koulutuksen tuottamista taidoista tarvitaan lisää vertailukelpoista tietoa. Edellinen äidinkielen oppimistulosarviointi on vuodelta 1999. Suomen kielen osalta osaamisperusteisuutta pitäisi eritellä kieli- ja tekstitaitojen näkökulmasta. Koulutettuja työntekijöitä ei saada ilman koulutuksen sisältöjä ja opetusresursseja. Opettajien pedagogisessa koulutuksessa ja sen kytkemisessä suomen kielen sisältöihin pitäisi tuoda selvemmin esiin ammatillisen koulutuksen näkökulma. Myös erilaisesta ammatilliseen ja institutionaaliseen toimintaan liittyvästä kielenkäytöstä ja sen ammatilliseen opetukseen liittyvistä sovelluksista tarvitaan lisää tutkimusta, vaikka tärkeitä hankkeita on myös menossa.¹⁶⁹

Kyselylomakevastauksissa tuotiin esiin koulutusleikkausten vaikutus nykytilanteeseen:

”Koulutusleikkaukset ovat selkeästi vaikuttaneet kaikkien oppijoiden osaamiseen kaikilla koulutusasteilla. Oppimisen tuen lainsäädäntö ei toimi tällä hetkellä lainsäätäjän tarkoittamalla tavalla, koska lakia ei noudateta ja Suomessa on pula erityisopettajista ja erityisluokanopettajista. Ammatillisen koulutuksen valtavat rahoitusleikkaukset ja reformi vähensivät opettajien määrää sekä lähiopetusta oppilaitoksissa. Tämä näkyy selkeänä osaamistason laskuna myös suomen kielen osalta. Maahanmuuttotaustaiset oppijat hakeutuvat selkeästi useammin ammatilliseen koulutukseen kuin lukiokoulutukseen, joten suomi toisena kielenä (S2) -opetusta tulisi järjestää huomattavasti enemmän ammatillisen koulutuksen aikana. Yrityksissä nähdään ongelmana palkata ammatillisesta koulutuksesta valmistuneita liian vähäisen kielen ja alan osaamisen takia. Jotta Suomeen voi kunnolla kotoutua, maahanmuuttotaustaisille pitää alkaa tarjota enemmän suomen kielen opintoja kaikilla koulutusasteilla varhaiskasvatuksesta alkaen aikuiskoulutukseen saakka ml. korkeakoulutus. Oman äidinkielen (romani, saame, ulkomaiset kielet) opetuksen merkitystä ei vaalita riittävästi; se antaa pohjan erityisesti muiden kielten ml. suomen kielen oppimiseen.”

167 Hakamäki-Stylman ym 2024, 74.

168 Hakamäki-Stylman ym 2024, 143.

169 Esim. Penni Pietilä (HY), Niina Liljan hanke [Kansainvälistyvä rakennustyö ja globaaliset käytänteet \(TAU\)](#), Minna Suni (JY) tutkimusryhmineen (Työelämässä tarvittavien toisen kielen resurssien rakentuminen (Building blocks), aKieli, kiinnittyminen ja kuuluminen: ukrainalaiset osana maaseudun koulu- ja työyhteisöjä ja niiden muutosta).

Marinin hallituksen kaudella aloitettu ja Orpon hallituksen jatkama koulutusresursien paikkaus tulee tarpeeseen, ja rahoituksen lisäämiseen on tarvetta jatkossakin. Tätä kirjoitettaessa on kuitenkin päätetty uusi leikkaus ammatillisen koulutuksen rahoitukseen. Orpon hallituksen ohjelmaan perustuva oppimisen tuen selkeyttäminen ja tuen ketjun yhtenäistäminen varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle on tätä kirjoitettaessa valmisteltavana lukio- ja ammatillisen koulutuksen osalta. Oppimisen tukea koskevat lakimuutokset ovat lausuntokierroksella osana lukio- ja ammatillista koulutusta koskevia laajempia lakiesityksiä.¹⁷⁰ Esityksissä vahvistetaan opiskelijan oikeutta erityisopetukseen ja matalan kynnyksen oppimisen tukeen, joka korvaa ammatillisen koulutuksen OPVA-opinnot. Kielellistä tukea ei lakiesityksissä mainita. Suunniteltu kehittäminen kohdistuu sellaiseen tuen tarpeeseen, joka koskee suoritettavaa tutkintoa. Valmistelevalta työryhmältä saatujen tietojen mukaan tuki voi liittyä kielitaidon vahvistamiseen, mikäli se liittyy suoritettavaan tutkintoon. Peruskielitaidon opettamiseen tukea ei osoiteta. Suunnitelma kattaa erilaisia tukimuotoja vieraskielisille suomen kielen taidon vahvistamiseen sekä kaikille oppimisvaikeuksiin ja niihin mahdollisesti liittyviin muihin tuen tarpeisiin sekä erityisopetusta tarvitseville. Tavoitteena on, että jokainen tukea tarvitseva saisi tarvitsemaansa tukea mahdollisimman helposti ja varhaisessa vaiheessa.^{171, 172} On tärkeää kehittää oppimisen tukea ja huolehtia sen jatkuvuudesta yli nivelvaiheiden. Jo tässä vaiheessa on selvää, että luku- ja kirjoitustaidon ja suomen peruskielitaidon vahvistamiseen tarvitaan muitakin nykyisiä opetusresursseja täydentäviä toimia.

3.4 S2-polkujen erityiskysymyksiä

S2-opetuksen eri muodoista on tehty perusteellinen kartoitus, jossa esitetään myös kannatettavia suosituksia toiminnan kehittämiseksi. Tässä kuvataan vain joitakin päälinjoja. Resurssipulan todettiin valtakunnallisessa kartoituksessa vaivaavan yleisesti ottaen S2-opetusta. Paljon on kehitetty erilaisia toimivia käytänteitä, mutta ne pitäisi saada laajasti tietoon ja juurrutettua. Ongelmia esiintyy sekä silloin, jos S2-oppilaita on hyvin vähän ja tilanne vaihtelee vuosittain, että osassa hyvin suurten S2-ryhmien opetuksen järjestämistä. Edellisessä vaikeutena voi olla järjestelyjen vakiintumattomuus ja ammattitaitoisten työntekijöiden puuttuminen, jälkimmäisessä taas yksilöllistä oppimista tukevan eriyttämisen järjestäminen.¹⁷³

170 VN/33945/2023, VN/33727/2023.

171 Sähköpostivastaus opetusneuvos Anna Ekrothilta 19.2.2024.

172 Ks. opetus- ja kulttuuriministeriö: [Lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen oppimisen tukea koskevien hallitusohjelman linjausten toimeenpanon valmistelu](#).

173 Owalgroupp 2022.

Maahan muuttanut oppivelvollisuusikäinen oppilas, joka ei osaa kumpaakaan kansalliskieltä, aloittaa kielipolkunsa yleensä vuoden kestävässä **valmistavassa opetuksessa**. Tämän selvityksen taustamateriaalin asiantuntijat toivovat valmistavasta opetuksesta opetuksen järjestäjiä velvoittavaa, mutta samalla sen mallia toivotaan muutettavaksi. Nykyisin oppilaat ovat eriarvoisessa asemassa: kaikki eivät pääse valmistavaan opetukseen, koska kunnilla ei ole velvoitetta sitä järjestää. Koulut voivat järjestää valmistavan opetuksen joko ryhmämuotoisena tai inklusiivisena opetuksena. Edellisessä on ainakin osin erilliset valmistavan opetuksen ryhmät, jälkimmäisessä koko opetus on yhdistetty yleisopetuksen ryhmiin. Inklusiivinen opetus on tavallista koulua aloittavilla ja ryhmämuotoinen vanhemmilla oppilailla. Inklusiivisen opetuksen etuna on asiantuntijoiden mukaan nopea alku suomen kielen kehittämisessä ja ongelmana se, että valmistavan opetuksen valtionosuus saattaa joissakin tapauksissa kohdentua muualle kuin itse valmistavaan opetukseen. Ryhmämuotoisen opetuksen etuna on opettajan tuen määrä ja ongelmana vertais-tuen puute. Paikallisesti on kehitetty paljon hyviä ratkaisuja, kuten inklusiivinen ryhmämuotoinen opetus, pienennetyt yleisopetuksen ryhmät ja kaveriluokat.¹⁷⁴ Joustavuutta ei kuitenkaan osata aina hyödyntää. Valmistavasta opetuksesta perusopetukseen siirtymisessä on ongelmia, koska valmistava opetus keskittyy toisen kielen opettamiseen ja muiden oppiaineiden opetuksen pitäisi kytkeytyä oppilaan tasoon. Aina ei ole mahdollista jatkaa valmistavasta opetuksesta yleisopetuksen ryhmään samassa koulussa. Siirtymään tarvittaisiin kielellistä tukea, esimerkiksi tukea antava opettaja. Inklusiivinen valmistava opetus, jossa osin ollaan muiden oppilaiden kanssa samassa ryhmässä, on tärkeää integroitumisen kannalta ja edistää myös suomen kielen oppimista vertaisvuorovaikutuksessa.¹⁷⁵

Valmistavan opetuksen opettajien koulutustaustat ja asiantuntijaprofiilit myös vaihtelevat, koska valmistavan opetuksen opettajien kelpoisuudesta ei ole suunnitelmista huolimatta säädetty. Valmistavasta opetuksesta ja sen eri toteutusmuodoista tarvitaan myös enemmän tutkimusta päätöksenteon pohjaksi. Karvin valmistavasta opetuksesta tekemässä arvioinnissa todetaan, että oppilasmäärien vaihtelusta seuraa järjestelyjen ja resursoinnin pirstaleisuutta, mikä haittaa pitkäjänteistä koulutuksen kehittämistä. Parempaa yhteistyötä toivotaan valmistavan opetuksen opettajien ja perusopetuksen opettaja- ja ohjaushenkilöstön välillä integroivuuden toteuttamiseksi. Täydennyskoulutustarpeita on taitotason arvioinnissa, oppimisvaikeuksien tunnistamisessa ja heikoimpien oppilaiden tukemisessa.¹⁷⁶ Jotkut tämän selvityksen taustamateriaalin asiantuntijat esittävät koko valmistavan opetuksen käsitteen

174 Ks. myös Owalgroupp 2022, 55.

175 Ks. esim. Ahlholm ym. 2023.

176 Venäläinen ym. 2022.

purkamista ja siirtymistä nivelvaiheita luovista käytännöistä jatkumoihin ja liukumoihin, joissa integrointi on aina etusijalla. Termiä valmistava opetus ehdotetaan myös korvattavaksi esimerkiksi nimityksellä *vastaanottava opetus*.¹⁷⁷

Käsitteellä **S2 eli suomi toisena kielenä** tai laajemmin toisen kielen oppimisella ja opettamisella tarkoitetaan tilannetta, jossa suomi tai jokin muu tarkasteltava kieli (L2) ei ole äidinkieli, ensikieli tai ei muuten kuulu yksilön vahvimpien kielten joukkoon vaan se on uudessa kieliympäristössä opittava ja käytettävä kieli. S2-opetus tukee, jäsentää ja nopeuttaa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa luontaisesti tapahtuvaa oppimista, ja S2-opetusta tarvitaan varsin pitkään; kielenoppimiseen ei ole oikotietä. Peruskoulussa ja lukiossa suomi toisena kielenä ja kirjallisuus on oppiaineen äidinkieli ja kirjallisuus oppimäärä. S2-opetuksen saatavuus vaihtelee, koska kunnilla ei ole velvoitetta sen järjestämiseen. Ryhmämuotoisen opetuksen toteutuskin vaihtelee, koska toisinaan samassa ryhmässä voi opiskella oppimisen eri vaiheissa olevia. S2-opetuksen resurssit ovat ylipäättään riittämättömät.

Suomen kielen taidon karttuminen ei tietenkään tapahdu yksin S2-opetuksessa vaan kielitietoista opetusta tarvitaan muissakin oppiaineissa (ks. lukua 2 ja tämän pääluvun alkua). Kielitietoisuus tarkoittaa myös sitä, että oppilaiden ja koulun monikielisyys tehdään näkyväksi, se nähdään lähtökohtana ja resurssina. Keinoihin kuuluu mm. limittäiskieleilyn pedagogiikka, jolloin oppitunnilla voidaan käyttää muitakin kieliä opetuskielen lomassa.¹⁷⁸ Näin pyritään oppilaan oman äidinkielen tunnistamiseen oppimisen resurssiksi. Muiden kielten näkymisen ja kuulumisen ei kuitenkaan ole tarkoitus syrjäyttää keskeistä suuntautumista koulun opetuskieleen. Kielenoppimisessa keskeistä on vuorovaikutuksellinen yhteisö, ja koulun inklusiivisuus onkin todettu avaintekijäksi maahanmuuttajaoppilaiden integroitumisessa.¹⁷⁹

Suomi toisena kielenä ja kirjallisuus on perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa äidinkielen ja kirjallisuuden oppimäärä, ei siis erillinen oppiaine. Mikäli sen sisältö kuitenkin jää kielen oppimiseen keskittymisen vuoksi olennaisesti suppeammaksi kuin S1-opetus eli äidinkielisten suomen kielen ja kirjallisuuden opetus, siitä voi muodostua syrjäyttävä jatko-opintovalmiuksia ajatellen. Suomen opettaminen toisena kielenä tähtää siihen, että oppilas voi jossakin vaiheessa siirtyä kokonaan samaan opetukseen S1-oppilaiden kanssa tai että hän ainakin saa

177 Vastasaapuneen oppilaan kokonaisvaltaista integroitumista tutkii Mirja Tarnasen vetämä Jyväskylän yliopiston VOITTO-hanke [Valmistavasta perusopetukseen siirtyvän oppilaan integraatio ja tukeminen](#).

178 Lehtonen 2021.

179 Hievanen ym. 2023.

jatko-opintokelpoisuuden. S2-oppimäärää on joissakin tapauksissa kohdentunut epätarkoituksenmukaisesti osin niille, jotka ovat olleet koko kouluaikinsa Suomessa ja joiden edellytykset yltäisivät äidinkielen tasoiseen opetukseen. Suurin ongelma ei kuitenkaan ole S2-opetuksen kohdistuminen niille, jotka eivät sitä tarvitse, vaan se, ettei S2-opetusta ole riittävästi niille, jotka sitä tarvitsevat.¹⁸⁰ Ammatillisessa koulutuksessa oppimäärän rinnastuminen äidinkielen ja viestinnän S1-oppimäärään ei volyymiltaan riitä kielitaidon vahvistamiseen. Riittämättömät resurssit nousivat keskeiseksi ongelmaksi kaikissa koulutusmuodoissa ja erityisesti ammatillisessa koulutuksessa myös S2-opetuksen tilasta tehdyssä valtakunnallisessa selvityksessä.¹⁸¹

S2-oppimäärään ja toisen kielen näkökulmaan paneutuneita opettajia tarvitaan lisää. Äidinkielen ja kirjallisuuden S1-oppimäärän ja S2-oppimäärän aineenopettajien kelpoisuusvaatimukset ovat samat. Opettajan pedagogisissa opinnoissa on kuitenkin mahdollisuus erikoistua S2-opetukseen. S2-näkökulman tuntemusta tarvitaan kummankin oppimäärän opetuksessa, koska oppilasryhmissä on yhä enemmän taustaltaan monikielisiä opiskelijoita. Jossain määrin tämä onkin otettu huomioon suomen kielen suuntautumisvaihtoehtoissa eri yliopistojen tutkinto-ohjelmissa. Monikielisyyden laajentuminen tarkoittaa myös sitä, että suomen kielen taidon taso vaihtelee niin äidinkielen ja kirjallisuuden S1-ryhmissä kuin myös muiden aineiden opetusryhmissä. Äidinkielen ja kirjallisuuden opettajat tarvitsevat yhä laajemmin myös S2-opetuksen tietämystä ja valmiuksia kohdata heterogeenisiin opetusryhmiin ja monikielisyyteen liittyviä kysymyksiä. Lisäksi kielitietoisuus on tarpeen kaikessa opetuksessa eikä eri tiedonalojen edellyttämää kielitaidon kartuttamista voi jättää suomen kielen opettajien harteille. Limittyneisyyden vuoksi tässä raportissa suomen kieltä äidinkielenä ei myöskään käsitellä täysin erillisenä suomesta toisena kielenä. Tässä jaksossa keskitytään kuitenkin nimenomaan S2-opetusta koskeviin erityiskysymyksiin.

Asiantuntijat korostavat, ettei S2-opetuksesta puhuttaessa ole syytä keskittyä pelkästään ongelmadiskurssiin. Kouluissa, joissa on paljon S2-oppimäärää opiskelevia oppilaita, on myös saavutettu hyviä oppimistuloksia. Oppimistuloksiin keskittävän arvioinnin rinnalla on syytä kiinnittää huomiota myös kehittymispotentiaaliin: henkilökohtaisten oppimistulosten parantuminen on usein suurinta pojilla, jotka suorittavat S2-oppimäärää. Monikielisyydestä ja kulttuurisesta moninaisuudesta on myös etua. Monikielinen kouluyhteisö harjaannuttaa toimimaan yhteisöissä, joissa

180 Owlgroup 2022, 72.

181 Owlgroup 2022.

on eritaustaisia ihmisiä, ja valmentaa siten myös työelämään ja yhteiskuntaan. Kieli-tietoisien opetuksen juurruttaminen on lähtenyt monikielisistä kouluista, joissa se on keino tarttua tietoisesti siihen, mikä on läsnä arjessa muutenkin.

Suomen kielen taidon vahvistumisen tahti vaihtelee yksilöllisesti. Monikielisillä ihmisillä eri kielten hallinta myös tyypillisesti vaihtelee muun muassa osa-alueittain ja tilanteittain eikä ole mitään tiettyä rajaa, jonka ylitettyään ihmisen voisi katsoa osaavan jonkin kielen. Vähäiselläkin kielitaidolla voi aktiivisessa vuorovaikutuksessa päästä osalliseksi kielestä, ja nykyään korostetaan yhä enemmän eri kielten joustavaa käyttöä vuorovaikutuksessa. Monet tutkijat puhuvat kielen asiantuntijuudesta ja sitoutumisesta jonkin kielen käyttöön ennemmin kuin kielen osaamisesta. Tässä raportissa puhutaan osallisuudesta kieleen, kun halutaan korostaa, että vähäiselläkin ja kehittyvällä tietyn kielen taidolla voidaan päästä osalliseksi vuorovaikutukseen. Kielitaidon arvioinnissa tukeudutaan usein niin kutsuttuun Eurooppalaiseen viitekehukseen, jota käytetään kielikoulutuksen suunnittelun ja kielitaidon arvioinnin pohjana.¹⁸² Yleisesti ottaen voidaan sanoa, että muodollisen opetuksen edellyttämän kielitaidon ja varsinkin jatko-opintoihin tarvittavan kielitaidon hankkimiseen menee useampi vuosi. Tämä tarkoittaa ennen kaikkea kielellisen tuen tarvetta. S2-opetuksen tarve täytyy arvioida yksilöllisesti samoin kuin siirtyminen suomen kielen ja kirjallisuuden S1-oppimäärän ryhmiin. Koska tilanteet vaihtelevat ja oppimistahti on yksilöllinen, ei S2-opetukseen myönnettävää valtiontukea olisi syytä sitoa oppilaskohtaiseen aikarajaan. Kategoriset ehdot voivat houkuttaa oppilaitoksia ratkaisuihin, jotka eivät palvele kielenoppimista.¹⁸³

Perusopetuslain mukaan siirtymisestä S1- ja S2-oppimäärän välillä päättää huoltaja, mutta julkisuudessa on esitetty huolta siitä, että joissakin kouluissa S2-opetukseen siirtämiseen liittyy etnistä profiointia. Taustalla voi vaikuttaa väestörekisteriin merkitty kieli.¹⁸⁴ Vuoden 2020 tienoilla 80 % Suomessa syntyneistä espoolaisista maahanmuuttotaustaisista nuorista oli yhdeksännellä luokalla S2-opetuksessa.¹⁸⁵ Tavoitteena on entistä aikaisempi S1-opetukseen siirtyminen. Joidenkin tahojen ehdottamat jyrkät aikarajat, kuten S2-opetuksen keston rajaaminen kolmeen vuoteen, eivät kuitenkaan vastaa todellisuutta eivätkä perustu tutkimukseen.

182 EVK.

183 Ks. Owlgroup 2022, 180, 214.

184 Owlgroup 2022, 5.

185 Haapalehto & Aden 2023.

Kielitaidon arviointi herättää asiantuntijoissa ristiriitaisia ajatuksia, kuten kysymyksiä sen kohdentumisesta ja opetusta ohjaavasta vaikutuksesta, mutta laadukas arviointikäytäntö tukisi päätöksiä S2-opetukseen ja S1-opetukseen siirtymisessä.¹⁸⁶

Tukea tarvitsevat erityisesti sellaiset lapset ja nuoret, joiden koulunkäyntiä vanhemmat eivät pysty tukemaan. Joskus taustalla voi vaikuttaa vanhempien heikko koulutustaso, vaikka vanhemmat yleensä kannustavat lapsiaan hankkimaan hyvän koulutuksen. Osa koulutetuistakaan vanhemmista ei tunne suomalaista koulu- maailmaa ja sen itseohjautuvuuden vaatimuksia.¹⁸⁷ Koulun yhteistyö vanhempien ja yhteisöjen kanssa on tärkeää toimintakulttuurin jakamiseksi (ks. myös lukua 10.4). On kuitenkin muistettava, että maahanmuuttajat eivät muodosta yhtenäistä ryhmää, joten oppilaiden taustan haasteista on syytä puhua eritellymmin. Heikoman suoriutumisen taustalla ovat lapsilla usein vanhempien haasteet, ja tämä pätee yleisemminkin, samoin kuin koulutustason periytyminen. Riittävät resurssit moniammatilliseen yhteistyöhön ovat olennaisia silloin, kun perheet tarvitsevat tukea vaativissa elämäntilanteissa.

Kulttuuriohjaajista, opinto-ohjaajista ja koulunuorisotyöstä on apua koulunkäynnin tukemisessa ylipäänsä. Tarvittava tuki voi yleisopetuksen yhteydessä toteutua eri muodoissa, kuten tukiopetuksena tai koulunkäyntiavustajia hyödyntäen ja ryhmäkokoja sovittaen. S2-opetus on kuitenkin pakollisen oppiaineen pakollinen oppimäärä, jota tukiopetus ei voi mitenkään korvata. Oman äidinkielen opetus on myös suomen kielen oppimista tukeva ja sellaisena alikäytetty resurssi. Monet asiantuntijat toivovat, että kuntia veloitettaisiin kattavammin tarjoamaan koko S2-polku varhaiskasvatuksesta ja valmistavasta opetuksesta perusopetukseen ja toiselle asteelle riittävässä laajuudessa sitä tarvitseville. Varhaiskasvatuksen ja perusopetukseen valmistavan opetuksen osalta opetusta ja kielitukea koskevat ratkaisut päätetään paikallisesti. Erillisten S2-oppimäärän opetusryhmien perustaminen on myös kunnille vapaaehtoista. Tämä kaikki voi johtaa eriarvoistumiseen.¹⁸⁸

S2-opetuksen järjestämiseen on erillinen valtionavustus, jota haetaan jälkikäteen. Korvausta saa kolmesta viikkotunnista ryhmää kohti, joten käytännössä osa opetuksesta voi olla S1-ryhmään integroitunutta, vaikkakin erillisen opetuksen tarve tulee

186 Ks. myös Owalgroupp 2022, 6.

187 Pääkaupunkiseudulla ulkomaalaistaustaisten nuorten vanhemmista 29 % oli vuonna 2020 suorittanut korkeintaan perusopetuksen oppimäärän. Tällaisten vanhempien lapsista 29 % keskeytti koulunkäyntinsä varhain. Pakolaistaustaisten osuus näissä ryhmissä on suuri. Vastaavat luvut suomalaistaustaisilla olivat 6 % ja 13 %. (Haapalehto & Aden 2023.) Laajemmin vrt. Kilpi-Jakonen 2012, Teräs & Kilpi-Jakonen 2013.

188 Owalgroupp 2022, 208.

katsoa oppilaan tarpeen mukaan. Joitakin viitteitä on ollut siitä, että tätä avustusta voidaan käyttää väärin perusopetuksen opetusryhmien jakamiseen S2-opettajan palkkaamisen sijasta. On syytä kehittää informaatio-ohjausta kunnille palvelemaan paremmin kuntien moninaistuneita tarpeita. Tähän tarvitaan myös henkilöresursseja. Kentän vaihtelevat kokemukset ovat herättäneet kysymyksen, johdetaanko opetusjärjestelyjä aina oikein ja tarkoituksenmukaisesti. Asetus vuodelta 2009 antaa mahdollisuuden S2-resurssin käyttöön tukiopetukseen oppilaan omalla äidinkiellillä. Asetus ei täysin sulje pois suomenkielisen tukiopetuksen antamista, mikäli omakielistä tukiopettajaa ei ole saatavilla. Tukiopetus ei kuitenkaan korvaa kunnollista S2-opetusta. Avustus pitäisi selvästi kohdentaa S2-oppimäärään, ja tukiopetuksen resurssit pitäisi hoitaa erikseen. S2-opetusta ei myöskään pidä nähdä muiden oppiaineiden tukiopetuksena. Toinen mahdollisuus S2-opetuksen rinnalla on kielellisesti tuettu opetus tehostetun tuen kautta.¹⁸⁹ Kielenoppimispolon toteutuksissa on runsaasti vaihtelua eri koulujen välillä. Kehittämisen pohjaksi tarvittaisiin selvitys S2-oppimäärän käyneiden aikuisten kokemuksista, koulun jälkeisistä urapoluista ja siitä, millaisen lähtökohdan S2-opetus on niille antanut. Vastaavaa tietoa kaivattaisiin myös S2-opetuksesta S1-opetukseen siirtyneiltä.

S2-opetuksen parissa on tehty paljon materiaaleja ja kehitetty pedagogisia toimintatapoja ja tutkimus- ja kehitystoiminta on vilkasta. Tutkimusperustaisuus on kehittämistyössä tärkeää. Haasteena on saada usein hankemuotoisesti kehitetyt hyvät käytännöt leviämään ja juurtumaan kautta opetuksen kentän. Suomenopettajien yhdistys ja verkostot tekevät tässä paljon hyvää työtä Opetushallituksen ohella.¹⁹⁰ Keskeinen osuus on jatkuvan opetuksen opetustarjonnalla ja ylipäänsä S2-alalle suuntautuvilla yliopisto-opinnoilla.

Kielellistä tukea on kehitetty kietu- eli kielellisesti tuetun opetuksen nimellä¹⁹¹, osin sitä on toteutettu hieman eri tavoin ja eri nimillä esim. pääkaupunkiseudulla. Kielellisesti tuettu opetus on erityisopetusryhmiä parempi tapa oppia eri tiedonalojen kieltä. Sen toteuttaminen yhteisopettajuuden avulla olisi mahdollisuus, jonka käytännön toteuttaminen vaatisi järjestelyjä ja resursointia. Opettajissa on valtava resurssi, mutta inklusio ja kielitietoisuus kysyvät myös rakentavaa asennoitumista. Kyselytutkimuksen mukaan puolet opettajista suhtautuu varauksellisesti monikielisyyteen,¹⁹² joten kielitietoisuuden syvemälle oivaltamiselle on suuri tarve. Taustalla on omien oppisisältöjen painottamisen ja ennakkoluulojen lisäksi

189 Tukimalli on kolmiportainen: yleinen, tehostettu ja erityinen tuki.

190 Ks. suomenopettajat.fi

191 Harju-Autti 2022.

192 Suuriniemi ym. 2021; opettajien kielitietoisuudesta myös ks. Alisaari & Heikkola 2020.

kielihäpeää, pelkoa siitä, ettei oma kielitaito riitä, ja haasteita tilanteissa, joissa opettaja ei ymmärrä kaikkea, mitä luokassa puhutaan. Lisäksi muiden kuin kieliaineiden opettajat eivät välttämättä ole tottuneet havainnoimaan kielen osuutta tiedonmuodostuksessa. Tarvitaan kielitietoisuuden opetuksen toimivien käytänteiden kartoitusta ja rahoitusta niihin pohjautuvaan täydennyskoulutukseen. Laajemmin voitaisiin hyödyntää opettajalähteläisiä tai kielitietoisuusmentoreita, jotka levittävät käytänteitä kentälle. Monikielisyyden näkyväksi tekeminen on rakentava lähtökohta osallistavalle koululle. Yhä useampi oppilas on kaksi- tai monikielinen, ja kysymys on myös siitä, miten kaksikielisiä oppilaita opetetaan kielitietoisesti. Tässä voitaisiin ottaa oppia ruotsinkielisen koulutuksen kokemuksista.

Korona-aika paljasti ja tuotti ongelmia kouluun kiinnittymisessä.¹⁹³ Koulun näkeminen uudella tavalla yhteisön keskuksena, joka toimii aktiivisessa vuorovaikutuksessa vanhempien, nuorisotyön ja poliisin ynnä muiden yhteiskuntaan välittävien toimijoiden kanssa, tarjoaisi nuorille yhteisyyttä luovan ympäristön ja yhteyden yhteiskuntaan.¹⁹⁴ Yhteisöllisempi vuorovaikutus antaisi maahanmuuttajavanhemmille paremman kuvan siitä, kuinka suomalainen yhteiskunta ja koulu toimii ja millaista tukea lapset tarvitsevat koulunkäyntiin, esim. läksyjien tekoon. Vanhempainyhdistykset voivat olla keskeisiä toimijoita kodin ja koulun yhteistyössä ja erilaisten kotitaustojen huomioimisessa. Maahanmuuttaja- ja monikulttuurisuusjärjestöissä on usein myös toimintamahdollisuuksia, joita voitaisiin laajemmin käyttää koulun apuna. Kouluun liittyvä harrastustoiminta on osa yhteistöllisyyden luomista.

Peruskoulun opintojen suorittaminen tai täydennystarve koskee myös monia lähellä täysi-ikäisyyttä Suomeen tulleita tai aikuisia. Vaaravyöhykkeessä ovat usein ne, jotka ovat tulleet Suomeen suhteellisen myöhään.¹⁹⁵ Heidän tuen tarpeensa pitäisi tuntua paremmin muuallakin kuin S2-opetuksessa. Aikuisten perusopetuksessa ei ole samanlaista kolmiportaista tukea kuin peruskoulussa ja ammattiopinnoissa, joissa tuki jakautuu yleiseen, tehostettuun ja erityiseen tukeen. Aikuisten perusopetukseen tarvittaisiin myös lisää S2-tunteja. Aikuisten perusopetus on ainakin pääkaupunkiseudulla ruuhkautunut peruskoulusta siirtyvien oppivelvollisuuden ylittäneiden vuoksi, mutta tilannetta mahdollisesti helpottaa se, että oppivelvollisuusikä nostettiin 18 vuoteen asti ja oppivelvollisuus laajennettiin koskemaan siirtymää toiselle asteelle. Mahdollisuus jatkaa perusopetuksen yhteydessä on kuitenkin opetuksen järjestäjille vapaaehtoinen eikä siihen saa lasten perusopetuksen

193 Ks. esim. Mustonen & Puranen 2024.

194 Kuukka 2009.

195 Niin kutsutusti myöhään suomalaiselle koulutuspolulle tulleista nuorista ks. esim. Mustonen ym. 2023, Mustonen & Suni 2024.

valtionosuutta.¹⁹⁶ Aikuisten perusopetuksesta tehdyn arvioinnin mukaan toimeentuloon liittyvät seikat voivat ohjata epätarkoituksenmukaisesti esimerkiksi liian nopeaan opiskeluun tai opintojen keskeyttämiseen.¹⁹⁷ Perusopetuksen päättövaihe edellyttää sellaista kielitaitoa, jota kaikki eivät pysty alkuvaiheessa hankkimaan esimerkiksi siksi, ettei heillä ole kokemusta koulunkäynnistä, heillä on oppimisvaikeuksia tai traumataustaa. Ratkaisuna nähdään opintojen joustavuus, riittävä kesto ja tuki esimerkiksi pienryhmätyöskentelyn muodossa.¹⁹⁸ Lisärahoitusta tarvittaisiin hitaampiin oppimispolkuihin, lukutaitovaiheeseen ja erityiseen tukeen.¹⁹⁹ Suuri osa opiskelijoista kuitenkin saavuttaa arjessaan tarvitsemansa kielitaidon.²⁰⁰

Kieppi-hankekokonaisuus on toimenpideohjelma maahanmuuttotaustaisten oppilaiden oppimis- ja koulunkäyntivalmiuksien tukemiseksi vuosina 2022–2026. Se koskee erityisesti 7–9-luokkalaista, mutta myös mm. myöhään maahan tulleiden ja valmistavaa opetusta.²⁰¹

Monet maahanmuuttajat jatkavat aikuisten perusopetuksesta tutkintokoulutukseen valmentavan koulutuksen (TUVA) kautta. Oppivelvollisuuden laajentamisen yhteydessä yhdistettiin ammatilliseen koulutukseen valmentava ja lukiokoulutukseen valmistava koulutus tutkintokoulutukseen valmentavaksi koulutukseksi, ja tämä TUVA-koulutus korvaa myös kymppiluokat. Valtakunnallinen S2-opetuksen selvitys korostaa S2-opetuksen asiantuntijuutta, eriyttämistä ja myös lukiokoulutukseen suuntautumisen mahdollistamista TUVAn onnistumisen edellytyksinä.²⁰² Uudistuksen toimivuutta on syytä seurata.

Yleinen trendi näyttää olevan, että maahanmuuttotaustaisia opiskelijoita ohjataan ammatilliseen koulutukseen, mikä ei läheskään aina vastaa nuorten tai heidän perheidensä toiveita eikä noudata yhdenvertaisuuden edellyttämää yksilöllistä harkintaa. S2-opiskelijoihin liittyviä kysymyksiä ei esimerkiksi erikseen käsitellä Karvin ammatillisen koulutuksen tuottamia korkeakouluvalmiuksia koskevassa arvioinnissa.²⁰³ Haasteena on se, kuinka tuetaan maahanmuuttotaustaisten opiskelijoita

196 Ks. Oppivelvollisuuslaki 1214/2020 4–5 §.

197 Hievanen ym. 2020, 107.

198 Hievanen ym. 2020, 117.

199 Hievanen ym. 2020, 129.

200 Hievanen ym. 2020, 135.

201 Opetushallituksen uutinen 8.2.2023: [Maahanmuuttotaustaisia oppilaita tukeva toimenpideohjelma on käynnistynyt OKM:n, Opetushallituksen ja Karvin yhteistyönä.](#)

202 Owalgroupp 2022, 5.

203 Kuitenkin arvosanjakaumasta ks. Hakamäki-Stylman ym. 2024, 65.

den pääsyä korkeakoulutukseen ja ylipäänsä toteutetaan toimivat koulutusväylät. Mikäli tässä epäonnistutaan, on seurauksena yhteiskunnallinen eriytymiskehitys ja eriarvoistuminen.

Kaiken kaikkiaan koulutuksen nivelvaiheet ovat ratkaisevia ja niihin sisältyy erilaisia kärryiltä putoamisen riskejä. S2-selvitys mainitsee myös opetuskielen taidon tasoa ja tuen tarvetta koskevat tiedonsiirron ongelmat nivelvaiheissa.²⁰⁴ Tämän selvityksen kyselylomakevastauksissa ongelmia kuvattiin mm. seuraavasti:

”Vapaan sivistystyön lukutaitokoulutuksen käynnistäminen, aikuisten perusopetuksen uudistaminen ja ammatillisen koulutuksen kielitaitovaatimusten joustavoittaminen tukevat maahanmuuttajien kouluttautumista.” (<https://karvi.fi/vapaa-sivistystyö/teema-ja-jarjestelmaarvioinnit/maahanmuuttajien-koulutuspolut/>) Hienoista – ja jo vuosia sitten tehdyistä ”joustavoittamisesityksistä” huolimatta pääsy ammatillisiin opintoihin on vaikeaa, jos kielitaito on jäänyt A2-tasolle erityisesti kirjoittamisen osalta (ammattiopistot järjestävät omia kielitaitokartoituksiaan, joissa kirjallisin testin karsitaan suullisesti lahjakkaat). Samalla tuntuu, että painetta riman korotukseen (! ei laskuun!) tulee monelta suunnalta (aineenopettajat, työnantajat), vaikkei mitään kunnollisia nivelvaiheen koulutuksia ole tarjolla (tai esim. OPVA-opinnot pidentävät opiskeluaikaa, joita 3-vuotisista perustutkinnoista edelleen tuetaan (omaehtoisina opintoina) vain 24 kk). Hoiva-avustajia rekrytoidaan Filippiineiltä ja [heitä koulutetaan] Hongkongissa etänä samaan aikaan, kun maassa on jo suuri joukko suurten perheiden kokeneita moniosajia esim. varhaiskasvatuksen palvelukseen (ja hoiva-avustajiksikin vanhuksille). Kaikessa tässä tarvittaisiin hallitumpaa ja tutkitumpaa S2-opetusta sekä suomen (selko)kielen käyttöä ammatillisessa koulutuksessa, työssäoppimisessa ja työelämässä.”

Kielelliseen ohjaukseen pitäisi luoda vakiintuneet saattaen vaihdettava -käytännöt. Tähän tarvitaan ammattimaisesti tarjottua pedagogista tukea. Tällä tarkoitetaan sitä, että opettaja tai kielelliseen tukeen erikoistunut opinto-ohjaaja on yhteydessä opiskelijaan ja hänen uuteen oppilaitokseensa siirtymävaiheessa. Näin esimerkiksi käsitys opiskelijan suomen kielen lähtötasosta on riittävä ja opiskelija saa muutenkin tarvitsemaansa tukea, jotta opiskelu uudessa koulutuksessa lähtee sujuvasti käyntiin. Pitäisi pyrkiä kielenoppimis- ja koulupolkuihin, joissa on nivelvaiheiden sijasta jatkumoita ja liukumoita ja koko koulutusjärjestelmä toimii koko ajan integroivasti.

204 Owalgroupp 2022, 5, myös Hievanen ym. 2020, 6.

Esimerkiksi lukion ensimmäinen äidinkielen ja kirjallisuuden moduuli voisi olla kaikille yhteinen nivelosio, jonka perusteella arvioitaisiin tarvetta siirtää opiskelijoita S2-oppimäärään. Joissakin lukioissa näin jo menetelläänkin.

Kielitaidosta tarvitaan kokonaisvaltaisesti jäsentynyt näkemys. Opetussuunnitelmat korostavatkin toiminnallista kielitaitoa ja monilukutaitoa. Sujuva, tilanteeseen sopiva kielitaito jäsentyy myös osa-alueiden kautta luku- ja kirjoitustaitona sekä puhe- ja ilmaisutaitona. Kielitaito tarkoittaa myös sanavaraston laajuutta ja tarkkuutta, kielenkäytön ilmaisuvoimaa ja yhä monimutkaisempien rakenteiden ja ylipäänsä kielen kompleksisuuden hallintaa. Osa-alueittain tarkasteltuna jako ensikielen ja toisen kielen välillä ei välttämättä olekaan kaikkein ratkaisevin. Tämä näkyy heterogeenisissä äidinkielen ja kirjallisuuden opetusryhmissä. Koulun arjessa rajaa S1- ja S2-opetuksen välillä voi hälventää, mutta kouluilla pitäisi olla paremmat resurssit ohjata oppilaita.

Ammatillisessa koulutuksessa ei ole valtakunnallista lähtötasoarviointia kielitaidon suhteen. Ala- ja oppilaitoskohtaiset käytänteet vaihtelevat, ja käytännössä monet koulutuksenjärjestäjät pyrkivät arvioimaan lähtötasoa esim. haastatteluililla.²⁰⁵ Ammatillisia opintoja voi myös suorittaa opiskelematta suomen kieltä. Tavalisempaa kuitenkin on, että englanninkieliseen koulutukseen sisältyy S2-opintoja, mutta niitä on liian vähän tarpeisiin nähden.²⁰⁶ Kielitaito-opetusta voidaan antaa OPVA-opinnoissa eli oppimisvalmiuksia vahvistavissa opinnoissa, mutta koulutuksen järjestäjillä on suuri vapaus käytännön toteutuksen suhteen. OPVA-opinnoista ei saa opintopisteitä, ja niitä toteutetaan eri tavoin, opintoja edeltävinä tai opintoihin integroituina. Suomen kielen opinnot kuuluvat YTO-aineisiin eli yhteisiin tutkinnon osiin. Ne ovat viestintä- ja vuorovaikutusopintoja eivätkä välttämättä ollenkaan kielitaito-opetusta. S2-opintoja voi opiskella erillisinä valinnaisina tutkinnon osina niissäkin tutkinnoissa, joihin ei kuulu YTO-opintoja. Varsin laajasti eri oppilaitoksissa järjestetään eri tavoin maahanmuuttajille räätälöityjä S2-opintoja, mutta S2-opetusta ja esimerkiksi työpajamuodossa annettavaa kielitukea tarvittaisiin enemmän. Ammattiopintojen ja kielitaidon opettamisen integrointi kaipaisi enemmän resursointia. Kielellisten työelämävalmiuksien tukemista pitää myös kehittää, esimerkiksi kouluttaa työpaikkaohjaajia myös kielellisen tuen antamiseen.²⁰⁷

205 Sivuston Opintopolku.fi yhteyteen kehitettävä adaptiivinen kielitaidon arviointityökalu on valmisteilla (Hievanen ym. 2020, 31). Valmiita testejä toivovat avukseen myös vapaan sivistystyön lukutaidon opettajat (Hievanen ym. 2020, 68).

206 Owalgroup 2022,164.

207 Ks. Owalgroup 2022, 147–180, 2018.

Kiinnostavaa pedagogista kehittämistä on jo käynnissäkin. Kokonaiseen elämään ja aktiivisen kansalaisen valmiuksiin tarvitaan lisäksi muutakin kuin tiukasti työtehtäviin sidoksissa olevaa kielitaitoa.²⁰⁸

Kotoutumiskoulutuksesta ja aikuisten perusopetuksesta tulevilla kielitaidon taso ei useinkaan ole riittävä ammatillisiin opintoihin. Mainintoja on myös työnantajilta tulleesta palautteesta, ettei kielitaidon taso ole riittävä turvalliseen työskentelyyn. Karvin arvioinnissa 68 % kyselyyn vastanneista opettajista arvioi, ettei maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden kielitaidon taso ollut opintojen alussa riittävällä tasolla opinnoista selviytymiseen. 42 % opettajista katsoi, etteivät heidän maahanmuuttajataustaiset opiskelijansa saavuta riittävää suomen tai ruotsin taidon tasoa työpaikalla tai arjessa selviytymiseen.²⁰⁹ Ammatillisissa tutkinnon osissa oli opettajien mukaan maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden yleisimpänä haasteena heikko kielitaito. Teoriaosuudet olivat opiskelijoille vaikeita. Vaikeuksia mainittiin myös näyttösuunnitelmissa ja -arvioinnissa, puheen ymmärtämisessä ja myös oma kynnys puhua suomea saattoi olla korkea. Yhteisten tutkinnon osien opiskelu on vielä vaikeampaa, erityisesti paljon kirjoittamista vaativat osuudet.²¹⁰ Opettajat toivoivat mm. selkokieliä materiaaleja ja lisäkoulutusta selkokielestä ja kieli-tietoisuudesta.²¹¹ Ryhmät ovat hyvin heterogeenisiä, mutta keskimäärin kuitenkin ammatillinen koulutus toteutuu Karvin arvioinnin perusteella hyvin maahanmuuttajataustaisille opiskelijoille.²¹²

Suosituksissa painotetaan kuitenkin sitä, että kaikkien opiskelijoiden tulisi saavuttaa työmarkkinoilla toimimisen edellyttämä kielitaito. Arviointiryhmä suosittelee, että Opetushallitus tarkentaa osaamisen arvioinnin toteuttamisen tietosisältöä yhteisten tutkinnon osien osalta. Koulutuksen järjestäjien osaamista on tarpeen kehittää yhteisten tutkinnon osien arviointitapojen monipuolistamiseksi. Lisäksi suositellaan, että opetus- ja kulttuuriministeriö seuraa kielitaitovaatimusten joustavoittamisen vaikutuksia opintojen läpäisyyn. Työpaikoilla tapahtuva koulutus on tärkeää myös suomen kielen oppimisen kannalta. Karvin arvioinnissa suositellaan, että opettajat

208 Strömmer ym. 2023.

209 Arvioinnissa selvitettiin maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden kielitaitoa ja opiskeluvaihtoehtoja, opinnoissa menestymistä ja heidän saamaansa tukea (Hievanen ym. 2020, 151).

210 Hievanen ym. 2020, 155, ks. myös Mustonen & Puranen 2024.

211 Hievanen ym. 2020, 161.

212 Hievanen ym. 2020, 171.

voisivat paremmin tukea työpaikkoja ja työpaikkaohjaajia maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden tukemisessa, koska vaikeutena on löytää heille sopivia harjoittelupaikkoja.²¹³

Opiskelijoiden etuusjärjestelmän pitäisi paremmin joustaa tarvittavan kielitaidon hankkimiseen. Kaiken kaikkiaan S2-opetusta ja -tukea tarvittaisiin enemmän, ja siihen riittävät resurssit. Tarvittaisiin myös paremmat mahdollisuudet parantaa kielitaitoa ammatillisen tutkinnon jälkeen jatko-opintokelpoisuuden saavuttamiseksi.²¹⁴

Olisi myös syytä arvioida, kuinka tarkoituksenmukaisia ovat ammatillisessa koulutuksessa havaitut takaperoiset koulutuspolut: korkeammin koulutetut siirtyvät alempiin koulutuksiin ja työtehtäviin erityisesti kielitaitokynnyksen vuoksi.²¹⁵ Maahanmuuttotauksia myös ohjataan usein ensi sijassa ammatilliseen koulutukseen.²¹⁶ Tuloksena voi olla sekä kieli- että ammattipolkuhyppäys. Ammattitaidon on todettu tukevan ammattiin liittyvän kielen oppimista, joten jo hankitun ammattitaidon kehittämistä on syytä pitää paremmin esillä uravaihtoehdoissa. Osaamisen tunnistamisen järjestelmien vakiinnuttamista korostetaan mm. Kansainvälisten osaajien Suomi -hankkeen loppuraportissa.²¹⁷

Kotoutumiskoulutus ei kuulu koulutusjärjestelmään vaan on työvoimakoulutusta. Kotoutumiskoulutus on tarkoitettu ensi sijassa työttömille työnhakijoille, mutta vuoden 2025 alusta voimaan astuvan uuden kotoutumislain mukaan sen piirissä olevien joukko laajenee, ei kuitenkaan työ- ja opiskeluperustaisesti maahan saapuviin (ks. lukua 7.1). Kotoutumiskoulutus on työelämään suuntautuvaa, mikä usein ilmenee myös suuntautumisen seuraavaan tarvittavaan koulutukseen. Kieli- ja viestintäosaamisen lisäksi kotoutumiskoulutus koostuu yhteiskunta- ja työelämäosaamisesta sekä ohjauksesta.²¹⁸ Työvoimakoulutukseen tyypillisesti kuuluu, että opiskelupäivät vastaavat pituudeltaan työpäiviä ja koulutus järjestetään noin vuoden kestäväksi intensiivikurssina. Tällainen koulutusmalli ei välttämättä sovellu kielenoppimiseen varsinkaan alhaisen pohjakoulutuksen saaneille kotoutujille, joilla ei ole aiempaa kielenoppimiskokemusta.

213 Hievanen ym. 2020, 173–174.

214 Owalgroupp 2022, 147–180, ks. myös Mustonen & Suni 2024.

215 Ks. esim. JUY.INTEGRA 2021, Ndomo 2024.

216 Ks. esim. Teräs & Kilpi-Jakonen 2013.

217 Välimäki ym. 2023, 30. *Koulutus- ja työperusteisen maahanmuuton tiekartan 2035* yhtenä toimenpiteenä mainitaan työnantajien tukeminen osaamisen tunnistamisessa ja tähän liitetään Opetushallituksen osaamisen tunnistamispalvelut (2021, 29–30).

218 Kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelman perusteet.

Koulutuksen järjestämisessä on kuitenkin erilaisia malleja ja moduuleja varsinkin suurilla paikkakunnilla, joissa kotoutujia jaetaan myös koulutuksen ja suuntautumistarpeiden mukaan erilaisiin ryhmiin, kuten ensi vaiheessa luku- ja kirjoitustaidon hankkimiseen tai työelämään, ammatilliseen koulutukseen tai korkeakoulutukseen suuntautuviin ryhmiin, joiden etenemisnopeus voi vaihdella.²¹⁹ Koulutusmuodot ja erilaisiin koulutuksiin ohjaamisen periaatteet kuitenkin vaihtelevat myös epätarkoituksenmukaisella tavalla eri paikkakunnilla. Ohjauksen laatuun ja yksilöllisyyteen tulisi kiinnittää huomiota kaikissa vaiheissa, niin koulutuksen aikana kuin sitä ennen ja sen jälkeen.²²⁰ Ruuskanen ja Väänänen tarkastelevat kootusti kotoutumiskoulutuksen nykytilaa ja haasteita ja esittävät kannatettavia kehittämissuosituksia.²²¹

Tavoitteena on työllistymisen tai jatkokoulutukseen sijoittumisen lisäksi saavuttaa vuodessa B1-taso jommassakummassa kansalliskielessä. Se tarkoittaa arkielämässä selviytymisen edellyttämää toimivaa peruskielitaitoa ja vastaa perusopetuksen tuottamaa englannin kielen taitotasoa.²²² Vain osa kotoutujista saavuttaa kotoutumiskoulutukselle asetetut tavoitteet.²²³ Lukutaitovaiheen keston pidentämistä ja parempaa rahoitusta on esitetty sekä vapaan sivistystyön että aikuisten perusopetuksen alkuvaiheeseen.²²⁴ Osa kotoutujista tarvitsisi aluksi tuekseen muunlaisia palveluja, kuten oppimisvalmiuksia vahvistavaa toimintaa tai osa-aikaista tai toiminnallista kielenopiskelua.²²⁵ Kotoutumiskoulutukseen tullaan hyvin erilaisista taustoista ja elämäntilanteista. Tavoiteltu kielitaidon taso on saavutettavissa lähinnä niille, joilla on aiempaa kokemusta kielenopiskelusta, joiden elämäntilanne on riittävän vakaa ja jotka eivät ole vakavasti traumatisoituneita.²²⁶ Käytännössä noin kolmannes koulutuksessa olevista saavuttaa tavoitellun tason.²²⁷ Korkeakoulutettujen seuranta on asiantuntijoiden mukaan osoittanut, että he pääsevät lähelle B1-tasoa, mutta taso jää jatkossa roikkumaan, koska laajasti ei ole tarjolla ylempään taitotasoon johtavia kursseja.²²⁸ Kotoutumiskoulutuksen moduuleja on myös teetetty

219 Ks. esim. Ruuskanen & Väänänen 2022a, liite 2.

220 Ruuskanen & Väänänen 2022a, 18–19, Hievanen ym. 2020.

221 Ruuskanen & Väänänen 2022a, 42–43.

222 EVK.

223 Ks. Ruuskanen & Väänänen 2022a, 18.

224 Ruuskanen & Väänänen 2022a, 19, Hievanen ym. 2020, 98, 137.

225 Ks. Ruuskanen & Väänänen 2022a, 19.

226 Seppälä 2022, kielenoppijan kokemuksista ks. esim. HS 30.10.2023: [Kielitaidoton Jasmin Timisjärvi muutti Suomeen rakkauden perässä – Nyt hän kertoo, mikä kotoutumisessa mättää.](#)

227 VTV 2018, Seppälä 2022, Valtioneuvoston selonteko kotoutumisen edistämisen uudistamistarpeista 2021, 81.

228 Niin kutsutuista nopeista poluista ks. Ruuska 2023.

uudestaan koulutuksessa oleville, jotka eivät ole saavuttaneet työllistymiseen tarvittavaa kielitaitoa. Koko maahanmuuton alkuvaiheen palvelu- ja koulutustarjontaan tarvittaisiin kokonaisvaltaista otetta.²²⁹

Opettajat tarvitsisivat konsultointiapua oppimisvaikeuksien tunnistamisessa. Kehitystarpeita on tunnistettu myös digitaidoissa, opetusmenetelmissä ja erityisopetuksessa sekä kielitaidon arvioinnissa. Apuna voisi olla valtakunnallinen verkostomuotoinen tuki ja täydennyskoulutus, joka vaatisi kotoutumiskoulutuksen opettajien saamisen rahoituskriteerien piiriin.²³⁰ Opettajien kelpoisuusehdot eivät koske koulutusjärjestelmän ulkopuolella olevaa koulutusta, vaikkakin koulutuksen hankinnoissa opettajia koskevat vaatimukset ovatkin korkeita.²³¹

Kotoutumiskoulutuksen laatuun vaikuttavat opettajien heikentyneet työehdot ja koulustoitominnan lyhytjänteisyys, johon on osasyynä kilpailutus. Laatu ei osata kilpailuttaa, vaan halvin tarjous helposti voittaa, mikä johtaa kotoutumiskoulutuksesta vastuussa olevien yritysten vaihtumiseen ja työntekijöiden palkan ja työehtojen heikkenemiseen.²³² Pätevimmat opettajat ovat paljolti hakeutuneet muualle työsuhteiden määräaikaistuesssa, ja opettajien vaihtuvuus haittaa opetuksen pitkäjänteistä kehitystä. Ruuskanen ja Väänänen ehdottavat selvitettäväksi asetustasoista opetushenkilöstön kelpoisuuden määrittelyä, joka voisi tuoda kentälle yhdenmukaisuutta ja ennustettavuutta.²³³ Yritykset myös kehittävät uusia pedagogisia ratkaisuja, joten toiminnan yritysmuotoisuus ei sinällään ole välttämättä ongelma. Oppilaitoksilla on kuitenkin vaikeuksia osallistua kilpailutukseen, koska rahoitusta tarvitaan koko organisaation toimintaan. Tarvitaan rahoitusmalli, joka sopii myös oppilaitoksille. ELY-alueille on annettu yhtenäistämisuositus vuonna 2022.²³⁴

OKM ehdotti omassa virkanäkemyksessään, että selvitetään aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen siirtäminen työ- ja elinkeinoministeriön hallinnonalalta opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalle.²³⁵ Kotimaisten kielten keskus esitti vuonna 2023 kielilautakuntien kanssa yhteistyössä valmistelluissa

229 Ruuskanen & Väänänen 2022a, 20.

230 Ruuskanen & Väänänen 2022a, 20, 26.

231 Ruuskanen & Väänänen 2022a, 22.

232 Ks. kuitenkin Ruuskanen & Väänänen 2022, 46.

233 Ruuskanen & Väänänen 2022, 25.

234 Ruuskanen & Väänänen 2022b.

235 [Opetus- ja kulttuuriministeriön virkanäkemys tulevan hallituskauden valinnoista – Valto \(valtioneuvosto.fi\)](#).

hallitusohjelma-avauksissaan ja hallitusohjelmakuulemisessa OKM:n virkanäkemykseen viitaten, että kotoutumiskoulutus tulee muuttaa palvelemaan myös työperäistä maahanmuuttoa eikä vain työttömiä työnhakijoita ja että kansalliskielten oppiminen tulee mahdollistaa erilaisista taustoista tuleville. Koska vuoden intensiivikurssi ei opiskelumuotona palvele kaikkien tarpeita parhaalla mahdollisella tavalla, voisi kotoutumiskoulutuksen siirto osaksi koulutusjärjestelmää tarjota monipuolisempia koulutusjärjestelyjä ja parantaa kielikoulutuksen laatua.

Orpon hallituksen hallitusohjelmaan on kirjattu kotoutumista ja kielitaitoa koskevan koulutuksen kokonaisuudistus, jossa rahoitus kootaan yhteen kanavaan. Joidenkin asiantuntijoiden mukaan toimiva vaihtoehto olisi osoittaa rahoitus suoraan kunnille ja itse koulutukseen organisaatiosta riippumatta. Tällöin olisi joustavammat mahdollisuudet suunnitella koulutusta vuosittain kunnissa vaihtelevan maahanmuuttolanteen ja vaihtelevien maahanmuuttajaryhmien mukaan. Pieniin kuntiin tällainen järjestely kuitenkin toisi haasteita niin opiskelijamäärien kuin asiantuntemuksen suhteen. Kotoutumispalveluiden yleis- ja yhteensovittamisvastuu siirtyy kunnille yhdessä TE-palvelujen uudistuksen kanssa, kun uusi laki kotoutumisen edistämisestä tulee voimaan vuoden 2025 alusta.²³⁶ Kotoutumiskoulutukseen oikeutettujen joukko myös laajenee uuden lain astuessa voimaan käsittämään entistä paremmin työvoiman ulkopuolella olevia. (Ks. lukua 7.1.)

Kotoutumiskoulutuksen kokonaisuudessa, joustavuudessa ja laadun varmistamisessa on parannettavaa. Kotoutumiskoulutus ei myöskään ole välttämättä riittävä työelämässä vaadittavan kielitaidon hankkimiseksi. Jatkosuunnitelmien ohjaus ja tarvittaessa kevennetty ja osa-aikainen kotoutumiskoulutuksen jatko-osuus ovat siksi ratkaisevia kehityskohteita.²³⁷ Ammatillisessa koulutuksessa pitäisi olla nykyistä paremmat valmiudet tukea kielellisesti kotoutumiskoulutuksesta tulevia ja muita kehittyvään suomen kielen taitoonsa tukea tarvitsevia opiskelijoita. Korkeakoulutukseen suuntautuvat tarvitsevat sopivia jatkoväyliä, myös esimerkiksi kielellisesti valmentavia koulutuksia.²³⁸ Toisaalta uudet jatko- ja valmentavat koulutukset pikemminkin venyttävät eivätkä nopeuta pääsyä suomenkielisiin työyhteisöihin. On tärkeää kriittisesti pohtia, onko suurempi haaste kuitenkin työyhteisöjen vastaanottavuudessa eikä ”kielitaidon riittämättömyydessä”. Odotukset suuntautuvat ennen kaikkea siihen, mihin kaikkiin työtehtäviin voidaan rekrytoida

236 Laki kotoutumisen edistämisestä 681/2023, ks. myös Kotoutuminen.fi: [Kotoutumislain kokonaisuudistus](#).

237 Ruuskanen & Väänänen 2022a, 21.

238 Esim. HY+, 7.3.2023: [AKVA-koulutuksen verkkosivut](#); Helsingin yliopiston uutinen 1.3.2024: [Akateemisia valmiuksia kehittävä koulutus tarjoaa maahanmuuttajille väylän opintoihin ja työelämään](#).

vähäisemmälläkin kielitaidolla ja kuinka suomen kielen taidon kartuttaminen voidaan järjestää työn yhteyteen ja sen oheen. Työyhteisöihin tarvitaan kielitietoista työkulutturia ja kielituen järjestelyjä.²³⁹ (Ks. lukua 5.)

Työelämän ja koulutuksenjärjestäjien yhteistyötä tarvitaan ammatissa toimimisen edellyttämän kielitaidon saumattomaan kehittymiseen. Yhdessä on hahmotettava ne alat, joihin opiskelijoita kannattaa ohjata suuntautumaan. Vähintään toisen asteen tutkinto vaaditaan nykyisin Suomessa useimmissa työtehtävissä. Oppivelvollisuuden ulottaminen toiselle asteelle²⁴⁰ auttaa tutkinnon saavuttamisessa niitäkin, joiden taustassa ei tueta koulutuksen hankkimista. Muutoksen tarpeesta kertoo tilasto, jonka mukaan puolet (52 %) pääkaupunkiseudun 20–29-vuotiaista somalialaistaisista miehistä oli ennen oppivelvollisuuden laajentamista (vuonna 2020) vailla toisen asteen tutkintoa.²⁴¹

Kaikkiaan tarvittaisiin kokonaisvaltaisempi näkemys ja ohjauskeinot siihen, miten maahanmuuttajille tarjotaan jatkuva mahdollisuus oppia suomen kieltä ja kuinka suomen kielen opetusta on tarjolla kaikilla taitotasoilla aina edistyneen kielenkäyttäjän tasolle asti. On tärkeää, että eri elämäntilanteissa oleville ihmisille luodaan vakiintuneet järjestelyt niin kielenopetuksen kuin kielen oppimista tukevien muiden keinojen osalta. Järjestäjätahoja on nykyiselläänkin monia ja kielenopiskelun muodot vaihtelevat. On kolmannen sektorin järjestämää kerhomuotoista ja vapaaehtoistoimintaa, vapaan sivistystyön koulutuksia, varsinaisia kielikursseja, rekrytoivien ja työnantajatahojen järjestämää kielikoulutusta, verkkokursseja, digitaalisia kielenopiskelusovelluksia, itseopiskelumateriaaleja ja työpaikan vertaismentorointia. Järjestelyjen moninaisuus ei ole ongelma, se voi luoda eri elämäntilanteissa oleville ihmisille juuri heille sopivia kielen oppimisen muotoja. Kysymys on ennen kaikkea siitä, miten ihmiset saavat tietoa heille tarjolla olevista mahdollisuuksista ja miten tarjonta vastaa kysyntään.²⁴² Toisaalta kielikoulutusjärjestelyjen kattavuudessa, jatkuvuudessa ja resursoinnissa on puutteita. Roolien

239 Ruuskanen & Väänänen 2022a, 18.

240 1.8.2021 alkaen; Oppivelvollisuus kestää siihen asti, kun nuori täyttää 18. Toisen asteen opinnot ovat maksuttomia sen vuoden loppuun asti, jolloin nuori täyttää 18 vuotta. Seuranta kaipa se, johtaako uudistus ja sitä seurannut Orpon hallituksen päätös maksuttomuuden rajaamisesta siihen tavoiteltuun tulokseen, että toisen asteen tutkinnon suorittaneiden osuus kasvaa, vai lisääntykö keskeyttäneiden määrä. Kielellisen tuen kehittäminen on tärkeää myös kannustettaessa suorittamaan opinnot tutkinnon valmistumiseen asti.

241 Osa heistä on muuttanut pois Suomesta, mutta se ei selitä koko tulosta. Haapalehto & Aden 2023, Saukkonen 2022.

242 Toki suomen koulutusten ja kurssien hakupalvelu finnishcourses.fi auttaa niitä kotoutujia, jotka tietävät, millaista suomen kurssia tai koulutusta he etsivät.

selkeyttämistä esitetään Karvin arviointiraportissa. Siinä kiinnitetään huomiota siihen, että osa opiskelijoista tarvitsee hitaita koulutuspolkuja ja rahoitusjärjestelmiä pitäisi kehittää myös niitä varten. Samalla maahanmuuttajien joustavaa siirtymää työelämään tulee tukea. Suomen kielen taidon parantamiseksi työssäkäynnin ohella arviointiryhmä suosittelee kehitettäväksi vapaan sivistystyön koulutusta tai työvoimakoulutusta.²⁴³ Karvin selvitys suosittelee, että opiskelijaprofiileja selkiytetään vapaan sivistystyön lukutaitokoulutuksen ja aikuisten perusopetuksen välillä. Aikuisten perusopetusta voisi nykyistä laajemmin tarjota lukutaitovaiheeseen myös kotoutumiskoulutuksessa oleville.²⁴⁴ Osa asiantuntijoista näkee ongelmia siinä, että koulutusvastuut jakautuvat kahden ministeriön välille, koulutusjärjestelmästä vastaavan opetus- ja kulttuuriministeriön ja työvoimakoulutuksena järjestettävästä kotoutumiskoulutuksesta vastaavan työ- ja elinkeinoministeriön välille.²⁴⁵ Karvin arviointi suosittelee tiivistä yhteistyötä ministeriöiden välille ja Opetushallitukselle roolia selkeyttämisessä.²⁴⁶

Muualta hankittujen tutkintojen tunnistamisessa ja tunnustamisessa ollaan Suomessa varsin tiukkoja, mikä hidastaa korkeammin koulutettujen sijoittumista työelämään²⁴⁷ ja johtaa jopa koulutustasoltaan aleneviin opintopolkuihin, joissa korkeammin muualla koulutettu ohjataan Suomessa ammatillisiin opintoihin. Osamisen ja kielitaidon täydentämisen entistä parempi tukeminen tehostaisi koulutus- ja urapolkuja ja työelämään sijoittumista. Muunto- ja täydennyskoulutus ylipäänsä on avain työn tarjonnan ja tarjolla olevan työvoiman kohtaanto-ongelmaan. Esimerkiksi kunta-alan teknisellä sektorilla on työvoimapulaa ja tulijoita ulkomailta olisi, mutta kotimaisten kielten taito on tehtävissä olennaista. Tällaisiin tilanteisiin ei ole helppoja pikaratkaisuja. Ulkomaisten opettajantutkintojen täydentäminen on myös haastavaa, koska opettajilta edellytetään erinomaista suomen kielen taitoa jo perusvaatimuksissa. Opettajien täydennys- ja kelpoistavaa koulutusta järjestetään myös englanniksi, mikä ei tuo suomenkielisessä koulujärjestelmässä tarvittavaa oppiaineiden kielen hallintaa tai ylipäänsä opettajalta vaadittavaa suomen kielen taitoa. Toimivan järjestelmän luomiseksi täytyy määrittää koulutusvastuut ulkomailla hankittuja tutkintoja täydennettäessä. Koulutuksen osana voitaisiin käyttää nykyistä laajemmin ja järjestelmällisemmin kielitaitoa tukevia harjoittelujaksoja ammatissa vaadittavan kielitaidon täydentämiseen.

243 Hievanen ym. 2020, 5–6.

244 Hievanen ym. 2020, 5.

245 Ks. myös Ruuskanen & Väänänen 2022, 20.

246 Hievanen ym. 2020, 5.

247 Tämä nousee esiin myös ukrainalaisten integroitumista käsittelevässä raportissa (Alho ym. 2023, 3).

3.5 Englanninkielinen koulutus

Kansainvälisten huippuosaajien houkuttelemisen Suomeen kytkeytyy kysymykseen heidän perheilleen tarjottavista ja yksityiselämään liittyvistä palveluista. Rekrytoinnin kanssa tekemisissä olevat toteavat, että on suhteellisen helppo erottaa se huippuosaajien ryhmä, joka ei suunnittele asettuvansa Suomeen vaan jonka urakehitykseen kuuluu muutamien vuosien työskentely ja sen jälkeen siirtyminen uran kannalta keskeisempään maahan. Tämä eliitti vaatii englanninkielistä tai muuta kansainvälistä koulutusta lapsilleen, joiden tulevaisuuden suunnitelmat tähtäävät muualle kuin Suomeen asettumiseen. Lasten koulunkäyntimahdollisuudet voivat olla ratkaiseva tekijä päätöksessä muuttaa Suomeen,²⁴⁸ joten suurimmat kaupungit haluavat panostaa kansainväliseen englanninkieliseen koulutukseen ja varhaiskasvatukseen. Aloituspaiikkojen vähäisyys koetaan niissä ongelmaksi.

*Perusopetuslain (628/1998) 10 § :n mukaan koulun opetuskieli ja muualla kuin koulussa järjestettävässä opetuksessa käytettävä kieli on joko suomi tai ruotsi. Opetuskielenä voi olla myös saame, romani tai viittomakieli. Lisäksi osa opetuksesta voidaan antaa muulla kuin edellä mainitulla oppilaan omalla kielellä, jos se ei vaaranna oppilaan mahdollisuuksia seurata opetusta.*²⁴⁹

Kokemuksia on myös siitä, että suomenkieliset ja Suomessa pysyvästi asuvat lapset ja nuoret pyrkivät sijoittumaan englanninkieliseen koulutukseen. Ongelmaksi voi tällöin muodostua se, ettei oppilaiden suomen kieli kehity riittävästi. CLIL-opetuksesta on kuitenkin saatu myös hyviä oppimistuloksia, mihin osittain vaikuttaa se, että oppilasaine on valikoitunut.²⁵⁰ Englanninkielinen opetus ei kuitenkaan ole suomalaisen yhteiskuntaan integroivaa.

Englanninkielisen koulutuksen laajentamiseen liittyy ongelmia ja ristiriitoja, joita käsitellään tässä vain lyhyesti, koska raportin rajaus on suomen kielessä. Suurin ideologinen kysymys liittyy siihen, että tasavertaisuuden vuoksi koulutusta ei voida rajata vain Suomessa väliaikaisesti oleskeleville, vaan laajentuessaan koulutuksesta voisi muodostua houkutteleva väylä suomalaisille perheille kasvattaa lapsensa osaksi kansainvälistä eliittiä. Pää avattaisiin yhteiskunnan eriytymiskehitykselle ja sille, että englannin kieli valtaa alaa suomen kielen kustannuksella. Verovarvilla

248 Ks. myös Alho 2023, 23.

249 Kielikertomus 2021, 111.

250 CLIL-lyhenne tulee englannin termistä *Content and language integrated learning*, ja se tarkoittaa opetusmenetelmää, jossa oppisisältöjä opetetaan ainakin osin vieraalla kielellä. (Merisuo-Storm 2013.)

toteutettavista koulutusresursseista on nytkin pulaa, rinnakkaisen englanninkielisen järjestelmän laajentaminen toisi mittavat lisäkustannukset ja opettajaresurssiin liittyviä haasteita. Laitinen ym. päätyvät englantia suomalaisessa yhteiskunnassa tarkastelevassa tutkimuksessaan suosittamaan, että esi- ja perusopetuksessa sekä toisella asteella on huolehdittava opetuksesta kotimaisilla kielillä.²⁵¹ Tähän suositukseen on helppo yhtyä.

Maasta toiseen siirtyvien ihmisten ryhmä ei myöskään ole tarkkarajainen kupla. Ihmisten suunnitelmat voivat muuttua. Suomi voikin osoittautua maaksi, johon halutaan jäädä pidemmäksi aikaa. Tämähän on monien mielestä toivottavaa myös suomalaisen yhteiskunnan kannalta. Suomen kielen taito voi avata jälkikasvulle erityisiä uramahdollisuuksia, ja esimerkiksi jatko-opintojen maksuttomuus voi houkututtaa. Joka tapauksessa on tärkeää, että englanninkielisessä ja kansainvälisessä koulutuksessa edellytetään myös suomen kielen opintoja. Koulutusviennin näkökulma ei saisi dominoida päätöksiä. Erikieliset kansainväliset koulut ja IB-lukiot voivat olla ensisijainen ratkaisu väliaikaisesti Suomessa oleskelevien lasten ja nuorten koulunkäynnin kysymyksiin. Monikielisten käytänteiden juurruttaminen olisi kaikkiaan inklusiivisempaa kuin yksikielinen englanninkielinen koulutus. Se ei myöskään vaatisi lakimuutoksia, niin kuin englanninkielisen koulutuksen laajentaminen.

Tätä kirjoitettaessa on lausuntokierroksella lakiluonnos lukiolain ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta mm. niin, että ne mahdollistavat englanninkielisen lukiokoulutuksen ja ylioppilastutkinnon. Esityksessä ne pyritään rajaamaan muille kuin suomen- tai ruotsinkielisille opiskelijoille. Lisäksi edellytettäisiin suomi tai ruotsi toisena kielenä -äidikielen ja kirjallisuuden kokeen suorittamista.²⁵²

Monikielisten koulujen mahdollisuuksiin kuuluvat myös kaksikielisesti suomen- ja ruotsinkieliset koulut, joita on vastustettu sen vuoksi, että niiden pelätään edesauttavan ruotsinkielisten sulautumista suomenkieliseen valtaväestöön. Kielikylvystä yms. toimintamuodoista on pitkät kokemukset varhaiskasvatuksessa,²⁵³ ja kielikylpyluokkia on jonkin verran perusopetuksessakin. Ruotsin kieleen liittyvät kysymykset rajautuvat tämän raportin tehtävänannon ulkopuolelle.²⁵⁴ Kaksikielisen koulun malli on joka tapauksessa yhteiskunnan kannalta parempi kuin yksikielinen englanninkielinen koulutus.

251 Laitinen ym. 2023, 130.

252 VN/33945/2023.

253 Ks. myös Kuntaliiton [kielisaarekeopas: Tuusula](#).

254 Ruotsinkielisestä koulutuksesta ks. Oker-Blom 2021.

Englanninkielistä koulutustarjontaa on myös ammatillisessa koulutuksessa. Tähän liittyy useita nurinkurisia elementtejä. Maahanmuuttajataustaisilla opiskelijoilla on todettu olevan haasteita esimerkiksi suomenkielisenkin aikuisten perusopetuksen päättövaiheen englannin kielen opinnoissa.²⁵⁵ Monet maahanmuuttajat eivät osaa erityisen hyvin englantia, joten suomen kieleen keskittyminen olisi suomalaisen työelämän pitovoiman kannalta parempi vaihtoehto. Maahanmuuttajia on tosin ryhdytty houkuttelemaan yhä enemmän maista, joissa käytetään myös englantia. Kun työvoimasta kilpaillaan monien muiden maiden kanssa, mahdollistaa englanninkielinen koulutus valmistuneiden sijoittumisen muualle kuin Suomeen. Englanninkielinen koulutus voi nimenomaisesti olla este suomalaisille työmarkkinoille sijoittumiseen, jos ja kun se ei tuota riittävää ammatillista suomen kielen taitoa. Englanninkielistä koulutusta on esimerkiksi puhtaus- ja kiinteistöalalla. Opetus- ja kulttuuriministeriö on antanut avustusta englanninkielisten yto-opintojen materiaalien tuottamiseen ja erityisesti selkoenglanniksi tuotettaviin materiaaleihin. Tilanne on sikäli kiinnostava, että Suomesta puuttuu selkoenglannin asiantuntemus eikä selkoenglanti käsitteenä ole maailmallakaan samaan tapaan vakiintunut kuin suomenkielinen selkokieli Suomessa (ks. lukua 5.3.4 ja 9.4).²⁵⁶ Laajamittaisen englanninkielisen koulutuksen mahdollisia heijastevaikutuksia yhteiskuntaan käsittelen lyhyesti luvussa 11.

3.6 Suosituksia koulupoluille

Suomen kielen tulevaisuus -toimintaohjelmassa (2009) esitettiin seuraavat toimenpide-ehdotukset, joita ei ole toteutettu ja jotka ovat edelleen voimassa myös tämän kartoituksen aineiston valossa.

- Luokanopettajien suomen kielen tuntemusta on parannettava luokanopettajakoulutuksessa ja mahdollistettava, että aineenopettajat voivat opettaa suomen kieltä ja kirjallisuutta luokilla 5 ja 6.
- Lukion pakollisten suomen kielen kurssien määrä on lisättävä vähintään EU-maiden keskivertotasolle.
- Luovutaan oppiaineen nimestä äidinkieli ja kirjallisuus, ja muutetaan se muotoon ”kieli ja kirjallisuus”, jossa oppimäärät suomen kieli ja kirjallisuus jne.

²⁵⁵ Hievanen ym. 2020, 116.

²⁵⁶ Ks. Lindholm & Vanhatalo 2021, 18–21.

Kielikertomuksessa²⁵⁷ on nostettu esiin paljolti samoja asioita, jotka edelleen ovat ajankohtaisia tämän selvityksen tausta-aineiston valossa:

Suomen kielen tuntimäärät ovat vähäisiä verrattuna moniin muihin maihin, kuten Viroon ja Saksaan. Koska äidinkielen ja kirjallisuuden oppiaineen sisältö on Suomessa hyvin laaja, hyvän yleiskielen hallintaa ja kirjallista tuottamista ei ehditä opettaa ja harjoitella tarpeeksi. Kotuksen suomen kielen lautakunnan näkemyksen mukaan peruskoulun tuntijaossa äidinkielen ja kirjallisuuden tuntimäärää olisi syytä lisätä niin, että opetuksessa voitaisiin nykyistä enemmän painottaa yleiskielellä kirjoittamisen taitoa. Myös lukiossa ja ammatillisessa koulutuksessa olisi taattava se, että valmistuvilla on jatko-opinnoissa ja työelämässä tarvittava kielenhallinta ja kirjakielisen tuottamisen taito. Englannikielisen korkeakoulutuksen haasteena on puolestaan turvata se, että opetus valmistaa opiskelijat myös suomalaiseen yhteiskuntaan.

1. Perusopetuslaissa olevaa sanamuotoa opetuskielestä olisi perusteltua käyttää myös kaikessa muussa koulutuslainsäädännössä.

3. Peruskoulun tuntijaossa äidinkielen ja kirjallisuuden tuntimäärää olisi syytä lisätä niin, että opetuksessa voitaisiin nykyistä enemmän painottaa yleiskielellä kirjoittamisen taitoa. Myös lukiossa ja ammatillisessa koulutuksessa olisi taattava se, että valmistuvilla on jatko-opinnoissa ja työelämässä tarvittava suomen kielen hallinta ja kirjakielisen tuottamisen taito.

12. Kaikkien maahanmuuttajien osalta olisi keskeistä lisätä kansalliskielten osaamista, mikä edistää osaltaan heidän kotoutumistaan ja tiedonsaantiaan. Myös varhaiskasvatus- ja opetushenkilöstön tietoisuuden lisääminen eri kieli-ryhmistä on edelleen tärkeää.

Karvin arviointiraportissa annetaan alkuopetuksen kehittämiseksi kymmenen suositusta, jotka ovat samansuuntaisia tässä selvityksessä esiin tulleiden toimenpide-ehdotusten kanssa. Suositukset korostavat oppilaiden kehittymisen jatkuvaa seurantaa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa annettavan tuen mahdollistamiseksi, luku- ja kirjoitustaidossa annettavaa tukea sekä resurssien kohdentamista tarjottavaan tukeen. Kohdentamisen yhdeksi välineeksi nähdään vuoden 2022 talousarviossa osoitetun tasa-arvorahan vakinaistaminen. Opetussuunnitelman perusteisiin tarvitaan tarkemmat tavoitteet ja kriteerit. S2-oppilaiden suomen kielen oppimisen ja kaverisuhteiden kehittämiseen tulee suunnata aikaa ja tukea.

257 2021, 110, 135–136.

Alkuopetuksessa harjoitellaan kirjoitustaitoja ja tekstien tuottamisen taitoja nykyistä enemmän. Opettajien hyvinvoinnista ja eriyttämisen tuesta on huolehdittava. Kodin ja koulun yhteistyötä sekä lukemisharrastusta vaalitaan. Koulujen välisen eriytymiskehityksen tasaamiseen tarvitaan vahvaa asunto-, kaupunki-, talous- ja työllisyyspolitiikkaa. Kehitystä seurataan toteuttamalla alkuopetuksen arviointi säännöllisesti ja jatkamalla perusopetuksen oppimistulosten pitkäjänteistä arviointia.²⁵⁸

Näiden rinnalla on syytä esittää joitakin lisätoimia, joista osaa on esitetty myös S2-opetuksen valtakunnallisessa arvioinnissa:

Varhaiskasvatus:

- Varhaiskasvatuksen resurssipula ja varhaiskasvatuksen opettajapula on ratkaistava.²⁵⁹ Edellytetään, että vähintään yhdellä aikuisella lapsiryhmää kohden on riittävä suomen kielen taito suomenkielisessä päivähoitossa.
- Varhaiskasvatukseen määritellään S2-opettajan kelpoisuusvaatimukset. Varhaiskasvattajien koulutukseen lisätään osaamista kielen tukemisessa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet tarvitsevat myös yhdenmukaisemmat käytännöt kielen tukemisessa.
- Toteutetaan asetusmuutos, joka mahdollistaa joustavan esi- ja alkuopetuksen ja näiden katsomisen kokonaisuudeksi.

Perusopetus:

- Kirjataan lakiin oikeus S2-opetukseen, jos suomi ei ole lapsen äidinkieli. Oikeus koskisi myös esiopetusta. Kunnille tarvitaan velvoite tarjota sitä oppimäärää, jota oppilas tarvitsee. Vanhempia ohjataan tekemään valinta S1- ja S2-oppimäärän välillä perustuen yksilölliseen harkintaan ja oppilaan todettuun kielitaitoon.
- Inklusiivisuus ja integraatio vaativat lisäresursseja esimerkiksi yhteisopettajuuteen ja joustaviin pedagogisiin ratkaisuihin, kuten pieniin ryhmäkokoihin, sekä oppimisen ja koulunkäynnin tukeen.
- Yläkoulun suomen kielen ja kirjallisuuden ja aikuisten perusopetuksen S2-tunteja lisätään.

²⁵⁸ Ukkola & Metsämuuronen 2023, 137–139.

²⁵⁹ Tähän kiinnittää huomiota kehittämissuosituksissaan myös Karvi (Repo ym. 2019, 166, Vlasov ym. 2024).

- Rakennetaan koulupolusta kielitietoiseksi kasvamisen polku. Tämä edellyttää kielitietoisuuden vahvistumista ja täydennyskoulutusta koko opettajakunnassa.²⁶⁰ Tähän tarvitaan täydennyskoulutusrahoitus. Kielitietoisuusnäkökulma läpäisee opettajan pedagogiset opinnot. Kielitietoisuuden ohella lähtökohtana on monikielisyys. Luokanopettajien valmiutta tukea monikielisyyttä kehitetään sekä luokanopettajakoulutuksessa että täydennyskoulutuksessa.
- Laaditaan opettajien tueksi opetussuunnitelman perusteiden toimeenpanoa tukevaa materiaalia mm. luettavista kirjoista ja ohjaamalla kehittyvän luku- ja kirjoitustaidon portaille. Samalla suomen kielen ja kirjallisuuden opetuksessa varataan tilaa syvällisen luku- ja kirjoitustaidon sekä ylipäänsä monilukutaidon hankkimiselle sekä kielitiedolle.
- Toteutetaan kansallinen lukutaitostrategia. Tähän on sitouduttu Orpon hallituksen ohjelmassa mutta toteuttaminen vaatii myös resursseja. Lukutaitotyö vakiinnutetaan, ja sen resursointi vakinaistetaan.

Lukio- ja ammatillinen koulutus:

- Lukion äidinkielen ja kirjallisuuden ensimmäinen moduuli tarjotaan kaikille yhteisenä nivelosiona, jonka perusteella opiskelijat ohjataan valitsemaan tarvittaessa S2-oppimäärä.
- Toteutetaan ammatillisen koulutuksen tuottamien taitojen arviointi suomen kielen osalta. Tämän perusteella tarkennetaan luku- ja kirjoitustaitoon sekä ylipäänsä tekstitaitoihin ja alakohtaiseen kielelliseen viestintään liittyviä osaamistavoitteita. Opetustuntikehyks, sen velvoittavuus ja resurssit saatetaan tasolle, jolla ammatin ja aktiivisen kansalaisuuden edellyttämät kielelliset taidot saavutetaan.

S2-polun erityiskysymyksiä:

- Jatkuvasta ohjauksesta ja kielellisestä tuesta huolehditaan koulutuksen nivelvaiheissa.²⁶¹ Nivelvaiheiden sijaan koulutusjärjestelmää kehitetään liukumoiden ja jatkumoiden suuntaan koko ajan integroivaksi.²⁶² Toimivista opintoväylistä huolehtimiseen kuuluu yksilöllisen harkinnan tukeminen hakeutumisessa ammatti- tai korkeakouluopintoihin.

²⁶⁰ Owalgroup 2022, 6; Lukutaitoa ja kielitietoisuutta korostetaan myös Kansalliskielistrategiassa (2021, 136).

²⁶¹ Ks. myös esim. Hievanen ym. 2020, 176.

²⁶² Oikeus oppia 2022, 36.

Toteutetaan nivelvaiheet kannatteleva opinto-ohjauksen saattaen vaihtaan -järjestelmä myös kielellisen tuen tarpeen osalta.

- S2-opetuksen resursseja lisätään ja koulutuksenjärjestäjiä veloitetaan järjestämään perusopetuksen valmistava opetus sekä suomi toisena kielenä ja kirjallisuus -oppimäärä. Tarvetta opetuksen lisäykselle on kaikissa koulutuspolun vaiheissa ja muodoissa, mutta erityisesti ammatillisessa koulutuksessa.
- Selvitetään S2-polun vaikutus opiskelu- ja työuraan S2-koulupolun käyneiden aikuisten näkökulmasta.
- Kotoutumiskoulutus mahdollistetaan kaikille maahanmuuttajille ja sen kestoa ja monipuolisuutta joustavoitetaan.
- Oppimisvaikeuksia kartoittavia testejä ja oppimisvaikeuksia käsittelevää materiaalia päivitetään siten, että ne kartoittavat nykyistä paremmin myös maahanmuuttotaustaisten ja monikielisten oppijoiden oppimisvaikeuksia.²⁶³
- Aineenopettajien valmiuksia erottaa oppimisvaikeudet esimerkiksi heikosta suomen kielen taidosta vahvistetaan täydennyskoulutuksella.

Koko koulutusjärjestelmää koskevaa:

- Oppimisen tuen lainsäädäntöön tarvitaan uudistus, joka takaa tuen saannin oikea-aikaisena jokaiselle tukea tarvitsevalle oppijalle varhaiskasvatuksesta alkaen. Odotukset kohdistuvat oppimisen tuen selkeyttämistä ja tuen ketjun yhtenäistämistä valmistelevalle työryhmän työhön ja hallituksen lakiesityksiin.²⁶⁴
- Oppimisvaikeuksia kokevia tuetaan hakeutumaan jatkokoulutukseen. Työelämässä oleville erilaisille oppijoille kehitetään tukimuotoja.
- Suomeen muuttaneiden opettajien suomenkielisen täydennys- ja kelpoisuuskoulutuksen järjestäminen vakiinnutetaan ja resursoidaan osaksi opettajankoulutusta.
- Kaksi- ja monikielistä koulutusta suositaan yksikielisen englanninkielisen koulutuksen sijasta. Suomen kielen riittävästä opetuksesta huolehditaan myös muussa kuin suomenkielisessä koulutuksessa. Monikielisen koulutuksen yksi opetuskieli on suomi.

Hyviä käytänteitä, joita osin jo sovelletaan, mutta joita on tarve laajentaa ja kehittää toimintaa läpäiseviksi:

²⁶³ Ks. myös Owalgroup 2022, 6.

²⁶⁴ Ks. opetus- ja kulttuuriministeriö: [Lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen oppimisen tukea koskevien hallitusohjelman linjausten toimeenpanon valmistelu](#) -hankesivu.

- Kielitietoisuus läpäisee koko koulutusjärjestelmää samoin kuin monikielisyyden lähtökohtainen tunnistaminen. Verkostomuotoista yhteistyötä ja täydennyskoulutusta kehitetään hyvien käytänteiden levittämiseksi ja juurruttamiseksi niin S2-opetuksessa kuin myös kielitietoisessa opetuksessa. Vertaismentorointia käytetään uusien toimintatapojen omaksumisessa.²⁶⁵
- Koulutuksen järjestäjien verkostoyhteistyö mahdollistaa myös resurssien jakamista alueellisen eriytymisen tasaamiseksi.²⁶⁶
- Lukeminen ja lukutaidon kehittäminen vakiinnutetaan osaksi toimintaa varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle osana Kansallisen lukutaitostrategian toteuttamista.²⁶⁷ Lapsille ääneen lukeminen ja luetusta keskusteleminen sisällytetään varhaiskasvatuksen pedagogiseen toimintaan kaikissa varhaiskasvatuksen yksiköissä. Perusopetuksessa lukemiseen sekä luetun pohjalta käytävään keskusteluun ja kirjoittamiseen varataan aikaa oppitunneilla. Lukutaidon kehittymistä tuetaan suunnitelmallisten lukuohjelmien (ns. lukudiplomien) avulla.²⁶⁸ Kirjallisuuden lukemista edellytetään lukiossa ja soveltuvin osin ammatillisessa koulutuksessa, jossa luetaan vähintään ammatillisia tekstejä.
- Kehitetään yhteistyötä kirjastojen kanssa niin, että kaikilla lapsilla ja nuorilla olisi heille sopivaa ikätasoista luettavaa tarjolla. Mahdollisuus monipuoliseen (myös maksullisten) mediatekstien käyttöön opetuksessa tulee varmistaa.
- Koulujärjestelmään kehitetään kielellisesti turvallisemman tilan periaatteet ja käytännöt, joilla pyritään turvaamaan kaikkien yhdenvertainen mahdollisuus osallisuuteen kouluyhteisön toiminnassa.²⁶⁹ Näin helpotetaan myös erilaisten oppijoiden mahdollisuuksia osallisuuteen ja koulunkäyntiin ja tuetaan pystyvyyden kokemuksia kaikille niille, jotka kokevat olevansa muita heikommalla joillakin kielitaidon osa-alueilla.

265 Hievanen ym. 2020, 162, 175; Opetushallitus: [ROADMAP – askeleet kielitietoisen koulun kehittämiseen](#); Opetushallitus: [Monilukutaitoa kielitietoisesti eri oppiaineissa -materiaali](#) ja [Monikielisyyttä näkyväksi, kielitietoutta kaikille -materiaali](#).

266 Owalgroup 2022, 6, Hievanen ym. 2020, 135.

267 Tätä suosittaa myös Karvi (Repo ym. 2019, 164).

268 Esim. [Kunnari-lukudiplomi](#).

269 Turvallisemman tilan yleisistä periaatteista ks. esim. Suomen YK-liitto: [Turvallisen tilan periaatteet](#).

4 Korkeakoulutus

Korkeakouluissa ja tutkimukseen liittyvässä julkaisutoiminnassa englannin kielen laajenevan käytön vaikutukset näkyvät selvästi, joskin ala-, koulutusohjelma- ja korkeakoulukohtaiset erot ovat huomattavia. Alaluvuissa käsitellään ammatti- korkeakouluja, yliopistoja sekä tutkimusta ja tiedejulkaisemista. Käsittely täydentää Saarikiven ja Koskisen (2023) kansalliskielten tilannetta yliopistoissa käsittelevää selvitystä. Korkeakoulut ovat ympäristö, jossa moni- ja rinnakkaiskieliset käytänteet turvaavat suomen kielen asemaa paremmin kuin yksikielisyyden vaatimus, joka helposti johtaa englanninkielisyyteen.

Korkeakoulutuksen kielivalinnat ovat herättäneet myös julkista keskustelua. Kysymys ei ole vain korkeakoulujen sisäisistä asioista, vaan myös nuorten sukupolvien koulutuksesta ja korkeakouluista valmistuvien asiantuntijoiden valmiuksista toimia suomalaisessa yhteiskunnassa. Lisäksi tutkimustiedon hyödyntämisen kysymykset ovat keskeisiä yhteiskunnassa. Korkeakoulujärjestelmä myös rahoitetaan varsin pitkälle verovaroin. Oma kieli ry kysyi yhdessä Kantar Publicin kanssa toteuttamassaan Kansalliskielibarometrissa 2023 suomalaisten suhtautumista korkeakoulutuksen kieliin. Kyselyn väitteen ”Yliopistoissa ja korkeakouluissa kansalliskielten tulee olla ensisijaisia opetuskieliä” kanssa vähintään jossain määrin samanmielisiä oli 76 % vastaajista ja vähintään jossain määrin erimielisiä 16 %.²⁷⁰

Korkeakoulujen opiskelijoita ja henkilöstöä jaotellaessa huomio kiinnittyy usein niin kutsuttuihin kansainvälisiin opiskelijoihin ja henkilöstöön, vaikka monikielisyys ja kansainvälisyys on tosiasiallisesti moniulotteisempaa eikä rajoitu muista maista Suomeen siirtyviin. Opiskelijoiden kielelliset valmiudet ovat entistä heterogeenisempia niin suomen-, englannin-, ruotsin- kuin kaksikielisissä tutkinto-ohjelmissa. Yksilöllisten opintopolkujen pitkäjänteistä rakentamista suositellaan monikielisten opiskelijoiden kielenoppimiskokemuksia suomenkielisissä tutkinto-ohjelmissa tarkastelevassa tutkimuksessa. Kielitietoisuus ja rakenteiden muokkaaminen kielellisesti saavutettaviksi tukevat myös äidinkieleltään suomenkielisiä opiskelijoita, varsinkin silloin kun opiskelun edellyttämässä kielellisissä taidoissa on haasteita.²⁷¹

270 Kyselyn toteutuksesta ks. lukua 2. Kansalliskielibarometri 2023.

271 Honko & Tervola 2023, 132, Tervola & Honko 2023.

Opiskelijoille merkityksellinen roolimalli on se, että taustojen moninaisuus näkyy korkeakoulujen henkilökunnassa, mukaan lukien maahanmuuttotaustaiset suomalaiset ja suomea toisena kielenään puhuvat.

4.1 Ammattikorkeakoulut

Ammattikorkeakoulut toimivat tieteellisen tiedon ja vahvan työelämäosaamisen välimaastossa, ja tämä edellyttää myös opiskelijoilta monipuolisten kieli- ja viestintätaitojen kehittymistä. Nykyisin on suuri haaste, miten pystytään ottamaan haltuun erilaiset ammatilliset vuorovaikutustaidot. Kielitietoisemman otteen toteuttamiseen tarvitaan ylemmän johdon ja esihenkilöiden tuki. Hyviä käytänteitä kehitetään hankemuotoisesti eri puolilla ammattikorkeakouluverkostoa, mutta hyvät toimintamallit pitäisi saada leviämään ja vakiinnutettua. Lisäksi kieli- ja viestintäopinnoille, erityisesti S2-opinnoille pitäisi olla paremmin tilaa tutkinnoissa ja kielelliselle tuelle resurssia opetuksessa.

Ammattikorkeakoulutusta vaivaa kokeneiden opettajien mukaan laajassa mitassa sokeus sille, mikä on kielen rooli ammattipätevyuden haltuunotossa. Koulu- ja alakohtaiset erot ovat kuitenkin suuria. Yleinen toive on, että suomen kielen opintojen laajuus kaikissa tutkinnoissa olisi vähintään viisi opintopistettä.²⁷² Suomenkielisten opiskelijoiden kieltä koskevan tuen tarve kasvaa koko ajan. Yhä suurempi osa opiskelijoista ei ole äidinkieleltään suomenkielisiä, joten he tarvitsevat suomen kielen taidon S2-opetusta, joka mahdollistaa sijoittumisen alan ammattilaisena suomalaiseen työelämään.²⁷³ Osalla koulutuksen aloittavista on vähäiset kirjoitustaidot. Alempaa ammattikorkeakoulututkintoa tullaan suorittamaan niin ammattikoulu- kuin lukiopohjalta.²⁷⁴ Lisäksi varsinkin maahanmuuttotaustaiset ja ylipäänsä työelämässä suomen kielen oppineet suosivat avoimen koulutuksen väylää, jossa ei ole pääsykokeita. S2-opiskelijoilla on yhtä vähän pakollisia kieli- ja viestintäopintoja kuin muillakin. Opiskelijoita kohdellaan yhtenäisenä ryhmänä, vaikka he muodostavat hyvin heterogeenisen oppilasaineksen.

272 Vrt. Ammattikorkeakoulujen kielten ja viestinnän opetuksen käytäntösuositukset 2023, 17, 32.

273 Laitisen ym. raportin (2023, 56) mukaan suurimmat englanninkielisen koulutuksen vastaanottaneiden prosenttiosuudet olivat Seinäjoen amk:ssa (23 %), Centriassa (22 %), LABissa (18 %) ja Vaasan amk:ssa (14 %) vuonna 2022.

274 Ks. Hakamäki-Stylman ym. 2024.

Opetus- ja kulttuuriministeriön asettamien rahoitusmittareiden vuoksi on kova paine päästää opiskelijoita läpi vaikka alimmilla arvosanoilla ja tuottaa tutkintoja. Läpäisyvaatimus johtaa suuriin (etä)ryhmiin. Opintasuoritukset ovat paljolti projektitöitä, joita tehdään ryhmissä siten, että ryhmätyöstä voi saada hyväksytyin suorituksen sellainenkin ryhmän jäsen, jonka kielelliset taidot ovat riittämättömät.

Valtakunnallinen Suomen kielen ja viestinnän opettajien verkosto (Suvi-verkosto) tekee tiivistä yhteistyötä ja on laatinut suosituksia siitä, miten kielten ja viestinnän opetus olisi hyvä järjestää ammattikorkeakouluissa. Suvi-verkosto on nostanut esiin suomenkielisissä tutkinnoissa tarvittavan suomen kielen tuen ja suosituksia siitä, miten suomenkielisten tutkintojen kielipolkuja olisi syytä kehittää, miten kypsyysnäytekäytäntö palvelisi parhaiten myös kielenoppimista sekä miten S2-taustaisien opiskelijoiden ammatillisen viestinnän taitoja tulisi tukea opintojen aikana.²⁷⁵ Verkostossa on yli 200 suomen kielen ja viestinnän opettajaa ja edustajia kaikista Suomen ammattikorkeakouluista. Ammattikorkeakoulujen kieliasiantuntijat ovat listanneet kyselyvastauksiin seuraavia huolenaiheita:

"1) Suomen kielen haavoittuva asema ammattikorkeakouluissa: Suomen kielen asema tutkimus- ja kehittämistyön kielenä heikkenee, jos ammattikorkeakoulut seuraavat yliopistojen englanninkielistämistrendiä. Suomen kielen asema asiantuntijayhteisöjen kielenä heikkenee, jos mahdollisuuden kehittää kieli-tietoinen ja monikielinen ammattikorkeakoulu ei tartuta. Suomen kielen asema opetus- ja tutkintokielenä heikkenee, jos suomen kielen asemaa AMK:issa ei turvata riittävin kansallisin toimenpitein ja suosituksin.

2) Suomen kielen haavoittuva asema ammattikorkeakoulun tehtävän ja työ-elämän näkökulmasta: Suomen kielen asema työelämän kielenä heikkenee, jos englanninkielisiä tutkintoja pidetään ainoana ratkaisuna työvoimavajeen täyttämiseen. Valmistuvien mahdollisuudet jäädä Suomeen kaventuvat, sillä heillä ei ole riittäviä kielellisiä valmiuksia osallistua täysivaltaisesti työelämään ja suomalaiseen yhteiskuntaan. AMK:n lakisääteinen tehtävä jää toteuttamatta, ellei korkeakouluista valmistu kieli- ja viestintätaitoiltaan tutkimus- ja kehittämistyöhön ja aluevaikuttamiseen pystyviä ammatillisia asiantuntijoita. Valmistuvan opiskelijan jatkuvan oppimisen mahdollisuudet kaventuvat ja kynnys jatkaa ylemmässä korkeakoulututkinnossa nousee.

275 [Suvi-verkoston verkkosivut.](#)

3) Kypsyysnäytteeseen liittyvää lainsäädäntöä tulisi selkeyttää (kielilaki ja amk-asetus) ja kypsyysnäytteen asemaa vahvistaa. Kypsyysnäytteen tulisi toimia saavutetun kielitaidon osoittajana ja kannustimena opiskella opetuskieltä (vrt. Valviran ja Migrin kypsyysnäytteelle antama asema). Nykyisillä vaihtelevilla amk-käytänteillä kypsyysnäyte ei aina mittaa opiskelijoiden todellista kielitaitoa. Olisi tärkeä selvittää, voisivatko S2-opiskelijat osoittaa kypsyysnäytteessä kielitaitonsa S2-statuksella (vrt. yo-koe). Nämä asiantuntijoiden tunnistamat huolenaiheet vaatisivat ajantasaisen ja luotettavan selvityksen.”

Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry pyrkii vaikuttamaan lainsäädäntöön. Arenesta tulee opettajienkin mielestä hyviä linjauksia siitä, mitä valmistuneen tulee osata. Linjausten ja käytännön välillä on kuitenkin ristiriitaa. Opetuksen edustajat kaipaavat suurempaa ja tiiviimpää keskusteluyhteyttä ministeriöihin ja esim. Valviraan.

Ammattitaidon haltuunotto edellyttää monipuolisia viestintätaitoja, mutta viestintä puuttuu monista koulutuksista. *Ammattikorkeakoulujen kielten ja viestinnän käytäntösuositukset 2023* pyrkii yhtenäistämään käytäntöjä. Osaa ammatti-pätevyyksistä säätelevät kielitaitovaatimukset. Hyvän virkakielen toimintaohjelma antaa myös tukea joidenkin ammattialojen kielellisten vaatimusten osoittamiseen. Ammattikorkeakoulujen aluekehittämisen tehtävä korostaa useimmilla alueilla suomen kielen viestintätaitojen merkitystä. Lopputyöt tehdään usein tiiviissä yhteydessä alueen elinkeinoelämään ja tätä heijastaa myös se, että alempien tutkintojen lopputyöt tehdään suomenkielisessä koulutuksessa suomeksi ja ylemmistäkin suurin osa.

Hankerahalla tehdään myös suomen kielen opetuksen parantamiseksi paljon hyvää työtä, mutta hankkeet eivät takaa niiden tulosten jatkohyödyntämistä. Joillakin aloilla kuten insinöörikoulutuksessa on onnistuneesti integroitu kieli- ja viestintäopinnot ammattiopintoihin. Merkonomitutkinnon suorittaneet taas eivät välttämättä hallitse liike-elämässä tarvittavien tekstien kirjoittamista. Ylemmässä amk-tutkinnossa on noin 120 nimikettä eikä laatukriteerejä tai kielitaitovaatimuksia S2-taustaisille.

Ikäluokkien pienentyessä ammattikorkeakouluissa ollaan tilanteessa, jossa kaikki aloituspaikat eivät täyty, jos kielitaitovaatimuksia kiristetään. Pisteytyksessä muut aineet voivat korvata suomen kieltä. Ajatusmalli tuntuu haastateltujen mukaan tällä hetkellä olevan se, että opiskelijan pitäisi hankkia tarvittava kielitaito muualta, aina-kaan pakolliset opinnot eivät pysty sitä kohentamaan. Tilanteen parantamiseksi opettajilla pitää olla valmius opettaa heikomman kielitaitotason opiskelijoita.

Monissa ammateissa ollaan asiakkaiden kanssa tekemisissä, mutta koulutus ei anna riittäviä valmiuksia ammatillisen kielen ja vuorovaikutuksen hallintaan. Yleis-tajuistamisen taitoon tarvittaisiin voimavaroja. Tutkinnossa kielitaito osoitetaan kypsyysnäytteellä, joka tehdään osassa ammattikorkeakouluja ilman valvon-taa. Kypsyysnäytteen valvottua kirjoittamista korostetaankin uusimmissa suosi-tuksissa.²⁷⁶ Tutkintotavoitteiden paineiden vuoksi myös kypsyysnäytteen tason laskemiseen kohdistuu painetta. Aiemmin esimerkiksi terveydenhoitaja- ja kättilö-opiskelijoille järjestettiin puolen vuoden ajaksi kielellistä tukea, jos kypsyysnäyte ei mennyt läpi. Tutkintojen kautta syntyy myös uusia ammattikuntia ja koulutus-aloja, kuten osteopaatti, apuvälineteknikko ja terveysteknologia. Kysymys on myös siitä, kuinka alojen erikoissanasto kehittyy ja diskurssikäytänteet välittyvät esimer-kiksi ammattilehtien kautta – jos aloja suomeksi kehitetään. Monialaisia tehtävä-alueita ja digitutkintojen koulutusta toteutetaan myös englanniksi, jolloin alan erikoissanastoa ei kehitetä suomeksi. Kielen ja viestinnän opettajat eivät voi opettaa ammattialan sanastoa, vaan tähän tarvitaan koko opettajakuntaa, kuten kielitietoi-seen opetukseen laajemminkin. Myös suomenkielisiä oppimateriaaleja tarvittaisiin enemmän. Oppikirjoja tarvittaisiin myös selkosuomeksi. Kustantajat eivät kuiten-kaan ole innokkaita kustantamaan käsikirjatyyppejä suomenkielisiä oppikirjoja, ja kannattamattomaan pienten kohderyhmien oppimateriaalien julkaisemiseen tarvit-taisiinkin resurssia Opetushallitukselle.

Monimuoto-opinnoissa ja etätoteutuksissa käytännön kielitaito ei kehity luonte-vassa vuorovaikutuksessa, minkä vuoksi monimuoto- ja etäopintoja tekevät tarvit-sevat erityisen runsaasti kielitukea. Kielitilanne on haastava niin äidinkielisille kuin S2-taustaisillekin, sillä ammatillisten kieli- ja viestintätaitojen kehittyminen vaatii pitkäjänteistä tukea läpi opintojen ja harjoittelujaksojen.

Osalla opiskelijoista kirjoitetun kielen taito on haastateltujen opettajien mukaan huono. Myös suullisessa kielitaidossa ymmärryksen taidot ovat osalla kaventu-neet aikaisempiin opiskelijapolviin verrattuna. Kielellisen tuen tarve on ylipäänsä heikosti tunnistettua. Tukiopetuksessa resursseja kohdennetaan väärin siten, että S2-opiskelijat ovat saman kielituen piirissä kuin esimerkiksi lukihäiriöiset ja eri-tyisopettajat tekevät heille erilaisten oppijoiden tunnistamiseen tarkoitettuja luki-testejä. Viestinnän opettajilta pyydetään yhä enemmän lukitodistuksia, tukiseteleitä ja tenttihelputuksia. Suosituksissa korostetaankin esimerkiksi erityisopettajan tai erikoislääkärin asiantuntijalausuntoa erityisen kielituen edellytyksenä.²⁷⁷ Lukivai-keuteen erikoistuneita opettajia tarvitaan kentälle kattavasti. Kielen ja viestinnän

276 Ammattikorkeakoulujen kielten ja viestinnän opetuksen käytäntösuositukset 2023, 28.

277 Ammattikorkeakoulujen kielten ja viestinnän opetuksen käytäntösuositukset 2023, 20.

tuen tarve kasvaa kaikkiaan samoin kuin yksilölliset opintopolut, mutta tuen kiintiöt ovat liian pieniä. Lisäksi kielellinen tuki ei tavoita valintakokeen kautta tulevia. Lainsäädännön muutosta tarvittaisiin kielipolkukäytännölle, jossa opiskelija valitsee oman taitotasonsa. Erilaisia siltakursseja ja valmentavia opintoja tarvittaisiin opiskeluvaiheiden parantamiseksi. S2-opiskelijoita tukisivat esimerkiksi erilaiset kieliklinikat, ja osassa ammattikorkeakouluja tällaisia käytänteitä on jo kehitetty. Opinnäytevaiheessa kielen ja viestinnän opettajien ja opinnäytteen ohjaajien yhteistyö korostuu, ja tähän vaiheeseen suositellaan työpajamuotoista kirjoittamisen ohjausta.²⁷⁸

Sairaanhoidon opiskelijoista lähes kolmasosa on maahanmuuttotoustaustaisia. Sairaanhoitajalta edellytetään Valviran mukaan yleisten kielitutkintojen tasoa 3–4 eli Eurooppalaisen kielitaidon viitekehyksen (EVK) taitotasoa B1–B2,²⁷⁹ mutta suomalaisen tutkinnon suorittaneelta kielitaitoa ei tarkisteta. Työnantajalla on velvollisuus tarkistaa, että kielitaito on työtehtäviin nähden riittävällä tasolla. Tätä arvioi käytännössä usein esimerkiksi osastonhoitaja, jolla ei ole ammattitaitoa arvioida kielitaidon tasoa.

Koska ammattikorkeakoulututkinnoissa ei yleensä haluta tinkiä sisältöaineista, tulevat S2-kielitaidon opinnot tutkinnon päälle. Sotealalla pakolliset kieli- ja viestintäopinnot saattavat olla vain yhden pisteen laajuiset. Heikko kielitaito kustautuu kuitenkin muissa opinnoissa. Esimerkiksi ammattitaidon ja työllistymisen kannalta keskeinen harjoittelu voi jäädä vajaaksi, jos kielellistä pohjaa ei ole riittävästi. Toimivia malleja on kehitetty esimerkiksi tokasa-tutkinnossa eli toiminnallisesti kaksikielisessä sairaanhoitajatutkinnossa. Siinä S2-opinnot rahoitetaan hankerahalla, mikä ei ole kestävä ratkaisu. Toiveena ovat valmentavat opinnot, jotka sijoitettaisiin tutkintoon. Esimerkiksi Savonia-ammattikorkeakoulussa on luotu kokonainen S2-opintopolku, joka johtaa C1-tason kielitaitoon. Parhaimmillaan viestinnän opettaja osallistuu opiskelijoiden viestintätilanteisiin esim. opiskeluprojekteissa, paikallisissa yrityksissä tai asiakastilanteissa, ja viestintätaitojen harjoittelu on kiinteä osa koulutusta läpi opintojen.

Ammattikorkeakoulut ovat vastanneet kansainvälisen rekrytoinnin haasteisiin myös perustamalla englanninkielisiä koulutusohjelmia. Kielitaidon taso voi tällöinkin olla ongelmana, niin opiskelijoiden kuin opettajienkin osalta. Suurempi ongelma on, ettei englanninkielinen koulutus välttämättä tuota työntekijöitä suomalaisille

278 Ammattikorkeakoulujen kielten ja viestinnän opetuksen käytäntösuositukset 2023, 19.

279 Valvira: [Riittävän kielitaidon osoittaminen](#).

työmarkkinoille. Vaikeuksia on jo löytää englanninkielisiä harjoittelupaikkoja.²⁸⁰ Englanninkielisessä koulutuksessa ei opita suomenkielistä vuorovaikutusta eikä alan terminologiaa suomeksi. Kun monilla aloilla on muuallakin Euroopassa huutava pula työntekijöistä, on rekrytoituminen muualle kuin Suomeen usein helpompaa. Eräs rekrytointitahon edustaja totesi suoraan, että englanninkieliselle sairaanhoitajakoulutukselle voisi antaa turhakepalkinnon. Englanninkieliseen koulutukseen suositellaan alakohtaisia suomen tai ruotsin opintoja, ja kieliopintoja on tarpeen sijoittaa koko opintojen ajalle.²⁸¹ Suositukseen kuuluu myös kotimaisten kielen lähtötasotestaus, jotta kielellinen tuki voidaan suunnata oikein.²⁸²

Kaksi- ja monikielinen koulutus sen sijaan voi olla toimiva vaihtoehto, mutta se edellyttää riittävää resursointia rinnakkaiskielisyyden laadukkaaseen toteuttamiseen. Tällaiseen tähtää esim. tokasa eli toiminnallisesti kaksikielinen sairaanhoitajatutkinto, samoin Sairaanhoitajaksi Suomessa -hanke. Esimerkiksi Savonia-ammattikorkeakoulussa englanninkielisessä Nursing-ohjelmassa teoriaopetusta tapahtuu suomeksi selkokielellä ja selkosuomi on muutenkin integroitu ohjelmaan. Simulaatiot toteutetaan yhteistyössä suomenkielisten opiskelijoiden kanssa. Vertaistuen hyödyntäminen voikin olla valtava voimavara, jos sen ohjaamiseen ja tukemiseen on riittävästi resursseja ja ammattitaitoa. Kielitaidon ongelmat eivät korjaudu itsestään sillä, että opiskelijat jätetään selviytymään ryhmätöistä keskenään tai harjoittelupaikassa suomenkielisten työtovereiden oletetaan vain itsensä opettavan myös tarvittavan kielitaidon. *Ammattikorkeakoulujen kielten ja viestinnän opetuksen käytäntösuosituksissa 2023*²⁸³ tähdennetään, että niille, jotka eivät puhu suomea tai ruotsia äidinkielenään, tulee taata mahdollisuus kehittää kotimaisten kielten osaamista koko opintojen ajan. Se tarkoittaa sekä kielenopetusta että kielenkäyttömahdollisuuksien tarjoamista vaikka tutkintokielen rinnalla. Metropolia-ammattikorkeakoulussa kehitettyyn malliin kuuluu lisäksi kieli-hops, kielitetty harjoittelu ja erityinen tuki kieliopinnoissa sitä tarvitseville.²⁸⁴

Opiskelijoilla on huolta siitä, ettei heidän kielitaitonsa riitä suomalaiseen työelämään. Myös opettajien keskuudessa käydään keskusteluja opiskelijoiden heikoista kielellisistä valmiuksista. Suomen kielen heikko taito hidastaa opintoja. Se näkyy

280 Ks. myös Laitinen ym. 2023, 94, Virtanen 2017.

281 Ammattikorkeakoulujen kielten ja viestinnän opetuksen käytäntösuositukset 2023, 18.

282 Ammattikorkeakoulujen kielten ja viestinnän opetuksen käytäntösuositukset 2023, 24.

283 Ammattikorkeakoulujen kielten ja viestinnän opetuksen käytäntösuositukset 2023, 15.

284 Ammattikorkeakoulujen kielten ja viestinnän opetuksen käytäntösuositukset 2023, liite 6; [Kielibuusti](#).

valmistumisessa ja opinnäytetöissä, joissa tarvittava ilmaisu ei välttämättä onnistu. Tällä hetkellä opettajat enimmäkseen antavat lisätukea osana normaalia työkuvaansa eli siihen ei ole resursoitu työaikaa.

Yhdeksi avuksi sekä kielitaidon kehittymisessä että erilaisten asiakkaiden kohtaamisessa tarjoutuu selkokieli, jonka tuntemus leviää pikku hiljaa koulutussektorille. Selkokieli kaipaa juurruttamista ammatilliseen koulutukseen ja ammattikorkeakouluihin. Se on tällä hetkellä koulutuksessa sisäänrakennettuna noin viidessä ammattikorkeakoulussa lähinnä sotealalla. Savonia-ammattikorkeakoulussa alkaa selkokieli syksyllä 2024 viiden opintopisteen tai pienempinä moduuleina. Sotealan opiskelijat tunnistavat selkokielen tarpeen, mutta muilla ammattikorkeakoulujen aloilla, kuten esimerkiksi palvelualoilla, sitä ei vielä tunneta tarpeeksi. Selkokielen tarve korostuu monimuoto-opinnoissa, joissa opiskelijoilla on jo kokemusta työelämästä. Harjoittelun tukemisesta selkokielellä olisi apua osalle opiskelijoista. Tällä hetkellä henkilöstöllä ei kuitenkaan ole riittävästi tietotaitoa selkokielestä tämän toteuttamiseen.

Avoimen hallinnon strategiassa selkokielen vaatimus nousee selvästi esiin, ja tähän olisi syytä vastata ammattikorkeakoulujen koulutuksessa. Yhteiskehittämisestä olisi apua selkokielen hyödyntämiseen ja kollektiivisen tuen muodostamiseen. Lisäksi selkokieli tarvitaan osaamisvaatimuksiin, kuten se jo osin on ammatillisella puolella. Haasteena on saada selkokielen tasokas opetus leviämään käytänteinä koko Suomeen tilanteessa, jossa resursseja ja osaavia kouluttajia on vähän. Selkokielen juurruttamiseen tarvittaisiin OKM:n rahoitusta. Täydennyskoulutusta tarvitaan työelämässä oleville. Toiminnan vakiinnuttamiseen ja hyvien käytänteiden levittämiseen tarvittaisiin selkokieleen erikoistuneita lehtoraatteja ammattikorkeakouluihin. Selkokielen opetuksen vakiinnuttamista jarruttavat selkokielen asiantuntemuksen, tietämyksen ja osaamisen puute opettajien keskuudessa, tiedon puute selkokielen hyödyistä tutkinnoissa ja työssä sekä se, että tutkinnon osaamistavoitteiden laajentaminen on haasteellista. (Ks. myös lukuja 5.3.4 ja 9.4.)

4.2 Yliopistot

Kansalliskielten asemasta yliopistoissa ja tutkimuksessa on valmistunut vuonna 2023 silloisen tiede- ja kulttuuriministeri Petri Honkosen asettaman selvitysmies Janne Saarikiven raportti *Monikielistä sivistystä vai englanninkielisiä ratkaisuja? Selvitys yliopistojen kielivalinnoista*²⁸⁵ Tämä raportti yhtyy sen näkemyksiin ja suosituksiin, joita ei ole tässä tarpeen toistaa. Pyrimme Saarikiven kanssa välttämään päällekkäistä työtä jo raportin valmisteluvaiheessa. Yliopistoja, tutkimusta ja tiedejulkaisemista käsitellään tässä sen vuoksi suhteellisen suppeasti ja Saarikiven raporttia täydentäen.

Korkeakouluja tarkastelee osana tutkimusta myös Laitisen ym. raportti. Korkeakouluissa 71 % vastaajista katsoo englannin kielen jo korvanneen suomen kielen joissakin yhteyksissä.²⁸⁶ Avovastauksissa todettiin, että suomi vaihtuu englanniksi, jos paikalla on yksikin suomea taitamaton henkilö. Mainittuja tilanteita olivat opetus, kokoukset ja keskustelutilaisuudet. Lisäksi englantia todettiin termistöjen, tiettyjen alojen tieteellisen julkaisemisen ja tutkimusrahoitushaun kieleksi. Suomea pidettiin valtakielenä hallinnossa ja alempien tutkintojen opinnäytteissä. Englantiin suhtauduttiin yhtäältä osallisuutta yhdenvertaistavana, mutta toisaalta todettiin, että sen laaja käyttö voi vähentää motivaatiota oppia suomi tai ruotsi toisena kielenä. Lisäksi jotkut vastaajat toivat esiin, ettei heidän oma englannintaitonsa riitä omien ajatusten esiin tuomiseksi, mikä taas heikentää suomenkielisten osallisuutta.²⁸⁷ Erilaisten hallinnollisten päätösten, asiakirjojen ja palvelujen kääntäminen englanniksi todettiin haastavaksi sekä ajankäytön että kielitaidon kannalta, koska näihin ei ole käytettävissä käännösresursseja. Kielen pelättiin myös käännettäessä yksinkertaistuvan liikaa.²⁸⁸

Saarikivi toteaa raportissaan, että yliopisto-opetuksessa on menossa voimakas englanninkielistyminen. Valtaosa maisteriohjelmista on muuttunut englanninkielisiksi alle kymmenessä vuodessa. Englanninkielistyminen leviää myös kandiohjelmiin, esimerkkinä Helsingin yliopiston matemaattis-luonnontieteellisen tiedekunnan laaja kandiohjelma Bachelor's Programme in Science. Helsingin yliopistoon on suunnitteilla englanninkielinen kandiohjelma Liberal Arts and Sciences, joka yhdistäisi humanistista, valtiotieteellistä ja maatalous-metsätieteellistä tiedekuntaa sekä bio- ja ympäristötieteitä. Siihen on tarkoitus sisällyttää suomi toisena

285 Saarikivi & Koskinen 2023.

286 Laitinen ym. 2023, 77.

287 Laitinen ym. 2023, 78.

288 Laitinen ym. 2023, 94.

kielenä -opintoja mahdollisesti jopa 30 opintopistettä. Valtaosa kandidaton opetuksesta on kuitenkin vielä suomenkielistä. Aalto-yliopistossa opetus on tosin jo pitkään ollut valtaosin englanninkielistä.

Todellisista opetus- ja suorituskielistä on vaikea saada tarkkaa kuvaa. Osa opetuksesta on englanniksi monissa suomenkielisiksi merkityissä ohjelmissa ja ohjelmissa, joita voi suorittaa suomeksi. Muun kuin suomenkielisen opetushenkilökunnan lisääntyminen johtaa yhä useammin tilanteisiin, joissa opintojaksoja ei voi suorittaa suomeksi, koska jaksolle ei ole suomentaitoista kuulustelijaa. Saarikivi arvioi, että noin kolmasosalla opiskelijoista suomenkielinen opintopolku katkeaa tällä hetkellä maisterivaiheeseen tultaessa. Laitisen ym. kyselytutkimuksessa 57 % yliopistojen ja 61 % ammattikorkeakoulujen johtotehtävissä toimivista vastaajista katsoi, että englanninkielisten koulutusohjelmien määrää tulee lisätä. Mieliapiteet kuitenkin hajoavat osin alakohtaisten erojen mukaan siinä, kuinka paljon suosittaisiin englantia opetuksen pääasiallisena kielenä. Suurempi osa vastaajista katsoi, että alemman tutkinnon opetusta tulisi antaa pääasiassa kotimaisilla kielillä.²⁸⁹ Ammattikorkeakouluissa on kuitenkin yliopistoja enemmän kannatusta myös AMK-tutkintojen englanninkielisyydelle, mitä Laitinen ym. selittävät sillä, että niissä vieraskielisten opiskelijoiden osuus on samaa suuruusluokkaa niin alemmissa kuin ylemmissä tutkinnoissa, noin 12–14 %. Yliopistoissa kandidattutkintoa suorittavista vain alle 7 % on vieraskielisiä, maisteritutkinnon opiskelijoista taas noin 35 %.²⁹⁰ Ylempien tutkintojen kielenä pääasiallista englannin kielen käyttöä suosisi 49 % matemaattisluonnontieteellisten alojen vastaajista mutta humanistis-yhteiskuntatieteellisten alojen vastaajista vain 24 %.²⁹¹ Monikieliselle opetukselle on siis kaikupohjaa Laitisen ym. kyselytutkimuksenkin perusteella. Samoin joustava monikielisyys koettiin parhaimmaksi vaihtoehdoksi työyhteisön kielivalinnoissa.²⁹²

Saarikiven ja Laitisen tutkimusryhmän tiedot maisterintutkielmien tai vastaavien kielijakaumasta poikkeavat jonkin verran toisistaan, koska edellisessä on käytetty julkisia tilastoja ja jälkimmäisessä luvut on pyydetty yliopistojen tietopalvelusta. Tietojen ristiriitaisuus korostaa luotettavan metatiedon tarjoamista kielivalinnoista ja niitä koskevan jatkoseurannan ja tutkimuksen tarvetta. Englanninkielisten maisterintutkielmien osuus on kasvanut. Laitisen ym. tietojen mukaan se on kuitenkin keskimäärin ollut vuonna 2022 alle 40 % tutkielmien kokonaismäärästä. Pisimmällä englanninkielisten lopputöiden osuus on Aalto-yliopistossa (83 %) ja LUTissa

289 Laitinen ym. 2023, 83.

290 Laitinen ym. 2023, 84.

291 Laitinen ym. 2023, 85.

292 Laitinen ym. 2023, 99.

(58 %). Niissä koulutus keskittyy vahvemmin luonnontieteellis-teknisille STEM-aloille. Myös ulkomailta tulleiden opiskelijoiden osuus on tutkinnon suorittaneista niissä suurempi kuin muissa yliopistoissa (Aalto 29 %, LUT 17 %, muut alle 15 %).²⁹³ Väitöskirjoista vähintään 80 % kirjoitetaan englanniksi lukuun ottamatta Maanpuolustuskorkeakoulua, jossa osuus on alle 40 %²⁹⁴ – voinee odottaa, että NATOon liittymisen jälkeen osuus tulee nousemaan.

Niin kutsuttujen kansainvälisten opiskelijoiden ja henkilökunnan määrän lisääminen on niin opetus- ja kulttuuriministeriön kuin yliopistojen strategioissaan asettamia tavoitteita. Käytännössä tämä lisää paineita englannin kielen yhä laajenevalle käytölle, vaikka monet ei-suomenkieliset eivät puhukaan englantia äidinkielenään ja monien opiskelijoiden englannin taito voi olla keskimäärin heikompi kuin suomenkielisten opiskelijoiden. Kehitys näkyy myös Laitisen ym. yliopistoja koskevista tuloksista. Neljäs erilaisia johtotehtäviä edustaneista suomenkielistä vastaajista Aalto-yliopistossa raportoi, ettei suomi ole heidän työyhteisössään pääasiassa käyttämänsä kieli. Vastaavat tulokset ovat myös seuraavista yliopistoista: LUT, Helsingin, Tampereen, Oulun ja Turun yliopisto.²⁹⁵ Suurimmat pääasiallisen englannin kielen käytön osuudet raportoitiin Aalto-yliopistosta (90 %), LUTista (78 %) sekä Hankenista ja Helsingin yliopistosta (60 %).²⁹⁶

Kansalliskieliä puhuvien opiskelijoiden kielelliset oikeudet eivät nykyisin toteudu täysimääräisesti korkeakouluopetuksessa. Läheskään kaikilla aloilla ei voi enää opiskella suomeksi eikä opiskelija voi aina halutessaan tehdä opintosuoritusta suomeksi. Opiskelija ei pysty aina myöskään ennakoimaan jakson opetus- ja suorituskielem vaihtumista englanniksi. Jos asiaa tarkastellaan yhteiskuntaa ylläpitävän kielen käyttöalojen kannalta, on selvää, että suomen kielen käyttöala kapenee yliopistoissa. Joillakin tieteenaloilla, erityisesti luonnontieteellis-teknisillä, se on jo kaventunut hyvin vähiin. Koko koulutuspolku ylempään korkeakoulututkintoon asti ei enää monilla aloilla toteudu suomeksi.

Yliopistolain mukaan yliopistojen opetus- ja tutkintokieliä ovat suomi ja ruotsi, osassa yliopistoista kumpikin, osassa pelkästään toinen, useammin suomi. Lisäksi opetuksessa voidaan käyttää myös muita kieliä. Oikeuskansleri ja oikeusasiamies ovat joidenkin valitusten pohjalta linjanneet lain tulkintaa niin, ettei muu kieli, käytännössä siis englantia, saisi kokonaan syrjäyttää kansalliskieliä opetus- ja

293 Laitinen ym. 2023, 81.

294 Laitinen ym. 2023, 83.

295 Laitinen ym. 2023, 54–55.

296 Laitinen ym 2023, 58.

suorituskielenä. Yliopistojen rehtoreiden neuvosto Unifi on saattanut päätöksen tiedoksi kaikkiin yliopistoihin, ja kantelua seuranneena toimenä Aalto-yliopisto on päivittänyt kielilinjauksensa (ks. jäljempänä ja lukua 9.1.2). Käytännön seuraukset jäävät nähtäväksi. Kieliä koskevat säädökset ovat sanktioimattomia. Yliopistot ovat itsenäisiä oikeushenkilöitä, ja yliopistolaki takaa niille autonomian. Yliopistojen ohjaus tapahtuu käytännössä opetus- ja kulttuuriministeriön rahanjakomallin kautta yliopistojen perusrahoituksen kriteereissä. Mikäli valtiovalta haluaa tukea kansalliskielten asemaa yliopistoissa, pitäisi monikielisyys sisällyttää nykyistä selvemmin rahanjaon kriteereihin. Nykyisin strategiaperustaisen rahoitusosan yhtenä kriteerinä on profiilinmukainen kansainvälisyys. Tässä osiossa on myös osuus hallitusohjelmasta ja valtioneuvoston tavoitteista lähteviin korkeakoulu- ja tiedepoliittisiin tavoitteisiin.²⁹⁷ Rahoitusmallin uudistaminen on ollut laajapohjaisen työryhmän valmisteltava mutta kansalliskieliä ei ole huomioitu uudessa ehdotuksessa.²⁹⁸

Englannin merkitys kansainvälistä akateemista maailmaa yhdistävänä kielenä on kiistaton. Tässäkin raportissa englannista puhutaan *lingua francana* käsitteen väljässä merkityksessä, siis erikielisiä puhujia yhdistävänä kanssakäymisen kielenä. Myös työelämän kansainvälisissä yhteyksissä englanti on keskeinen, joskaan ei välttämättä ainut vuorovaikutuksen kieli. Tämän vuoksi englanti on tärkeä ja kehitettyvä osa yliopisto-opiskelijan kielitaitoa. Eri asia kuitenkin on, jos englanti syrjäyttää maan viralliset kielet. Opetus- ja kulttuuriministeriön tavoitteena on, että jopa 70 % ikäluokista suorittaisi korkeakoulututkinnon. Mikäli opiskelukieli vaihtuu korkeakoulussa englanniksi, tästä tulee eriarvoisuutta ruokkiva tekijä suomenkielisten suomalaisten nuorten koulutuspolulla. Vaarana on, ettei OKM:n tavoite tule toteutumaan. Laajeneva yksinomainen englanninkielinen koulutus valuttaisi paineita myös toisen asteen koulutuksen suuntaan erityisesti englanninkielisen lukiokoulutuksen laajentamiseksi. Englanninkielistyminen on väylä koulutuseliitin muodostumiselle.

Vielä laajempi heijastevaikutus voi ajan oloon olla sillä, jos korkeakoulutetut eivät opi viestimään omasta ammattialastaan kansalliskielillä. Ammattidiskurssi vaatii sekä alan erikoissanaston eli terminologian että sanomisen tapojen ja tekstilajien eli diskursiivisten keinojen hallintaa ja jatkuvaa kehittymistä. Pohjaksi tarvitaan vankka yleiskielen hallinta ja hyvät luku- ja kirjoitustaidot sekä tekstitaitoja ja genretietoisuutta, jotta osataan viestiä erilaisille yleisöille ja myös yleistajuistaa omaa alaa. Saarikiven kyselyn vastauksista kävi ilmi, että opiskelijoilla on vaikeuksia oman alansa suomenkielisen terminologian hallinnassa, jos ja kun opetus ja

297 OKM Yliopistojen rahoitusmalli vuodesta 2021 alkaen.

298 Ehdotus ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen valtakunnallisten rahoitusmallien uudistamiseksi vuodesta 2025 alkaen.

oppimateriaalit ovat englanniksi. Kyse on myös monien alojen, niiden opettajien ja muiden ammattilaisten ongelmasta niin, että kaikille koko ajan kehittyville tieteenaloille ei kehitetä suomenkielistä terminologiaa englanninkielisten uudennosten käännösvastineiksi. Jos yliopistosta valmistuneet osaavat viestiä asiantuntemukseltaan vain englanniksi, herää kysymys, minkälaisin kieli- ja vuorovaikutustaidoin he sijoittuvat suomalaiseen työelämään ja viestimään suomenkielisten ihmisten kanssa suomalaisessa yhteiskunnassa. Kansainvälisille opiskelijoille suomen kielen taitojen heikkous lisää houkutusta siirtyä pois Suomesta. Vaikeuksia on usein jo harjoittelu- paikan löytämisessä, vaikka yliopistot ja korkeakoulut pyrkivätkin entistä aktiivisemmin luomaan työelämäyhteyksiä. Suomalaiseen yhteiskuntaan englanninkielinen koulutus taas voi pikkuhiljaa heijastua paineina laajentaa englannin kielen käyttöä asiantuntijatyöskentelyssä. Heijastevaikutukset voivat laajentua viranomaisiin ja palveluihin laajemminkin.

Toinen suunta ovat vaikutukset koulutusjärjestelmään, oppimateriaaleihin, tietokirjoihin ja tiedeviestintään, jos suomen kieltä ei riittävästi kehitetä tieteestä ja tiedonmuodostuksesta viestimiseen. Heijastevaikutukset laajenevat tätä kautta myös mediaan, yhteiskunnalliseen keskusteluun ja päätöksentekoon. Jo nyt on mediassa ollut esillä yksittäisiä tapauksia, joissa asiantuntija väittää, ettei hänen alastaan voi tarkemmin viestiä tai ettei siitä tarvitsekaan pystyä puhumaan suomeksi.²⁹⁹ Yliopistokoulutuksen englanninkielistyminen tulee pidemmällä ajalla heijastumaan suomalaiseen yhteiskuntaan työvoimapulana sekä paineina englannin kielen laajempaan käyttöön ja sen seurauksena suomen kielen käyttöalan kaventumiseen. Pidemmälle ehtineestä kehityksestä on oltu huolissaan esimerkiksi Hollannissa, jossa on jo pulaa esimerkiksi hollannintaitoisista psykologeista.³⁰⁰

Yliopistojen ongelmana ei kuitenkaan ole englannin kieli vaan yksipuoliset yksikieliset toimintatavat. Monikielisyyttä sekä **moni- ja rinnakkaiskielisiä käytänteitä** juurruttamalla yliopistot palvelevat parhaiten kaikkia niille asetettuja tehtäviä, myös yhteiskunnallista vuorovaikutusta ja asiantuntijoiden kouluttamista suomalaisesta yhteiskuntaa varten. Kysymys on ennen kaikkea monikielisten toimintatapojen ja kielitietoisien asenteen omaksumisesta. Ajattelutavan ja tarvittavien resurssien pitää lähteä yliopistojen johdosta ja kielistrategioista, jotka todella jalkautetaan käytäntöön niin, että toimintatavat tunnetaan myös kautta laajan yliopistokentän. Kielistrategioita sinänsä on varsin hyvin olemassa eri korkeakouluilla, Laitisen ym. kyselytutkimuksen mukaan kolmella neljäsosalla vastanneista. Ohjeistus koskee

299 Esim. Nanotutkijalle englanti on itsestäänselvys. *Loimu* 6/2019.

300 de Groot 2021.

erityisesti opetusta mutta vähemmässä määrin tutkimusta.³⁰¹ Aika- ja tulospaineisissa monikielisten käytänteiden omaksuminen ei ole vaivatonta, mutta pitemmällä tähtäimellä se on yhdenvertaisesti tuloksekkaampaa kuin ajautuminen yksipuoliseen englannin kielen käyttöön.

Meneillään on useita tutkimus- ja kehityshankkeita monikielisen opetuksen edistämiseen. Rinnakkaiskielisessä opetuksessa eri kieliä voidaan käyttää eri lailla, esimerkiksi suullinen luennointi ja sen yhteydessä näytettävä kirjallinen materiaali voivat olla eri kielillä. Monikielisissä tilanteissa voidaan hyödyntää sitä, että reseptiivinen eli ymmärtävä kielitaito on usein parempi kuin tuottava kielitaito. Monikielisyys voi toimia myös kielisuihkuna. Suomen kielen kuuleminen käytössä madaltaa kynnystä sen oppimiseen ja opiskeluun. Useita korkeakouluja yhteen kokoava Kielibuusti-hanke kokoaa portaaliinsa tietoa hyvistä monikielisistä käytänteistä sekä materiaalia kotimaisten kielten kielitaidon korkeakouluopetuksesta ja itseopiskeluun soveltuvista sovelluksista.³⁰² Hyvien käytänteiden skaalautuminen on kynnyskysymys monikielisuuden hyödyntämisessä: miten toiminta saadaan levitettyä ja juurrutettua yliopistojen toimintaan koko suurten ja moninaisten organisaatioiden laajuudelta ja eri tasoille. Yliopistot ovat toimintaympäristö, jossa monikielisyys parhaiten tukee suomen kielen elinvoimaisuutta. Laitisen ym. kyselytutkimuksessa tuli esiin jonkin verran moni- ja rinnakkaiskielisten käytänteiden käyttöä, vaikka yleisin tapa reagoida monikielisiin tilanteisiin oli kielen vaihtaminen englanniksi. Yleisimpiä muita keinoja olivat materiaalin tarjoaminen eri kielillä ja sisällön toistaminen englanniksi.³⁰³

Ensi askeleeksi kohti monikielisiä käytänteitä tarvittaisiin opiskelijoille ja opettajillekin parempaa tietoa siitä, millä kielillä opetus käytännössä toteutetaan. Yksi vaihtoehto olisi luoda yksinkertainen tunnusjärjestelmä sen osoittamiseksi, millaisia kielellisiä yhdistelmiä on tarjolla. Opettaja voisi sitten opintojakson toteutustietoihin merkitä tunnusten avulla, millä kielellä tai millä kielillä luennoidaan, mikä tai mitkä ovat oppimateriaalien kielet, mitä kieliä käytetään harjoituksissa ja

301 Laitinen ym. 2023, 112.

302 Ks. kielibuusti.fi. Kielibuusti kuuluu Talent Boost -ohjelmaan ja pyrkii kokoamaan kehittämissuunnitelmaan kaikki korkeakoulut. Hanketta koordinoivat Aalto-yliopisto ja Helsingin yliopisto ja mukana ovat ammattikorkeakoulut Haaga-Helia, Laurea ja Metropolia. Opetus- ja kulttuuriministeriö rahoittaa hanketta vuosina 2021–2024. Talent Boost -toimenpideohjelma on osa korkeakoulujen kansainvälisyysohjelmaa, ja sitä koordinoivat työ- ja elinkeinoministeriö (TEM) sekä opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM). Kielibuusti-hankkeessa kehitetään kotimaisten kielten opetusta vastaamaan Suomessa jo olevien ja tänne rekrytoitavien kansainvälisten osaajien tarpeisiin.

303 Laitinen ym. 2023, 107.

ryhmätöissä ja millä kielillä jakso voidaan suorittaa. Tunnusjärjestelmää voi verrata esim. tekijänoikeuksista kertovaan Creative Commons CC-tunnusjärjestelmään. Näin opiskelija saisi jaksoa suorittamaan ilmoittautuessaan tietää, mitä kieliä ja miten käytettyinä jakson suorittaminen edellyttää ja mahdollistaa.

Oleennaista on myös, että suomen kielitaito-opetusta on riittävästi tarjolla niin opiskelijoille kuin henkilökunnallekin, ja että opintoihin on mahdollisuus osana tutkintoa tai työaikaa. Vaikka vähäisempikin kielitaito voi auttaa sosiaaliseen osallisuuteen esimerkiksi oppilaskunnissa tai yliopistohallinnossa, täytyy kurseja tarjota myös akateemisen kielenkäytön edellyttämän C1-tason hallintaan asti.³⁰⁴ Alakohtaisen kielen haltuunottoon voidaan käyttää muitakin menetelmiä, kuten erilaisia kielillisesti tuetun yhteistoiminnan muotoja suomenkielisten opiskelijoiden ja työtovereiden kanssa. Ylipäänsä erilaiset kielimentoroinnin ja epävirallisemmatkin kanssakäymisen muodot olisi tärkeää saada laajasti mukaan toimintaan.

Suomeen tulevien on tärkeää saada heti alkuun tietää, että suomalaiseen yhteiskuntaan integroituminen edellyttää käytännössä suomen kielen taitoa. Vähintään auttavaa reseptiivistä suomen kielen taitoa, jonka avulla voi osallistua esimerkiksi yliopistohallintoon liittyviin keskusteluihin, on syytä myös edellyttää hankittavaksi 3–5 vuoden kuluessa tehtäviin valitulta henkilöstöltä. Laitisen ym. kyselyssä yli puolet yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen vastaajista kannatti sitä, että kansainvälisiltä tutkijoilta vaaditaan jonkinlaista suomen kielen taitotasoa. Samalla kuitenkin 77 % yliopistojen mutta vain 17 % ammattikorkeakoulujen vastaajista on valmiita siihen, että integroituminen työyhteisöön tapahtuu englanniksi.³⁰⁵ Kokonaistyöaikaan on tarve varata mahdollisuus kielen opiskeluun. Nykyisin käytännöt ovat vaihtelevia, ala- ja tehtäväkohtaiseen harkintaan perustuvia tai tiedekuntakohtaisia. ETA-alueen ulkopuolelta tulevia opiskelijoita pitäisi kannustaa suomen kielen taidon hankkimiseen esimerkiksi lukukausimaksuhelpotuksin. Tutkinnossa suomen kielen on syytä olla pakollisena osana kieliopinnoja. Kun Suomeen tulee nykyiselläänkin paljon opiskelijoita, jotka eivät osaa suomea eivätkä erityisen hyvin englantiakaan, kannattaisi panostaa suomen kieleen, kuten Saarikivikin raportissaan toteaa. Suomen opiskelun kielipisteet tai näyttö kielitaidosta on syytä kutoa korkeakoulujen rahoitusmittareihin.

On ilmeinen tarve kattavampiin kielipoliittisiin strategioihin, niiden todelliseen jalkauttamiseen sekä hyvien monikielisten käytäntöjen levittämiseen. Kieli-hops opiskelijoille ja henkilökunnan kielisopimus, jossa sitoudutaan monikielisten

304 Owalgroup 2022, 6.

305 Laitinen ym. 2023, 106.

käytänteiden suuntaviivoihin, olisivat konkreettisia askelia niin kansalliskielten laajenevaan taitoon kuin käytännössä toimivaan monikielisyteen.³⁰⁶ Kieli-hopsia suositellaan jo *Ammattikorkeakoulujen kielten ja viestinnän käytäntösuosituksessa 2023*. Yhdenvertaisten osallistumisen mahdollisuuksien järjestäminen kaikille riippumatta kielitaustasta kaikessa toiminnassa on perustavoite, joka ei nykyisellään täysin toteudu. Kansainväliset opiskelijat ryhmytyvät pääosin keskenään. Yliopistoissa ja korkeakouluissa kuitenkin myös toimitaan aktiivisesti osallisuuden lisäämiseksi. On tärkeää hahmottaa, että yksinomainen englannin kielen käyttö ei ole ainut keino eikä paras tie kaikkien yhdenvertaiseen osallisuuteen. Esimerkiksi henkilöstökokouksissa on haastateltujen mukaan varsin yleinen havainto, että jos kokouskielenä on yksinomaan englanti, keskittyvät puheenvuorot englannin natiivipuhujille ja niille, joiden kielitaito on lähellä natiivitasoa. Tarvittaisiin myös luotettavaa tilastotietoa siitä, mikä on eri kielten kielitaitotaso yliopistoissa.

Kielistrategioita on päivitetty useammassa yliopistossa (esim. HY, Aalto).³⁰⁷ Helsingin yliopiston päivitys korostaa arjen tilanteiden käytännön ratkaisuja ja monikielisiä toimintatapoja. Monikielisyys tilanteissa keskeistä on reseptiivisen eli vastaanottavan kielitaidon hyödyntäminen: ihmiset yleensä ymmärtävät useita kieliä paremmin ja ennen kuin tuottaminen sujuu ongelmitta. Monikielisyys tilanteissa on tärkeää sallia puhuminen sillä kielellä tai niillä kielillä, jotka puhuja kokee vahvimiksi ko. tilanteessa ja asiayhteydessä. Tarpeen vaatiessa apuna käytetään vertaistulkkausta. Yliopistojen virallisissa suuremmissa kokouksissa on kuitenkin mahdollisuus myös ammattitulkkiin käyttöön, resurssia voi löytyä omastakin organisaatiosta.³⁰⁸ Monikielisyys toimintatavoista, niin tulkkauksen käytöstä kuin rinnakkaiskielisyysdestä, on hyviä kokemuksia esimerkiksi Helsingin yliopiston humanistisessa tiedekunnassa. On myös kokemuksia tilanteista, joissa joku tai jotkut osallistujat ovat loukkaantuneet siitä, ettei kaikki vuorovaikutus tapahdu englanniksi. Muista maista tulleilla on helposti ulkopuolelle jäämisen kokemuksia. On tärkeää vakiinnuttaa rakentavan kielineuvottelun käytänteet niin, ettei kielikysymyksen esiin nostamista koeta kiusalliseksi.

Suomalainen yhteiskunta panostaa melkoisesti muista maista tulleiden koulutukseen, jonka tulokset valuvat helposti ulkomaille. Arviot vaihtelevat eri tutkimuksissa, mutta on esimerkiksi arvioitu, että noin puolet ulkomailta tulleista

306 Ks. [Kielibuusti, kieli-hops](#), Lehtimaja ym. 2023, 238–259.

307 Kielitietoiset yliopistoarjen ohjeet: [Helsingin yliopiston kieliperiaatteet](#) ja [Aalto-yliopiston kielilliset linjaukset](#).

308 Käännös- ja tulkkauspalveluiden käyttö vaatii resursseja, jotka on otettava huomioon kulurakenteessa. Esimerkiksi Tieteentekijöiden liitto on tehnyt strategisen päätöksen kääntämisen ja tulkkauksen käytöstä, mikä merkitsee huomattavaa kuluerää.

korkeakouluopinnot suorittaneista haluaa jäädä Suomeen ja samoin noin puolet työllistyy Suomessa.³⁰⁹ Eryteisesti väitöskirjatutkimuksen jälkeinen vaihe on hankala, koska rahoitukset ovat useimmiten lyhyitä ja äärimmäisen kilpailtuja. Orpon hallituksen kaavailu vaatia työttömäksi jääneitä poistumaan maasta kolmen tai kuuden kuukauden työttömyysjakson jälkeen ei vastaa akateemisen maailman realiteetteja, kuten Unifi ja monet muut tahot ovat tuoneet esiin. Käytännössä post doc -vaiheessa olevat tutkijat usein lähtevät Suomesta heti, kun rahoitus katkeaa, koska heille avautuu mahdollisuuksia muista maista. Sijoittuminen muihin tehtäviin on myös vaikeaa ilman suomen kielen taitoa. Tosin monissa yrityksissä ja niiden tutkimuspuolella työkielenä on englanti. TKI-yritysten³¹⁰ uusista työntekijöistä jopa 70 % on muita kuin suomenkielisiä ja työkielenä on yleensä englanti. Sen sijaan esimerkiksi lääketieteen tutkija ei voi sijoittua lääkäriksi ilman suomen kielen taitoa. Suomalaisen yhteiskunnan toimintamallit jäävät myös vieraiksi, jos ei osata suomea. On esimerkiksi paljastunut tapauksia, joissa ulkomailta tulleen professorin alaisuudessa toimineet ulkomailta tulleet tutkijat olivat saaneet pitää vain pari päivää lomaa pariin vuoteen. Suomen kielen karttuva taito tuo pitovoimaa, lisää uramahdollisuuksia, keinoja pärjätä yhteiskunnassa ja rakentaa Suomessa täysipainoinen elämä sosiaalisine suhteineen ja monipuolisine vapaa-ajanviettomahdollisuuksineen.³¹¹

Kansainvälistymisen toisessa aallossa havahdutaan huomaamaan, että tulijat pitää integroida paikallisella kielellä (ks. lukua 2). Toinen aalto on havaittavissa laajemminkin, esimerkiksi Kööpenhaminan yliopiston uusissa kieliperiaatteissa, joiden erityispiirre on käytännön toimiin ohjaava toimeenpanosuunnitelma.³¹² Integroiminen edellyttää sekä työaikaa kielenoppimiseen että tukea siinä. Kysymys on siis myös työyhteisön toiminnasta. Se voi edellyttää uudenlaista pedagogista ajattelua, kuten opetuksen eri vaiheiden jäsentämistä. Yhteisopetuksessa voidaan soveltaa tehtävänjakoa, jossa maan virallista kieltä opetteleva kollega voi antaa omaa panostaan opetukseen, saada kielitukea ja laajentaa pikkuhiljaa alaansa. Tällaista toimintatapaa voitaisiin soveltaa esimerkiksi professorien vakinaistamispolulla (nk. *tenure track*).

Huomiota on syytä kiinnittää myös **suomenkielisten opiskelijoiden** teksti- ja vuorovaikutustaitoihin. Taitotason haitari on hyvin laaja, mutta toisella asteella havaittu kirjoitustaitojen heikentyminen heijastuu osalla opiskelijoista myös

309 Alojen välillä on huomattavia eroja, ks. *Koulutus- ja työperusteisen maahanmuuton tiekartta 2035* (2021, 12, Saari ym. 2020, Mathies & Karhunen 2021).

310 Tutkimus-, kehittämis ja innovaatiotoimintaa harjoittavat yritykset.

311 Alho 2023, Lehtimaja ym. 2021, Lehtimaja ym. 2022.

312 Komppa ym. 2023; [Kööpenhaminan yliopiston kielistrategia \(englanniksi\)](#). Rekrytointissa heti alusta kerrotaan, että tanskan oppiminen kuuluu osaksi työnkuva: "To contribute to teaching in Danish in 3–6 years".

yliopisto-opintoihin ja niissä hankittaviin asiantuntijavalmiuksiin. Opiskelijoiden kyky omaksua sisältöä teksteistä on joidenkin opettajien mukaan heikentynyt, mutta kyky sanallistaa suullisesti omaa osaamistaan on parantunut oleellisesti verrattuna aikaisempiin opiskelijapolviin. Jos opinnoissa toimitaan pääosin englannin kielellä, jää suomen kielen taitojen kehittyminen heikommaksi. Kieli- ja viestintäopintoihin kuuluva muutaman opintopisteen tieteellisen kirjoittamisen jakso ei yksin riitä, vaan on tärkeää, että opinnoissa joutuu kirjoittamaan suomeksi ja saa siitä palautetta. Englanninkieliseen opinnäytteeseen liitettävällä suomenkielisellä tiivistelmällä on merkitystä myös alan kielenkäytön kannalta, koska opinnäytteet julkaistaan yleensä avoimesti internetissä.

Mitä suurempi osa ikäluokista halutaan korkeakoulutuksen piiriin, sitä enemmän pitäisi opetussuunnitelmiin ja tutkintoihin rakentaa valmiutta tarjota akateemisten tekstitaitojen tukea sitä tarvitseville. Toimintojen jäsentely auttaa niiden hallintaa. Akateemisiin tekstitaitoihin kuuluu kyky jäsentää ja sitä kautta paremmin lukea, ymmärtää ja kirjoittaa akateemisia tekstilajeja ja saada argumentointi, tieteelliseen tiedonmuodostukseen kuuluva perustelutaito paremmin haltuun. On huolehdittava siitä, että kaikkiin tutkintoihin sisältyy pakollisia suomen kielen opintoja ja että kaikilla opiskelijoilla on tasavertainen mahdollisuus saada tätä opetusta. Korkeakouluopetuksessa on lisäksi muistettava huomioida ei-ensikielisten ja monikielisten opiskelijoiden kasvava määrä. S2-oppimäärän toisella asteella opiskelleet suorittavat akateemisten tekstitaitojen jakson (kun koulusivistyskieli on suomi, kyse on suomen kielen kirjoitusviestinnän eli kandiditutkinnossa äidinkielen jaksosta), mutta voivat tarvita ensikieleltään suomenkielistä opiskelijaa enemmän tukea tai jopa valmentavaa opetusta.

On myös syytä kartoittaa sitä, mikä taho opetuksesta vastaa sekä sitä, saavatko kaikki suomenkielisissä koulutusohjelmissa opiskelevat opiskelijat suomen kielen akateemisten tekstitaitojen opetusta, jonka suunnittelussa tai toteutuksessa on mukana kielen asiantuntija. Esimerkiksi Helsingin yliopistossa äidinkielen opetusta ja asiantuntijuutta on keskitetty kielikeskukseen ja humanistiseen tiedekuntaan. Aiemmin muutamassa tiedekunnassa on ollut oma suomen kielen opettaja ja jotkin tiedekunnat ovat palkanneet yksittäisiä suomen kielen tuntiopettajia pitämään opetusta. Suuressa osassa tiedekuntia suomen kieli on nykyisin substanssiin eli tieteenalojen sisältöjen opetukseen integroitua ja sitä koskeva palaute substanssiopettajan antamaa muun opetuksen ohessa. Substanssiopettajien panos oman alan termien ja erikoiskielen opetuksessa on keskeinen, mutta yleiskielen normin, tekstitaitojen sekä selkeän viestinnän opettamisessa on syytä suunnitelmallisesti käyttää myös kielen asiantuntijoita.

Tällä hetkellä äidinkielen jaksot sijoittuvat pääosin opintojen alkuvaiheeseen tai tutkinnon kandidivaiheeseen. Tulevaisuudessa olisi tarpeen resursoida suomen kielen opetusta myös maisterivaiheeseen varsinkin, mikäli monet maisteriohjelmat jatkavat englanninkielisinä monikielisyyden sijasta. Lisäksi maisterivaiheessa opiskelijat tarvitsivat osaamista oman alan yleistajuistamiseen ja selkeään, asialliseen ja ymmärrettävään virkakieleen. Olisi siis tarpeen tukea kansalliskielten käyttöä tieteenalakohtaisesti etenkin työelämään siirtymisen kynnyksellä.

Kypsyysnäyte käy suomalaisen koulujärjestelmän käyneelle osoitukseksi suomen kielen taidosta. Se on nykyisin usein opinnäytteen tiivistelmä, joka kirjoitetaan valvomattomissa oloissa ja jonka saattaa tarkastaa ainoastaan oman tieteenalan opettaja. Kypsyysnäytteen kielitaitoa osoittava merkitys sekä sen toteuttamis- ja tarkastuskäytännöt kaipaavat kokonaisvaltaista uudelleenarviointia varsinkin tilanteessa, jossa se on mahdollista tuottaa automaattisesti kielimallin avulla. Kielimallit ovat kehittyessään sekä mahdollisuus kehittää kielellisiä taitoja että arvioinnin haaste. Tiivistelmiä luokittelujärjestelmiin käsittelevät tietohallintoasiantuntijat toivoisivat, että tiivistelmien kielen laatuun kiinnitettäisiin enemmän huomiota. Terminologia ei nouse tiivistelmissä esiin siten, että sen poimiminen olisi helppoa. Tutkielmien ja tutkimusten asiasanoja käytetään niiden linkittämisessä tietokantoihin. Yleiseen asiasanastoon ja sen ontologiaan YSOon viedään uudet termit eri tieteenaloilta. Saarikivi esittää velvoitetta nostaa suomenkielinen terminologia erikseen esiin tiivistelmien yhteydessä. Sen linkittämisen voisi kytkeä sekä YSOon että Tieteen termipankkiin, mikä parantaisi tiedon löydettävyyttä sekä internetin käyttäjille että YSO:n ontologiaan kytkettynä koneluettaviin hakuihin.

On myös syytä kiinnittää huomiota siihen, missä määrin koulutusjärjestelmä vastaa maahanmuuttotaustaisten nuorten toiveisiin. Maahanmuuttajaperheet usein toivovat lapsilleen hyvää koulutusta. He haluavat lapsensa lukioon ja yliopistoon. Opinto-ohjauksessa maahanmuuttotaustaisia sen sijaan saatetaan ohjata korostuneesti ammatilliseen koulutukseen. Yliopistoissa maahanmuuttajia ohjataan englanninkielisiin koulutuksiin. Kynnyksen voivat muodostaa suomenkieliset pääsykokeet suomalaisen koulujärjestelmän käyneille silloinkin, kun koulutusohjelma on englanninkielinen. Todistusvalinta on tässä mielessä tasapuolisempi, ja sen osuutta sisäänpääsyssä onkin lisätty. Myös erilaisissa haastatteluihin perustuvissa karsimisissa, kuten kandidivaiheessa tapahtuvissa aineenopettajan pedagogisten opintojen haastatteluissa, on herännyt kysymys, karsiutuuko ei-äidinkielisiä suomen puhujia pois heidän kielitaitonsa vuoksi, vaikka kielitaidon voi olettaa karttuvan vielä ennen maisterivaiheen pedagogisia opintoja.

Niin yliopistoja kuin ammattikorkeakouluja koskee kysymys, kuinka valmiita ne ovat kouluttamaan suomen kielellä opiskelijoita, joiden äidinkieli ei ole suomi.³¹³ Tämä edellyttää paitsi tutkintoihin integroituja suomen kielen opintoja myös entistä parempaa tukea harjaantumisessa alan kielellisiin käytänteisiin ja lisäksi tarvittaessa esimerkiksi valmiuksia selkokielen käyttämiseen. Kielitietoisemmasta otteesta hyötyisivät myös monet äidinkieleltään suomenkieliset opiskelijat. Englanninkielisiä koulutusohjelmia suositeltavampi ratkaisu ovat monikieliset tutkinto-ohjelmat, varsinkin jos niissä kiinnitetään kielitietoisesti huomiota työelämässä vaadittaviin kielellisiin valmiuksiin, kuten alan erikoissanaston ja tekstilajien hallintaan myös suomeksi. Hyviä kokemuksia on saatu kaksikielisistä tutkinnoista, joissa tutkintokieliä ovat suomi ja ruotsi ja joissa vähintään kolmannes opinnoista suoritetaan toisella kielellä.³¹⁴ Kaksikieliset tutkinnot olisivat yksikielisiä englanninkielisiä koulutusohjelmia paremmin suomalaiseen yhteiskuntaan integroivia.

Yliopistojen ja korkeakoulujen alumnitoimintaa ja jatkuvan oppimisen palveluita voitaisiin myös kehittää suuntaan, jossa voidaan palata korkeakouluun oppimaan suomea tai ruotsia. Ainakin Aalto-yliopistossa tällainen mahdollisuus on periaatteessa olemassa mutta käytännössä sitä ei tunneta. Pitovoiman kannalta on olennaista, että ovi suomen kielen oppimismahdollisuuksiin on jatkuvasti auki. Käytännössä tämä voisi toteutua esimerkiksi erillisopintojen oikeutena kotimaisten kielten opintoihin.

Tieteen ja koulutuksen yhteys on vahva ja säteilee laajalle yhteiskuntaan. Tutkinnon suorittaneista suurin osa siirtyy yliopiston ulkopuolelle työelämään. Koulutuksen kielellinen rakenne heijastuu siten laajalle. Tarvitaan selkeämpi ja myös yhteiskunnallisista vaikutuksista tietoinen kielikäytänteiden yleismalli, jossa on myös suunniteltuja vaihtoehtoja eri alojen tarpeita varten. Sen noudattamiseen on saatava myös selvät kannusteet. Nykytilanne on epämääräinen, ja myös asenteissa on suurta vaihtelua. Kielibuusti ja sen kaltaiset hankkeet tuottavat kuitenkin käytännössä kehitettyjä malleja toimivaan monikielisyysyteen.³¹⁵ Ne pitää vain saada jalkautettua ja vakiinnutettua koko korkeakoulukentän laajuudelta.

313 Erilaisista toteutuksista ks. esim. Integra-ohjelma Jyväskylän yliopistossa opiskelijoille, joilla on korkeakouluopintotausta kotimaastaan, [JYU-INTEGRA-koulutus](#) ja Tampereen yliopiston [Korko-hanke](#) maahanmuuttotäustaisille opiskelijoille.

314 Sylvén 2024, 75–83.

315 [Kielibuusti](#); Lehtimaja ym. 2023.

4.3 Tutkimus ja tiedejulkaiseminen

Tiedejulkaisemisessa alakohtaiset erot ovat suuria suomen kielen käytössä.³¹⁶ Keskimäärin suomen kielen käyttö julkaisukanavissa ei ole kovinkaan paljon vähentynyt reilun kymmenen vuoden aikana. Lievää pudotusta on yliopistojen yleistajuisissa julkaisuissa. Taustalla vaikuttaa Julkaisufoorumi-järjestelmä (Jufo), jonka kolmipor-taista vertaisarvioitujen ja korkeatasoisten tiedejulkaisukanavien luokittelua käytetään myös opetus- ja kulttuuriministeriön rahanjakomallissa. Julkaisufoorumi tarjoaa myös vertailukelpoista aineistoa kielijakauman seurantaan. Suomenkielinen tiedejulkaiseminen liittyy valtaosin suomalaisten tieteellisten seurojen toimintaan sekä muutamaan tiedekustantamoon, jotka toimivat kannattavuuden rajoilla. Tiedekustantamisen rahoitusjärjestelmä on tarpeen kiireellisesti muuttaa avoimen julkaisemisen todellisuutta vastaavaksi ja valtioneuvosto saattaa tasolle, jolla suomalaisen tiedejulkaiseminen on edelleen mahdollista.

Kokonaisuutena tarkastellen suomenkieliset julkaisut eivät ole vähentyneet suomalaisten tutkijoiden tiedejulkaisuissa vuodesta 2016 alkavalla tarkastelujaksolla. Vertailukelpoista aineistoa tarjoaa TSV:n organisoima Julkaisufoorumi, jonka pääsihteerinä Janne Pölstä kiitän oheisista kuvaajista ja tiedoista. Julkaisufoorumi (Jufo) käynnistettiin vuonna 2010, ensimmäinen luokitus tehtiin 2012 ja opetus- ja kulttuuriministeriön yliopistojen rahanjakomallissa luokitusta on käytetty vuodesta 2015 asti. Jufon luokituksesta vastaa 23 eri tieteenalojen edustajista koottua paneelia. Ehdotukset määräaikaisista paneelisteista tekevät tieteelliset seurat ja instituutiot, joten Jufo-luokitus on kokonaan suomalaisen tiedeyhteisön käsissä. Paneelien työskentelyssä apuna käytetään kansainvälisiä luokituksia, kuten julkaisujen vaikutavuuskertoimia (impaktifaktorit, sitaatioindeksit), mutta ne eivät sido paneelien päätöksiä. Tämä on tärkeää siksi, että mittarit eivät toimi yhtä hyvin kaikilla tieteenaloilla ja usein niiden taustalla olevissa aineistoissa on puutteita juuri muiden kuin englanninkielisten julkaisujen osalta. Jufon kohdistetussa arvostelussa tämä tiedeyhteisön oma vastuu helposti sivuutetaan, mikä ei tietenkään tarkoita sitä, etteikö Jufon olisi syytä suhtautua kriittisesti.³¹⁷ Kehitetyistä luokitusjärjestelmistä on joissakin maissa, kuten Australiassa ja Tanskassa, jo luovuttu, ja Norjassa sellainen on vedetty pois rahoitusjärjestelmästä. Vuonna 2023 Suomessa työryhmä on valmistellut yliopistojen rahoitusmallin muutosta, mutta julkaisujen perusteella jaettavaan

316 Laitisen ym. tutkimuksessa 58 % yliopistojen edustajista näki suomen kielen hyvin tarpeellisena tutkimus-, kehitys- ja innovaatio toiminnassa, ammattikorkeakouluissa vastaava luku oli 90 % (2023, 73). Tutkimusjulkaisujen kielenä Laitisen ym. vastaajat suosivat englantia, ammattikorkeakouluissa kuitenkin vähemmän kuin yliopistoissa (2023, 87).

317 Jufon itsearviointista ks. Pölonen ym. 2021.

rahoitukseen ei ehdotuksessa esitetä muutosta.³¹⁸ Jufon aloittamista perusteltiin tutkimusjulkaisujen tason ja kansainvälisyyden nostamisella, vaikka ilmeisin syy on ollut tarve kehittää mittaristoa yliopistojen perusrahoituksen jakoon. Perustamiseen vaikutti myös se, että kansainväliset indikaattorit tunnistivat huonommin humanististen ja yhteiskuntatieteellisten alojen julkaisuja ja kansallisilla kielillä julkaisemista.

Jufo luokitaa korkeatasoisia vertaisarviointimenetelmää käyttäviä tieteellisiä julkaisukanavia kolmeen luokkaan 1–3, joista korkeatasoisimmassa kolmosluokassa on ainoastaan englanninkielisiä kansainvälisiä huippujulkaisuja. Suomenkielisen tieteellisen julkaisemisen kannalta on olennaista, että paneelit voivat katsoa, onko niillä syytä arvottaa toiseksi korkeimmalle tasolle 2 myös korkeatasoisia suomen- tai ruotsinkielisiä julkaisuja. Tämän lisäksi jokseenkin kaikki paneelit ovat sijoittaneet laadukkaita suomenkielisiä julkaisukanavia perustasolle 1. Myös luokalla nolla on merkitystä, koska siihen sijoitetaan ne julkaisukanavat, joiden ei katsota täyttävän korkeatasoisen vertaisarvioidun tiedejulkaisun kriteerejä. Tämä jäännösluokka on heterogeeninen, koska se voi sisältää yleistajuisia julkaisuja, julkaisuja, joiden vertaisarviointimenettely katsotaan esimerkiksi liian paikalliseksi (vaikkapa instituutioiden nk. laitossarjoja) ja tieteelliseltä laadultaan kyseenalaisia julkaisukanavia. Luokilla on ohjausvaikutusta, koska niiden rahanjakokertoimet poikkeavat selvästi toisistaan.³¹⁹ Tutkijoita saatetaan siksi eri instituutioissa ohjata julkaisemaan korkeimpien Jufo-luokkien kanavissa, vaikka Jufon ohjeistuksen mukaan luokitusta ei saa käyttää yksittäisen tutkijan arviointiin ja tutkijan pitäisi aina valita julkaisukanavakseen tutkimuksen aiheen ja yleisön kannalta sopivin.

Luokituksen ongelma on mm. se, että ylimmissä luokissa on kiintiöt, joita tosin on vuosien mittaan väljennetty. Niihin eivät kuitenkaan mahdu kaikki korkeatasoiset julkaisut. Erityisesti tieteidenväliset ja kapea-alaiset julkaisut jäävät väliin-putoajiksi. Jotkut arvostelevat luokkaa 2 myös lähtökohdiltaan heterogeeniseksi, koska siinä täytyy samalla viivalla punnita sekä korkeatasoisia englanninkielisiä että muunkielisiä julkaisuja. Edellisten kansainvälinen yleisö on kuitenkin jo tutkijoiden yleisen kielitaidon vuoksi periaatteessa lähtökohtaisesti laajempi kuin muunkielisten julkaisujen. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö muun kuin englanninkielisen julkaisun kohdeyleisö voi olla kansainvälinen. Esimerkiksi suomen kielen tutkimuksen kärkijulkaisu on suomenkielinen Kotikielen Seuran toimittama *Virittäjä*, joka on myös alan kansainvälinen julkaisu. – Suomen kieltä opetetaan lähes sadassa yliopistossa eri puolilla maailmaa, mikä tarkoittaa, että suomen kielen tutkijoitakin on

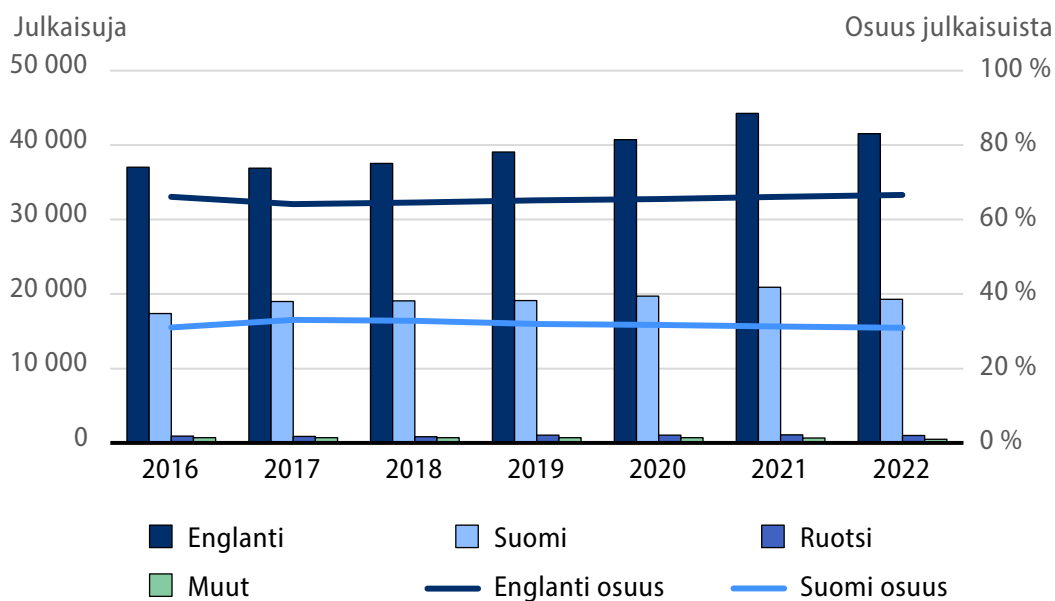
318 Ehdotus ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen valtakunnallisten rahoitusmallien uudistamiseksi vuodesta 2025 alkaen.

319 Yliopistojen rahoitusmalli vuodesta 2021 alkaen.

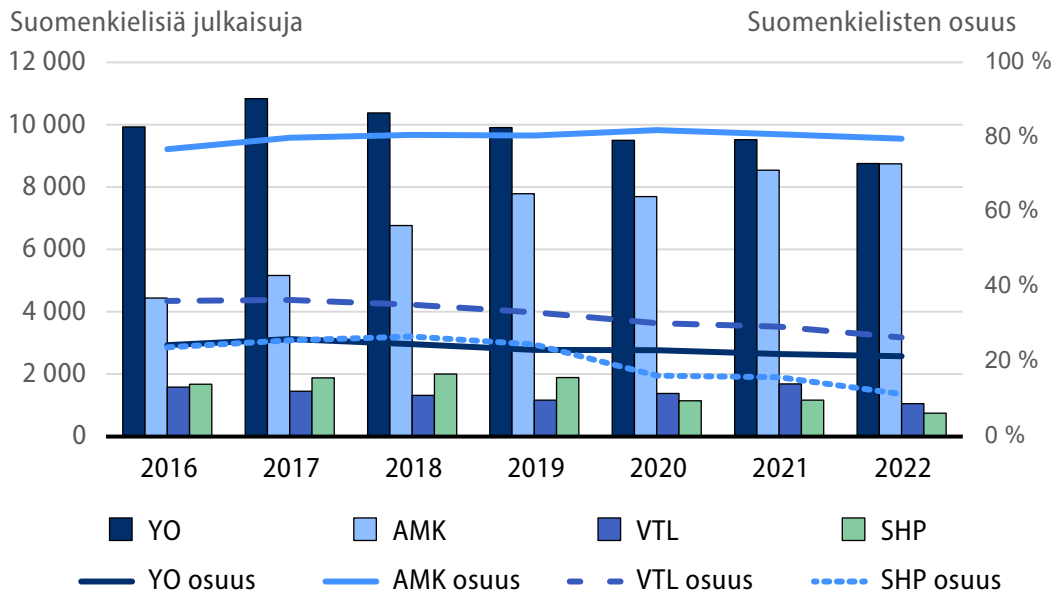
siellä täällä. Jufo-luokituksessa on joka tapauksessa olennaista ymmärtää, että kysymys siitä, arvostetaanko suomenkielisiä tiedejulkaisuja, on Jufossa täysin suomalaisten tutkijoiden omissa käsissä.

Vaikka Jufo-luokituksessa on tapahtunut muutoksia, se tarjoaa riittävän vertailukelpoista aineistoa jaksolta 2016–2022. Pohjana on yliopistojen ja korkeakoulujen sekä opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisutietojen rekisteri. Tietojen mukaan kokonaisuutena tarkastellen vertaisarvioitujen suomenkielisten julkaisujen määrä on jopa hienoisesti lisääntynyt, vaikka yliopistojen osalta taso on pysynyt jokseenkin samana. (Kuviot 4 ja 5.)

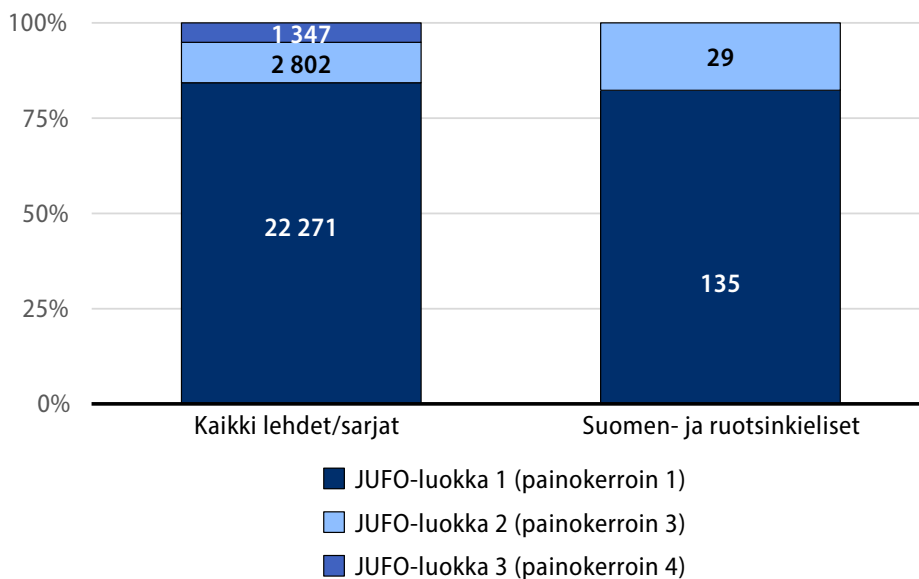
Kuvio 4. Korkeakoulujen, tutkimuslaitosten ja sairaanhoitopiirien julkaisujen kielet vuosina 2016–2022 Virta-tiedonkeruujärjestelmässä kielten mukaan jaoteltuina (Janne Pölonen, TSV).

Kuvio 5. Yliopistojen (YO), ammattikorkeakoulujen (AMK), tutkimuslaitosten (VTL) ja sairaanhoitopiirien (SHP) suomenkieliset julkaisut organisaatioittain jaoteltuna vuosina 2016–2022 Virta-tiedonkeruujärjestelmässä (Janne Pölönen, TSV).

Kuvio 6. Julkaisufoorumin kaikki lehdet tai sarjat vasemmassa ja suomen- tai ruotsinkieliset oikeassa palkissa Julkaisufoorumin luokittain jaoteltuina. Palkissa näkyvät julkaisukanavien määrät ja vasemmalla palkinsisäiset prosenttiosuudet. (Janne Pölönen, TSV.)

Korkeampaan kakkoskategoriaan luokittaa suomenkielisiä julkaisuja kuitenkin vain kahdeksan 23:sta paneelistä. Nämä paneelit edustavat humanistis-yhteiskuntatieteellisiä aloja. Lisäksi luokkaan 2 on julkaisun luokitellut maantiede, joka ei ole pelkästään luonnontieteellinen ala. Ihmistieteiden paneelit ovat luokittaneet tasolle 2 kaikkiaan 29 suomen- (26) tai ruotsinkielistä (3) lehteä ja neljä kirjankustantajaa (Gaudeamus, Vastapaino ja SKS sekä ruotsinkielinen SLS). Kuviosta 6 näkyy suomen- ja ruotsinkielisten osuus verrattuna arvioitujen julkaisukanavien kokonaismäärään.

Luetelmassa näkyvät Julkaisufoorumin luokkaan 2 luokittamat suomen- tai ruotsinkieliset lehdet tai sarjat (Janne Pölönen, TSV).

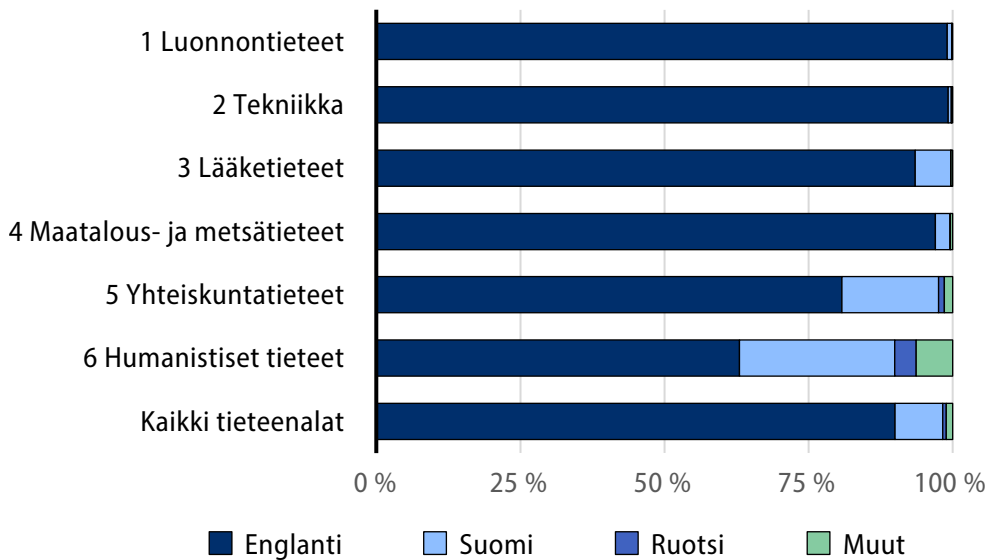
Suomen- ja ruotsinkieliset lehdet / sarjat tasolla 2

- Ajatus
- Elore
- Folkmålsstudier
- Hallinnon tutkimus
- Historiallinen aikakauskirja
- Historiallisia tutkimuksia
- Historisk tidskrift för Finland
- Kasvatus
- Kirjallisuudentutkimuksen aikakauskirja Avain
- **Kulttuurintutkimus**
- Lakimies
- **Lähikuva**
- Media ja viestintä
- Musiikki
- **Näyttämö ja tutkimus**
- Oikeus
- Poliittikka
- Psykologia
- **Puhe ja kieli**
- Sananjalka

- Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland
- **Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti**
- Sosiologia
- Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia
- Taidehistoriallisia tutkimuksia
- Teologinen aikakauskirja
- Terra : Maantieteellinen aikakauskirja
- Virittäjä
- Yhteiskuntapolitiikka

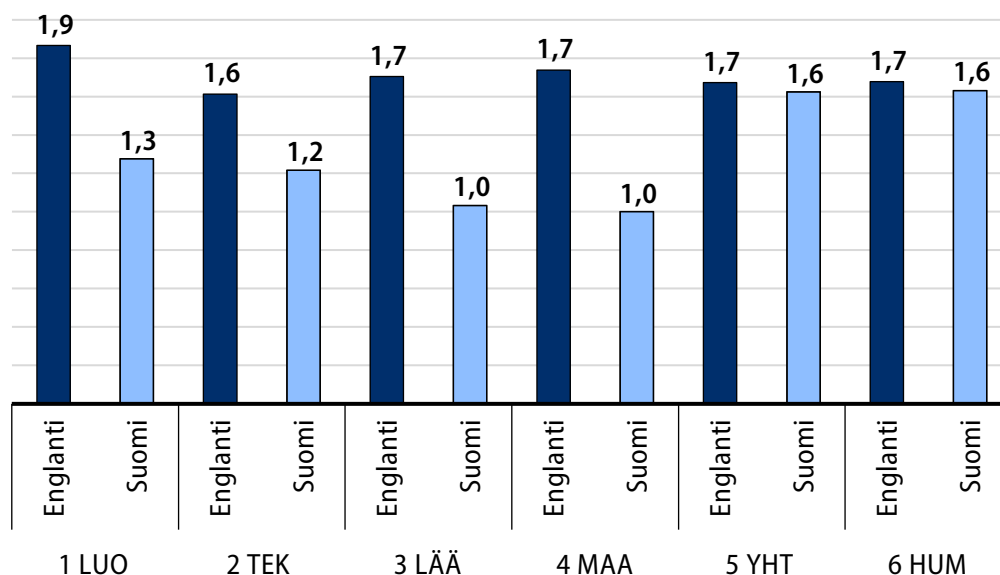
Kuvio 7 osoittaa, että luonnontieteellis-teknisillä aloilla lähes kaikki vertaisarvioidut julkaisut ovat englanninkielisiä.

Kuvio 7. Kielittäin jaotellut prosenttiosuudet vertaisarvioiduista julkaisuista eri tieteenaloilla Suomessa vuonna 2022 (Janne Pölönen, TSV).

Kuvio 8 osoittaa Julkaisuforumiluokituksen kielellisiä vaikutuksia yliopistojen rahoitukseen. Humanistis-yhteiskuntatieteellisillä aloilla suomenkielinen artikkeli tuottaa rahoitukseen keskimäärin lähes saman vaikutuksen kuin englanninkielinen, luonnontieteellis-teknisillä aloilla ero englannin hyväksi on huomattava. (Janne Pölonen, TSV.)

Kuvio 8. Vertaisarvioitujen lehti- ja konferenssijulkaisuartikkeleiden keskimäärin julkaisua kohti tuottamat Julkaisuforumipisteet kautena 2018–2020 jaoteltuna julkaisukielen mukaan (englanti vs. suomi) eri tieteenaloilla. LUO = luonnontieteet, TEK = tekniikka, LÄÄ = lääketieteet, MAA = maa- ja metsätaloustieteet, YHT = yhteiskuntatieteet ja HUM = humanistiset tieteet. (Janne Pölonen, TSV.)

Ammatillisten ja yleistajuisten julkaisujen määrä ei ole kokonaisuutena juurikaan vähentynyt, ja julkaisuista suurin osa on suomenkielisiä. Yleistajuiset julkaisut ovat kuitenkin vähentyneet hiukan yliopistoissa ja erityisesti Helsingin yliopistossa. Tarkemmin selvittämättä on se, mistä Helsingin yliopiston yvv-julkaisujen pudotus johtuu.

Yhteiskunnalliseen vuorovaikutukseen kuuluvien julkaisujen kohtalo on ratkaistava muualla kuin Jufossa, koska Jufo on luotu vertaisarvioituja tiedejulkaisuja varten ja sen luokitus jättää yleistajuiset julkaisut ulkopuolelle. TSV:ssä on kuitenkin käynnissä kartoitus, jossa pyritään tunnistamaan paremmin eri yleisöille kohdennetut julkaisut. Jufolla voi olla tahatonta ohjausvaikutusta niin kauan, kuin

yhteiskunnallista vaikuttavuutta ei oteta huomioon yliopistojen rahoitusmallissa. Nykyisellään rahoitusjärjestelmä ohjaa yksipuolisesti korkeatasoiseen tieteelliseen julkaisemiseen ja tutkintojen tuottamiseen. Tähän kuitenkin suunnitellaan muutosta, mutta on tärkeää, että kun yhteiskunnallinen vaikuttavuus jollain tapaa kudotaan perusrahoitukseen, siinä todella arvostetaan kansallis- ja vähemmistökielillä tapahtuvaa vuorovaikutusta suomalaisen yhteiskunnan kanssa. Yhteiskunnallisen vaikuttavuuden muuttaminen mittaristoiksi on vaikeaa eikä välttämättä edes kannatettavaa. Yliopistojen perusrahoitukseen olisi olemassa myös muunlaisia ratkaisuja, kuten riittävän kattavaan tilannekuvaan perustuva osuus perusrahoituksesta. Kansainvälisissä vertailukohdissa on tarjolla erilaisia malleja yliopistojen laatimista yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen käytänteidensä kuvailuista patenteja, innovaatioita ja teollisuuden ym. yritysmaailman kansainvälistä kilpailukykyä painottaviin ja jopa pelkkiä englanninkielisiä julkaisuja rekisteröiviin mittareihin. Vaikuttavuutta voitaisiin arvioida myös paneelien avulla, jolloin arvioinnin tulisi kohdistua siihen, minkälaisen ympäristön yliopistot luovat vaikuttavuudelle ja kuinka se toteutuu toiminnan tasolla.

Yhteiskunnallista vaikuttavuutta olisi syytä tarkastella myös tavoitteista käsin. Niihin kuuluu hyvä tiedeviestintä, tiedelukutaito ja ylipäänsä ymmärrettävä kieli liikuttaessa tieteen ja yhteiskunnan rajapinnassa. Tieteellisen tiedonmuodostuksen ymmärtäminen on olennaista sille, että yhteiskunnallista keskustelua voidaan käydä ja päätöksiä tehdä hyödyntäen tutkittua tietoa. Kestävän kehityksen arvioinnin tulisi olla mukana yhteiskunnallisen vaikuttavuuden arvioinnissa, ja monikielisyys olisi nähtävä osana kestävästä kehityksestä. Kielitietoisuutta kaivataan siis myös rahanjakomalleista päättäviltä. Kansainvälisinkin tiede vaikuttaa paikallisesti ja monikielisesti, ja koko tieteellisen tiedon tuottamisen ketju on aina sidoksissa myös tiettyihin paikallisiin ympäristöihin. Näitä seikkoja korostetaan TSV:ssä. Tätä osuutta varten on haastateltu useita TSV:n asiantuntijoita ja seuraavaa tiedekustantamista koskevaa osiota varten myös useita tiedekustantamisen keskeisiä toimijoita.

Kotimaiset tiedejulkaisut tuottavat suomalaisen yhteiskunnan kannalta tärkeää tietoa.³²⁰ Niissä voidaan käsitellä kansainvälisiä ilmiöitä nimenomaan Suomen näkökulmasta. Kansainväliselle yleisölle englanniksi julkaistaessa suomen kielen, kulttuurin tai yhteiskunnan ilmiöitä käsitellään tyypillisesti osana kansainvälistä vertailua, jolloin Suomea koskeva osuus on suppeampi ja vaatii enemmän taustatiedon selitystä kuin yleisölle, joka tuntee Suomen kieltä, kulttuuria ja yhteiskuntaa.

320 Kaikki kotimaiset tiedejulkaisut eivät ole suomenkielisiä, osa leviää kansainvälisesti muutenkin kuin julkaisuvaihdon kautta eivätkä ne keskity tarkastelemaan ilmiöitä pelkästään suomalaisesta näkökulmasta.

Kotimainen tiedejulkaiseminen siis monipuolistaa aiheita ja niiden käsittelyä verrattuna siihen, että tarjolla olisi vain kansainvälisiä julkaisukanavia. Tiedejulkaisujen vaikutus ulottuu tiedon yleistajuistamiseen ja oppimateriaalien tuottamiseen. Tiedejulkaisuissa ei aina ole jyrkkää rajaa tietokirjallisuuteen ja muuhun yleistajuiseen julkaisemiseen, koska esim. historiantutkimuksen alalla sama julkaisu voi palvella laajempaakin lukijakuntaa ja osassa tieteellisistä lehdistä on myös yleistajuisempaa sisältöä. Lukijan on helpompi omaksua tietoa äidinkielellä³²¹ erityisesti sellaisesta tieteenalasta, jonka asiantuntija ei itse ole. Suomenkielisellä tiedejulkaisemisella on korvaamaton merkitys suomen kielen kehittämisessä tieteen kielenä ja siten suomen kielen käyttöalojen kehittämisessä koko yhteiskuntaa ylläpitävän sivistyskielen laajuudelta. Erityisesti eri tieteenalojen uusi terminologia leviää tiedejulkaisuissa. Jotkut alan toimijat vertaavat tieteen osalta kotimaisten tiedejulkaisujen merkitystä jopa siihen, miltä uutistarjonta vaikuttaisi, jos mediasta katoaisivat kotimaiset uutiskanavat.

Kotimaisten tiedejulkaisujen avoimesta sähköisestä julkaisualustasta Journal.fi:stä³²² tehty käyttäjäkysely, johon osallistui 660 vastaajaa, osoitti, että suurimpia kotimaisten tiedelehtien käyttäjäryhmiä olivat opiskelijat, tutkijat ja asiantuntijat. Käyttäjistä kaikki muut paitsi tutkijat lukivat kotimaisilla kielillä ilmestyviä julkaisuja enemmän kuin englanninkielisiä.³²³ Kielivalintojen seuraamisen pohjaksi tarvitaan kuitenkin luotettavaa aineistoa. Osa lehdistä on muuttunut monikieliseksi tai enganninkieliseksi, joten tiedonkeruussa artikkelien yhteyteen tarvitaan tieto julkaisukielistä. On myös tärkeää hahmottaa, että kieli yksin ei kerro sen enempää korkeatasoisuudesta kuin kansallisesta tai kansainvälisestä vaikuttavuudestaan. Myös tiedeviestintä ansaitsee näkyvämmän arvostuksen, joka ulottuu tulostittareihin ja tutkijoiden meriittien arviointiin asti. Kysymys on tiedepääoman kasvattamisesta. Se alkaa lapsista ja nuorista ja liittyy myös tiedekeskusten, kuten Heurekan toimintaan. Kysymys tiedepääomasta ja sen hyödyntämisestä ulottuu päättäjiin ja tiedeneuvontaan. Jotta tieteellinen tieto saadaan yhteiskuntaan, välittäjiksi tarvitaan kotimaiset kielet.

Suomessa tieteelliset seurat vastaavat kansainvälisesti verraten poikkeuksellisen suuresta osuudesta tiedejulkaisemisesta. Tiedejulkaisemisesta puhuttaessa kiinnitetään yleensä huomiota huikeita voittoja tuottaviin suuriin kansainvälisiin kustantamoihin, mutta kotimaisen tiedejulkaisemisen toimijat eivät pääsääntöisesti tuota

321 tai ylipäänsä vahvimilla kielillään

322 Kirjojen julkaisualusta Edition.fi on myös aloittanut toimintansa. Kotimaisilla tiedekustantajilla on myös joitakin omia avoimen julkaisemisen alustojaan. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura julkaisee niin englannin- kuin suomenkieliset tiedekirjansa avoimesti, ks. oa.finlit.fi.

323 Pölönen ym. 2021b.

voittoa ja koko kustannuskenttä elää mahdollisuuksien rajoilla. Vähintään puolet julkaisujen toimittamisesta on vapaaehtoistyötä. Valtiontukea jaetaan seuroille, muutamat tiedejulkaisuja tuottavat kaupalliset kustantajat eivät sitä saa. Tuen taso on pysynyt pitkään samana, ja inflaation vuoksi käytännössä pudonnut noin neljänneksen vuoden 2023 alkuun mennessä. Vuonna 2023 1,2 miljoonan tuki jakautui lehdille, kirjasarjoille ja seurojen kansainväliseen toimintaan. Avoin julkaiseminen ja sen vaatimus on muuttanut tulo- ja kustannusrakennetta. Sen voi myös nähdä osana kestävästä kehityksestä, mutta avoin julkaiseminen ei ole rahoituksensa puolesta kestävällä pohjalla. Suomalaiset julkaisukanavat ovat varsin hyvin sopeutuneet avoimeen julkaisemiseen, mutta usein se tarkoittaa tulojen vähenemistä ja tilausmaksujen menetyksiä. Avoin julkaiseminen vähentää institutionaalisten tilausten tarvetta. Tiedekirjastojen varat menevät suurten kansainvälisten kustantajien kalliisiin julkaisupaketteihin. Kirjastoilla olisi valmiutta osallistua kotimaisen tiedejulkaisemisen rahoittamiseen, mutta rahoitusmalli puuttuu. Seurat ovat paikanneet tiedejulkaisujen tilannetta jäsenmaksuvaroillaan, mutta jäsenistökään ei ole useimmiten valmis maksamaan kovin korkeaa jäsenmaksua, jos seuralla ei ole tarjota jotain muuta kuin avoimesti julkaistava lehti sen vastineeksi. Valtionavun jakoperusteet edellyttävät muitakin tuloja, siis tyypillisesti tilausmaksuja, ja voitot pitää toisaalta palauttaa takaisin.³²⁴

Kotimaisten tiedejulkaisujen kustannusrakenteen ongelmia on pyritty ratkomaan mm. erilaisissa projekteissa yli kymmenen vuoden ajan, mutta suurin ongelma on edelleen rahoituksen riittämättömyys. TSV on selvittänyt kotimaisten tiedejulkaisujen rahoitusrakenteen varsin perinpohjaisesti, joten tilanteen korjaamiseksi ei tarvita lisäselvityksiä vaan silkkää rahaa. Kyse ei kuitenkaan ole suurista summista valtiontalouden kannalta. TSV:sta arvioidaan, että jo parinsadan tuhannen euron lisäys avoimen julkaisemisen timanttitasoon sitoutuneille julkaisuille korjaisi tilanteen. Orpon hallituksen hallitusohjelmassa onkin kirjaus kotimaisen tiedejulkaisemisen tilanteen parantamiseksi, ja valtionavustus nousikin vuonna 2024 100 000 eurolla. Lisäys ohjattiin hakuna timanttimalista avointa julkaisemista harjoittaville lehdille, jotka julkaisevat artikkelit välittömästi avoimesti verkossa perimättä kirjoittajamaksuja.

Yliopistot voisivat myös korjata tilannetta tunnustamalla toimitustyön osaksi kokonaistyöaika, laskemalla tieteellisten julkaisujen toimittamisen selvemmin meriitiksi ja tarjoamalla julkaisujen toimitussihteereille tai vastaaville työpisteen. Tiedejulkaisujen vertaisarviointi ja toimittaminen on osa tutkijankoulutusta, ja se palvelee

324 Valtionapu on lisäksi painottunut painokustannuksiin, vaikka avoimessa julkaisemisessa toimitustyö on entistä keskeisempi osa kulurakennetta.

myös yhteiskunnallista vuorovaikutusta, kun sen antaman palautteen perusteella tutkijat oppivat kirjoittamaan omasta alastaan selkeästi. Ongelmana on myös se, että kustantajien roolia ei aina nähdä ja ymmärretä: vertaisarvioinnin pyörittäminen, kustannustoimittaminen ja taitto tekevät raakatekstitä julkaisun.

Tieteelliset seurat julkaisevat yli puolet kotimaassa tuotetuista tiedejulkaisuista. Tiedejulkaisukanavat ja kustantajat on syytä nähdä tieteen infrastruktuurina. Tätä kirjoitettaessa TSV on julkaissut ehdotuksensa avointen kotimaisten tiedelehtien rahoitukseksi.³²⁵ Ehdotuksen mukaan tutkimusorganisaatiot maksaisivat jälkikäteen korvauksen, joka vastaa 700 euroa vertaisarvioitua artikkelia kohden, ja TSV hoitaisi korvauksen jakamisen julkaisijoille. Arvioitu 1,4–1,6 miljoonan euron kokonaiskulu on pieni verrattuna kansainvälisille kustantajille vuosittain maksettavaan yli 21,5 miljoonaan euroon. Yhdessä kyselylomakevastauksessa tilannetta kommentoidaan mm. seuraavasti:

”Käyttäjälle maksutonta ja välitöntä avoimuutta vaativien tahojen tulee korvata tällaisen avoimuuden kustannukset julkaisutuotteen kustantajille ja tekijöille tilanteessa, jossa tiedejulkaisemista ohjataan pois kollektiivisen sopimuslissensijärjestelmän (tekijänoikeuskorvauksia kerryttävien organisaattorien lissensimaksujen) ja jäsen- ja tilausmaksukäytäntöjen piiristä. Toisin sanoen: Jos kotimaista tiedekustannus- ja julkaisutoimintaa kohdellaan kuin julkista palvelua, siitä tulee maksaa kuten julkisesta palvelusta.”

Tieteellisten seurojen toiminta kaikkineen on olennainen linkki yliopistotutkimuksen ja yhteiskunnan välillä. Tiedeseuroissa voi puhua tieteestä ilman organisaatio-rajvoja, suomeksi ja monikielisesti. Tiedeyhteisö on näin laajempi kuin pelkästään se työsuhteessa kulloinkin oleva henkilöstö, jonka ympärille yliopistot ovat entistä tiiviimmin keskittäneet toimintaansa. Tiedeseurat ovat keskeinen osa sitä verkostoa, jonka kautta tutkijan identiteetti ei ole riippuvainen pelkästään kulloinkin voimassa olevasta pätkärahoituksesta. Tiedeseurat tarjoavat myös alumneille ja alan harrastajille mahdollisuuden tulla osalliseksi tieteellisestä keskustelusta. Tulosten mitaamiseen keskittynyt nykyinen yliopistokulttuuri ei ikävä kyllä ole suosiollinen kasvualusta sellaiseen vapaaehtoistyöhön pohjautuvaan ja tieteen rajat ylittävään toimintakulttuuriin, joka on perinteisesti ollut vahva tieteellisissä seuroissa. Seurojen toiminta ei kuitenkaan osoita hiipumisen merkkejä, vaikka ongelmia vapaaehtoisten rekrytoimisessa ilmeneekin. Jotakin kertoo ehkä kuitenkin se, että TSV:n

325 Tieteellisten Seurain Valtuuskunnan uutinen 21.8.2023: [Ehdotus avointen kotimaisten tiedelehtien rahoitukseksi](#).

Tieteessä tapahtuu -lehden lukijoista puolet on yli 50-vuotiaita. Vapaaehtoistyön merkitys kansalaisyhteiskunnalle, demokratialle ja sivistykselle pitäisi saada tiedeyhteisössä näkyväksi.

Tieteellisten seurojen kattojärjestön Tieteellisten seurain valtuuskunnan TSV:n piiristä on lähtöisin kansainvälinen *Monikielisuuden Helsinki-aloite*, jonka voivat allekirjoittaa niin yhteisöt kuin yksittäiset tutkijatkin. Siihen on kertynyt yli tuhat allekirjoitusta 70 maasta, ja mm. European University Association on asettunut tukemaan sitä.³²⁶ TSV viestii jatkuvasti opetus- ja kulttuuriministeriön suuntaan, jotta tukea monikielisyyteen lisättäisiin. Monikielisyys pitäisi paremmin ottaa huomioon myös tutkimuksen arvioinnissa siten, että tutkimuksen tuloksia arvostettaisiin kielestä riippumatta. Tätä ajaa suosituksissaan mm. Coalition of Advancing Research Assessment. Alkuperäistutkimuksen julkaiseminen eri kielillä on tärkeää. Konekääntäminen ja kielimallitkin tarvitsevat pohjaksi erikielistä terminologiaa, jota kehitetään vain, jos eri kieliä käytetään aktiivisesti tutkimus- ja yleistajuisissa julkaisuissa. Muista maista tulleita tutkijoita voisi Suomessa rohkaista kirjoittamaan julkaisuja myös muilla hallitsemillaan kielillä kuin englanniksi, ja palkita siitä, että tutkijat kehittävät julkaisemista omilla kielillään. Tämä tukisi tieteen monikielisyyden kehittymistä kansainvälisesti.³²⁷

Vaikka Englanti valtaakin alaa kaikkialla, on kehitys eri alueilla hiukan erilaista, todetaan kahdeksaa Euroopan maata koskevassa vertailussa. Keski- ja Itä-Euroopassa maiden viralliset kielet pitävät paremmin ja laajemmin pintansa tieteellisessä julkaisemisessa kuin Pohjoismaissa ja Flanderissa.³²⁸ Seitsemän maan tutkijakohtaisessa vertailussa 25 000 tutkijasta yli puolet julkaisi vähintään kahdella kielellä. Näistä tutkijoista suurempi osuus oli Keski-Euroopassa.³²⁹ Pienet kielialueet ovat toki eri asemassa kuin vaikkapa saksan- tai ranskankieliset tutkijat. Myös Puola tarjoaa vertailukohdan, jossa oman kielen käyttöalue on tieteen kentällä laajempi kuin Suomessa. Puolassa luonnontieteelliset tieteet julkaisevat vertaisarvioitujakin tiedejulkaisuja enemmän puolaksi kuin englanniksi. Suomessa taas näiden alojen suomenkielinen julkaiseminen keskittyy tiedeviestintään ja yleistajuiseen julkaisemiseen.³³⁰ Jufon paneeleista 15 edustaa nk. kovia tieteitä, eivätkä ne edes harkitse, että niillä olisi ylempään kakkoskategoriaan sijoitettavia suomenkielisiä

326 Avoin tiede, 15.1.2024: [Monikielisen tiedeviestinnän Helsinki-aloite](#).

327 Pölönen 2023.

328 Kulczycki ym. 2018.

329 Kulczycki ym. 2020.

330 Pölönen & Kulczycki tulossa.

tiedejulkaisuja. Ykköstason suomenkielisiä julkaisuja on kuitenkin myös näiden paneelien aloilla, joskaan ei kattavasti. Lääke- ja terveystieteet ovat nostaneet luokkaan kaksi yhteiskuntatieteellisimmän julkaisunsa.

Voi kysyä, missä tapahtuu **suomenkielisen terminologian** kehittäminen aloilla, jotka eivät julkaise alkuperäistutkimusta suomeksi. Kun luonnontieteessä ja tekniikassa ei julkaista varsinaista tutkimusta suomeksi ja suomenkielisen vertaisarvioidun julkaisemisen osuus on muutenkin epätasainen eri alojen välillä, herää kysymys, miten käy suomen kielen käytön tieteen kielenä erityisesti näillä aloilla. Kehitetäänkö ajantasaisia termien käännösvastineita enää missään, esim. perustutkinto-opetuksessa, kun sekin tapahtuu yhä laajemmin englanniksi? Laitinen ym. kyselytutkimuksessa kysyttiin yliopistojen johtotehtävissä toimivilta mielipidettä väitteestä ”Alamme tutkimuksessa on mahdollista keskustella käyttäen suomen- tai ruotsinkielisiä termejä”. Luonnontieteellis-tekniisten alojen edustajista 75 % ja humanistis-yhteiskuntatieteellisten alojen edustajista 84 % oli osittain tai kokonaan samaa mieltä väitteen kanssa.³³¹ Tätä tulosta voi pitää ilahduttavana mutta samalla kannattaa huomata tarkkaan, mitä ja keneltä on kysytty. Laitinen ym. tulokset vastausten merkitsevän, että aloilla on riittävä suomenkielinen termistö, mutta kysymys ei tarkalleen ottaen ole näin muotoiltu. Pitkän ajan kuluessa vakiintunutta suomenkielistä termistöä on varmasti, mutta tarkempaa tietoa tarvittaisiin ajantasaisen termistön kehittämisestä sekä siitä, kuinka hyvin sitä hyödynnetään suomeksi opetuksessa. Saarikiven aiemmin mainitut opiskelijakyselyn vastaukset kertovat vaikeudesta löytää ja oppia alojen suomenkielistä terminologiaa.³³²

Tieteen termipankki on kehitetty avuksi sekä käännösvastineiden löytämisen että kehittämisen ongelmiin mutta läheskään kaikki alat eivät ole liittyneet aktiivisesti mukaan sen termityön piiriin. Termipankin verkostoitumistoiminnan piiristä kertyneet kokemukset eivät viittaa siihen, että syy epäaktiivisuuteen olisi se, että asiat ovat hoidossa.³³³ Poikkeuksen muodostaa ennen kaikkea lääketiede, jossa *Lääketieteen sanaston* jatkuvalla toimittamisella on pitkät perinteet Lääkärisseura Duodecimissa.

Tämä selvityshanke toteutti yhdessä Tieteen termipankin kanssa helmikuussa 2024 alustavan kyselyn tieteellisen terminologian saatavuudesta.³³⁴ E-lomakkeella toteutettua kyselyä (ks. liite D) levitettiin Suomessa toimivien yliopistojen ja

331 Laitinen ym. 2023, 88.

332 Saarikivi & Koskinen 2023, 91–107.

333 Tämän selvityksen tekijä johtaa [Tieteen termipankin hanketta](#).

334 Kanner ym. tulossa.

ammattikorkeakoulujen viestinnän tms. yhdyshenkilöille sekä muutamien valtakunnallisten korkeakoulutoiminnan ja opiskelijajärjestöjen yhdyshenkilöille, joita pyydettiin levittämään kyselyä. Kyselyä jaettiin Helsingin yliopiston Opettajain akatemian jäsenille sekä lisäksi joillakin sähköpostilistoilla sekä X- ja Facebook-tileillä. 16 päivää auki olleeseen kyselyyn saatiin yhteensä 599 vastausta. Niistä 541 oli suomenkielisellä lomakkeella annettuja ja 25 englanninkielisellä lomakkeella. Ruotsinkielisen lomakkeen 33 vastausta koskivat ruotsinkielistä terminologiaa, eikä niitä käsitellä tässä. Vastaajista opiskelijoita oli 28 %, väitöskirjatutkijoita lähes 15 % ja muita asiantuntijoita 4,5 %; loput eli hiukan yli puolet sijoittuivat opettajan ja tutkijan tehtävien eri kategorioihin. Tieteenalat oli jaettu 12 luokkaan, ja vastauksia saatiin niistä kaikista, joskin epätasaisesti. Vastauksista 39 % koski humanistisia tieteitä ja 23 % yhteiskuntatieteitä. Matemaattis-luonnontieteellisiltä aloilta saatiin liki 14 % vastauksista ja kasvatustieteistä 9 %. Muilta aloilta tuli selvästi vähemmän vastauksia. Tuloksia tarkastellessa täytyy muistaa, että vastaajia ei ole poimittu tasapainotetun ja edustavan otoksen perusteella vaan kysely on levinnyt osin sattumanvaraisesti ja vastaaminen on ollut täysin vapaaehtoista.

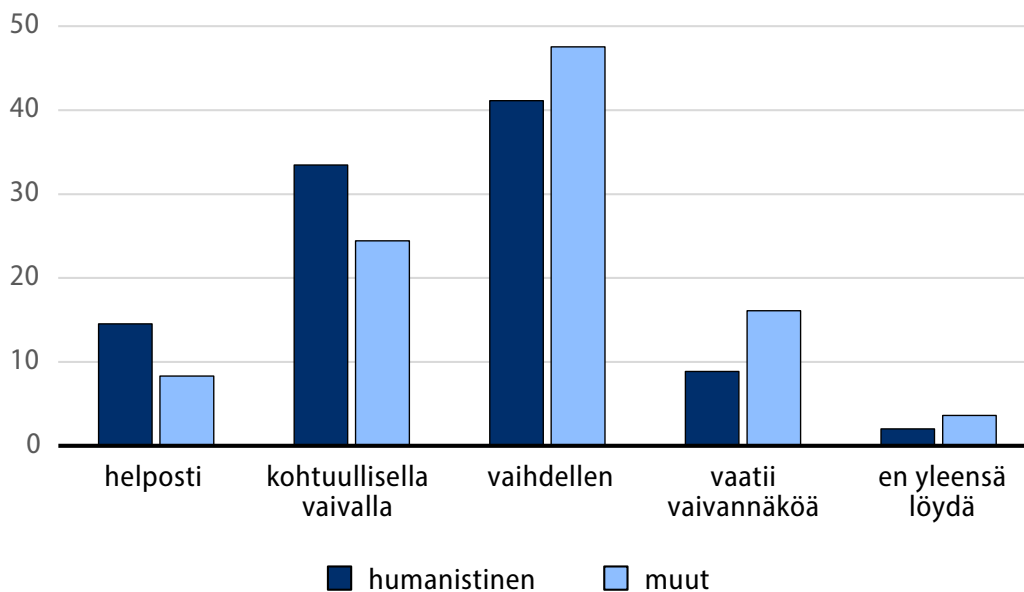
Tässä selostetaan vain joitakin päähavaintoja. Suomenkielistä terminologiaa kohdataan eri puolilla akateemista toimintaa. Vain puoli prosenttia vastaajista ilmoitti, ettei kohtaa ollenkaan alansa suomenkielistä terminologiaa tai alalla ei sellaista ole. Humanistisilla aloilla suomenkielistä termistöä tavataan eniten tieteellisissä julkaisuissa (25 % vastaajista) ja muilla aloilla yleistajuisissa julkaisuissa (24 %), mutta vastausprosenttien erot ovat pieniä. Perustutkinto-opiskelijat kohtaavat suomenkielisiä termejä eniten opiskelussa (30 %); opetus jää vastauksissa pienemmälle osuudelle (18 %) kuin tutkimus (23 %) ja yleistajuiset julkaisut (21 %). Henkilökunnan ja muiden asiantuntijoiden vastauksissa opetus mainitaan useammin kuin opiskelijoiden vastauksissa, yhtä usein kuin tieteelliset julkaisut (22 %). Useimmin kuitenkin mainitaan yleistajuiset julkaisut (25 %). Lisäselvitystä vaatisi se, heijastuuko vastauksissa opetuksen ja tutkimuksen englanninkielistyminen. Suomenkielistä tieteellistä termistöä myös käytetään. Perustutkinto-opiskelijoista vähintään viikoittain ilmoitti käyttävänsä suomenkielistä terminologiaa yli 84 % ja henkilökunnasta ja muista asiantuntijoista liki 80 %. Ero humanististen ja muiden alojen välillä ei ollut näin jaettuna suuri, vaikka humanistien vastauksissa korostui päivittäinen käyttö (53 %). Muiden alojen edustajista 2,4 % ilmoitti, ettei käytä suomenkielistä terminologiaa. Perustutkinto-opiskelijoiden opiskelun (38 %) ohella termien käytössä keräsi eniten vastauksia esitelmät yms.(26 %). Muilla kuin humanistisilla aloilla vähiten käyttöä mainittiin tieteellisissä julkaisuissa (7,2 %).

Suomenkielinen termistö koettiin suurimmalta osin riittäväksi. Vähintään melko riittävänä suomenkielistä termistöä piti 89 % humanisteista ja 68 % muiden alojen edustajista. Heikosti riittävänä tai riittämättömänä suomenkielistä termistöä piti

10 % humanisteista ja 17 % muiden alojen vastaajista. Prosentti vastaajista ilmoitti, ettei heidän alallaan ole suomenkielistä terminologiaa tai vastaaja ei käytä sitä. Termilähteenä korostuvat humanistisilla aloilla tieteelliset julkaisut (44 %) ja muilla oppimateriaalit ja vastaavat lähteet (42 %). Muiden kuin humanististen alojen vastaajista 12 % ei tiennyt, mistä oman alan suomenkielisiä termejä voisi löytää. Kaikkien alojen perustutkinto-opiskelijoista näin vastasi 9 %. Termien löytämiseksi piti kaikkien vastaajaryhmien mielestä yleisimmin nähdä vaivaa vaihdellen (50 %). Muista kuin humanisteista 20 % totesi, että suomenkielisten termien löytäminen joko vaatii vaivaa tai niitä ei löydy. (Kuvio 9.) Kaikkien alojen perustutkinto-opiskelijoista näin vastasi yli 18 %.

Omalla alalla suomenkielinen termistö oletettiin yleensä melko hyvin tunnetuksi (57 %). Kuitenkin heikosti tunnetuksi sen oletti 21 % muiden kuin humanististen alojen vastaajista. Humanistisilla aloilla 40 % vastaajista oletti alan suomenkielisen termistön hyvin tunnetuksi, muilla aloilla vastaava osuus oli liki 20 %. Opiskelijoista 12 % ja muista 19 % mainitsi alalla olevan vakiintuneen termilähteen. Opiskelijoista yli 30 % ei tiedä, missä tai ketkä tekevät alan termityötä. Muiden kuin humanististen alojen kaikista vastaajista yli 25 % ei tiedä, missä alan suomenkielistä termityötä tehdään. Termityön tekijöistä eniten mainintoja saavat alan julkaisutoiminta (38 %) ja opettajat (33 %), näitä vähäisemmässä määrin tieteelliset seurat (26 %). Erityisen alan termityöryhmän mainitsi liki 10 % vastaajista. Itse oli mukana termityössä liki 8 % vastaajista. Lisäselvitystä vaatisi vastausten taakse kätkeytyvä alakohtainen vaihtelu, joka heijastanee englanninkielisen toiminnan osuutta opetuksessa ja tutkimuksessa.

Kuvio 9. Vastausten prosentuaalinen jakauma kyselyn väitteeseen ”Löydän tarvitessani suomenkielisen vastineen esimerkiksi englanninkieliselle termille”. Vastaukset on jaoteltu humanististen tieteiden ja muiden tieteenalojen kaikkien vastaajien kesken. Ero humanististen ja muiden alojen keskiarvon välillä on tilastollisesti erittäin merkitsevä (Mann Whitney U -testi $p < 0.001$). (N = 566; Kanner ym. tulossa.)

Avovastauksista käy ilmi termityön tarve sekä erikseen mainituilla aloilla että yleisesti, kuten myös se, että termejä ja käännösvastineita keksitään tarpeen vaatiessa myös itse:

Termistön osalta etenkin kehittyvään teknologiaan sekä digitaalisiin ja laskennallisiin menetelmiin tarvittaisiin lisää suomenkielistä termistöä.

Vaikka vastasinkin melko myönteisesti, haluan korostaa, että olen siitä huolimatta huolestunut oman alan kehityksestä englannistumisen suhteen. Sama koskee kaikkia muitakin aloja.

Termistön ajantasaisuus vaatii jatkuvaa päivitystyötä, koska ajan kuluessa syntyy uusia termejä, esim. menetelmien kehittymisen myötä. Esim. kestävyyskysymykset ja tieteidenvälinen yhteistyö haastavat nykytermistöä.

Alallani on tapana käyttää suomenkielistä termistöä tai keksiä itse jokin suomennos, mutta laittaa sulkeisiin perään englanninkielinen termi selvyden vuoksi.

Asenteiden ja arvostusten valtavirta vie niin paljon englannin ja kansainvälisen julkaisemisen suuntaan, että suomen kielellä toimimisen edellytyksistä, kuten erikoisanaston päivittämisestä ja vakiinnuttamisesta ei kautta tieteen kentän oteta eri tieteenaloilla kollektiivista vastuuta. Tähän törmätään jatkuvasti Tieteen termipankissa, joka pyrkii saamaan tutkijoita ja opettajia antamaan panostaan termityöhön. Kyky viestiä oman alan kysymyksistä suomeksi ajantasaisesti katoaa, jos suomen kielellä ei julkaista eikä sitä käytetä opetuksessa. Tämä heijastuu koulutusjärjestelmään ja edelleen yhteiskuntaan. Tiedeyhteisön tulisi nähdä vastuunsa ja suhteensa toimintansa laajempiin yhteiskunnallisiin yhteyksiin kielellisten valintojen osalta. Myös Laitinen ym. päätyvät suosittamaan, että kansainvälisten kielten käytön lisäksi tiedettä tulee tehdä, julkaista ja popularisoida myös kotimaisilla kielillä ja yliopistojen rahoitusmallin tulee tukea tällaista toimintaa nykyistä enemmän.³³⁵

Julkaisuissakin tapahtuva terminologian kehittäminen voi jäädä piiloon. Julkaisujen yhteyteen olisi syytä kehittää metatiedon luokitusta siitä, mitä uusia termejä julkaisussa on kehitetty. Tutkimustietokantojen ja niihin kytköksissä olevien meriitin ja rahoituksen mittareiden pitäisi selvemmin palkita tieteenalan termityöstä, jonka tulokset ovat avoimesti hyödynnettävänä terminologisena tietokantana.

Kysymys on myös laajemmin tiedelukutaidon kasvattamisesta ja siitä, kuinka laajasti yhteiskunnassa ymmärretään tieteellistä tiedonmuodostusta ja mitä seuraa siitä, jos ymmärrys kapenee. Medialukutaidon ja digitaalisen informaation lukutaidon lisäksi tarvitaan tieteen lukutaitoa ja elinikäistä tiedeoppimista (tiedepääomaa). Tietokirjoittamisella on keskeinen rooli jatkuvassa tiedeoppimisessa. Tiedejournalismi ja tietokirjallisuus edustavat perinteisempää tietokirjoittamista, joka on luonteeltaan pitkää ja hidasta. Verkkomedioissa tietokirjoittaminen on usein lyhyttä ja nopea-tempoista. Tietokirjallisuuden piiriin kuuluvat myös oppimateriaalit. Tietokirjallisuuden lisäksi myös tutkimustiedosta ammentava kaunokirjallisuus muokkaa lukijansa tietopääomaa ja maailmankuvaa. Tiedettä yleistajuistetaan myös muuten kuin kirjallisessa muodossa, mm. dokumenteissa ja podcasteissa. Kyselylomakevastoissa tieteellisen tiedon ja yleistajuistamisen suhde tuotiin esiin mm. seuraavasti:

335 Laitinen ym. 2023, 131.

”Yksi kehittämiskohde pitäisi olla tutkimustiedon saattaminen yleiseen käyttöön. Suomessa julkaistaan melko paljon yleistajuisia tietokirjoja. Toimintaa tuetaan kuitenkin varsin marginaalisesti verrattuna siihen, kuinka paljon tuetaan itse tutkimuksen tekemistä. Tarvitaan lisää koulutusta ja kirjojen ohella pitäisi myös systemaattisesti kehittää muita tiedonvälitysformaatteja (elokuvat, videot, podcastit, somealustat jne.). Kielen yksinkertaistaminen (oppikirjat, yleistajuiset tietokirjat, selkeä virkakieli, selkokieli) tulisi nähdä yhtenä kokonaisuutena. Siinä eri toimijat voisivat oppia toisiltaan.”

4.4 Suosituksia korkeakoulutukseen

Saarikiven raportti (2023) sisältää kannatettavat toimenpide-ehdotukset kansalliskielten aseman turvaamiseksi yliopistoissa ja tutkimuksessa. Niitä kaikkia ei toisteta tässä. Alla esitetään joitakin täydentäviä näkökantoja ja ehdotuksia. Laitisen ym. raportissa (2023) korostetaan Saarikiveä enemmän joustavien monikielisten käytänteiden merkitystä. Myös tämä selvitys korostaa korkeakouluja ympäristönä, jossa moni- ja rinnakkaiskieliset käytänteet parhaiten vahvistavat myös suomen kielen elinvoimaisuutta. Kansalliskielten aseman turvaaminen korkeakoulutuksessa ja tieteessä on vahvasti esillä myös *Kansalliskielistrategiassa*:

Suosittelaa korkeakouluja kieliohjelmissaan tunnistamaan mekanismit, joilla pystytään turvaamaan kansalliskielten asema tieteen ja korkeimman opetuksen kielenä.³³⁶

Suomen kielen tulevaisuus -toimintaohjelman (2009) suositukset jakautuvat kahtia siten, että toisaalta painotetaan suomen kielen aseman turvaamista korkeimmassa opetuksessa ja tutkimuksessa rinnakkaiskielisyyttä edistävillä keinoilla ja toisaalta kiinnitetään huomiota termityöhön, jonka kokonaisuutta esitetään kartoitettavaksi. Tarkemmista ehdotuksista on toteutunut ainoastaan se yleisperiaate, että omakieliset julkaisut otetaan huomioon julkaisuluokituksessa. Julkaisufoorumin luokituksen voi katsoa toteuttavan tätä periaatetta. Tässä täydennetään kommentoiden myös toimintaohjelman tarkempia suosituksia. Niistä on Saarikiven raporttiin nostettu sellaisenaan suomenkielisen tiivistelmän vaatimus opinnäytteissä, jotka on kirjoitettu englanniksi.

336 *Kansalliskielistrategia* 2021, 130.

Sekä ammattikorkeakouluja että yliopistoja koskevaa:

- Yliopistot ja korkeakoulut tarvitsevat sellaisia monikielisyysstrategioita, jotka tunnetaan organisaatioiden kaikilla tasoilla ja jotka toteutetaan käytännössä. Strategioiden päivittämisessä pyritään käytännönläheisyyteen.
- Tehtävien täyttöön sisällytetään jommankumman kansalliskielen perustaitotason hankkiminen 3–5 vuoden kuluessa, mikäli henkilöllä ei ennestään ole suomen tai ruotsin kielen taitoa. Tenure track -polun vakinaistamismalliin sisällytetään suomen (tai ruotsin) kielellä hoidettavien opetus- ja hallintotehtävien vähittäinen omaksuminen yhteisopettajuutta tai vertaismentorointia hyödyntäen.
- Englanninkieliset ohjelmat olisi parempi korvata monikielisellä koulutuksella, jonka pitovoima suomalaiseen työelämään on parempi.
- Asiantuntijoiden kouluttaminen suomalaisen yhteiskunnan tarpeisiin sekä tutkitun tiedon levittäminen siten, että asiantuntijuudesta ja tiedosta pystytään hyvin viestimään myös suomeksi, täytyy sisällyttää osaksi rahoitusperusteita, kuten Saarikivi esittää.
- Englanninkielisessä koulutuksessa suomen kielen kielitaito-opintoja tarvitaan S2-opiskelijoille 20 op tutkintoon sisällytettynä, jos halutaan luoda valmiuksia työllistyä Suomessa.³³⁷
- Kaikentasoisia suomen kielen kursseja ja eri aloihin kytkeytyvää monimuotoista kielenopetusta on jatkuvasti tarjolla niin opiskelijoille kuin henkilökunnallekin.
- Selkosuomen tutkimusperustaiselle koulutukselle osoitetaan riittävät resurssit ja koulutusvastuut yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa. Avoimen hallinnon strategian mukainen selkokielen toimeenpano toteutetaan myös korkeakoulutuksen osalta. Selkokielen tarve koskee osittain myös korkeakoulujen omaa toimintaa selkokieltä tarvitsevien ryhmien, kuten suomen kielen oppimisen alkuvaiheessa olevan henkilökunnan ja opiskelijoiden osalta.

337 S2-opintojen sisällyttämistä tutkintojen rakenteeseen korostaa myös S2-selvitys (Owalgroupp 2022, 6).

Ammattikorkeakouluja koskevaa:³³⁸

- Kaikkiin ammattikorkeakoulututkintoihin sisällytetään rehtorineuvoston suosittelema vähimmäismäärä äidinkielen ja viestinnän opintoja, 5op.
339
- Ammattikorkeakoulujen osalta tehdään selvitys suomen kielen asemasta ammattikorkeakoulututkinnoissa (AMK ja YAMK) ja ammattikorkeakoulu yhteisöissä. Varmistetaan, että kielilainsäädäntö ja ammattikorkeakoulujen käytännöt vastaavat toisiaan.
- Suomen kieltä suositetaan ammattikorkeakoulun yhteisenä kielenä eli lingua francana.
- Kielitietoisuutta ja kielitietoista opetusta ja ohjausta lisätään, minkä tueksi tarjotaan opettajille täydennyskoulutusta.
- Opinnäytetyön kirjoittamisen yhteydessä tarjotaan riittävä kielituki ja kirjoittamisen ohjaus niin suomea äidinkielenään kuin toisena kielenään puhuville. Ammatillisen kirjoittamisen taitoja kehitetään suomenkielisen opinnäytetyön prosessissa (sekä amk- että yamk-tutkinnoissa).
- Monikielisiin ja englanninkielisiin tutkintoihin sisällytetään suomenkieliset työharjoittelut (kielitetut työ- ja kieliharjoittelut).³⁴⁰
- Opiskelijoiden tutkimusperustainen opetuskielen lähtötasotestaus ja siihen perustuva kielellinen tuki otetaan käytännöksi.
- Työelämäyhteistyössä kehitetään viestintätaitoja.
- Ammattikorkeakoulujen eri alojen suomenkielisen terminologian saatavuudesta huolehditaan yhteistyössä soveltuvien tahojen kanssa.

Yliopistoja koskevaa:

- Yhteiskunnalliseen vuorovaikutukseen liittyvän julkaisemisen ja muun toiminnan toteuttaminen myös suomenkielisenä otetaan osaksi yliopistojen perusrahoituksen kriteeristöä.
- Kaikkien tieteenalojen on syytä kantaa tietoisemmin vastuunsa siitä, että alasta voidaan viestiä ja että opiskelijat saavat riittävät valmiudet toimia alansa asiantuntijoina myös suomeksi.

338 Suositukset perustuvat pitkälle Suomen kielen ja viestinnän opettajien Suvi-verkoston esityksiin.

339 Kielten ja viestinnän opetuksen käytäntösuositukset.

340 Kielitietoisuuden työharjoittelun malleja kehittää mm. Kielibuusti.

- Niillä aloilla, joilla väitöskirjat kirjoitetaan englanniksi, väitöskirjatutkijan on esiteltävä tuloksiaan myös suomeksi. Julkisen tutkimusrahoituksen ehdoksi on asetettava, että tutkijat alasta riippumatta julkaisevat myös suomeksi. Näiden tavoitteiden saavuttamiseksi kehitetään tiimityökäytänteitä silloin, kun yksittäisen tutkijan suomen kielen taidot eivät riitä tavoitteen saavuttamiseksi.
- Opintojen alkuvaiheen lisäksi myös opintojen ja työelämän taitteessa eli opintojen loppuvaiheessa vahvistetaan suomen kielen osaamista esimerkiksi sellaisten opintojaksojen avulla, joissa käsitellään selkeää virkakieltä, selkokieltä ja yleistajuistamista ko. alan kielenkäytön näkökulmista.
- Kaikille perustutkinto-opiskelijoille järjestetään kielen/viestinnän ammattilaisten toteuttamaa suomen kielen opetusta osana tutkintoa. Opetuksessa huomioidaan opiskelijoiden monikielisyys ja tarjotaan akateemisten teksti- ja viestintätaitojen opetusta, joka on kohdennettu myös ei-ensikielisisille puhujille.
- Jatkuvan ja elinikäisen oppimisen kehittäminen auttaa erilaisista taustoista tulevia suorittamaan korkeakouluopintoja. Saarikivenkin raportissa esiin nostetut S2-valmentavat opinnot ennen varsinaista tutkintokoulutusta on yksi kehittämisen arvoinen vaihtoehto. Koulutusputken toisessa päässä mahdollisuus tutkinnon jälkeisiin erillisiin opintoihin on keino hankkia työelämän edellyttämää kansalliskielten taitoa, jos se ei ole tutkintoa suorittaessa onnistunut.
- Tieteen termipankin rahoitus turvataan sähköisen verkkopalvelun ylläpitoon ja kieliteknologiseen kehittämiseen sekä vähintään yhdelle täysipäiväiselle tutkimuskoordinaattorille tiedeyhteisön termityön tukemiseen. Yliopistojen opetus- ja tutkimushenkilökunta veloitetaan huolehtimaan alansa terminologian ajantasaistamisesta avoimesti saataville.

Tutkimusta ja tiedejulkaisemista koskevaa:

- On syytä seurata, ettei korkeakoulutuksen kautta synny englanninkielinen saareke, jonka heijastevaikutukset leviävät laajemmalle yhteiskuntaan. Tähän tarvitaan seuranta- ja tutkimushankkeita.³⁴¹

341 Laitinen ym. päätyvät suosittamaan, että kielellisten kuplien syntymistä on vältettävä (2023, 129).

- Kotimainen tiedejulkaiseminen on nähtävä kansallisena infrastruktuurina ja sille on pikaisesti toteutettava toimiva rahoitusmalli. Vahvistetaan kotimaista tiedonjulkaisemisen infrastruktuuria Monikielisen tiedeviestinnän Helsinki-aloitteen mukaisesti.³⁴²
- Osoitetaan lisätukea tiedeviestinnälle ja tiedonjulkistamiselle (tiedonjulkistamisen apurahat).
- Kehitetään tutkimuksen vastuullista arviointia niin että ”kolmas tehtävä” eli vuorovaikutus yhteiskunnan kanssa on selkeä osa kannustinjärjestelmiä ja siinä palkitaan suomenkielisestä vuorovaikutuksesta eri toimijatahojen kanssa.
- Tutkimusjulkaisuissa kehitetty ja päivitetty suomenkielinen terminologia liitetään termitietokantoihin ja ontologioihin.

Hyvät käytänteet:

- Moni- ja rinnakkaiskielisten käytänteiden jalkauttaminen ja levittäminen niin opetukseen kuin hallintoon liittyvään kanssakäymiseen on keskeinen tavoite suomen kielen elinvoimaisuuden turvaamiseksi yliopistoissa ja korkeakouluissa. Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen sekä tutkimus- ja julkaisutoiminnassa monikielisyys ja salliva kieliympäristö tukevat myös suomen kieltä. Hyvien käytänteiden levittämisessä käytetään hyväksi Kielibuustin portaalia sekä sen ja muiden vastaavien hankkeiden kehittämiä malleja ja levityskanavia.
- Esimerkiksi Suomen yliopistokoulutuksen asiantuntijaverkosto OHA-forum tai yliopistojen rehtorineuvosto UNIFI ry voisi ottaa tehtäväkseen sellaisten hyvien monikielisten käytänteiden levittämisen, joilla turvataan suomenkielisen asiantuntemuksen kehittyminen eri aloilla ja selkeytetään käytännön toimintaa, kuten merkintäjärjestelmä opintojakson opetus- ja suorituskielistä.
- Opiskelijoille ja henkilökunnalle järjestetään entistä laajempaa kielikahvila-, kielikaveri- ja muuta vapaamuotoista toimintaa suomalaisten ja muualta tulleiden opiskelijoiden ja henkilökunnan kohtaamiseksi.

342 Helsinki Initiative on Multilingualism: [Monikielisen tiedeviestinnän Helsinki-aloite](#).

5 Palvelujen ja työpaikkojen kieli

Tämä luku alkaa katsauksella suomenkielisten palvelujen saatavuuteen. Keskeisimmäksi kysymykseksi nousee erityisesti digitaalisten palvelujen kielellinen laatu ja saavutettavuus. Seuraavassa alaluvussa katse kääntyy monikielisten työyhteisöjen tilanteisiin, joista esitetään erilaisia esimerkitapauksia. Suomen kielen käytön tukemiseen sekä moni- ja rinnakkaiskielisiin käytänteisiin on saatavilla erilaisia malleja, jotka pitäisi saada leviämään laajasti työelämässä. On tarvetta madaltaa kielitaidon kynnystä rekrytointivaiheessa ja tarjota suunnitelmallisesti kielitukea työn yhteydessä. Kolmannessa alaluvussa keskitytään suomen kielen kysymyksiin sosiaali- ja terveysalalla, jossa kiteytyvät monet yhä monikielisemmiksi muuttuvien työyhteisöjen, kielellisen haavoittuvuuden ja ammattikielen selkeyttämisen ja selkoistamisen tarpeet.

5.1 Suomenkielisten palvelujen saatavuus

Viime aikoihin asti on ollut itsestäänselvyys, että Suomessa saa suomenkielisiä palveluja. Lainsäädäntö säätelee vain julkisten palveluiden kieltä ja niihin rinnastuvia tapauksia, joissa julkinen hallintopalvelu on annettu yksityisen tehtäväksi. Julkisoikeudellisen ja yksityisoikeudellisen välillä on kuitenkin tulkinnanvaraisuutta, kuten Kielikertomuksessa todetaan.³⁴³ Julkisuuteen on noussut aiemmin lähinnä vain yksittäisiä kysymyksiä siitä, saako kaikilla kaksikielisillä paikkakunnilla aina julkisia palveluja myös suomeksi. Tilanne on kuitenkin joiltakin osin muuttunut, vaikka tässä selvityksessä ei ole mahdollista antaa tilannekuvaa. Seuraavassa viitataan kuitenkin selvityksen haastattelujen ja muun tausta-aineiston perusteella kokemuksiin, jotka valottavat eri tavoin tilanteita, joissa palvelun saaminen suomen kielellä ei ole enää itsestäänselvyys. Esiin nousseet tapaukset koskevat lähinnä yksityisiä palveluja, joiden kieltä ei säädellä lainsäädännössä. Suurempi ongelma on kuitenkin kielen laatu. Palvelu voi tapahtua suomeksi, mutta se ei kuitenkaan ole asiakkaalle selkeää ja ymmärrettävää.

343 Kielikertomus 2021, 16.

Kielellinen saavutettavuus korostuu asioissa, jotka jo lähtökohtaisesti edellyttävät asiantuntemusta. Kielellinen saavutettavuus tähtää siihen, että sekä ymmärtäminen että ymmärretyksi tuleminen on mahdollista mahdollisimman monelle riippumatta erilaisista kielellisistä valmiuksista.³⁴⁴ Haasteita ilmenee toisaalta monikielissä tilanteissa, joissa suomen kielen hallinta ei ole riittävää, ja toisaalta suomenkielisen viestinnän ymmärrettävyydessä. Nämä voivat kietoutua toisiinsa, mutta kielen laatuun liittyvät ongelmat koskevat ennen kaikkea syntyperäisiä suomen puhujia. Ongelmia ilmenee niin julkisissa kuin yksityisissä palveluissa (viranomaisten kielenkäyttöä käsitellään myös luvussa 6.1). Paremman tilannekuvan saamiseksi ehdotetaan joukkoistamista hyödyntävää verkkopalvelua, jossa asiakkaat voivat kertoa kokemuksistaan.

Suomenkielisiin palveluihin liittyvät ongelmat eivät välttämättä nouse kovin näkyvästi esille. Kielibarometrissa 2020 kuitenkin suomenkielisten palveluiden saama arvosana laski hieman.³⁴⁵ Perusoikeusbarometrin 2020 mukaan vajaa neljännes väestöstä yhtyi väitteeseen, että viranomaiset tarjoavat tietoa yksinkertaisella ja helppolukuisella tavalla. Siihen pyrkiminen osoittautui yhdeksi toivotuimmista kehityskohteista samoin kuin helpon virallisen valituksen tekotavan tarjoaminen.³⁴⁶

Kilpailu- ja kuluttajavirastoon tulevien valitusten joukossa suomen kieleen liittyviä tapauksia on vähän. Kuluttajaneuvontaan tai kuluttaja-asiamiehelle on viiden viime vuoden aikana tullut nelisenkymmentä valitusta, kun vuosittain yhteydenottoja on kaikkiaan noin 60 000. Kilpailu- ja kuluttajaviraston näkökulmasta suomen kielen puuttumisesta tai puutteista ei ole näkynyt merkittävää kuluttajahaittaa. Kynnys olla yhteydessä viranomaiseen on kuitenkin korkea. Voi vain todeta, että valitusten perusteella on vaikea arvioida mahdollisten ongelmien laajuutta. Oireena satunnaisien ongelmien olemassaolosta niitä voi kuitenkin pitää, varsinkin yhdessä jäljempänä tulevien muihin haastatteluihin perustuvien havaintojen kanssa.

Valitukset ovat koskeneet esimerkiksi sitä, että tuotteessa on vain vieraskieliset käyttöohjeet.³⁴⁷ Tällaisessa tapauksessa ei selvästikään ole noudatettu lakia. Valituksia on tullut myös siitä, että palvelua on saanut vain englanniksi. Taustalla vaikuttaa mm. kansainvälistynyt verkkokauppa, joka voi tarjota palvelua vain englanniksi. Valituksia saattaa mennä myös suoraan yrityksille.

344 [Kielellisestä saavutettavuudesta Ydinasia-hankkeen sivuilla.](#)

345 Kielikertomus 2021, 64.

346 Kielikertomus 2021, 69; Nenonen ym. 2021, 28–30.

347 Turvallisuus- ja kemikaalivirasto Tukes ohjaa käyttö- ja turvallisuusohjeita.

Lainsäädäntö säätelee kuluttaja-asiamiehen priorisointia. Yleisenä ajatuksena kuitenkin on, että jos sopimuksen voi tehdä suomeksi, täytyisi kuluttajaa informoida siitä, jos palvelua on vain englanniksi. Tästä ei ole kuitenkaan annettu huomautuksia. EU:ssa kuluttajaoikeusdirektiivi koti- ja etämyyntisopimukseen tuli voimaan noin kahdeksan vuotta sitten. Jäsenmailla olisi halutessaan mahdollisuus ottaa mukaan kieleen liittyviä säädöksiä, mutta asia ei ole noussut keskusteluun. EU-sääntely liittyy enemmän rajat ylittäviin elementteihin. Nk. kivijalkapalvelu on tyypillisiä jäsenmaiden sisäisiä asioita. Kansallinen asetus on valtioneuvoston asetus kulutustavaroista ja kuluttajapalveluksista annettavista tiedoista. Sen mukaan kulutustavaroista pitää antaa kielilain mukaisesti tai yleisillä varoitusmerkeillä tietyt tiedot, kuten tuoteseloste, käyttöohje tai varoitus.³⁴⁸ Suomessa saa kuitenkin lähtökohtaisesti markkinoida esimerkiksi vain englanniksi. Välttämättömyyspalvelujen kohdalla suomen kieltä koskevia ongelmia ei ole tullut esiin kuluttaja-asiamiehelle tulleissa yhteydenotoissa. Välttämättömyyspalveluja ovat kuluttajille yhteiskunnassa välttämättömät palvelut, kuten tietoliikenne- ja viestintäpalvelut, sähkö ja vesi.³⁴⁹

Sen sijaan kielen laatuun liittyviä vaikeuksia voi olla taustalla kilpailu- ja kuluttajaviranomaisen käsittelyyn tulevilla tyypillisissä valitustapauksissa, jotka koskevat sopimustekstejä ja usein nimenomaan pienellä kirjasinkoolla esitettyjä ehtoja. Lainsäädännön mukaan kaikki olennaiset tiedot pitää antaa selkeästi ja ymmärrettävästi, vaikka käytetystä kielestä ei suoraan säädettäisi. Asiakkaiden kokemus on usein, että asiat esitetään monimutkaisesti ja vaikeasti, esimerkiksi sopimuksen irtisanomista ja kaupan peruuttamista koskevat kohdat. Muutamassa ilmoituksessa on valitettu sitä, että teksti vaikuttaa konekäännökseltä. Kielen laatu tulee esiin myös kieleltään yhä paremmiksi kehittyvissä huijauksissa ja huijaussivustoissa. Viranomaisen tekee myös jälkivalvontaa. Markkinoinnin tapauskohtaisessa tarkastelussa otetaan huomioon se, kenelle markkinointi on suunnattu. Vakavampaa on, jos markkinointi on suunnattu haavoittuvassa asemassa oleville ihmisille, kuten vanhuksille, joilla voi olla vaikeuksia asian hahmottamisessa.

Kuluttaja- ja kilpailuviranomaisen kanta on, ettei Suomessa voida ajautua tilanteeseen, jossa ei voisi asioida suomeksi. Suomen kielen vaatiminen lainsäädäntöteitse myös yksityisen liiketoiminnan harjoittajilta on kuitenkin monitahoinen asia esimerkiksi rajanvetokysymysten vuoksi ja vaikea toteuttaa lainsäädännöllisesti. Havaittavissa on kuluttaja- ja kilpailuviranomaisen edustajan mukaan yleinen suuntaus, että kuluttajapalvelut pelkistyvät bisneksen ehdoilla. Kustannuksia palastellaan asiakkaan suuntaan. Asiakkaita ohjataan digitaalisiin kanaviin, mutta kaikki

348 A 613/2004.

349 Kilpailu- ja kuluttajavirasto: [Kuluttaja-asiamiehen linjaukset: Maksaminen ja laskutus](#).

eivät pysty asioimaan digitaalisesti. Viranomaisen vakuuttaa seuraavansa herkällä korvalla tämänkaltaisia nykypäivän trendejä. Erityisesti kiinnitetään huomiota välttämättömyysnäkökulmaan eli tilanteisiin, joissa kansalainen on vain yhden palvelun varassa esimerkiksi tietyllä paikkakunnalla. Katse kääntyy myös viranomaisen omaan viestintään, siihen miten tavoitetaan kansalaiset ja saadaan heidät tietoiseksi siitä, kenen puoleen voi ongelmatilanteissa kääntyä. Yleinen suomalaiskansalainen asenne, ettei tehdä tästä nyt mitään numeroa, voi kääntyä kuluttajia itseään vastaan ja hiljaisesti siunata suomenkielisten palvelujen vähenemisen sekä kuluttajille suunnatun ymmärrettävyydeltään kehnon kielenkäytön.

Vanhusasiavaltuutettu kertoo, että suomen kieleen liittyviä asioita on hyvin paljon esillä hänen työssään. Samansuuntainen viesti tulee järjestökentältä. Vanhusten kautta tulee ilmi sellaisia ongelmia, jotka mitä todennäköisimmin koskettavat monia nuorempiakin. Kuitenkin kyse on myös sukupolvikokemuksesta tai iäkkyydestä. Kieli muuttuu koko ajan, mutta vuorovaikutuksessa ja yhteiskunnan toiminnassa tästä ei välttämättä olla kovin tietoisia. Paljon puhutaan digitaalisten palveluiden ongelmista, ja niitä käsitellään tässäkin jaksossa tuonnempana ja muuallakin tässä raportissa, mutta ymmärtämisvaikeudet koskevat myös suullista palvelua ja vuorovaikutusta. Nuori palvelutyöntekijä ei välttämättä huomaa kielellistä kuilua itsensä ja iäkkään asiakkaan välillä. Asiakaspalvelijan kieli saattaa vilistä asiakkaalle vierasta erikoissanastoa, mutta myös nuoremman polven suosimaa puhekieltä, jonka usein englannista peräisin olevat sanontatavat voivat olla kuulijalle vieraita ja vaikeita ymmärtää. Varsinkin digitalisaatio tuottaa erikoissanastoa, jota asiakas ei välttämättä tunne. Asiakaspalvelussa tarvitaan empatiaa ja herkkyyttä aistia, milloin asia pitäisi selittää toisin sanoin ja avata termistöä. Koulutusjärjestelmän pitäisi auttaa nuoria saavuttamaan sellaisia kielellisiä ja vuorovaikutustaitoja, joita ammattiroolissa tarvitaan. Kielen eriytyminen voi olla osa ikäsyrrintää ja vahvistaa eriarvoisuutta. Vanhusasiavaltuutetun havaintojen mukaan muutos on kiihtynyt ja heikentää vanhempien ihmisten mahdollisuuksia olla mukana yhteiskunnassa ja tukemassa nuorempia sukupolvia.

Suomi on vuonna 2023 siirtynyt maailman kärkeen digitalisaatiossa.³⁵⁰ Hallitusohjelmissa Sipilän hallituksesta lähtien keskeisenä teemana edistetty digitalisaatio sai edellisellä hallituskaudella rinnalleen kirjaukset kielellisten oikeuksien varmistamisesta suurissa digitalisointihankkeissa.³⁵¹ Digilain valmistelun yhteydessä todettiin, että kiinteä osa ymmärrettävyyttä on kielilain mukainen kielellisten oikeuksien

350 Digibarometri 2023; Etlan uutinen 4.10.2023: [Digibarometri 2023: Suomi on maailman ykkönen digitaalisuuden hyödyntämisessä.](#)

351 Kielikertomus 2021, 78.

turvaaminen myös digitaalisissa palveluissa julkaistavissa sisällöissä. Digitaalisten palvelujen suunnittelussa ja kehittämisessä tulee alusta alkaen kiinnittää huomiota kielellisten oikeuksien käytännön edellytysten turvaamiseen.³⁵² Nykyisin digitaalisten asiointipalvelujen laatukriteerit edellyttävät, että palvelut toimivat vähintään kielilainsäädännön edellyttämällä kielillä.³⁵³ Digitaalisten palveluiden kielellisiin oikeuksiin, saavutettavuuteen ja yhdenvertaisuuteen liittyvät kysymykset ovat vahvasti esillä myös Kielikertomuksessa.³⁵⁴ Edistystä todetaan tapahtuneen siinä, että viranomaiset haluavat kehittää digitaalisia palvelujaan kielellisesti saavutettaviksi.³⁵⁵ Tästä on esimerkkinä Digi- ja väestötietoviranomaisen Suomi.fi-verkkotoimituksen saama palkinto Vuoden selväsana 2022.³⁵⁶ Keinot ja resurssit eivät kuitenkaan aina ole tilanteen edellyttämällä tasolla.

Se, pystyvätkö ihmiset todella käyttämään digitaalisia palveluja, on suuri kysymys yhteiskunnan toimivuuden kannalta. Yhteiskunta ei tällä hetkellä kanna vastuutaan ikääntyvien digitaidoista, vaikka erilaisia hankkeita on toteutettu, kuten Digi arkeen -neuvottelukunta vuosina 2020–2023. Sen tehtävänä oli edistää sitä, että eri väestöryhmät pystyisivät yhdenvertaisesti käyttämään digitaalisia palveluja.³⁵⁷ Ongelmien lähtökohta on usein vieraissa käsitteissä, joita pitäisi selittää ymmärrettävällä tavalla. Esimerkiksi eri hallinnonaloilla on omaa erityiskieltään eivätkä vaikkapa verotuksen termit ole kaikille tuttuja. Vaikeuksista kertovat myös kansalaisjärjestöt, jotka pyrkivät auttamaan esimerkiksi ikäihmisiä. Vaikeuksia on myös muilla ryhmillä, kuten nuorilla, ja varsinkin erilaisilla oppijoilla. Koulussa ei opeteta digipalveluiden käyttöä. Käsitteet ja termit voivat olla niin vieraita, että vaikea kieli johtaa pahimmillaan syrjäytymiseen, kun tärkeät lomakkeet jäävät täyttämättä ja lähettämättä.

Vanhusten kesken on suuret sosioekonomiset erot digitaidoissa. Jo kirjautuminen eri palveluihin voi tuottaa monille vaikeuksia. Monet jäävät huterien digitaitojen varaan, eikä heillä ole mahdollisuuksia oppia asioita yksin, koska käsitteet ovat vieraita. Digitaaliseen maailmaan tottumattomilla on vaikeuksia ymmärtää toiminnan logiikkaa, ja keskustelu bottien kanssa on vaikeaa. Käyttäjälähtöisyyden sijasta asiakkaiden pitäisi opetella ymmärtämään ja käyttämään bottien kieltä.

352 HaVM 27/2018 vp – HE 60/2018 vp, Hallintovaliokunnan mietintö, Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi digitaalisten palvelujen tarjoamisesta sekä sähköisestä asioinnista viranomaistoiminnassa annetun lain muuttamisesta (Kielikertomus 2021, 78).

353 Kielikertomus 2021, 79.

354 Kielikertomus 2021, luku 5.1.

355 Kielikertomus 2021, 82.

356 Digi- ja väestötietoviraston tiedote 11.10.2022: [Suomi.fi-verkkotoimitus on Vuoden selväsana 2022](#).

357 Valtiovarainministeriö: [Digi arkeen -neuvottelukunta](#).

Vanhusasiavaltuutettu kertoo esimerkiksi testanneensa digitaalisia mielenterveyspalveluja, mutta ne eivät tunnistanee tavallista masennuksesta tai sen oireista kertovaa kielenkäyttöä, kuten ”olen masentunut, alakuloinen, en pysty nukkumaan”.

Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto VALLI ry:n Ikäteknologiakeskus teki yhdessä Helsingin yliopiston kanssa vuonna 2023 kyselytutkimuksen yli 75-vuotiaiden kokemuksista digitaalisista sosiaali- ja terveyspalveluista. 15 % vastaajista ilmoitti, ettei käytä digitaalisia sotepalveluja. Heistä 17,3 % ilmoitti syyksi sen, ettei ymmärrä digipalveluissa käytettävää kieltä. Vastauksista käy ilmi myös, että asioiden selittäminen kirjoittamalla tai valikosta valitsemalla vie aikaa ja on epätarkkaa. Chattibottien kanssa keskustelua vierastettiin ymmärrysongelmien vuoksi. Omakanta sai kouluarvosanan 7, mutta sähköinen asiointijärjestelmä Maisa sai kehuja. Digikieli aiheuttaa hämmennystä. Digipalveluilta toivotaan selkeää ja ymmärrettävää kieltä ja mahdollisuutta kysyä hankalista termeistä ja diagnooseista. Myös palvelujen käytön ohjeistusta kaivattiin, samoin palvelujen selkeää jäsennystä, reittejä ja hakemistoja:

”Ihmisellä, vanhallakin, on muutakin tekemistä kuin istua päivät pääksytysten tietokoneella kiroilemassa.”

Kyselytutkimus mainitsee yhtenä keskeisenä kehityskohteenä digipalvelujen ymmärrettävyyden, käytettävyyden ja kognitiivisen saavutettavuuden parantamisen. Ymmärrettävä kielenkäyttö on osa kognitiivista saavutettavuutta. Samalla kun monet ikäihmisetkin ovat valmiita käyttämään monipuolisesti digipalveluja, kunhan saavat käyttöön teknistä ja muuta tarvitsemaansa tukea, korostetaan myös sitä, että syrjäytymisen ehkäisemiseksi pitää aina olla saatavilla palvelua myös muussa muodossa. Digipalvelut eivät korvaa lähitapaamisten kasvokkaista vuorovaikutusta.³⁵⁸

Digipalveluissa käyttökokemus ja kieli on liitettävä yhteen. Selkeän kielen tuottaminen nähdään usein erillisenä kielenhuoltana, mutta sisällöntuottaminen on myös kielellistä muotoilua ja osa palvelumuotoilua. Kielenhuoltajia ja ylipäänsä kielen asiantuntijoita tarvitaan siis suunnitellusti mukaan koko prosessiin. Tutkittu asiakasymmärrys on edellytys kielellisen ilmaisun sellaiselle muotoilulle, joka tavoittaa kohderyhmät. Tämä edellyttää palautteen keräämistä palvelun kehittämisen varhaisista vaiheista lähtien. Kielellinen ja visuaalinen toteutus voivat myös tukea toisiaan. Palvelujen pilkkominen pienemmiksi kokonaisuuksiksi voi auttaa erityisesti nuoria ja erilaisia oppijoita. Palveluntarjoajan on lähdettävä siitä, että on aina myös niitä, joilla on heikot kielelliset taidot. Kaikilla palveluja tuottavilla asiantuntijoillakaan

358 VALLI.

ei ole vahvoja kielellisiä taitoja, mikä näkyy myös asenteina ja käsityksinä kieltä ja kielen asiantuntijoita kohtaan: haasteita ei välttämättä nähdä. Toki monet digitaalisten palvelujen tuottajat pyrkivät kehittämään palveluitaan myös kielellisesti.

Digitaalisia palveluita käyttäessään ihminen on usein yksin. Jotta koneen avulla kommunikointi onnistuisi, tarvitaan sovellusten ja käytön kehittämisessä kielen ja vuorovaikutuksen asiantuntemusta. Mahdollisuus vuorovaikutukseen on syytä ottaa entistä paremmin ja tietopohjaisemmin huomioon palvelujen kehityksessä. Tarvitaan ymmärrystä siitä, mikä on kullekin kohderyhmälle ongelmallista (termit, sävyt, kielen rakenteet, tekstikäytännöt). Käyttäjät tarvitsevat opastusta myös digitaalisen palvelun logiikkaan, siihen miten palvelu toimii. Luottamuksen turvaamiseksi on tarpeellista myös kertoa, mitä varten tietoja kerätään esim. hakemuksissa.

Selkokielen käyttö julkisissa palveluissa olisi keskeinen parannus nykytilanteeseen. Digitaaliset julkiset palvelut pitäisi toteuttaa ensi sijassa selkokielellä, ja hyödyntää selkokieltä myös paperilomakkeissa. Luetun ja kuullun ymmärtäminen voi olla erityistilanteissa tavallista vaikeampaa kenelle tahansa. Juridinen viranomaiskieli on oikeusturvakysymys. Oikeusturvan toteutumiseksi kansalaisten pitäisi pystyä ymmärtämään päätökset ja niiden perusteet sekä kyetä kyseenalaistamaan niitä ja hakemaan oikaisua. Vaikeus ymmärtää esimerkiksi terveystietoja on jokseenkin jokaista koskettava ongelma. Aikaisemmin joku ammattilainen selitti terveystiedot potilaalle. Työvoimapula ja digitalisaatio ovat johtaneet siihen, että potilas näkee diagnoosin, mutta ei välttämättä ketään, joka kertoisi, mitä se tarkoittaa, tai suhteuttaisi tutkimustuloksia. Omakannan ja vastaavien verkkopalveluiden avaaminen nähtävälle ei ole itsemääräämisen kannalta vahvistanut tiedonsaantia. Käytetty kieli ja terminologia on terveydenhuollon ammattilaisten keskinäiseen viestintään suunnattua. Kansalaisille näkyvät tiedot pitäisi selkokielistää tai vähintään esittää mahdollisimman selkeällä kielellä terminologiaa selittäen.

Vaikeimmin jäljitettävä kielellisten ongelmien tyyppi on se, mikäli palvelua ei aina saa suomen kielellä. Tämä koskee valtaosin yksityisiä palveluja, joiden kieltä ei säännellä lainsäädännössä, mutta jossain määrin myös julkisen terveydenhuollon palveluja. Englanninkieliseen palveluun törmää jo monissa kahviloissa ja ravintoloissa ainakin pääkaupunkiseudulla. Vanhusasiavaltuutetun mukaan jotkut ikäihmiset ovat kertoneet välttelevänsä Helsingin keskustan ravitsemusliikkeitä, koska he kokevat häpeää siitä, etteivät pysty asioimaan englanniksi. Asiakaspalvelukulttuurissa on jotain kääntynyt nurin, jos päällimmäisin tunne on kielihäpeä, joka lankeaa asiakkaan osaksi. Suomalaiset myös selkeästi haluavat asioida edelleen kotimaisilla kielillä. Oma kieli ry:n toteuttaman Kansalliskielibarometrin 2023 väitteeseen ”Yritysten

on käytettävä ensisijaisesti suomea ja/tai ruotsia kuluttajille tarjottavissa palveluissa” yhtyi vähintään jossain määrin 85 % vastaajista. Vähintään jossain määrin erimielisiä oli 10 %. Puolet vastaajista oli täysin samaa mieltä väitteen kanssa.³⁵⁹

Julkisuudessa on ollut esillä myös esimerkiksi Finnairin tapaus, jossa chattipalvelu toimii toisesta maasta käännösohjelman avulla.³⁶⁰ Käännösohjelmat eivät vielä ainaakaan tätä kirjoitettaessa toimi niin hyvin, että suomen kieltä osaamaton asiakaspalvelija voisi sellaisen avulla ymmärrettävästi palvella suomenkielistä asiakasta. Tekoälyä käyttävät kielimallit voivat tulevaisuudessa kohentaa tilannetta, mutta niihin liittyy tietojen oikeellisuutta koskevia riskejä (ks. lukua 9.5).

Terveystieteiden ammattilaisten ja varsinkin vanhusasiakkaiden kielitaidot eivät useinkaan kohtaa riittävästi. Terveystieteiden asiointitilanteet ovat jo sellaisenaan usein stressaavia, joten sanoma menee helposti ohi, varsinkin jos kieli on syytä tai toisesta vaikeasti hahmottuvaa. Vanhustenhuollossa on yksiköitä, joissa vuorossa ei ole juuri ketään suomenkielistä. Vanhusasiavaltuutetun mielestä ollaan jo tilanteessa, jossa pitäisi harkita tulkkausapua. Selkokielen käytöstä voisi myös olla apua (ks. lukua 5.3.4). Vanhusasiavaltuutetun mielestä olisi aika keskustella siitä, pitäisikö lainsäädännössä säätää, kuinka suurella osuudella välttämättömyyspalveluissa työskentelevistä pitäisi vuorokohtaisesti olla riittävä suomen kielen taito. On syytä kysyä, miten vanhusten kielelliset oikeudet toteutuvat, mikä on heidän oikeutensa tulla ymmärretyksi. Lisäksi tiedonkulussa voi olla ongelmia, jos vuorossa on pelkästään suomea heikosti taitavia ihmisiä. Kirjauksia ei välttämättä osata tehdä ymmärrettävästi, eivätkä omaiset saa tietoa läheisensä voinnista. Laitoshoidossa yli 90 % potilaista on muistisairaita, jolloin äidinkielen tai ensimmäisen vahvan kielen merkitys ja selkeys korostuu. Apuna voitaisiin paljon nykyistä laajemmin käyttää hoivalaulamista, jonka on todettu auttavan myös motoriikassa: esimerkiksi käveleminen voi onnistua laulun rytmin avulla. Laulaminen on myös tehokas kielenopettelu muoto, joten suomen kielen taitoan kartuttavien ja asiakkaiden tarpeet voivat siinä kohdata. Hoitajien suomen kielen taidon ja kotoutumisen tukeminen on keskeistä suomenkielisten vanhusten kielellisten oikeuksien toteutumiselle.

Erityisesti suomenkielisten palvelujen saatavuuden mutta myös kielen laadun ongelmista on vaikea saada luotettavaa tilannekuvaa. Aikaisemmin on luotettu siihen, että asiakkaat vaativat Suomessa ilman muuta suomenkielistä palvelua.

359 Kansalliskielibarometri 2023. Barometrin toteutuksesta ks. lukua 2.

360 HS 7.10.2023, Kielimuuri voi vaikeuttaa asiointia Finnairin asiakaspalvelussa. Finnairin koneissa turvaohjeet annetaan nykyisin vain englanniksi, vaikka matkustamohenkilökunnassa on usein suomen kielen taitoisia.

Yritysten ajattelutavassa näyttää tapahtuneen tässä muutos ainakin pääkaupunki-seudulla. Kysymys on myös yhteiskunnan monikielistymisestä, joka työvoimapulan vallitessa kysyy kaikilta totuttautumista eri tavoin puhuttuun suomen kieleen ja monikielisiin käytänteisiin. Ei ole kuitenkaan mitään syytä luopua siitä peruseriaatteesta, että Suomessa palveluja saa suomeksi. Kielilain mukaan tämä koskee julkisia ja niihin rinnastuvia palveluja, mutta sen ulottaminen nk. välttämättömyyspalveluihin on myös tärkeää. Kansalliskielistrategiaan kirjattu tavoite siitä, että kansalaiset voivat elää täysipainoista elämää maan kansalliskielillä, edellyttää toteutuakseen myös laajempaa mahdollisuutta saada palveluja suomeksi. Asian lainsäädännöllinen puoli on esillä luvussa 9.1. Käytännössä ei voida vaatia, että jokainen asiakaspalvelutilanne hoituisi suomeksi. Vaatimuksia ei ole myöskään aina realistista kohdistaa pienimpiin yrityksiin. Vuorojärjestelyin ja erilaisia apunevoja, kuten mobiililaitteita, apuna käyttäen voidaan kuitenkin tehdä paljonkin suomenkielisen asiakaspalvelun toteuttamiseksi. Voidaan huolehtia siitä, että tietoa tarjoaa suomeksi joko joku suomentaitoinen työntekijä tai että keskeistä tietoa on saatavilla vähintään kirjallisessa muodossa tai mobiililaitteen avulla. Ymmärrettävää palvelua voi myös useissa tilanteissa toteuttaa vaihtelevalla kielitaidolla.

Paremmän kuvan saamiseksi palvelujen todellisesta tilanteesta on syytä perustaa verkkopalvelu, jossa eri lähteistä kerättävän tiedon lisäksi hyödynnetään joukkoistamista: asiakkaat voisivat tuoda esiin kokemuksiaan kielenkäytöstä. Tällainen infrastruktuuri ja siihen perustuva tilannearviointi sopisivat Kotimaisten kielten keskuksen eli Kotuksen toimenkuvaan, kunhan tarkoitukseen saadaan erillisrahoitus.

5.2 Työpaikkojen monikielisyys ja suomen kielen asema

Työpaikoilla on hyvin erilaisia strategioita ja käytänteitä monikielisuuden kohtaamiseen ja organisoimiseen. *Suomen kielen tulevaisuus* -toimintaohjelma korostaa kielistrategioiden laatimisen merkitystä erityisesti suurissa yrityksissä. Laitisen ym. kyselytutkimuksen mukaan teollisuudessa ja palvelualoilla suurissa yrityksissä liki 70 %:lla, keskisuurissa yrityksissä noin puolella ja pienissä lähes kolmasosalla oli ohjeistus kielten käytöstä. Rakennusalalla kieliohjeistuksia oli sen sijaan vain noin viidesosalla yrityksistä.³⁶¹ Enemmän tutkimusta tarvittaisiin siitä, missä määrin julki-lausuttuja kieliperiaatteita on käytössä yrityksissä ja miten niiden soveltaminen

361 Laitinen ym. 2023, 109–110.

näkyä arjessa.³⁶² Tämän selvityksen resurssit eivät ole mahdollistaneet laajempaa kartoitusta, vaan keskeisiä kehitystarpeita on pyritty saamaan esiin lähinnä muutamien haastattelujen pohjalta.

5.2.1 Esimerkkitapauksia eri aloilta

Työvoimavaltaisilla teollisuuden ja palvelualoilla työntekijöiden kielellisessä taustassa on tapahtunut suuriakin muutoksia viimeisen parinkymmenen vuoden aikana. Yksi haastateltava kertoi, että vielä vuosina 2016–2017 rekrytoitavilta työntekijöiltä voitiin edellyttää joko suomen tai englannin auttavaa hallintaa, mutta sen jälkeen työvoimapula on alkanut näkyä ja tehdastyöläisiä on rekrytoitu alueilta, kuten Itä-Euroopasta, jossa englannin kielen taito on monilla verrattain heikkoa.

Esimerkkinä mainitaan nopeasti laajentunut tehdas, jossa vuoden kuluttua massa-rekrytointien alkamisesta oli 74 eri kansallisuuden edustajia. Tämä johtaa väistämättä tilanteisiin, joissa käytetään vertaistulkkauksia enemmän tai vähemmän suunnitelmallisesti. Kiihtyvän kasvun vaiheessa esimerkiksi työnjohtajien eli kymppien koulutus voi jäädä jälkeen muutoksessa. Kyseisellä työpaikalla tiimit hajotettiin kielellisesti kuplautumisen ehkäisemiseksi. Sen toivottiin myös kannustavan suomen tai englannin opetteluun. Suomen kielellä on mahdollisuudet muodostua lingua francaksi varsinkin silloin, kun englanti ei ole erikielisiä yhdistävä kieli.

Mahdollisuuksia suomen opiskeluun työajan ulkopuolella tarjottiin ensin kansalaisopiston kautta ja myöhemmin myös työnantaja oli mukana järjestelyissä, mutta se ei välttämättä ollut kovin suosittua. Pitkien työpäivien päälle ihmiset saattavat kaivata toisenlaista rentoutumista tai he keräävät vapaita käydäkseen kotimaassa.³⁶³ Opiskelu ei kaikkia houkuta myöskään puuttuvien opiskelutottumusten vuoksi. Varsinkin asuntolatyyppinen asuminen ja muu vapaa-ajan vietto helposti koetaan vaivattomammaksi samankielisten tai samoilta seuduilta tulleiden kanssa, mikä voi edesauttaa kielellistä kuplautumista. Työpaikalla kuitenkin tietoisesti tuettiin yhteisönäkökulmaa ja työnjohtajat rakensivat vertaistulkkauksapua eikä kulttuurisia ongelmia haastatellun mukaan ilmennyt. Henkilöstöhallinnon näkökulmasta työyhteisö onnistuttiin pitämään yhtenäisenä nopean laajentumisen vaiheessakin.

³⁶² Ks. esim. Sainio 2019.

³⁶³ Kokopäivätyön ja kielen opiskelun yhdistämisen vaikeus tulee esille myös Alhon (2023, 35) haastattelututkimuksessa.

Pienehköillä paikkakunnilla ilmenevä suuri työvoiman tarve on haaste kunnille, jotka reagoivat nopeasti muuttuvaan tilanteeseen ehkä väistämättäkin jälkijunassa. Kuntien aktiivisuutta tarvitaan siihen, että ihmiset voivat rakentaa koko elämänsä Suomeen. Miesvaltaisilla aloilla ensimmäinen tulija on yleensä mies, joka ehkä haluaisi tuoda perheensä mukanaan asetuttuaan uuteen työpaikkaan. Edeltävässä esimerkkitapauksessa naisia paremmin työllistävillä palvelualoillakin olisi ollut työvoiman tarvetta, mutta kielitaitovaatimukset nousivat alkuun esteeksi.

Toinen esimerkki tulee ravintola-alan suurelta työllistäjältä, jolla on monentyyppistä toimintaa eri puolilla Suomea lounasravintoloihin, tapahtumatarjoiluun ja julkisen puolen yksiköiden ruokailun järjestämiseen asti. Ala on naisvaltainen, keski-ikä haastatteluajankohtana 46 vuotta, ja esihenkilöidenkin kielitaito voi olla rajallinen samalla kun sekä asiakas- että työntekijäkunta on nopeasti kansainvälistynyt. Alueelliset ja toimipistekohtaiset erot ovat suuria. Esimerkiksi hyvinvointialueiden terveysasemilla voidaan edellyttää suomeksi tai ruotsiksi toimivia palveluja ja henkilökunnan kielitaito on myös erikoisruokavalioiden vuoksi tärkeää. Ylipäänsä henkilökunnalta edellytetään erityisesti allergeenisten ruoka-aineiden tuntemista myös suomeksi.³⁶⁴ Vahvasti standardoidut ruokalistat ja reseptiikat auttavat hallitsemaan kielitaitoonkin liittyviä riskejä.

Matkailu- ja ravintola-alan työvoimapula on suurta ja ala kansainvälinen. Alalla on jo esitetty näkemyksiä, ettei erityisesti pääkaupunkiseudulla enää tarvitse edellyttää suomen kielen taitoa edes asiakaspalvelussa. Yhden haastateltavan mukaan kokit ovat pärjänneet jo 15 vuotta englannilla. Yleisemmin ajatellaan, että työvuoroon osuu kuitenkin vielä ainakin joku suomenkielentaitoinen. Esihenkilöiden oletetaan osaavan hoitaa työvuorojen kielelliset järjestelyt niin, että toiminta sujuu. Vuoron suomenkielinen joutuu tällöin vertaistulkkaajan rooliin, jota ei useimmiten ole suunniteltu osaksi hänen työnkuvaansa. Yleinen kokemus on, että tukikielenä käytetään englantia, mutta muunkieliset työntekijät haluavat myös oppia suomea. Tosin alalla on paljon kansainvälistä liikkuvuutta ja sesonkityötä, joten muutamaksi kuukaudeksi Suomeen poikkeava työntekijä ei välttämättä ole motivoitunut opettelemaan suomea. Henkilöstöhallinnossa kuitenkin luotetaan työyhteisöön, yhteisöllisyyteen ja yhteenkuuluvuuteen, jotka luovat halua oppia suomea.

Esimerkiksi rakennusalalla työtehtävät eriytyvät osin kielen mukaan: työntekijät, jotka eivät osaa suomea, sijoitetaan helpommin tehtäviin, joissa ei tarvitse ymmärtää kovin monimutkaisia ohjeistuksia. Rakennusalalla on paljon ulkomaisia

³⁶⁴ Tosin tämän selvitystyön yhteydessä on kuulunut kokemuksia Helsinki Vantaan lentoasemalta, jossa allergioita koskevaan kysymykseen on vastattu vain englanniksi.

työntekijöitä, jotka eivät asu pysyvästi Suomessa. Myös alihankinta on yleistä, jolloin tyypillisesti samankielisistä koostuva työporukka siirtyy työmaalta toiselle urakoiden perässä eikä kielenoppimisen mahdollisuuksia välttämättä juurikaan muodostu, jos suomea osaava vetäjä hoitaa vuorovaikutuksen suomenkielisten kanssa. Projektityössä työnjohto on järjestetty monikieliseksi ja työmailla joku aina (vertais)tulkkaa niille, jotka eivät hallitse suomea tai englantia.

Tätä kirjoitettaessa rakennusala on taantumassa, jolloin pitovoiman kysymykset eivät ole ajankohtaisia. On kuitenkin mahdollista, että tulevaisuudessa on pulaa myös niistä ammattilaisista, joiden on tarpeen ymmärtää monimutkaisempaa-kin kielellistä vuorovaikutusta (kuten putki- ja sähkötöissä). Kysymys on myös Suomessa asuvien maahanmuuttajien työllistymisestä. Fyysisissäkin töissä, kuten rakennusalalla, on paljon näkymätöntä kielityötä, joka on työn etenemisen näkökulmasta välttämätöntä. Kielikäytänteitä kannattaisi siksi suunnitella erilasten tilanteiden varalle. Kielellistä eriytymistä on myös aloilla, joilla pitovoiman kysymykset ovat ajankohtaisia. On syytä tiedostaa, että kielellinen kotoutuminen lisää pitovoimaa ja myös mahdollisuuksia useammanlaisiin työtehtäviin. Suomen kielen taidon puute voi rajoittaa työtehtäviä ja työuralla etenemistä. Kieliryhmien pitäminen erillään pitää osaltaan yllä rakenteellista eriarvoisuutta työyhteisöissä.³⁶⁵

Yksi lomakevastaaja taas kuvaa alansa tilannetta näin:

”Haasteena koen sen, että omalla alallani (puhtauspäalveluala, ravintola-ala, kaupan ala) työskentelee enenevässä määrin henkilöitä, joille materiaalit on tuotettava myös englanniksi. Myös kommunikointi tapahtuu osittain englanniksi. Tai suomen kielen ilmaisun tulee olla todella yksikertaista ja erityisen selkeää, sekä kuvilla autettava.”

Yksi esimerkki on suuresta rakennusalan suunnitteluyrityksestä, joka toimii suhteessa tilaajiinsa suomeksi. Myös ohjeet ja määräykset ovat suomeksi, samoin toimittavat aineistot, joita ovat rakentamisen suunnitteluun liittyvän aineiston lisäksi mm. tausta-aineistot infrastruktuurin hallinnolliseen suunnitteluun, ympäristövaikutusten arviointeihin ja vesilupiin. Näissä edellytetään myös hyvää kielen laatua, selkeää ja yksiselitteistä kieltä. Ongelmaksi on muodostunut Aalto-yliopistosta valmistuvien diplomi-insinöörien kielitaito. Englannin kielen taidoissakin voi olla puutteita, mutta suurimmat ongelmat koskevat ammatin edellyttämää suomen kielen hallintaa. Kyse on niin ulkomailta tulleista opiskelijoista kuin suomalaisistakin. Suunnittelijaksi pätevoidytään usean vuoden aikana vielä työelämässä. Alalla tehdään

³⁶⁵ Alan kielenoppimisesta ks. Lilja & Tapaninen 2022.

selväksi, että puutteellista suomen kielen taitoa on vahvistettava, mutta kynnys on monelle korkea. Enemmistö alan opettajista ei Aalto-yliopistossa osaa suomea, joten alan ammattikielen omaksumiseen ei saada tukea opinnoissa. Ongelmia on jo harjoittelupaikan saamisessa niillä, jotka ovat englanninkielisessä koulutuksessa ja joiden suomen kielen taidot ovat vähäiset. Alan edustaja kertoo, että he rekrytoivat työntekijöitä etupäässä niistä yliopistoista ja korkeakouluista, joista valmistuu suomen kielen taitoisia ammattilaisia. Silloin kun julkishallinnon puolella tilataan lopputyö opiskelijalta, voi toiveena olla nimenomaan suomenkielinen lopputyö, jolloin suositaan niitä yliopistoja ja korkeakouluja, joissa voi saada ohjausta suomeksi.

Työvoimatilanteen muutosten vuoksi työnantajat joutuvat miettimään uudelleen perehdytyskäytäntöjään. Ajattelutavoissa voi näkyä myös yritysjohdossa sukupolvieroja. Ei voida (enää) ajatella, että työvoimaa saadaan valmiina. Työnantajan kannalta olennainen kysymys on, onko suomen kielen taidolla liiketaloudellista merkitystä siten, että yrityksen kannattaa panostaa työntekijöiden kielikoulutukseen. Keskeistä on siis, kuuluuko se yritystoiminnan riskien piiriin. Suuret yritykset saattavat jonkin verran järjestää kielikoulutusta työntekijöilleen. Jos yhteiskunta näkee, että suomenkieliset palvelut ovat laajemmin toivottavia ja suomen kielen taito edistää työntekijöiden integroitumista suomalaiseen yhteiskuntaan, kaipaavat työnantajat yhteiskunnalta vakiintuneita tukimalleja, järjestelyjä ja rahallista tukea siihen, että työntekijät saavat kielikoulutusta tai voivat oppia suomea työn lomassa.

Apua työssä riittävän kielitaidon nopeaan oppimiseen voisi saada myös uudesta teknologiasta. Monikielisiä erikoissanastoja, kuten ravintolasanastoa, voitaisiin tarjota mobiilivälitteisesti ala- tai jopa ketjukohtaisesti. Terminologian standardoiminen voi joka tapauksessa olla yksi kielikynnystä helpottava tekijä. Laatu ja turvallisuus kytkeytyvät kielitaitokysymyksiin.

5.2.2 Erilaiset työntekijäryhmät

Työnantajien näkökulmasta muualta Suomeen tulevat työntekijät jakautuvat kielikysymyksessä karkeasti kahtia. On niitä, jotka aikovat rakentaa elämänsä Suomeen. Ja sitten on niitä, jotka aikovat tulla Suomeen vain lyhyeksi aikaa. Jälkimmäisessä ryhmässä esimerkiksi teknologiateollisuuden työnantajia kiinnostavat ennen kaikkea kansainväliset huippuosaajat ja -johtajat. Heidän urakehitykseensä kuuluu tyypillisesti se, että he viiptyvät Suomen kaltaisessa maassa pari vuotta. Ensimmäisessä ryhmässä suomen kielen oppiminen auttaa integroitumaan suomalaiseen yhteiskuntaan, ja siksi niin työntekijöille kuin heidän perheenjäsenilleen, kuten Suomeen saapuvalla puolisollla, tarvitaan mahdollisimman nopeasti kielikoulutusta.

Toinen ryhmä taas ei yleensä ole motivoitunut opiskelemaan paikallista kieltä. Työnantajien näkökulmasta huippuosaajille ja heidän perheilleen tarvitaan englanninkieliset palvelut. Tämä pitää sisällään toiveen englanninkielisestä varhaiskasvatuksesta ja koulupolusta (ks. lukua 3.5). Yhteiskunnan kannalta yksi olennainen kysymys on, kuinka selvästi nämä ryhmät voidaan erottaa toisistaan. Jos pariaksi vuodeksi tullut huippuosaaja haluaakin jäädä Suomeen, hän ja hänen perheenjäsenensä voivat havahtua suomen kielen osaamisen merkitykseen vasta vuosien Suomessa oleskelun jälkeen. Kynnys aloittaa suomen opettelu ei tästä välttämättä madallu. Työnantajien edustajat vakuuttavat, että nämä ryhmät erottuvat toisistaan selvästi. Työsopimuskin on jälkimmäisessä ryhmässä usein määräaikainen.³⁶⁶ Elinkeinoelämälle kansainvälisten huippuosaajien saaminen Suomeen on erittäin tärkeää. Ainakin pääkaupunkiseudulla ollaan tietoisia tämän ryhmän kielellisistä tarpeista, mutta teknologiateollisuuden edustaja toteaa, että rekrytointeja tarvittaisiin myös muualle, kuten pohjoisempaan Suomeen. Esimerkkejä on jo siitä, että kun kielikysymys on ollut haasteellinen, perhe onkin muuttanut johonkin toiseen Pohjoismaahan.

Yhteiskunnan näkökulmasta asia vaatisi tarkempaa kartoitusta ja selvitystä, koska englanninkielisten palvelujen laajentaminen ja esimerkiksi rinnakkaisen koulutuspolun luominen kysyvät yhteiskunnan resursseja. Lisäksi kehitystä pitäisi tarkastella eri näkökulmista, kuten porttiteorian skenaariota arvioiden: Onko mahdollista, että englanninkielisten palvelujen ja koulutuksen kysyntä ja tarjonta laajenee muihinkin kuin Suomessa piipahtaviin huippuosaajiin ja heidän perheisiinsä? Aletaanko maahanmuuttajille laajemminkin tarjota englanninkielisiä palveluja, vaikka monet heistä eivät hallitse englantia hyvin ja vaikka he mieluummin opettelisivat käyttämään suomea asioinnissa? Haluaisiko lisääntyvä määrä suomenkielisistä laittaa jälkikasvunsa englanninkieliseen koulutukseen toiveena kasvattaa heistä siten kansainvälisiä huippuosaajia? Ruokkisiko englantia hyvin taitavien opettajien ja viranhaltijoiden yms. tarve englannin käyttöalaa ja kaventaisiko se suomen kielen käyttöä? Parantaisiko tilanne monikielisen terminologian kehitystä vai kaventaisiko se suomenkielisen erikoissanaston kehitystä eri hallinnonaloilla, palvelusektorilla ja koulutuksessa? Näihin kysymyksiin ei pystytä vastaamaan tässä selvityksessä, mutta englannin kielestä Suomessa on käynnissä useampikin tutkimushanke.³⁶⁷ Laitisen ym. (2023) hanke on elinkeinoelämälle, julkishallintoon ja korkeakouluihin suuntaamansa kyselytutkimuksen mukaan päätynyt siihen tulokseen, että Englanti ei muodosta tällä hetkellä uhkaa suomen kielelle eikä sen käyttöä pitäisi mitenkään

366 Määräaikaiset työsopimukset eivät toki rajoitu tämän ryhmän edustajiin.

367 Esimerkiksi Elizabeth Petersonin hanke *Language Awareness and Ideologies in Finland* (Helsingin yliopisto).

rajoittaa. Toisaalta he eivät myöskään suosittelle englantia kolmanneksi viralliseksi kieleksi. Samalla he korostavat kansalliskielten oppimisen tärkeyttä. He eivät ennusta tutkimuksessaan tulevaisuutta. Heidän kyselytutkimuksessaan korkeakoulusektorin vastaajista 66 % on osittain tai kokonaan samaa mieltä väittämästä, että englannin kielen käytön lisääntyminen Suomessa heikentää palveluiden saatavuutta suomen kielellä. Varsinkin julkishallinnon (70 %) mutta myös enemmistö elinkeinoelämän vastaajista (51 %) on kuitenkin eri mieltä tästä.³⁶⁸ Asia vaatisi perusteellisempaa tarkastelua myös suomen kielen näkökulmasta ja erilaisia mahdollisia kehityskulkuja arvioiden.

5.2.3 Yritysten erilaisia lähtökohtia

Yritysten tarjoama kielikoulutus vaihtelee yrityksittäin ja alueittain. Pk-sektorin yrityksillä harvoin on mahdollisuuksia tarjota kielikoulutusta. Työturvallisuus on kielitaidon osalta ratkaisevimpia alueita, johon liittyy myös lainsäädännön velvoitteita. Sen osalta parannusta on Teknologiateollisuuden edustajan mukaan tapahtunut, ohjeita on usein monella kielellä. Keskeisin kieleen liittyvä päätös työnantajan näkökulmasta onkin, millä kielellä tai millä kielillä työturvallisuusohjeet annetaan, ja siitä huolehtiminen, että kaikki ymmärtävät ne.

Sen sijaan suomen kielen koulutuksen tarjonnassa olisi paljon parannettavaa. Työnantajat tiedostavat sen, että työyhteisöön ja yhteiskuntaan mukaan pääseminen vaatii suomen kielen taitoa. Työvoimapulassa tarve on yhä enemmän siirtynyt siihen, miten rekrytoinnin tiukoista kielivaatimuksista päästäisiin työn ohella tapahtuvaan kielitaidon kartuttamiseen. Teknologiateollisuus esimerkiksi arvostelee monissa IT-alan julkisissa kilpailutuksissa edellytettävää suomen kielen taitoa ja toivoo kirjausten jyrkkyyteen lievennyksiä. Tällaisista vaatimuksista luopuminen ei ole yhteiskunnan kannalta ongelmaton, vaan vaatimukset ovat yleensä lakisäätöihin pyrkimys turvata kansalliskieliset palvelut.

Käytännössä teknologiateollisuudessa tiimit työskentelevät monikielisesti tai sitten työkielenä on alusta asti englanti. Yrityksissä on monesti omaksuttu politiikka, että kaikki kirjallinen viestintä on englanniksi. Kansalliskielistrategiassa viitataan vuoden 2021 selvitykseen, jonka mukaan 87 % yrityksistä ilmaisi, että heidän toiminnassaan tarvitaan suomen kieltä.³⁶⁹ Laitisen ym. raportin mukaan englantia käytetään eniten

368 Laitinen ym. 2023, 76.

369 Yhtä suuri prosentti oli englannin kielen tarpeelle. Kantar 2021, Kansalliskielistrategia 2021, 139.

suurissa ja keskisuurissa yrityksissä sekä teollisuudessa (verrattuna palvelualoihin ja rakennusteollisuuteen) ja Helsinki–Uudenmaan alueella.³⁷⁰ Heidän tutkimuksestaan käy ilmi, että kaikissa yrityksissä ei edellytetä kansalliskielten taitoa.³⁷¹ Teknologia-teollisuuden eri sektoreilla kielikysymys vaihtelee. IT-ala on valtaosin englannin-kielinen; kone- ja metallipajoissa kielikysymys on työvoimapulan vuoksi suuri haaste. Työnjohdon oma englannin taito voi olla ruosteessa, kun on totuttu toimimaan suomeksi, ja kieli voi siksikin muodostua kynnykseksi rekrytoinnissa. Pohjois-Suomessakin on kuitenkin teknologiateollisuuden edustajan mukaan onnistuneita esimerkkejä intialaisten työntekijöiden rekrytoinnista. Toisaalta työntekijöitä voi olla saatavissa myös maista, joissa englannin taito ei välttämättä ole vahva, jolloin työpaikkojen suomenkielinen kulttuuri voisi jatkua ja motivoida tulijoita opettelemaan suomen kieltä.

Apua kielikoulutukseen saadaan uudesta teknologiasta. Isompiin yrityksiin on kehitetty verkkokoulutusympäristöjä, ja niitä on alettu jakaa pienemmillekin yrityksille. Integroitumiseen tarvitaan tukea ja pelisääntöjen miettimistä. Esimerkiksi työkavereiden kesken jaetut harrastukset voivat keskeisesti auttaa kotoutumisessa. Kansainvälisten opiskelijoiden jääminen Suomeen on tavoite, jonka kautta työpaikoille saataisiin myös ainakin jo osittain kotoutuneita työntekijöitä. Kohtaantongelmaa on kuitenkin harjoittelu- ja opinnäytepaikkojen löytämisessä. Toimenpiteitä tilanteen parantamiseksi on kehitetty monenlaisia, erityisesti yliopistot ja korkeakoulut ovat heränneet järjestämään aktiivisesti tukea mm. rekrytointitapahtumien muodossa. Taustalla on myös se kulttuurinen ero, että Suomessa on tapana lähteä kesätöihin nuorena. Muualta tulleet opiskelijat ovat sen sijaan saattaneet keskittyä opintoihinsa, jolloin heiltä puuttuu työkokemusta verrattuna suomalaisnuoriin.

Yksin teknologiateollisuuden osaajatarvekartoituksen (2021) mukaan tarve on 130 000 työntekijää seuraavan kymmenen vuoden aikana. Puolet tarpeesta johdetaan eläköitymisistä ja puolet kasvusta. Tarpeesta 40 prosenttia kohdistuu ammatillisen koulutuksen osajiin ja 60 prosenttia korkeakoulutettuihin. Tämän raportin kirjoitusaikana vallitsee taantuma, mutta pitemmällä aikavälillä työvoiman tarpeen ennustetaan kokonaisuudessaan vääjäämättä kasvavan niin, ettei sitä tyydytetä pelkästään Suomessa jo asuvien voimin. Väestön ikärakenteen kehitys ja sitä koskevat ennusteet osoittavat vanhimpien ikäluokkien suhteellisen osuuden kasvavan. Tällä on kahtalainen vaikutus työvoimaan ja huoltosuhteeseen: työikäisten osuus

370 Laitinen ym. 2023, 60.

371 Luokittelua ei ole tässä yhteydessä jaettu elinkeinoelämän eri sektoreihin. Laitinen ym. 2023, 79.

pienenee ja hoiva- yms. palvelujen kysyntä kasvaa. Laitisen ym. tutkimuksessa vastaajat arvelivat, että työvoimapula tulee lisäämään englanninkielisten palvelujen tarjontaa suomenkielisten kustannuksella palvelualoilla, matkailu- ja ravintola-alalla sekä hoitoalalla.³⁷²

Monimuotoisuus pitäisi kyetä entistä paremmin ottamaan huomioon työelämässä ja esimerkiksi osatyökykyisten työllistyminen on tärkeää. Työnantajat kantavat huolta nuorison polarisoitumisesta. Suomella ei olisi varaa antaa osan nuorista pudota toisen asteen koulutuksesta. Ammattikoulutuksen puolella on huolta myös osaamisen tasosta (ks. lukua 3.3). Ammattikoulusta valmistuneista on ollut työttömänä vuoden kuluttua valmistumisestaan jopa viidennes.³⁷³ Nivelvaiheista huolehtiminen ja saattaen vaihteen -käytänteiden luominen olisi tärkeää, jotta työelämään päästäisiin heti valmistuttua. Ohjaava tukihenkilö siis tarvittaessa saattaisi opiskelijan edeltävistä opinnoista seuraaviin tai ensimmäisen työpaikan alkuun. Tähän voi olla tarve liittää tiedonkulkua tarvittavasta kielellisestä tai muusta tuesta. Työnantajien näkökulmasta kaikki Suomessa tehtävät tuki- ja aktivointitoimetkaan eivät kuitenkaan riitä kattamaan työvoimapulaa, vaan maahanmuuttoa tarvitaan vääjäämättä. On arvioitu, että nuorisoikäluokista voidaan täyttää 80–85 % avautuvista työpaikoista.³⁷⁴

Positiivisia esimerkkejä maahanmuuttajien rekrytoinnista on yhä enemmän eri puolilta maata, jopa juhannuskokolta on rekrytoitu väkeä paikallisiin yrityksiin. Idässä on vanhastaan totuttu venäläistaustaisiin ihmisiin, lännessä yhteistyöhön Pohjoismaiden kanssa, Lapissa ylirajaiseen kalottialueeseen, turisteihin ja kansainväliseen työvoimaan matkailupalveluissa ja kaivoksissa. Työvoiman liikkuvuus Viron ja muidenkin Baltian maiden ja edelleen Puolan ja muun Itä-Euroopan maiden suunnasta ja osin kaksisuuntaisestikin on jo kolmenkymmen vuoden ajan vakiintunutta. Työnantajat luottavat siihen, että ihmisten kohtaaminen laskee ennakkoluuloja ja pelkoja. Olennaista on oppia kohtaamaan toisia ihmisiä ja tulla tutuiksi. Eri kieliryhmiin kuuluvien vuorovaikutus on myös edellytys sille, että maahanmuuttajat saavat mahdollisuuksia harjoitella suomen kieltä ja pääsevät sitä kautta osallisiksi suomen kielestä.

372 Laitinen ym. 2023, 79.

373 Tilastokeskus, 20.1.2022: [Ammatillisesta perustutkinnosta vastavalmistuneiden työllistyminen heikkeni 8 prosenttiyksikköä.](#)

374 *Koulutus- ja työperusteisen maahanmuuton tiekartta 2035*, 2021, 18.

Haastatteluissa korostuu se, että yhä suurempi osa maahanmuuttajista tulee elämään kokonaista elämää Suomeen, vaikka osa maahantulijoista on edelleen itäeurooppalaisia projektityöntekijöitä, jotka palaavat kotimaahansa projektin päätyttyä. Suomeen asettuvat tarvitsevat heti alusta lähtien yhteisen kielen, koska yhteisen kielen kautta avautuu se, miten tämä yhteiskunta toimii ja miten täällä tulee toimia. Suomen kieltä pyritään laajenevassa määrin opettamaan jo lähtömaassa niille, jotka tulevat esimerkiksi terveydenhoitoalalle, jossa kielen osaaminen on työssä välttämätöntä.

Kaikkien ei kuitenkaan tarvitse ammatillisesti osata suomea, ja näille ryhmille ei järjestetä etukäteisopetusta eikä kielikoulutuksen kustantaminen läheskään aina ole rekrytointitahon tai työnantajan intressissä. Rekrytoiva taho voi edellyttää, että tulijoilla on sellainen auttava englannin kielen taito, jolla pärjää alkuun. Haastattelut ja osaamisen varmistaminen tapahtuvat englanniksi. Suomeen rekrytoidaan tällä hetkellä paljon työntekijöitä sellaisista maista kuin Intia ja Filippiinit, joissa englanti on yhteiskunnassa laajalti käytetty (toinen) kieli. Venäjänkieliset saattavat myös tulla toimeen venäjällä. Ensimmäinen työskentely tapahtuu usein englanniksi, ja rekrytoivien tahojen näkemys on, että pääkaupunkiseudulla pystyy elämään täysipainoista elämää englanniksi. Muualla Suomessa peruspalvelujenkin saaminen voi olla hankalaa ilman suomen kielen taitoa. Kielitaito on kaikkiaan suurimpia ellei suurin rekrytoinnin kynnys. Asiaa katsotaan yleensä tulijan kielitaidon kannalta, mutta rekrytoivat tahot kääntävät katseensa myös työpaikkoihin: organisaation omaa kieltä on usein vaikea kääntää englanniksi. Yrityksiä myös kannustetaan vaikka rallienglannin käyttöön, jotta tulokkaiden kanssa päästään alkuun. Kansainvälisten osaajien joistakin ryhmistä jopa puolet vastasi Kansainväliset osaajat ja Suomi -kyselytutkimuksessa, että suomalaisessa työelämässä tulee toimeen ilman suomen tai ruotsin taitoa.³⁷⁵

Ongelmana on, että kielitaidon hankkiminen katsotaan yksilötasoisesti tehtäväksi. Sivuston Työpaikkasuomi kautta on tarjolla erilaisia tuotteita, mutta työn ulkopuolella vapaa-aikana tarjottaville kurseille ei välttämättä hakeuduta. Kotoutuslaki velvoittaa kunnat järjestämään koulutusta, mutta se ei ota kantaa työperäiseen maahanmuuttoon. Työtä jo saaneet jäävät väliinpuotoajiksi. Työssä olevilla ei ole aina mahdollisuutta osallistua kielikoulutukseen. Avuksi ovat tulleet myös ammattiliitot, kuten PAM, jotka ovat jo yli vuosikymmenen ajan järjestäneet suomen kielen opetusta. Kansainväliset osaajat pitävät yhteiskunnan tarjoamista palveluista

375 Välimäki ym. 2023, 95.

tärkeimpänä suomen tai ruotsin kielen koulutusta.³⁷⁶ Koulutuspalveluita ei kuitenkaan välttämättä tunneta: 15 % kielikoulutusta hyödyllisimpänä pitävistä kansainvälisistä osaajista ei tuntenut kyseisiä palveluita.³⁷⁷

Esimerkiksi Ruotsissa valtio tarjoaa maahan muuttaville alkusysäyksen hyvin käytännönläheiseen kielenopiskeluun. Suomeen tarvitaan järjestelmä, joka on saavutettavissa ja johon on matalalla kynnyksellä helppo osallistua. Ratkaiseva kohta on se, miten kieliopinnot saataisiin alkuun. Se ei välttämättä onnistu pelkästään luokahuoneissa, itseopiskeluna verkossa tai työpaikalla mutta näiden yhdistelmästä voisi saada toimivan. Rekrytointitahon edustaja peräänkuuluttaa myös työnantajien vastuuta ja ehdottaa, että työnantaja järjestäisi muutaman viikkotunnin alkuunpääsyn työajalla. Moni maahanmuuttaja toivoo kielenopiskelumahdollisuutta työajalla.³⁷⁸ Keskeistä on löytää ne kannustimet, jotka saavat ihmiset osallistumaan. Rekrytointin kokemusten mukaan pakko on paras motivaattori.

Työhön kiinni pääseminen on paras tapa oppia kieltä. Rekrytoinnissa kielitaidon ennakkoehdot eivät siis saisi olla liian kireät silloin, kun suomen kielen taito ei ole ammatillisesti aivan välttämätöntä. Kielitaito ei välttämättä myöskään vahvistu työssä ilman tietoisia järjestelyjä. Vaikka alkuun voi hyvin päästä olemattomalla kielitaidolla, edellyttää uralla eteneminen käytännössä yleensä suomen kielen taitoa.³⁷⁹ On myös havaittu, että työn logiikan, sen jäsentyneisyyden ymmärtäminen on keskeistä ennen kuin ymmärretään, kuinka kielet toimivat työpaikalla. Tarvitaan tutkimusta erilaisista ammateista ja työpaikoista, jotta ymmärretään, miten kieltä käytetään. Näin voidaan kehittää kielikoulutusta.

On yrityksiä, joissa maahanmuuton lisääminen on selkeä strategia ja sitä tukemaan on kehitetty järjestelyt. Joillakin työpaikoilla voi olla nimetty mentori. Rekrytointitaho kertoo käyvänsä aina yrityskohtaiset neuvottelut järjestelyistä. Laajemmin kielituen järjestämiseen tarvittaisiin kuitenkin vakiintuneet mallit ja käytänteet sekä rahoituskanavia (ks. lukua 5.2.4). Parhaimmat kokemukset ovat sote-sektorilla (ks. lukua 5.3.2). Hyviä käytänteitä on kehitetty myös eri tahoilla oppilaitoksissa. Esimerkiksi Omniassa toimii maahanmuuttajien osaamiskeskus, jossa on työpaikoille jalkautuvia S2-opettajia. Heitä käytetään työkokeiluiden ja palkkatukityön tukena, mutta myös tavallisissa työsuhteissa.

376 Välimäki ym. 2023, 90.

377 Välimäki ym. 2023, 94.

378 Välimäki ym. 2023, 6.

379 Alho 2023, 30.

Olisi tärkeää, että työnantajat ottaisivat yhä laajemmin vastuuta työntekijöiden mahdollisuuksista päästä suomen kielen opintojen alkuun ja saada kielitukea työpaikalla (ks. lukua 5.2.4). Tämä on syytä nähdä osana pitovoimaa, jonka kysymykset tulevat yhä polttavammiksi jouduttaessa kilpailemaan työntekijöistä. Työnantajat toivoisivat valtiolta mahdollisimman kattavaa tukijärjestelmää, mutta ei liene realistista odottaa valtion vastaavan kaikkiin työelämän kielikoulutustarpeisiin. Käytössä on ollut ELY-keskusten kautta toteutettu Työpaikkasuomi-koulutus, jota toteutetaan yhteishankintana siten, että työnantajalla on maksuosuus. Koulutus voi olla työpaikkaspesifiä. ELY-keskus on kilpailuttanut koulutuksen järjestäjät. Järjestelmää ei kuitenkaan välttämättä tunneta kovin hyvin eikä ole selvää, onko se tavoittanut työpaikkoja, jotka olisivat kielikoulutuksen tarpeessa. Tämäkin toiminta siirtyy kunnille vuoden 2025 alusta yhdessä työvoimapalveluiden ja kotoutumiskoulutuksen kanssa.

Hallitusohjelmassa on kirjaus edistää kotoutumispalvelun työpaikoilla tapahtuvaa osuutta, ja vuodesta 2022 tähän on osoitettu lisärahoitusta. Työ- ja elinkeinoministeriö ei kuitenkaan ole vielä tätä kirjoitettaessa päättänyt järjestelyistä. Tukimuotojen kehittämistä rajoittaa myös kilpailusääntely. On otettava huomioon, ettei kielituen rahoitusta tulkita kilpailua vääristäväksi väärenlaiseksi yritystueksi. Työpaikat olisivat joka tapauksessa hyvä väylä löytää ne työssäkäyvät, jotka tarvitsevat kielikoulutusta tai kielitukea. Työsuhteita on kuitenkin monenlaisia. Yhteiskunnan maksamaa koulutusta tarvitsisivat vähintään nollatuntisopimuksella tai sijaislistan kautta työllistyvät. Kielikoulutuksen ja kielituen laajentamiselle koko yhteiskunnan kattavaksi on valtava tarve. Mallia voisi ottaa myös muista Pohjoismaista.

Rekrytointitahot ovat hyvin perillä siitä, että Suomi kilpailee monen muun Euroopan ja myös joidenkin Euroopan ulkopuolisten maiden kanssa työvoimasta. Suomen kilpailuvaltti voisi olla mahdollisuus luoda koko perheelle täysipainoinen elämä täällä, kuten myös useissa viime aikoina mediassa esillä olleissa maahanmuuttajien haastatteluissa on todettu. Orpon hallituksen suunnitelmat perheen yhdistämisen vaikeuttamisesta ovat kuitenkin takaisku täysipainoiselle elämälle Suomessa. Perheen yhdistämisen ehtona kirjoitushetkellä oleva nelihenkisen perheen 2600 euron nettokuukausitulo, jota hallitusohjelman mukaan saatetaan korottaa, ei mahdollista perheen yhdistämistä yhden pienipalkkaisen tuloilla, esimerkiksi lähihoitajan keskipalkalla. Tämänkin vuoksi puolisoiden työllistämisen edistäminen on avainasemassa.

Saatavuusharkinta on yksi kynnys työllistymisessä, koska se koskee monia töitä, joissa voisi aloittaa vähäisellä kielitaidolla, kuten vaikkapa hyllyttämistä. Toisaalta se suojelee Suomessa jo asuvia työnhakijoita ja työehtoja. Kielikoulutusmahdollisuuksien tarjoaminen myös puolisoille esimerkiksi verkkokurssien muodossa tukisi

Suomeen asettumista. Olennaista on tarjota jatkuvat suomen kielen oppimisen mahdollisuudet myös puolisoille, joita työnantajan järjestelyt eivät koske. Kolmannella sektorilla on tässä tärkeä rooli (ks. lukua 10.4). Suomen valtti on hyvä varhaiskasvatus sekä erityisesti ilmainen koulutusjärjestelmä. Maahanmuuttajaperheiden lapset ovat niitä, jotka integroituvat suomen kieleen ja suomalaiseen yhteiskuntaan. Lapset voivat toimia myös vanhemmilleen virikkeenä suomen kielen taidon parantamiseen, esimerkiksi kodin ja päiväkodin sekä kodin ja koulun yhteyden kautta. Lapset ovat kotoutumisen tie. Työvoiman houkuttelussa kannattaa muistaa myös muissa maissa asuvat suomenkielentaitoiset henkilöt. Suomesta muualle muuttaneiden, nk. ekspatriaattien (expatien) lapset osaavat usein suomea ja ovat suuntautuneet Suomeen ja suomalaiseen kulttuuriin.³⁸⁰ Osa heistäkin tarvitsee kielitukea suomalaiseen työelämään ja yhteiskuntaan asettumisessa.

5.2.4 Hyvät käytänteet

Hyviä käytänteitä on kehitetty ja kehitetään useissa tutkimus- ja kehityshankkeissa. Talent Boostiin kuuluvassa Kielibuusti-hankkeessa on kehitetty malleja, joita työyhteisöt voivat hyödyntää. Niitä esitellään Kielibuustin portaalissa (<https://www.kielibuusti.fi/fi>) ja Koneen Säätiön rahoittaman tutkimushankkeen julkaisemassa oppaassa³⁸¹. Portaalissa on omat osiot työelämän edustajille, ohjaus- ja tukihenkilöille, kielenopettajille ja kielenoppijoille. Sinne on koottu tietoa myös avoimesti saatavilla olevista sovelluksista ja materiaaleista. Työyhteisöissä ei useinkaan ole mitään sovittua kielellisistä käytänteistä. Kielibuustin porrasmallin avulla työyhteisöjä rohkaistaan puhumaan kielellisistä käytänteistä sekä neuvottelemaan ja sopimaan niistä. Se lähtee hyvin pienistä käytännön askelista (kuvio 10 ja taulukko 3).

380 Ulkomailla asuvia Suomen kansalaisia on noin 300 000 ja suomalaista syntyperää olevia noin 1,6 miljoonaa (Välimäki ym. 2023, 25).

381 Lehtimaja ym. 2023.

Kuvio 10. Kielitietoisien työyhteisön portaat. Lähde: Kielibuusti.

Taulukko 3. Kielitietoisien työyhteisön portaat eriteltyinä. Lähde: Kielibuusti.

Kielitietoisien työyhteisön porras	Erittely
Idean herättelyn askel	<ul style="list-style-type: none"> • ensimmäisiä kokemuksia monikielisydestä osana työn arkea • tutustutaan valmiisiin materiaaleihin • kutsutaan esimerkiksi asiantuntija kertomaan kielitietoisuudesta ja siitä, miten se tukee työhyvinvointia
Yhteisen sopimisen askel	<ul style="list-style-type: none"> • keskustellaan kieliasioista • otetaan puheeksi yksilöiden kieliin liittyvät toiveet, haasteet ja tunteet • kehittämissuunnitelmien tekeminen
Pienten tekojen askel	<ul style="list-style-type: none"> • työympäristö on avoin kielenoppimiselle • sovitut, säännölliset tilanteet, joissa puhutaan suomea/ruotsia (esim. perjantain kahvitauot suomeksi) • rutiinit rinnakkaiskielisesti (esim. tervehdykset, toistuvat kokouksen osiot)

Kielitietoisien työyhteisön porras

Erittely

Rakenteellisen tuen askel

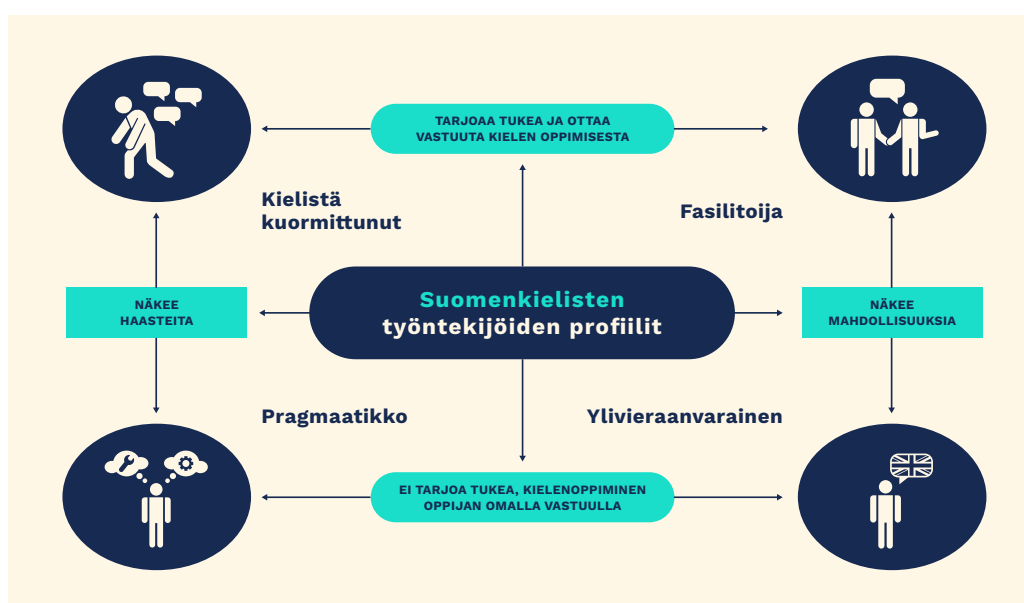
- työyhteisössä monikielisiä käytänteitä
- yksilön kielitaidon kehittymistä tuetaan eri tavoin (mm. opiskelu työajalla, kielimentori)
- yksilön kielitaitotavoitteet esillä kehityskeskustelussa ja tuki sovittu yhdessä esihenkilön kanssa

Läpäisevien käytänteiden askel

- työyhteisön kielipolitiikka ja -sopimukset on dokumentoitu ja ne ovat saatavilla
- kielikysymykset esillä perehdytyksessä
- kielitaidot tunnustetaan (mm. kielilisät)
- kielen merkitys työhyvinvoinnissa tunnustetaan

Profiilimalli esittelee erilaisia kielenoppijaprofiileja mutta myös valtakielen puhujaprofiileja. Profiilien avulla voi olla helpompi puhua kieliasioista ja hahmottaa, että kielenoppiminen on koko yhteisön asia. Kuviossa 11 esitellään erilaisia suomenkielisten työyhteisön jäsenten kielenkäyttäjäprofiileja.

Kuvio 11. Suomenkielisten työntekijöiden kielenkäyttäjäprofiilit. Lähde: Kielibuusti.

Johdon merkitys korostuu kielellisten käytänteiden toteuttamisessa, koska johdon suunnasta niitä voidaan resursoida läpäisemään organisaation ja toiminnan rakenteet. Esimerkiksi kehityskeskustelut ovat tilanteita, joissa kielellisiä käytänteitä ja niin kielituen tarvetta kuin sen antamista voidaan käsitellä osana työtehtävien kokonaisuutta. Työaika on syytä allokoita kielimentoreille ja kielituelle ja vastaavasti sopia selvästi, että kieliapua saa kysyä kollegoilta. Apuvälineeksi kehityskeskusteluihin Kielibuusti ehdottaa Työntekijän kielitaitotavoitteet -kysymyksiä eli keskustelua työntekijän omista kielitaitotavoitteista ja suunnitelmaa tavoitteiden toteuttamiseksi.³⁸²

Asiantuntijat korostavat resurssien tarjoamista ja sitä, että yhteisön kielitaidon kartuttaminen nähdään osana tulosta. Työntekijöiden kannalta olisi optimaalista, että niin kielituen antaminen kuin kielitaidon parantaminen näkyisivät niin työajassa kuin palkassakin. Yksi mahdollisuus on järjestää työpajia, joissa suomen kielessä edistyneempi tukee pariaan kieliasioissa. Työpaikat ovat kuitenkin erilaisia, joten yksi ratkaisu ei sovi kaikkialle vaan on tärkeää, että tarjolla on erilaisia ja joustavia malleja. Kielibuusti on pyrkinyt kokoamaan toimivia ratkaisuja erilaisilta työpaikoilta. Erityisesti järjestöissä on kehitetty toimivia monikielisyyden malleja.³⁸³ (Malleista lisää luvussa 5.3.2.)

Yksi ratkaiseva askel on koulutuksiin yleensä liittyvä harjoittelu. Kielibuusti ehdottaa harjoittelun aikaiseen kielitukeen seuraavia periaatteita: 1) Kielitavoitteet sisällytetään osaksi harjoittelun tavoitteita. 2) Kielitaitotavoitteet valitaan kielitaitotason mukaan ja ne kirjataan OPSiin. 3) Kielitavoitteet on kirjattu myös harjoittelutyöyhteisön jäsenille (kielitetoinen ohjaus, selkokielen käyttö, kielimentorina toimiminen).³⁸⁴ Tähän voisi lisätä vielä yhteisen tietoisuuden kielellisesti turvallisemman tilan periaatteista.³⁸⁵

382 Lehtimaja ym. 2023, 254–255.

383 Ks. esim. [Familia ry:n kielistrategia](#).

384 Ks. Kielibuustin [ohjeet työharjoittelun ohjaajalle](#).

385 Yleisiä turvallisemman tilan periaatteita voisi neuvotellen muokata erityisesti kielenkäyttötilanteisiin sopiviksi, ks. esim. Oikeusministeriö, yhdenvertaisuus.fi: [Turvallisemman tilan ohjeistus](#); Familia ry:n [turvallisemman tilan ohjeet](#).

5.2.5 Kielitaitovaatimuksista

Suomen kielen keskeisyyttä suomalaisen yhteiskuntaan ja työelämään integroimisessa pitäisi haastateltujen mukaan korostaa heti alusta alkaen ja antaa tulijoille siten realistinen kuva ura- ja jatkumahdollisuuksistaan. Olemassa olevat rakenteet olisi helpompi hyväksyä, jos tietyt kielipolun vaihtoehdot olisivat tiedossa ja tarjolla heti alussa. Työelämässä on osin lyönyt läpi ajatus, että englannin kielen käyttö tukee inklusiota. Englannin kielellä pärjääminen osoittautuu kuitenkin usein harkaksi, jos määräaikainen rahoitus loppuu, työntekijä joutuu etsimään uutta työpaikkaa, perhe haluaa jäädä Suomeen, puoliso etsii työtä ja jälkikasvu opiskelu- ja uramahdollisuuksia. Kansainvälisten osaajien neuvo esimerkiksi Tieteen päivien 2023 paneelissa oli myös: opetelkaa suomea!³⁸⁶

Suomen kansalaisuuteen vaaditaan YK13-testin läpäisemistä eli eurooppalaisen kielitaidon viitekehyksen tasoa B1 ("selviytyminen kielialueella") suomen tai ruotsin kielessä. Orpon hallitus suunnittelee kansalaisuuskoetta ja kielitestiä kansalaisuuden ehdoksi. Tätä kirjoitettaessa ei ole vielä selvää, miten kielitesti eroaa nykyisestä kielikokeesta. Pysyvän oleskeluluvan on voinut tähän asti saada ilman kielitaitovaatimusta, mutta Orpon hallitusohjelmassa kielitaitovaatimus aiotaan ulottaa myös siihen. Lisäksi työperusteiseen oleskelulupa on tulossa kiistelty kolmen kuukauden määräaika, jonka jälkeen on poistuttava maasta, jos työsuhde on loppunut eikä uutta ole solmittu. Tähän ollaan suunnittelemassa kielitaidon hankkimiseen perustuvaa väljennystä. On sinänsä hyvä, että rakenteellisilla toimilla kannustetaan suomen kielen taidon hankkimiseen, vaikka kolmen kuukauden määräaika voi monista syistä pitää liian lyhyenä. Suunniteltu väljennys kuuteen kuukauteen korkeaa osaamistasoa vaativaa työtä varten on sekin tiukka esim. tutkimuksen rahoitushakujen kannalta. Kielitaitoakaan ei välttämättä pysty kovin suuresti kohentamaan tällaisissa aikarajoissa. Peruskielitaitoa kansalaisuuden edellytyksenä voi pitää suomen kielen asemaa turvaavana, ja se voi osaltaan edistää suomen kielen lingua francan luonnetta suomalaisessa yhteiskunnassa. Pysyvän oleskeluluvan suhteen olisi arvioitava, ettei kielitaitovaatimus tuota kohtuuttomia tilanteita, jos kyse on esimerkiksi vammaisista tai iäkkäistä perheenjäsenistä. Pysyvää oleskelulupaa hakevien joukon heterogeenisuus on syytä ottaa huomioon. Suomeen asettumisen vaikeuttaminen ei edistä kielellistä eikä kulttuurillista sen enempää kuin ylipäänsä kotoutumista.

Valtionhallinnon korkeakoulututkintoa edellyttäviin tehtäviin vaaditaan erinomainen suomen kielen taito silloin, kun suomi on virka-alueen enemmistökieli. Muissakin viroissa on säädettävä suomen ja ruotsin taitoa koskevat kelpoisuusvaatimukset,

386 Tieteen päivät 11.1.2023: [Uusi maa, uusi kieli, uusi työ – mikä auttaa alkuun?](#) (Youtube-livetallenne).

mikäli tehtäviin kuuluu yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien kannalta merkittävän julkisen vallan käyttöä. Kielitaitolaki tukee kielilain toteutumista ja viranomaisten velvollisuutta huolehtia kansalliskieliä koskevien kielellisten perusoikeuksien toteutumisesta. Lain lähtökohtana on tehtävien edellyttämä riittävä kielitaito³⁸⁷. Kielellisten oikeuksien toteutumisesta voidaan myös huolehtia jakamalla tehtäviä eri kieliä hallitsevien viranhaltijoiden kesken. Kunnat voivat asettaa kielitaitoa koskevia kelpoisuusvaatimuksia, ja niillä on viranomaisen kokonaisvastuu palvelujen toteuttamisesta kielilain mukaisesti.³⁸⁸

Valtionhallinnon kielitutkinnon taso verrattuna Eurooppalaiseen viitekehykseen ja yleisiin kielitutkintoihin ei ole täysin selvä. Opettajilta vaaditaan korkeinta C2-tason kielenhallintaa eli YKI6-tasoa. Korkeampaa kielitaitoa vaativien ammattien ja koulutusten kielivaatimuksia on suomalaista järjestelmää tuntemattoman vaikea selvittää ja tulkita. Käytännössä vaaditun kielitaidon korkea taso muodostaa kynnyksen, jonka harva maahanmuuttaja ylittää. Osa asiantuntijoista katsoo, ettei se ole enää realistinen taso myöskään, jos sitä verrataan äidinkielisten opiskelijoiden yleiseen tasoon. Opettajankoulutukseen olisi tarve päästä alemmallakin kielitaitotasolla, ja kielitaidon karttumisen pitää olla sisäänrakennettuna tutkintoon. *Koulutus- ja työperusteisen maahanmuuton tiekartalla 2035* on toimenpiteenä kehittää julkisen puolen työnantajien ja järjestöjen valmiuksia palkata työntekijöitä, jotka eivät työhön tullessaan hallitse suomea tai ruotsia. Osana urapolkuajattelua on pilotoitu myös suomen tai ruotsin taidon kielitaitovaatimusten saavuttamista työsuhteen aikana.³⁸⁹

Työmarkkinoilla on ylipäänsä tarve kehittää ajattelutapaa siihen suuntaan, että monenlaisiin tehtäviin voi sijoittua vähäiselläkin ja tapauksittain jopa olemattomalla suomen kielen taidolla, mutta suomen kielen taidon kartuttamista tuettaisiin työpaikalla ja työyhteisössä.³⁹⁰ Valtiovallan taholta kaivataan sekä toimivia järjestelyjä ja malleja että rahallista resurssia kielituen ja työaikana tapahtuva kielenopiskelun järjestämiseen. *Koulutus- ja työperusteisen maahanmuuton tiekartalla 2035* toimina onkin mainittu suomen/ruotsin kielen oppimisen mahdollisuuksien lisääminen

387 ja se sisältää myös säännöksiä erivapaudesta ja poikkeuksien säätämisestä. Kielitaitol. 424/2003.

388 Tallroth 2007.

389 2021, 29.

390 Ukrainalaisten integroitumista käsittelevässä kyselytutkimuksessa nousi myös esiin, että suomen kielen taitoa saatetaan vaatia silloinkin, kun se ei ole työtehtävien kannalta välttämätöntä (Alho ym. 2023, 3).

työpaikoilla ja se, että kannustetaan työnantajia tarjoamaan kielikoulutusta.³⁹¹ Asennemuutosta tarvitaan siinä, ettei kielitaidon hankkimista nähdä yksin kielenoppijan vaan koko yhteisön asiana. Jokainen kollega on kielen vertaisopettaja.

On tärkeää hahmottaa, ettei kieltä opita vain kielikursseilla ja yksilön ponnistusten seurauksena, vaan kaikkialla elinympäristössä vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Kielen oppimisen paikkoja ovat ne arkiset ja institutionaaliset tilanteet, joihin ihmiset osallistuvat. Kielenopetuksen ja kielituen tärkeä tehtävä on ohjata ihmisiä havainnoimaan aktiivisesti kielellistä ympäristöään, rohkaista heitä toimimaan suomen kielellä ja antaa heille välineitä toimimaan itse- ja vertaisarviointiin, jotta he pystyvät paremmin kehittämään taitojaan myös itsenäisesti.³⁹²

5.3 Esimerkkinä sote

Sosiaali- ja terveysala (sote) on kuin prisma, jonka kautta heijastuvat monet palveluiden ja monikielisten työpaikkojen kysymykset. Vuoden 2023 alusta aloittaneet uudet hyvinvointialueet tarjoavat mahdollisuuden levittää hyviä käytäntöjä ja skaalata ratkaisuja. Tosin rahoitus voi muodostua kynnykseksi, vaikka hyvät kielelliset käytänteet säästävät kustannuksissa, kunhan niihin ensin on resursoitu. Soteen liittyy kielellistä sekä henkeen ja terveyteen ulottuvaa haavoittuvuutta. Siksi kieleen liittyvät kysymykset otetaan sotealalla myös vakavasti, vaikka hyviä käytänteitä kehitetään lähinnä hankeluontoisesti. Toisaalta ei ole itsestään selvää, että kielellä on keskeinen osuus alalla, jolla substanssi painottuu vahvasti. Ilmeinen tarve on kuitenkin sille, että ammattilainen näkee asiakkaan myös kielenkäytön näkökulmasta. Tässä luvussa tarkastellaan ensin sitä, kuinka maahanmuuttotaustainen työntekijä voi hankkia alalla tarvittavan suomen kielen taidon ja mitä olisi tehtävä työpaikan kielellisen tuen parantamiseksi. Sen jälkeen nostetaan esiin kielen laatuun liittyviä kysymyksiä ja tarkastellaan selkokielen mahdollisuuksia sotealalla.

Sotealalle on arvioitu tarvittavan noin 200 000 työntekijää vuoteen 2035 mennessä.³⁹³ Ala työllistää paljon maahanmuuttajia, joten kielitaitoon ja monikielisyyteen liittyvät kysymykset ovat yhä keskeisempiä. Maahanmuuttotaustaisten lääkäreiden ja potilaiden vuorovaikutusta on tutkittu jonkin verran suomen kielen taitotason kannalta. Tutkimuksissa on havaittu merkkejä vakavistakin ymmärrysvaikeuksista, vaikka kasvokkaistilanne mahdollistaa monikanavaisen vuorovaikutuksen

391 2021, 29.

392 Lehtimaja ym. 2023.

393 *Koulutus- ja työperusteisen maahanmuuton tiekartta 2035* 2021, 18.

esimerkiksi eleiden ja näyttämisen avulla sekä ymmärtämisen varmistamisen asiaa eri tavoin sanoittaen. Vaikka potilaalla on mahdollisuus kysyä, on havaittu, että mitä vakavampi tai suurempi ongelma on keskinäisessä ymmärryksessä, sitä vähemmän potilaat nostavat ymmärrysongelmaa esiin. Kysymys on myös niin lääkärin kuin potilaan tottumisesta eri tavoin puhuttuun suomeen.³⁹⁴ Myös terveydenhuollossa edellytettävän kielitaidon arviointiin on kohdistettu tutkimus- ja kehitystyötä.³⁹⁵ Tutkimusta ja kielituen kehittämistä tarvitaan edelleen.

5.3.1 Rekrytoinnista

Tätä raporttia varten on haastateltu rekrytointitahoa, joka hoitaa laajamittaista sotealan kansainvälistä rekrytointia. Lähtökohtana on se, että sotealalla on pakko osata suomea ja suomen kielen taito on integroitumisen kulmakivi. Huolimatta rekrytointiprosessissa ja työpaikalla järjestettävästä koulutuksesta ja tuesta korostetaan, että suurin osa kielenoppimisprosessista jää kuitenkin ihmiselle itselleen.

Rekrytointiprosessissa toteutetaan yhteistyökumppanin kanssa lähtömaassa verkkovälitteistä suomen kielen opetusta, jossa on viidessä kuukaudessa tavoitteena päästä Eurooppalaisen viitekehysten taitotasolle A2.2 ja seitsemässä kuukaudessa tasolle B1. Opettajajohtoisesti opetusta on noin puolitoista tuntia päivässä arkipäivisin. Lisäksi Suomessa työyhteisöille järjestetään työyhteisövalmennusta, jossa kielen tukeminen on myös esillä. Tulokkaille nimettyjen ohjaajien velvoite tulee jo oppisopimuslaista, mutta kyse ei varsinaisesti ole mentoroinnista. Ohjaajat opastavat sekä yhteistyössä että kielikysymyksissä, mutta kielen oppiminen ei ole heidän vastuullaan. Ohjaajille annetaan kulttuurivalmennusta, jossa kieli on isossa roolissa. Valmennuksissa opastajana on myös kokemusasiantuntija, joka on tullut Suomeen useita vuosia sitten ja käynyt läpi rekrytointiprosessin.

Rekrytoitaville itse hoitotyö on tuttua, mikä helpottaa ammattikielen oppimisessa. Eri paikkakunnilla käytännön hoitotyössä kielen vaihtelu, siis murre ja ylipäänsä puhekieli, tuottaa kuitenkin uuden haasteen yleiskielen opetteluun päälle. Myös eri erikoisaloilla ja työpisteittäin hoitotyön ammattislangi eli jargon voi olla erilaista. Kuvatunlaisesta rekrytointiin liittyvästä koulutusprosessista ei ole vielä saatu

394 Esim. Pitkänen & Tervola 2023, Tervola 2019, Paananen 2019. Turun yliopistossa toimii Kielen ja hyvinvoinnin tutkimuskeskus LaWe, jonka monet tutkimushankkeet ja -julkaisut liittyvät kielenkäyttöön soten piirissä. Ks. [Kielen ja hyvinvoinnin tutkimuskeskuksen verkkosivut](#).

395 Seilonen ym. 2016, terveydenhuoltoalan kielen tutkimuksesta myös Seilonen & Suni 2023.

vertailukelpoista aineistoa, mutta tulokset ovat rekrytointitahon mukaan lupaa-
via esimerkiksi rekrytoitujen alalla pysymisen valossa. Rekrytoitujen kielitaidosta
on saatu ohjaajilta ja esihenkilöiltä sekä hyvää palautetta että toiveita siitä, että
kielitaito olisi parempi jo työsuhteen alussa. Tulokkaat ovat kuitenkin pystyneet
aloittamaan hoitotyön ja suomenkielisen oppisopimuskoulutuksen. Filippiineiltä
rekrytoitujen sairaanhoitajien työpoluista Suomessa on jo aiemmin valmistunut tut-
kimus, jonka johtopäätöksissä suositellaan kansainvälisten rekrytointiprosessien
kansallista ohjausta ja selkeää täydennyskoulutusohjelmaa, joka vähentäisi päällekkäistä
kouluttautumista.³⁹⁶

Rekrytointitaholla ollaan tietoisia siitä, etteivät yllä kuvatun kaltaiset menettelyt
välttämättä riitä sellaisen kielitaidon tason hankkimiseen, jota esimerkiksi hoito-
alalla vaaditaan. Kielenoppimisprosessi ottaa aikansa, sitä ei voi kovin paljoa
nopeuttaa. Hoitoalalla auttaa se, että alalle hakeutuvat osaavat yleensä kohdata
toisen ihmisen ja vuorovaikutus on hedelmällistä myös kielenoppimisessa. Toiveena
olisi kuitenkin yhteiskunnan tukema järjestelmä, jossa kielitukea voisi saada vielä
työn aloittamisen jälkeen ainakin kolmesta kuuteen kuukauden ajan.

Soten kentällä toimivat kertovat, etteivät suuret työnantajat ole varautuneet tilan-
teeseen, jossa on valtava tarve opettaa työntekijöille suomea. Rakenteet ja rahoitus
puuttuvat. Tilanne näkyy ennen kaikkea HUSissa, joka on Suomen toiseksi suurin
työnantaja. Muutos lähtee jo hoitoalan koulutuksesta, jonne hakeutuvista yhä
pienempi osa on äidinkieleltään suomenkielisiä. Ammattikorkeakoulusta valmistu-
neiden ammattitaidossa tulee ilmi kriittisiä puutteita. Ratkaisuja on myös lähdetty
aktiivisesti etsimään esimerkiksi HUSin organisaation eri puolilla, ja hyviä käytän-
teitä on tarkoitus levittää organisaatiossa. Oppilaitoksiin on luotu tiiviitä kontakteja
ja harjoittelun ja rekrytoinnin mahdollistavia polkuja. Ulkopuolista yritystä käyte-
tään tarvittaessa kielitaidon arviointiin ja kielikoulutukseen. Työyksikössä tapah-
tuvan kielimentoroinnin mallia kehitetään yhteistyössä Kielibuustin kanssa. Myös
erillisten suomen kielen opettajien palkkaamista työyksiköihin harkitaan.

Kysymys on myös siitä, että niin työyhteisöt kuin asiakkaatkin tottuvat sekä työn-
tekijöiden että asiakkaiden kieli- ja kulttuuritaustojen moninaisuuteen. Monikieli-
set työntekijät ovat myös etu hoidettaessa entistä monikielisempää asiakaskuntaa.
Työyhteisöjen kielitietoisuus on kuitenkin osin vielä heikkoa, ja opiskelijoilla on
huonojakin kokemuksia työskentelystä vieraskielisenä. Kiireen ja työpaineen kes-
kellä henkilökunta on turhautunut siihen, että kielituen järjestelyjä ei ole saatu

396 Vartiainen 2019, ix.

kaikkialle, missä niitä tarvittaisiin. On myös tapahtumassa eriytymiskehitystä, jossa maahanmuuttajia palkataan ensi sijassa perusterveydenhoitoon ja myös koulutetaan alempiin tehtäviin, kuten sairaanhoitajia lähihoitajiksi.

5.3.2 Työpaikkojen kielituki

Sotealalla on toteutettu myös erilaisia hankkeita työpaikoilla tapahtuvan kielellisen vertaistuen kehittämiseksi. Tähän on huutava tarve, koska esimerkiksi HUSissa jopa puolet hoitotyön hakijoista voi olla ei-äidinkielisiä suomen puhujia.

Mallia voidaan hakea esimerkiksi Ruotsista, jossa pyritään laajentamaan ja vakiinnuttamaan Språkombud-koulutusta. Siinä kielenoppijoiden työtovereista koulutetaan kielilähettiläitä eli eräänlaisia kielimentoreita. Järjestelmän on kehittänyt ammattiyhdistysten rahoittama järjestötoimija (Vård och omsorgs college). Valtio korvaa työnantajille työntekijöiden opiskelupäivät. Koulutus on kaksitasoinen: kursitusta annetaan kielilähettiläskouluttajille, jotka edelleen kouluttavat työpaikkojen tiimeistä valittuja henkilöitä kielilähettiläiksi. Kielilähettiläät muodostavat verkoston, jota koulutusjärjestelmä tukee. Johdon rooli on todettu työpaikoilla aivan keskeiseksi, ja johdolle on myös järjestetty lyhyt perehdytys kielitietoiseen toimintaan. Kielilähettilään tehtävänä on ennen kaikkea ylläpitää työpaikan kielitietoisuutta ja huolehtia siitä, että ruotsia toisena kielenään puhuvat tiimiin saapuvat tulokkaat saavat jatkuvaa kielellistä tukea työtovereiltaan. Heidän tilannettaan ymmärretään myös kielellisen vuorovaikutuksen kannalta. Koulutus on kehitetty täydennyskoulutukseksi sopivaksi monimuoto-opiskeluksi, joka vie vain joitakin työpäiviä tietyllä ajanjaksolla ja palvelee samalla kielilähettilästoiminnan työpaikkakohtaista toteutusta.³⁹⁷

Mm. Kielibuusti-hanke kokoaa parhaita käytänteitä ja on mukana tutkimus- ja kehitystyössä, jotta työpaikoilla tapahtuvan kielituen käytäntöjä voidaan laajentaa ja vakiinnuttaa. Hankkeen piirissä on puhuttu kielimentoritoiminnasta. Hanke on kehittänyt kielimentoroinnin mallia ja kielityöpajoja yhteistyössä HUSin kanssa,³⁹⁸ ja kielimentorijärjestelyt on tarkoitus jatkossa vakiinnuttaa HUSin omilla resursseilla. Eri toimijoiden ja hankkeiden käytänteet poikkeavat jossain määrin toisistaan. Muita käytettyjä termejä ovat mm. kielikummi ja työpaikan kielituki. Olennaista on, että

397 Koulutus kestää neljän kuukauden jakson, mutta vie noin viikon työmäärän. Lähitapaamisia on neljä, ja lisäksi on tehtäviä, verkkokursseja ja havainnointia työpaikalla. Johtajille on kaksi kolmen tunnin etäopetusseksiota. Vård och omsorgs college: [Konceptet språkombud och språkombudsrollen](#).

398 Ks. [Tukea työkielen oppimiseen](#). *Husari* 2023.

vertaistuki työtiimien muilta jäseniltä on lopultakin arjessa toimivinta ja välttämättöntä, mutta vertaiset kaipaavat opastusta kielituen antamiseen ja kielellisen vuorovaikutuksen roolin ymmärtämiseen. Kielituki täytyy myös ottaa huomioon heidän työnsä järjestelyissä. Haasteena on se, että arki hoitoalalla on äärimmäisen kiireistä ja kuormittavaa. Kielen oppimista taas helpottaa se, että uudet työntekijät ovat ammattilaisia ja kielenkäyttö jäsentyy pitkälle ammattitehtävien mukaan. Tarvitaan siis suomenkielisen termistön ja sanontatapojen mallin tarjoamista hoitotilanteissa, joiden ammatillinen sisältö tunnetaan. Sanoittamista helpottavat monet hoitoalan käytänteet, kuten toimenpiteiden selittäminen potilaille niiden kuluessa.

Harjoittelun kielellinen tukeminen on haastavampaa, koska harjoittelija samalla tutustuu hoitotyön käytäntöihin. Toisaalta koulutuksesta tuleva ohjaus ja opiskelun myötä opittava kieli voivat tukea harjoittelua. Olennaista on ymmärtää, ettei pelkkä työn lomassa tuettu kielenkäyttö riitä vaadittavan kielitaidon oppimiseen, vaan ainakin alussa rinnalle tarvitaan kielenopetusta ja ihannetapauksessa kielen asiantuntijan tukea myös työpaikoille. Myös esimerkiksi mobiililaitteisiin voitaisiin kehittää kielellistä tukea mm. erikoisalojen sanaston ja tyyppillisten fraasien muodossa. Mobiilitukeen tähtääviä tutkimus- ja kehityshankkeita on toteutettukin. Tekoäly ja kielimallit tuovat lisää mahdollisuuksia entistä yksilöidympään kielitukeen. Tosin hoitoalalla on törmätty esimerkiksi siihen, ettei tutkijoilla ole ollut pääsyä vaikkapa Apottiin tai vastaaviin sähköisiin järjestelmiin. On tärkeää, että yksityisyyden suojaan, tekijänoikeuteen tai liikesalaisuuteen liittyviin ongelmiin haetaan rakentavat ratkaisut.

Sotealalla on kiire saada toimivia käytänteitä levitettyä ja vakiinnutettua organisaatioiden laajuudelta ja sovitettuna eri yksiköihin ja organisaation eri tasoille. Tähän tarvitaan resursointia, siis aikaa ja rahaa. Täytyy ratkaista, tuleeko rahoitus yksin hyvinvointialueilta vai olisiko tehokkaampaa, että esimerkiksi ELY-keskuksilla tai vastaavilla olisi yhtenäinen koko työelämää koskeva kielituen rahoitusmalli. Oppisopimuskoulutukseen toivotaan kieliosiota, joka mahdollistaa välillä keskittymisen kielitaidon vahvistamiseen. Valtion olisi syytä myös uudistaa pätevyysjärjestelmää niin, että kevyemmät pätevyysmuodot kuin uuden tutkinnon suorittaminen tulisivat ensisijaisiksi. Ajankohtainen on myös esimerkiksi ukrainalaisille suunnattava TUVA-kotoutumiskoulutus, johon kuuluu sotealan koulutukseen valmistautuminen. Ammattiliitot pyrkivät saamaan työehtosopimukseen kirjattua työnantajan vastuun riittävän kielitaidon oppimismahdollisuuksista.

Soten tukipalveluihin kuuluvat myös esimerkiksi kuljetuspalvelut. Niissä työskentelee paljon ihmisiä, joiden äidinkieli ei ole suomi. Myös heidän kielitaitonsa tukeminen on palvelujen onnistumisen edellytys. Kysymys on myös riittävästä ymmärryksestä sote-palveluista ja asiakaskunnan erityistarpeista.³⁹⁹

5.3.3 Kielen laatuun liittyvät seikat

Oma lukunsa on käytetyn kielen laatu. Sotealalla kielenkäyttö vaihtelee tilanteittain. Kaikkineen se kuitenkin muodostaa monimutkaisen yhtälön. Eri professionissa toimivien ammattilaisten hyvinkin erikoistunut kieli täytyy saada erilaisissa tilanteissa vuorovaikutukseen tavallisen arkipäivän yleiskielen ja maallikoiden ymmärryksen kanssa. Lisäksi alalla kohdataan runsaasti haavoittuvuutta, myös kielellistä esimerkiksi silloin, kun asiakkaina on erityisryhmiin kuuluvia. Toisaalta kuka tahansa on haavoittuvassa asemassa monissa potilastilanteissa tai muun elämän kriisin kohdatessaan. Ymmärryskyky voi siis olla koetuksella ilman vaikean kielen tuottamia haasteitakin. Lisäksi varsinkin sosiaalipalveluissa institutionaalinen kielenkäyttö kytkeytyy myös säädös- ja hallintokieleen. Ammattilainen saattaa esimerkiksi jo päätösklausuuleja kirjoittaessaan tietää, ettei asiakas ymmärrä ja tulee kysymään, mitä tämä tarkoittaa. Ymmärrettävästä kielenkäytöstä huolehtimalla voitaisiin päästä merkittäviin kustannussäästöihin, jos voitaisiin vähentää niin kutsuttua häiriökysyntää.

Yksi haastateltu on sotealan vuorovaikutuksen kouluttaja ja kehittäjä. Hän tuo esiin, että sotealalla ei välttämättä tunneta erityisen hyvin kielellisiä oikeuksia lainsäädännön kannalta. Esimerkiksi esteettömyys- ja saavutettavuusdirektiivistä pitäisi olla kootusti tietoa saatavilla sotealan kannalta. Tähän on pyritty esittämällä kielelliseen saavutettavuuteen keskittyneen Ydinasia-hankkeen sivuilla lakikimara.⁴⁰⁰ Tulkkausta käytettäessä ei välttämättä ole tietoa siihen liittyvistä vastuista ja käytänteistä, erilaisista reunaehdoista lähi- ja etätulkkauksessa, erilaisten tulkkien taidoista tai konekäännösten tasosta. Vielä ei myöskään ole tarpeeksi tietoa digitaalisten palvelujen saavutettavuudesta koko hoitoketjussa. Lisää tietoa ja ymmärrystä kaivataan myös siitä, mitä valmiuksia etävuorovaikutuksessa pitäisi olla. Puhelimitse toimiminen on haastavaa silloin, kun on kielellisiä esteitä. Lähivuorovaikutuksessa myös tiloilla

399 Kela-kuljetuksia hoitavilta taksinkuljettajilta vaaditaan 21 tuntia kestävä Taksiliikenteen erityisryhmien kuljettajakoulutus. [Erityisryhmien kuljettajakoulutuksen kuvaus Traficomien verkkosivuilla.](#)

400 Humakin [Ydinasia-materiaalipankki.](#)

on vaikutusta asioimistilanteissa kielellisenkin saavutettavuuden kannalta, esimerkiksi onko valaistus sopiva ja kuinka opasteet toimivat. Asiakkaita pitäisi kuunnella enemmän tilojen ja palveluiden suunnittelussa.

Kaikkiaan sotealalle tarvittaisiin kielellisen saavutettavuuden täydenniskoulutusta. Hyvinvointialueiden resurssipula on kuitenkin johtanut vahvaan priorisoimiseen, jossa täydenniskoulutus jää hänille, varsinkin, jos kielenkäytön roolia kustannussäästöjen mahdollistajana ei ymmärretä. Työaikaa ei osoiteta täydenniskoulutukseen, ei ole hiljaisia tiloja, joissa voisi seurata etäkoulutusta, usein ei edes puhelimia, joita voisi käyttää. Parannuksia ei kuitenkaan saada aikaan ilman resursointia. Viisaasti kohdennettu resursointi myös maksaa itsensä takaisin esimerkiksi vähentämällä häiriökysyntää. Jos asiakas osaa mennä heti oikeaan paikkaan, ymmärtää toimintaohjeet, kuten laboratorio-ohjeet, toimenpiteeseen valmistautumisen, tutkimustulokset, hoito-ohjeet, diagnoosit tai viranomaispäätökset, säästyään uusiutuvilta soitoilta ja kyselyiltä tai uudistuvilta käynneiltä esim. laboratoriossa. Henkilökunnan toiminta tehostuu. Viime kädessä vaikutukset näkyvät ihmisten hyvinvoinnissa ja terveydessä, jos esimerkiksi hoito- ja kuntoutusohjeita noudatetaan alusta asti oikein. Tämänäyttöisiä kokemuksia on jo saatu Satasairaalassa, joka muokkasi kaikille tarjottavat keskeiset potilasohjeensa selkokielelle.⁴⁰¹ Selkokielisille materiaaleille on kaikkiaan valtava tarve myös koulutuksessa ja perehdytyksessä. Laajamittainen sotealan kielen selkeyttäminen on monivaiheinen prosessi, johon tarvitaan useita eri tasoilla toimivia tahoja, kuten Kela ja THL. Kentällä ytimessä on kielen tai viestinnän asiantuntijoiden yhteistyö hoitotiimien kanssa siten, että voidaan myös punnita selkokielen ja selkeän kielen työnjakoa. Erikoisanastoa on joissakin tilanteissa välttämätöntä käyttää mutta kehittäen myös tapoja, joilla ammattikieltä avataan maallikoille. Hyvinvointialueet tarjoavat kuitenkin entistä paremman alustan hyvien käytänteiden levittämiseen ja juurruttamiseen. Hyvinvointialueilla käytänteet ovat vasta kehittymässä, ja tämä tarjoaa myös kehittämismahdollisuuden.

Soteala on hyvin monitahoinen eikä tässä ole mahdollista puuttua sen kaikkiin kielellisiin ulottuvuuksiin. Esimerkiksi pula psykiatrisesta hoidosta liittyy myös kieleen ja vuorovaikutukseen kytkeytyviin kysymyksiin. Mielenterveysongelmia sairastavat eivät välttämättä saa sitä vuorovaikutuksellista kohtaamista ja hoitoa, jota he tarvitsevat. He eivät pääse sanoittamaan omaa tilannettaan. Mielenterveysongelmista puhutaan eri tavalla kuin muista sairauksista, ja tämä heijastuu myös säädösten ja etuuksien tulkintaan. Mielenterveysongelmat voidaan alan järjestöjen edustajan mukaan jättää esimerkiksi vammaisuuden tai työkyvyttömyyden

401 Ks. Pöder 2023, Satusuo 2023, Valkendorff & Vanhatalo (tulossa).

kriteerien ulkopuolelle. Sosiaalipalveluissa toistuvat kysymykset mahdollisuudesta vuorovaikutukseen ja kuulluksi tulemiseen sekä erilaisten kategorioiden määrittelyvalta. Asiakkaan arkikieli voi olla kaukana byrokratian kielestä. Kysymys on myös siitä, missä määrin asiakkaan pitäisi ja miten hänellä on mahdollisuuksia hoitaa asioitaan hallinnonalan ja viranomaisen kielipelin säännöillä. Mitä yhteiskunnan heikko-osaisten osalta tarkoittaa *Kansalliskielistrategian* tavoite siitä, että kansalaiset voivat elää täyttä elämää kansalliskielillä? Tässä tullaan kielen ja vuorovaikutuksen laatuun liittyviin kysymyksiin, jotka kytkeytyvät yhteiskunnan toimintaan. Onko kielellisen osallisuuden tavoitteena myös se, että jokainen voi kokea ymmärtävänsä ja tulevaisuutta ymmärrettäväksi? Hallintolain edellyttämä selkeä, asiallinen ja ymmärrettävä kieli ja saavutettavuuden tulkitseminen myös kielelliseksi saavutettavuudeksi luotaavat syvällisesti tulkittuina yhteiskunnan toiminnan ytimiin.

5.3.4 Selkokielen mahdollisuudet

Selkokieli voi olla keskeisessä asemassa vastattaessa sotealaan liittyviin kielellisiin haasteisiin. Tämä edellyttää kuitenkin sitä, että selkokieli on tuttu ja sen merkitys ymmärretään moniammatillisissa tiimeissä. Tähän tulisi liittyä myös ymmärrys selkokielen ja selkeän kielen työnjaosta, koska kaikkea voi selkeyttää mutta kaikkea ei aina pysty selkoistamaan. Erityisesti potilaspolkujen nivelvaiheisiin tarvittaisiin selkeämpää viestintää. Niissä ilmenee sotealan viestinnän asiantuntijan mukaan usein väärinymmärrystä ja suoranaisia virheitä.

Pohjois-Savon hyvinvointialueella toteutettu saavutettavuuden Ydinasia-hanke on osoittanut, että selkokielen tarve tunnustetaan ja tunnustetaan. Hankkeessa niin asiakkaat ja työyhteisön niin syntyperäiset kuin suomea toisena kielenään puhuvat jäsenet tunnustivat helposti tilanteita, joissa voi soveltaa selkokielen periaatteita. Tällaisia tilanteita ovat esimerkiksi tiedonkulusta huolehtiminen työvuorojen vaihtamisessa ja keikkatyöläisten tullessa ja poistuessa sekä ilmoitustauluilla jaettava tieto. Hankkeessa pilotoitiin ja tarjottiin koulutusta kymmeneen kehittämiskohteeseen. Samalla kehitettiin saavutettavuuden ohjeistusta sotealalle.⁴⁰² Hankkeen tulosten mukaan sotealan ammattilaisilla on kokemusta, jota vasten heidän on helppo nähdä selkokielen tarve ja juurruttaa sitä toimintaansa. Kielen merkitys nähdään myös osana potilasturvallisuutta.

402 Ks. Humakin Ydinasia-materiaalipankki: [Ydinasiat: Kielellisen saavutettavuuden työkalu sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille](#).

Tärkeää olisi kautta linjan juurruttaa selkokielisen viestinnän koulutus osaksi soteammattilaisten tutkintoja. Selkokieli on sisällytetty vakiintuneesti opintoihin noin viidessä ammattikorkeakoulussa ja joillakin ammatillisten opintojen linjoilla. Ammatillisessa koulutuksessa selkokieli on jo sisällytetty osaksi osaamisvaatimuksia mutta ei vielä ammattikorkeakouluissa. Toiminta pitäisi kuitenkin saada vakiinnutettua kautta ammattikorkeakouluverkoston ja ammatillisen koulutuksen. Selkokieli pitäisi saada mukaan myös ylempiin ammattikorkeakoulututkintoihin, koska kehittämistyö on niissä keskeisessä roolissa. Tutkintoihin liittyviä projekteja voitaisiin hyödyntää selkokielisten palveluiden juurruttamiseen hyvinvointialueille. Kielellisen saavutettavuuden ja saavutettavuuden kysymysten ylipäänsä tulisi olla keskeisellä sijalla ylemmissä ammattikorkeakoulututkinnoissa sotealalla.

On myös kokemuksia englanninkielisestä sairaanhoitajakoulutuksesta, jossa selkokieli on integroitu osaksi S2-opintoja ja simulaatioissa tehdään yhteistyötä suomenkielisten opiskelijoiden kanssa. Selkokieli onkin tärkeä portti suomen kieleen ja sitä voitaisiin hyödyntää monikielisten työyhteisöjen toiminnassa ja perehdytyksessä sen lisäksi, että siitä on hyötyä vuorovaikutuksessa asiakkaiden kanssa ja heille suunnatussa viestinnässä. Myös harjoittelun toteuttamista selkokielellä pitäisi pystyä tukemaan, mutta käytännön arkitilanteissa on tällä hetkellä suuria ristiriitoja, koska henkilöstö ei ilman täydennyskoulutusta pysty ottamaan selkokieltä haltuun.

Lääkärikoulutuksenkin osalta on tehty pienimuotoisia kokeiluja selkokielen liittämiseksi lääkärin vuorovaikutustaitojen koulutukseen, ja tästäkin pitäisi saada vakiintunut osa koulutusta. Parin hyvinvointialueen sairaalan ja lääkärinkoulutuksen yhteistyössä on käynnistetty pilottia, jossa testataan selkokielen sisällyttämistä lääkärinkoulutukseen. Kyse on myös asenteiden vähittäisestä muuttumisesta.

Tällä hetkellä tavoitteena on ammattikorkeakoulujen sote-selkokieliverkosto. Aina-kin Savonia-ammattikorkeakoulussa valmistellaan suurta hanketta, jossa olisi mukana muita ammattikorkeakouluja, ammatillisia oppilaitoksia ja hyvinvointialueita. Yhteiskehittäminen tarjoaa kollektiivisen tuen tilanteessa, jossa puuttuu tietämystä, aikaa ja rahoitusta. Työelämän ja koulutuksen täytyy toimia tiiviissä yhteistyössä. Sotelika-verkoston ja myös ammattijärjestöjen avulla pyritään vaikuttamaan toiminnan ja rahoituksen kehyksiin. Toimintaa varten täytyisi kehittää rahoitusinstrumentteja, joiden luomisessa OKM voisi olla keskeinen taho. Alkuun tarvitaan sotealan selkokielen opettamis- ja kehittämishanke, mutta toiminta on saatava pian myös vakiintumaan ja skaalautumaan kautta hyvinvointialueiden ja koulutusverkoston. (Ks. myös lukua 9.4.)

Yhteyksien luominen on ensimmäinen askel. Kehittämistyö ei kuitenkaan onnistu pelkästään oman työn ohessa vaan siihen tarvitaan aikaa ja rahaa. Selkokielen verkosto on ruvennut kehittymään ja myönteinen ilmapiiri selkokieltä kohtaan näkyy laajemminkin. Keskeisten toimijoiden mukaan toimintaa ei enää juurikaan tarvitse perustella, muutos on tapahtunut noin viiden vuoden aikana. Pilotista kättilöiden ja ensihoitajien kanssa toiminta on lähtenyt laajenemaan sotealalle ja sen lähialoille, kuten pelastustoimeen. Koulutusta on annettu hätäkeskuspäivystäjille ja vakiinnutettu pelastusopistoon. Poliisikoulutuksessa on myös jo jonkin verran selkokielen koulutusta. Ammattikorkeakoulujen suomen kielen ja viestinnän opettajien Suvi-verkosto on keskeisessä asemassa toiminnan laajentamisessa ja vakiinnuttamisessa. Sotealat voivat tarjota mallia muille aloille, kuten palvelualoille.

5.4 Suosituksia suomenkielisten palveluiden ja monikielisten työyhteisöjen tueksi

Vuoden 2009 *Suomen kielen tulevaisuus* -toimintaohjelmassa suositellaan suuria yrityksiä laatimaan kielistrategia. Julkisen vallan toivotaan palkitsevan yrityksiä, jotka huolehtivat siitä, että käännöspalvelut ja suomen kielen tarkistus ovat ammattilaisten käsissä, ja jotka pitävät toiminnassaan huolta suomen kielen opetuksen järjestämisestä ja suomen kielen ylläpidosta. Työyhteisöihin otetaan kantaa suosittelemalla yrityksiä huolehtimaan suomen kielen kirjallisen ja suullisen taidon ylläpidosta järjestämällä työntekijöille oman alan tekstien ja vuorovaikutustilanteiden koulutusta. Nämä suositukset eivät ole menettäneet merkitystään.

Kielikertomuksessa esitetään pääpiirteissään samansuuntaiset suositukset kuin tämän selvityksen tausta-aineistosta on noussut esiin. Kielikertomuksessa esitettyjä palvelujen kielelliseen saavutettavuuteen liittyviä suosituksia on mainittu toisaalla tässä raportissa.

Kansalliskielten oppiminen liittyy olennaisesti maahanmuuttajien kotoutumiseen. Jotta suomen tai ruotsin kielen taidon hankinta ja kartuttaminen työelämässä onnistuu, tarvitaan sekä uutta tietoa kielenoppimisen mahdollisuuksista työpaikoilla, että työpaikoille tarjottavaa tukea, malleja ja resursseja. -- Olisi kuitenkin tärkeää panostaa kaikkien maahanmuuttajien suomen kielen tai ruotsin kielen opetukseen.⁴⁰³

403 Kielikertomus 2021, 114.

Suomen kielen taitoon panostaminen on syytä nähdä tuottavuutta ja työn tehokkuutta lisäävänä toimenä niillä työpaikoilla, joissa suomi on yksi palveluiden, toiminnan tai työyhteisön kielistä. Yllä mainittujen lisäksi ja täsmennykseksi esitetään seuraavat suositukset:

Palvelut

Tiedonkeruu, lainsäädännön selvitystarpeet ja valvonta:

- Koska ajantasaista kuvaa on mahdoton muodostaa muun saatavissa olevan tiedon perusteella, tarvitaan joukkoistava tiedonkeruu, jossa kansalaiset voivat tuoda esiin kokemuksiaan palveluiden kielellisestä toimivuudesta. Tiedonkeruujärjestelmä voidaan rakentaa luvussa 8 ehdotettavan kielitilanteen seurantajärjestelmän osaksi.
- Palveluiden kielellisestä toteutumisesta tarvitaan lisää tutkimusta. Oma tutkimus- ja kehityshankkeensa olisi esimerkiksi kansalliskielten käyttö ja kielen laatu yksityisen hoitaessa julkista palvelutehtävää sekä nk. välttämättömyyspalveluiden kielet ja kielenkäyttö.
- On syytä päivittää lainsäädännöllinen selvitystyö, jossa tarkastellaan nykyistä lainsäädäntöä laajempaa mahdollisuutta sisällyttää kansalaisille tarjottavien palvelujen palveluntarjoajille velvoite tarjota palvelua suomen kielellä. Velvoite ei voi kohdistua jokaiseen asiakaspalvelussa työskentelevään henkilöön vaan siihen, että suomenkielistä tietoa on jossain muodossa saatavilla keskeisistä seikoista. (Ks. lukua 9.1.) Yllä mainittu seurantadata toimisi taustamateriaalina, jota vasten lainsäädännön tarvetta voitaisiin arvioida.
- Eryityisesti nk. välttämättömyyspalvelujen ja haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden palvelujen tuottamisessa ja valvonnassa on kiinnitettävä huomiota siihen, että suomenkielisille asiakkaille kohdennetussa vuorovaikutuksessa ja viestinnässä käytetään asiallista, ymmärrettävää ja selkeää suomen kieltä ja tarvittaessa selkokieltä.
- Käyttö- ja turvallisuusohjeissa sekä muissa teksteissä, joita lainsäädäntö edellyttää suomenkielisinä, on myös valvovien viranomaisten syytä kiinnittää huomiota siihen, että teksti on selkeää ja ymmärrettävää. Suomenkielisyyden vaatimusta eivät täytä epäluontevat konekäännökset, joiden kieliasu on virheellinen, sanasto epätäsmällistä ja joissa voi olla ymmärrettävyyden ja asiasisällön kannalta suorastaan virheitä. Kielimallien kehittyessä automaattisesti tuotettujen tekstien laatu paranee, mutta niiden oikeellisuus ja ymmärrettävyys vaatii tarkistamista.

Palveluntarjoajat:

- Palvelualalle kaivataan enemmän kielitietoisuutta. Sääntelyn enimmäkseen puuttuessa muualla kuin julkishallinnon palveluissa toimet ovat vapaaehtoisuuden varassa, mutta koulutus on avainasemassa selkeään ja esim. eri-ikäisille ihmisille ymmärrettävään ammatilliseen vuorovaikutukseen harjaantumisessa.
- Seuraavissa kohdissa julkisten palvelujen vaatimuksia ja valvontaa voidaan tiukentaa, mutta mainittuja seikkoja olisi suositeltavaa ottaa huomioon myös muissa palveluissa varsinkin, jos palvelu on tarkoitettu kaikille:
- Digitaalisissa palveluissa on kiinnitettävä erityistä huomiota kielelliseen saavutettavuuteen. Palvelun ei pitäisi koskaan olla pelkästään digitaalista, vaan mahdollistaa myös suullinen vuorovaikutus. Selkokieltä on syytä suosia silloin, kun viestitään selkokielen kohderyhmille tai kyse on palveluista, jotka kuuluvat kaikille, sekä tapauksissa, joissa palvelu on pelkästään digitaalisena. Huomiota on kiinnitettävä myös selkokielen palvelun löytymiseen verkkosivustolta. Tämä lähtee jo palvelun nimeämisestä. Nimeämiseen on kiinnitettävä saavutettavuuden kannalta huomiota erityisesti sotepalveluissa lähtien jo hyvinvointialueiden nimistä.
- Syrjivyysspektri on otettava huomioon arvioitaessa palveluja ja lainsäädännön kiristämisen tarvetta. Syrjivyyttä voi toteutua heikkona kielellisenä saavutettavuutena, jos palvelun kieli on liian vaikeaselkoista käyttäjille. Yksinomainen englanninkielinen palvelu on Suomessa syrjivää, mikäli palvelua ei ole kohdennettu englannin kielen taitoisille.
- Sote-palveluissa suomen kielen asema on turvattava siten, että potilas tai asiakas voi tosiasiallisesti olla vuorovaikutuksessa ja saada tietoa ymmärrettävällä suomen kielellä.

Monikieliset työyhteisöt

Valtion tukijärjestelmät ja koulutus:

- Työnantajille tarjotaan vakiintuneet mallit monikielisten työyhteisöjen kielitietoiseen toimintaan, vertaisten tarjoamaan kielitukeen työpaikoilla ja tarjolla olevaan kielikoulutukseen. Kielibuustin ja vastaavien portaalien kautta jaetaan tietoa sekä monikielisyyden mahdollisista käytänteistä että itseopiskelumahdollisuuksista, kuten verkkokursseista ja mobiili- yms. sovelluksista. ELY-keskukset tai vastaavat ja kunnat ottavat aktiivisen roolin tiedon levittäjinä.
- Esimerkiksi ELY-keskuksille tai vastaavalle taholle on syytä kehittää nykyistä parempi rahoituskanava, jolla työpaikoilla ja työaikana tapahtuva kielenoppiminen mahdollistetaan työnantajille. Työpaikkasuomi-palvelua on siis syytä laajentaa, kehittää monipuolisemmaksi ja tehdä paremmin tunnetuksi.⁴⁰⁴
- Kielimentoreiden tms. työpaikoilla annettavan kielituen koulutukseen luodaan vakiintuneet järjestelmät, määritetään vastuutahot ja toimintaan ohjataan riittävät resurssit.⁴⁰⁵Toiminta käynnistetään laajasti monikielisillä työpaikoilla, joissa yhtenä työ- tai palvelukielenä on suomi.
- Työharjoitteluun luodaan vakiintuneet ja riittävästi resursoidut kielituen järjestelyt niitä tarvitseville.
- Käynnistetään kokeilu S2-täydennyskoulutuksesta eri ammattialojen edustajille ja ammattialojen opettajille. Ammattisisältöjen integroiminen kielenopetukseen, kielitietoisuus ja kielituki voi toteutua myös ammattisisällöistä kielen asiantuntijuuteen päin.
- Sotealalla toteutetaan selkokielen koulutuksen ja täydennyskoulutuksen vakiinnuttaminen yhteistyössä hyvinvointialueiden kanssa.
- Hyvinvointialueilla vakiinnutetaan kielellisesti saavutettava viestintä ja vuorovaikutus. Tätä varten varataan riittävät resurssit niin rahoituksen kuin henkilökunnan ajankäytön ja töiden järjestämisen osalta. Soteala toimii esimerkkinä ja tarjoaa hyvien käytänteiden malleja palvelualueille ja niiden koulutukseen.
- Laajemminkin valtio muuttaa kehityksen suuntaa tukemalla yrityksiä, jotka pitävät toiminnassaan huolta suomen kielestä. Kehitetään esimerkiksi kielisertifikaattijärjestelmä yrityksille, jotka huolehtivat

404 ELY-keskuksen [Palveluiden asiasanahaku: Työpaikkasuomi](#).

405 Vakiintuneiden järjestelmien ja verkostojen luomista korostetaan myös Kansainvälisten osaajien Suomi -hankkeen loppuraportissa (Välimäki ym. 2023, 30).

palveluidensa kielellisestä laadusta, suomenkielisten palveluiden saatavuudesta, kielitaitokysymyksistä rekrytoinneissa, henkilöstön kielituesta ja mahdollisuudesta opiskella kieltä työaikana sekä kansalliskielten näkymisestä yrityksen nimissä ja kielimaisemassa. Sertifiikaatin kautta voisi saada valtion tukea kielitietoiseen toimintaan⁴⁰⁶.

- Kielibuustin kaltaisia kielituen jatkuvuuteen tähtääviä ja rakenteita kehittäviä hankkeita tarvitaan myös muille kuin korkeakoulutetuille ammattialoille.

Hyvät käytänteet

- Työpaikoille ja palveluihin kaivataan enemmän kielitietoisuutta. Yhteiskunnan ja organisaatioiden kielitietoisuuden edistäminen on myös toimenpiteenä *Koulutus- ja työperusteisen maahanmuuton tiekartalla 2035*.⁴⁰⁷ Tämä koskee sekä kielen laatua että monikielisyyttä.
 - Asiallinen, selkeä ja ymmärrettävä kielenkäyttö toteutetaan muutoinkin kuin hallintolain edellyttämässä julkisissa palvelutehtävissä. Selkeä kieli ja selkokieli otetaan käyttöön ehkäistäessä syrjivyyttä.
 - Suositaan suomen kieltä yhteisenä kielenä, lingua francana.
 - Monikielisiä käytänteitä suositaan monikielisen työyhteisön epämuodollisessa kanssakäymisessä, varsinkin verrattuna yksikieliseen englannin kielen käyttöön.
 - Soveltuvissa työpaikoissa monikieliset käytänteet juurrutetaan myös varsinaisten työtehtävien hoitamiseen. Apuna käytetään Kielibuustin portaalista ja muista vastaavista lähteistä saatavia ohjeita.⁴⁰⁸
 - Toimivat monikieliset käytänteet toteutetaan suhteessa monikielisiin palvelujen käyttäjiin.

406 Unohtamatta (varsinkaan perinteisiä) vähemmistökieliä, mutta muiden kielten kysymykset rajautuvat tämän raportin ulkopuolelle.

407 2021, 31.

408 Kielibuustin [ohjeet työnantajalle](#).

6 Julkishallinnon kieli ja säädöskieli

Tässä luvussa liikutaan alueilla, joilla yhteiskunta ja valtiovalta voivat suurimmin vaikuttaa kielitilanteeseen niin lainsäädännön kautta, julkishallintoa ohjeistamalla kuin resursseja jakamalla. Virkakielityön lisäksi käsitellään säädöskielen muovautumisen ketjua, joka usein alkaa EU:n toimielimissä. Paikoin on tapahtunut selvää edistymistä sitten vuoden 2009 *Suomen kielen tulevaisuus* -toimintaohjelman. Kielitietoisuus ei kuitenkaan vielä läpäise julkisen hallinnon toimintaa. Asennoitumisessa kaivataan muutosta, jotta kieleen liittyvät kysymykset ja asiantuntijuus olisivat mukana niin lainvalmistelussa kuin palvelumuotoilussakin prosessien alusta lähtien. Kyse ei ole pelkästään tekstien kieliasun viimeisteleminen, vaan yhteiskunnan ja hallinnon toiminta tapahtuu kielen avulla ja sen kautta. Kyse on siis toimintojen sujuvuudesta ylipäänsä.

Kansalaisen kannalta kyse on oikeuksien toteutumisesta ja aktiivisen kansalaisuuden mahdollisuuksista. Kieli on keskeinen asia osallisuudessa ja yhteiskunnallisessa vakaudessa. Demokratian toimivuus nojaa pohjimmiltaan kielellisen vuorovaikutuksen ja ymmärtämisen mahdollisuuteen. Ihmisten yhdenvertaisuuden toteutuminen on usein kielen varassa, samoin kuin mahdollisuus osallistua yhteiskuntaan sen täysivaltaisina jäseninä.⁴⁰⁹ Hallinnolla, sitä kohtaan tunnetulla luottamuksella ja hallinnon toimivuudella on suuri vaikutus sisäiseen turvallisuuteen yhteiskunnassa.

Kielilain (423/2003) lähtökohtana on, että jokaisen oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja hyvään hallintoon taataan kielestä riippumatta, ja että yksilön kielelliset oikeudet toteutetaan ilman, että niihin tarvitsee erikseen

409 Kotus korosti kielen roolin huomioimista [puheenvuorossaan Kansallisen demokratiaohjelma 2025:n aloitustapaamisessa](#) (14.2.2020). Ohjelmatyön alkuvaiheessa määriteltiin vaikuttavuustavoitteisiin kuuluikin, että hallinto viestii käyttämällä selkeää kieltä. Seurantatiedon arvioissa toimenpiteiden vaikuttavuudesta todetaan, että viranomais-toiminnan selkeää ja selkokielisyyttä tulisi kehittää. Suomen kielen rooli ei kuitenkaan muuten nouse esiin ohjelmassa. (Kansallinen demokratiaohjelma 2025. Seurantatiedon raportti 2023, 29, 32.) Jatkossa tarvittaisiin demokratiaohjelma, joka sisältäisi kannanoton kielitutkimuksen hyödyntämisestä demokratian toteutumisen seurannassa.

vedota. Viranomainen voi myös antaa parempaa kielellistä palvelua kuin kiellaisissa edellytetään.⁴¹⁰

Kielikertomuksessa viitataan oikeuskanslerin kantaan, että perustuslain osallisuuden liittyvät säännökset ovat selkeästi kieleen sidottuja. Kieli on oikeuden ymmärrettävyyden perusta – oikeusvaltiossa laki on ennakoitavaa, julkista ja yleisesti saatavilla olevaa. Kielellisten oikeuksien toteutumatta jääminen tai vieraannuttava kieli estävät siten osallisuuden, oikeusturvan ja hyvän hallinnon toteutumisen.⁴¹¹

Tätä lukua varten on haastateltu useita virkakieliverkoston (ks. alla) jäseniä sekä Kotuksen erityisasiantuntijoita. He korostavat, ettei suomalaisen kielipoliittisen keskustelun olisi syytä keskittyä vain kielen aseman ja käyttöalan tarkasteluun. Muut kielipoliittikan osa-alueet jäävät usein vaille riittävää huomiota. Kielilainsäädännöksiin usein kutsutaan vain sitä osaa lainsäädännöstä, joka koskee kielen käyttöalaa. Sen lisäksi on paljon erilaisia lakeja, jotka koskevat myös kieltä, vaikka yhteys ilmaistaan usein epäsuorasti. Hallintolaissa asiallisen, selkeän ja ymmärrettävän kielen edellyttäminen on sanottu suoraan, mutta kielenkäyttöön liittyviä seikkoja on myös esimerkiksi hyvinvointialueita koskevassa laissa ja siinä mitä edellytetään potilasasiakirjoista. Myös tietosuojasetus asettaa paljon vaatimuksia kielelle. (Ks. lukua 9.1.1.) Lainsäädännössä perusteleminen ylipäänsä viittaa epäsuorasti kieleen. Kielenkäyttö on lakien toteutumisessa keskeisessä asemassa. Monet asiat ovat myös kielellisiä, kuten kuulemiseen liittyvät kysymykset ja suuri osa siitä mitä lainsäädäntö koskee.

6.1 Selkeä virkakieli

Vastuu kielen laadusta jakautuu eri hallinnonaloille. Esimerkiksi paikannimilain saamista Suomeen on estänyt se, että asia jakaantuu usean eri ministeriön vastuualueelle eikä mikään ministeriö ole ottanut asiaa edistääkseen. Tarvittaisiin myös pohdintaa siitä, mikä on kieltä säätelevän lainsäädännön asema ylipäänsä ja kielen laatua koskevan erikseen, ja mitä seuraa niiden noudattamatta jättämisestä. Lisäksi tarvittaisiin systemaattista seuranta siitä, miten kielen laatua koskeva lainsäädäntö toteutuu. Lakeja tärkeämpiä ovat kuitenkin usein kielelliset käytännöt. Keskeinen kysymys on, miten niihin vaikutetaan. Kyse on myös resursseista.

⁴¹⁰ Kielikertomus 2021, 55.

⁴¹¹ Kielikertomus 2021, 70, Valtioneuvoston oikeuskanslerin kertomus vuodelta 2018, 12.

Hyviä pyrkimyksiä on runsaasti. Valtioneuvosto on antanut valtionhallinnolle tehostetun viestinnän ohjeet viestinnästä normaalioloissa ja häiriötilanteissa.⁴¹² Niissä neuvotaan huomiomaan kielilaki kaikessa viestinnässä, saavutettava viestintä ja mahdollisuuksien mukaan selkokieli, kansalliskielten sekä keskeisissä asioissa vähemmistökielten ja englannin käyttö.⁴¹³ Ohjeissa mainitaan myös viestinnän ymmärrettävyys, jota luonnehditaan hallintolain mukaisesti asialliseksi, selkeäksi ja ymmärrettäväksi kieleksi. Koronaviruspandemia nopeutti viestintäkäytäntöjen päivityksiä ja osoitti ymmärrettävän viestinnän merkityksen.⁴¹⁴

Virkakielen kehittämisessä on Kotuksen erityisasiantuntijan mukaan syytä nostaa esiin selkeyden ja ymmärrettävyyden lisäksi kielen monifunktioisuus, asiallisuus, kielellisten tuotosten ja niihin johtavien toimintatapojen suhde sekä kieli osana palvelupolkuja. Tekstityöt eli tehtävät, joihin liittyy tekstien tuottamista ja niiden hyödyntämistä, ovat keskeisiä kaikkialla yhteiskunnassa. Tekstityö on tähän asti vain lisääntynyt, jopa hallitsemattomasti.⁴¹⁵ Tekstityö voi muodostaa esteen työllistymiselle ja suomen kieleen osalliseksi pääsulle. Tämä koskee erityisesti niitä, joille suomi ei ole äidinkieli, mutta myös niitä, jotka eivät koulutusjärjestelmässä onnistu hankimaan hyvää pohjaa kirjalliseen ammatilliseen kielenkäyttöön. Tekstitaitojen osalta haasteet koskevat laajasti myös äidinkielistä suomen puhujia.

Kielen käytänteissä toiminta kohtaa institutionaaliset kehykset: se miten toimitaan, tapahtuu instituution resurssien mahdollistamissa rajoissa. Tällaisia kehyksiä asettaa lainsäädäntö, mutta myös tekniset ja tilankäyttöön liittyvät aikapaikkaiset ratkaisut sekä toimintakulttuuri. Taustalla on rakenteisiin ja asenteisiin liittyviä kysymyksiä. Kielen asiantuntijoille ei juuri ole paikkaa hallinnon järjestelmässä eikä palvelujen kehittämisessä, esim. palvelumuotoilussa. Kieleen panostamista ei ole kokeiltu laajamittaisesti hallinnon kehittämisessä. Samantyyppisiä ongelmia esiintyy haastateltujen asiantuntijoiden mukaan jatkuvasti eri puolilla, joten kieleen kannattaisi kohdistaa huomiota ja resursseja.

412 Valtioneuvosto 2023: [Avoimesti ajassa – Valtionhallinnon viestintäsuositus 2023](#); Kielikertomus 2021, 60.

413 Selkokieli ja selkeä kieli tärkeinä julkishallinnon resursseina ja niiden kehittämisen tarve nousee esiin myös Laitisen ym. (2023, 40) suorittaman kyselyn avovastauksissa. Raportissa esitetty selkeän kielen selitys voi herättää kysymyksiä. Selkeällä kielellä tarkoitetaan selkeästi käytettyä yleiskieltä. Raportin muotoiluun on todennäköisesti vaikuttanut englanninkielinen termi *plain language*. Sille on hyväksytty ISO-standardi, josta on julkaistu myös suomennos *Selkeä kieli*. ISO24495-1:2023.

414 Kielikertomus 2021, 62.

415 Ks. esim. Tiililä 2011, 2017b, 6–8.

Hallinnon kielen kehittämistä voivat myös estää yhteiskunnassa yhä tavalliset suppeat ja teoreettisesti paikkansapitämättömät käsitykset kielestä: Valtionhallinnosakin kieli saatetaan nähdä vain teknisenä välineenä tai vain tekstin pintatasona, jota voidaan korjailla. Kieli on kuitenkin syytä nähdä myös prosessina ja toimintana. Asennetyö on siksikin tärkeää. Suomessa julkishallinnon palveluissa mennään asiantuntijoiden mukaan enemmän byrokratia edellä kuin esimerkiksi Ruotsissa, jossa vastaanottajan huomioinen on ensisijaisempaa, joten mallia lukijan huomioimiseen voisi ottaa myös ruotsinkielisestä viestinnästä. Perehdytysmateriaaliksi viranomaiskieleen ja sen eri ulottuvuuksiin sopivat Kotuksen tekemät Hyvän virkakielen verkkokurssit.⁴¹⁶

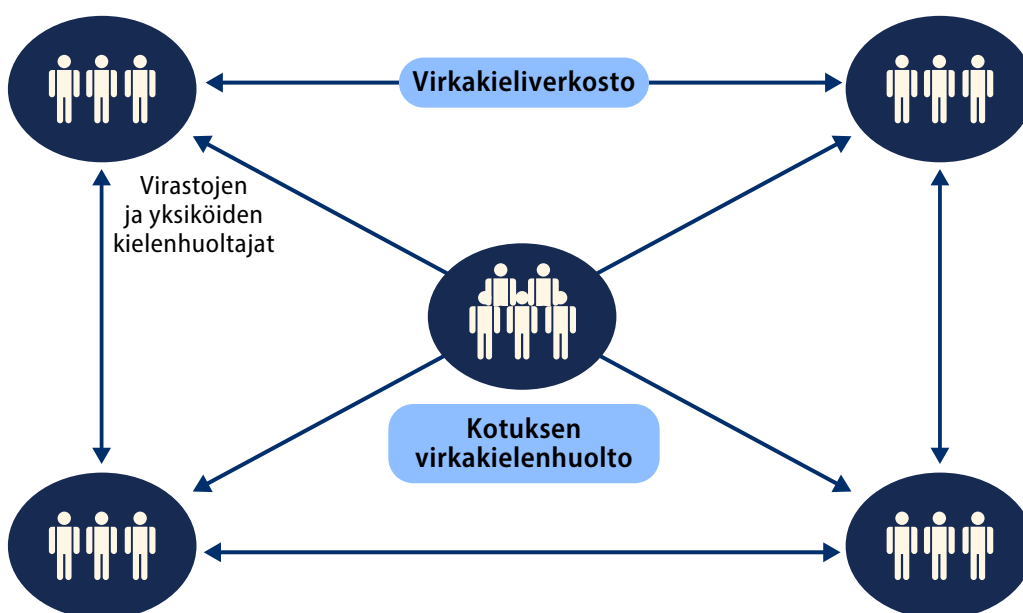
Julkishallinnossa on asenteiden ja käytäntöjen tasolla tapahtunut myös paljon kehitystä. Ainakin Kela, Verohallinto, Tulli sekä Digi- ja väestötietovirasto ovat palkanneet kielen asiantuntijoita. Tavoitteeksi onkin syytä asettaa se, että organisaatiolla on oma kielen asiantuntijansa, koska organisaation sisällä tunnetaan prosessit ja käytänteet ja voidaan olla mukana kehitystyössä yhdessä substanssiasiantuntijoiden kanssa.

Virkakielityöhön on Suomessa hahmottunut kolmiportainen toimintamalli, jossa kentällä organisaatioissa toimivat kieli- ja tekstiasiantuntijat ovat verkostoituneet virkakieliverkostoksi (kuvio 12). Julkishallinnon virkakieliverkostossa on yli 130 jäsentä. Sen aktiivisena ytimenä toimii eduskunnan virkakielityöryhmä. Kotimaisten kielten keskus eli Kotus on virkakieliyhteistyön solmu ja organisaattori. Se johtaa virkakieliryhmää, joka toimii myös virkakieliverkoston ohjausryhmänä ja jossa on edustus muun muassa eduskunnasta ja virkakielityössä keskeisistä ministeriöistä, niistä valtion virastoista, joissa on oma kielenhuoltaja, sekä Kuntaliitosta ja Selkokeskuksesta.⁴¹⁷ Kotus toimii yleisellä tasolla hyvän virkakielen ja virkakielityön asiantuntijana. Organisaatioiden asiantuntijat tarvitsevat tuekseen Kotuksen kielenhuoltoa ja infrastruktuuria (ks. luku 8). Kieleen kohdistuva kehitystyö on osaltaan julkishallinnon uuden strategian korostamaa siiloutumisen vähentämistä ja yhteistyötä.

416 Saatavilla valtionhallinnon yhteisellä oppimisolustalla E-oppivassa: [Hyvä virkakieli -verkkokurssit](#).

417 Mallin voisi siis nähdä myös neliportaisena, mutta selvyiden vuoksi virkakielityöryhmä on jätetty pois kuviosta 12.

Kuvio 12. Julkishallinnon virkakielityön kolmiportainen malli. Kuvion kulmissa näkyvät hahmot edustavat virastojen kieliasiantuntijoita, jotka ovat mukana toiminnan ja palvelujen kehittämisessä. Toisen tason muodostaa virkakieliverkosto, joka koostuu näistä eri tahoilla toimivista kieliasiantuntijoista ja muista tekstityön ja palveluvuorovaikutuksen ytimessä työskentelevistä. Kolmannella tasolla virkakielityön ytimen muodostavat Kotuksen virkakielenhuoltajat sekä ylipäänsä Kotuksen kielellinen erityisasiantuntemus, jotka tarjoavat konsultointia, neuvontaa ja tietoa niin virkakieliverkostossa kuin sen yksittäisille toimijoille ja tahoille. (Kuvio Antti Kanner.)

Kelan ja muiden virastojen kielenhuoltajat korostavat Kotuksen virkakielenhuolto-tiimin työtä oman työnsä selkärankana. Kotus on muualla toimiville kielenhuoltajille välttämätön: se tuottaa päivittäiset työkalut, sanakirjat ja ohjeistot. Isommissa asioissa Kotuksesta saa taustatietoa laajempiin kysymyksiin. Kotuksen materiaalit saavat kiitosta sidosryhmiltä. Virastojen kielenhuoltajat toteavat suorastaan, ettei heidän työnsä onnistuisi ilman Kotuksen tietotaitoa. Kotuksen resurssit ovat kuitenkin vähentyneet, mikä näkyy yhteisten palaverien ja kehittämistyön vähenemisenä. Pelkkää koulutusta ei pidetä ratkaisuna kielenhuollon tarpeisiin.

Tätä jaksoa varten on kuultu useita virkakieliverkoston jäseniä ja Kotuksen erityisasiantuntijoita. Keskusteluissa ja muussakin taustamateriaalissa jaetaan esiin tulleet huolet ja kehitysidealit. Hyvän virkakielen toimintaohjelmaa vuodelta 2014 pidetään hyvänä ja toivotaan, että se saataisiin kokonaisuudessaan käytäntöön. Toimintaohjelma voitaisiin myös päivittää ja sitä voisi laajentaa hyvän

viranomaisvuorovaikutuksen toimintaohjelmaksi, koska viranomaisten ja asiakkaiden vuorovaikutus muuttuu voimakkaasti palvelujen sähköistyessä. Suomen kielen asiantuntijoiden anti voisi olla paljon laajempi, kyse ei ole pelkästään kielenhuollosta. Esimerkiksi Kotuksen erityisasiantuntija on ollut mukana sähköisten palvelujen laatukriteerejä esittävässä työryhmässä. Laatukriteeriksi esitetään, että kielen asiantuntija arvioi palvelujen kielen. Asioimistulkkauksen asiantuntijat voisivat toimia Maahanmuuttovirastossa ja sisäministeriössä, vuorovaikutuksen asiantuntijat palvelujen kehittämisessä. Virastoissa usein kääntäjät ovat ainoita kielen ammattilaisia, ja he kiinnittävät huomiota myös käännettävän suomenkielisen tekstin laatuun. On todettu, että käännösprosessi ruotsiksi parantaa myös suomenkielisten lakien ja muiden tekstien kieliasua.

Tekstien tuottaminen läpäisee hallinnon ja julkiset palvelut. Sähköiset järjestelmät ovat olennaisesti kielellisiä. Tekstejä syntyy myös puoliautomaattisesti tai automaattisesti erilaisia tekstinpätkiä eri lähteistä yhdistellen. Esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon tietojärjestelmän Apotin yhteenvedot ovat vaikeasti luettavia. Kaikkien tällaisten viranomaistoimintojen ja palvelujen yhteydessä täytyisi olla kielen asiantuntijoita mukana kehitystyössä. Kehittäminen vaatii puuttumista kielellisiin käytäntöihin. Tällöin keskeiseksi nousee kysymys, kenellä on statusta muuttaa tekstejä. Tekstilajin muuttamiseen pystyvät alan kokeneet asiantuntijat. Tietojärjestelmät liittyvät nykyisin kaikkeen työhön, joten on tarve tarkastella sitä, miten ne palvelevat tekstityötä. Tietojärjestelmät välittävät myös eri ammattiryhmien välillä. Vuorovaikutukseen vaikuttavat erilaiset erikoiskielet ja vakiintuneet diskursiiviset käytännöt. Esimerkiksi Kelassa pyritään parantamaan vuorovaikutusta lääkäreiden ja etuus-käsittelijöiden välillä. Monet kielelliset käytännöt ovat huonosti tunnistettuja, jolloin niihin on myös vaikea vaikuttaa. Tarvitaan siis tutkimus- ja kehitystyötä.

Hallinnon kehittämisen kieli kaipaisi sekin kriittistä tarkastelua. Sitä leimaavat heikot käännökset, englantivoittoinen terminologia ja epäluontevat käännöslainat (esim. *Työ2.Lab*, joka on valtionhallinnon *coworking-tila*, siellä *hostit ja fasilitoijat; tiekartat, kyvykkyydet, omistajuudet, datatalouden tilannehuone, ...*). IT-alan englanti-voittoinen kieli termeineen leviää osin myös hallinnon kieleen. Nimistä nousivat haastatteluissa esiin erityisesti virastojen, yksiköiden, verkkopalvelujen ym. nimet. Rekrytointi-ilmoituksissa tapaa turhaan englanninkielisiä ammattinimikkeitä myös hallinnon virkanimikkeissä. (Ks. myös lukua 9.1.2.)

Suomessa voi joidenkin haastateltavien mukaan puhua digitalisaatiohuumasta. Julkisissa palveluissa tarvitaan kuitenkin aina myös kasvokkaisen palvelun mahdollisuus niille, jotka eivät pysty käyttämään digitaalisia palveluja. Kehitteillä onkin valtion asioimispisteitä keskitetyn kasvokkaispalvelun tarjoamiseksi. Nykyisin kuka tahansa voi kokea ylitsepääsemättömiä vaikeuksia digitaalisten palvelujen äärellä.

Niiden käyttöä voidaan olennaisesti helpottaa, jos kielellisen saavutettavuuden ymmärrystä lisätään ja kunnianhimoa korotetaan palvelujen suunnittelussa ja toteutuksessa. Palvelumuotoilussa tarvitaan tietotekniikan ja kielen ammattilaisten yhteistyötä alusta alkaen. Asiakasymmärrys vaatii ymmärrystä myös kielen kannalta. Kehittämistyön taustalle tarvitaan jäsentynyttä tietoa siitä, kuinka ihmisen toimintaa ohjallaan kielellisesti ja miten tieto jäsennetään. Eri kohderyhmien huomioon ottaminen on vaativaa esimerkiksi sen kannalta, missä määrin tietoa on syytä karsia. Suunnittelussa tarvitaan sekä palveluun että käyttötilanteeseen liittyvää ymmärrystä: Mistä yksittäinen ihminen esimerkiksi tunnistaa, mikä palvelussa on tarkoitettu juuri häntä varten. Kyse ei myöskään pelkästään ole hakemuslomakkeista tai kansalaista koskevista päätöksistä. Taustalla on paljon yhteiskunnan toimintaa koskevaa tietoa, jota pitäisi jakaa myös selkokielellä.

Digitaalisesti myös kerätään ja käytetään ihmisiltä saatavaa tietoa. Usein ollaan tilanteessa, jossa ihmisten kokemukseen liittyvä arkikielinen kielenkäyttö ja sähköisen järjestelmän luokittelut ja tapa muotoilla esimerkiksi kysymyksiä pitäisi saada mielekkäällä tavalla sovitetuksi niin, että kerätty ja käytetty tieto on relevanttia ja oikein ymmärrettävää. Miten onnistutaan siinä, että ihminen kokee, että hänen kertomansa tieto on merkityksellistä? Jos potilaskertomus perustuu kyllä/ei-vastauksiin, se ei ole potilaskertomus. Aluehallintovirastossa (AVI:ssa) on saavutettavuusvalvonnan yksikkö, mutta asiakkaan näkökulmaa kaivataan paremmin esiin jos sen verkkosivuilla. Valvontaan tarvittaisiin myös kielen asiantuntemusta.

Hallintolain vaatimus asiallisesta, selkeästä ja ymmärrettävästä kielestä on ihmisten osallisuuden mahdollistamista. Vaatimus tarkoittaa, että viranomaisten on ilmais-tava itsensä siten, että hallinnon asiakas ymmärtää yksiselitteisesti asian sisällön ja saa asiasta riittävät tiedot.⁴¹⁸ Kielenhuoltotyö on myös haavoittuvien ihmisryhmien osallisuuden tukemista. Haasteena on esimerkiksi se, etteivät asiakkaat aina tun-nista tekstilajeja eivätkä silloin välttämättä osaa toimia oikein tai tulkita tietoa tekstilajin kehyksessä. Sähköisissä palveluissa yhdistyy monia tekstilajeja: tiedon tarjoamista, toiminnan ohjaamista sekä täytettäviä hakemuksia ja lomakkeita. Kan-salaisen pitäisi osata omatoimisesti tulkita niitä. Aikaisemmin asiakasrajapinnassa toimivat viranhaltijat ovat olleet hyviä tietolähteitä. Heiltä on voinut kysyä, miten kuuluu toimia. Sähköisessä asioimisessa on vaarana, että viranomainen muuttuu kasvottomaksi. Kielen kautta kuitenkin mahdollistuu läsnäoleminen inhimillisenä ja läsnäolevana toimijana, jos tätä osataan ilmaista.

418 *Kansalliskielistrategia* 2021, 96.

Kielellinen saavutettavuus ja yhdenvertaisuuden toteutuminen edellyttävät myös työnjakoa selkeän kielen ja selkokielen välillä. *Kansalliskielistrategiassa* yhtenä toimenpiteenä mainitaan selkokielen käytön lisääminen ministeriöiden ja hallinnonalojen toiminnassa sekä selkokielen ja selkeän yleiskielen käyttöön liittyvän osaamisen lisääminen.⁴¹⁹ Virkakielityössä ja avoimen hallinnon strategian ja toimintaohjelman yhteydessä on todettu, että kaiken voi selkeyttää mutta kaikkea ei voi selkoistaa. Suunnitelmissa on ollut selkokieliselvitys, mutta se ei ole toteutunut. Selkokielen vastuut tarvitsevat myös selkeyttämistä. (Ks. lukua 9.4.)

Kuten edellä todettiin, useisiin virastoihin on viime vuosien aikana palkattu ainakin yksi oma kielenhuoltaja. Tätä pidetään tarpeellisena jopa niin, että joka virastossa olisi oma kielenhuoltaja ja suurimmissa kielen asiantuntijoiden tiimi. Virastojen omia kielenhuoltajia tarvitaan, koska he tuntevat hallinnonalan kielen ja käytänteet ja voivat siten toimia mukana kehitystyössä. Kelassa on Suomen suurin kuuden kielenhuoltajan tiimi. Tämä on syytä suhteuttaa siihen, että Kela tuottaa miljoonia tekstejä vuodessa. Tekstit eivät ole kertakäyttöisiä, joten yhden tekstin selkeyttämisellä voi parhaimmillaan selkeyttää miljoonaa tekstiesiintymää. Eniten käydään läpi henkilöasiakkaille meneviä tekstejä, kuten etuuspäätöksiä. Henkilökunnalle on myös tekeillä koulutuskokonaisuus. Suhtautuminen kielenhuoltoon on myönteistä, mutta käytänteiden muuttuminen ottaa aikansa. Kielenhuoltotapa on koulutettava ja vuorovaikutteinen, työpajoissa työstetään virkailijoiden omia tekstejä. Kielen asiantuntijoiden on tärkeää päästä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa mukaan tekstintuottoprosesseihin. Kelassa esimerkiksi uudet verkkohakemukset pyritään tekemään keskusteleviksi, jolloin kysymyksillä ohjatun vuorovaikutuksen avulla on helpompi ylittää kuilu Kelan viranomaisterminologian ja asiakkaan maallikkoymmärryksen ja arkikielen välillä.

Tehty työ saa myös kiitosta tämän selvityksen kyselylomakevastauksissa:

”Esimerkiksi Kansaneläkelaitos toimii hyvin tuottaessaan selkokielisiä etuusesitteitä jopa usealla eri kielellä. Kielenhuollon hyvä vaikutus näkyy ja tuntuu muutenkin laitoksen viestinnässä.”

Tekstien laadun parantamisessa on kysymys myös uskalluksesta. Virkailijat pyrkivät turvaamaan selustansa suhteessa lakeihin, ja tämä voi johtaa siihen, että lain kohtia tai muuta hallintotekstiä kopioidaan suoraan asiakkaille meneviin teksteihin. Tekstiketjuja helpottaisi, jos etuuslait kirjoitettaisiin selkeiksi ja viestittäviksi. Lakien pitäisi ylipäänsä olla paremmin kirjoitettuja. Tilanteen parantaminen alkaisi juristien

419 *Kansalliskielistrategia* 2021, 135.

koulutuksesta ja lainvalmistelun resursseista (ks. lukua 6.2). Virastojen ja viestinnän edustajien pitäisi olla mukana lainvalmistelussa. Ministeriöihin tarvittaisiin kielenhuollon osaamista. Käytännön tekstityössä kulloinenkin substanssilaki ajaa asiallista, selkeää ja ymmärrettävää kieltä edellyttävän hallintolain ohi. Tarvitaan kieleen liittyvän osaamisen parantamista koko tekstien tuottamisen ketjuun. Tekstien koostamiseen kaivataan myös entistä parempaa ymmärrystä eri tekstilajeista, kuten sen osoittamista, mikä on toimintaohje ja milloin esitetään perustelu.

Asiantuntijat ovat helposti liikaa kiinni alansa sanamuodoissa ja erikoissanastossa. Tietty sanamuoto voi olla ratkaiseva, koska sillä viitataan vaikkapa johonkin säädöksen muotoiluun, esim. arvio ”työkyky ei ole vähintään olennaisesti heikentynyt”. Tekstin selustaa varmistetaan toisia asiantuntijoita tai viranomaisia varten. Tämä näkyy myös sosiaali- ja terveydenhuollon teksteissä. Tietyille käsitteille on vakiintuneita termejä eikä niiden käytöstä haluta tinkiä. Kielenhuoltoon liittyy paljon neuvottelua siitä, voisiko asian ilmaista asiakkaalle yleiskielisemmin, asiantuntijatermit kun eivät useinkaan ole asiakkaille ymmärrettäviä. Niitä saatetaan kuitenkin pitää välttämättöminä esimerkiksi muutoksenhaun kannalta. Oikeusturvan kannalta on olennainen kysymys, pitääkö asiakkaan hallita asiantuntijatermistö vai voiko selkeästi perusteltu teksti riittää muutoksenhaussa. Asiantuntijakielen tuottama vaikeus näkyy esimerkiksi Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen ja sosiaali- ja terveysministeriön tuottamissa teksteissä sekä Kanta-palvelussa. Osa lääkärinkunnasta katsoo, että Kanta-palvelussa kuuluukin kirjoittaa vain toisille asiantuntijoille. Kielenhuolto on siis paljolti myös neuvottelua toimintakulttuurista.

Esimerkiksi Kela on saanut hyvää palautetta kasvokkaisesta suullisesta vuorovaikutuksesta asiakkaiden kanssa. Puhelinpalvelussa sen sijaan ei pysty aina varmistamaan, että asiakas on ymmärtänyt oikein. Puhuttaessa kieli kuitenkin mukautuu tilanteeseen ja on tarvittaessa hyvinkin myötätuntoista, vaikkapa kun perheenjäsen on sairastunut tai kuollut. Kokenut virkailija pystyy toimimaan ikään kuin tulkkina hallintojärjestelmän ja sen kielen ja asiakkaan arkikielen välillä. Asiakaspalvelutilanteissa selitetään arkikielellä Kelan sanastoa ja virallisia tekstejä, kuten päätöksiä ja selvityspyyntöjä, esimerkiksi mitä tarkoittaa *ruokakunta* tai *vuokramaksuvelvollisuuden laiminlyönti* tai mihin asiakkaan saama takaisinperintäpäätös perustuu. Yleensäkin lain tulkintoja ja perusteluja täytyy selventää asiakkaalle. Silti viranomaiskieltäkin käytetään, koska asioita voi olla vaikea ilmaista arkikielellä. Välillä taas yhteisen kielen puute edellyttää helpointa mahdollista selkokieltä, myös suomen ja englannin sekoitusta sekä tarvittaessa pelkkää englantia tai tulkkausta. Kulttuurisidonnaisuus täytyy myös huomioida (esim. suoraan silmiin katsominen, kiertoilmaisut ja niiden tulkinta). Asiakkaan arkikielen ja Kelan hallintokielen välistä

selittämistä tapahtuu myös vuorovaikutteisessa verkkopalvelussa. Vuorovaikutusta on myös jonkin verran tutkittu, ja siltä pohjalta pyritään kehittämään esimerkiksi chattibotteja. Osa kehitystyössä mukana olevista toimii ”chattibottikuiskaajina”.

Kielenhuoltajat näkevät myös laajempia ongelmia vaikeiden tekstien taustalla. Virkakieli asettaa haasteita myös yliopistokoulutukselle. Yksi perusongelmista juontaa siihen, että monet opiskelijat eivät koulutusjärjestelmässä saa riittävästi eväitä asiantuntijan tekstitaitojen hankkimiseen (ks. lukua 4). Jopa viestinnän asiantuntijoiden työpaikkahakemuksissa näkyy heikentynyt kirjoitustaito. Tekstitaidot ja kielenhuollon hallitsevia osaajia ei ole tarpeeksi. Koulutusta tarvittaisiin myös tekstin ja visuaalisuuden yhteispelistä, joka on tutkimuksellisestikin vasta nouseva alue. Yliopistotutkintoihin kaivataan enemmän suomen kielen koulutusta ja moniin myös tietoa hyvän virkakielen periaatteista. Yhteiskunta edellyttää vaativia tekstitaitoja. Yleiskielen normien noudattaminen on myös merkki lähteen luotettavuudesta.

Julkisten palvelujen verkkoviestinnästä tarvitaan lisää tutkimusta ja tutkimusperustaista koulutusta. Suullisen vuorovaikutuksen osalta tutkimus- ja kehitystoimintaa on ollut jo pitkään; vastaavaa tarvittaisiin kielenkäytön kannalta myös sähköisestä asioinnista. Jonkin verran yksittäisiä tutkimuksia on käynnissä, esimerkiksi vapaamuotoisista teksteistä tutkitaan Kelaa varten sitä, miten ihmiset sanoittavat kokemuksiaan. Verohallinnossa chattibotteja on kehitetty sen perusteella, miten ihmiset esittävät kysymyksiä. Ylipäänsä olisi tarvetta esimerkiksi kysymyksiä käsittelevään koulutukseen. Arkikielen kategoriat perustuvat tyypillisyyteen ja ovat rajoiltaan neuvoteltavissa. Sähköisen palvelun kysymyksiä olisi tarpeen kehittää toimimaan vastavuoroisesti siten, ettei aina heti päädytä jyrkkiin kyllä/ei-luokitteluihin.

Tärkeä nouseva tutkimusala on esimerkiksi kirjoittamisen sosiolingvistiikka, joka tekee kirjoittamisen prosesseja ja tekstilajeja näkyväksi. Tutkimuksen rahoitusmekanismit eivät erityisesti tue humanistista tutkimusta. Kielentutkimukselle ei ole korvamerkittyä rahoitusta. Kielentutkimus pitäisi saada kehittämisrahoituksen piiriin. Kielentutkijoita tarvitaan paremmin mukaan monitieteisiin, tieteidenvälisiin ja tieteen rajat ylittäviin tutkimusryhmiin, kuten palvelumuotoiluun, hyvän hallinnon kehittämiseen ja algoritmisten systeemien kehittämiseen. Kotuksen erityisasiantuntemusta on aiemmin hyödynnetty urauurtavasti esimerkiksi vakuutuslääkärijärjestelmän kehittämistyöryhmässä, jossa keskityttiin päätösten perusteluihin. Nykyisin kehittämistyötä tehdään mm. yhdessä Kelan kanssa; kirjoitushetkellä meneillään on kyselytutkimus etuuskäsittelijöille.

6.2 Säädoskieli ja EU-kielenhuolto

Hallinnon kielen laadullisiin ongelmiin vaikuttaa usein osittain se, että hallinnon teksteissä lainataan lakien ja asetusten yms. juridista kieltä mm. päätösten perusteluissa. Osa teksteistä esimerkiksi koostetaan vähintään puoliautomaattisesti eri tahoilta tulevista katkelmista, ja osa näistä katkelmista voi olla suoraan tai välillisesti lakikieltä. Toisaalta lainsäädäntö vaikuttaa niin keskeisesti hallinnon taustalla, että sen kieli on vaikuttanut ja vaikuttaa hallinnon kielen tyyliin. Monissa tilanteissa joudutaan myös suoraan tekemisiin säädoskielen kanssa. Monitulkintaiset tai epäselvästi kirjoitetut lait aiheuttavat tulkintaongelmia.

On ammatteja, joissa erikoistutaan lakien tulkintaan, usein jollakin osa-alueella. Demokraattisessa kansalaisyhteiskunnassa on ideaalina, että jopa yksittäinen kansalainen pystyisi suoraan ymmärtämään lakitekstiä. Vaikka maallikko todennäköisesti tarvitseekin juristin apua oikeusjärjestelmän tulkinnallisuuden vuoksi, kuuluu säädoskielen selkeys myös juridiikan tavoitteisiin, ainakin periaatteessa. EU:n lainsäädäntö tuo mukaan monikielisuuden, kääntämisen ja käännöskielen kysymyksiä. Säädoskielellä on väliä, koska se vaikuttaa kansalaisten oikeusturvaan ja sen heijastevaikutukset ulottuvat laajalle. Vaikeasta lainsäädännöstä on vaikea tehdä helppoa tekstiä, mikä näkyy esimerkiksi virkakielessä ja hallinnon teksteissä. Säädoskieli on ennen kaikkea oikeusoppineiden tuotosta, mutta siihen vaikuttaa myös koko lainvalmisteluprosessi ja lakien säätäminen eduskunnan ja EU:n poliittisessa päätöksenteossa.

Lainsäädännön kieleen on aiemmin kohdistettu myös kielenhuollon resurssia. Kotuksessa toimi vuosina 1998–2023 EU-kielenhuoltaja, ja virkakielentutkija ja -huoltaja kommentoivat myös säädoskieltä. Rahoitusleikkausten vuoksi näihin tehtäviin ei ole ainakaan toistaiseksi palkattu uutta henkilöä, vaan kielenhuolto-osaston erityisasiantuntijat toimivat yleisluontoisemmin virkakielen tai yleiskielen kielenhuoltajina (ks. lukua 8). Säädoskieltä käsitellään, jos siitä pyydetään erillistä maksullista koulutusta. Säädoskielenhuollon ammatillinen osaaminen ja kehitystyön jatkuvuus on siis Kotuksessa vaakalaudalla.

Säädoskieltä tutkittiin VNTEAS-rahoituksella tutkimushankkeessa, jonka toteutti Kotuksen johdolla neljä ulkopuolista tutkijaa. Tuloksena esitettiin kysely- ja käytettyvyytutkimuksen perusteella seuraavat viisi suositusta:

1. Lisätään ymmärrettävyyden arviointi säädösten vaikutusarviointiin.
2. Arvioidaan säädösten ymmärrettävyyttä lainvalmistelussa käytettävyydestauksen avulla.
3. Jatketaan säädöskielen lähentämistä yleiskieleen.
4. Tarjotaan tietoa säädöstekstien lukemisesta ja siinä käytettävistä apuneuvoista.
5. Otetaan myös ruotsinkielinen säädösversio huomioon lainvalmisteluprosessin alusta asti.⁴²⁰

Tämän selvityksen kyselyvastauksissa tilannetta luonnehdittiin seuraavasti:

”Kielen ja kielenhuollon asiantuntijoiden palkkaaminen on hyvä käytäntö ja kielellisen laadun tae. Se on samalla satsaamista ennakoivaan oikeusajatteluun, ja sitä kautta valtionhallinto säästäisi muutoksenhakuelinten ja tuomioistuinten resursseissa: osa valituksista johtuu päätösten vaikeaselkoisuudesta. Valtionhallinnon tasolla hyvä käytäntö on vahvistaa Suomen ainoan kieliviranomaisen eli Kotuksen asemaa.”

Tätä jaksoa varten on haastateltu mm. silloista Kotuksen EU-kielenhuoltajaa ja eduskunnan virkakielityöryhmää sekä hyödynnetty kyselylomakkeen vastauksia (suomen kielen kääntämisestä ja tulkauksesta EU:ssa ks. lukua 9.3). EU-kielenhuoltajan tehtävään kuului sekä suomen kielen aseman että suomenkielisten tekstien ymmärrettävyyden tarkastelu. Kielenhuollossa pelkkä tekstinhoito ei riitä, vaan pitäisi pystyä vaikuttamaan käytänteisiin, jotka ohjaavat tekstien tekoa. Kotuksen EU-kielenhuoltaja toimi kontaktihenkilönä EU:n toimielinten kieliasiantuntijoille, juristi-lingvisteille, kääntäjille ja tulkeille. Pyrkimyksenä on ollut vaikuttaa menettelytapoihin ja tehdä tutkimusta suomen kielen asemasta ja tekstien laadusta EU:ssa. Perehdytysvaiheessa säädöskielen asiantuntijaksi koului mm. toiminta kielenhuoltajana neuvoston käännösyksikössä. Toimintaan on kuulunut myös kielen asiantuntijana toimiminen kahdessa lakityöryhmässä. Lainvalmistelussa kieli on työväline, jossa on omia juridiikan sisällä sovittuja merkityksiä. Kielenhuoltajan tehtävä on tuoda esiin, etteivät kaikki ymmärrä profession sisällä sovittuja merkityksiä. Profession sisäpiiristä pitäisi suuntautua laajemmalle yleisölle kommunikoimiseen. Juristien koulutuksessa olisi tärkeää käsitellä eroa ammatin erikoiskielen ja laajemmalle yleisölle viestimisen välillä. Säädösten ymmärrettävyydestä on keskusteltu toistuvasti, mutta asiaan ei ole tartuttu.

420 Fremer ym. 2024, 216–218.

Säädöksistä suuri osa on EU-säädösten täytäntöönpanoa, joten kysymyksenä on myös se, kuinka EU:n monikielinen valmisteluprosessi ja säädösten monikielisyys näkyy suomalaisessa säädöskielessä ja sen huollossa. Kotus otti ennen vuoden 2011 vaaleja tavoitteeksi virkakielen kohentamisen, ja tämä työ on jatkunut *Hyvän virkakielen toimintaohjelmassa* (2014) ja Avoimen hallinnon toimintaohjelmissa.⁴²¹ Ehdotettiin myös ruotsin kielen mallin mukaan säädöskielen lautakuntaa ja säädöskielen huoltajaa oikeusministeriöön, mutta nämä ehdotukset eivät ole menneet läpi. Paremman sääntelyn toimintaohjelma on ollut päivitettävänä.⁴²² Lainvalmistelun laatuun vaikuttavat asiantuntijoiden näkemyksen mukaan aikapula ja niukat resurssit.

EU:n neuvottelijoille sekä Euroopan neuvoston ja EU:n komission jäsenille on tehty kyselykartoitus sekä korpuspohjainen tutkimus EU:n vaikutuksista suomalaiseen säädöskieleen. Kyselyjä on tehty kaikkiaan viisi vuosina 1998–2023 kohderyhmää osin vaihdellen. Vastauksissa yli 80 prosenttia vastaajista katsoo, että EU-tekstit ovat vaikeampia kuin vastaavat muut suomenkieliset tekstit. Yleisimpänä syynä pidetään vaikeaa virkerakennetta.⁴²³ Valmistelu tapahtuu aikataulusyistä yleensä englanninkielisen tekstin pohjalta, vaikka samalla tiedostetaan, että laintulkinnassa nyanssit ovat tärkeitä ja niistä voi kunnolla keskustella lähinnä vain äidinkielellä. Kääntäjät eivät yksin voi tekstiä juurikaan muuttaa, ettei kieliversioiden vastaavuus vaarannu. Englannin suosimista kokouksissa perustellaan sillä, että se on usein kuitenkin välikieli suhteessa muihin EU-kieliin. Työryhmissä kielenä on englanti.

EU:n asetukset ovat sellaisenaan voimassa ja direktiivit pannaan täytäntöön suomalaisella asetuksella. Koska erikielisten versioiden täytyy vastata toisiaan, ei ole aivan yksinkertainen kysymys, tähdätäänkö luontevampaan suomen kieleen vai pyritäänkö EU-tekstiin, jossa vastaavuus esimerkiksi englanninkieliseen tekstiin on suuremmin nähtävissä. OECD:n säädösvalmisteluraportissa todettiin, että suomalaista lainvalmistelua vaikeuttaa EU-säädösten kielellinen hankaluus. Suomenkielissäkin säädöskielessä on havaittavissa EU:lle tyypillinen kielimuoto, eurolekti.⁴²⁴ Kielen roolia ei kuitenkaan aina tunnisteta, vaan sen ajatellaan tulevan automaattisesti mukana.

421 Linkki Hyvän virkakielen toimintaohjelmaan: julkaisu [Kotimaisten kielten keskuksen sivuilla \(PDF\)](#) tai [Valtioneuvoston julkaisuarkistossa](#). Linkki Avoimen hallinnon toimintaohjelmiin: avoinhallinto.fi/toimintaohjelmat

422 [Valtioneuvosto: Paremman sääntelyn toimintaohjelman hankesivu](#); vanhempi versio VNK:n julkaisusarja 8-10/2006) [Paremmman sääntelyn toimintaohjelman lausuntotiivistelmä \(PDF\)](#).

423 Piehl 2008, 2009.

424 Mikhailov & Piehl 2018.

Ohjeistusta on pyritty myös kehittämään. Usealle kielelle on käännetty suomalaisen kielenhuoltajien EU:ta varten laatima opas *Käännetäänkö tekstisi, tulkataanko puheenvuorosi*. Siinä neuvotaan mm. lähettämään esityksen runko ja keskeisiä termejä etukäteen kääntäjille ja tulkeille. Kääntäjien aloitteesta komissiossa on vuosia toiminut Clear Writing -kampanja ja parlamentissa Citizens' Language -kampanja. Euroopan parlamentin, komission ja neuvoston keskinäisen sopimuksen perusteella on myös laadittu valmistelun ohjeet, jotka painottavat kielellistä selkeyttä. Usein kielikysymykset jäävät kuitenkin toissijaisiksi substanssiasioiden rinnalla.

Jos suomen kieltä käytettäisiin EU:ssa lainvalmistelun eri vaiheissa, suomen kielen ilmaisuvarat ja käytetyn kielen laatu paranisivat niin, että lopputulos näkyisi myös säädöskielessä. Suomen kielen käytön merkitystä EU:n päätöksenteon kaikissa menettelyvaiheissa korostaa myös Euroopan parlamentin suomen käännösyksikön päällikkö. Tulkkauksen pyytäminen palvelisi myös suomenkielistä lainvalmistelua. Suomalaiset edustajat ovat yleensä varsin valmiita toimimaan englanniksi, mutta yksinomaisesta englanniksi toimimisesta seuraa myös se, etteivät säädöstekstit ole niin hyviä kuin ne voisivat olla. Suomen kielen laajempi käyttäminen olisi siis kansallinen etu. Äidinkielellä tarkkuus erilaisten vivahteiden, määritelmien ja tulkintojen suhteen olisi parempi. Osa edustajista mielellään käyttääkin suomeksi tulkkaamista juuri tällaisten seikkojen vuoksi ainakin kuunnellessaan muilla kielillä pidettyjä puheenvuoroja. Lainvalmisteluhankkeisiin tarvittaisiin suunnitelma tulkkauksen käytöstä sopivissa vaiheissa.

Myös lähtötekstien laatuun on yritetty kiinnittää huomiota, mutta heikolla menestyksellä. EU-tuomioistuin on todennut, että sillä olisi vähemmän työtä, jos säädöksiä viimeisteltäisiin paremmin. Vaadittu kieltenvälinen vastaavuus kuitenkin rajoittaa myös muutosten mahdollisuutta. Abstraktit käsitteet, läpinäkymättömyys ja tulkinanvaraisuus lisääntyvät, kun lainvalmistelussa käytetään pääosin vain englantia. Suomenkielisiin säädöksiin on ujuttautumassa esimerkiksi sellaisia termejä kuin *call off -varasto* (joka kuitenkin valiokuntakäsittelyssä muutettiin *toimitusvarastoksi*).⁴²⁵

Vieraat kielet vaikuttavat laajemminkin suomen kielen käyttöön EU:n kautta. EU:sta tulee velvoitteita tai esim. uusia järjestelmiä, joissa yhdenmukaisuuden vaatimus on niin vahva, ettei suomen kielen ominaispiirteitä pystytä ottamaan toteutuksessa huomioon. EU-säädökset vaikuttavat myös sanastoon niin, että termit saataan yhdenmukaisuuden nimissä kääntää kaavamaisesti, vaikka kielet ovat erilaisia eikä yhden kielen määräämä ratkaisu välttämättä toimi toisessa kielessä. Esimerkki

425 Kyseessä on toimitusvarasto, johon toisessa maassa oleva toimittaja toimittaa tavarán, joka siirtyy vastaanottajan haltuun, kun hän hakee sen varastosta.

käännöslainasta on termi *raportoiva alustaoperaattori*. Se ei ole suomeksi läpinäkyvä, koska englannin *report*-verbiä vastaisi tässä paremmin *ilmoittaa*-verbi ja koska *operaattori*-sana ei ole suomen yleiskielessä vakiintunut siihen merkitykseen, jota termillä tarkoitetaan. Lyhenteiden ongelmista on esimerkkinä se, että EU-maiden yhteisestä EMCS-järjestelmästä joudutaan suomessakin käyttämään englantiin perustuvaa lyhennettä.

Nykytilanteessa ote suomenkieliseen tekstiin on heikko, käännöksen etenemistä ei välttämättä seurata. Tulkkeja, kääntäjiä tai muita kielen asiantuntijoita tarvittaisiin lainvalmistelutiimeihin mukaan jo alkuvaiheessa varmistamaan tarkan, luontevan ja selkeän suomenkielisen ilmaisun mahdollisuus. Ylitettävänä on kuitenkin sekä aikapula että asennekynnys. Muutosten ajaminen toimintatapoihin on pitkäjänteistä diplomatiata, kumppaneiden etsimistä ja yhteistyötä, yhdessä ideointia ja käytänteiden kehittämistä. Toiminnan jatkuvuudesta ei kirjoitushetkellä ole suomen kielen näkökulmasta takeita. EU:hun pitäisi saada enemmän suomen kielen asiantuntijoita, jotka edistäisivät suomen kielen asemaa ja käyttöä myös strategisella tasolla, ei pelkästään käännöstyössä.

Myöskään eduskunnan nykyistä tilannetta ei pidetä kestäväenä hyvän virkakielen ja selkeän säädöskielen tuottamiseksi. Mietintöjen ja lausuntojen laadinnassa ei ole aikaa kielenhuollolle, ja huolissaan ollaan eduskunnan henkilöresursseista. Kieliasiantuntijan mukanaoloa kaivattaisiin lainvalmistelun alkulähteille ja ministeriöihin. Moniammatillista yhteistyötä tarvittaisiin laajalla rintamalla. Osa asioista pitäisi tulla katsotuksi jo Brysselin päässä ja kääntäjiä hyödyntäen. EU voisi paremmin ohjeistaa säädösvalmistelua myös kielenhuollon osalta. Myös oikeuskielen tutkimusta ja arviointia pitäisi tehdä ja tukea enemmän.

Positiivistakin kehitystä on tapahtunut. Puheentunnistus on helpottanut eduskunnan sihteeristön työhyvinvointia, vaikkei se kokonaan korvaa ihmistyötä. Virkakieliverkoston yhteistyön tiivistäminen ei myöskään välttämättä vaadi lisäresursseja. Eduskunnassa pyritään tunnistamaan ne paikat, joissa kieliasiantuntija voisi olla mukana lainvalmisteluprosessissa, ja kokeillaan kieliasiantuntijan mukanaoloa keskeisissä työryhmätapaamisissa. Tämä on osa pyrkimystä parantaa lainvalmistelun tasoa.

6.3 Suosituksia

Suomen kielen tulevaisuus -toimintaohjelman (2009) suositukset ovat edelleen voimassa. Niiden suhteen on tapahtunut osittaista mutta ei ratkaisevaa edistystä. Suosituksissa ehdotetaan virastoihin luotavaksi järjestelmä, jossa kaikki osallistuvat

säännöllisesti tehtäviensä kannalta tarkoituksenmukaiseen hyvän virkakielen koulutukseen. Tutkimuksen pohjalta esitetään kehitettäväksi välineitä laki- ja EU-kielen sekä hallinnon tekstien laadun parantamiseen, seurantaan ja mittaamiseen. EU-kokouksiin vaaditaan enemmän tulkkausta, joka edistäisi myös suomenkielisten tekstien käyttöä valmisteluprosesseissa. Lisäksi ehdotetaan perustettavaksi kahta valtion kielipalkintoa, toista julkishallinnon organisaatioita ja toista niissä toimivia henkilöitä varten. Viimeistä suositusta paikkaa Vuoden selväsananainen -palkinto. Kotus jakaa sen joka toinen vuosi virastolle tai työryhmälle, joka on edistänyt asiallisen, selkeän ja ymmärrettävän kielen käyttöä. Alkuaan kyse on Selkokeskuksen selkokielen käytöstä jakamasta palkinnosta, ja tähän tarkoitukseen se osoitetaan joka toinen vuosi.⁴²⁶ Alla suosituksia täsmennetään ja laajennetaan:

- Virkakielen yleiseksi kansalliseksi tavoitteeksi asetetaan kielellinen yhdenvertaisuus. Virkakielen pitää lähtökohtaisesti olla niin selkeää, asiallista ja ymmärrettävää, että oppivelvollisuuden suorittaneen kansalaisen pitäisi pystyä käyttämään palveluja kattavasti ilman vaikeuksia. Lisäksi kielellinen saavutettavuus otetaan erityisen tarkastelun kohteeksi palveluissa, joiden käyttäjinä on maahanmuuttajia suomen kielen taidon kartuttamisen alkuvaiheessa, lapsia ja nuoria, vanhuksia tai erityisryhmiin kuuluvia tai jos kyse on kaikille kansalaisille tarkoitetusta viestinnästä. Selkokieli voi tällöin olla ensisijainen vaihtoehto. Ylipäänsä työnjako selkeän kielen ja selkokielen välillä on punnittava kieliasiantuntemukseen nojaten.
- *Hyvän virkakielen toimintaohjelma* (2014) päivitetään ja toteutetaan laajennettuna hyvän viranomaisvuorovaikutuksen ohjelmaksi, jossa otetaan huomioon myös sähköisten palveluiden vuorovaikutustarpeet. Hallituskausittaiseen Kielikertomukseen sisällytetään virkakielen seuranta. Tarvitaan myös täsmennetyt kriteerit hallintolain edellyttämälle asialliselle, selkeälle ja ymmärrettävälle kielelle. Selvitetään, millaisia instituutioon kohdistuvia seurauksia vaatimusten toteuttamatta jättämisellä voisi olla niin, että ne palvelisivat rakentavaa kehittämistyötä kielen selkeyttämiseksi.
- Kaikki viranomaiset ottavat perehdytysmateriaaliksi Kotuksen tekemän ja E-oppivassa julkaistun Hyvän virkakielen verkkokurssipaketin, ks. lisätietoa Kotuksen [Hyvän virkakielen verkkokurssipaketti](#) -sivulta ja E-oppivan [Hyvä virkakieli -verkkokurssien kokoelmasivulta](#).

426 Kotus: [Vuoden selväsananainen -kilpailu](#).

- Digitaalisia palveluja ei kehitetä pelkästään teknisenä asiana, vaan suunnittelua ja kehittämistä toteuttavat moniammatilliset ryhmät, joissa kielen asiantuntijoilla on suunniteltu rooli.
- Järjestelmähankinnoissa ja muussa palvelujen ostamisessa ja järjestämisessä on yhtenä kriteerinä se, että järjestelmiä voi käyttää ja kehittää suomen kielellä. Järjestelmien tekniset ominaisuudet tai esim. englannin kieleen pohjautuvat ratkaisut eivät saa rajoittaa suomen kielen käyttöä.
- Virkakielityö valtavirtaistetaan koko julkishallinnossa ja sille taataan riittävät resurssit ja toimintakyky. Yhteisiä menettelyohjeita tarvitaan mm. julkishallinnon nimien, virkanimikkeiden ja termien luomiseen. Toteutetaan kansallinen julkishallinnon mallitekstitietokanta ja keskitetty hallinnon termipankki.
- Kielen asiantuntijat otetaan mukaan lainvalmistelun työryhmiin. Asenteiden ja rakenteiden muutos tarvitsee myös lisää resursseja: aikaa ja ihmisiä. Perustetaan säädöskielen lautakunta tai muu vastaava ohjaava rakenne.
- Toteutetaan säädöskielihankkeen suositukset (ks. lukua 6.2).
- Eduskunnan kanslian virkakielityön rooli, tehtävät ja tavoiteltava vaikuttavuus kirkastetaan. Eduskunnan virkakielityöstä kehitetään aktiivinen ja vaikuttava malli eri hallinnonalat kattavan virkakieliverkoston toimintaan.
- EU:ssa toimiville laaditaan ohjeet suomen kielen laadun varmistamiseksi. Niissä kehoitetaan mm. käyttämään enemmän tulkkausta ja aikatauluttamaan kokoukset niin, että tulkkaus on mahdollista. Edustajia ja asiantuntijoita ohjeistetaan lukemaan komission ehdotus suomeksi ja seuraamaan säädöksen tekstiä prosessin kuluessa. Edustajia ohjeistetaan hyödyntämään ESKO-verkostoa, joka on EU:n toimielinten suomen kielen kääntäjien ja tulkkien sekä kotimaisten viranhaltijoiden ja asiantuntijoiden yhteistyö- ja palauteverkosto. Edustajien pitäisi myös tarttua lähtötekstin ongelmiin.
- Arvioitaessa hallinnon onnistumista tulee arvioida myös kielenkäytön onnistumista. Kielellinen laatu otetaan osaksi viranomaisten toiminnan laadun valvontaa. Tässä voidaan käyttää apuna mm. asiakaspalautetta.

7 Kuntien roolista kotoutumisen kannalta

Kuntien monista tehtävistä keskitytään tässä luvussa ennen kaikkea kotoutumiseen liittyvään suomen kielen koulutukseen ja kuntien rooliin maahanmuuttajien kielellisen osallisuuden edistäjinä. Vuoden 2025 alusta työllistymispalvelut ja kotoutuminen siirtyvät pääosin kuntien vastuulle. Kuntien osuus on kuitenkin monella tapaa läpileikkaava.⁴²⁷ Kuntien vastuulla ovat koulut, mm. kuntayhtymissä myös ammatilliset oppilaitokset ja ammattikorkeakoulut (ks. lukuja 3 ja 4.1). Kunnilla on edelleen merkittävä rooli kulttuuri- ja vapaa-ajan toiminnoissa, kuten kirjastojen ylläpidossa. Kuntien kulttuurikasvatussuunnitelmat voi nähdä yhtenä keskeisenä välineenä lisätä lasten osallisuutta ja vahvistaa suomen kielen elinvoimaisuutta tulevaisuuteen suuntautuvasti. Suurin osa suomalaislapsista on kulttuurikasvatussuunnitelman piirissä.⁴²⁸ Kuntien tehtäviin kuuluu monia asukkaiden välittömään elinympäristöön vaikuttavia palveluja, kuten kaavoitus, kaupunkisuunnittelu, maankäyttö, vesi- ja jätehuolto sekä ympäristöpalvelut.⁴²⁹ Kunnat ovat keskeisessä roolissa kansalaisten arjen kieliympäristöissä. Kieliryhmien erottelun vähentämiseksi tarvitaan kunnan kaikkien toimialojen yhteistyötä.

Lainsäädäntö säätelee julkishallinnon kieliä ja kielenkäyttöä yleensä sekä kuntien yksi- tai kaksikielisyttä erikseen (ks. lukua 9.1.1). Julkishallinto toimii lakisääteisesti kansalliskielillä. Kaksikielisessä kunnassa hallintoasian käsittelykieli määräytyy pääsääntöisesti asianosaisen käyttämän kielen mukaan. Yksikielisessä kunnassa jokaisella on oikeus käyttää omaa kieltään asiassa, joka tulee vireille viranomaisen aloitteesta ja joka kohdistuu perusoikeuksiin tai viranomaisen asettamiin velvollisuuksiin. Viranomainen käyttää tällöin tarvittaessa tulkkausta.⁴³⁰ Kaksikielisissä kunnissa palvelua ei tarvitse toteuttaa aina täsmälleen samalla tavalla molemmilla kielillä, mutta kunnan on huolehdittava kieliryhmien yhdenvertaisesta kohtelusta.⁴³¹

427 Kuntaliitto koordinoi myös omaa kansalliskieliverkostoaan. Verkoston tavoitteena on antaa tukea kieliasioissa, nostaa esiin hyviä käytäntöjä ja toimialakohtaisia ratkaisuja sekä vaikuttaa asenteisiin. (Kielikertomus 2021, 58.) Ks. Kuntaliitto 2023: [Kuntien kansalliskieliverkosto 1/2023 – teema: kotouttaminen](#).

428 Ks. [Kulttuurikasvatussuunnitelma.fi](#).

429 Ks. valtiovarainministeriö: [Kuntien tehtävät ja toiminta](#).

430 Kuntaliiton yleiskirje 22/80/2003, Valli-Lintu 3.10.2003: [Kielilainsäädännön uudistus](#).

431 Kuntaliiton [Toimiva kaksikielisyys kunnassa -julkaisu \(2022\): palvelut](#).

Palveluja voidaan tarjota lisäksi myös muilla kielillä. Koska kansalliskielten käyttö on lakisääteistä, ei yllätä se Laitisen ym. tutkimustulos, ettei englannin käyttö ole merkittävästi laajentunut kuntasektorilla.⁴³² Tosin tutkimuksen koko maan kattavassa otannassa suuret alueelliset erot eivät nouse esiin. Joka tapauksessa lainsäädännön suomen kielelle suoman suojan merkitys näkyy julkishallinnossa. Hallintolain asettama velvoite käyttää asiallista, selkeää ja ymmärrettävää kieltä koskee kaikkia viranomaisia.⁴³³ Edellisessä luvussa käsitellyt julkishallinnon kielen kysymykset koskevat myös kuntia erityisesti hallintoon ja päätöksentekoon liittyvien tekstien osalta sekä digitaalisissa palveluissa. Suoraan asukkaille kohdistettujen viestien selkeyteen ja ymmärrettävyyteen on kunnissa jo pitkään kiinnitetty huomiota, mikä ei tietenkään tarkoita, etteikö parannettavaa löytyisi. Myös selkokielen käytölle on lisääntyvää tarvetta.

7.1 Kotoutuminen ja muut osallisuutta edistävät palvelut

Tässä luvussa kuntien monista tehtävistä keskitytään ennen muuta maahanmuuttajien kielellisen osallisuuden kysymyksiin ja niistäkin ensi sijassa kotoutumiseen (ks. myös lukuja 3.4 ja 10.4). Lukua varten on kuultu ja haastateltu useita maahanmuuton ja kotoutumiskoulutuksen asiantuntijoita sekä Kuntaliiton asiantuntijoita. Kunnilla ei välttämättä ole vaikutusta itse maahanmuuttoon, mutta siitä seuraa paljon kuntien vastuulla olevia toimia. Kielisuhteiden osalta kunnat ovat hyvin erilaisissa tilanteissa, ja tästä seuraa myös eriäviä näkemyksiä esimerkiksi kuntien taakanjaosta.⁴³⁴ Kotoutumisen edistämisen edellytyksiä on valtakunnallisen, alueellisen ja paikallisen tason hallinnon yhteistyö.

Uusi laki kotoutumisen edistämisestä on hyväksytty vuonna 2023, ja se astuu voimaan vuoden 2025 alusta.⁴³⁵ Laissa on kuntiin kohdistuvia ja työnhakijoiden osalta työvoimaviranomaisiin kohdistuvia velvoitteita. Kuntien yleinen rooli työvoimapalveluissa laajenee, kun työllisyyspalvelut siirtyvät kuntien vastuulle vuonna 2025. Laissa kutsutaan *asettautumisen edistämiseksi* toimia, joilla tuetaan työ- ja opiskeluperusteisesti kuntaan muuttavan maahanmuuttajan kotoutumista. Muita varten on oltava kunnan *kotoutumishjelma*, joka tarkoittaa kunnan järjestämää palvelukokonaisuutta maahanmuuttajan kotoutumisen alkuvaiheita varten. Näiden

432 Laitinen ym. 2023.

433 Hallintolaki 434/2003, 9 §.

434 Ks. Kuntaliitto: [Maahanmuuton ja kotoutumisen yhdyspinnat](#); Kotoutumisen edistämisen yhdyspinnat 2023.

435 L 681/2023.

palveluiden tavoitteena on edistää maahanmuuttajan kotoutumista, työllisyyttä tai yrittäjyyttä, osaamista ja työelämävalmiuksia, yhdenvertaisuuden, osallisuuden ja tasa-arvon toteutumista, terveyttä ja hyvinvointia, arjen kansalaistaitoja sekä osallistumista järjestötoimintaan ja muuhun yhteiskunnalliseen toimintaan.

Lisäksi maahanmuuttajalle tehdään tarvittaessa yksilöllinen tai perhekohtainen *kotoutumissuunnitelma*. Kotoutumista edistävien palveluiden piiriin voidaan ohjata henkilö, jonka oleskeluoikeuden alkamisesta on kulunut korkeintaan kolme vuotta. Orpon hallituksen hallitusohjelman mukaan aikaa ollaan rajaamassa kahteen vuoteen. Kunnan peruspalveluiden lisäksi toimia järjestetään osana työvoimapalveluita, kansallista koulutusjärjestelmää, hyvinvointialueen sosiaali- ja terveystalvuita, Kansaneläkelaitoksen (Kelan) palveluita tai osana järjestöjen, yhdistysten tai yhteisöjen toimintaa. Kotoutumishjelmaan on sisällyttävä koulutusta tai palveluita, jotka edistävät suomen ja ruotsin kielen osaamista. Ohjelmaan kuuluu *kielitaidon päättötestaus*. Eri alueilla on testattu myös lähtötasoa tai toteutettu arviointijaksvoja oikea-aikaisen tuen ja sopivan koulutusmuodon valintaan.⁴³⁶ Ohjelma voi sisältää kulttuuri- ja vapaa-ajan toimintaan tutustumista ja osallistumista. Uudessa laissa kotoutumiskoulutus laajenee koskemaan kaikkia sitä tarvitsevia maahanmuuttajia. Kunta voi vapaaehtoisesti laajentaa sen tarvittaessa koskemaan myös työllisiä tai opiskelijoita. Monesta muusta maasta poiketen kotoutumisen edistäminen voi Suomessa koskea myös muiden EU-maiden kansalaisia. Kotoutumiskoulutuksen kielellisenä tavoitteena on toimiva peruskielitaito suomen tai ruotsin kielessä. Jokaisen kotoutumiskoulutuksessa olevan kanssa laaditaan henkilökohtainen opiskelusuunnitelma, joka sisältää lyhyen ja pitkän aikavälin tavoitteet sekä niiden saavuttamiseksi tarvittavat toimet. Aiemmin hankitun osaamisen tunnistaminen ja tarvittaessa suunnitelma korkeakoulutuksen tunnustamiseen kuuluvat myös suunnitelmaan. Tarvittaessa tietyin ehdoin voidaan jatkaa omaehtoisia opintoja työttömyysetuudella mm. työllistymisessä tarvittavan kielitaidon saavuttamiseksi. *Työllistymissuunnitelma* on kuitenkin laadittava mahdollisimman pian kotoutumissuunnitelman päätyttyä.

Kunnat saavat kotoutumista edistäviin toimiin valtion korvausta. Palvelujen rahoitusta ei kuitenkaan ole ratkaistu lainsäädännön yhteydessä, mutta hallitusohjelman mukaan pyritään yhden kanavan periaatteeseen. Koulutuksen laatuselvitysten seurannan on todettu kaipaavan kehittämistä.⁴³⁷ Tarvetta on yhteiskehittämiseen ja valtakunnallisen tiedonkeruun parantamiseen.⁴³⁸ Koulutusvastuun siirtyminen

436 Ruuskanen & Väänänen 2022a, 20.

437 Ruuskanen & Väänänen 2022a, 43.

438 Ruuskanen & Väänänen 2022a, 38, 40.

kuntiin voi tehdä tästä entistä haasteellisempaa. Kotoutumispalveluiden kokonaisuus ei ole nykyiselläänkään erityisen hyvin koordinoitu. Asiakkaat olisi syytä ottaa entistä paremmin mukaan yhteiskehittämiseen esimerkiksi opiskelijaedustajien ja asiakasraatien avulla.⁴³⁹ Alkuhaastattelujen toteutumisen ja kotoutumissuunnitelmien laatimisen uskottavuus on koetuksella kunnissa, joissa on paljon maahanmuuttajia. Työelämän ulkopuolella olevia taas voi olla vaikea tavoittaa. OECD:n mukaan aikuisten maahanmuuttajien kotoutumisen tukeminen on yhteydessä työllisyyteen, joten on tärkeää saada kotoutumisen tukeminen toimimaan entistä laajemmin ja paremmin, vaikka kotoutumiskoulutus ja aikuisten perusopetus vetävät kirjoitushetkelläkin hyvin osallistujia. Kotoutumispolitiikka saa asiantuntijoilta kehuja; se pitäisi vain saada toimimaan käytännössä. Sen koetaan pettävän usein kolmessa kohdassa: selvitys Suomeen muuttaneiden kielitaidosta jää puutteelliseksi, he joutuvat odottamaan kielikoulutusta liian kauan ja koulutus toteutetaan liian heterogeenisissa ryhmissä.⁴⁴⁰ Kun kotoutumisaika on mennyt, mahdollisuudet saada kohtuuhintaista kielikoulutusta ovat heikot, vaikka kielitaidon karttuminen vie aikaa.

Keskeiseksi nousee kaupunkien ja kuntien kyky kohdata muutosta. Miten palveluiden ja organisaatioiden pitäisi muuttua, kun väestö muuttuu? Haaste voi olla suuri pienessä kunnassa, johon tulee nopeasti kuntalaisten määrään nähden suuri joukko maahanmuuttajia vaikkapa siksi, että kunnassa on heitä työllistäviä työnantajia. Joissakin kunnissa kyse on ennen kaikkea kausityövoimasta. Ukrainalaisten tilanne on kirjoitushetkellä akuutti, ja se koskee suhteellisesti enemmän muuta Suomea kuin pääkaupunkiseutua. Moni heistä ajattelee palaavansa kotimaahan, mutta paluun pitkittyessä lapset aloittavat koulun ja suomalaiseseen yhteiskuntaan osalliseksi pääsemisen kysymykset nousevat esiin.⁴⁴¹

Suurten kaupunkien tilanne on jo pitkään ollut omanlaisensa verrattuna muuhun Suomeen, koska niin työpaikat kuin maahanmuuttajat keskittyvät niihin. Pääkaupunkiseudun kunnissa noin viidesosa väestöstä on vieraskielisiä ja osuus kasvaa vähintään prosenttisyksiköllä vuodessa. Neljäsosa ulkomaalaistaustaisista asuu Helsingissä, puolet pääkaupunkiseudulla. Oppilaista jo kolmasosa voi olla vieraskielisiä. Esimerkiksi Espoossa on pian 72 000 vieraskielistä. Puhuttuja kieliä on yli 150. Asuinalueiden kesken on suuria eroja. Puolet Helsingin ulkomaalaistaustaisista asuu noin kymmenellä asuinalueella. Trendi on samantyyppinen kaikissa Länsi-Euroopan maissa: ulkomailta tulleet keskittyvät vahvasti tietyille alueille. Taustalla

439 Ruuskanen & Väänänen 2022a, 40–41, Karinen ym. 2020.

440 Ks. kuitenkin Ruuskanen & Väänänen 2022a, 47.

441 Alho ym. 2023, 4.

on mekanismeja, joiden muuttaminen on asiantuntijoiden mukaan vaikeaa. Asuinpaikkaa koskevat valinnanmahdollisuudet ovat yleensä paremmat kantaväestöllä, ja se pohjimmiltaan aiheuttaa valinnoillaan segregaaion.⁴⁴² Hakunilassa, Kontulassa ja Suvelassa jopa 60 % alle 7-vuotiaista on vieraskielisiä. Suomen kieleen osalliseksi pääsemistä voi paikoin jo heikentää se, ettei kieliympäristössä juuri kuule suomea. Avain osallisuuteen on, että lapset saadaan kontaktiin suomen kielen kanssa ja suomenkieliseen koulun.⁴⁴³

Kotona lasten kanssa olevien äitien yhteydet suomalaiseen yhteiskuntaan ovat usein heikot.⁴⁴⁴ Sosiaalisen kanssakäymisen mahdollisuuksien luominen vapaa-ajan ja harrastustoiminnassa ja ylipäänsä kolmannen sektorin toiminta voi tavoittaa heidät. Esimerkiksi rahoitus pari kertaa viikossa kokoontuvaan kerhoon, jonne voi tuoda lapset mukaan ja joka ei vähennä sosiaalietuuksia, voi kielen omaksumisen ympäristönä olla monille kotiäideille realistisin vaihtoehto. Vanhemman työllisyyspalveluiden ja varhaiskasvatuksen paketointi esimerkiksi osaamiskeskuksissa on käytännöllinen ratkaisu, joka palvelisi niin vanhemman kuin lapsen kielitaidon kehittymistä.⁴⁴⁵ Äidit ja lapset pitäisi selvemmin nostaa huomion keskipisteiksi, koska heissä piilee valtava potentiaali, joka on osittain sivuutettu.⁴⁴⁶

Ihmisten elämäntilanteet myös vaihtelevat hyvin paljon. Heterogeenisuuden huomioon ottaminen on keskeisiä haasteita.⁴⁴⁷ Kohderyhmistä ja -alueista pitäisi olla tarkempi käsitys, jotta palvelut voidaan kohdentaa oikein. Luottamuksen herättäminen edellyttää inklusiivista toimintaa. Korona-aikana saatiin oppia siitä, millaisella työllä ihmisiä onnistutaan tavoittamaan. Samaan aikaan kotoutumiseen ja monikielisyyteen liittyvät kysymykset pitää pystyä hoitamaan suurille väestömäärille ja rakenteellisesti. Kotoutumiseen liittyvien palveluiden volyymin kasvattamista tähdennetään mm. Kansainvälisten osaajien Suomi -hankkeen loppuraportissa.⁴⁴⁸

442 Bernelius & Huila 2021, 30, Vilkama 2011, Kauppinen & van Ham 2019, Kauppinen ym. 2022.

443 Saukkonen 2022.

444 Vaikeudesta tavoittaa kohderyhmää vapaan sivistystyön lukutaitokoulutuksiin ks. Hievanen ym. 2020, 60.

445 Haapalehto 2023.

446 Ks. esim. Intke-Hernandez 2023.

447 Nieminen ym. 2015.

448 Välimäki ym. 2023, 30.

Tässä otetaan esimerkiksi Espoo, jossa koulutustaso on polarisoituneempi kuin Helsingissä, Vantaalla ja muissa suurissa kaupungeissa. Aalto-yliopiston ja VTT:n ansiosta kaupungissa on paljon nk. huippuosajia, mutta myös luku- ja kirjoitus- taidottomia. Espoossa englannista on haluttu tehdä kolmas asiointikieli. Kansainvälisten osaajien lasten englanninkielisten koulupolkujen turvaamisesta kannetaan huolta, koska niitä pidetään ratkaisevina huippuosajien saamiseksi Suomeen (ks. lukua 3.5). Ulkomailla syntyneiden johtajien ja erikoisasiantuntijoiden määrän kasvu on viime vuosina ollut kymmenen prosentin luokkaa. Englanninkielisen perusopetuksen paikkoja on vain pari prosenttia ja osa niistäkin menee suomalaistaustaisten lapsille. Nivelvaiheissa on tällä hetkellä epäjatkuvuutta. Englanninkielinen varhaiskasvatus on pääasiassa yksityisten tahojen järjestämää ja siinä on paikkoja noin tuhat, mutta englanninkielisessä perusopetuksessa alle sata. Tämä tarkoittaa sitä, että suomenkieliseen kouluun tulee ummikkoja.

Palveluissa on suunniteltava, mitkä palvelukanavat tavoittavat eri ryhmiä ja mitä lisätietoa vieraskieliset tarvitsevat. Asiointikieli ei käytännössä voi tarkoittaa sitä, että kaikki kunnan palvelut ja asiakirjat tarjotaan myös englanniksi, vaan englantia pyritään kohdentamaan sinne, missä sitä todella tarvitaan. Esimerkiksi kuntalaisten kuulemisessa monikielisyys täytyy ottaa huomioon tilaisuuksia suunniteltaessa. Yhteistyötä tehdään myös maahanmuuttajajärjestöjen kanssa. Vieraskielisille on erityisesti suunnattu Hello Espoo Info, ja tavoitteena on saada esimerkiksi kirjastoihin pisteitä, joissa yhden luukun periaatteella neuvotaan eri viranomaisten palveluista. Tämä tarkoittaa poikkihallinnollisia tiimejä, asiakasjärjestelmien ja substanssiosaimisen kehittämistä. Oma haasteensa on rakentaa digitaalisia järjestelmiä niin, ettei asiakkaan tarvitse tietää, mihin siiloon hänen asiansa kuuluu. Suurten kaupunkien edustajien näkökulmasta on kylmä tosio, etteivät kaikki tule suomenkielisiin palveluihin. Helsinki, Espoo ja Vantaa kokevat valtion jättäneen ne keskenään ratkomaan väestön muuttumisen aiheuttamia haasteita. Huolet koskevat myös rahoitusta. Mm. Kuntaliitto pyrkii edunvalvonnassaan kiinnittämään huomiota siihen, että resurssia osoitettaisiin sinne, missä kotoutumistarpeita on. Kuntaliiton edustajien näkemyksen mukaan kunnat tarkastelevat integroitumista todella vastuullisesti. Laitisen ym. kyselyssä kuntien vastaajat kannattivat laajasti sitä, että kuntien palvelut olisivat laajasti saatavilla englanninkielisinä maahanmuuton houkuttelemiseksi. Esimerkiksi toisen asteen koulutuksen englanninkielisyyttä kannatti 87 % vastaajista.⁴⁴⁹

Katseet ovat entistä enemmän kääntyneet myös pitovoiman kysymyksiin. Suomen intressi on se, että tänne tulleet jäisivät Suomeen. Muiden kuin englanninkielisten huippuosajien kanssa pitäisi onnistua tähänastista paremmin. Yksi mahdollisuus

449 Laitinen ym. 2023, 92.

piilee siinä, että suomalainen koulujärjestelmä onnistutaan saamaan maahanmuuttajien silmissä houkuttelevaksi. Suomeen jäämisessä nimenomaan monikieliseksi kasvavat maahanmuuttajien lapset ovat avainasemassa. Suomen houkuttelevuus perheystävällisenä maana, jossa on hyvä varhaiskasvatus, ilmainen koulutusjärjestelmä, enemmän vapaa-aikaa kuin monissa verrokkimaissa, puhtaampaa ympäristöä jne. on viime aikoina noussut esiin mediassa useissa maahanmuuttajien haastatteluissa. Lisäksi esimerkiksi Espoossa on huomattu muutosta mm. intialaistaustaisten maahanmuuttajien profiilissa: tulojen mediaani näyttäisi laskevan niillä, jotka ovat olleet Suomessa yli viisi vuotta. Pitovoima tavoittaa muita kuin huippupalkkaisia.

Asiantuntijoiden mukaan ei kannata rakentaa kielikynnystä, koska Suomeen on vaikea saada koulutettua väkeä muutenkin muiden maiden kanssa työvoimasta kilpailtaessa. Suomen kielen opettelu madaltaa kielikynnystä. Motivaatio on kielenoppimisessa keskeinen, ja sen vuoksi asiantuntijat suhtautuvat epäillen sanktiopohjaisiin ratkaisuihin. Valtava voimavara on täällä syntyneissä ihmisissä ja siinä, että he ovat kahden kulttuurin ihmisiä. Maahanmuuttoon pätee kolmannen sukupolven sääntö: maahanmuuttajien lapsenlapset ovat yleensä kielellisesti assimiloituneet. Tosin internetin mahdollisuudet pitää yllä kielellisiä ja kulttuurisia yhteyksiä lähtömaahan ja eri puolille maailmaa voivat muuttaa asetelmaa sekä hyvässä että huonossa. Oman kielen ja kulttuurin ylläpitäminen on helpompaa, mutta suhde asuinmaan yhteiskuntaan ja kieleen voi jäädä ohuemmaksi, jos esimerkiksi media- ja kulttuurimaisema liittyy lähinnä lähtömaahan. Venäjänkieliset esimerkiksi jakautuvat tämän suhteen suhteellisen vahvasti kahtia. Tästä tarvittaisiin lisää tutkimusta. Haasteena on saada vertailukelpoista tietoa eri maista ja siitä, mikä kotoutumisessa toimii.

Kirjastoilla on erittäin tärkeä rooli paitsi lukemisen edistäjinä myös informaation ja neuvonnan saamisen paikkoina sekä vapaina julkisina tiloina, joissa voi omatoimisesti viettää aikaa. Paikallisyhteisöön kuulumisen kokemus toteutuu myös mahdollisuutena oleskella ja osallistua tilaisuuksiin yhteisissä tiloissa. Eri paikkakunnilla kirjastojen yhteydessä toimii infopisteitä, joihin on saatettu järjestää tietoa myös muista yhteiskunnan palveluista. Lisäksi kirjastoissa toimii kieli- ja kulttuurikahviloita, jotka ovat erityisen tärkeitä työelämän ulkopuolella oleville. Kirjastojen valikoimissa voidaan myös ottaa huomioon erilaiset lukijat ja erilaiset kielitaidot. Selkokirjallisuus ja -lehdet voivat esimerkiksi madaltaa kynnystä suomen kieleen ja lukemiseen. Kirjastojen ja kirjahankintojen määrärahat ovat siksi keskeinen keino suomen kielen elinvoimaisuuden tukemiseen.

Suomessa kielitaidon ja kotoutumisen yhteydessä painotetaan vahvasti koulutusputkea koulusta ammattiin pätevöittävään koulutukseen ja työelämään. Sen tukena voisi kuitenkin nähdä selvemmin myös ihmisen elämän kokonaisuuden

ja horisontaalisen ulottuvuuden, johon kuuluvat sosiaaliset suhteet, vapaa-ajan toiminta ja harrastukset sekä kulttuuri. Niiden parissa sosiaalistutaan, opitaan kieltä ja sitä, miten suomalainen yhteiskunta toimii. Opitaan toimintatapoja ja luottamus muihin ihmisiin ja yhteiskuntaan kasvaa.⁴⁵⁰ Kunnat ja järjestöt ovat vapaa-aikaan liittyvässä arjessa keskeisiä toimijoita. Kolmannen sektorin toimijoiden ja kuntien **kulttuurin ja vapaa-ajan toiminnot** mahdollistava resursointi on syytä nähdä tärkeänä elementtinä kotoutumisessa ja pääsyssä kielelliseen ja yhteiskunnan osallisuuteen. Avustusten ja harrastusten rahallisen tukemisen suuruusluokkaa olisi tarpeen kasvattaa. Edellisen hallituskauden panostus koulun yhteydessä toteutuvaan harrastustoimintaan oli askel tähän suuntaan. Valmistavan opetuksen oppilaat olisi tärkeää saada sen piiriin. Kolmannen sektorin toiminnassa kunnilla on tärkeä rooli myös rahoittajina. Kuntien sivistystoimi jakaa rahaa nuoriso-, kulttuuri- ja urheilutoimijoille. **Vapaa sivistystyö** on huomattava järjestelmä kunnissa. Sillä on merkittävä rooli kieltenopettamisessa sekä luku- ja kirjoitustaidon opettamisessa erityisesti ikääntyneille maahanmuuttajille. Vapaan sivistyksen koulutuksesta ohjataan eteenpäin kotoutumiskoulutukseen tai aikuisten perusopetukseen.

Kunnilla on lakisääteinen velvollisuus edistää toiminnassaan yhdenvertaisuutta, joten järjestelmää pidetään suhteellisen vakaana huolimatta siitä, että politiikassa esiintyy maahanmuuttovastaisia äänenpainoja. Viranhaltijoiden osaaminen kehittyy koko ajan ja painopisteen toivotaan siirtyvän kokonaisnäkömykseen ja tulevaisuuteen. Vaikka tilanne eri kunnissa vaihtelee, on tärkeää tunnistaa muutos, joka on tapahtumassa. Maahanmuuttajien ja maahanmuuttotaustaisten ihmisten osuus ja merkitys Suomen väestössä kasvaa koko ajan erityisesti nuorimmissa ikäluokissa, ja integroitumisen kysymykset muuttuvat yhä keskeisemmiksi. Suomen kielen taidon kehittymisen haasteet ovat erityisiä alueilla, joissa suurin osa päivähoidon, varhaiskasvatuksen tai perusopetuksen ryhmän lapsista voi tulla muista kuin suomenkielisistä perheistä. Suomenkielisissä kunnissa olisi syytä ottaa strategiseksi tavoitteeksi, että suomen kieli on eri väestöryhmiä yhdistävä lingua franca. Yksinomaisten englanninkielisten palvelujen sijaan on parempi tukea tilanteista monikielisyyttä ja selkokielen käyttöä, jolloin suomen kielen kohtaaminen voi toimia kielisuihkuna ja madaltaa kynnystä suomen kielen opetteluun.

450 Tämä tulee esiin myös ukrainalaisten integroitumista käsittelevässä kyselytytkimuksessa (Alho ym. 2023, 3).

Maakuntien liitoilla voisi myös olla rooli kotoutumiseen ja kielikoulutukseen liittyvässä yhteistyössä. Maakuntaliitot ovat keskiössä yritystoiminnan kehittymisessä, joten niillä voisi olla koordinoivaa roolia kielikoulutuksen ja työpaikoilla tapahtuvan kielenoppimisen välisten yhteyksien kehittämisessä sekä perheenjäsenten kotoutumisen edistämässä.⁴⁵¹

Kuntien vastuun lisääntyessä järjestelmä on murrosvaiheessa, mutta paljon on myös tarjolla erilaisia kielen opiskelun mahdollisuuksia. Ihmisten pitäisi vain osata kysyä niitä, ja heitä pitäisi osata neuvoa.⁴⁵² Kaiken avun ei tarvitse olla kurssimuotoista, myös YLEn Kielikoulu ja sen kaltaiset palvelut ovat tukena. Entistä laajemmat älypuhelinsovellukset sopivat monille; jopa lukutaidottomat ovat usein taitavia älypuhelimien käyttäjiä. Kunnilla on hyvät mahdollisuudet tarjota keskitetysti neuvontaa, kunhan siihen voidaan kohdentaa riittävästi resursseja. Tietoa myös jaetaan järjestelmällisesti esimerkiksi niille, joiden oleskeluoikeus on rekisteröity. He saavat linkin Tervetuloa Suomeen -oppaaseen.⁴⁵³ Opetushallituksella on puolestaan käytössä sivusto Koti Suomessa.⁴⁵⁴ Orpon hallituksen hallitusohjelmaan sisältyy kirjauksia, joiden on tarkoitus toimia keppinä ja porkkanana jommankumman kansalliskielen taidon hankkimiseen. Tällainen on mm. työmarkkinatuen tason nosto osoitetun kielitaidon tason perusteella. On sinänsä tärkeää, että suomalainen yhteiskunta antaa selkeän signaalin suomen kielen oppimisen merkityksestä yhteiskunnallisen osallisuuden kannalta. Asiantuntijat korostavat oikea-aikaista tiedon jakamista ja porkkanoita keppiä tehokkaampina keinoina, jotka eivät myöskään johda kohtuuttomiin tai yhteiskunnan kokonaisedun kannalta kyseenalaisiin tilanteisiin. Virosta voidaan ottaa mallia siinä, että vähintään A1-tason kieliopinnot tulee tarjota kaikille maahantulotavasta riippumatta, ja kieliopintojen polku tulee olla saatavilla korkeimpiin taitotasoihin asti.

451 Ks. Kuntaliitto: [Maakuntien liitot](#).

452 Ks. myös Valtioneuvoston selonteko kotoutumisen edistämisen uudistamistarpeista 2021, 124.

453 Työ- ja elinkeinoministeriö: [Tervetuloa Suomeen -opas](#).

454 [Kotisuomessa.fi](#)

7.2 Suosituksia

- Valtion ja kuntien yhteispeliä maahanmuuton kysymysten ratkomisessa parannetaan ottaen entistä paremmin huomioon alueiden väliset erot.
- Huolehditaan kotoutumiskoulutuksen kokonaisuudesta: yhteiskehittämisestä, laadusta, riittävästä resursseista, monipuolisuudesta, joustavuudesta ja yksilöllisten tilanteiden vaatimasta tuesta. Tarjotaan soveltuvasti kotoutumiskoulutusta myös työelämässä oleville ja opiskelijoille.
- Kirjastojen ja koulujen kirjaostojen määrärahoja korotetaan.
- Naisten ja lasten rooli kotoutumisessa ja heidän mahdollisuutensa suomen kielen oppimiseen nostetaan entistä paremmin huomion keskiöön.

Hyvät käytänteet:

- Yksikielisten englanninkielisten ratkaisujen sijasta suositaan monikielisiä käytänteitä ja selkosuomen käyttöä.
- Järjestetään kaikkia kuntalaisia varten palvelupisteitä, joissa saa monipuolisesti tietoa kunnan ja muistakin viranomaispalveluista kasvokkaisuoroaikutuksessa selkeällä suomen kielellä tai selkokielellä.
- Suomen kielen oppimisen kynnystä pyritään madaltamaan jakamalla kaikille maahanmuuttajille tietoa suomen kielen osaamisen merkityksestä pääsyssä osalliseksi suomalaiseen yhteiskuntaan.
- Vakiinnutetaan monipuoliset ja matalan kynnyksen mahdollisuudet suomen kielen opiskeluun ja kielen opetteluun esimerkiksi vapaan sivistystyön sekä harrastus- ja järjestötoiminnan yhteydessä kaikille kielitaitoa tarvitseville.
- Edistetään kuntalaisten mahdollisuuksia rakentavaan kohtaamiseen ja vuoroaikutukseen mm. maan- ja tilankäytön suunnitelulla (esim. puistot, yhteiset tilat, kirjastot sekä muut kulttuuri- ja harrastetilat) sekä harrastus-, kulttuuri- ja vapaan kansalaistoiminnan tukemisella.

8 Kotimaisten kielten keskuksen tehtävät ja resurssit

Kotimaisten kielten keskus eli Kotus on kielenhuollon ja sanakirjatyon valtiollinen keskusyksikkö, jonka tehtävänä on edistää kotimaisten kielten käyttöä yhteiskunnassa. Tässä luvussa tarkastellaan Kotuksen keskeisiä toimintoja ja niiden juustohöylättyjä resursseja. Kotus kokoaa, kehittää ja tarjoaa kielen varantoja eli infrastruktuuria: ajantasaistaa standardikielen normistoa ja julkaisee kielenhuolto-ohjeita, sanakirjoja ja muuta tietoa suomen kielestä. Kotuksella on laajoja kieliaineistoja sekä suomen ja sen sukukielten erikoiskirjasto. Kotuksen erityisasiantuntijoiden tarjoama kehitystyö, koulutus, neuvonta ja tuki on eri organisaatioissa toimivien kielen ammattilaisten ja laajemminkin tekstityötä tekevien oman kehitystyön laadukkuuden ja ajantasaisuuden edellytys. Kotuksen erityisasiantuntijat ovat mukana monissa kehittämishankkeissa ja heille karttuu siten tietoa hyvistä käytänteistä. He auttavat mallien ja sovellusten leviämisessä ja kehittämisessä yhä laajemmalle. Kotuksen verkkosivustot palvelevat maksutta kaikkia kiinnostuneita kielenkäyttäjiä. Kotuksen tehtävät ja toimintaedellytykset ovat keskeisiä suomen kielen elinvoimaisuudelle.

8.1 Kotuksen tehtävä ja yleistilanne

Kotuksen toiminta perustuu lakiin Kotimaisten kielten kesuksesta. Lain mukaan Kotuksen tehtävänä on suomen kielen osalta kielenhuolto, neuvonta ja sanakirjatyo sekä kielenhuoltoon ja sanakirjatyoön liittyvä tutkimus. Kotuksen toiminta-ajatus on seuraava:

”Kotuksen toiminnan tavoitteena on tuottaa ja jakaa tietoa kotimaisista kielistä ja niiden merkityksestä kulttuurissa ja yhteiskunnassa. Toiminnallaan Kotus lisää kielellistä tietoisuutta ja luo edellytyksiä kielelliselle tasa-arvolle Suomessa. Kotus tuottaa palveluja ja julkaisuja, jotka edistävät suomen ja ruotsin kielen käyttöä ja kehittymistä ja julkisten palvelujen kielellistä

saavutettavuutta sekä auttavat kansalaisia ja yhteiskuntaa ylläpitämään yhteyden Suomen kielelliseen kulttuuriperintöön⁴⁵⁵

Keskuksen yhteydessä toimii suomen kielen lautakunta, jonka tehtävänä on antaa kielenkäyttöä koskevia periaatteellisia ja yleisluonteisia suosituksia. Lisäksi on vastaavia ruotsin kieleen liittyviä velvoitteita ja joitakin kotoperäisiin vähemmistökieliin, erityisesti saamen kieleen, viittomakieleen, romanikieleen ja karjalan kieleen liittyviä tehtäviä, mutta niitä ei käsitellä tässä raportissa.⁴⁵⁶ Kotuksen strategiassa toiminnan painoalueita luonnehditaan yllä mainittujen tehtävien lisäksi mm. seuraavasti:

Kotus lisää ymmärrystä kielen roolista kulttuurissa ja yhteiskunnassa, huolehtii suomen ja ruotsin yleiskielestä sekä ohjeistaa onnistuneeseen kielelliseen vuorovaikutukseen. Se kokoaa ja tekee saavutettavaksi kaikille ajantasaista tietoa kielestä ja kielenkäytön vaikutuksista: Monipuolista tietoa tarjotaan kielen, muun muassa sen nimistön ja sanaston muuttumisesta ja vaihtelusta. Samalla tehdään tunnetuksi kielellistä kulttuuriperintöä mm. toimittamalla kieliperintöä saavutettavaan ja käytettävään muotoon, kuten sanakirjoiksi ja verkkopalveluiksi.

Kotus edistää kotimaisten kielten käyttöä, jotta julkinen kielenkäyttö vahvistaisi osallisuutta ja tasa-arvoa. Se tekee julkisten toimijoiden kanssa yhteistyötä hyvän ja tehokkaan hallinnon edistämiseksi. Julkiseen kielenkäyttöön vaikutetaan ohjeistamalla ja opastamalla julkisia toimijoita käyttämään asiallista, selkeää ja ymmärrettävää kieltä. Lisäksi kannustetaan viranomaisia ja muita toimijoita kielenkäytön kehittämiseen ja kielen ammattilaisten rekrytointiin. Yhteyksiä tiivistetään kielen ja viestinnän ammattilaisiin muun muassa julkishallinnossa ja mediassa sekä heitä kouluttaviin tahoihin.

Kansalliskielten käyttöä Suomessa seurataan suhteessa muiden kielten käyttöön. Kotus seuraa myös kansalaisten mahdollisuuksia ja edellytyksiä toimia yhdenvertaisesti osana suomalaisia kieliyhteisöjä.⁴⁵⁷

Ylipäänsä laadukas kielenkäyttö yhteiskunnassa edellyttää myös yhteiskuntaa ylläpitävien kielten infrastruktuuria, ajantasaisia kielellisiä resursseja. Valtiovallan panos niiden olemassaolossa, kehittämisessä, ylläpitämisessä ja tarjoamisessa on

455 [Kotimaisten kielten keskuksen strategia 2021–2026 \(PDF\)](#).

456 Laki Kotimaisten kielten kesuksesta 1043/2011.

457 [Kotimaisten kielten keskuksen strategia 2021–2026 \(PDF\)](#).

keskeinen. Kotukseen on kuitenkin jo pitkän ajan kuluessa kohdistunut rahoituksen leikkauksia, jotka uhkaavat nykyisellään jo ydintoimintoja. Kotuksen nettomäärärahoja on leikattu vuodesta 2010 noin 2,5 miljoonaa euroa. Henkilötyövuodet ovat tuona aikana vähentyneet 114:sta 70:een. Kotuksen perusmääräraha vuodelle 2023 oli noin 5,1 miljoonaa euroa, joka on noin 0,006 % valtion budjetista.

Osa henkilökunnan vähennyksistä liittyi Kotus-lain muutokseen, jossa Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksesta tuli Kotimaisten kielten keskus ja muu kuin välittömästi kielenhuoltoon ja sanakirjoihin liittyvä tutkimus jäi pois Kotuksen toimenkuvasta.⁴⁵⁸ Tällöin joitakin tutkijanpaikkoja siirrettiin yliopistoihin, suurin osa niistä vähemmistökieliin kohdennettuja. Tällä hetkellä joudutaan toteuttamaan vuoden 2024 loppuun voimassa olevaa henkilöstösuunnitelmaa, jonka mukaan kolmen eläköityvän tilalle voidaan palkata keskimäärin yksi uusi työntekijä. Henkilökunnasta iso osa on juuri eläköitynyt tai jäämässä lähivuosina eläkkeelle, joten vaikutus tulee nopeasti olemaan suuri.

Tätä kirjoitettaessa valmistellaan opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalle uutta virastorakennetta, jonka on tarkoitus tulla voimaan vuoden 2026 alusta. Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastorakenteen uudistus sisältyy Orpon hallituksen ohjelmassa määriteltyyn Sivistyshallinto 2030 -uudistukseen. Uudistuksen valmistelua jatketaan vuonna 2024 ministeriryhmän joulukuussa 2023 tekemien linjausten pohjalta. Jatkossa sivistyshallinto koostuisi yhdentoista viraston sijasta viidestä virastosta. Virastojen nimet päätetään myöhemmin, ja ne perustetaan joko uusina virastoina tai virastoja yhdistäen. Kotimaisten kielten keskus kuuluisi jatkossa kasvatuksesta, koulutuksesta ja kielestä vastaavaan kokonaisuuteen. Kokonaisuuteen sisältyisivät Kotuksen lisäksi Opetushallitus ja sen erillisyyksiköt Koulutuksen arviointikeskus, Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskus sekä Ylioppilastutkintolautakunta.

Tätä lukua varten on haastateltu useita Kotuksen erityisasiantuntijoita sekä Kotuksen johtoa. Kotimaisten kielten keskus on korostanut sivistyshallinnon uudistusprosessin aikana, että sen resurssit ovat useiden peräkkäisten valtionhallinnon säästöohjelmien vuoksi vähentyneet radikaalisti erityisesti vuosina 2010–2021. Siksi viraston näkökulmasta on tärkeää, että se saa uudessa virastorakenteessa apua yleisiin velvoitteisiin, erityisesti yleishallinnon ja tietohallinnon hoitamiseen, ja voi keskittää voimavaransa substanssitehtäviin ja turvata niiden hoitamisen jatkossakin. Tulevassa virastossa on tärkeää profiloida Kotuksen toiminnot siten, että asiakkaat löytävät ne helposti jatkossakin. Tärkeää on myös, että Kotuksen kaikki toiminnot

458 Laki Kotimaisten kielten keskuksesta 1403/2011.

sijoitetaan samaan virastoon. Erityisesti sanakirjatyö on hyvin aineistosidonnaista, joten Kotuksen erikoiskirjaston ja kieliaineistojen tulee olla lähellä. Kotuksen monet toiminnot tekevät muutenkin paljon yhteistyötä keskenään. Myös Kotuksen toimintojen vaikuttavuuden kannalta on tärkeää, ettei virastoa pilkota useaan osaan.⁴⁵⁹ Kotuksen tunnettuus yksikkönä ja toiminta maan kieliviranomaisena ovat seikkoja, jotka täytyy organisaatiomuutoksessa ottaa huomioon. Kotuksen puolesta vedottiin joulukuussa 2022 Kotikielen Seuran, suomen kielen lautakunnan ja useiden järjestöjen kannanotossa, joka on saanut yli 4800 allekirjoitusta.⁴⁶⁰ Suomen kielen elinvoimaisuuden turvaamiseksi Kotus tarvitsee nykyistä paremmat resurssit.

8.2 Kielenhuolto

Kotus vastaa yleiskielestä ja sen huollosta. Standardikieltä säännellään osin kirjatun normein toisin kuin epämuodollisia kielimuotoja. Sääntely tukee jatkuvuutta, jossa muutokset ovat maltillisia ja tapahtuvat suhteellisen hitaasti. Tämä palvelee yhteistä ymmärrettävyyttä. Epämuodollinen (puhe)kieli muuttuu nopeammin ja siinä on paljon enemmän vaihtelua, niin alueellista, tilanne- kuin puhujakohtaistakin, ja se ilmentää erilaisia alakulttuureita. Sosiaalisessa mediassa ja laajemminkin internetin erilaisilla palstoilla ja alustoilla tietoisesti säännelty yleiskieli ja epämuodolliset puhumisen tavat kohtaavat monin erilaisin yhdistelmin, kuten myös puhutussa kielessä ja radiokanavilla. Epämuodollinen kielenkäyttö vaikuttaa myös pyrki- myksissä käyttäen yleiskieltä, mikä näkyy esimerkiksi opiskelijoiden kirjoittamissa teksteissä. Yhä enemmän kiinnitetään huomiota myös jopa laadukkaassa journalistisessa mediassa esiintyvään yleiskielen huojuntaan. Kotuksen tehtävänä ei kuitenkaan ole kielenkäytön valvonta, eikä kielenhuolto kohdistu puhuttuun kieleen eikä epämuodolliseen kielenkäyttöön. Sen sijaan julkishallinnon kieleen kohdistuu lakisääteisiä velvoitteita, joten nk. virkakieli on Kotuksen kielenhuollon erityinen kohde. Julkishallinnon kieltä on käsitelty edellä luvussa 6 ja virkakielenhuolto tulee tässä luvussa esiin tuonnempana.

Yleiskielen sääntelyn keskeinen tavoite on yhteisen ymmärrettävyyden tukeminen. Yleiskielen yhteisen ymmärrettävyyden vaaliminen edellyttää kielellistä infrastruktuuria ja kielellisiä resursseja, kuten kielenhuollon kirjoitettuja normeja ja oppaita, nykysuomen sanastoa ajantasaisesti kuvaavaa sanakirjaa (*Kielitoimiston sanakirja*)

459 Kotimaisten kielten keskuksen uutinen 20.12.2023: [Kotimaisten kielten keskus osaksi uutta virastoa](#).

460 Kotikielen seuran [kannanotto Kotuksen rahoituksen ja toiminnan turvaamiseksi: Miten Suomen valtio takaa ainoan kieliviranomaisensa työn jatkuvuuden? \(2022\)](#)

ja nimistönhuoltoa. Lisäksi tarvitaan tutkittua tietoa erilaisista tekstilajeista ja kielenkäyttötilanteista. Tämän pohjalta kehitetään ohjeita tekstien rakentamisesta ja esimerkiksi asiointitilanteiden toimivasta vuorovaikutuksesta. Kotus kehittää ja tarjoaa avoimesti tätä resurssia koko yhteiskunnan käyttöön, myös koulutusjärjestelmän, joka on keskeinen yleiskielen käyttöön harjaantumisen kannalta. Yleiskielen välityksellä hankitaan tietoa ja opitaan sekä toimitaan ylipäänsä aktiivisina yhteiskunnan jäseninä, ja toisin päin yhteiskunta toimii kansalaisiinsa päin yleiskielen välityksellä. Kielellinen demokratia ja yhteiskunnan toimivuus ovat yhteydessä kielenhuoltoresursseihin. Kotus esitti vuoden 2023 hallitusohjelma-avauksissaan Hyvän virkakielen verkkokurssipakettia pakolliseksi perehdytysmateriaaliksi kaikille valtion palveluksessa oleville.

Kotus tarjoaa avoimesti internetissä verkkosivuillaan monipuolista ja ajantasaista informaatiota kielenhuollon kysymyksistä.⁴⁶¹ Keskeinen apuneuvo on Kielitoimiston ohjepankki.⁴⁶² Ajankohtaisesti kielenhuollon eri aihepiirejä käsittelee *Kielikello*-julkaisu, jonka artikkelit ilmestyvät nykyisin avoimesti verkossa.⁴⁶³ Kotuksen ja toimitetun journalismin yhteistyöhön on käynnistetty mediakielen verkosto vuonna 2023. Kotus on vähenneistä resursseista huolimatta pystynyt esimerkiksi uudistamaan verkkopalveluaan OKM:n erillisrahoituksella ja tuottamaan laadukkaita, ajankohtaisia sisältöjä kaikille kohderyhmille verkkosivuillaan – ja niistä on saatu erittäin hyvää palautetta. Käyttöön on myös otettu lehdistötiedotepalvelu, jonka avulla kielijutut leviävät entistä laajemmin koko maassa. Kotuksessa kootaan vuosittain myös mediaseurantaan perustuva katsaus Kielipolitiikan vuosi.⁴⁶⁴

Kotuksen sidosryhmäverkostoja ja suurta yleisöä palvelevaa toimintaa on kuitenkin jouduttu supistamaan resurssipulassa. Kielineuvonnan kysymyslomake on auki joka toinen viikko maanantaista torstaihin, ja puhelinneuvonta on auki maanantaista torstaihin kaksi tuntia päivässä. Tekstintarkistus- ja editointitehtäviä ei toistaiseksi oteta vastaan. Yleiskielen seurantatalkoot, joissa yleisö on voinut lähettää huomioitaan esimerkiksi median kielestä, on jouduttu lopettamaan, koska Kotuksessa ei ole resurssia käydä havaintoja läpi eikä suunnitella jatkotoimia niiden pohjalta.

461 Kotus: [Kielenhuolto](#).

462 Kotus: [Kielitoimiston ohjepankki](#).

463 *Kielikello* 4/2023: [Vihkosesta verkkolehdeksi](#). Kielitoimiston ohjepankkia käytettiin vuona 2022 noin 1,7 miljoonaa kertaa, *Kielikellon* verkkosivuilla käytiin noin 1,2 miljoonaa kertaa. (Kotimaisten kielten keskuksen tilinpäätös 2022.)

464 Kotus: [Kielipolitiikan vuosi 2022](#).

Kotuksen virkakielenhuollon ydintä on julkishallinnon kehittämistyön seuraaminen ja siihen osallistuminen (ks. lukua 6). Kotus on myös perinteisesti tarjonnut kielenhuollon koulutusta. Resurssipulassa nämä toiminnot on jouduttu yhdistämään erityisasiantuntijoiden toimenkuvaan tavalla, joka syö aikaa ja mahdollisuuksia valtionhallinnon kehittämistyöhön osallistumiselta. Kehittämistyö on pitkäjänteistä, ja henkilökohtaisen kokemuksen sekä kontaktien ja verkostojen merkitys on siinä suuri. Ollakseen tehokasta myös koulutus vaatii räätälöimistä ja kohdeorganisaatioiden toimintatapojen tuntemista. Resurssipulassa koulutusta standardoidaan esimerkiksi verkkokursseiksi. Verkkokurssien tuottamisesta on laajaa hyötyä, varsinkin silloin kun niitä tarjotaan maksuttomina. Ne voivat pitemmän päälle myös jossain määrin tehostaa toimintaa – tosin verkkokurssejakin täytyy uudistaa muutaman vuoden välein. Lisäksi organisaatioiden toimintatapojen kehittäminen ja henkilökunnan kirjoitustaitojen kehittyminen vaativat kuitenkin myös vuorovaikutusta. Kehittämistyötä ja koulutusta on mahdollista yhdistellä silloin, kun toimitaan samojen yhteistyökumppanien kanssa. Kehittämistyön ympärille rakentuvissa toimenkuvissa kokeneiden erityisasiantuntijoiden panos vaikuttaa tehokkaimmin hallinnon kielen laatuun. Keskeinen toimintamuoto ovat esimerkiksi virkakieliverkoston ja avoimen hallinnon verkoston tapaamiset. Kielen laadun kehittämisen verkosto laajenisi tehokkaasti myös, jos Kotus kouluttaisi kouluttajia.

Tietotaidon siirtyminen ja erityisasiantuntijaksi kehittyminen vaatisivat sitä, että kokeneet toimijat voisivat kouluttaa rinnallaan kisällinä nuorempia kollegoita. Muuten vaarana on kontaktien katkeaminen ja verkostojen hajoaminen. Esimerkiksi lainsäädännön kielen tunteminen ja kansainväliset yhteydet ovat keskeisiä virkakielenhuollossa, mutta tällä hetkellä niihin ei juuri voida kohdistaa resursseja. Tilannetta yritetään parantaa hankemuotoisella toiminnalla, mutta ratkaisevinta on pitkäjänteisen työn turvaaminen. Kotuksen laadukkaan kielenhuollon jatkuvuuden takaaminen ja riittävä resurssi virkakielen kehitystyöhön on ensiarvoisen tärkeää, jotta kielen laadun kohentaminen erityisesti julkishallinnossa mutta myös muualla yhteiskunnassa on mahdollista.

Kielenhuollossa tarvitaan myös tiiviit suhteet selkokielen kehittämiseen jo kielellisen saavutettavuuden edellytysten täyttämiseksi. Kotuksessa on paras asiantuntemus selkeän kielen ja selkokielen työnjaon määrittämiseen ja ohjeistukseen yhteistyössä selkokielen toimijoiden verkoston ja Selkokeskuksen kanssa. Selkokielen käyttö vaatii toiminnan kokonaisuuksien hahmottamista.

Myös yleisen kielenhuollon resurssit ovat riittämättömät. Sekä virkakielen että yleiskielen huollon toimintojen arvioitaisiin sujuvan, jos kielenhuoltajien määrä olisi kaksinkertainen. Pienellä henkilöstöllä ei ole aikaa selvityksiin eikä kielenhuollon kehittämisen edellyttämiin keskinäisiin neuvotteluihin. Lisäksi kielenhuollossa on

kehittämistarpeita mm. kielen laadun edistämiseen kieliteknologian tukemassa viestimissä ja kieliteknologisesti tuetuissa tehtävissä ja prosesseissa, kuten (puoli-)automaattisesti tuotettujen tekstien laatimisessa.⁴⁶⁵

Suuri yleisö helposti mieltää kielenhuollon yleisen kielenkäytön valvomisena ja siihen puuttumisena, mutta tällainen toiminta ei ole Kotuksen kielenhuollon tavoitteena. Kotuksella ei kuitenkaan ole riittävästi resursseja myöskään sellaiseen viranomaisten tai median kielenkäytön seurantaan ja tutkimiseen, jota tarvittaisiin tietopohjaksi kielenhuollon ohjeiden antamisessa ja päivittäisessä. Yhteistyötä pyritään kehittämään verkostomuotoisena esimerkiksi mediakielen verkostossa ja virkakieliverkoston kanssa. Verkostot ovatkin hyvä keino tavoittaa kentän asiantuntijat ja tukea eri organisaatioita niiden käytäntöjen kehittämisessä, kunhan Kotuksella on riittävä resurssi tarjota asiantuntemustaan verkoston tueksi. Kielenhuollon tukena toimii lakisääteisesti Kotuksen organisoima suomen kielen lautakunta, jonka asiantuntijajäsenet toimivat määräaikaisessa luottamustehtävässä.⁴⁶⁶ Standardikielen kirjattuun normistoon tarvittavia muutoksia käsitellään lautakunnassa yhteistyössä Kotuksen asiantuntijoiden kanssa.

Suomen kielen kielenhuollolla on hyvä maine Kotuksen laadukkaan työn ansiosta, mutta uhkana on kuilu kielenhuollon ja tutkimuksen välillä. Tätä kuilua umpeen kuromaan tarvittaisiin myös enemmän yleiskielen normeihin ja julkiseen kielenkäyttöön kohdistuvaa tutkimusta yliopistojen taholta tai yhteistyössä niiden kanssa. Koulutusjärjestelmä on perinteisesti tukenut kielenhuoltoa arvostavaa asennetta, mutta nykyisten nuorempien ikäpolvien kohtaamiseen tarvittaisiin aktiivista ja tämän päivän tilanteen tuntevaa vuorovaikutusta, jota resurssien salliessa voitaisiin harjoittaa nykyistä enemmän esimerkiksi sosiaalisessa mediassa, kuten Kotuksen Instagram-tilillä. Esimerkkinä parempaa resurssia vaativista kielenhuollon normituskysymyksistä mainitaan vierasperäisten sanojen ja nimien taivutus ja sitä koskevien normien uudistaminen. Jatkuvaa seurantaa tarvitsee kielen muuttuminen ja standardikielen suhde epämuodolliseen kielenkäyttöön. Kielenhuollon normitusta, tekstityön tukemista sekä koko koulutusjärjestelmää varten tarvitaan tutkimusperustaista tarkastelua kirjoitetun ja puhutun kielen muuttuvasta suhteesta.

465 Niinivaara 2023, 10–12.

466 Raportin kirjoittaja on kirjoitushetkellä lautakunnan puheenjohtaja.

8.3 Nimistönhuolto

Kotuksen kielenhuolto-osaston tehtäviin kuuluu nimistönhuolto. Nimistön asiantuntijoita on myös palkattu suurimpiin kaupunkeihin kuten Espooseen ja Vantaalle, joissa keskeistä on kaavanimistö. Kotuksessa nimistönhuolto kattaa useita osa-alueita julkishallinnon nimistä kansainväliseen yhteistyöhön. Toimintatapoja ovat lausunnot, koulutus ja neuvonta. Joulukuussa 2023 julkaistiin *Hyvän nimistön opas*.⁴⁶⁷ Käynnissä on myös laaja projekti suomenkielisistä nimistä maailman eri kielille.

Nimistö kiinnittää maallikoiden huomiota jopa herkemmin kuin muu kielenkäyttö. Oikeusasiamiehelle tulee jatkuvasti nimiä koskevia valituksia. Tavallisen kielenkäyttäjän on vaikea hahmottaa, että kielilaki koskee vain julkishallinnon nimiä. Monia ärsyttävät yritysten englanninkieliset, englantia sisältävät tai mukailevat nimet, mutta kielilaki ei koske yksityistä elinkeinoelämää. Toiminimilain mukaan yritysten nimissä olennaista on vain se, etteivät eri yritysten nimet lankea yhteen ja sekaannu keskenään. Ravintoloita lukuun ottamatta yritys- ja tuotenimet eivät kuitenkaan nimistöntutkijoiden mukaan ole Suomessa erityisen englanninkielisiä.

Hallintolaki säätelee kielilain ohella julkishallinnon nimiä, mutta lakeja ei välttämättä noudateta. Nimistöä saatetaan pitää muusta kielenkäytöstä erillisenä. Voidaan myös ajatella, että yksi vierasperäiseltä kalskahtava nimi korvaisi sen, että nimen pitäisi kaksikielisissä kunnissa olla kummallakin kansalliskielellä ja lisäksi sen usein halutaan olevan englanniksi. Tarvittaisiin parempaa ymmärrystä siitä, että nimillä on muitakin tehtäviä kuin yksilöinti. Näitä ovat esimerkiksi se, että kansalainen löytää julkisen palvelun äärelle ja erottaa julkisen palvelun yksityisestä. Tosin raja julkisen palvelun ja yksityisen liiketoiminnan välillä hämärtyy tytäryhtiöiden ja julkisten hallintotehtävien kilpailuttamisen kautta. Kielilaki koskee myös julkisia hallintotehtäviä hoitavia, mutta nimissä tätä ei aina muisteta. Jos yritys muuten toimii enemmän liiketoiminnan kentällä, nimien brändäys herkästi otetaan sieltä. Liikemaailmassa usein käytetään yhtä nimeä eikä rinnakkaisversioita kansalliskielillä. Sähköpostiosoitteita tai verkkotunnuksia kielilaki ei koske. Kun yhä taitavammat huijaukset yleistyvät, olisi näitäkin syytä harkita lainsäädännön kannalta. Hankkeiden englanninkielisistä nimistä ei sen sijaan ole syntynyt keskustelua (ks. kuitenkin lukua 9.1.2).

467 Kotus 2023: [Hyvän nimistön opas](#).

Nimistönhuoltajat kiinnittävät huomiota myös epäselviin lyhenteisiin ja oheisiin nimiin. Sosiaali- ja terveydenhuollossa käytetään paljon lyhenteitä, jotka valuvat yleiskieleen. Suomen ja ruotsin kielen lautakunnat julkaisivat vuonna 2022 yhdessä nimistönhuoltajien kanssa kannanoton hyvinvointialueiden nimikäytäntöjen selkeyttämiseksi.⁴⁶⁸ Kielilaki ei kuitenkaan ole sanktioiva, joten kielen asiantuntijoiden kannat eivät välttämättä vaikuta mihinkään. Kansalliskielistrategiassa osoitetaan kaikille ministeriöille vastuu siitä, että uusia viranomaisia perustettaessa noudatetaan Kotimaisten kielten keskuksen periaatteita viranomaisten nimien suunnittelusta.⁴⁶⁹

Hallinnon nimissä on myös paljon abstraktia ammattikieltä, kuten *kunnan elinvoimapalvelujen toimiala*. Kaikille kansalaisille, kuntalaisille tai erityisryhmille tarkoitetuissa palveluissa pitäisi ottaa huomioon myös kielellinen saavutettavuus. Yleiskielisen nimen rinnalla ei voi olla erikseen selkokielistä nimeä.

Markkinointinimet ovat herättäneet paljon keskustelua (Leppävaaran kortteli *Lux X, Turku Center*). Paikannimissä ei muuten juurikaan esiinny englantia. Paikallisidentiteetti näyttää kytkeytyvän vahvasti suomalaiseen kulttuuriin. Nimistöntutkijat ovat hahmottaneet asennoitumisessa hienoista muutosta niin, että englanninkielisiä nimiä puolustetaan vähemmän ja markkinointihenkiselle brändäykselle irvailaan entistä voimakkaammin. Muutosta heijastaa esimerkiksi se, että Posti muutti nimensä Itellaksi ja jälleen takaisin Postiksi, tosin laiminlyöden lain velvoitteen ruotsinkielisestä rinnakkaisnimestä. Populaarikulttuurissa nimien englanninkielisyys hyväksytään mukisematta; ehkä niiden katsotaan heijastavan populaarikulttuurin kansainvälisyyttä jopa niin, että elokuvan nimi voi Suomessa olla *A Man called Otto*, vaikka se muualla käännetään paikallisille kielille. Suomennettujen kirjojen nimet yleensä käännetään, mutta tästäkin on poikkeuksia (kuten *Detransition, Baby*).

Paikannimilain aikaansaaminen on ollut jo vuosien ajan Kotuksen tavoitteita yhdessä Maanmittauslaitoksen kanssa. Perinnäisten paikannimien, kylien ja luontopaikkojen nimet haluttaisiin lain suoman turvan piiriin ja standardointiprosessi virallistetuksi. Kulttuuriarvojen säilyttämisen ohella paikannimilailla olisi merkitystä yleisen turvallisuuden kannalta, koska se helpottaisi esimerkiksi hälytysajoneuvojen pääsyä oikealle paikalle. Resurssien vähenemisen vuoksi myös Kotuksen nimistönhuollon tehtäviä karsitaan ja järjestellään uudelleen.

468 Kotus, Suomen kielen lautakunnan ja ruotsin kielen lautakunnan kannanotto 9.11.2022: [Sosiaali- ja terveydenhuollon nimien suunnittelua parannettava](#).

469 Kansalliskielistrategia 2021, 134.

8.4 Sanakirjat ja muu toiminta

Sivistyskielen varannot edellyttävät muutakin kuin nykykielen kielenhuoltoa. Nykykielen keskeinen sanasto päivitetään *Kielitoimiston sanakirjaan*, jonka sanastotietokanta karttuu vuodessa noin 4 000 uudella tai uudessa käytössä olevalla sanalla. Sanakirja palvelee myös yleiskielen normitusta. Kielitoimiston sanakirjan käytöstä kertoo se, että verkkosanakirjaa katsottiin vuonna 2022 noin 1,7 miljoonaa kertaa (istuntojen määrä). Kielitoimiston sanakirjalla on tarvetta sanastustyökaluun, jotta uuden sanaston seuranta ja poimintaa saataisiin automatisoitua.

Monikielisten sanakirjojen tarve on helppo ymmärtää, mutta niiden laadukkaan toimittamiseen panostamista ei koeta liiketaloudellisesti kannattavaksi. Kotus on voinut opetus- ja kulttuuriministeriön erillisrahoituksella toimittaa joitakin kaksikielisiä maahanmuuttajakielten sanakirjoja, joissa ensimmäinen kieli on suomi.⁴⁷⁰ Yhteistyössä Viron Eesti keele instituutin kanssa on toimitettu viron ja suomen väliset sanakirjat, joista viron ja suomen välisen sanakirjan päivityksestä on huolehdittu muun sanakirjatyön ohessa.⁴⁷¹ Suomen kielen osalta tarvitaan myös tietoa kielen muuttumisesta ja sanaston historiasta samoin kuin alueellisesta ja mielellään myös sosiaalisesta vaihtelusta.⁴⁷²

Etymologiset sanakirjat kertovat siitä, mistä sanat tulevat ja mitä voidaan olettaa niiden alkuperäisestä merkityksestä. Vuonna 2022 julkaistun verkkosanakirjan *Suomen etymologinen sanakirja* (SES) päivitystä hoitaa muun työnsä ohessa yksi sanakirjan toimittaja.⁴⁷³ *Suomen murteiden sanakirjan* (SMS) toimittaminen jatkuu verkkomuotoisena.⁴⁷⁴ Syksyllä 2023 Suomen kulttuurirahasto myönsi SMS:lle viisivuotisen rahoituksen kolmen sanakirjatoimittajan palkkaamiseksi. *Vanhan kirjasuomen sanakirjan* (VKS) toimitustyön jatkumisessa Koneen Säätiön mittava tuki on ollut ja on edelleen ratkaiseva.⁴⁷⁵ VKS:n toimittamista on jatkettu vuodesta 2012 sillä periaatteella, että vähintään päätoimittaja ja toimitussihteeri työskentelevät Kotuksen rahoituksella ja muille toimittajille on saatu säätiörahoitusta. Koneen Säätiö myönsi VKS:lle uuden viisivuotisen rahoituksen vuonna 2023. Säätiörahoitus

470 Kotus: [Maahanmuuttajakielten sanakirjat](#).

471 Kotus: [Viro–suomi-sanakirja](#).

472 Tässä ei ole mahdollista tarkastella kaikkia Kotuksessa toimitettuja sanakirjoja, vaan sanakirjatyötä tarkastellaan resurssien kannalta. Ks. Kotus: [Sanakirjat](#).

473 Kotus: [Suomen etymologinen sanakirja](#).

474 Kotus: [Suomen murteiden sanakirja](#).

475 Kotus: [Vanhan kirjasuomen sanakirja](#).

on hyvä esimerkki kulttuuriperinnön säilyttämisestä yksityisen ja julkisen yhteisrahoituksen avulla. Näiden sanakirjojen toimitustyön jatkumiselle säätiörahoituksen merkitys on ollut ratkaiseva.

Yhteiskuntaa kannattelevan kielen infrastruktuuriin tarvitaan tietoa kielen historiasta ja vaihtelusta. Kotuksen kulttuurihistorialliset sanakirjat ovat merkittävä osa kielellistä kulttuuriperintöä. Valtiovallan tulisi paremmin nähdä rahoittajan roolinsa kielellisen kulttuuriperinnön tallentamisessa, säilyttämisessä, tutkimisessa ja toimittamisessa kaikkien ulottuville esimerkiksi sanakirjojen muodossa, koska se kuuluu Kotuksen perustoimintaan. Ensinnäkään sanakirjat eivät tule kerralla valmiiksi vaan ylläpitoon tarvitaan rahoitusta myös päivitettävien sisältöjen ja järjestelmien osalta. Toiseksi sivistyskielen sanakirjojen tarve ei ole täytetty nykyisin käynnissä olevilla projekteilla. Jos Suomi haluaa olla todellinen sivistysvaltio ja jos se kohtelee suomen kieltä täysimittaisena sivistyskielenä, tarvittaisiin ainakin *Oxford English Dictionaryn* tai *Svenska Akademiens ordbokin* kaltainen sivistyskielen historiasta kertova suursanakirja, joka seuraisi sanojen ja niiden merkitysten muutosta myös halki 1800-luvun. Se on erityisen kiinnostava aikakausi, koska suomesta kehitettiin tuolloin laajamittainen sivistyskieli. Kotus voisi kenties valmistella tällaista hanketta yhteistyössä otollisten säätiöiden kanssa niin, että valtion rahoituspanos olisi alusta asti selvillä. Jatkuvuus ja pitkäjänteisyys olisi tässäkin tarpeen, koska sanakirjoja ei synny ilman leksikografista asiantuntemusta. Kotuksen sanakirjaosasto on Suomessa se yksikkö, jossa kouliinnutaan sanakirjankirjoittajaksi. Osaavaksi asiantuntijaksi kasvaminen vie keskimäärin viisi vuotta. Kussakin sanakirjahankkeessa on omat aineistonsa ja toimitusperiaatteensa, jotka täytyy tuntea, ja jollaisten suunnitteluun ja muotoutumiseen menee vuosia. Sanakirjatyö vaatisi lisäksi tuekseen sanojen merkityksen tutkimusta, jossa tiiviimpi yhteistyö yliopistojen kanssa olisi toivottavaa.

Sanakirjat edellyttävät omanlaistaan tietojärjestelmäasiantuntemusta, ja hyvin toimivan tietohallintoyksikön ja sanakirjantöiden välisen yhteistyön rakentaminen on kestänyt vuosia. Kotuksen rakenteisten ohjelmien toimitusjärjestelmät on räätälöity sanakirjoille. Toimitusjärjestelmissä on lisäksi uudistamistarpeita. Kotuksen sanakirjaosasto voisi pienellä lisäpanostuksella profiloitua leksikografian huippuosaamisyksiköksi ja rakentaa tutkimusyhteistyötä yliopistojen kanssa, aineistojen osaltahan Kotus on mukana FIN-CLARIAH-konsortiossa. Esimerkiksi vanhan kirjasuomen tekstiaineistojen kattavaa digitointia ei ole päästy edes suunnittelemaan. Kunnianhimoisena tavoitteena olisi myös sanakirjaportaali, jossa Kotuksen sanakirjoja voisi käyttää yhdessä.

Sanakirjat ovat ikkuna kulttuuriin ja sen kehitykseen, suomen kielen kehitykseen jäseneksi maailman kirjakielten joukossa. Kielenkäyttäjille ne tarjoavat kielellisen resurssin, joka auttaa ymmärtämään monenlaisia ja eri-ikäisiä tekstejä ja ilmaisemaan itseään tavoilla, joihin kenenkään sanavarasto ei yksinään riitä. Suomen kielen sanakirjatyön merkitys korostuu sitä taustaa vasten, minkä tutkimukset ja opettajien kokemus kertovat lasten ja nuorten sanavaraston köyhtymisestä. Sanakirjatyö on tärkeää myös sähköisten järjestelmien yhteentoimivuuden kannalta. Avoimesti saatavilla olevaa sanakirjatietoa voidaan hyödyntää esimerkiksi suurissa kielimalleissa. (Ks. lukua 9.5.)

Lisäksi Kotuksessa on mittava nauhoitearkisto, joka sisältää sekä näytteitä suomen kielen puhutuista kielimuodoista 1900-luvun alusta saakka että kulttuurihistoriallisesti merkittäviä haastatteluja. Kotus on saanut vuosina 2022 ja 2023 OKM:n erillisrahoitusta nauhoitearkiston digitoinnin jatkamiseen. Kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden aineistojen vaatimusten mukaisesta arkistoinnista ja käytettävyydestä on huolehdittava opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan organisaatiouudistuksessa.

Resurssipula on rapauttanut Kotuksen toimintaa vuodesta 2010. Kotuksen on valtion kieliviranomaisena kyettävä hoitamaan lakisääteisiä tehtäviään. Kotus kuuluu Suomen tietopohjaisen politiikan järjestelmään. Kunnianhimon tasoa olisi syytä nostaa. Kotus voisi olla kieliasioiden sektoritutkimuslaitos, joka tuottaa tietoa päätöksenteon tarpeisiin ja tukee laajasti kansalliskielten elinvoimaisuutta. Paremmiin resursoitu Kotus voisi ottaa kehittämistyötä organisoivaa roolia useissa kielellisten varantojen kannalta keskeisissä verkostoissa, kuten virkakieli-, media-, selkokieli- ja terminologiaverkostossa. Suomen kielen tilanne kaipaa sitä, että laajennetaan suomen kielen kehittämisen resursseja.

Kyselylomakevastauksissa esitetään kielen laadun seuraaminen, kehittämistyö ja Kotuksen toiminnan suhde niihin mm. seuraavasti:

- "1) Kielen laatua ohjaavien lakien ja pykälien toteutumista olisi alettava seurata samaan tapaan kuin seurataan kielilainsäädännön toteutumista. Kielelliset oikeudet toteutuvat vain näennäisesti, jos kieli on vaikeaselkoista.*
- 2) Vahvistetaan kielitieteellistä osaamista valtionhallinnossa samaan tapaan kuin on vahvistettu käyttäytymistieteellistä osaamista: VNK:ssa käynnistettiin 2020 tällainen hanke. Tehdään saman mallin mukainen hanke kielitieteellisen*

tiedon osalta.⁴⁷⁶ 3) Pidetään huolta Kotimaisten kielten keskuksen resursseista. Nykyresursseilla se ei voi enää vastata esim. suomen yleiskielen kehittämisen tarpeisiin, EU-kielen asettamiin haasteisiin eikä virkakielen kehittämiseen. Tehdään rohkeasti ainakin tuplasti nykyistä suurempi virasto, joka voisi ehkä ottaa myös osan selkokieleen liittyvistä tehtävistä. 4) Vahvistetaan työelämän kielen ja virkakielen osaamista yliopistoissa esim. professuurilla; myös selkokielen professuuria tarvitaan.”

”Kotuksen tulee säilyttää itsenäinen asemansa, koska sillä on myös symbolinen merkitys. Kielityössä asennetyöllä on valtava merkitys: kielen roolin korostamisessa myös asiaa hoitavan viraston roolilla on merkitystä. Se ei saa hautautua esim. osaksi Opetushallitusta. Kotus sitten tukee virastojen kielenhuoltajia.”

Kotuksen asiantuntijaroolin toteuttaminen edellyttää edelleen tutkimusperustaisuutta, jonka vahvistamiseksi tarvitaan entistä enemmän yhteistyötä yliopistojen kanssa ja yhteisiä tutkimus- ja kehittämishankkeita. Laadukkaan toiminnan jatkuvuutta ei kuitenkaan turvata hankeperustaisesti. Hankkeissa voidaan pyrkiä kasvattamaan nuorta asiantuntijapolvea, mutta pätkärahoituksessa on aina riski menettää osaajia rahoituksen loppuessa. Virastorakenteen uudistuksen yhteydessä Kotuksen tehtäväkenttä voisi laajeta kielenhuollosta ja sanakirjoista maahanmuuttajien kielelliseen kotoutumiseen, monikielisyyteen ja kielipolitiikassa vähemmistökielten kielenelvytykseen, mikäli uusille toiminnoille voitaisiin taata riittävät resurssit. Kotus sai tehtäväkseen *Kielipoliittisessa ohjelmassa* esitetyn Kielipolitiikan foorumin ja karjalan kielen asiantuntijaryhmän koordinoinnin ja näihin liittyen resurssin kielipolitiikan asiantuntijalle.⁴⁷⁷ Laaja kielipoliittiseen koordinointiin liittyvä toimenkuva ja vahvempi rooli esimerkiksi palveluiden kielen seurannassa sopisi hyvin Kotukselle täydentämään sen nykyisiä ydintoimintoja, jotka kohdistuvat kielen laatuun ja resursseihin enemmän kuin kielipolitiikkaan. Tämä ei saa kuitenkaan tapahtua nykyisten ydintoimintojen kustannuksella. Valtiovallan on kaikissa olosuhteissa turvattava valtion kieliviranomaisen jatkuva, laadukas ja riittävän laaja-alainen toiminta.

⁴⁷⁶ <https://valtioneuvosto.fi/-/10616/kayttaytymistieteellinen-nakokulma-valtionhallinnossa-saa-jatkoa-ja-vahvistuu>

⁴⁷⁷ *Kielipoliittinen ohjelma* 2022, 71.

8.5 Suosituksia

- Kotuksen resurssit turvataan ja virkakielityötä sekä kielen- ja nimistönhuoltoa vahvistetaan vastaamaan kasvavaan tarpeeseen. Sanakirjatyölle turvataan sen tarvitsemat kieliteknologiset ja muut resurssit.
- Kotuksen rooli suhteessa kieliteknologian käyttäjälähtöiseen kehittämiseen ja hyödyntämiseen selvitetään ja resursoidaan.⁴⁷⁸
- Hallintorakenteen muutoksissa Kotuksen asema autonomisena toimijana on turvattava. Resurssien jakamisessa ja hallinnollisissa ratkaisuisa on taattava se, että Kotus voi jatkaa toimintaansa valtion kieliviranomaisena asiantuntemukseensa perustuvista lähtökohdistaan.
- Kotukselle annetaan resurssit sanakirjaportaaliin, josta on pääsy kaikkiin Kotuksen sanakirjoihin, tai toteutetaan jopa laajemmin Kotuksen digitaalisia palveluja yhteen tuova käyttäjälähtöinen kokonaisuus.⁴⁷⁹
- Kotukselle myönnetään resurssit kulttuurihistorialliseen sanakirjaan, joka kuvaa myös suomen kirjakielen kehitystä 1800-luvulta nykyaikaan.
- Jos kunnianhimon ja resurssien tasoa on halua ja mahdollisuutta korottaa, Kotuksesta rakennetaan täysimittainen kielikysymyksiin keskittyvä sektoritutkimuslaitos. Sen tehtäviin kuuluisi kielellisten resurssien ja infrastruktuurin lisäksi palvelujen kielen seurantajärjestelmä (ks. lukua 5.4) sekä monikielisyyteen ja kielipolitiikkaan liittyviä nykyistä laajempia tehtäviä, joihin kuuluisi mm. tiedon jakamista hyvistä monikielisistä käytänteistä ja niihin liittyvää kehitystyötä.

478 Niinivaara 2023.

479 Niinivaara 2023, 11.

9 Erityisiä kielellisiin resursseihin, kielen laatuun ja lainsäädäntöön liittyviä kysymyksiä

Tämä luku alkaa lyhyellä silmäyksellä suomen kieltä koskevaan lainsäädäntöön ja esimerkinomaisesti käsitellyillä kanteluilla tapauksista, joissa lainsäädäntöä ei ole noudatettu. Suomen kieltä koskeva lainsäädäntö käsittää ennen kaikkea kielen käytön viranomaisissa ja julkisissa palveluissa, ja suomen kieltä koskevia kanteluja tehdään vähän. Lisää tietoa kielenkäyttötilanteista ja niiden mahdollisista ongelmista tarvittaisiin sen arvioimiseksi, onko lainsäädäntöä syytä kiristää.

Tässä luvussa käsitellään lisäksi joitakin kielellisiin resursseihin liittyviä näkökulmia. Termistöt ja termityö muodostavat hajanaisen ja heikosti resursoitun kokonaisuuden, joka kaipaisi kokonaisvaltaisemmin jäsentynyttä verkostoitumista ja rahoitusta. Kääntämisen ja tulkkauksen katsaus alkaa suomen kielen yksiköistä EU:n toimielimissä ja päättyy huoleen kääntäjien ja tulkkien toimeentulosta. Kieliasiantuntijoiden työn merkitys tulisi ymmärtää paremmin niissä monissa yhteyksissä, joissa heidän ammattitaitoinen työnsä on keskeistä kielen laadun, ymmärrettävyyden, kielitajun ja yhteiskunnan toimivuuden kannalta. Kielen laadun parantaminen vahvistaa yhdenvertaista osallisuutta yhteiskuntaan ja tukee siten demokratiaa. Selkokieli vastaa kielellisen saavutettavuuden tarpeisiin, joiden laajuus tulee esille useassa kohdin tätä selvitystä. Tässä alaluvussa esitellään selkokielen toimintaohjelma, jonka toteuttaminen on tärkeää kielellisen yhdenvertaisuuden ja osallisuuden mahdollistamiseksi. Kieliteknologiaan voidaan tässä selvityksessä viitata vain suppeasti, ja esiin nouseekin kansallisen kieliteknologiastrategian tarve. Luku päättyy muiden lukujen tapaan toimenpide-ehdotuksiin.

9.1 Suomen kieleen liittyvän lainsäädännön kysymyksiä

9.1.1 Kieleen liittyvästä lainsäädännöstä

Suomen kielen asema on määritelty perustuslaissa ja kielilaissa, mutta näiden lisäksi kieltä koskevia säädöksiä on hyvin monissa laeissa ja lisäksi monien säädösten tulkinta ulottuu kieltä koskeviin seikkoihin. Suomi on myös vuodesta 1995 lähtien ollut yksi Euroopan unionin virallisista kielistä, joita on nykyisin 24. Virallisen kielen asema EU:ssa tarkoittaa sitä, että kansalainen voi EU:n kanssa asioidessaan käyttää suomea ja saada vastaukset suomeksi. Säädökset ja niiden tiivistelmät ovat saatavilla suomeksi. Eurooppa-neuvoston ja Euroopan unionin neuvoston kokoukset tulkitaan kaikille virallisille kielille. EU:n parlamentin istunnoissa sen jäsenillä on oikeus käyttää mitä tahansa EU:n virallista kieltä.⁴⁸⁰ EU on myös sitoutunut monikielisyteen. Käytännössä kuitenkin EU:n työkielten asema on keskeinen. Suomen kielen käyttöä EU:ssa käsitellään luvuissa 6.2 ja 9.3.

Perustuslain 17 §:ssä säädetään kielellisistä oikeuksista:

”Suomen kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi.

Jokaisen oikeus käyttää tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa asiassaan omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, sekä saada toimituskirjansa tällä kielellä turvataan lailla. Julkisen vallan on huolehdittava maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanaisten perusteiden mukaan.

Saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamelaisten oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisessa säädetään lailla. Viittomakieltä käytävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla.”⁴⁸¹

Lisäksi yhdenvertaisuutta koskevassa pykälässä 6 todetaan, ettei ketään saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan mm. kielen perusteella. Kielten asemassa noudatetaan kuitenkin porrastuneisuutta, jossa kansalliskielten käytöllä on laajimmat oikeudet ja myös yhteiskuntaa koskevat velvoitteet.⁴⁸²

480 Ks. EU: [Kielet](#).

481 Tämän momentin tulkinnasta ks. Dahlberg 2024.

482 Ks. tarkemmin Dahlberg 2024.

Kielellisistä oikeuksista ja velvollisuuksista säädetään eri hallinnonalojen lainsäädännössä. Yhteiskunnallisen toiminnan alueita, joita säädökset koskevat, ovat mm. seuraavat:⁴⁸³

- koulutusta koskeva lainsäädäntö (opetuskielet, kielet oppiaineina, tutkintokielet)
- sivistystoimintaan liittyvät kielelliset oikeudet (YLE, teatterit, kuvaohjelmat, kirjastot, nuorisotyö, liikunta)
- terveydenhoito- ja sosiaalilainsäädäntö (potilaan ja asiakkaan kielelliset oikeudet)⁴⁸⁴
- esitutkintaa ja oikeudenkäyntiä koskeva lainsäädäntö
- julkisyhteisöjen henkilöstön kielitaitovaatimukset
- kuluttajansuojaa ja sähköturvallisuutta koskeva lainsäädäntö (käyttöohjeet, sopimukset)

Suomessa kielilain ja kieltä koskevien säädösten henki on se, että kielen osalta voidaan säädellä viranomaisen tai julkista tehtävää hoitavan kieltä. Yksityisen elinkeinotoiminnan vapaus on ollut keskeisempi lähtökohta kuin sen kielellinen sääntely. Yksityisen kansalaisen osalta oikeus käyttää kansalliskieliä äidinkielenä nähdään pikemminkin kielellisenä oikeutena kuin velvoitteena. Kansalaistamisen edellytyksiin kuuluu kuitenkin jommankumman kansalliskielen peruskielitaidon vaatimus.⁴⁸⁵

483 Lakeja, joissa on kieltä koskevia säädöksiä, ovat mm. seuraavat: hallintolaki 434/2003, kielilaki 423/2003, kirjanpitolaki 1336/1997. Kotoutumisen edistämisestä annettu laki (681/2023) tulee voimaan 1.1.2025 samanaikaisesti TE-palvelujen uudistuksen kanssa. Uusi laki kumoaa samannimisen, voimassa olevan lain. Kuluttajansuojalaki 38/1978, laki julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta 424/2003, laki tuotteiden ekologiselle suunnittelulle ja energiamerkinnälle asetettavista vaatimuksista 1005/2008, osakeyhtiölaki 624/2006, perustuslaki 731/1999, yhdenvertaisuuslaki 1325/2014 ja ulosottokaari (778/2019 11 §).

484 Kielelliset oikeudet soteen liittyvässä lainsäädännössä: esteettömyysdirektiivi (EU 882/2019), hallintolaki (434/2003), kielilaki (423/2003), kuntalaki (410/2015), laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta (306/2019), laki hyvinvointialueista (611/2021), laki julkisista hankinnoista ja käyttösopimuksista (1397/2016), laki potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992), laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä (612/2021), laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista (254/2015), laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000), laki sähköisen viestinnän palveluista (917/2014), laki sähköisestä asioinnista viranomaisessa eli asiointilaki (13/2003), laki vammaisten henkilöiden tulkkaukspalvelusta (133/2010), saamen kielilaki (1086/2003), saavutettavuusdirektiivi (EU 2102/2016), Suomen perustuslaki (731/1999), viittomakielilaki (359/2015), yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) ja yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (27/2016).

485 Maahanmuuttovirasto: [Kansalaisuus aikuiselle](#).

Hallintolaki (9. §) edellyttää viranomaisilta asiallista, selkeää ja ymmärrettävää kielenkäyttöä, samoin laki hyvinvointialueista (612/2021; 34. §). Sen mukaan viranomaisten on lisäksi otettava viestinnässään huomioon eri asukasryhmien tarpeet. Myös kuntalaki (410/2015; 29. §) ja asiakasasiakirjalaki (254/2015; 6. §) edellyttävät virkakieleltä selkeyttä ja ymmärrettävyyttä. Vaatimuksia kielen laadulle asettaa myös sosiaali- ja terveysministeriön asetus potilasasiakirjoista (94/2022; 7. §), samoin EU:n tietosuoja-asetus.

Selkeän kielenkäytön tärkeys on mukana myös hallintoa ohjaavissa asiakirjoissa, kuten *Julkisen hallinnon strategiassa* (2020). Suomi on vuodesta 2013 ollut kansainvälisessä Avoimen hallinnon kumppanuushankkeessa, jossa jäsenmaat laativat kansalliset toimintaohjelmat.⁴⁸⁶ Suomi on omissa ohjelmissaan korostanut selkeän kielen merkitystä, mikä on kansainvälisesti poikkeuksellista.⁴⁸⁷

Kielilainsäädännön toteutumista seurataan erityisesti eduskunnalle kerran vaalikaudessa annettavassa *Hallituksen kertomuksessa kielilainsäädännön soveltamisesta*, joista viimeisin on ilmestynyt vuonna 2021 (Kielikertomus). Apuna ovat *Kielellisten oikeuksien seurantaindikaattorit*.⁴⁸⁸ Viimeisimmässä Kielikertomuksessa käsiteltiin erityisesti digitalisaatiota, opetusta sekä poliisia, pelastuslaitosta ja hätäkeskustoimintaa Toisen kerran valtioneuvoston periaatepäätöksenä annettu *Kansalliskielistrategia* (2021) on ollut tämän selvitystyön käynnistäjänä. Tässä ei ole tarpeen toistaa niiden pääkohtia, mutta soveltuvin paikoin kiinnitetään huomiota

486 Avoin hallinto: [Toimintaohjelmat](#).

487 Kielellisiin oikeuksiin liittyviä viittauksia on useissa kansainvälisissä sopimuksissa. Kielikertomus listaa seuraavat, joista monet ovat keskeisempiä vähemmistökielten puhujien kuin valtakielten puhujien kannalta: Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja (SopS 23/1998), Euroopan ihmisoikeussopimus (Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi) sellaisena kuin se on muutettuna sekä täydennettynä 1., 4., 6., 7., 11., 12., 13. 15. ja 16. pöytäkirjalla (SopS 18 ja 19/1990; sellaisena kuin se on myöhemmin muutettuna SopS 71 ja 72/1994, SopS 85 ja 86/1998, SopS 8 ja 9/2005, SopS 6 ja 7/2005 sekä SopS 50 ja 51/2010), Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus (SopS 1 ja 2/1998), Euroopan neuvoston naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehty yleissopimus (SopS 52 ja 53/2015), Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta (SopS 43 ja 44/2012), Euroopan neuvoston yleissopimus lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan (SopS 87 ja 88/2011), Kansalaisyhteisöoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (SopS 7 ja 8/1976), Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (SopS 6/1976), Kaikkinaisten naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus (SopS 67 ja 68/1986), Yleissopimus lapsen oikeuksista (SopS 59 ja 60/1991) ja Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (SopS 26 ja 27/2016).

488 2018.

samansuuntaisiin havaintoihin ja suosituksiin. Kielikertomuksen suositukset ovat hyvin pitkälle samoja tämän selvityksen tausta-aineistosta nousseiden kanssa. Voitaneen todeta, että parissa vuodessa ei ole ehtinyt tapahtua ratkaisevia parannuksia tai muutoksia.

Maan hallituksen ja kieliryhmien välillä vuoropuhelua edistää kieliasian neuvottelukunta, jonka tehtävänä on seurata kielilain ja siihen liittyvän lainsäädännön täytäntöönpanoa ja soveltamista sekä edistää kansalliskielten asemaa ja käyttöä.⁴⁸⁹ Tätä selvitystä valmisteltaessa on kuultu myös kieliasian neuvottelukuntaa, jonka päähuomio kohdistuu kuitenkin muihin kieliryhmiin kuin maan valtakieleen. Neuvottelukunta korosti, että suomen kielen asemaa tarkasteltaessa voidaan ottaa oppia maan vähemmistöasemassa olevien kieliryhmien kokemuksista ja niiden parissa kehitetyistä hyvistä käytännöistä. Erityisesti toivottiin, että vältetään vastakkainasettelua toisen kansalliskielen ruotsin kanssa ja pikemminkin käytetään hyödyksi ruotsin parissa saatuja kokemuksia. Suhteessa englannin laajenevaan käyttöön kansalliskielten kokemukset ovat samansuuntaisia, mutta ruotsi on paikoin esimerkiksi akateemisen maailman käytännöissä selvemmin syrjäytynyt.⁴⁹⁰

Kielilainsäädäntö ei ole Suomessa sanktioiva. Sanktioinnin kysymykset ovat vaikeita eikä kieliasioista ole tuomioistuinten ratkaisukäytäntöä, joka voisi toimia pohjana.⁴⁹¹ Kielilainsäädäntö koskee lähinnä viranomaisia, ja lainsäädännön henki on lähtenyt siitä, että viranomainen noudattaa lakia. Oikeusministeriö edistää ja seuraa kielellisten oikeuksien toteutumista. Kukin viranomainen valvoo kielilainsäädännön noudattamista omalla toimialallaan.⁴⁹² Käytännössä tilanne on kuitenkin monitahoisempi, koska julkista palvelutehtävää voidaan hoitaa myös yritysmuotoisessa toiminnassa ja esimerkiksi yliopistot ovat periaatteessa autonomisia. Sanktioimattomuus voi osaltaan aiheuttaa myös tehottomuutta esimerkiksi hallintolain edellyttämän selkeän, asiallisen ja ymmärrettävän kielen toteutumisessa. Kielitilanteesta on tarpeen saada tarkempaa seurantadataa sen arvioimiseksi, olisiko suomenkielisten palvelujen saatavuutta tuettava lainsäädännön keinoin. Harkittaessa sanktiointia pitäisi kuitenkin olla hyvin tarkka siitä, mitä sanktioidaan ja missä asioissa. Sanktiointi helposti johtaa näennäisiin ratkaisuihin ja vinouttaa kokonaistilannetta. Se voi johtaa siihen, että kiinnitetään huomiota yksittäisiin tapauksiin ja yksilöihin rakenteellisten ratkaisujen ja hyvien käytäntöjen kehittämisen sijasta. Hyvä harkinta on usein sanktiointia toimivampaa, jos sitä noudatetaan.

489 Oikeusministeriö: [Kieliasian neuvottelukunta](#).

490 Ks. myös Saarikivi & Koskinen 2023, Sylvén 2024.

491 Kielikertomus 2021, 17.

492 Kielikertomus 2021, 33, 55.

Koska monilla säädöksillä on vaikutuksia myös kielenkäyttöön, olisi kielellisten vaikutusten arviointia syytä laajentaa ja täsmentää lainsäädännön valmistelussa myös asiallisen, selkeän ja ymmärrettävän kielen osalta. Tämän selvityksen tausta-aineistossa on myös ehdotettu, että erillinen kieliasiain valtuutettu voisi olla sopiva rooli seuraamaan kielellisten oikeuksien toteutumista.

9.1.2 Suomen kieltä koskevista kanteluista

Suomen kielen käytön puutteita koskevista kanteluista on koottu tietoa Kielikertomukseen. Tässä käsitellään esimerkinomaisesti 2020-luvulla esiintyneitä kanteluita, joita on ratkaisuisissa pidetty aiheellisina.⁴⁹³ Kaikkiaan kieleen liittyvistä seikoista kannellaan suhteellisen vähän. Yliopistojen toimintaa lukuun ottamatta näyttää siltä, että kanteluissa huomio kiinnittyy usein väljästi ottaen kielimaisemaan liittyvään kielenkäyttöön: nimiin ja nimikkeisiin, hakuilmoituksiin, kyltteihin ja opasteisiin, sähköpostiosoitteisiin ja sähköposti-ilmoituksiin.

Pari kantelua koski sitä, että tapahtuman tai hankkeen nimi oli yksinomaan englanninkielinen. Edellisessä järjestäjänä oli Helsingin kaupunki (*Helsinki Education Week*) ja jälkimmäisessä valtioneuvosto (*Rainbow Rights – Promoting LGBTI Equality in Europe ja Against Hate*). Oikeusasiamies totesi, että yksikieliset englanninkieliset nimet eivät täytä perustuslain, hallintolain ja kielilain vaatimuksia.⁴⁹⁴ Vieraskielisistä tai sellaisia mukailevista viranomaisten nimistä tai oheis- tai lisänimistä on useita kanteluita, joista tässä tarkasteltuun aikahaarukkaan osui Sosiaali- ja terveysalan tietolupaviranomaisen käyttämä lyhenne Findata. Oikeusasiamies toteaa, ettei viranomainen voi esiintyä pelkällä epävirallisella oheis- tai lisänimellään. Sellaisen muodostamiseen ei ole samanlaisia kielellisten oikeuksien tai hyvän hallinnon kriteerejä kuin viranomaisten virallisten nimien muodostamiseen. Ratkaisussa todetaan, ettei hyvän hallinnon toteutumista edistä se, että suomalainen viranomainen ottaa käyttöön itse keksityn oheisnimen ”Findata”, vaikka sillä on laissa säädetty naseva ja kuvaava nimilyhenne ”Tietolupaviranomainen”.⁴⁹⁵ Kielikertomuksessa todetaan kielen merkityksen korostuvan, kun viranomainen nimeää suurelle yleisölle tarkoitettuja verkkopalveluja.⁴⁹⁶

493 Kiitän Miska Toivasta avusta tämän luvun tietojen poiminnassa.

494 EOAK/6847/2021 26.10.2022; Eduskunnan oikeusasiamiehen tiedote 30.9.2020: [Valtioneuvoston hankkeiden nimissä tulee käyttää kansalliskieltä](#); EOAK/1167/2019 24.9.2020.

495 EOAK/333/2020, EOAK/458/2020 10.12.2020. Ks. [findata.fi](#).

496 Kielikertomus 2021, 60.

Koronatodistusta käsiteltiin kaksi kertaa, ja ratkaisuisa todettiin, että tekstin tulee olla englannin lisäksi kansalliskielillä ja että kansalliskieliset tekstit ovat ensisijaisia vieraskielisiin nähden.⁴⁹⁷ Työpaikkailmoituksista on kanneltu useampaan kertaan. Tarkastelujaksolle osui yksi Suomen ympäristökeskuksen työpaikkailmoitus, joka oli osin englannin- ja osin suomenkielinen siten, että osa tiedoista oli vain jommalla-kummalla kielellä. Oikeusasiamies viittaa aikaisempiin ratkaisuihin, joissa on todettu, että kaksikielisen viranomaisen työpaikkailmoituksissa tulee käyttää kumpaakin kansalliskieltä, koska työpaikkailmoitus rinnastuu yleisölle tiedottamiseen.⁴⁹⁸ Helsingin kaupungin uimarantaopasteita oli käsitelty kahteen kertaan. Kaupunki oli jo ensimmäisellä kerralla luvannut korjata opasteet niin, ettei niissä ole pelkkää englantia vaan mukana ovat molemmat kansalliskielet.⁴⁹⁹

Tässä ei toisteta selostusta niistä yliopistoja koskeneista oikeuskanslerin ja oikeusasiamiehen ratkaisuisa, joita on selostettu Saarikiven ja Koskisen (2023) raportissa. Samansuuntaisia kehityskulkuja on eri tahoilla yliopistoissa, mutta pisimmällä englannin kielen käyttö opetuksen ja yliopistoyhteisön toiminnan kielenä on Aalto-yliopistossa, jonka kielellisistä linjauksista oikeuskansleri totesi vuonna 2023:

”Aalto-yliopiston antaman selvityksen perusteella englanninkielinen opetus on kauppatieteellisen ja teknillisen alan maisterikoulutuksessa käytännössä syrjäyttänyt suomen kielen ja muuttunut pääasialliseksi opetuskieleksi myös kandidaattiopinnoissa.”

Ratkaisussaan oikeuskansleri yhtyy opetus- ja kulttuuriministeriön kantaan, jonka mukaan opiskelijoilla on oltava halutessaan mahdollisuus suorittaa sekä kandidaatin että maisterin tutkinnot niin, että pääosa opetuksesta on tarjolla suomen kielellä. Muiden kielten käyttö ei saa olla niin laajaa, että suomen kielen asema opetus- ja tutkintokielenä syrjäytyy.

Apulaisoikeuskansleri on pyytänyt Aalto-yliopistoa ilmoittamaan vuoden 2023 loppuun mennessä, mihin toimenpiteisiin päätös on johtanut. Opetus- ja kulttuuriministeriöltä pyydettiin lokakuun 2023 loppuun mennessä arviointia niistä toimista, joihin päätös antaa aihetta.⁵⁰⁰ Ministeriö on ilmoittanut seuraavansa asiaa, koska Aalto-yliopiston kielilinjausten uudistus on vielä kesken. Ministeriö on kertonut

497 EOAK/6660/2022 7.2.2023.

498 EOAK/6227/2022 26.1.2023.

499 EOAK/3839/2022 22.7.2022.

500 Päätös 5.5.2023 OKV/2967/10/2021-OKV-9. Ks. myös oikeuskanslerin ratkaisu 5.5.2023: [Aalto-yliopiston kielelliset linjaukset](#).

pitävänsä välttämättömänä sitä, että opiskelijoille on tarjottava aito mahdollisuus suorittaa tutkinto pääosin suomen kielellä. Ministeriö on lähettänyt apulaisoikeuskanslerin ratkaisun tiedoksi kaikille korkeakouluille.⁵⁰¹ Kielilinjauksista on keskusteltu Suomen yliopistokoulutuksen asiantuntijaverkostossa (OHA-forum), jossa pyritään hakemaan yhteistä näkemystä kielikysymyksistä koko yliopistosektorille. Työ jatkuu yliopistojen opetuksesta vastaavien vararehtoreiden kesken.

Aalto-yliopisto on uudistanut opetus- ja tutkintokieliinlinjauksensa sekä kielelliset linjauksensa. Ne astuivat voimaan vuoden 2024 alusta, mutta ne otetaan käyttöön vähitellen vuoteen 2030 mennessä. Linjauksissa korostetaan monikielisyttä ja koko yhteisön yhtäläisiä osallistumismahdollisuuksia. ”Suomea, ruotsia ja englantia käytetään tarkoituksenmukaisesti rinnakkain.”⁵⁰² Aalto-yliopiston pääasialliset opetuskieliset suomi ja englanti sekä tekniikan ja taiteiden aloilla myös ruotsi. Tutkintokieliä suomen- ja ruotsinkielisille ohjelmille kaikille yhteiset kurssit tulee linjausten mukaan järjestää ja niiden tulee olla suoritettavissa suomen ja/ tai ruotsin kielellä. Opetus- ja tutkintokieliinlinjauksissa painotetaan kandidivaiheessa opiskelu- ja suoritusmahdollisuuksia suomeksi ja ruotsiksi. Maisterivaiheessa englannin kielen määrä lisääntyy, mutta opiskelijan yksilölliset valinnat ja opiskelupolut huomioidaan. Tohtorivaihe tapahtuu lähtökohtaisesti englanniksi. Opiskelijat voivat sijoittaa suomen kielitaito-opintoja osaksi henkilökohtaista opintosuunnitelmaansa kaikilla tasoilla. Tutkintokieli on lähtökohtaisesti hakukohteen kieli. Jos opiskelija tekee opinnäytteensä suomeksi tai ruotsiksi, on tämä myös tutkintokieli muissa kuin kandidaatintutkinnoissa. Koulutusohjelman kielet vahvistetaan koulutusohjelmaa perustettaessa. Monikielisissä koulutusohjelmissä voi olla suomen-, ruotsin- tai englanninkielisiä hakukohteita. Koulutusohjelman yhteisiä opintoja on mahdollisuus suorittaa suomeksi. Pääaineopintoja tulee tarjota sekä suomeksi tai ruotsiksi että englanniksi. Aalto-yliopistolla on lakisääteinen velvollisuus tarjota opetusta suomeksi kauppatieteellisillä aloilla sekä suomeksi ja ruotsiksi tekniikan ja taiteiden aloilla. Kaikilla koulutusvastuualueilla tulee olla mahdollisuus suorittaa tutkinto pääosin suomeksi. Kaikilla aloilla tarjotaan kandidaattivaiheen koulutusta siten, että opiskelijat oppivat tieteenalan peruskäsitteitä ja termejä suomeksi ja ruotsiksi. Kaikissa koulutusohjelmissä voi linjausten mukaan kuitenkin olla pelkästään englanninkielisiä jaksoja tai opintokokonaisuuksia. Opintojen ohjauksen kieli jää linjauksissa opiskelijan ja opettajan välillä sovittavaksi, vaikka pääsääntöisesti se on opinnäytteen kieli. Englanninkielisissä koulutusohjelmissä opetus, ohjaus ja

501 Opetus- ja kulttuuriministeriön toimenpiteet Aalto-yliopiston kielellisiä linjauksia koskevassa kanteluasiassa. VN/1375/2023-OKM-4 1.11.2023.

502 Yleiset kielelliset linjaukset. Aalto-yliopisto. Aalto-yliopiston ilmoitus apulaisoikeuskanslerille 21.12.2023.

opinnäytteet ovat lähtökohtaisesti englannin kielellä. Opintosuoritukset annetaan lähtökohtaisesti opetuskielellä.⁵⁰³ Yleisissä kielellisissä linjauksissa henkilökuntaa ja opiskelijoita kannustetaan opiskelemaan suomea, ruotsia ja englantia.⁵⁰⁴

Tätä kirjoitettaessa ei ole vielä käytössä apulaisoikeuskanslerin kantaa vastauksiin. Aalto-yliopiston linjaukset tuntuvat tasapainoilevan lakisääteisten kielivollisuuksien sekä kansainvälisen henkilökunnan ja opiskelijoiden suuren määrän tuomien käytännön haasteiden välillä. Paljon jää sen varaan, kuinka moni- ja rinnakkaiskieliset käytänteet onnistutaan toteuttamaan. Linjauksissa ei edellytetä suomen tai ruotsin taidon hankkimista kansainväliseltä henkilökunnalta ja opiskelijoilta. Englanninkielisten ohjelmien, hakukohteiden ja opintojaksojen määrä tulee käytännössä pitkälle vaikuttamaan siihen, kuinka monikieliseksi opetuksen käytännöt lopulta muodostuvat. Linjauksissa ne näyttävät mahdollistavan toiminnan pääosin englanniksi. Opiskelijan oikeusturvan kannalta ohjauksen kielestä neuvottelemisen ohjaajan kanssa voi jättää opiskelijan altavastajaan asemaan varsinkin tilanteissa, joissa ei ole käytettävissä suomenkielentaitoista ohjaajaa.

Esimerkinomaisena poimintana on pyydetty 2020-luvun kantelutiedot kahdesta aluehallintovirastosta. Tiedot ovat vain suuntaa antavia, koska kanteluiden tarkemmat tiedot ovat salassa pidettäviä.

Etelä-Suomen aluehallintoviranomaiselle on tehty 2020-luvulla 12 kantelua, joissa on mukana suomen kieleen liittyviä syitä poimintaa tätä raporttia varten tehneen virkailijan arvion mukaan. Puolet kanteluista on koskenut terveydenhuoltoa ja puolet sosiaalihoitoa. Kantelut ovat koskeneet seuraavia palveluja: perusterveydenhuollon avohoito, vuodeosastohoito, suun terveydenhuolto, työterveyshuolto, muut yksityiset terveydenhuollon palvelut, vanhustenhuolto, vammaisten liikkumista tukeva palvelu ja lastensuojelu. Eniten kanteluita on vanhustenhuollon piiristä. Kantelut koskevat kuutta kaupunkia, mutta eniten niitä on Helsingistä, puolet kanteluista. Puolet kanteluista koskee yksityisiä, puolet julkisia palveluntarjoajia. Neljä kantelua on johtanut muistutukseen, kaksi huomautukseen, kolme kirjevastaukseen, yksi huomion kiinnittämiseen ja kahdessa tapauksessa ei ole nähty aihetta toimiin.

503 Opetus- ja tutkintokieliinlinjaukset. Aalto-yliopisto. Aalto-yliopiston ilmoitus apulaisoikeuskanslerille 21.12.2023.

504 Yleiset kielelliset linjaukset. Aalto-yliopisto. Aalto-yliopiston ilmoitus apulaisoikeuskanslerille 21.12.2023.

Itä-Suomen aluehallintoviranomaiselle on tehty 2020-luvulla kolme kantelua, joissa ensi- tai toissijaisena aiheena on kielitaito. Kaikki koskevat terveydenhuoltoa ja terveysaseman tai vastaavan toimintaa ja kolmea eri paikkakuntaa. Yksi koskee vastaanottopalveluja ja kaksi perusterveydenhuollon avohoitoa. Ne ovat johtaneet muistutukseen.

Erikseen on syytä vielä mainita Pietarsaaren suomenkielisiä lääkäripalveluja koskevat kantelut ja asiaa koskeva uutisointi, joka on ollut yksittäistä paikkakuntaa koskeva vilkkain suomenkielisten palvelujen saatavuuteen liittyvä uutisointi 2020-luvulla.⁵⁰⁵ Kyseessä on kaksikielinen kaupunki, jonka palvelut ovat pääosin enemmistön kielellä ruotsiksi. Kuten Kielikertomuksessakin todetaan,

505 Ks. 25.6.2019, Keskipohjanmaa: [Ruotsalaislääkäri Nathalie Chahoud ei ole törmännyt kielimuuriin Pietarsaassa: ”Suurin osa potilaista puhuu ruotsia äidinkielenään ja hoitajat tulkkavat tarvittaessa”](#). 14.10.2019, Yle: [Melkein joka toinen suomenkielinen törmää kielimuuriin Pietarsaaren päivystyksessä](#). 23.6.2020, Pietarsaaren Sanomat: [Aluehallintovirastolta huomautus Pietarsaarelle: kieli ei aina käänny Malmin päivystyksessä – kaupungilla riittää vielä selvitettävää suomenkielisen lääkäripalvelun turvaamisessa](#). 29.6.2020, Yle: [Etälääkäreistä ehkä helpotusta Pietarsaaren ongelmiin – AVI huomautti suomenkielisten lääkärien puutteesta päivystyksessä](#). 20.5.2021, MTV: [Väärinkäsityksiä ja jopa vääriä diagnooseja – kielimuuri näkyy Pietarsaaren lääkäripalveluissa: ”On voinut olla todella paljon asiavirheitä”](#). 4.10.2021, Keskipohjanmaa: [Pietarsaaren kaupunki vastasi selvityspyyntöön: Sosiaali- ja terveysviraston tulee pyrkiä rekrytoimaan ensisijaisesti suomenkielisiä lääkäreitä lisää \(maksumuuri\)](#). 5.10.2021, Yle: [Pietarsaassa lääkäreiden kielitaito ei ole vielä riittävä – aluehallintovirasto vaatii lisäselvityksiä](#). 15.10.2021, Yle: [Asukaskysely: Suomenkieliset viihtyvät entistä huonommin Pietarsaassa – valtaosa ei saa hyvää palvelua omalla kielellään](#). 27.10.2021, Yle: [Suomenkielisten asemaan Pietarsaassa haetaan ratkaisua kieliohjelmalla – yksi konkreettinen toimi voisivat olla tulkit terveyskeskukseen](#). 19.11.2021, Yle: [Suomenkielisten määrä on vähentynyt Pietarsaassa viidessä vuodessa yli 600 asukkaalla – kaupunki käynnistää kaksikielisyysohjelman](#). 18.1.2022, Yle: [Aluehallintovirasto vaatii Pietarsaarta korjaamaan päivystyksen kieliongelmat – suomenkielisten palvelu ei ole parantanut](#).

vähemmistökielillä toteutettavien peruspalvelujen saatavuuteen on syytä kiinnittää huomiota kaksikielisillä paikkakunnilla.⁵⁰⁶ Vähemmistöasemasta kielteisiä kokemuksia palveluista on enemmän kuin muualla.⁵⁰⁷

Esimerkkien pohjalta voi todeta, että kanteluita tehdään vähän. Etelä-Suomen AVIn tiedot viittaavat siihen, että ongelmia voi esiintyä eri puolilla sosiaali- ja terveydenhuoltoa, eniten kuitenkin vanhusten palveluissa. Esimerkkien perusteella ongelmia voi ilmetä eri paikkakunnilla, vaikka suuri osa esimerkkitapauksista on pääkaupunkiseudulta. Oikeusministeriö on teettänyt selvityksen kielilain ja kielellisten oikeuksien toteutumisesta yksityisen hoitaessa julkisia tehtäviä.⁵⁰⁸ Kielilain viranomaisvelvoitteet kohdistuvat kaikkiin julkisia hallintotehtäviä hoitaviin yksityisiin. Ostopalveluja käyttävän viranomaisen on varmistuttava siitä, että kielilain velvoitteita noudatetaan. Yhtenä keinona selvityksessä esitetään yhdenvertaisuussuunnitelmiin kielivelvoitteita koskevaa kokonaiskartoitusta kokonaiskuvan saamiseksi kielilain mukaisesta palvelusisällöstä. Kielikertomuksessa kehoitetaan kiinnittämään huomiota kielellisten palveluvelvoitteiden laatuvaatimukseen ja viittaamaan hankinnoissa lainsäädännön veloitteeseen suomesta ja ruotsista hankinnan ehdottamana edellytyksenä.⁵⁰⁹

Aluehallintovirastoissa kielikysymyksiin on tartuttu kanteluiden lisäksi lähinnä joissakin sellaisissa tapauksissa, joissa yksityiset henkilöt ovat tehneet nimettömiä epäkohtailmoituksia. Tapaukset ovat etupäässä koskeneet henkilöstöä, jolla on ollut puutteita kummankin kansalliskielen hallinnassa. Valvonnassa on korostettu

506 Suomenkielisistä valtaosa asui vuonna 2020 joko suomenkielisissä kunnissa (72,1 %) tai kaksikielisissä kunnissa, joissa suomi on enemmistökieli (27,1 %). Noin 40 000 (0,8 %) suomenkielisistä asui ruotsinkielisessä Ahvenanmaan maakunnassa tai kaksikielisessä kunnassa, jonka enemmistökieli on ruotsi. (Kielikertomus 2021, 34.) Kielilain (423/2003) 5 §:n mukaan kunta on kaksikielinen, jos kunnassa on sekä suomen että ruotsinkielisiä asukkaita ja vähemmistö on vähintään kahdeksan prosenttia asukkaista tai vähintään 3 000 asukasta. Kaksikielinen kunta on säädettävä yksikieliseksi, jos vähemmistö on alle 3 000 asukasta ja sen osuus on laskenut alle kuuden prosentin. Kunta, joka ei täytä kaksikieliselle kunnalle asetettuja vähimmäisvaatimuksia, voi hakea vapaaehtoista kaksikielisen kunnan asemaa kunnanvaltuuston esityksellä. Näin ovat tehneet ainakin Lohja, Luoto, Närpiö ja Korsnäs. (Kielikertomus 2021, 31.) Vuonna 2023 Suomen 309 kunnasta 33 oli kaksikielisiä. Niistä 18:ssä oli suomenkielinen ja 15:ssä ruotsinkielinen enemmistö. Kaikki yksikielisesti ruotsinkieliset 16 kuntaa ovat Ahvenanmaalla. Jaoteltu perustuu väestörekisteriin, johon voi ilmoittaa yhden äidinkielen, yksilön monikielisyys ei siinä näy. Kuntaliitto: [Kaksikieliset kunnat ja kaksikielisyys](#). Ks. myös Tammenmaa 2020.

507 Kielikertomus 2021, 76.

508 Kuusikko 2021.

509 Kielikertomus 2021, 18.

toimintayksikön vastuuhenkilön roolia sen toteamisessa, että henkilökunnalla on riittävä kielitaito. Tämä koskee myös lyhytaikaisia sijaisia. Valvonnassa on myös korostettu omavalvontasuunnitelmien kehittämistä, koska niistä ei aina käy riittävästi ilmi, miten kielitaitoa arvioidaan.

”Kaikilla hoitoon, hoivaan ja tukitehtäviin osallistuvilla työntekijöillä on oltava sosiaali- ja terveydenhuollon terminologian tuntemus sekä asianmukaisen palvelutoiminnan ja kommunikaation toteuttamiseksi tarvittava riittävä suullinen kielitaito. Lisäksi hoitoon ja hoivaan osoitetuilla työntekijöillä tulee olla riittävä kielitaito asianmukaisten asiakas- ja potilastietojen kirjaamiseksi sekä lääke- ja hoitotieteellisen tekstin ymmärtämiseksi.”⁵¹⁰

Selvityksessä todetaan, että kielitaidosta on vaikea antaa sellaista kuvaa, jota valvontaviranomainen voisi arvioida. Valvonnan vaikeudesta kertoo se, ettei ratkaisuja ole kovin paljoa. Ylimmille laillisuuden valvojille, erityisesti oikeusasiamiehelle, tehdyt kantelut todetaan käytännössä väyläksi puuttua kielitaitoon liittyviin ongelmiin. Aluehallintovirastojen rooli todetaan näkymättömämmäksi.⁵¹¹ Valvonta ylipäänsä rajautuu vain julkisiin tehtäviin, viranomaistehtäviin ja julkisiin hallinto-tehtäviin. Lisäksi kielilain sanktioimattomuus voi johtaa tilanteisiin, joissa tilannetta ei korjata, vaikka kantelusta on seurannut tilanteen korjaamista edellyttävä päätös.

Esimerkeistä voinee päätellä, että kantelut eivät anna luotettavaa kuvaa kokonaisuudesta. Kynnys kantelujen tekemiseen on arvattavasti varsin korkea.⁵¹² Kielikerptomuksessa todetaan perusoikeusbarometriin (2021) viitaten, että on tarpeen lisätä tietoisuutta olemassa olevista oikeussuojakeinoista. Julkisen palvelun kielellisistä puutteista voi asian mukaan olla yhteydessä esimerkiksi

- hyvinvointialueen sosiaaliasiamieheen
- terveydenhuoltoyksikön potilasasiamieheen
- kaksikielisten hyvinvointialueiden kansalliskielilautakuntaan
- aluehallintovirastoihin, jotka ohjaavat ja valvovat mm. sosiaali- ja terveystoimintaa ja sivistystoimintaa,
- ylempään viranomaiseen, esimerkiksi asianomaiseen ministeriöön.⁵¹³

510 Kuusikko (2021, 77) siteeraa yhtä Etelä-Suomen AVIn selvitystä, joka ei kuitenkaan antanut aihetta toimiin.

511 Kuusikko 2021, 78.

512 Kielikertomuksessa (2021, 35–36) todetaan, että vaikka vuodet 2019 ja 2020 olivat kantelumääriltään ennätyskellisiä, ei suomen kieltä koskevia tapauksia ollut kieliasioiden kokonaismäärään nähden erityisen paljon.

513 [Valitusten ja kanteluiden vastaanottajat](#).

Paremmen tilannekuvan saamiseksi ehdotetaan tämän raportin luvussa 5.1 sellaisen avoimen sähköisen seurantajärjestelmän perustamista, johon kansalaiset voivat matalalla kynnyksellä kertoa palvelujen kielelliseen toimivuuteen liittyvistä kokemuksistaan. Tällaiseen järjestelmään voisi sisällyttää myös ohjeita siitä, mihin viranomaistahoon voi olla yhteydessä missäkin asiassa.

Oma Kieli ry:n Kansalliskielibarometrin kyselystä käy ilmi, että tavallisten suomalaisten on vaikea ottaa kantaa lainsäädäntöön liittyviin kysymyksiin. Todennäköisesti kielilainsäädäntöä ei tunneta kovin hyvin puhumattakaan kaikista niistä säädöksistä, joiden voidaan tulkita koskevan myös kielenkäyttöä. Kansalliskielibarometrissa 2023 esitettiin väite ”Kansalliskielten käyttöön liittyvää lainsäädäntöä on tiukennettava”. Suurin osuus oli vastauksella en tiedä, 29 %. 43 % oli vähintään osin samamielisiä ja 28 % erimielisiä, mutta täysin samaa mieltä oli vain 18 % vastaajista.⁵¹⁴

9.2 Erikoisalojen kieli ja terminologia

Suomen kieltä täytyy kehittää eri alojen tarpeita varten, ja erityisalojen kieli vaikuttaa myös yleiskieleen. Tässä eri alojen erikoissanaston kehittäminen eli terminologia on tärkeää. Terminologisen selittämisen ja käänkösvastineiden tarve on tullut esiin hyvin erilaisilla tahoilla alkaen kansalaisten vaikeudesta ymmärtää digitaalisten palveluiden sanastoa ja ulottuen siihen, ettei monella alalla kehitetä ja vakiinuteta suomenkielisiä käänkösvastineita vaan asiantuntijat ja kouluttajat puhuvat englanninkielisin termein tai kääntävät termejä omin päin eri tilanteissa. Sanastotyön merkitys on vahvasti yhteydessä digitalisaatioon ja tietojärjestelmien toimivuuteen. Järjestelmien yhteentoimivuus edellyttää, että termistö on yhteisesti ymmärrettävissä eri järjestelmissä – tai että tulkintaeroista ollaan tietoisia. Tätä tarvitsee niin tiedonhaku ja tiedonsiirto kuin pyrkimys kehittää yhteiskunnan rekistereitä ja palveluja kohti yhden luokun periaatetta. Resurssien puute vaikuttaa osaltaan siihen, ettei Suomessa ole kattavaa terminologisen tiedon tuottamisen verkostoa. Keskeisimmät toimijat eivät pysty kartuttamaan erikoissanastojen tietokantoja systemaattisesti, vaan toiminta on enemmän hankemuotoista ja riippuvaista määräaikaisten rahoitusten saamisesta. Lisäksi erikoissanastoja kootaan paljon yksittäisinä projekteina eri organisaatioissa ja julkaistaan vaihtelevilla verkkoalustoilla.

514 Kansalliskielibarometri 2023.

Rakenteiseen muotoon tallennetun tiedon jakamisen tarve ja palvelujen digitalisointi ovat nostaneet sanastotyön tarvetta esiin viime vuosina.⁵¹⁵ Digitalisaation myötä sanastotyöhön osallistuvien asiantuntijoiden joukko on kasvanut esimerkiksi palvelumuotoilijoilla ja tietoarkkitehdeillä ja sanastotyö tyypillisesti liittyy isoihin kokonaisuuksiin ja kehityshankkeisiin. Yhdistysmuotoinen Sanastokeskus on keskeisin terminologian asiantuntijaorganisaatio Suomessa. Se pitää yllä TEPA-termipankkia. Toiminta on saanut alkunsa erityisesti tekniikan aloilta, ja useilta eri ammattialoilta on laadittu sanastoja alojen tai yritysten kustantamissa hankkeissa. Nykyisin Sanastokeskus keskittyy julkisen hallinnon toimijoille tehtäviin tilaustöihin, ja toiminnalla on yhteys lainsäädäntöön. Sanastokeskus saa vuosittain tukea OKM:ltä yleishyödyllisiin hankkeisiin, sivuston ja termipankin ylläpitoon sekä standardointiin osallistumiseen. Sanastokeskuksessa toimii yhdeksän terminologia. Uusien työntekijöiden kouluttaminen tapahtuu pitkälle talonsisäisesti ja vie useampia vuosia, ennen kuin koulutettava työntekijä pystyy tekemään itsenäisesti projektityötä. Sanastokeskuksen erikoisasiantuntemus keskittyy käsitteanalyysin ympärille. Lisäksi tarvitaan kuhunkin sanastoprojektiin kyseisen erikoisalan asiantuntijoita. Termityöhön tarvitaan kielen asiantuntijoita, ja yleistajuistaminen ja selkoistaminen ovat omantyyppisiä haasteita termien yhteydessä. Kielenhuoltajat ja kääntäjät ovat tulleet viime vuosina uudella tavalla mukaan yhteistyöhön.

Tietojärjestelmien ja tiedon yhteentoimivuuden kehittämiseen liittyvää sanastotyötä tehdään myös esimerkiksi Digi- ja väestötietovirastossa osana yhteentoimivuusalustan toimintaa: erikoissanastoja kootaan Suomi.fi-palvelun Sanastot-työkalulla.⁵¹⁶ Valtioneuvoston termipankki Valter kokoaa hallinnon sanastoja,⁵¹⁷ ja lisäksi käänösvastaineita on runsaasti EU:n termipankissa IATEssa⁵¹⁸.

Tätä lukua varten on haastateltu Sanastokeskuksen edustajaa ja kuultu useita muitakin terminologian asiantuntijoita. Terminologiverkoston kehittäminen, yhteistyöhön panostaminen ja resurssi eri toimijoille ovat edellytyksiä laajamittaisemmalle erikoisalojen sanastotyölle. Kansallisella tasolla tarvittaisiin julkishallinnon yhteinen sanastotyön orgaani. Julkiselta hallinnolta puuttuu säädöskielen yhtenäinen sanastotyön tuki. Termityön yhtenäistämisen kysymyksiin on tähän asti vastattu lähinnä pyrkimyksellä rakentaa yhteinen tekninen alusta, mutta sisältöjen tuottamien on jäänyt resursoimatta.

515 Tämä nostetaan esiin myös Kielikertomuksessa (2021, luku 5.1.4.2).

516 [Suomi.fi-sanastot](#).

517 [Valtioneuvoston termipankki Valter](#).

518 EU:n termitietokanta [IATE](#).

Lakien ja asetusten muutosten yhteydessä tarkastellaan sekä sitä, miten käsitteet on esitetty laeissa, että sitä, miten lakeja tulkitaan sanastotyössä. Tulkinnanvaraisuus lisääntyy sitä enemmän, mitä epäyhtenäisemmin käsitteitä käytetään. Sanastotyöllä pyritään ohjaamaan yhdenmukaiseen termien käyttöön. Tätä olisi tärkeää tehdä jo säädösten valmisteluvaiheesta alkaen, koska lakiteksti voi muuttua eri käsittelyvaiheissa. Käsitteet siirtyvät lainsäädännöstä muuhun kielenkäyttöön, joten niillä on laajempaa yhteiskunnallista merkitystä. Esimerkiksi sosiaalihuollon lainsäädännön yhteydessä käsitteiden käyttöä yhtenäistettiin säädösten kesken. Laajamittaisesti semanttinen yhteentoimivuus ei kuitenkaan toteudu. Ministeriöiden välilläkin on tässä suuria eroja. Siiloutuminen tulee esiin esimerkiksi ministeriöiden välisessä yhteistyössä. Käsitteistö on saattanut eriytyä paljonkin, ja sen yhteensovittamisessa on melkoinen sovittelu. Kaikki epäselvä termien käyttö kuormittaa palveluja ja lisää kustannuksia esimerkiksi häiriökäytännönä, koska asiakkaat joutuvat kysymään, jos asia ei selviä esimerkiksi digipalvelun tekstistä. Pahimmassa tapauksessa se aiheuttaa syrjäytymistä, kun ihmiset jäävät palvelujen ulkopuolelle, jos niiden käyttö tuntuu ylivoimaiselta. Tietorakennemalli eri palveluissa perustuu usein yrityskäyttöön, lomake voi toimia ikään kuin vastapuoli olisi yritys.

Termityölle on tarvetta kaikkialla, missä tarvitaan hyvin määriteltyä erikoissanastoa, kuten eri ammattialoilla ja usein myös suurimmissa yrityksissä. Digitaaliset järjestelmät ja niiden yhteensopivuus lisäävät yhteisesti ymmärrettävän käsitteistön tarvetta.⁵¹⁹ Erikoisalojen termityötä ei voi tehdä ilman kunkin alan asiantuntijoiden panosta, mutta eri alat kaipaavat terminologista neuvontaa termityön tekemiseen. Resurssien niukkuuden vuoksi mikään taho ei pysty tällä hetkellä antamaan yleistä terminologista neuvontaa ja tukea. Pienimuotoisen terminologisen tuen ja tekemisen mallien kehittämiseen olisi tarve, ja sellaisten toteuttamiseen tarvittaisiin rahoitus.

Tieteen erikoissanastoa ja Tieteen termipankkia on jo käsitelty luvuissa 4.2–4.4. Tieteen erikoissanaston kehittämisellä ja erikielisten käännösvastineiden tarjoamisella on merkitystä paitsi akateemisen toiminnan monikielisyyden helpottajana ja apuneuvona myös koulutusjärjestelmän ja koko yhteiskunnan kannalta. Tieteestä täytyy pystyä puhumaan suomeksi, ja suomen kielen täytyy pysyä tieteen kehityksen mukana. Tutkittua tietoa ja sen tiedonmuodostusta on syytä ymmärtää, jos ja kun siihen nojataan yhteiskunnallisessa keskustelussa ja päätöksenteossa. Tieteen sanasto leviää mediaan ja yleiskieleen, kuten on käynyt vaikkapa koronapandemian tai ilmastonmuutoksen ja kestävä kehityksen nousua yleiseen tietoisuuteen

519 Terminologian merkitystä digitalisaatiossa on tuotu esiin kahdessa viimeisimmässä Kielikertomuksessa (2021, 77).

ja yhteiskunnallisen toiminnan keskiöön. Monenlaisen disinformaation keskellä luotettavien tiedonlähteiden merkitys korostuu. Aalto-yliopiston uusissa Opetus- ja tutkintokielineinjakseissa termistö on nostettu esiin:

”Korkeakoulut huolehtivat siitä, että opetuksen ja ohjauksen kannalta keskeistä termistöä ylläpidetään ja kehitetään suomeksi ja englanniksi ja tekniikan ja taiteiden aloilla myös ruotsiksi. Korkeakoulut huolehtivat termistön saavutettavasta käytöstä yhteistyössä sekä toistensa että kansallisen terminologiaa ylläpitävien tahojen kanssa [sic].

Kaikilla yliopiston aloilla tarjotaan kandidaattivaiheen koulutusta kotimaisilla kielillä siten, että opiskelijat oppivat tieteenalan peruskäsitteitä ja termejä kotimaisilla kielillä.”⁵²⁰

Vuodesta 2012 internetissä avoimena verkkopalveluna toiminut Tieteen termipankki on kansainvälisestikin ainutlaatuinen keskittyessään eri tieteenalojen erikoissanaston keräämiseen yhteiseen verkkopalveluun sekä toimintatavassaan, joka perustuu eri alojen asiantuntijoiden rajoitettuun talkoistamiseen: kunkin alan asiantuntijat pääsevät suoraan lisäämään tietoa oman alansa aihealueelle. Tutkijat ovat näin suoraan vastuussa alansa ajantasaisen tiedon tarjoamisesta. Tieteen termistö vaatii sellaista erityisasiantuntemusta, että muut eivät voisi termityötä tehdä tutkijoiden puolesta. Tieteen termipankki on osa FIN-CLARIAH-tutkimusinfrastruktuuriverkostoa, ja Helsingin yliopiston humanistinen tiedekunta on ottanut koordinoituvastuun sen valtakunnallisesta toiminnasta, mutta hankkeelta puuttuu jatkuva rahoitus.⁵²¹ Määräaikaista rahoitusta saadaan FIN-CLARIAH:n Suomen Akatemialta saamasta tutkimusinfrastruktuurirahoituksesta yhdelle työntekijälle, joka tukee asiantuntijoiden vapaaehtoista termityötä. Nykyisissä rahoitusmuodoissa termihankkeet jäävät usein väliinputoajiksi, koska niitä ei aina mielletä tutkimukseksi tai sopiviksi muihin rahoituskategorioihin. Termipankit toimivat sähköisillä alustoilla, joiden ylläpito ja kehittäminen vaatii jatkuvaa resursseja. Sekä koneluettaavia ontologioita että terminologioita tarvitaan, eivätkä ne helposti käänny automaattisesti toisikseen (ks. lukua 9.5). Toisen rahoittaminen ei myöskään korvaa toista.

⁵²⁰ Opetus- ja tutkintokielineinjakset. Aalto-yliopisto.

⁵²¹ Ks. [Tieteen termipankki](#). Selvityshenkilö johtaa Tieteen termipankkia. Ylipäänsä tutkimusinfrastruktuurit tarvitsevat pitkäaikaisina jatkuvaa rahoitusta ylläpitoon ja kehittämiseen, mutta rahoitusmuodot eivät kunnolla vastaa tähän tarpeeseen.

Oma kysymyksensä on eri harrastealojen kieli, koska harrastustoiminta valtaosin pyörii vapaaehtoisvoimin eikä harrastealan piirissä välttämättä ole kielen ammatillaisia terminologeista puhumattakaan. Varsinkin uusien ja nousevien alojen erikoiskieli on yleensä lähtöisin englannista. Alasta voidaan puhua limittäiskielisesti niin, että joko puhutaan englantivoitteisesti tai sitten englannin termit jollain lailla mukautetaan suomenkieliseen diskurssiin. Joillakin aloilla, kuten roolipelaamisessa,⁵²² on myös innostuttu kehittämään suomenkielisiä käännösvastineita alan termeille. Tällaisia malliesimerkkejä olisi hyvä nostaa esiin. Sellainen ei kuitenkaan kuulu minkään organisaation kenttään, koska Suomesta puuttuu terminologiatyötä koordinoiva taho. Järjestöjen avustuksissa voisi olla suomenkielisen harraste-kielen kehittämiseen kohdennettuja rahoituksia tai jokin säätiö- tai yhdistystaho voisi jakaa sellaisia. Kielitietoisuuteen ja monikieliseen toimintaan on muutenkin tarvetta, kun harrastajajoukko on yhä monikielisempi. Tähän voi soveltaa Kieli-
buustin ja vastaavien kehittämishankkeiden tuottamia malleja, kun vain tieto niistä saadaan leviämään harrastekentälle. Tässä erilaisilla katto-organisaatioilla on tärkeä rooli. Lopulta kyse on kuitenkin asenteista: innostuvatko eri harrastealojen toimijat kehittämään harrastustaan myös suomenkielisen erikoissanaston ja suomen kielen käytön osalta.

Termitieto ei siirry itsestään yleisesti hyödynnettävään muotoon, vaan terminologiseen työhön tarvitaan resursseja. Erikoissanastojen koostaminen, käännösvastineiden tarjoaminen, käsitteiden määrittely ja tarvittavan taustatiedon esittäminen vaativat aina myös kyseisen erikoisalan asiantuntijoiden panosta. Termityö on siksi luonteeltaan verkostomaista, mutta se vaatii riittäviä resursseja solmukohtiinsa, kuten hallinnon, Tieteen ja Sanastokeskuksen termipankkeihin, ja niiden yhteyteen riittävästi terminologista asiantuntemusta ja neuvontaa. Erikoisalojen yksittäisille sanastohankkeille tarvitaan lisäksi määräaikaista rahoitusmuotoja, kuten sopivaa valtionavustus- ja säätiörahoitusta. Terminologista koulutusta tarjotaan josain määrin eri kielialaisten ja käännöstielen yhteydessä. Yliopistoista varsinkin Vaasan yliopisto on erikoistunut terminologiaan ja Tieteen termipankkiin liittyvää koulutusta pyritään laajentamaan Helsingin yliopistosta myös valtakunnalliseksi erityisesti tutkijakoulujen kautta. Sanastokeskus TSK tarvitsisi myös paremmat resurssit koulutukseen ja neuvontaan. Mikäli Kotuksen toimintaa laajennettaisiin, voisi terminologinen neuvonta sopia myös sen toimenkuvaan riittävästi resursoituna. Eri tahoilla toimivilla terminologeilla on epävirallista valtakunnallista yhteydenpitoa, mutta tarvittaisiin järjestynyt ja eri solmukohtia yhteen kokoava terminologiaverkosto, jonka organisointi vaatii sitä, että eri terminologiaorganisaatioissa on riittävästi henkilöresursseja.

522 Ks. esim. Roperingin [roolipelisanasto](#).

9.3 Kääntämisen ja tulkkauksen kysymyksiä

Suomi on pieni kielialue, joten kääntämisellä ja tulkkauksella on suuri merkitys sekä kansainvälisessä ja monikielisessä kanssakäymisessä että suomen kielen kehittämisessä.⁵²³ Suomen kielen osalta on paljon potentiaalia hyvälaatuiselle kääntämiselle ja tulkkaukselle ja myös ymmärrystä näiden merkityksestä, mutta kääntäjän ja tulkin osuus jää myös helposti huomaamatta ja laajemminkin näkymättömäksi. Sitä pidetään usein säästökohteena, jolloin riskeerataan kielen laatu, tarkka ilmaisu ja ymmärrettävyys. Kääntäjien ja tulkkien yleinen tulotaso kaipaasi kohennusta, jotta alalle hakeutuisi riittävästi laadukkaita toimijoita. Koulujen kielivalintojen kapeutuminen on vaikuttanut kieliaineisiin hakeutuvien määriin ja lähtötasoon, vaikkakin kääntämisen ja tulkkauksen maisteriohjelmien opiskelijoiden tasoa pidetään hyvänä. Lisäksi lisätarvetta on konferenssitulkkiin koulutukseen. Tulkkiin puute heijastuu suomen kielen käyttöön Euroopan Unionissa. Kaikkiaan tarvitaan laajasti kielitietoisempaa ja strategista ajattelua sen suhteen, mitä on kielen ammattilaiskäyttö ja mihin tilanteisiin tarvitaan kielen ammattilaisia, kuten kääntäjiä ja tulkkeja. Kääntämisen ja tulkkauksen kenttä on laaja, se kattaa mm. viranomaisasiointia, oikeustulkkausta, niin kauno- kuin tietokirjallisuutta, asia- ja muita tekstejä, AV-kääntämistä jne. Alla tarkastellaan ensin kääntämisen ja tulkkauksen tilannetta suomen kielen osalta Euroopan unionin toimielimissä. Tätä lukua varten on haastateltu ja kuultu suurta joukkoa käännös- ja tulkkausalan edustajia sekä yliopistotutkijoita ja -opettajia.

Tätä selvitystä varten on haastateltu kirjallisesti Euroopan parlamentin suomen kielen käännösyksikön päällikköä, joka esittää haastattelussa henkilökohtaisen kantansa, kuten muutkin haastateltavat. Yksikössä toimii haastatteluhetkellä noin 35 työntekijää. Noin kolmasosa käännöksistä ulkoistetaan freelance-kääntäjille. Suomeksi käännöksiä tuotettiin vuonna 2023 noin 125 000 sivua. Suomi oli lähdekielenä noin 500 sivun verran, keskimäärin vuosittain noin 700 sivua vuodesta 2019. Parlamentin käännöspääosasto tuotti kaikkiaan lähes 3 miljoonaa sivua käännöksiä vuonna 2023. Parlamentin asiakirjat käännetään kaikille EU:n 24 viralliselle kielelle; eri kieliyhdistelmiä on 552. Kääntäjät voivat tarvittaessa käyttää apuna välikielen käännöstä (yleisimmin välikielenä ovat englanti, ranska tai saksa). Valtaosa alkuteksteistä on englanniksi (84 %) tai ranskaksi (6 %). Parlamentin kääntäjät kääntävät enimmäkseen EU:n lainsäädäntöasiakirjoja, joista äänestetään valiokunnissa ja täysistunnossa (80 % teksteistä). Tämän lisäksi käännetään esimerkiksi EU:n budjettiin liittyviä ja hallinnollisia tekstejä sekä tiedotteita kansalaisille ja jäsenvaltioille.

⁵²³ Suomentamisen merkityksestä suomen kielen kehittämiseen ja tietokirjallisuuden leviämiseen Suomessa ks. Paloposki & Riikonen 2013.

Parlamentin käännöspääosasto ja suomen yksikkö osaltaan ovat panostaneet viime aikoina merkittävästi kansalaisille suunnatun sisällön selkeyteen (*Citizens' language*). Myös selkeä oikeudellinen kieli on olennainen tavoite. Täsmällisten, terminologisesti johdonmukaisten, sujuvien ja selkeiden käännösten tuottaminen vaatii taustatyötä ja panostamista, mihin kuluu aikaa. Lisähaasteita tuovat suuret ja monimutkaiset asiakokonaisuudet, hankkeiden valmistelu ja tekstien kääntäminen eri toimielimissä, alkutekstien laatu, erittäin tiukat määräajat sekä hyvin rajalliset resurssit.

Parlamentissa kehitetään koko ajan uusia kieliteknologiamenetelmiä ja -työkaluja. Työnkulkua myös ohjataan ja eri vaiheita automatisoidaan erilaisilla tietotekniikka- ja kieliteknologisilla sovelluksilla. Vaikka esimerkiksi työkohtaisten käännösmuistien avulla luodaan esikäännöksiä ja kääntäjät voivat hyödyntää konekäännöksiä, ei kääntäjän työtä voi kuitenkaan korvata. Konekäännöksen laatu suomen kieleen voi vaihdella paljon asiakirjatyypistä, asiakokonaisuudesta ja tekstin luonteesta riippuen, joten jälkieditointi on välttämätöntä laadun varmistamiseksi. Suomen kielen indoeurooppalaisista kielistä poikkeava rakenne, kieliyhteisön pienuus ja tarjolla olevien sähköisten tekstimassojen koko rajoittavat ainakin toistaiseksi myös konekääntämisen ja tekoälyn kehittämisen kaupallisia intressejä (ks. myös lukua 9.5).

Terminologia liittyy olennaisesti käännöstyöhön, erityisesti parlamentin tekstit ovat usein hyvin teknisiä. Säädösteksteissä käytetty täsmällinen ja johdonmukainen terminologia tukee EU-oikeuden yhdenmukaista soveltamista jäsenvaltioissa sekä oikeusvarmuutta. Parlamentissa on terminologian koordinoituyksikkö, joka tukee kieliyksikköjen kääntäjiä termiasioissa ja tekee termiyhteistyötä esim. alan järjestöjen ja yliopistojen kanssa. Käännösyksikössä on lisäksi termityöhön erikoistuneita kääntäjiä, jotka osallistuvat EU:n toimielinten yhteisen IATE-tietokannan (*Interactive Terminology for Europe*) ja sukupuolineutraalien termisuositusten päivityksiin sekä toisten toimielinten kanssa järjestettäviin termikokouksiin. He myös koordinoivat kyselyjä, silloin kun lopullisen säädöstekstin kääntäjä haluaa konsultoida kansallisia viranomaisia tekstin terminologiasta (valtioneuvoston kielipalvelun ja nk. ESKO-verkoston välityksellä). Käännösyksikössä toivotaan lisäresursseja terminologian kehittämiseen ja yhdenmukaistamiseen. Lisäresurssit toimielimissä tukisivat yhteistyötä yhtäältä EU:n toimielinten ja toisaalta niiden ja kansallisten viranomaisten välillä.

EU-kääntämisen näkökulmasta nousee myös laajakantoisempia toiveita kääntäjien koulutukseen: Uusien EU-kääntäjien rekrytointia tukisi käännösalan opiskelijoiden riittävä määrä, monipuolinen vieraiden kielten opiskelu sekä EU:n menettelyihin

ja kääntämiseen perehdyttäminen. Suomen kielen erinomaisen taidon olisi oltava käännösopintojen ytimessä, koska kääntäminen suuntautuu vieraasta kielestä suomeen.

Euroopan komission suomenkielisen tulkkausyksikön yksikönpäällikkö kertoo, että suomenkielinen tulkkausyksikkö tulkkauspääosastossa (DG SCIC) kärsii tulkkipulasta. Yksikkö hoitaa tulkkauksen kaikissa muissa EU-kokouksissa paitsi parlamentissa ja tuomioistuimessa, joilla on omat tulkkinsa, ja niissäkin kärsitään tulkkipulasta. Komission järjestämässä asiantuntijakokouksissa suomen kielen tulkkausta on tarjolla harvoin. Tulkkauksen pääosa tapahtuu Euroopan unionin neuvostossa työryhmä-, ministeri- ja huippukokouksissa, Euroopan talous- ja sosiaalikomiteassa, alueiden komiteassa yms. toimielimissä. Tulkkaus on pääasiassa simultaanitulkkausta. Pääsääntöisesti kokouksiin tarvitaan kolme suomen kielen tulkkia, koska kielivalikoima on laaja. Yksikössä on vuoden 2024 alusta noin 10 suomen kielen tulkkia, joista muutama on osa-aikainen. Suomesta vieraaseen kieleen kääntäviä retour-tulkkeja on noin kolme, mikä vähentää suomalaisedustajien mahdollisuuksia puhua suomea kokouksissa. Lisäksi käytetään freelance-tulkkeja, mutta kustannussyistä heitä lennätetään paikalle vain tärkeimpiin tilaisuuksiin, kuten ministerikokouksiin. Brysselissä asuu noin kahdeksan sopivaa tulkkia. Jäsenvaltioiden vastuulla on huolehtia siitä, että tulkkeja on riittävästi saatavilla. Vakituisia tehtäviä ei säästösyistä juurikaan perusteta, joten tulkkaus on yhä enemmän freelancereiden varassa. Myös Suomen liittyminen Natoon lisää tulkkien tarvetta. Sotilastulkeilla ei välttämättä ole kielikoulutusta. Koulutuksen kehittäminen on suorastaan turvallisuuskysymys.

Pula tulkkauksesta heijastuu suomen kielen käyttöön EU:ssa. Kysymys on paitsi kielen asemasta ja edustajien kielellisistä oikeuksista myös tarkasta ymmärtämisestä ja täsmällisestä ilmaisusta. Moni kokousedustaja vähintäänkin kuuntelisi mielellään suomenkielistä tulkkausta. Asioiden valmisteluun jo varhaisesta vaiheesta liittyvä suomenkielinen käsittely luo pohjaa hallinto- ja säädöskielen hyvälle laadulle. Suomenkielisen tulkkauksen karsiminen alkaa virkamiestason työryhmien tulkkauksesta, mikä ei edistä asioiden suomenkielisen käsittelyn sujuvuutta hallinnon rattaissa Suomessa. Lisäksi kääntäjiä tarvittaisiin mukaan jo lainvalmistelun työryhmiin. (Ks. lukua 6.2.)

Konferenssitulkkauksen koulutuksen resursseihin ja jatkuvuuteen on syytä kiinnittää huomiota. Lisäresurssia tarvitaan, koska kääntämisen ja tulkkauksen yliopistollisessa maisterikoulutuksessa ei muuten ole riittävästi simultaanitulkkauksen opetusta. Tulkkauksen koulutukseen kaivataan myös enemmän suomen kielen koulutusta. Kielellinen osaaminen pohjautuu aina omaan äidinkieleen. Kääntäjät ja tulkit toimivat yleensä vieraasta kielestä omaan äidinkieleen.

Oikeustulkkaus on olemassa laillistettujen tulkki- oikeustulkki- rekisteri, joskaan sen käyttö ei ole sitovaa. **Asioimistulkkaus** on toistaiseksi vielä sääntelemätöntä. Alan järjestöt haluaisivat alalle sääntelyä ja tulkkauslain. Asioimistulkkaus- sessa toisena osapuolena on yksityishenkilö ja toisena institutionaalinen toimija. Alalla yleinen kilpailutus johtaa usein siihen, että halvin tarjous voittaa, jolloin laatu voi kärsiä eikä tulkki välttämättä ole ammattitaitoinen. Pahimmillaan asiakkaan terveys on vaarassa tai oikeusprosessi vaarantuu huonon käännöksen vuoksi. Laadusta ja ammattitaitoista työtä on saatavilla, mutta se maksaa. Viranomaiskielen laatuun käännösten lähtökielenä on myös syytä kiinnittää huomiota.

Parempaa kielitietoisuutta ja koulutusta toivottaisiin myös tilaaville tahoille, kuten ministeriöihin. Suomen kielen käyttöön olisi usein paremmin tulkkeja saatavilla kuin tilanteeseen, jossa suomenkielinen käyttää englantia ja pyytää tulkkausta vaikkapa ranskasta englanniksi. Suomen kielen käyttäminen auttaisi myös käsiteltäviä asioita koskevan hallintokielen kehitystä. Myös kunnat ja hyvinvointialueet sekä lääkärit ja juristit tarvitsisivat enemmän koulutusta tulkkauksen ja kääntämisen ammattitietoudesta. Orpon hallituksen hallitusohjelman kirjaukset maahanmuuttajien tulkkauspalveluiden rajaamiseksi kolmeen vuoteen ja rahoituksen kiristämiseksi herättävät huolta.

AV-kääntämisessä konekääntämisellä on suuria vaikutuksia alalle. Se on tuonut mukaan vaihtelevia käytäntöjä ja heikentänyt palkkioita. Käännettävää on mm. suoratoistopalveluiden vuoksi enemmän kuin koskaan aiemmin, ja keskiössä on nopeuden vaatimus. Lakisääteistä ohjelmatekstitystä koskee myös kielensisäinen kääntäminen. Käännösten tasoa heikentää se, että samankin sarjan jaksoja pilkootaan eri kääntäjille tai liikesalaisuuden vuoksi kääntäjä ei näe riittävästi materiaalia käännöksensä pohjaksi. Tilaaja voi tietoisesti tilata nopeasti tehdyn heikotasoisen käännöksen, jota parannellaan, jos elokuva tai sarja tulee suosituksi. Käännöksiin pitäisi budjetoida jo tuotantovaiheessa ja tiimiin saada mukaan kääntäjiä tai muita monikielisyyden asiantuntijoita.

Varsinkin lasten ja nuorten suosimilla elokuvilla ja muilla ohjelmilla voi olla suuri vaikutus lukutaitoon ja kielitajuun. Konekäännösten käyttäminen pohjana on johtanut siihen, että lukuajoista on tingitty. Merkkimäärä voi olla jopa 1200 merkkiä minuutissa. Nopeuden nostaminen voi johtaa siihen, ettei aloitteleva tai hidas lukija ehdi lukea tekstitystä kokonaan. Av-käännösten laatu vaikuttaa siis lukutaitoon ja tarjottavan kielen laatuun. Automaattinen käännös ei nykyisellään pysty tiivistämään sanottua siten kuin ammattikäntäjä. Puheentunnistus ei toistaiseksi vielä onnistu pelkästään automaattisesti. Neloskanavan tekstitys on esimerkki

laadultaan heikosta käännöksestä, josta kanava on saanut Traficomilta huomautuksen.⁵²⁴ Apuna käytetään jälkieditointia, mutta se ei tuota yhtä sujuvasti hahmotettavaa käännöstä kuin av-kääntäjän työ. Ruututekstityksen laadusta on olemassa hyvät suositukset.⁵²⁵ Laissa ei sanota mitään ohjelmatekstityksen laadusta, mutta uudessa asetusesityksessä viitataan laatuun ja suosituksiin. YLEn rooli saavutettavuuden edistäjänä ja korkeatasoisten tekstitysten tuottajana on merkittävä.

Kulttuuriprojektien budjetteihin pitäisi laajemminkin varata rahaa käännöksiin, esimerkiksi oopperaesitysten tekstityksestä on tullut kritiikkiä laadusta. Tampere Film Festival on hyvä esimerkki tarjotessaan suomenkieliset tekstitykset esittämilleen elokuville. KAVIn olisi valtion organisaationa syytä toimia samoin. Elokuva festivaalit voisivat luoda kulttuurin, jossa budjettia tehtäessä päätettäisiin, mitä suomenneetaan ja tehdäänkö se välikielen kautta. Myös esiintyjien, kuten ohjaajien tulkkaus olisi syytä vakiinnuttaa vallitsevaksi käytännöksi. Valtionrahoitukseen olisi syytä edellyttää ja resursoida se, että kulttuuritapahtumien ohjelmistoa mietittäisiin monikielisuuden näkökulmasta. On myös toivottu, että kaupallisia levittäjiä veloitettaisiin suomentamaan elokuvien nimet. Samojen kääntäjien käyttö eri levitysversioihin olisi tehokasta ja yhtenäistä laatua.

Kääntäjien ja tulkkiensa toimeentulo on suuri ongelma alalla. Siihen liittyy arvaamattomuutta ja ennustamattomuutta. Käännöspalkkioiden lisäksi kääntäjien ansiot muodostuvat apurahoista ja lainauskorvauksista. Nämäkin yhdessä eivät läheskään aina riitä kohtuulliseen toimeentuloon. Lainauskorvausjärjestelmä vaatisi tasokorotuksen. Äänikirjojen tulonmuodostus on läpinäkymätöntä. Tietokirjallisuuden käännösten vähyyden yksi osatekijä on se, että tietokirjallisuuden käännämiseen on vielä vähemmän apurahoja kuin kaunokirjallisuuteen. Apurahat ovat myös pieniä eivätkä kata käännöksen vaatimaa aikaa; yleinen apuraha-aika on neljä kuukautta. Kääntäjät tulee huomioida ehdotetussa kirjallisuuspoliittisessa kokonaisuohjelmassa (luku 10.3).

Kustannustoimittaja on kirjallisuuden kääntäjän työkumppani, mutta yhteistyötä ohentaa se, että kustannustoimittajat ovat yhä useammin freelancereita. Kaventunut kielitaito näkyy myös kustantamoissa, jolloin harvinaisempien kielten kääntäjien vastuulla on yhä enemmän myös käännettävien teosten ehdottaminen. Nuorten ääni olisi tärkeää saada kuulumaan paremmin käännöskirjallisuuden valinnassa, muuten nuoret lukevat somen, kuten Tiktokin kautta leviävät suosikkinsa

524 [Päätös tekstityspalvelun laadusta Nelonen-kanavalla.](#)

525 Ks. AV-kääntäjät: [Käännöstekstitysten laatusuosituks.](#)

pelkästään englanniksi, ja kaikki eivät siihen kykene. Suomalaiset lukijat olisi hyvä saada myös entistä enemmän kiinnostumaan käännöskirjallisuudesta, koska kulttuurienvälinen suhde käännöskirjallisuudessa on myös vastavuoroinen.

Kääntämisellä on niin suuri osuus kirjallisuuden ja muiden tekstien tuottamisessa, että sillä on suuri vaikutus kielen laatuun ja kehitykseen. Kääntäjät tarvitsevat kielen infrastruktuurin apuneuvoja (luku 8). Erityisesti terminologisen tiedon saatavuus on kääntäjille tärkeää. Kaikkiaan laajasti eri erikoisaloja, niin hallinnon kieltä kuin ammatillisia aloja ja harrastusaloja jne., koskee se ongelma, että jos erikoisalan lähteissä ei käytetä suomea, seuraa pula suomenkielisistä termeistä, joita tulkit ja kääntäjät tarvitsevat (ks. lukua 9.2). Kaksi- ja monikielisten sanakirjojen laadukas toimittaminen on jopa pysähtynyt eivätkä automaattisesti kootut nettisanakirjat vastaa laadultaan kääntäjien tarpeita. Mitä nopeammin ja heikommalla ammattitaidolla käännöstekstejä tuotetaan, sitä laajemmin on tarjolla anglismivaikutteista kieltä laadukkaiden käännösten sijaan.

Asiatekstien ja jopa kaunokirjallisuuden kääntämisessä on ruvettu yhä laajemmin käyttämään **jälkieditointia**, joka ei kuitenkaan sovi kaikenlaisiin teksteihin, koska sen pohjaksi tuotettava konekäännös ei välttämättä perustu tekstilajin konventioihin ja erikoissanastoon. Se voi siis suorastaan johtaa harhaan, jolloin lähtötekstistä kääntäminen olisi sekä tehokkaampaa että tuottaisi paremman lopputuloksen. Jälkieditointi on toisenlainen prosessi kuin lähtötekstistä kääntäminen, johon kääntäjien ammattitaito perustuu. Konekäännösten laajentuva käyttö vaikuttaa tarjottavan kielen laatuun. Konekääntäminen ja teknologia ovat kaikkineen mullistamassa alaa, joten kehityksessä pitäisi kiinnittää erityistä huomiota ihmisen osuuteen ja käännösten sekä käännöskielen laatuun. Tutkimuksessa tarvittaisiin elävämpää yhteistyötä kieliteknologian, käännöstieteen ja kielitieteen välillä. Sen pohjaksi tarvitaan myös lisää suuria sähköisiä aineistoja, kuten kaunokirjallisuuden laaja korpus.

Verkkomedian nopeuden vaatimusten vuoksi toimittajat kääntävät itse paljon tekstiä englanninkielisestä mediasta. Vaarana on vakiintumattomien käännösvas-tineiden ja kömpelön käännöskielen leviäminen. Sitä leimaavat suomen kielelle luontaisten sanontatapojen sijasta anglismivaikutteiset, suoraan englannista käännetyt lauserakenteet ja huojunta rektioseikoissa eli esim. tiettyjen verbien täydennyksiltään vaatimissa sijapäätteissä. Nopeiden sattumanvaraisten käännösten ja ammattitaitoisten kääntäjien korkeatasoisten käännösten ero kasvaa koko ajan. Tilannetta voisi ehkä hiukan auttaa se, jos toimittajien koulutukseen lisättäisiin tietoa kääntämisestä. Kääntäjät luonnehtivat itseään epävastaavuuksien ammattilaisiksi. Kielenhuoltoon erikoistuneet toimittajat toimivat joissakin medioissa vertaispalautteen antajina kollegoilleen, ja tätä käytäntöä olisi syytä laajentaa.

Lukijoiden kielitietoisuus ei useinkaan ole sillä tasolla, että he valittaisivat huonoista käännöksistä. Sen sijaan kommentoissa voi nähdä palautetta sekavasta sisällöstä, joka on tulosta huonosta käännöksestä.

Tieteen kieli jää helposti syrjään ammattitaitoisesta kääntämisestä. Kielentarkastusta kylläkin on usein saatavilla. Kuvaavaa myös on, että korkeakoulusanaston kehittäminen on jäänyt englanninkielistymiskehityksessä jälkeen eivätkä yliopistot välttämättä konsultoi käännöstieteen tai englannin kielen tutkijoita sen tiimoilta. Vaasan yliopistossa on kehitteillä korkeakoulusanaston termiportaali, mutta se katkaa ensi vaiheessa oman yliopiston käyttämän sanaston.

Kääntämisen ja tulkkauksen valmiudet ja laatu ovat myös osa huoltovarmuutta.⁵²⁶ Sen vuoksi tarvitaan myös harvinaisten kielten osaajia. Esimerkiksi ukrainan kielen tarvetta olisi ollut vaikea ennustaa joitakin vuosia sitten. Viranomaistoiminta hidastuu, jos asiakirjat odottavat jonossa kääntämistä. Auktorisoitujen kääntäjien rekisterin kielikohtaiset maksut voivat muodostua kynnykseksi kääntäjien matkailun tulotason vuoksi. Vastuu eri kieliä osaavien kääntäjien ja tulkkien saatavuudesta on tällä hetkellä yksittäisillä toimijoilla. Vähin mitä voitaisiin tehdä, on maksujen arvioiminen uudelleen. Laajempi tavoite on tulkkausta koskeva laki, jonka toteuttamiseksi 20 alan järjestöä ja yritystä on laatinut vetoomuksen.⁵²⁷ Tulkkauksen laadun ongelmiin on tätä kirjoitettaessa herätty ja asiaa selvittämään on perusteilla toimikunta.

9.4 Selkokieli

Selkokieli on kielimuoto, joka on sanastoltaan, rakenteeltaan ja sisällöltään mukautettu yleiskieltä yksinkertaisemmaksi. Selkokieli on suunnattu ihmisille, joilla on vaikeuksia lukea tai ymmärtää yleiskieltä. Syyt selkokielen tarpeeseen voivat olla pysyviä (kuten kehitysvamma, kehityksellinen kielihäiriö, lukivaikeus), jossain vaiheessa elämää ilmenneitä (afasia, muistisairaus) tai väliaikaisia (kielenoppiminen, vähäiset lukutottumukset). Selkokieli on kielenoppijoille portti kieliyhteisön jäseniksi. Selkokeskuksen arvion mukaan Suomessa 11–14 prosenttia väestöstä eli 650 000–750 000 ihmistä tarvitsee selkokieltä.⁵²⁸ Lisäksi selkokielestä voi olla hyötyä kenelle tahansa esimerkiksi kriisiviestinnässä.

526 Johansson & Salmi 2024, [Lähteenmäki ym. 2024](#).

527 Kieliasiantuntijoiden aloite 16.2.2023: [Kielialan toimijat: Suomi tarvitsee tulkkilain](#).

528 Selkokeskus 25.8.2021: [Selkokielen tarve](#).

Selkeän kielen ja selkokielen välillä on jatkumo, ja kielen ammattilaisia tarvitaan suunnittelemaan niiden työnjakoa eri yhteyksissä. Selkokieleen on viitattu useissa kohdissa tässä raportissa ja sitä on käsitelty erityisesti terveydenhuollon koulutuksen kannalta luvussa 5.3.4. Selkokielen neuvottelukunnan laatima Selkokielen toimintaohjelma vuosille 2024–2026⁵²⁹ asettaa seuraavan vision:

Jokaisella on oikeus ymmärrettävään tietoon.

- *Oikeus saada tietoa ja palveluita selkokielellä on turvattu lainsäädännöllä.*
- *Selkokielen tutkimus ja opetus on vakiintunut osaksi eri alojen koulutusta.*
- *Selkokielen keskeisillä toimijoilla sekä viranomaisilla ja muilla selkokielellä viestivillä on riittävät resurssit sekä osaamista selkokieliseen viestintään.*

Toimintaohjelma on jaettu seuraaviin viiteen päätavoitteeseen:

1. Selkokielen asemasta Suomen lainsäädännössä on tehtävä selvitys.
2. Selkotoiminnalle on varmistettava riittävät resurssit.
3. Selkokieli on juurrutettava osaksi yhteiskunnan julkista viestintää.
4. Selkokielen asiantuntemusta on Suomessa vahvistettava.
5. Erilaisten selkoaineistojen julkaisemista on edistettävä ja lisättävä.

Selkokielen toimijat katsovat, että selkokielen käytön edellyttäminen täytyy saada kirjatuksi lainsäädäntöön, jotta selkokielen käyttö voisi laajemmin toteutua ja vakiintua yhteiskunnassa, kuten hallinnossa, sosiaali- ja terveystaloudissa sekä koulutuksessa. Selkokieltä kehittää ja sen käyttöä edistää Suomessa järjestötoimija eli Kehitysvammaliiton alainen Selkokeskus. Selkokieltä tarvitaan kuitenkin yhteiskunnassa niin laajasti, että sen kehittäminen pitäisi saada viranomaisvastuulle. Selkokielen asiantuntijoiden kouluttamiseen ja tutkimukseen tarvitaan koulutusvastuun ja resurssin osoittamista yliopistoille.⁵³⁰ *Selkokielen toimintaohjelmassa vuosille 2024–2026* esitetään sitä realistista lähtökohtaa, että ensin täytyy laatia selvitys selkokielen käytön ja toimintaedellytysten nykytilanteesta sekä niiden

529 Selkokielen toimenpideohjelman on laatinut Selkokielen neuvottelukunta, jota koordinoi Kehitysvammaliiton yhteydessä toimiva Selkokeskus. Neuvottelukunnassa on ohjelman laatimisen aikaan 63 jäsentahoa, jotka edustavat valtion ja kuntien viranomaisia, järjestöjä, yliopistoja, oppilaitoksia, tutkimuskeskuksia ja medioita. Tämän raportin laatija on selkokielen neuvottelukunnan jäsen.

530 Ammattikorkeakouluista ks. lukuja 4.1 ja 5.3.4.

järjestämisestä ja tarvittavista lisäresursseista, jotta mahdollisen tulevan lainsäädännön toteuttamiselle olisi edellytykset: Miten ja mihin asiantuntijuutta ja resursseja pitäisi lisätä ja kohdentaa? Samalla on tarpeen selvittää, mihin lakiin tai lakeihin tarvittavat kirjaukset olisi syytä tehdä.

Selkokielen käytön laajentaminen edellyttää lisää resursseja. Ensinnäkin lisäresursseja tarvitaan selkokielen kehittämis- ja neuvontatyön keskukseseen Selkokeskukseen ja toisaalta myös Kotukseen, jossa on paras asiantuntemus selkokielen ja selkeän (virka)kielen työnjaon määrittämiseksi. Sekä viestintään että viestinnän ammattilaisten täydennyskoulutukseen tarvitaan resursseja niin julkisella kuin yksityisellä sektorilla. Selkokielelle on tarve paitsi sen kohderyhmille suunnatussa viestinnässä myös kaikkialla, missä palveluja suunnataan koko kansalle tai kenelle tahansa kuluttajalle, ja varsinkin silloin, kun on kyse kansalaisen kannalta välttämättömistä palveluista. Selkokielen tarpeet pitäisi siis sisällyttää myös digitaalisten palveluiden saavutettavuuden suunnitteluun alusta alkaen. Lisäksi tarvitaan asiantuntemusta sen arvioimiseen, koska tarvitaan nimenomaan selkokieltä, ja kuinka se voidaan esimerkiksi terminologian osalta toteuttaa, ja koska taas ymmärrettävyyden kannalta riittävä kielimuoto on selkeä yleiskieli. Selkokieli on syytä sisällyttää monenlaisten toimijoiden viestintäsuunnitelmiin. Selkokielen käyttö on juurrutettava vähintään osaksi yhteiskunnan julkista viestintää. *Avoimen hallinnon strategian*⁵³¹ tavoitteena on suunnitelmallinen selkokielen osaamisen ja määrän lisääminen julkisen sektorin organisaatioissa. Myös *Kansalliskielistrategian* toimenpiteisiin sisältyy selkokielen käytön lisääminen julkishallinnossa, viestinnässä ja tapahtumien suunnittelussa osana esteettömyyttä.⁵³²

Selkokielen toimintaohjelma painottaa selkokielen tutkimuksen, koulutuksen ja asiantuntijuuden vahvistamista. Suomi on ollut uranuurtajia selkokielen lanseeraamisessa ja käytössä jo 1980-luvulta lähtien paljolti Kehitysvammaliiton Selkokeskuksen ansiosta. Selkokeskus ja ruotsin kielen osalta LL-Center ovat selkokielen asiantuntijakeskuksia, jotka neuvovat ja tukevat selkokielellä viestiviä sekä tarjoavat kokoavaa tietoa selkokielestä ja selkokielisistä materiaaleista.⁵³³ Selkokieltä on kuitenkin pitkään kehitetty kentän toiminnassa pikemmin kuin tutkimusperustaisesti. Yhteistyö Kotuksen kanssa on vahvistanut asiantuntemusta erityisesti selkokielen ohjeistuksen kehittämisessä. Kiinnostus selkokielen tutkimusta kohtaan sekä

531 2020.

532 2021, 135.

533 [Selkokeskus](#).

tutkimuksen hyödyntäminen selkokielen kehitystyössä ovat virinneet varsinkin viimeisen vuosikymmenen aikana. Selkokielen tutkijoita yhdistää valtakunnallinen Klaara-verkosto.⁵³⁴

Jotta tuotettava selkokieli on laadukasta ja auttaa selkokieltä tarvitsevia ymmärtämään viestiä ja vuorovaikutusta yleiskieltä paremmin, tarvitaan selkokielen tutkimusta, tutkimusperustaista koulutusta ja kehitystyötä. Selkokielen tutkimuksen ja koulutuksen asema täytyy siksi vakiinnuttaa yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa. Suomen kielen selkokieleen tarvitaan ainakin yksi professuuri.⁵³⁵ Yhteiskunnan tarvetta vastaava asiantuntijoiden koulutus tarvitsee rahoitusta opetus- ja kulttuuriministeriöltä. Yliopistot voivat kouluttaa selkokielen asiantuntijoita, opettajia ja kouluttajia selkokielen kentälle. Selkomukauttaminen sopii osaksi niin suomen kielen ammattilaisten kuin kääntäjienkin viestinnän, editoinnin ja kielen sisäisen kääntämisen ammattitaitoa. Lisäksi on useita muita koulutusaloja, joilla on tarvetta selkokielen tuntemukseen, kuten erityispedagogiikan, logopedian, viestinnän ja julkishallintoon liittyvä koulutus. Selkokieltä tarvitaan opetuksessa sen kohderyhmien, kuten heikkojen lukijoiden tai suomen kieltä alkeis- ja keskitasolla opettelevien maahanmuuttajien kanssa. Opettajien ja oppimateriaalien tuottajien täydennyskoulustarve on suuri. Selkokieliselle viestinnälle on lisäksi tarvetta työelämässä esimerkiksi maahanmuuttajien perehdytyksessä ja osittain myös asiakaspalvelussa. Selkokielen tuntemusta kaivattaisiin siksi myös ammatilliseen koulutukseen.

Erilaisten selkoaineistojen julkaisemista tulee myös edistää. Tämä ei tapahdu yksin markkinaehtoisesti, vaikka Vantaan Sanomat ja jotkin kaupallisten kustantajien oppimateriaalit ovat esimerkkejä siitä, että julkaisuilla osittain on jo kaupallista potentiaalia.⁵³⁶ Eryteisesti eriyttämiseen sopivista oppimateriaaleista on pulaa. Yksi mahdollisuus olisi erillinen avustus selkokielisen oppimateriaalin tuottamiseen. Vuonna 2022 selkokirjallisuuden valtionavustusta myönnettiin yhteensä 110 000 euroa. Tällä rahoitustasolla ei pystytä tuottamaan tarpeeksi selkokirjallisuutta. Kulttuurirahaston miljoonan euron rahoitus kouluihin hankittavaan kirjallisuuteen tullee nostamaan selkokirjallisuutta paremmin näkyviin heikkojen lukijoiden ja suomen kieltä opettelevien houkuttelemiseksi kirjallisuuden pariin.⁵³⁷

534 [Klaara-verkosto](#).

535 Tätä kirjoitettaessa Helsingin yliopiston humanistisella tiedekunnalla on menossa varainkeruu selkokielen professuuria varten, mutta se ei ole tuottanut tarvittavaa tulosta.

536 [Selkomedia](#).

537 Lastenkirjainstituutti: [Selkopolku – selkokirjoja yläkouluihin](#).

Selkokielen viestintä ja selkokirjat ovat tärkeitä myös aikuisille, niin maahanmuuttajille kuin niille, joilla on lukemisen vaikeuksia. Kirjastoihin kohdistuva vähälevikkisen laatukirjallisuuden ostotuen poistaminen sekä kirjojen arvonlisäveron nostaminen ovat kuitenkin valtiovallan taholta selkokielen leviämistä heikentäviä toimia. Tavoiteltavan kokonaisvaltaisen kirjallisuuspoliittisen ohjelman (lukua 10.3) tulee sisältää myös selkokirjallisuus, jota nyt julkaistaan lähinnä Selkokeskuksen jakaman valtiontuen avulla. Viranomaiset heräsivät selkokielen tarpeeseen kriisiviestinnässä viimeistään koronapandemian aikana. Selkokielen viestintä kaipaa jatkuvuutta, ja myös viestinnän monikanavaisuutta tulee kehittää. Kuvan ja sanan yhteispeli selkoviestinnässä on tutkimus- ja kehitystyötä kaipaava alue.

Laajempi kysymys on, kuinka koko kieliyhteisö kehittyisi kielitietoisemmaksi ja itse kukin kykeneväksi selkeyttämään puhettaan ja jopa selkokielistämään vuorovaikutustaan. Tukena on ihmisen luontainen pyrkimys mukauttaa puhettaan vastaanottajan mukaan. Oppimisprosessi koskee siis myös niitä äidinkieleltään suomenkielisiä, jotka eivät kuulu selkokielen kohderyhmiin. Selkokielen käyttö hyvänä käytänteenä nousee esiin monissa tämän selvityksen kyselylomakevastauksissa, kuten seuraavassa:

”Selkokielen käyttäminen joissakin palveluissa on hyvä muutos, jonka toivoisi leviävän peruskäytännöksi erityisesti julkisissa palveluissa. Selkokielisiä julkisia palveluita ei pitäisi nähdä erityispalveluna vaan kaikille sopivana ratkaisuna.”

9.5 Kieliteknologiasta

Kieliteknologian näkökulma on muuttunut tekoälyn tuottamia mahdollisuuksia painottavaksi. Merkitystään ei kuitenkaan ole menettänyt myöskään aikaisemmin korostettu kysymys, miten kielten elinvoima turvataan riittäville kieliteknologisilla resursseilla. Tekoölyyn perustuvat suuret kielimallit kehittyvät tällä hetkellä sellaista vauhtia, että tulevaisuutta on vaikea ennakoida. Monien avointen kysymysten vuoksi kieliteknologiaa käsitellään tässä raportissa vain suppeasti. Suurten kielimallien kehittymisen ja ylipäänsä tekoälyn laajan hyödyntämisen on joka tapauksessa arveltu muuttavan erityisesti asiantuntijatyötä. Tätä lukua varten on hyödynnetty kieliteknologisen tutkimuksen asiantuntijoita ja Kansalliskirjaston tietoasiantuntijoita.

Nyky-yhteiskunta ja elämäntapa rakentuvat niin keskeisesti digitaalisen tiedonkäsittelyn varaan, että voi todeta kielten kuolevan, jos niitä ei tueta kieliteknologisesti. Kieliteknologialla tarkoitetaan niitä keinoja, joilla tietokone saadaan käsittelemään ihmiskieltä, tunnistamaan ja tuottamaan sitä. Kieliteknologiaan

perustuvat esimerkiksi tekstiviestipalveluiden tekstinsyöttö, kielenkorjausohjelmat tai se, että palveluiden käyttöliittymiä voi käyttää suomeksi. Kieliteknologisten sovellusten kehittäminen vaatii valtavia ja eri genrejä edustavia sähköisiä aineistoja kustakin kielestä, niin kirjoitettuja kuin puhuttuja. Eri kielten resurssitarpeita on kirjattu nk. Valkoiseen paperiin.⁵³⁸ Suomi ei nykyisin sijoitu kieliteknologisen kehityksen kärkimaihin tutkimus- ja kehitystyöhön suunnattujen resurssien sen enempää kuin sähköisen kielellisen infrastruktuurinkaan osalta huolimatta siitä, että Suomi on todettu maailman digitalisoituneimmaksi yhteiskunnaksi.⁵³⁹ Kehitystä on kuitenkin tapahtunut sitten *Suomen kielen tulevaisuus* -toimintaohjelman suositusten, ja Valkoisesta paperista on menty kaikilta osin eteenpäin.

Suomen kielen tulevaisuus -toimintaohjelman suosituksista on toteutunut ehdotus sähköisestä kieliresurssien infrastruktuurista FIN-CLARINista, joka on nykyisin osa laajempaa FIN-CLARIAH-tutkimusinfrastruktuuria.⁵⁴⁰ Konsortion taustalla on laaja yliopistojen ja tutkimuslaitosten verkosto, ja se kuuluu eurooppalaiseen ESFRI-tutkimusinfrastruktuurijärjestelmään niin CLARIN kuin DARIAH-verkoston jäsenenä. Erilaisia suomen kielen sähköisiä aineistoja kerätään Kielipankkiin, jossa ne palvelevat laajaa tutkimuskenttää. Lisäksi esimerkiksi Turun yliopistossa toimii hankkeita, jotka mm. pyrkivät saamaan koko internetin suomenkielisen sisällön tutkimuskäyttöön.⁵⁴¹ Suomessa tutkijoiden mahdollisuus käyttää suurteholaskentaa mahdollistaa myös suuren kielimallin kehittelyn.⁵⁴² Tavoitteena on mm. parantaa kielimallien luotettavuutta. Kieliteknologit ovat kääntyneet suuren yleisön puoleen esimerkiksi Lahjoita puhetta -kampanjassa, jossa kerättiin kaikenlaisilta puhujilta puhenäytteitä puheen tunnistuksen ja syntetisoinnin pohjaksi.⁵⁴³ Lisää erilaisia suuria aineistoja tarvitaan kuitenkin edelleen, ja niiden tuottaminen vaatii rahoitusta.

Uusi tekijänoikeuslaki kotouttaa EU:n tekijänoikeusdirektiiviin (DSM) sisältyvän tiedonlouhintapoikkeuksen, jonka mukaan laillisesti saatavissa olevaa aineistoa pitää voida tutkimustarkoituksessa louhia.⁵⁴⁴ Julkisesti verkosta löytyvää aineistoa

538 *Suomen kieli digitaalisella aikakaudella* (2012). [Meta-net White Paper Series](#).

539 Lindén & Dyster 2022.

540 Kielipankki: [FIN-CLARIAH](#).

541 Turun yliopisto: [Digitaaliset kieliaineistot ja kieliteknologian työkalut; TurkuNLP-tutkimusprojektit](#).

542 TurkuNLP: [FinGPT-3](#).

543 Kielipankki: [Lahjoita puhetta -kampanja](#).

544 Laki tekijänoikeuslain muuttamisesta 263/2023, laki sähköisen viestinnän palveluista annetun lain muuttamisesta 264/2023.

saa käyttää tutkimukseen. Yritykset eivät voi säilyttää kopioita louhimistaan tiedoista mutta tutkimusorganisaatiot saavat näin tehdä myöhempää todentamista varten. Kielimalleihin kuitenkin sisältyy alkuperäistä aineistoa. Nähtäväksi jää, vuotaako kielimallien kautta levitykseen tekijänoikeuden alaista materiaalia. Kaikkia tutkimuskäytön kannalta hyödyllisiä laajennuksia tekijänoikeuteen ei toteutettu. Tekijänoikeusjärjestöillä on asioihin toinen näkökulma. Tulkintakiistoja tullee aiheuttamaan se, mitä tarkoittaa laillinen pääsy aineistoihin. Se on arkistojen tutkimuskäyttöön tarkoitettujen digitaalisten kopioiden levittämisen edellytys. Tähän saakka tekijänoikeuslain ja mm. kulttuuriaineistolain rajoitukset ja ristiriidat ovat estäneet olemassaolevienkin aineistojen tehokkaan käytön kielimallien opetusaineistona. On syytä seurata, missä määrin tilanne muuttuu.

Tarvetta olisi esimerkiksi laajalle suomenkieliselle kaunokirjallisuuden korpukselle samoin kuin eri kieliä kohdentaville käännöskorpuksille, mutta näiden osalta on rahoituspulmien lisäksi törmätty ainakin toistaiseksi tekijänoikeuksien kolikon toiseen puoleen eli teosten tekijöiden ja kustantajien oikeuksiin. Laajoja tekijänoikeuksista vapautuneita aineistoja on julkaissut Kansalliskirjasto,⁵⁴⁵ ja YLE:n yleishyödyllisellä roolilla on ollut edelläkävijän merkitys laajojen aineistojen saamisessa Kielipankkiin. Merkittävä aineisto koostuu myös esimerkiksi eduskunnan täysistunnoista ja niiden transkriptioista.⁵⁴⁶

Laajemminkin esimerkiksi Suomen Akatemia on rahoituksessaan omaksunut vaatimuksen hankkeissa tuotetun tutkimusaineiston avaamisesta laajempaan tutkimuskäyttöön. Tämä liittyy eurooppalaiseen avoimen tieteen edistämisen ohjelmaan.⁵⁴⁷ Monenlaiset aineistot eivät kuitenkaan sellaisenaan suoraan hyödytä kielitekniologian tarpeita, vaan niiden työstäminen kysyy resursseja, samoin kuin ylipäänsä aineistojen kokoaminen, tallentaminen ja ylläpito.

Sähköisten kieliaineistojen kerääminen on laajentunut kulttuuriperinnön tallentamiseen digitaalisessa muodossa, mitä myös FIN-CLARINin laajeneminen FIN-CLARIAHiksi heijastaa. Kieli on myös osa aineetonta kulttuuriperintöä, ja osa aineettomasta kulttuuriperinnöstä välitty kielellisesti.⁵⁴⁸ Huomiota kiinnitetään yhä enemmän nk. GLAM-sektoriin (Galleries, Libraries, Archives, Museums), josta suomeksi on puhuttu KAM-sektorina (kirjastot, arkistot ja museot). Digitoinnin

545 [Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot](#).

546 Kielipankki: [Eduskunta-aineistot](#).

547 [Avointiede.fi](#), [Coalition-s.org](#).

548 [Aineettoman kulttuuriperinnön toimeenpanosuunnitelma vuosille 2024–2028 ja Kotuksen sitä käsittelevä uutinen](#).

laajuudesta kertoo esimerkiksi se, että Kansallisarkistossa on 130 hyllykilometriä aineistoja ja Museovirastolla miljoonia kuvia kuvailutietoineen. Digitaalisia resursseja kehitetään tällä erää European Language Equality -hankkeessa, jonka Suomen yhteyshenkilöksi valtiovarainministeriö on nimittänyt tutkimusjohtaja Krister Lindénin Helsingin yliopistosta. Euroopan komissiolla on osana tietovarantohankkeita (Common European Data Spaces) Language Data Space (LDS) -portaali, jonka kautta alan toimijat voivat jakaa ja välittää kieliresursseja.⁵⁴⁹ Kyse on myös elinkeinoelämän ja teollisuuden toimijoista, joille kieliteknologiset resurssit, myös kuvan ja sanan yhteys, ovat keskeisiä uusien palvelujen tuottamisessa. Komissio haluaa varmistaa, että kaikille kielille on käsittelymenettelyjä. Teollisuutta tukemalla varmistetaan, että on aina vähintään yksi toimija, jolta ostaa hankintoja.

Kielimalleista voi olla apua esimerkiksi suurten tietomassojen käsittelyssä. Niiden avulla voi poimia keskeisiä dokumentteja, ja ne voivat jopa auttaa tutkimuskysymysten kehittämisessä. Kielimallit kehittyvät nopeaa vauhtia, joten kaikkia kehitysmahdollisuuksia on vaikea ennakoida. Suuri edistysaskel kirjoitushetken malleihin olisi esimerkiksi se, jos kielimallit tuottaisivat oikeelliset lähdeviitteet. Mallithan ovat luovia siinä mielessä, että ne kehittävät tuotoksia, joille ei ole suoraa vastinetta aineistoissa, joiden perusteella ne on kehitetty. Mallien vaara piilee siinä, että faktat eivät välttämättä ole kohdallaan, joten niiden käyttö edellyttää jatkuvaa faktantarkistusta. Kielimallit keksivät, hallusinoivat, jos eivät tiedä. Ne eivät tietenkään toimi millään tasolla tietoisesti vaan merkkien, kuten sanojen, yhteisesiintymiä ja niiden todennäköisyyksiä laskennallisesti hyödyntävien oppivien algoritmien avulla. Usein asiasta täytyy kuitenkin tietää varsin paljon tunnistaakseen mallin fabuloinnit.

Kirjoitushetkellä on käytössä malleja, jotka tuottavat usein jo varsin pintasujuvaa suomen kieltä. Niistä on hyötyä esimerkiksi kielen opettelussa, joidenkin tekstilajien tyypillisten piirteiden hallinnan tavoittelussa, kuten yhteenvedojen teossa, tai kielenkorjauksessa. Yhä vaikeampaa on myös erottaa ihmisen ja kielimallin tuotos toisistaan, mikä tuo koulutusjärjestelmään uusia pedagogisia haasteita. Myös erilaiset huijaukset kehittyvät yhä taitavammiksi. Tämän raportin kirjoitushetkellä vaara oikeellisen ja tekaistun tiedon entistä suuremmasta sekaantumisesta on ilmeinen. Toisaalta käynnissä on pyrkimyksiä kehittää entistä luotettavampia kielimalleja, ja mukana on myös Suomessa toimivia kansainvälisiä yrityksiä ja tutkijoita.

Kielimallit perustuvat valtaviin aineistomassoihin. Kirjoitushetkellä käytössä olevat mallit ovat pääasiassa kaupallisten toimijoiden kehittämiä, niiden aineistolähteitä ja algoritmeja ei välttämättä avata yleisesti saataville, ja ne on kehitetty lähinnä

549 EU: [The Common European Language Data Space](#).

USA:ssa. Kielimallien kouluttamisessa on tarpeen kiinnittää huomiota käytettävien aineistomassojen koon lisäksi niiden monipuolisuuteen, jotta kulttuurinen tieto eri puolilta maailmaa ja erilaisista yhteiskunnista välittyisi niihin ja ne tunnistaisivat ja tuottaisivat eri tekstilajeja. Historiallinen perspektiivi ja jatkuva tuoreiden tekstimasojen syöttäminen on ehto ajantasaisuudelle ja historiallisen tiedon välittymiselle. Tätä raporttia kirjoitettaessa kielimalli on voinut esimerkiksi väittää, että Suomen valtiomuoto on monarkia ja kuningas Kustaa Vaasa. Yksi keino huolehtia kulttuurisen tiedon säilymisestä olisi se, että pienten kielialueiden, kuten Suomen, valtiot panostaisivat avoimesti saatavilla oleviin aineistoihin: Niiden laajoja kielellisiä ja kulttuurisia aineistoja olisi avoimesti saatavilla suurten kielimallien kehittämisen pohjaksi. EU:n yhteistyö on erittäin tärkeää hankkeiden valtavan laajuuden vuoksi ja jotta kaikki eurooppalaiset kielet saadaan mukaan. Yhdysvaltalaisen kehityksen kanssa on mahdollista kilpailla vain siten, että EU-maat yhdistävät voimiaan.

Kielimallien kehityksessä on myös tärkeää hahmottaa mahdolliset eettiset riskit. Jos ei ole saatavilla tietoa siitä, miten kielimalleja on säädetty niiden loppuvaiheessa, voi pahimmillaan syntyä mahdollisuuksia ihmisten mielipiteiden muokkaukseen. Euroopan parlamentti on hyväksynyt maaliskuussa 2024 tekoälysäädöksen AI Act.⁵⁵⁰ Lainsäätäjät ovat huomanneet olevansa hiukan jälkijunassa. Lisäksi abstrakti sääntely voi tuottaa kirjoja käytännön toteutuksessa eri maissa.

Kielimalleja on tulossa ainakin hakukoneiden käyttöliittymiksi. Yrityksissä on pyrkimystä kehittää niitä asiakaspalveluun, jolloin mallia olisi räätälöity taustalla olevan yrityksen kielivarannolla. Myös puheliittymien kehittäminen on meneillään useammalla taholla. Puheentunnistusta voidaan kehittää kieliriippumattomasti ja erikoistaa toteutusta tiettyyn kieleen harjoitusaineiston avulla. Kielen vaihtelulle, kuten eri murteille, on jo olemassa malleja, kunhan pienistä kielistä tuotetaan riittävästi aineistoja. Kehitystyötä tehdään arkipuheen tunnistamiseksi, jotta saadaan asiakaspalvelussa toimivia liittymiä. Kehityskohteisiin kuuluu esimerkiksi monikielisten kokousten puheentunnistus.

Sosiaalisessa mediassa suositaan kasvattavat audiovisuaaliset kanavat, kuten TikTok, samoin kuin esimerkiksi äänikirjat, avaavat näkymää sellaiseenkin tulevaisuuden mahdolliseen kehityskulkuun, jossa kirjoitetun tekstin merkitys vähenee. Luku- ja kirjoitustaito on ihmiskunnan kehityksessä sangen myöhäistä. Mahdollonta ei ole, että luku- ja kirjoitustaidon asema heikkenee ja kapenee, jolloin siitä tulee entistä harvempien professio. Paluuta vanhaan kirjurien ja kronikoitsijoiden

550 [Parlamentti hyväksyi maailman ensimmäiset tekoälysäännöt](#). Lehdistötiedote 13.3.2024.

yhteiskuntaan ei ole, mutta kieliteknologia ja tekoäly saattavat jossain määrin ottaa kirjurin asemaa yhteiskunnassa. Kehitys ei kuitenkaan ole luonnonvoiman kaltaista, vaan siihen voidaan vaikuttaa. Kyse on siitä, miten yhteiskuntien ja kansainvälistä kehitystä halutaan ohjata. Kaupallinen ansaintalogiikka ei juuri tue pienten kielten kehitystä, jolloin kyse on myös siitä, mihin yhteiskunnat haluavat ohjata resurssejaan ja miten ne kehittävät sääntelyään.

Tämän selvityksen tausta-aineistosta on noussut myös toive, että pitäisi perustaa suomen kielen kieliteknologian tutkimus- ja tukiyksikkö. Se huolehtisi lingvistikista lähtökohdista erinomaista IT-osaamista hyödyntäen tarvittavien foneettisten, morfologisten, syntaktisten, semanttisten ja erityisesti leksikaalisten aineiden korkeatasoisesta kokoamisesta, virheettömästä analyysistä ja käytettäväksi asettamisesta. Toivetta on perusteltu sillä, että nykyiset yliopistolliset yksiköt eivät resurssiansa tai suuntautumisensa vuoksi riitä täyttämään kieliteknologisen tutkimus- ja kehitystyön tarpeita. Nykyisen Kielipankin aineistot eivät kommentoijan mukaan täytä huippulaadukkuuden vaatimuksia, mutta Kielipankin tekniset resurssit ja korpusosaaminen ovat tärkeä yhteistyötaho. Kieliteknologia akateemisena oppiaineena eri korkeakouluissa on joidenkin näkemysten mukaan erkaantunut liian kauas yksittäiskielten tiedon- ja tutkimustarpeiden näkökulmasta yleisten neuroverkkomenetelmien suuntaan. Nämä menetelmät ovat mustia laatikoita (*black boxes*), mikä estää optimitason lingvistisen analyysin, vaikka nykytutkimuksessaakin osin pyritään myös kurkistamaan näiden laatikoiden sisään ja analysoimaan sitä, mitä niissä tapahtuu.

Digitaaliset ympäristöt ovat osa ihmisten arkea ja myös ihmistenvälinen vuorovaikutus tapahtuu yhä enemmän niiden kautta. Kieliteknologia on mukana kaikkialla, missä luonnollista kieltä tavalla tai toisella käytetään ja hyödynnetään digitaalisissa ympäristöissä. Siten myös ihmisten käyttäjäkokemuksen, ihmisen tapojen käyttöä luonnollista kieltä, olisi syytä yhä enemmän ohjata kieliteknologiaan nojaavien palvelujen kehittämistä (ks. lukuja 5.1 ja 6.1). Sekä kieliteknologian tarvitsemien kielellisten aineistojen kokoamisessa että kieliteknologisten ympäristöjen kehittämisessä viestintäympäristöinä tarvitaan myös kielentutkimuksen, käännöstieteen ja kotimaisten kielten keskuksen panosta suomenkielisten sovellusten ja palvelujen kehittämisessä yhä toimivammiksi. Olisi syytä toteuttaa kansallinen kieliteknologiastrategia, jossa kotimaisten kielten kieliteknologisen kehittämisen ohella olisi mukana myös kielen ja vuorovaikutuksen näkökulmien tuominen teknologisesti tuettuihin palvelu- ja tietojärjestelmiin sekä yleinen kielitietoisuus.

Kieliteknologisesti tuettu kielenoppiminen on myös keskeinen kehitysalue. Tarvi-
taan kieliteknologiaan keskittyvää uutta yhteistyötä ja entistä monimuotoisempia
yhteistyöverkostoja.⁵⁵¹

Kotoistuksen eli lokalisoinnin kysymykset koskevat niin kieliteknologiaa, kielen
resursseja ja infrastruktuuria kuin kääntämistäkin. Kysymys on laajasti ottaen siitä,
miten digitaalisiin palveluihin saadaan riittävä kielellinen infrastruktuuri. Niin kut-
sutusti konepellin alla eli digitaalisen maailman tavalliselle käyttäjälle näkymättö-
mällä puolella on tärkeää ymmärtää myös kansallisia kieliä. Globaalisti kyse on siitä,
mitä kieliä ihmiskunta voi käyttää digitaalisessa maailmassa. Jos koodi ei ymmärrä
vaikkapa suomea tai se on lokalisoitu vähän sinne päin, voi käydä esimerkiksi niin,
että kansalaisen kannalta tärkeä lomake ei toimi kunnolla tai sen ohjeet vaikutta-
vat kummallisilta. Koska suomen kieli poikkeaa rakenteeltaan olennaisesti englan-
nista, täytyy tietoa suomen kielen rakenteesta viedä riittävän syvälle ohjelmistojen
koodiin, jotta käyttäjälle näkyvä lopputulos toimii luontevasti. Kysymys voi olla esi-
merkiksi siitä, mistä kohti sanat voidaan katkaista, tavuttaa tai että niitä taivutetaan
lauseyhteydessään kielen rakenteen mukaisesti (moni on varmaan kuullut esimer-
kiksi navigaattorin ohjeistavan tyyliin *käännä reitti X-katu*). Kaikki käytössä olevat
tietojärjestelmät yms. eivät mukaudu kovin hyvin suomen kielen tarpeisiin, eikä
niitä välttämättä pystytä kaikilta osin lokalisoimaan riittävän hyvin. Julkinen sektori
on Suomessa suuri asiakas, ja olisi tärkeää, että hankintoja osattaisiin kilpailuttaa
pyytämällä asioita, joita järjestelmiltä halutaan. Järjestelmien yhteentoimivuuden
ylläpitoon ja kehittämiseen on jatkuva tarve myös kielen näkökulmasta. Vähintään
olisi hyvä osata tehdä vaatimusmääritykset eli kertoa järjestelmien tekijöille, mihin
järjestelmän pitää kyetä ja millä aikavälillä. Tämä on tärkeää myös liiallisten kulujen
välttämiseksi.⁵⁵²

Teknologian kehityspuolelle kaivataan lisää ymmärrystä lokalisoinnin merkityk-
sestä. Lisäksi kotoistusta koordinoiva Kansalliskirjasto kärsii resurssipulasta. Pien-
ten kielten kotoistusta täytyy tukea valtiorahoitteisesti, koska kaupalliset tahot eivät
huolehdi pienten kielten infrastruktuurista. Yhteistyötä kuitenkin tehdään maail-
manlaajuisten teknologiajättien kuten Googlen ja Microsoftin kanssa. Julkisen sek-
torin panos tieto- ja viestintäteknikan standardointityössä on myös merkittävä.

551 Niinivaara 2023,10, 13.

552 Kielikertomuksessa esitetään, että digitalisoinnin periaatteiden toimintaohjeita täyden-
netään kieliä koskevilla ohjeilla (2021, 77).

Kuvailtaessa ja haettaessa tietoa aineistoja digitaalisessa ympäristössä keskeisiä ovat mm. ontologiat ja metadata. Ontologiat ovat käsitejärjestelmiä, jotka esitetään myös koneluettavassa muodossa. Ne sisältävät rikastettua tietoa termeistä mahdollistaen tiedonhaun ja aineistojen paremman löydettävyyden. Tiedonkäsittelyä voidaan niiden avulla kohdistaa myös muihin kuin kielellisiin yksiköihin, kuten kuviin tai musiikkiin. Ontologiat eivät kuitenkaan rakennu automaattisesti, vaan niiden laatiminen vaatii ihmistyötä ja lisäksi niiden pohjaksi tarvitaan terminologista ja sanastotyötä: termejä ja niiden määrittelyä sekä tietoa käsitesuhteista. Olennaisia ovat myös käännökset ja käännösvastaavuudet eri kielten välillä. Ontologioiden monikielisyys ja vastineiden löytyminen myös suomeksi vahvistavat suomen kielen asemaa ja näkyvyyttä digitaalisessa ympäristössä. Ontologioiden avulla avoin linkitetty data tekee internetin valtaviin tietomassojen hyödyntämisen mahdolliseksi.⁵⁵³ Linkitetyn datan tuotanto vaatii linkitettävien aineistojen tuntemusta. Kansalliskirjaston ylläpitämä Finto on Suomessa keskitetty palvelu eri alojen yhteentoimiville ontologioille.⁵⁵⁴ Keskeinen osa sitä on Yleinen suomalainen ontologia YSO, joka on käytössä laajalti KAM-sektorilla ja esim. julkishallinnon organisaatioissa. YSON ohella Finton keskeisiä resursseja ovat mm. yhdistelmäontologia KOKO, toimijatietovaranto Kanto, sekä erilaiset luokitukset, kuten Yleisten kirjastojen luokitusjärjestelmä YKL. Näiden avulla tuotetaan aineistoille laadukasta ja yhteismitallista metadataa, mikä tekee ne paremmin löydettäviksi ja mahdollistaa tietojen laajemmän yhdistelyn käyttäjiä hyödyttävällä tavalla. Ontologioiden ja muiden em. resursien käyttö vahvistaa ja yhdenmukaistaa suomen kieltä yli organisaatorajojen ja myös aloilla, joilla englannin kieli on hallitseva.

Kuvailutietojen rakenteisuus ja yhtenäisyys on edellytys niiden sujuvalle ja koneavusteiselle käytölle. Kuvailusääntöjä ja niihin liittyvää terminologiaa olisi tärkeää laatia myös suomeksi, mutta tälläkin alueella tyydytään osin englannin kielen käyttöön. Kirjastojen kansainväliset kuvailusäännöt (noin 3000 sivua) ja siihen sisältyvät termit (noin 3000 termiä) on käännetty suomeksi, mutta kaikki eivät ole tyytyväisiä käännöksiin vaan osa pitää englanninkielistä versiota helppokäyttöisempänä. Kielen käyttöalan kapeneminen oirehtii eri puolilla tuntumana, ettei erikoisan sanastolle ole luontevia käännöksiä. Tiedon virtojen kohtaamisen edellytyksiä ovat myös standardointi ja erilaiset formaatit sekä se, että huolehditaan konversioiden sujuvuudesta. Konversioissa laajoja tietomassoja muokataan yleensä automaattisesti tai puoliautomaattisesti datan laadun parantamiseksi tai ajantasaistamiseksi.

553 Linked Data Finland -palvelu kokoaa yhteen linkitetyn datan infrastruktuuria, ks. [ldf.fi](#). Esimerkkejä linkitetyn datan käytöstä ontologioissa ovat esimerkiksi Aalto-yliopistossa rakennetut Sampo-portaalit, ks. Semantic Computing Research Group (SeCo): [Sampo-UI; Sampo Model, Data Services, and Series of Semantic Portals; Hyvönen 2023](#).

554 [Finto](#).

Kielellisellä kotoistuksella on osuutensa näissä kaikissa, ja kotoistukseen kaivataan kunnollista keskitettyä valtiovallan rahoitusta. Kansainvälisellä yhteistyöllä pyritään vaikuttamaan myös tiede- ja kulttuuripolitiikkaan lokalisoinnin merkityksen ymmärtämiseksi.⁵⁵⁵

Kuten kaikki tietokoneohjelmat ja niiden käyttöliittymät, myös **tietokone- ja videopelit** sisältävät paljon kielellisiä viestejä, jotka kuuluvat pelin sisältöön. Valinnan pelin lokalisoinnista tekee joko pelin julkaisija tai sen tuottanut studio, joka päätöksessään ottaa huomioon pääasiassa taloudelliset reunaehdot: tavoittaako lokalisoitu peli niin paljon laajemmän yleisön, että siihen käytetyt investoinnit maksavat itsensä takaisin. Lokalisointi saattaa koostua sekä tekstien että äänitysten kääntämisestä.

Tietokoneohjelmien lokalisoinnissa on otettava huomioon, että kyse ei ole yksittäisestä käännoistyöstä vaan jatkuvasta prosessista, sillä esimerkiksi peleihin julkaistaan uusia päivityksiä ja laajennoksia, joiden on samanaikaisesti oltava käytössä kaikilla kielillä. Lokalisointikaan ei siten ole kertainvestointi vaan ennemmin sitoutuminen jatkuvaan palveluun valituilla kielillä. Useimmat peliyhtiöt tapaavat olettaa, että Suomessa, kuten muissakin Pohjoismaissa, englantia osataan niin hyvin, ettei pelin suomentaminen välttämättä tuo sille kirjoittajaan lisää pelaajia. Poikkeuksen tästä muodostavat kuitenkin esimerkiksi lapsille suunnatut pelit, joita lokalisoidaan herkemmin kuin pelejä, jotka on suunnattu varttuneemmalle yleisölle.

9.6 Suosituksia

Kielikertomuksen⁵⁵⁶ huomioid digitalisaatiosta ovat edelleen ajankohtaisia:

- Osana siirtymistä kohti yhä digitaalisempaa yhteiskuntaa valtionhallinnon vastuulla on varmistaa, että julkisissa digipalveluissa huomioidaan eri kieliryhmien oikeudet ja palveluiden saavutettavuus ja toimivuus eri kielillä.

⁵⁵⁵ Kirjastojen kansainvälisestä yhteistyöstä ks. [IFLA International Federation of Library Associations and Institutions](#).

⁵⁵⁶ 2021, 87.

- Viranomaisten tulee paremmin hyödyntää digitalisaatiota tarjotakseen kielellisesti laajempaa ja parempaa viranomaispalvelua asiakasryhmien käyttämät kielet huomioon ottaen.⁵⁵⁷
- Tulevaisuudessa on varmistettava, että Suomen kansalliskieliä on mahdollista käyttää laitteiden ja robottien ohjaamiseen, mikäli globaalien toimijoiden ratkaisut eivät tätä tue. Kansalliskielten käytön rinnalla tulee mahdollistaa myös muiden kielten käyttö.

Lisäksi tässä esitetään seuraavia suosituksia

Kielten sääntelyyn liittyvää:

- Lainsäädännön valmistelussa arvioidaan entistä laajemmin myös kielelliset vaikutukset hallintolain edellyttämän asiallisen, selkeän ja ymmärrettävän kielenkäytön kannalta.
- Selvitetään tarvetta ja mahdollisuutta laajentaa kielilainsäädäntöä suomenkielisten palvelujen turvaamiseksi alkaen nk. välttämättömyyspalveluista. Tässä yhteydessä on syytä selvittää myös sanktioinnin mahdollisuus, mikäli kielilainsäädäntöä laajennettaisiin koskemaan muutakin kuin julkisen palvelutehtävän suorittamista.
- Valvontaviranomaiset ottavat aktiivisemman roolin kielellisten oikeuksien toteutumiseksi hyvinvointialueilla.
- Toteutetaan paikannimilaki (ks. lukua 8.3).

Terminologiaan liittyvää:

- Terminologisen työn resurssit saatetaan sellaiselle tasolle, että erikoisalojen termityö on kattavaa ja pitkäjänteistä ja siihen osoitetaan terminologista asiantuntemusta ja neuvontaa.⁵⁵⁸
- Toteutetaan ja resursoidaan eri toimijoita ja tietokantoja yhdistävä terminologiaverkosto, jonka avulla voidaan koordinoita termityön kokonaisuutta.

557 Kielikertomuksen mukaan suomenkielisistä 26 % pitää valtion sähköisiä palveluja erinomaisina, kun taas ruotsinkielisten keskuudessa vastaava luku on 5 %. Suomenkielisistä 6 % on tyytymättömiä sähköisiin palveluihin, kun taas ruotsinkielisten keskuudessa vastaava luku on 29 %. Saamenkieliset käyttäisivät sähköistä asiointia, jos se olisi mahdollista nykyistä laajemmassa mittakaavassa.

558 Terminologiseen sekä käännoistyön tarpeeseen kiinnitetään huomiota myös Kielikertomuksessa (2021, luku 5.1.4.2).

- Julkisen hallinnon sanastotyön koordinoitua kehitetään samoin kuin yhteisiä toimintamalleja kielenkäytön kehittämisen ja tiedon jakamisen tueksi. Kehitetään julkisen hallinnon sanaston yhteinen verkkopalvelu ja resursoidaan myös sen sisältöjen tuottaminen.
- Termien käyttöön säädöksissä panostetaan niin, että ne tukevat käsitteiden yhtenäistä käyttöä erilaisissa tilanteissa, joissa säädöstä sovelletaan
- Sanastokeskus TSK:n resurssit saatetaan tasolle, jossa jatkuva julkisen hallinnon termityö ja yleinen terminologinen neuvonta ja sanastohankkeiden tuki on mahdollista.
- Tieteen termipankista katso suosituksia luvusta 4.4.
- Termihankkeisiin sekä termi- ja ontologiahankkeiden yhteismuotoihin luodaan rahoitusmuodot.

Kääntämisen ja tulkkauksen kysymyksiä:

- Palveluja tilaavien tahojen tietoisuutta ammattitaitoisen kääntämisen ja tulkkauksen merkityksestä parannetaan esimerkiksi koulutusvideoiden avulla. Samaan tapaan voidaan havainnollistaa lähtötekstin kielellisen laadun merkitystä kääntämisessä.
- Huolehditaan suomen kielen kääntämisen, tulkkauksen ja termityön resursseista EU:n toimielimissä.
- Konferenssitulkkiopetuksen riittävästä volyymista huolehditaan.
- Säädetään velvollisuudeksi käyttää viranomaisissa tulkkeina oikeustulkki- ja kääntämiskirjastoissa olevia tulkkeja.
- Tulkkauslain valmistelu aloitetaan.
- Selvitetään mahdollisuudet kohentaa kääntäjien ja tulkkien toimeentuloa.
- KAVI edellyttää elokuvatarjontansa suomenkielistä tekstitystä.
- Kulttuuritapahtumien ja -tuotantojen rahoitukseen lisätään edellytys suunnitelmasta monikielisyyden toteuttamiseksi, mikäli toteutus ei tapahdu pelkästään kansalliskielillä.

Selkokielestä ja kielellisestä saavutettavuudesta:

- Toteutetaan selkokielen toimintaohjelman esitykset.
- Kielellisen saavutettavuuden kriteerejä selvennetään digipalvelulain saavutettavuusvaatimuksissa. Testaus eri kohderyhmien edustajien kanssa vakiinnutetaan laajasti käytetyksi hyväksi käytänteeksi tuotettaessa saavutettavia palveluja.

Kieliteknologiasta:

- Valtiovalta huolehtii osaltaan suomen kielen kieliteknologisista resursseista ja turvaa monikielisyyttä edistävän yhteistyön EU:n sisällä niin lainsäädännössä kuin maailmanlaajuisesti kilpailtaessa.
- Kansalliskirjaston kotoistustyön resurssit saatetaan riittävälle tasolle.
- Kielellisten infrastruktuureiden vaatimaan jatkuvaan ylläpitoon toteutetaan pitkäjänteiden rahoitus.
- Laaditaan kansallinen kieliteknologiastrategia.

10 Arjen ja vapaa-ajan kieliympäristö

Kieliympäristö ja erilaiset kielenkäyttötilanteet kattavat ihmisen koko elämän ja yhteiskunnan kaikkine toimintoineen. Tässä raportissa voidaan kiinnittää huomioita vain joihinkin polttopisteisiin, jotka ovat keskeisiä suomen kielen aseman kannalta. Tässä luvussa tarkastellaan erityisesti Ylen roolia median kentällä, journalismin ja kirjallisuuden tilannetta sekä järjestöjen osuutta kotoutumisessa mutta lyhyesti viitataan myös muuhun kieliympäristöön vaikuttavaan toimintaan.

Suomen kielen tulevaisuus -toimintaohjelmassa⁵⁵⁹ on varsin laaja katsaus vapaa-ajan kielimaisemaan. Siinä on myös tapahtunut silmiinpistäviä muutoksia viidessätoista vuodessa. Näitä ovat esimerkiksi älypuhelinien ja suoratoistopalvelujen läpimurto sekä somealustojen muutokset, joissa huomattavaa on varsinkin audiovisuaalisten kanavien, kuten YouTuben ja Tiktokin, suosion nousu. Lukemisen rinnalle ovat tulleet äänikirjat ja perinteisten radio-ohjelmien rinnalle podcastit. Kanavia ja sisältöjä valikoidaan yhä selvemmin oman ajankäytön kannalta sopiviin hetkiin sekä omien mieltymysten ja alakulttuureiden mukaan. Internetin kautta välitettävän tarjonnan monipuolistuessa perinteiset joukkotiedotusvälineiden kanavat, kuten journalistisesti toimitetut sanomalehdet ja lähetysaikaan katsottavat tv-ohjelmat ovat menettäneet jalansijaansa, mutta kehittäneet myös verkossa tarjottavia sisältöjä. Kansainvälisten yhteyksien vahvistuminen ja helpottuminen ovat muuttaneet varsinkin maahanmuuttajien ja nuorempien sukupolvien kieliympäristön entistä monikielisemmäksi tai ainakin tuoneet englannin kielen vahvasti mukaan vuorovaikutteisiin yhteyksiin. Monikielisyydessä on kuitenkin suurta yksilöllistä vaihtelua sen mukaan, mihin alakulttuureihin kiinnostus kohdistuu. Ainakaan vielä Suomessa ei ole tapahtunut sellaisia suuria muutoksia, jotka olisivat täysin mullistaneet arjen kielellisen ympäristön. Digitalisaatio ja median murros ovat tuoneet sekä uusia mahdollisuuksia että tulorakenteeseen liittyviä haasteita lehdistön toimintaan, kirjojen kustantamiseen ja monille muillekin, erityisesti luoville aloille. Tulevaisuutta on vaikea ennustaa. Tekoälyn ja suurten kielimallien kehitys voi tuoda nopeitakin muutoksia; ne tarjoavat myös monikielisiä mahdollisuuksia mm. automaattisen kääntämisen ja puheentunnistuksen kehittyessä.

559 2009, luku 9.

Kansainvälisen alustatalouden ja suoratoiston murros on tähän mennessä koetellut kulttuurin aloista eniten kirjallisuutta ja musiikkia, toteaa haastateltu kulttuuri- ja taidealan keskusjärjestön edustaja. Esittävien taiteiden ja elokuvan asema on Suomessa vahva, vaikkakin erityisesti elokuvatuotantojen valtiontukien osuus on vaakalaudalla. Tätä kirjoitettaessa on ilmestynyt ehdotus Suomen malliksi toteuttaa tilausohjelmopalveluita (kansainvälisiä suoratoistopalveluita) koskeva investointivelvoite. Siinä 10 % Suomessa toteutuvasta liikevaihdosta investoitaisiin kotimaiseen sisältöön ja tässä sisällössä pitäisi käyttää maan virallisia kieliä vähintään 75 prosentissa puheesta.⁵⁶⁰

Onnistuneista nuoria osallistavista käytänteistä voi kulttuurin kentällä mainita kaikkia kahdeksaluokkalaisia kulttuurielämyksen ääreen tuovan Taidetestaajat-toiminnan.⁵⁶¹ Toimintaan kuuluu oman kirjallisen kritiikin kirjoittaminen, joten vierailusta taidemuodosta riippumatta toiminta tukee myös kielenkäyttöä ja taiteesta puhumista. Toimintaa tukevat Suomen kulttuurirahasto ja Svenska kulturfonden, mutta opetus- ja kulttuuriministeriön osuus uhkaa tätä kirjoitettaessa jäädä pois. Ikäystävällisyys ja hopeatalouden laajeneminen on yksi kulttuurin kehityssuunta, jossa edelläkävijöitä on muun muassa Helsingin kaupunki. Vanhus- ja kulttuuritoiminnan yhteistyötä on muun muassa tanssin ja sirkuksen parissa. Kulttuurin kentällä on paljon halua ja kekseliäisyyttä kehittää yhteisöllistä, osallistavaa ja erilaisia kohderyhmiä palvelevaa tarjontaa. Taiteen kentällä on kuitenkin pulaa mahdollisuuksista osallistua toimintaan S2-kielenoppijan kielitaidolla. Asiantuntijoiden mukaan suomalaisen kulttuurin kenttä on rakenteiltaan monin tavoin syrjivää, mikä liittyy myös piirien pienuuteen. Opetus- ja kulttuuriministeriössä on pyritty tarttumaan asiaan kulttuurin moninaisuuden edistämisen ohjelman avulla.⁵⁶² Se pitäisi vain saada toteutettua.

Tietokonepelaaminen on yksi suosittu vapaa-ajan kulttuurimuoto, johon tässä ei ole mahdollisuutta syventyä. Pelien lokalisointia on sivuttu luvussa 9.5. Itse pelien sisällön lisäksi pelien kielimaisemaan vaikuttaa pelejä pelatessa käytetty kieli. Monet suosituimmista peleistä ovat moninpelejä, joita useampi pelaaja pelaa samanaikaisesti ikään kuin yhteisen reaaliaikaisen pelitilanteen jakaen. Kielellinen vuorovaikutus on tällaisissa peleissä usein tärkeää, sillä pelaajat toimivat usein joukkueina ja yhteisen toiminnan koordinoiminen edellyttää kommunikaatiota. Moninpeleissä kielivalintoja säätelevät samat periaatteet kuin muissakin vapaa-ajan sosiaalisissa

⁵⁶⁰ Kempainen 2024, 34.

⁵⁶¹ [Taidetestaajat.fi](https://taidetestaajat.fi).

⁵⁶² Ks. myös Valtioneuvoston selonteko kotoutumisen edistämisen uudistamistarpeista 2021, 123.

tilanteissa. Suomenkielinen pelaajaporukka keskustelee pelin aikana tyypillisimmin suomeksi. Tietyille pelille ominainen sanasto on yleensä englanninkielinen, mutta se limittyy tyypillisesti suomen äänneasuun mukautuneena suomenkieliseen keskusteluun. Mikäli pelitilanteessa on mukana henkilöitä, jotka eivät puhu suomea, kieli vaihtuu nopeasti englanniksi. Englantia myös tarjotaan useimmiten, jos on epäselvää mitä kieliä kukakin tilanteessa puhuu. Keskustelun vaihtaminen suomeksi vaatii yleensä varmistuksen siitä, että se on kaikille hyväksyttävä vaihtoehto. Joskus monikielisessä yhteisössä, jolla on oma ääni- tai teksti-chat -kanava, saatetaan käyttää rinnakkain monia kieliä silloin, kun halutaan saavuttaa vain tiettyä kieltä puhuvat henkilöt. Tähän liittyvät käytännöt kuitenkin vaihtelevat yhteisöittäin ja tilanteittain. Suurissa moninpeleissä, joilla on kymmeniätuhansia pelaajia ympäri maailmaa, pelit on tyypillisesti hajautettu aluekohtaisiin palvelimiin, joilla saattaa olla erikseen määritetty vuorovaikutuksen oletuskieli, esimerkiksi kiina tai ranska. Silloin kuin Pohjoismailla on oma serverinsä, sen tyypillisin yhteiskieli on englanti.

10.1 YLE median kentän monipuolistajana

Yleisradio Oy:llä eli Ylellä on valtion omistamana valtakunnallisena mediayhtiönä keskeinen rooli suomenkielisten ohjelmasisältöjen tarjonnassa ja ylipäänsä kansalaisten kielellisten oikeuksien turvaamisessa tv- ja radiotoiminnassa Toisen kansalliskielen ruotsin ja vähemmistökielten käytön sekä monikielisyyden kannalta Ylen rooli on vielä keskeisempi, koska liiketaloudellinen kannattavuus ei muodostu kynnyskysymykseksi.⁵⁶³ Tässä raportissa keskitytään kuitenkin suomen kielen asemaan. Myös se, että kaupallisilla kanavilla tuotetaan kannattavasti suomenkielisiä tai suomeksi käännettyjä sisältöjä, on tärkeä osoitus suomen kielen vankasta asemasta ja erittäin merkityksellistä yhteiskunnan ja kuluttajien kannalta. Kokonaisuus on myös osoitus tv- ja radiotoimintaa sääntelevän lainsäädännön toimivuudesta.

Ylessä seurataan Ylen toimitusjohtajan mukaan tiiviisti median murrosta ja pyritään reagoimaan siihen, millä lailla eri-ikäiset ihmiset käyttävät mediaa. Pelien ym. kansainvälisten verkostojen kautta nuorten käyttökieleksi on yhä laajemmin tullut englanti. Lapsille ja nuorille suunnattujen suomenkielisten ohjelmasisältöjen tuottajana Ylen osuus on korvaamaton. Yle tekee lastendraamaa kansalliskielillä. Haastatteluhetkellä tuotetaan in-house -tuotantona kahta lasten draamasarjaa.

563 Ks. myös Kielellisten oikeuksien seurantaindikaattorit (2.3, 2018, 15).

Yle-kioski on nuorille suunnattu palvelu, joka julkaisee videoita eri somekanavissa⁵⁶⁴ ja kootusti Ylen verkkopalvelussa Areenassa. Lisäksi Yle Areenassa on oppimisisältöjä, luonto- ja tiedeohjelmia sekä abitreeneit. Yle on panostanut myös digitaaliseen kielenoppimiseen: Yle Kielikoulu on hyvä esimerkki siitä, miten Ylen sisältöjä voi käyttää monipuolisesti avuksi kielenoppimisessa.⁵⁶⁵ Merkitystä on nimenomaan sisältöjen yhdenvertaisella saatavuudella. Ylen sisällöt ovatkin merkittävä lähde tiedonhaussa. Selkokieliset uutispalvelut tavoittavat sellaisiakin katsojia, joille yleiskielen seuraaminen on liian vaikeaa. Niiden kielellisen tason määrittämisessä on ajateltu suomen kieltä opettelevia maahanmuuttajia. Ne kuten myös erikieliset uutislähetykset tekevät samalla tutuksi suomalaisen yhteiskunnan toimintaa. Niissä on myös mahdollista nostaa esiin vähemmistöryhmien kannalta kiinnostavia aiheita ja näkökulmia. Vähemmistöryhmien oman äänen esiin tuominen vuorovaikutuksessa koskee muitakin kuin kielellisiä vähemmistöjä. Esimerkiksi suosittu ja Venla-palkittu Kirjolla-sarja kuvasi neuroepätyypillisiä piirteitä ilmentävien ihmisten omakohtaisia kokemuksia.

Yle tekee paljon sellaista, mitä kaupalliset tahot eivät koskaan tulisi tekemään. Ylen merkitys suomen kielen ja suomalaisen kulttuurin kannalta ei yleensä nouse esiin silloin, kun puhutaan kustannusleikkauksista. Pitkäjänteisesti tuotettu, laadukas ja luotettava suomenkielinen media lisää suomalaisten vastustuskykyä disinformaatiota ja valeuutisia vastaan. Tehdessään suomalaista yhteiskuntaa tutuksi myös maahanmuuttajien kielillä toteutetut ohjelmat madaltavat kynnystä suomen kielen opetteluun. Selkokielisille sisällöille olisi uutisia laajempaa kysyntää. Yle kaavailee sisältöjen laajentamista esimerkiksi yhteiskunnallisilla sisällöillä. Ylen selkouutisten toimittajat ovat lisäksi olleet omaehtoisesti mukana selkomedian kehittämistyössä, joka säteilee laajemmallekin selkokielen käyttöön. Kansainvälisestikin olisi suuri tarve selkovisuaalisuuden kehittämiseksi. Ylessäkin kuvallinen sisältö tulee muusta uutistoimituksesta. Yle olisi luonteva toimija ja kumppani kuvan ja sanan yhteistyön kehittämisessä, jos vain siihen olisi resursseja.

Ylen dokumentit ja arkistot tallentavat avoimesti saataville suomalaisen yhteiskunnan, myös kielen ja sen vaihtelun kehitystä. Näin on saatu myös korvaamatonta materiaalia kieliteknologiseen kehittämistyöhön ja tutkimukseen. Vaikka kansanvaalistus on muuttanut muotoaan ja opettavainen sävy mennyt pois muodista, tuotetaan entistä keskustelelevampaa ja vuorovaikutteisempaa sisältöä myös hyvään

564 Luvussa 10.2 esiin tulevaa kritiikkiä toimitetun journalismin sisältöjen ilmaisesta jake-
lusta somekanaville on joissakin haastatteluissa kohdistettu myös YLEä kohtaan. Some
on toisaalta keino tavoittaa erityisesti nuoret ja houkutella heitä siirtymään toimitetun
median kanaville.

565 Yle: [Kielikoulu](#).

elämään liittyvistä kysymyksistä. Aiheena on ollut esimerkiksi hyvä käytös mediassa. Hyvin sanottu -hankkeessa oli 150 kumppanuustahoa. Koulutusmahdollisuuksista voi mainita digitaitojen kouluttamisen ja seniori-digiviikot. Yhteiskunnassa on myös ikäihmisiä, jotka eivät ole tottuneet käyttämään erilaisia digitaalisia alustoja, mutta tv- ja radio-ohjelmat ovat heille edelleen tuttuja ja käytettäviä. Ylen aluetoimitukset edistävät alueellisesti tasa-arvoista uutistuotantoa ja alueellisten näkökulmien esiin pääsyä.

Paitsi että Ylen ohjelmissa puhuttu kieli on osa suomen kielen varantoa ja vaikuttaa yleiseen kielitajuun ja mielikuviin yleispuhekielestä ja kielellisestä vaihtelusta, on tekstityksellä merkitystä niin lukutaidon edistäjänä kuin kielitajun kannalta. On siis yleisen kielitajun kannalta olennaista, että muunkielisten ohjelmien käännöstekstitykset ovat laadukkaita (ks. lukua 9.3). Yleisradioyhtiöiden vaihto lisää nimenomaan eurooppalaista ja pohjoismaista sisältöä siinä missä kaupallisella puolella anglo-amerikkalainen tuotanto on pääroolissa. Osallisuutta ja saavutettavuutta lisäävät lakisääteinen kuvailutulkkaukset ja suoratekstitys. Yle on ollut ja on edelleen mukana kieliteknologisessa ja käännöstieteellisessä kehitystyössä, jossa pyritään hyödyntämään myös tekoälyn mahdollisuuksia. Ratkaisevaa on, ettei samalla tingitä kielen laadusta. Yle on panostanut myös huoltovarmuuteen. Laadukkaisiin suomenkielisiin sisältöihin panostaminen on laajemminkin nähtynä osa yhteiskunnallista huoltovarmuutta. Kaupallisten kanavien kanssa on myös kustannuksia säästävää yhteistyötä joidenkin, esimerkiksi urheilun suur tapahtumien oikeusmaksujen jakamisessa.

Ylen toiminta säteilee laajemmallekin suomalaiselle luovalle sektorille. YLEllä on osaltaan rooli luovan alan ansaintamahdollisuuksissa, joita kansainväliset alustat osin heikentävät ja monimutkaistavat. Kielen kannalta toimintaan kuuluu mm. käsikirjoittajien sparraaminen. Ylen kanavilla esitetään 12–13 uutta (tai tv:ssä näyttämätöntä) kotimaista elokuvaa vuodessa. Yle Areenaan on saatu merkittävien ohjaajien, kuten Aki Kaurismäen ja Jörn Donnerin tuotannon oikeuksia.

Ylen radiokanavilla soitetaan suhteessa enemmän kotimaista kuin ulkomaista musiikkia ja laajalla kirjolla, myös indietä. Kappaleiden kirjo on jopa nelinkertainen verrattuna joihinkin kansainvälisiin kaupallisiin kanaviin. Kulttuurissa kotimaisuus ei tietenkään aina tarkoita suomenkielisyyttä tai yksikielisyyttä, mutta nämä luvut heijastavat merkittävää panostusta myös suomenkieliseen kulttuuriin. Tämän raportin kirjoitusaikana keskustelua ovat herättäneet mm. radiokanava Yle Puheen sekä suomalaisen kansanmusiikkiin keskittyneen Sydänjuurilla-ohjelman lakkauttaminen vuoden 2024 alusta. Kulttuurialalla on huolta siitä, heikkeneekö Ylen rooli suomenkielisen musiikin tarjonnassa. Kaupalliset kanavat eivät sitä paikkaa.

Suomen kielellä on suomalaisessa musiikissa ja sen kuuntelussa kuitenkin ollut viime vuosina jopa vahvistuva asema. Sanoituksissa on myös kieliä yhdistelevää kieleilyä ja limittäiskielisyyttä varsinkin sellaisissa genreissä kuin hiphop ja rap. Kevyen musiikin kielimaisemasta on vaikea saada pitävää tilastollista otetta, vaikka suoratoistopalvelut pitävätkin tarkkaa kirjaa käyttäjiensä kuuntelemasta musiikista. Yksittäisessä kappaleessa saattaa esiintyä eri kieliä erilaisissa rooleissa eikä luokittelu ole yksikäsitteistä. Spotify-suoratoistopalvelun vuoden ensimmäisen viikon kuunnelluimpien kappaleiden määrät Suomessa vuodesta 2017 eivät kuitenkaan anna syytä olettaa, että suomen kielen asema olisi uhattuna. Noin puolet kuunnelluimmista kappaleista on suomenkielisiä tai merkittävä osa kappaleesta on suomeksi laulettu. Vuosittaista vaihtelua toki esiintyy eikä otos välttämättä ole täysin luotettava. Trendiä suomen kielen käyttöalan kaventumisesta ei kuitenkaan ole havaittavissa. Jos jonkinlainen trendi on havaittavissa, se kulkee pikemminkin toiseen suuntaan: vuonna 2023 kahdestakymmenestä kuunnelluimmasta kappaleesta tammikuun ensimmäisellä viikolla oli muulla kuin suomen kielellä laulettuja neljä, vuonna 2024 kaksi.⁵⁶⁶

Musiikki voi lisätä myös kansainvälistä kiinnostusta suomen kieltä kohtaan, kuten on tapahtunut heavyrockin fanien parissa, ruotsinsuomalaisten artistien suosiossa Ruotsissa tai mitä huomattiin Käärijän Euroviisu-menestyksen yhteydessä. Tällaisen merkittävän vaikutus voi olla suomalaisten omissa asenteissa suomen kieltä kohtaan. Sanoituksissa voi myös paljastua se, että huolimatta laajasta englannin kielen taidosta monet suomenkieliset kuitenkin ymmärtävät paremmin suomenkieliset sanat. Eräs muusikko perusteli seuraavasti sitä, että hän oli suomentanut esittämänsä englanninkielistä musiikkia: ”Keikoilla näki, ettei yleisö nauranut oikeissa kohdissa.”

10.2 Journalismi

Journalismi on silta niiden ihmisten välillä, jotka pystyvät toimimaan vaikealla kielellä, ja niiden, jotka eivät pysty. Kaikki suomalaiset – myöskään nuoret – eivät pysty seuraamaan tai halua seurata muuta kuin suomenkielistä mediaa. Näin toteaa tätä lukua varten haastateltu Journalistiliiton edustaja. Demokraattisen yhteiskunnan toimivuuteen tarvitaan vallanpitäjät, kansalaiset ja media. Jos jokin näistä puuttuu tai esimerkiksi media ei hoida tehtäväänsä välittäjänä vallanpitäjien ja kansalaisten välillä tai ”vallan vahtikoirana”, demokratia ei toimi. Sosiaalinen media ei myöskään korvaa ammattitaitoista journalismia, vaikka se on lisännytkin julkiseen

⁵⁶⁶ Kiitän Antti Kanneria tästä kappaleesta ja sitä koskevista tiedoista.

keskusteluun osallistumisen mahdollisuuksia ja vuorovaikutteisuutta – niin hyvässä kuin pahassa. Kysymys suomenkielisestä mediasta liittyy kiinteästi siihen, käsitelläänkö Suomen asioita ja missä laajuudessa. Kyse on myös koko Suomen kattamisesta. Helsingin näkökulmasta pakenee näkymä siihen, mitä maakunnissa tarvitaan. Koko Suomi on pidettävä informoituna. Ihmisillä on kaikilla paikkakunnilla tarve kuulla omista asioistaan omalla äidinkielellään. Demokratia ei myöskään toimi, jos ihminen ei kuule häntä koskevista asioista. Journalismissa puhutaan uutiserämaista, kun viitataan seutuihin, joilla ei ole omaa maakunta- tai paikallismediaa. Suomessa uutiserämaita on vähemmän kuin monissa muissa maissa, mutta suunta, joka niitä synnyttää, on sama.

Verkkovälitteisyyden ja sosiaalisen median nousu on merkinnyt murrosta perinteiselle sanomalehdistölle. Journalistien määrä on vähentynyt 40 prosenttia 12–13 vuodessa. Paikallislehdistössä on tapahtunut ja tapahtuu keskittymistä. Maakuntalehdet pyrkivät kattamaan yhä suurempia alueita, jolloin yksittäisten pienempien paikkakuntien uutisseuranta harvenee. Lehtien keskittyminen muutamien lehtitalojen omistukseen johtaa myös yhteisen materiaalin käyttöön, mikä vähentää paikallisuutisten osuutta sisällöistä. Harventunut toimittajajoukko ei voi tuntea kaikkia levikkialueen paikkakuntia samaan tapaan kuin paikallislehtien kulta-aikaan.

Entistä pienempi toimittajajoukko tuottaa entistä enemmän tekstiä entistä nopeammin. Uutinen täytyy saada verkkoversioon mahdollisimman nopeasti tarpeen vaatiessa faktoja myöhemmin korjaillen. Kautta koko journalismin kentän kiire saa aikaan sen, että vaikeaa viranomaiskieltä jää muokkaamatta ymmärrettävämälle arkikielelle. Tämä näkyy tekstiketjuissa, kuten tiedonkulussa, joka alkaa tiedotteista ja päättyy julkaistuun juttuun. Lähteessä tarjottu näkökulma saattaa siirtyä lopulliseen juttuun ilman journalistista punnintaa tai vaihtoehtoisten näkökulmien esiintuomista. Kielen keinoin luodaan näkökulmat, myös arvottavat ja vaikuttamaan pyrkivät. Journalistiset sisällöt välittyvät kielellisen ilmaisun keinojen kautta. Journalistien kielitaju ja se, että on aikaa kiinnittää huomiota myös ilmaisuun, ovat siis niin kielellisen kuin sisällöllisen laadun edellytys.

Kirjoitetun journalistisen median suomi on edelleen valtaosin yleiskieltä. Puutteellinen suomen kielen taito on suomea toisena kielenä puhuville kynnyksen päässä toimittajan tehtäviin huolimatta mahdollisesta aiemmasta koulutuksesta tai toimittajana toimimisesta jollakin muulla kielellä. Maahanmuuttajajournalistien täydennyskoulutukselle on ilmeinen tarve, ja se on aloitettukin ainakin Haaga-Helia ammattikorkeakoulussa.

Journalismin nopeutuminen ja osin myös jo koulutuksessa huomattu yleinen kielen hallinnan tason muutos näkyy myös äidinkielenään suomea puhuvien toimittajien teksteissä. Kyse on kuitenkin yleensä hyvälaatuisen tekstin sisällä silmiin pistävistä lauserakenteen huojumisista, epätarkoista sanavalinnoista tai englannista käännöslainanomaisesti omaksutuista sanontatavoista. Kiireestä kertonee myös se yllättävä tulos, että lauseiden pituus näyttää journalistisissa teksteissä pikemminkin kasvaneen kuin lyhentyneen.⁵⁶⁷ Journalistiselta kannalta keskeistä on viestin välittäminen, ei viimeisen päälle hiottu kielellinen ilmaisu. Journalistisista teksteistä ja niiden muutoksista tarvittaisiin lisää tutkimusta niin kielen kuin journalistisen laadun osalta.

Mitä suomenkielisen journalismin tukemiseksi voitaisiin tehdä? Suomessa oli 1990-luvulla yhdet maailman parhaista mediatuista. Sen jälkeen jakelutuki on lopetettu ja lehdet ovat tulleet alv-veron piiriin. Kulttuurilehdet saivat tukea 800 000 euroa vuonna 2024. Valtio tukee mediaa Suomessa vähän verrattuna useimpiin muihin Pohjoismaihin, joissa tukea ajatellaan demokratian tukemisena. Vertailukohtana voi lisäksi käyttää Islantia, jossa ainoana Pohjoismaana lehdistöä ei tuettu. Maan kahdesta lehdestä toinen ja yksityinen tv-yhtiö lopettivat toimintansa, jolloin islantilaiset alkoivat vaatia median tukemista. Koronapandemian aikana jaettiin väliaikaista tukea, ja pysyvämpi tukimuoto on tilausmaksujen arvonlisäveron alentaminen.⁵⁶⁸ Suomessa arvonlisäveron poistaminen ja jakelutuet nähdään alalla edelleen olennaisina keinoina varmistaa koko Suomen kattavat laadukkaat sanomalehdet. Vaikka verkkolehtiä luetaan jo enemmän kuin painettuja lehtiä, olisi jakelutuella merkitystä valtakunnallisen kattavuuden ja ikääntyvän väestön saavuttamisen kannalta. Tosin osa toimijoista pitää verkkolehtiin siirtymistä vääjäämättömänä kehityksenä.

Sosiaalinen media on toimitetulle journalismille taloudellinen uhka, koska mainos-
tuotot valuvat someen, mutta somen suuret yhtiöt eivät tuota itse sisältöä. Some kilpailee journalistien kanssa ajasta ja rahasta. Yksin Suomessa tälle on kuitenkin vaikea tehdä mitään, vaan ratkaisevia ovat EU:n toimet. Tilausmaksuista on tullut keskeinen tulonlähde mainostulojen vähennyttyä, ja siksi myös kysymys valtion-
tuista nousee uudestaan esiin. Tällä hetkellä toimitettu media tuottaa sisältöjä somea varten, koska se käy huomiotalouden kilpailua ja pyrkii saamaan somen syötettä ohjaavat algoritmit nostamaan sisältöjään. Tästä on tullut yksi journalismin teon kriteeri. Media on ankkuroinut itsensä tiukasti siihen, miten sisällöt leviävät somessa. Haastateltava toteaa, että on itsetuhoisuutta tuottaa sisältöjä kanaville,

567 Kanner & Mäkelä (tulossa).

568 Honkonen (2023.) [Islannin media pulassa – suurin lehti lopetti ja sata sai potkut](#).

jotka syövät mainoseurot. Toimitetun median merkitys näkyy siinä, että somessa keskustellaan eniten median nostamista asioista. Toimitetut mediat tavoittelevat sitoutumista. Tiettyjen juttutyyppeiden, kuten *Helsingin Sanomien* Timanttijuttujen, kautta pyritään houkuttelemaan lukijoita tilaajiksi.

Toimitetun laatujournalismin tehtävä on taustoittaa ja antaa laajempi ymmärrys asioista sellaisella kielellä, jota lukijat ymmärtävät. Vaikka suurta huolta aiheiden kattamisesta ei tule haastatteluissa esiin, on myös jo alueita, jotka jäävät suomenkieliseltä medialta vähälle. Näistä mainitaan erityisesti kulttuurikritiikki ja varsinkin näyttelykritiikki.⁵⁶⁹ Kielitaidon kapeneminen vaikuttaa siihen, mitä aiheita ja alueita maailmalta tulee käsitellyksi suomenkielisessä mediassa. Journalismin ideologisoitumisesta haastateltava ei kanna huolta, vaan korostaa, että journalismin historian näkökulmasta Suomessa on tällä hetkellä erityisen vähän politisoitunut media ja journalismi on kehittynyt vähemmän ideologiseksi.

10.3 Kirjallisuus ja kustantaminen

Kirjallisuus ei kustannusalan edustajien mukaan ole kriisissä mutta lukeminen ja lukutaito alkavat jossain määrin olla tai ainakin lukemisen eriytyemisellä alkaa olla jo yhteiskuntaan laajemminkin heijastuvia vaikutuksia (ks. lukua 3). Lukuliike ja kansallisen lukutaitostrategian toteutuminen nähdään laajemminkin tärkeinä keinoina pyrkiä vahvistamaan lukemisen asemaa. Kirjakauppojen tilanteesta ollaan huolissaan. Kustantajat eivät sinänsä koe tarvitsevansa tukea itselleen vaan kirjojen ostajille. Poikkeuksen tekee tiedekustantamisen kenttä, jota ei markkinaehtoisesti pystytä saamaan kannattavaksi. Huolta herättää myös kirjailijoiden ja kääntäjien toimeentulo.

Suomessa on kustantajien mukaan vevä kirjallisuuden perinne. Suomessa julkaistaan väkimäärään nähden toiseksi eniten nimikkeitä maailmassa. Kirjailijoiden toimeentulo ei sen sijaan ole häppöinen, vaan suurin osa joutuu tekemään muitakin töitä elääkseen. Käännösapurahoilla on keskeinen merkitys käännöskirjallisuuden kustantamiselle (ks. lukua 9.3). Kirjallisuusviennin laajentamiseen toivotaan palkkatukea nykyisin toimiville kolmelle agentuurille uusien kirjallisuusagenttien kouluttamiseen.

569 Tilannetta paikkaamaan on syntynyt sellaisia pitkälle vapaaehtoisvoimin toimivia verkkojulkaisuja kuin [Kulttuuritoimitus](#). Ammattitaitoisesti toimitetusta journalismista pitäisi kuitenkin myös pystyä ansaitsemaan toimeentuloa.

Kirjallisuusala on ajanut kokonaisvaltaista kirjallisuuspoliittista ohjelmaa, joka voisi toteutua myös osana laajempaa kulttuuripoliittista ohjelmaa. Orpon hallitus onkin asettanut OKM:n alaisuuteen kulttuuripoliittisen selonteon työryhmän, jonka on tarkoitus saada työnsä valmiiksi kesällä 2024.⁵⁷⁰ Saatujen tietojen mukaan selonteon pääpaino on kulttuurialan rakenteissa, rahoituksessa ja tulevaisuusvisiossa. Kielikysymykset ja monikulttuurisuus on tarkoitus huomioida, mutta ne eivät nousse keskeisesti esiin. Tarvetta olisi tarkastella myös kansalliskielten käytön ja monikielisuuden edistämistä kulttuurin kentällä ja rakenteellisissa ratkaisuisa. Huomiota ansaitsee myös kirjallisuuden lajien tasavertaisuus taide- ja kulttuuripolitiikassa. Kääntämisen ja selkokirjallisuuden kysymykset olisi syytä liittää mukaan.

Lukemisen tulevaisuuden kannalta keskeistä on se, mitä tapahtuu kouluissa. Koulujen ja kirjastojen kirjallisuushankintoihin panostaminen olisi siksi tärkeää. Suomen kulttuurirahastolla on kirjoitushetkellä menossa kampanja, jolla tuetaan kouluihin hankittavaa kirjallisuutta, erityisesti selkokirjoja.⁵⁷¹ Kirjahankintojen jatkuvuus pitäisi turvata. Nuoria kiinnostavan kirjallisuuden löytäminen on maailmanlaajuinen kysymys. Suomessa asiaa voisi auttaa nuortenkirjapalkinto. Uusi selkokielisten lasten- ja nuortenkirjojen palkinto on jo perustettu.⁵⁷² Oppimateriaaleista ja niiden yhdenvertaisesta saatavuudesta on huoli, joka kytkeytyy myös kirjakauppojen tilanteisiin. Oppimateriaaleihin käytetään vain pari prosenttia koulutusmenoista. Toisen asteen maksuttomuudesta on ollut se tahaton sivuvaikutus, että kirjakauppojen kannattavuus on entisestään heikentynyt ja ne ovat katoamassa muualta kuin suurista kaupungeista. Haastateltujen mukaan tilannetta kohentaisi, jos kirjakaupat voisivat päästä mukaan koulujen oppimateriaalihankintoihin ja välittää kirjastojen hankintoja. Kirjakaupoilla on merkitystä kirjallisuuden esittelyssä: silmään voi pistää jotakin sellaistaikin, jota ei osaisi varta vasten etsiä verkkokaupoista. Ylipäänsä kirjallisuuskritiikkiä ja muuta kirjallisuuden esiin nostamista kaivataan niin medialta yleensä kuin YLEltä erityisesti. Somessa kirjallisuus on entistä paremmin esillä, mutta yleisöt ovat eriytyneitä.

Suomessa on poikkeuksellisen hieno kirjastoverkko. Vuoden 2024 alkupuolella se täydentyi kirjastojen yhteisellä e-kirjalainaamolla. Kuvaajassa 13 näkyy suomenkielisen kirjallisuuden osuus lainauksista 2000-luvulla. Kielten suhteista päätellen suomen kieli on edelleen selvästi suosituin lukukieli kirjastolainoissa. Lainausten määrissä on jopa nousua koronasulkua lukuun ottamatta. Kirjastojen ostomäärien nostaminen olisi keskeisin lukemisharrastusta tukeva toimi. Kirjastojen reaaliset

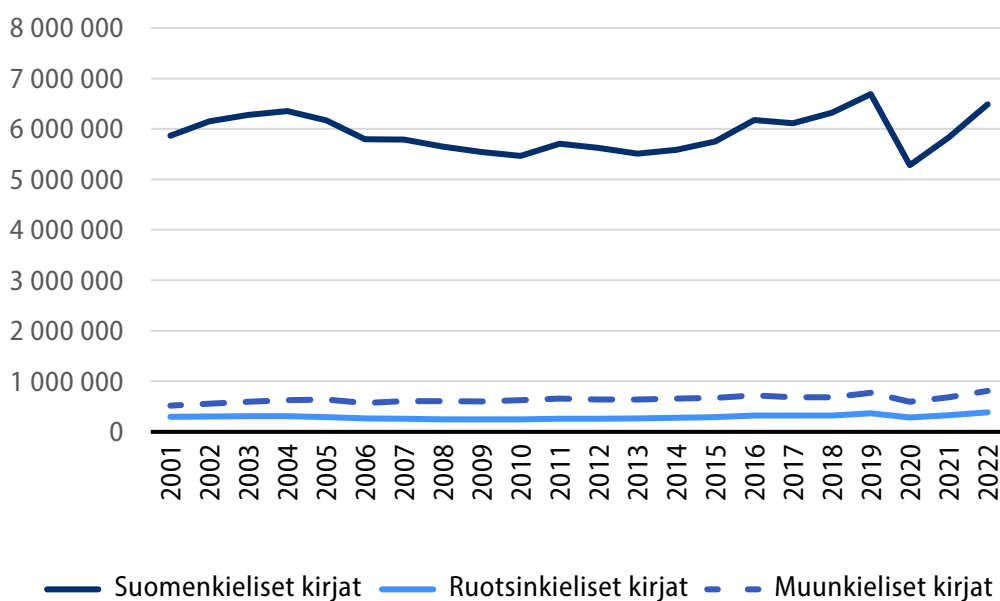
570 Ks. opetus- ja kulttuuriministeriö: [Kulttuuripoliittinen selonteko 2023–2024 -hanke](#).

571 Suomen Kulttuurirahasto: [Selkopolku-hanke](#).

572 Selkokeskus: [Selkokeskuksen uutiskirje, helmikuu 2024](#).

hankintamäärärahat ovat laskeneet 21 % viimeisen 20 vuoden aikana.⁵⁷³ Kirjastossa monenlainen kirjallisuus pääsee esiin ja kirjastoammattilaiset opastavat ja neuvovat valinnoissa. Kirjastot ovat kustannusalan suurin asiakas. Lisäksi lainaamisen on todettu johtavan myös kirjojen ostamiseen yksittäisten ihmisten kulutustottumuksissa. Vähälevikkisen kirjallisuuden ostotuki tukisi myös suomen kielen monipuolista käyttöä. Esimerkiksi runous on kielen rajoja ja ilmaisukeinoja koetellessaan kieltä uudistava voima.

Kuvio 13. Kirjastojen lainat kielten mukaan jaoteltuna valtakunnallisesti. Lähde: Kirjastoalan tilastot / kirjastot.fi / Valtakunnallinen kehittämissyksikkö, Helsingin kaupunginkirjasto.

Vuonna 2023 painetun kirjallisuuden myynti laski hieman ja digitaalisen kirjallisuuden kulutus tasaantui. Koko painetun kirjallisuuden euromääräinen myynti laski noin kaksi prosenttia. Kuitenkin kaunokirjallisuuden myynti kasvoi 3,1 prosenttia. Tietokirjallisuuden myynti laski lähes kymmenen prosenttia ja lasten ja nuorten kirjallisuuden 6,8 prosenttia.⁵⁷⁴

573 Suomen Kuvalehti 3.4.2023: -30 prosenttia – Näin kirjastoasiointi on muuttunut 2000-luvulla.

574 Kirjakauppaliitto 24.1.2024: Painetun kirjan myynti laski 2023 – äänikirjamarkkina tasoittui.

Suomi lukee 2023 -kyselytutkimuksen mukaan lähes kaikissa väestöryhmissä on vähemmän niitä, jotka eivät osta kirjoja. Kirjojen ostaminen on kääntynyt nousuun verrattuna kahta vuotta aikaisemmin ilmenneeseen laskevaan suuntaukseen. Käyttäytyminen tosin näyttää pääosin palanneen koronavuosiä edeltäneelle tasolle. Naisten ja miesten välinen ero on kuitenkin kasvanut naisten hyväksi. Miesten kiinnostus kohdistuu keskimäärin enemmän tieto- ja ammattikirjallisuuteen kuin naisten. Suomalaiset lukevat kirjoja keskimäärin viisi ja puoli tuntia viikossa. 74 % suomalaisista on kertonut ostaneensa vuoden aikana ainakin yhden kirjan ja viidennes tilasi lukuaikapalvelua. Lukuaikapalvelusta oli maksanut 15 % niistä, jotka eivät olleet ostaneet yhtään kirjaa. 14 % ilmoitti, ettei ole kuluneen neljän viikon aikana lukenut kirjaa missään muodossa, mutta 15–19-vuotiaista vähintään yhtä kirjaa oli lukenut 96 %. Suomen- tai ruotsinkielisen kirjallisuuden osuus vaihtelee painettujen kirjojen 87 prosentista sähkökirjojen 78 prosenttiin. Nuoret arvelevat ostavansa tulevaisuudessa enemmän etenkin muuta kuin suomen- tai ruotsinkielistä kirjallisuutta. Tulokset antavat varsin positiivisen kuvan suomalaisten lukuharrastuksesta.⁵⁷⁵

Kirjojen nollaverokanta olisi merkittävin kirjojen ostamista tukeva toimi. Orpon hallituksen linjaama alv-veron nosto kymmenestä neljääntoista prosenttiin vuoden 2025 alusta on sen sijaan heikentämässä kirjallisuuden asemaa entisestään. Verohelpotuksissa valinnanvapaus olisi lukijoilla. Kirjallisuus on ainut taide- ja kulttuurimuoto, joka jää kulttuuriseteleiden ulkopuolelle. Tätä on perusteltu sillä, että kirjan voi antaa toiselle. Kirjallisuuden kuluttamisen myönteisiä trendejä on äänikirjojen suosio. Äänikirjat voivat toimia myös porttina lukemiselle. Äänikirjojen markkinointi nostaa esiin kirjallisuutta kaikkineen. Äänikirjatuotantoon liittyy kuitenkin kirjailijoiden ja kääntäjien toimeentuloon liittyviä ongelmia. On myös pelätty, että äänikirjat voivat ohjata kirjallisuuden julkaisemista keskittymään sellaisiin ilmaisutapoihin, jotka sopivat ääneen luettaviksi ja kuunneltaviksi. Fyysisten kirjojen saavutettavuuden edistäminen on siksikin tärkeää. Kirjallisuustarjonnan monipuolisuudesta huolehtiminen kirjasto-ostojen määrärahojen ja vähälevikkisen kirjallisuuden tuen kaltaisten instrumenttien avulla on entistä tärkeämpää. Kirjallisuuden monipuolisuus kannattelee monipuolisia suomen kielen ilmaisuvaroja ja sitä, että kaikenlaisista asioista ja kokemuksista puhumiseen löytyy ilmaisukeinoja. Kevyemmän luettavan rinnalle tarvitaan niin ilmaisultaan monimuotoista ja syvällistä kaunokirjallisuutta kuin tieto- ja tiedekirjoja.

575 Suomi lukee 2023.

Kirjailijoiden ansainta on heikentynyt. Kirjailijan tulot koostuvat mm. teospalkki-oista, joissa on yleensä myynnistä kertyviä osuuksia, tekijänoikeuskorvauksista, Sanaston lainauskorvauksista ja apurahoista. Kirjailijoiden myynnistä ja tekijänoikeuskorvauksista saama mediaanitulo on reilut 1700 euroa vuodessa.⁵⁷⁶ Apurahojen merkitys siis korostuu.⁵⁷⁷ Tämä tulonmuodostus koskee kaunokirjallisuutta. Tulotaso on laskenut erityisesti se, että korvaukset äänikirjoista ovat pieniä.⁵⁷⁸ Tilanne kohenee hiukan äänikirjojen ja e-kirjojen tultua lainauskorvauksen piiriin. Keskustelua on kuitenkin herättänyt päätös jakaa korvausta myös äänikirjojen lukijoille, mikä pienentää teoksen tekijöiden saamaa osuutta. Tosin äänikirjapalvelut kehittävät jo tekoälypohjaisia lukijääniä.⁵⁷⁹ Kirjojen kuluttamisessa on tapahtunut voimakas siirtymä äänikirjoihin ja lukuaikepalveluihin. Kilpailu sähköisten formaattien puolella on johtanut polkuhintoihin tavalla, joka koettelee myös kustantamojen katetta. Tarvepainatus taas on tehnyt painetun kirjan tuottamisesta edullista siten, että se on mahdollistanut pienkustantamojen toiminnan entistä paremmin ja myös omakustanteiden toteuttamisen.⁵⁸⁰

Tieto- ja ammattikirjallisuuden tukeminen on tärkeää tulevaisuuden tietopohjan kannalta. Kyselyvastauksissa alan toimijat ja edunvalvojat ovat listanneet epäkohtia ja niiden laajoja vaikutuksia seuraavasti:

”Suomenkielinen korkeatasoinen tietokirja on katoamassa. Jäljelle jää pinnallista näköistietoa. Tällä on dramaattiset vaikutukset ajatusten poliittiseen talouteen, sivistykseen ja demokratiaan Suomessa. Sananvapaus edellyttää myös vapautta kuulla. Kun ihmisten pääsy tiedon (ajattelun viitekehysten) lähteille heikkenee, sananvapauskin heikkenee. ‘Mistä ei voi puhua, siitä on vaiettava.’ Suomen säilyminen sivistyskielenä edellyttää, että tärkeistä asioista voidaan puhua laajasti suomeksi. Nykyisellä mallilla tärkeät keskustelut jäävät pienten asiantuntija- ja eliittipiirien etuoikeudeksi. Ajatusten virta ulkomailta suomen kieleen on vinoutunut. Korkeatasoisia suomennettuja tietokirjoja – siis sellaisia, joissa korkean tason asiantuntija esittelee lukijalle tärkeän

576 Suomen kirjailijaliitto: [Tulotutkimus 2023](#).

577 Kirjailijaliiton ja Suomen tietokirjailijat ry:n tulotutkimukseen vastanneista vajaa 60 % oli saanut apurahaa. Suomen kirjailijaliitto: [Tulotutkimus 2023](#).

578 Kirjailijaliiton tulotutkimuksen mukaan korvaus on keskimäärin kuuntelukertaa kohti 0,53 euroa kaunokirjallisuudessa ja 0,43 euroa tietokirjallisuudessa. Painetun kirjan mediaanimyyntitulot ovat vastaavasti 2,68 euroa ja 3 euroa. Suomen kirjailijaliiton uutinen 27.9.2023: [Kirjailijoiden tulot jyrkässä laskussa](#).

579 HS 28.1.2024 Jonna Huovi-Horkan, Tekoälyn luoma ääni tuo säästöjä Storytelille.

580 Ks.myös HS 22.10.2023 Miska Rantanen, Kirja kuohujen keskellä; Suomen kirjailijaliiton uutinen 27.9.2023: [Kirjailijoiden tulot jyrkässä laskussa](#).

ajattelun viitekehysten – ilmestyy korkeintaan 20 vuodessa. Suomalaiset eivät pääse tutustumaan uusiin ajatuksiin omalla kielellään. Tietokirjojen suomentamisen julkinen tuki vastaa noin yhden suomentajan vuosipalkkaa. Se on täysin riittämätön. Suomentamisen julkinen tuki on lähimmän vertailukohtansa eli suomeksi kirjoitetun tietokirjallisuuden julkisesta tuesta noin 2 %.”

”Tietokirjailijoiden toimeentulo täytyy pääsääntöisesti rahoittaa jollain muulla tavalla kuin tietokirjallisuudesta saaduilla tuloilla. Tuoreimman palkkio-kyselymme mukaan tietokirjallisesta työstä saatujen tulojen mediaani on 1 100 euroa vuodessa.⁵⁸¹ Tuoreimman jäsenkyselymme mukaan enemmistö tietokirjailijoista rahoittaa kirjoittamistyönsä joko apurahoilla tai jollain muulla tavalla kuin tietokirjallisuuden työstä saaduilla palkkioilla. On aiheellista tarkastella, millä epätasa-arvoinen kirjallisuuden lajien tukipolitiikka perustellaan ja ovatko perustelut kestäviä. Tietokirjallisuuden ja tiedonjulkistamisen julkiset tukimuodot ovat huomattavasti pienempiä kuin kaunokirjallisuuden vastaavat tuet. Osa kirjallisuuden julkisista tukimuodoista ei kata tietokirjallisuutta. Esimerkiksi kaunokirjailijoille ja -kääntäjille myönnetään nk. pitkiä taiteilija-apurahoja (1–5-vuotisia). Pisin tietokirjailija-apuraha on tiedonjulkistamisen apurahojen 8 kuukauden myöntö (ei kääntäjille). Tietokirjallisuuden tekemiseen olisi oltava saatavilla myös pidempiä apurahoja, sillä tietokirjan tekeminen voi olla hyvinkin pitkä prosessi. Tietokirjallisuuden tekemiseen on saatava lisää apurahoja, jos halutaan jatkossakin turvata suomalaisen tietokirjallisuuden tekeminen. Erityisesti valtion olisi jatkossa lisättävä tietokirjallisuudelle osoitetujen apurahojen määrää.”

10.4 Järjestöt kotoutumisen edistäjinä

Suomen kielen opiskelu pitää aloittaa heti maahantulon jälkeen tai jo sitä ennen. Tätä korostavat myös järjestökentän toimijat huolimatta siitä, että toiminta maahanmuuttotautustaisia ihmisiä kokoavissa järjestöissä on yleensä monikielistä.⁵⁸² Maahanmuuttajayhteisöt ovat aikaisempaa suurempia, ja monet maahanmuuttajat ovat sen vuoksi aiempaa vähemmän tekemisissä suomen kielen kanssa. On yhä vaikeampi

581 Kirjalijaliiton tutkimuksen mukaan vuonna 2022 enää 606 euroa. Suomen kirjailijaliiton uutinen 27.9.2023: [Kirjailijoiden tulot jyrkässä laskussa](#).

582 Kielimuuri oli merkittävin este kotiutumisen lisäksi myös Kansainvälisten osajien Suomi -tutkimuksen tulosten mukaan (Välimäki ym. 2023, 57).

päästä mukaan suomalaiseen kulttuuriin, ja tämä heijastuu myös maahanmuuttajien lapsiin. Kun yhteiskunnan tarjoama kotouttaminen loppuu, yhteisöä lähdetään usein etsimään järjestökentältä.

Järjestöt tavoittavat myös niitä, jotka jäävät työvoimaperustaisen kotouttamiskoulutuksen ulkopuolelle.⁵⁸³ Päivähoidon saatavuus, hoitoajat yms. vaikuttavat erityisesti perheellisten maahanmuuttajanaisten mahdollisuuksiin osallistua eri koulutusvaihtoehtoihin. Viime vuosina järjestöt ovat tarjonneet naisille paljon toimintaa, jossa on lastenhoitoapua, joten pienten lasten äitienkin osallistuminen mahdollistuu. Esimerkkinä mainittakoon Akateemisten naisten liiton Luetaan yhdessä -kerhot, joita pyöritetään vapaaehtoisvoimin. Kerhoissa kohdataan myös niitä naisia, jotka muuten toimivat lähinnä perhepiirissä. Naistenkeskinen kerhotoiminta on hyväksyttävää vanhoillisimpienkin aviomiesten silmissä. Kerhot tarjoavat matalan kynnyksen toimintaa, jossa kieltä opitaan yhdessä tekemisen kautta. Paitsi kulttuurivaihtoa ja kyläilyä toiminnassa autetaan myös virallisten asioiden hoitamisessa, kuten vaikkapa vuokrasopimuksen tekemisessä. Vapaaehtoistoiminnan menetelmiä voidaan myös jalkauttaa erilaisten toimijoiden pariin. Esimerkiksi Helsingin yliopiston suomi toisena kielenä -ainedidaktiikan yhteydessä kehitettyä Toisto-menetelmää sovelletaan laajasti kielen alkeiden opettamiseen.⁵⁸⁴

Järjestökentän kokoneiden toimijoiden mukaan on syntymässä kaksi Suomea: se, jossa työllistyminen edellyttää suomen kielen taitoa, ja se Suomi, joka puhuu aivan muita kieliä. Pääkaupunkiseudulla voi elää elämäänsä esimerkiksi arabiaksi tai somaliksi, kuten myös viroksi tai venäjäksi. Vaarana on kuplautuminen omiin yhteisöihin ja järjestöihin, ja se, ettei osata toimia viranomaisten kanssa. Monet järjestöt ovat kuitenkin aktiivisia suhteessa yhteiskuntaan ja osana järjestöverkostoja. Monikulttuurisissa järjestöissä eritaustaisia ihmisiä pyritään saattamaan tekemisiin toistensa kanssa. Myös kattojärjestöt tuovat maahanmuuttajien ääntä kuuluviin yhteiskunnassa esimerkiksi antamalla viranomaisille lausuntoja ja tekemällä kannanottoja. Tällainen on esimerkiksi Suomen suurin monikulttuurinen verkosto Moniheli, johon kuuluu 150 järjestöä. Vuoropuhelua yhteiskunnassa edistää myös valtioneuvoston asettama etnisten suhteiden neuvottelukunta Etno.⁵⁸⁵ Esimerkiksi erilaisilla lausuntokierroksilla yhdenvertaisuus ei läheskään aina toteudu, mikä voi

583 Vapaan sivistystyön lukutaitokoulutuksen on vaikea tavoittaa esimerkiksi haja-asutusalueiden iäkkäitä ja niitä, joiden kotoutumisaika on mennyt umpeen. Myös työssäkäyvät jäävät järjestelmän ulkopuolelle. (Hievanen ym. 2020, 60.)

584 Ks. Suomen kieli sanoo tervetuloa -projekti: [Menetelmä](#).

585 Ks. Kielikertomus 2021, 55.

johtua myös lyhyistä lausuntoajoista. Ihmiset ovatkin alkaneet kehittää uudenlaisia tapoja oikeisiin pöytiin pääsemiseksi. Esimerkiksi somen kautta tapahtuva vaikuttaminen on noussut tärkeäksi.

Järjestöt toimivat myös välittävänä tukena suhteessa muihin yhteiskunnan sektoreihin, ja tähän työhön ne tarvitsisivat lisää rahoitusta viestintään. Koska työperäiset maahanmuuttajat jäävät kotoutumiskoulutuksen ulkopuolelle, he eivät välttämättä saa tietoa siitä, kuinka suomalainen yhteiskunta toimii. Järjestöt tekevät kulttuurista kotoutumistyötä, mutta ne kärsivät rahoituksen puutteesta. Esimerkiksi Tuglas-seura on järjestänyt kielikurssien lisäksi vuosina 2013–2019 hankerahoilla suomenvirolaisille luento- ja tapahtumasarjan, jossa esiteltiin verojärjestelmää, aikuiskoulutusta, KELAn palveluita, ammattiyhdistysten toimintaa, kirjastoja, lastensuojelua jne. Sen yhteydessä käytiin myös taidemuseossa, sienimetsässä, Nuuksion kansallispuistossa ja Tuusulanjärven kulttuurikohteissa. Varsinkaan monet nuoremmat virolaiset eivät osaa juurikaan suomea eikä heillä ole suomalaisia ystäviä. Pitovoiman ja kotoutumisen kannalta heikko kiinnittyminen Suomeen voi enteillä sitä, etteivät Suomeen ole jäämässä kaikki, joilla on jo kokemusta Suomessa työskentelystä ja suomalaisesta yhteiskunnasta.⁵⁸⁶

Järjestöillä voi olla entistä merkittävämpi rooli viestittäessä varhaiskasvatuksen eduista maahanmuuttajavanhemmille. Kouluyhteistyöstä mainittakoon esimerkkinä hanke, joka ohjasi seitsemällä eri kielellä suomalaiseen koulujärjestelmään mutta ei saanut jatkoa. Vantaan kaupunki kuitenkin osti hankkeessa tehdyn oppaan kaikille yhdeksäsluokkalaisille. Järjestöillä voi olla paremmat keinot kuin kouluilla kertoa vanhemmille, miten suomalainen kodin ja koulun välinen yhteistyö toimii. Ne voivat myös auttaa esimerkiksi monikielisen vanhempainillan järjestämisessä. Yhteistyötä tehdään myös monikielisten ohjaajien, kouluvalmentajien ja opinto-ohjaajien kanssa. Muitakin kuin suomea toisena kielenä puhuvia auttaa esimerkiksi Suomen Punaisen Ristin LäksyHelppi.⁵⁸⁷

Julkishallinnon, yritysten ja kolmannen sektorin toimijoiden välillä on sekä yhteyksiä että jännitteitä kotoutumiseen ja kielikoulutukseen liittyen. Kolmannen sektorin rooliksi ei pitäisi muodostua kielikoulutuksen toimintavajeen paikkaaminen. Aikuisien kielipolku näyttyy helposti pirstaleisena ja resursseiltaan mitättömänä. Näitä kaikkia toimijatahoja tarvitaan, ja tehtävien ja pelisääntöjen selkeyttäminen palvelisi koko palveluverkoston toimivuutta.

586 Tuglas-seuran toiminnasta; Järv & Müürisepp 2021, Kährik & Tammaru 2019, Lipasti 2019, Tammaru ym. 2020.

587 Punainen Risti: [Läksyhelppi](#).

Maahanmuuttajien vaikeus päästä asiantuntijatehtäviin tulee jatkuvasti esiin. Tarvitaan enemmän harjoittelu- ja työkokeilupaiikkoja, joissa huomioidaan kehittyvä kielitaito. Työyhteisöissä ei välttämättä tunnisteta kielenoppimisen yhteisöllisyyttä. Suomen kielen jakaminen on koko yhteiskunnan tehtävä. Monika-naiset on esimerkki monikulttuurisesta järjestöstä, jossa ihmiset rekrytoituvat asiantuntijatehtäviin. 80 % henkilökunnasta on maahanmuuttaneita, ja äidinkieliä on noin 15, mutta työkielenä on suomi. Sosiaalialan järjestössä myös erilaiset kirjaukset tehdään suomeksi. Työtä tehdään eri tavoin suomea puhuen. Jokainen työyhteisön jäsen on myös kielimentori, ja työntekijöiden asiantuntemuksen näkeminen on keskeistä.

Toive vapaamuotoisen yhdessäolon ja vuorovaikutuksen mahdollistamisesta nousee esiin kyselylomakevastauksissa:

”Voisiko perustaa keskustelumahdollisuuksia maahanmuuttajille eri kaupunkien keskuksissa? Voisi myöntää rahoituksia eri toimijoille (yliopistoille, kirkoille esim.), jotta he voisivat järjestää sellaisia tilaisuuksia.”

Kielenopetusta ehdotettiin tarjottavaksi vanhemmille esimerkiksi leikkipuistojen yhteyteen. Erilaisilla järjestöillä ja myös esimerkiksi kirjastoissa onkin monenlaista toimintaa, mutta selvästi sitä ja tietoa siitä kaivataan enemmän. Myös rahoituksen jatkuvuudessa on puutteita.⁵⁸⁸ Koko kotoutumispolun tarpeet tiivistetään yhdessä kyselylomakevastauksessa seuraavasti:

”1. Maahan muuttaneiden koulutuspolkujen sujuvoittaminen luomalla selkokielen, kielitietoinen, joustava koulutusmalli, joka kiinnittää erityistä huomiota nivelvaiheisiin ja riittävään tukeen polun eri vaiheissa.

2. Maahan muuttaneiden oppimisvaikeuksien tunnistamiseen kehitetään eri-ikäisille kartoitusväline, jossa käytetään sekä oppijan äidinkieltä että suomea ja jolla kartoitetaan myös S2-taitotaso EVK:n mukaisesti.

3. Valmistavassa opetuksessa ja S2-oppimäärää suorittaville oppivelvollisille laaditaan oma selkeä testistö, jolla oppilaan osaaminen kartoitetaan vanhempien päätöksenteon tueksi – eikä valmistavaa opetusta rajoiteta yhteen vuoteen, jos sen jatkamiseen on hyvät perusteet. Oppijaa ei myöskään ”pidetä” S2-opinnoissa yhtään liian pitkään vaan hänet pyritään – yhteistyössä

588 Nuorisojärjestön ja Helsingin kaupungin yhteistyöstä ks. esim. [Movement ry: Meistä ja Zakin reportaasi ”Wallah, se oli tough bro”](#); Helsingin Sanomien Kuukausiliite loka-kuussa 2023 (maksumuuri).

vanhempien kanssa – siirtämään s1-opintoihin. Ketään ei vapauteta ”automaattisesti” toisen kotimaisen kielen opinnoista ihonvärin tai sukunimen mukaan.

4. Aikuisille maahan muuttaneille pyritään löytämään heitä aidosti kiinnostavia työllisyyspolkuja, joihin opiskelu on S2-tuettua ja jossa heitä tukevat suomenkieliset mentorit.⁵⁸⁹

5. Tuetaan aiempaa runsaammin 3. sektorin hankkeita, kuten Luetaan Yhdessä, MoniHeli, Irakin Naisten Yhdistys, SPR:n SuomiKamut,⁵⁹⁰ sekä osallistetaan näiden suunnitteluun maahan muuttaneet itse ja heidän lapsensa.

6. Oman äidinkielen opetus säännellään aiempaa paremmin ja tehdään kunnille pakolliseksi.”

Kansalaisjärjestöillä on rooli myös ymmärrettävän viestinnän tuottajina äidinkielisillekin suomen puhujille, mikä tulee esiin myös kyselylomakevastauksissa:

”Hyvää suomenkielistä viestintää on myös, kun viestittäjä tietää ja ymmärtää kohderyhmänsä tarpeet. Tällaista viestintää löytyy esimerkiksi monien kansalaisjärjestöjen toiminnassa. Esimerkkinä mainittakoon eläkeläisjärjestöjen tuottamat jäsenlehdet ja muut kohderyhmälleen osoittamat julkaisut.”

Järjestökentällä toimii myös suomen kielen ja suomenkielisten asiaa ajavia järjestöjä. Järjestöt tekevät aloitteita päättävälle tahoille, aktivoivat kansalaiskeskustelua kieliasioista ja osoittavat kansalaisaktiivisuutta erilaisilla toimilla ja tempauksilla. Esimerkiksi Oma kieli ry on kehittämässä portaalia, johon ihmiset voivat lähettää kuvia sekä suomen kieltä esiin nostavasta kielimaisemasta että esimerkiksi sellaisista mainoskylteistä tms., joissa englantia dominoi. On tietysti tärkeää, ettei suomen kielen käyttöön kannustaminen saa maalittamisen piirteitä vaan että kieliasioista keskustelu tukee rakentavaa vuorovaikutusta.

Yksittäisessä kyselylomakevastauksessa sekä kuulemistilaisuudessa nousi esiin myös kanta, ettei valtion pitäisi puuttua millään tavalla kielikysymyksiin vaan toiminta pitäisi jättää järjestöjen ja kansalaisten oman aktiivisuuden varaan. Tausalla on varmasti erilaisia näkemyksiä valtion roolista ylipäänsä. On totta, että suomen kielen tulevaisuuden ratkaisevat viime kädessä kielenkäyttäjät. Suomen

⁵⁸⁹ Ks. esim. [Varian maahanmuuttajakoulutus](#).

⁵⁹⁰ Ks. myös [Suomi Sujuu](#).

kielen käyttö keskittyy vahvasti Suomeen, ja suomi on maailman mittakaavassa pieni kielialue. Jos valtio ei tue kansallis- ja vähemmistökielten varantoja eikä kielten rakenteellista asemaa, voivat globaalit markkinavoimat ja muut rajat ylittävät vaikutukset osoittautua ylivoimaisiksi suhteessa kielenkäyttäjien omiin mahdollisuuksiin tavalla, johon voi hakea vertailukohtaa lähinnä kolonialismin historiasta. Järjestöt ovat merkittävä kansalaisaktiivisuuden ja demokraattisen yhteiskunnan toiminnan muoto. Yksittäiselle ihmiselle järjestötoiminta tai kolmannen sektorin tuottamat palvelut voivat olla keskeisin pääsy osallisuuteen.⁵⁹¹ Osallisuus yhteisöön ja yhteiskuntaan toteutuu niissä myös kielellisesti, niin suomeksi, muilla kielillä kuin monikielisestikin. Kielikysymyksissä järjestöjen ja muun yhteiskunnan toiminta on ennen kaikkea toisiaan täydentävää.⁵⁹²

10.5 Suosituksia

YLE:

- YLEn resursseja on syytä tarkastella myös siltä kannalta, että YLEllä on keskeinen rooli laadukkaiden suomenkielisten sisältöjen välittämisessä yhdenvertaisesti ja sitä kautta kielellisten varantojen, kielitajun, monipuolisen suomen kielen taidon, huoltovarmuuden ja demokratian ylläpitämisessä ja kehittämisessä. YLE voi tuottaa myös kaupallisessa toiminnassa heikon kannattavuuden takia marginaaliin jääviä sisältöjä ja edistää esimerkiksi selkokielen käyttöä. Tällä on merkitystä osallisuudessa suhteessa suomalaiseen yhteiskuntaan ja kulttuuriin.

Journalismi, kirjallisuus ja kustantaminen:

- Lehtien ja kirjojen alv-vero on keskeinen väline, jonka laskulla toimitetun journalismin ja kirjallisuuden asemaa voitaisiin kohentaa, sekä välillisesti edistää yleistä monilukutaitoa, demokratiaa ja viime kädessä huoltovarmuutta sikäli kuin se perustuu informaation jakamiseen, ymmärtämiseen ja kykyyn arvioida tiedon luotettavuutta.
- Kirjastojen ja koulukirjaostojen määrärahoja korotetaan. Palautetaan vähälevikkisen laatukirjallisuuden ostotuki.

⁵⁹¹ Ks. myös Alho (2023, 39).

⁵⁹² Ukrainalaisten integroitumista käsittelevässä tutkimuksessa todetaan, että vuoden 2015 suuren turvapaikanhakijamäärän vastaanotto on myös kehittänyt valtion ja kolmannen sektorin yhteistyötä (Alho ym. 2023, 4).

Järjestöistä:

- Harrastus- ja järjestötoiminnan sekä ylipäänsä kolmannen sektorin rooli osallisuuden vahvistamisessa nähdään entistä paremmin ja jäsentyneemmin, myös resurssien jaossa.⁵⁹³
- Tuetaan monikielisiä käytänteitä järjestötoiminnassa. Suomen kieli on keskeisesti mukana monikielisissä käytänteissä.
- Tuetaan järjestöjen roolia työperäisten maahanmuuttajien kotoutumisessa.

593 Ks. myös Valtioneuvoston selonteko kotoutumisen edistämisen uudistamistarpeista 2021, 131.

11 Päätäntö

Tässä selvityksessä esitetään joukko suomen kielen elinvoimaisuutta turvaavia toimia, joista keskeisimmät ja laajimmat on lueteltu viimeisessä luvussa. Kunkin luvun lopussa on lueteltu täsmällisempiä toimia, joista useimmat ovat edellytyksiä keskeisten päämäärien toteutumiseksi. Lisäksi on esitetty muita suositeltavia jatkotoimia ja sellaisia, joiden toteuttaminen edellyttää kunnianhimon ja resurssien tason korottamista. Tässä päätäntöluvussa ei toisteta suosituksia vaan nostetaan esiin joitakin keskeisiä päätelmiä kustakin luvuittain tarkastellusta kielenkäytön alueesta.

Suomen kieli voi yleisesti ottaen hyvin, ja se on elinvoimainen yhteiskunnan kaikilla alueilla. Sen asema on turvattu lainsäädännössä Suomen kansalliskielenä ruotsin rinnalla ja yhtenä EU:n virallisista kielistä. Tässä selvityksessä on tullut kuitenkin ilmi merkkejä siitä, että tarvitaan aktiivisia toimia, jotta suomen kieli kehittyä edelleen elinvoimaisena yhteiskunnan kaikilla aloilla. Valtiovallalla on ohjaava rooli myös kieliasioissa. Ohjaava se on siinäkin tapauksessa, että asioiden annetaan esimerkiksi talouskuriin vedoten ajautua näennäisesti vailla suuntaa jonnekin päin. Mikäli halutaan, että myös käytännössä suomi ja ruotsi ovat suomalaisen yhteiskunnan kieliä ja jokainen täällä asuva osaa tai oppii vähintään toista niistä, tästä tulee tehdä strateginen päätös. Suomen kielen asemasta huolehtiminen vaatii myös resursseja, aikaa ja rahaa. Toisaalta voi kysyä, paljonko maksavat väärinymmärrykset ja kielellinen eriytyminen. Saavutettavuuden ja demokratian kielellisen perustan vahvistaminen ei maksa kohtuuttomasti, – ja se maksaa itsensä takaisin. Suomen kielen laaja-alainen ja laadukas käyttö on osa kansallista huoltovarmuutta.

Tämä selvitysraportti on pieni askel kohti jatkotoimia. Suomenkielisten palveluiden saatavuuden kannalta keskeistä on toteuttaa suomenkielisten palvelujen saatavuuden sekä selkeän, asiallisen ja ymmärrettävän kielen laadun seuranta niin, että saadaan ajantasainen tilannekuva ja voidaan toteuttaa tarvittavat jatkotoimet. Osallisuuden kannalta on keskeistä toteuttaa kaikille maahanmuuttajille tarjolla olevat ja toimivat polut suomen kielen oppimiseen toisena kielenä. Suomen kieli toimii jatkossakin yhteiskuntaa ylläpitävänä laaja-alaisena sivistyskielenä, jos ja kun koulutusjärjestelmästä valmistuvilla nuorilla on riittävät valmiudet aktiivisen kansalaisen ja ammatillisen osaajan kielenkäyttötaitoihin.

Seuraava askel on laatia kokonaisvaltaisesti monikielisen Suomen kielipoliittinen ohjelma, jossa tarkastellaan kaikkia Suomen kieliryhmiä, niin kansalliskieliä, saamen kieliä ja muita kotoperäisiä vähemmistökieliä, maahanmuuttajakieliä kuin englantia ja suhteutetaan näiden asemaa strategisesti toisiinsa. Samalla kun edistetään kansalliskielten kehittymistä yhteiskuntaa ylläpitävinä laaja-alaisina sivistyskielinä, on syytä tarkastella keinoja, joilla yksilöiden monikielisyydelle luodaan suotuisat edellytykset. Rakenteellisesti voidaan kartoittaa ne kielenkäytön alueet tai tilanteet, joissa monikieliset käytänteet ovat myös kansallis- ja vähemmistökielten asemaa parhaiten turvaava vaihtoehto. Monikielisen Suomen kielipoliittista ohjelmaa esitettiin laadittavaksi jo epävirallisessa kielipoliittisessa toimintaohjelmassa *Suomen kielen tulevaisuus*,⁵⁹⁴ joka on tässä selvityksessä toiminut suositusten lähtö- ja vertailukohtana.

Kysymys suomenkielisten palveluiden saatavuudesta jäi jossain määrin avoimeksi, koska kattavaa tietoa ei ole saatavilla. Sen vuoksi tähän näkökulmaan liittyvä pääsuositus onkin, että perustetaan sähköinen kielitilanteen seurantajärjestelmä, johon myös asiakkaat voivat ilmoittaa kokemuksistaan ja joka toimii kartoituksen, seurannan ja tutkimuksen aineistolähteenä. Mikäli järjestelmällisempi seuranta antaa aihetta, selvitetään mahdollisuus lisätä lainsäädäntöön velvoitteita suomenkielisten palvelujen saatavuudesta alkaen nk. välttämättömyyspalveluista. Sotealalla valvontaviranomaisten on syytä kehittää toimintaansa niin, että potilaiden ja asiakkaiden kielellisten oikeuksien toteutuminen turvataan myös käytännössä.

Varsinkin digitaalisten palveluiden ja julkishallinnon osalta esiin nousi ennen kaikkea kielen laatuun liittyviä ongelmia. Palveluiden kieli koetaan paikoin niin vaikeaksi, että palveluiden käyttö vaarantuu. Hallintolain edellyttämän selkeän, asiallisen ja ymmärrettävän kielen toteutumiseen on syytä kiinnittää erityistä huomiota, mikä sopii lähtökohdaksi muihinkin kuin julkisiin palveluihin. Kielellisen saavutettavuuden toteutuminen on yhdenvertaisuuden ja osallisuuden kannalta ensiarvoisen tärkeää. Tämä edellyttää sitä, että kielen asiantuntemusta hyödynnetään varsinkin digitaalisten palveluiden suunnittelussa alusta alkaen. Julkisella valalla on vastuu julkisista hankinnoista myös kielen laadun kannalta ja esimerkiksi ammattitaitoisten kääntäjien ja tulkkien käyttämisessä. Kielen asiantuntijoiden riittävä resurssi eri hallinnonaloilla ja säädöstyössä tehostaisi julkisen hallinnon toimintaa ja eri järjestelmien yhteentoimivuutta. Asiantuntijat tarvitsevat tuekseen riittävästi resursoitun Kotimaisten kielten keskuksen aktiivisen verkostotoiminnan mahdollistamisen lisäksi.

594 2009, 223.

Kieleltään laadukkaita palveluita voidaan toteuttaa, kun koulutusjärjestelmästä työelämään siirtyvät kielelliset valmiudet omaavia työntekijöitä. Tässä selvityksessä on käynyt ilmi muuallakin esitetty laaja huoli siitä, että yhä suurempi osa nuorista ei saavuta koulutusjärjestelmässä hyvää ja monipuolista luku- ja kirjoitustaitoa. Koulutusjärjestelmään ja kouluihin täytyy varata riittävät resurssit siihen, että jokainen peruskoulun päättävä saavuttaa toisen asteen koulutuksen edellyttämät suomen kielen luku- ja kirjoitustaidot. Vastaavasti toisella asteella ja korkeakoulutuksessa täytyy kohdentaa entistä enemmän resurssia siihen, että kaikki saavuttavat jatko-opintojen ja työelämän edellyttämät monipuoliset kielelliset valmiudet. Työelämään siirtyvien täytyy pystyä toimimaan ammatissaan ja asiantuntijoina myös suomeksi. Tämä edellyttää myös oppimisen tukeen riittäviä resursseja ja kielenkehityksen tukea neuvoloista varhaiskasvatukseen ja koulujärjestelmään aina toiselle asteelle asti. Mikäli halutaan, että tavoitteiden mukaisesti puolet tai jopa 70 prosenttia ikäluokasta hankkii korkeakoulututkinnon, täytyy korkeakoulujen olla entistä valmiimpia tukemaan ammatillisia ja akateemisia teksti- ja kirjoitustaitoja sekä kohdentamaan opetusta myös opiskelijoille, joille suomi ei ole äidinkieli tai joilla on oppimisvaikeuksia tai heikot valmiudet vaativien tekstilajien lukemiseen ja kirjoittamiseen.

Maahanmuuttajien osallisuutta suomalaisessa yhteiskunnassa voidaan parhaiten tukea tarjoamalla kaikille helposti saavutettavat suomen kielen oppimisen polut, joiden nivelvaiheissa saa kielellistä ohjausta. Kielenopettamisen ja opetuksen järjestäjien monimuotoisuus on etu, koska kielenoppijoiden joukkokin on heterogeeninen ja ihmiset ovat erilaisissa elämäntilanteissa. Järjestelmä on kuitenkin saatava toimimaan kokonaisuudessaan. Halukkailla pitää olla mahdollisuus saada kielenopetusta vaativimmille taitotasolle asti. Maahanmuuttotäustaisten vieraskielisten lasten ja nuorten oikeus S2-opetukseen on syytä turvata laissa subjektiivisena oikeutena varhaiskasvatuksessa, valmistavassa opetuksessa ja peruskoulutuksessa sekä toisella asteella. Ryhmä on kuitenkin hyvin heterogeeninen, ja osalla suomi kuuluu vahvimpiin kieliin. Arvioinnin tukea on kehitettävä, jotta sijoittuminen S2-opetukseen ja siirtymät S1-ryhmiin perustuvat yksilölliseen harkintaan, joka pohjaa kielitaidon tasoon.

Työpaikoilla tapahtuvan kielenoppimisen tuen kattava järjestäminen on ratkaisevaa pitovoiman, kotoutumisen, osallisuuden ja suomenkielisten palveluiden turvaamisen kannalta. ELY-keskuksilla tai vastaavalla viranomaisella on tässä keskeinen rooli hyvien käytänteiden levittäjinä ja rahoitustuen tarjoajina. Valtion, kuntien ja

esimerkiksi hyvinvointialueiden roolit ovat jäsentymässä uudella tavalla, ja on olennaista saada kokonaisuus toimimaan. Resurssien jaon, työnjaon ja yhteistyön kysymyksiä ei ole ollut mahdollista käsitellä tässä selvityksessä.⁵⁹⁵

Monikielisten käytänteiden levittämisessä ja juurruttamisessa apuna ovat Kieli-
buusti ja muut sen kaltaiset portaalit, jotka kokoavat tietoa hyvistä käytänteistä ja
saatavilla olevista oppimista tukevista sovelluksista. Työpaikkojen kielitukeen täytyy
vakiinnuttaa toimivat järjestelyt myös kielitukea antavien suomenkielentaitoisten
työntekijöiden osalta. Osallistava vuorovaikutus ja kehittyvän suomen kielen taidon
tukeminen on koko työyhteisön yhteinen asia.

Ihmiset elävät kokonaista elämää, johon kuuluu muuta(kin) kuin opiskelu ja työ,
kuten vapaa-aika, harrastukset, sosiaaliset suhteet ja tarvittavien palveluiden käyt-
täminen. Tässä raportissa on voitu sivuta vain pientä osaa ihmisen elämän ja yhteis-
kunnan toiminnan kokonaisuudesta, vaikka kieli on mukana jokseenkin kaikessa.
Niin suomenkieliset kuin ne, joilla suomi ei ainakaan vielä kuulu vahvimpien kiel-
ten joukkoon, voivat elää Suomessa täysipainoista elämää sitä paremmin, mitä
enemmän panostetaan rakentavaan kielelliseen vuorovaikutukseen. Suomen
kielen taidon on todettu lisäävän maahanmuuttajien viihtymistä Suomessa.⁵⁹⁶
Kaikilta tarvitaan valmiutta sellaiseen vuorovaikutukseen, jossa kohdataan monen-
laista suomea, eri tavoin ja eri taitotasoilla puhuttua. Monikieliset käytänteet luovat
usein matalan kynnyksen suomen kielen käyttöön silloin, jos tilanteessa on niitä,
joille suomi ei ole vahva kieli. Kulttuurin ja järjestötoiminnan kielellisten toiminta-
edellytysten tukemiseen panostaminen vahvistaa yhteiskuntaa koossapitäviä
vuorovaikutuksen voimia. Kolmannen sektorin toiminta, kuntien vapaa sivistystyö,
sekä kulttuuri- ja harrastustoiminta ylipäänsä ovat osalle ihmisistä keskeisin kanava
kielelliseen osallisuuteen.

Kielikysymyksiin liittyy myös ilmeisiä tai piileviä ristiriitoja, joita on kuitenkin mah-
dollista ratkoa neuvotellen ja uudentyypisiä käytänteitä omaksuen. Suomenkielis-
ten palvelujen saatavuuden ja erityisesti julkishallinnon kielen laadun korostaminen
voi vaikuttaa ristiriitaiselta sen kanssa, että Suomessa on yhä enemmän asukkaita,
joiden vahvimpiin kieliin suomi ei ainakaan Suomessa asumisen alkuvuosina kuulu.
Heidät on kuitenkin tärkeää saada osallisiksi koulutukseen, työelämään ja yhteis-
kuntaan heti alusta saakka. Lisäksi on laaja tarve tunnistaa jo hankittu koulutus ja
ammattitaito ja rakentaa, jos mahdollista, työura ja suomen kielen taito jo hankitun

595 Ks. esim. Kotoutumisen edistämisen yhdyspinnat (2023).

596 Mm. Alho 2023, 39.

osaamisen jatkoksi sen sijaan, että juututaan koulutusta alempiin tehtäviin tai ohjaututaan aloittamaan kokonaan uuden alan koulutus yhdessä suomen kielen opettelun kanssa.

Ratkaisuihin kuuluu myös työn ja työvuorojen järjestely niin, että erilaisia kielitaitoja voidaan sovittaa yhteen. Suunnitelmallisin järjestelyin voidaan huolehtia siitä, että tarvittavaa suomen kielen taitoa on saatavilla tiimeittäin ja erilaisia digitaalisia apuneuvoja käyttäen. Samalla osa työntekijöistä voi tuetusti vahvistaa työssä ja työhön liittyen suomen kielen taitoaan ja vähitellen laajentaa työtehtäviensä alaa. Näiden järjestelyjen vaatima lisäkuormitus on tärkeää ottaa huomioon kaikkien työntekijöiden työtehtäviä suunniteltaessa. Apuna kannattaa yhä laajemmin hyödyntää myös selkokieltä, mikä sekin vaatii resursoitua koulutus- ja kehityspäätöstä. Selkokielen ja selkeän kielen entistä parempi hyödyntäminen ja suunnitelmallinen työnjako palvelee kaikkia suomalaisia.

Kielikysymyksiin suhtaudutaan helposti ikään kuin ne hoituisivat itsestään ja ilmaiseksi. Suomen kielen elinvoimaisuutta on tarve tukea myös lisärahoitusta vaativilla rakenteellisilla ratkaisuilla. Panostusta ja hyötyjä punnittaessa kannattaa kartoittaa myös vaihtoehtoisia skenaarioita: Mitä Suomi hyötyy yhdenvertaiset koulutusmahdollisuudet tarjoavasta koulutusjärjestelmästä, joka tuottaa suomenkielentaitoisia ammattilaisia suomalaiseen yhteiskuntaan? Mitä maksaa yhteiskunnalle ja demokratialle se, jos väestö kuplautuu erillisiin kielisaarekkeisiin, joiden välinen vuorovaikutus jää erilaisten kulttuuristen tulkkien varaan? Kielellinen eriytyminen tuottaa yhteiskunnallisen eriytymisen ja syrjäytymisen riskin. Aihiot erilaisille eriytymiskehityksille ovat nähtävissä, mutta kehitys ei vielä ole kovin pitkällä. Asioille voidaan tehdä vielä paljonkin, mutta se vaatii poliittista tahtoa.

Yksi lisätarkastelua vaativa skenaario on kysymys, mitä seuraa siitä, jos korkeakouluopetuksen englanninkielistyminen jatkuu edelleen.⁵⁹⁷ Tämän raportin taustamateriaalissa on tullut esiin joitakin välähdyksiä siihen, miten pelkästään englanniksi asiantuntemuksensa hankkineet eivät helposti pysty työelämässä toimimaan suomeksi, – varsinkaan, jos suomi ei alkuaankaan kuulu vahvimpien kielten joukkoon. Englanninkielinen koulutus luo painetta asiantuntijatyön englanninkielistymiselle, mikä puolestaan voi aiheuttaa dominoefektiä muualle yhteiskunnassa. Englanninkielisten koulutuspolkujen kehittäminen voi palvella nk. kansainvälisten osaajien ja heidän perheidensä lisäksi englanninkielisen

597 Tätä kysymystä tarkastelevat Saarikivi ja Koskinen (2023) ja nykytilanteesta luo kuvaa myös Laitinen ym. (2023).

koulutuseliitin muodostumista myös taustaltaan suomenkielisten keskuuteen. Näin avattaisiin tie entistä suurempaan yhteiskunnalliseen eriarvoistumiseen. Tällaisia skenaarioita on tarpeen punnita tutkimusperustaisesti.

Tämä selvitys tuo esiin viitteitä siitä, että jos kielitilanteen annetaan vain vailla strategisia toimia ja resursointia ajelehtia johonkin suuntaan, tuo suunta on englannin kielen käytön lisääntyminen, palveluiden kielellisen laadun heikkeneminen ja eri väestöryhmien kielellinen kuplautuminen. Tällainen heikentäisi yhteistä ymmärrettävyyttä, mistä seuraisi eriarvoistumista. Se nakertaisi myös demokratian perustaa ja kansallista huoltovarmuutta. Suomi ei kuitenkaan vielä varsinaisesti ole tuolla tiellä, vaikka merkkejä mahdollisesta kehityskulusta on näkyvissä. Paljon on siis vielä tehtävissä, ja on täydet mahdollisuudet siihen tulevaisuusnäkymään, jossa suomen kieli on edelleen keskeinen yhteiskuntaa ylläpitävä vuorovaikutuksen kieli, joka yhdistää kielelliseltä taustaltaan erilaisia suomalaisia.

Kielen tulevaisuus ja elinvoima ratkeaa kielenkäytössä. Suomen kielen osalta keskeistä on se, arvostavammeko me suomalaiset suomen kieltä niin, että käytämme sitä laajasti ja monipuolisesti eri tilanteissa ja kaikilla elämän alueilla. Yhteiskunnan tehtävä on turvata tähän rakenteelliset mahdollisuudet. Suomessa on myös virinnyt suomen kieltä esiin nostavaa ja puolustavaa kielellistä aktivismia. Rakentava aktivismi tukee kaikkien kielellistä osallisuutta. Arjessa se voi olla esimerkiksi sitä, että juttelemalla tarjoaa suomen kieltä opettelevalle mahdollisuuden suomen kielen käyttöön. Silloin kun huomio kohdistuu suomenkielisten palveluiden saatavuuteen, suomen kielen osuuteen kielimaisemassa tai kielen laatuun, kannattaa kieliaktivismi kohdistaa rakenteellisiin kysymyksiin yksittäisten ihmisten kielenkäytön sijasta. Toimia voi vaatia yrityksiltä, oppilaitoksilta, yhteiskunnalta ja sen viranomaisahoilta. Ihmisille on syytä entistä paremmin kertoa ja tarjota ne kanavat, joiden kautta heidän viestinsä osuu oikeaan osoitteeseen. Yhteiskunta voi tukea yhteisen ymmärtämisen mahdollisuuksia, ja sen on syytä näin tehdä.

Yhdessä kyselylomakevastauksessa tarvittavat toimet on tiivistetty seuraavasti:

”Tarkastellaan asioita moninäkökulmaisesti. Kuullaan eri tahoja syventävän tiedon hankkimisessa. Tehdään selkeitä kielipoliittisia linjauksia, jotka perustetaan tutkittuun tietoon ja ajankohtaiseen tilannekuvaan sekä tulevaisuusskenaarioihin ja perustellaan läpinäkyvästi. Asetetaan kannustimia ja tarvittaessa myös velvoitteita. Ei tyydytä tavoitteiden asettamiseen tai ideaalipuheeseen vaan myös seurataan pitkäjänteisesti tilanteen kehittymistä ja sovitaan tilannekuvaan reagoimisen tavoista ja aikapisteistä. Ei rakennetta vastakkainasetteluja kielten välille, vaan tuetaan yhtä aikaa sekä kansallisten kielten erityisasemaa että monikielisyttä.”

Tämän selvityksen jatkoksi tarvitaan poliittista tahtoa konkreettisiin toimenpiteisiin ja niiden toteutumisen seurantaan, jotta suomen kieli on suomalaisen yhteiskunnan keskeisin osallisuuden kieli myös tulevaisuudessa.

12 Keskeisimmät suositukset

Kunkin luvun loppuun on koottu kyseisen luvun aihepiiriä koskevat suositukset. Tässä luetellaan keskeisimmät niistä. Näiden toteuttaminen edellyttää luvuittain esitettyjen tarkempien suositusten toteuttamista tai vähintäänkin ne auttavat laajempien tavoitteiden saavuttamisessa. Kuten *Kansalliskielistrategiassa* todetaan, kielellisten oikeuksien turvaaminen vaatii pitkäjänteistä työtä, johon sisältyy lain-säädäntötoimia, strategiatyötä, aktiivista tiedottamista sekä käytännön edistämis- ja tukitoimia.⁵⁹⁸ Kielellisten oikeuksien turvaamista ei ratkaista hankkeilla, vaan se on jatkuvaa arjen toimintaa kaikilla yhteiskunnan lohkoilla.

Useimpien suositusten toteutumisesta vastaa päätöksillään eduskunta; näitä panevat toimeen eri ministeriöt, hyvinvointialueet, avit, elyt (tai vastaavat viranomaiset) ja kunnat. Yliopistot ja korkeakoulut vastaavat omasta kielipolitiikastaan. Koulupolut ovat viime kädessä kuntien ja koulujen vastuulla. Kotus vastaa OKM:n tuella sille kuuluvista tehtävistä, jne. Paljon kyetään tekemään ilman lisärahoitusta, mutta osa suosituksista vaatii lisää pysyvää rahoitusta. Nämä toimet maksavat itsensä takaisin, kun aikaa ja rahaa säästyy, kun digipalvelut toimivat ja tekstejä ymmärretään paremmin. Tämä näkyy esimerkiksi häiriökysynnän vähenemisenä. Ihmisten tyytyväisyys lisääntyy, kun he tuntevat osallisuutta suomen kieleen. Yhteisen ymmärtämisen mahdollistaminen on osa eriytymiskehitystä ehkäisevää työtä. Perimmältään yhteisesti ymmärrettävä kieli kytkeytyy yhteiskuntarauhan kysymykseen, huoltovarmuuteen ja demokratian toimivuuteen.

Asenneilmapiiristä:

- Suomen kielen elinvoimaisuuden takaa viime kädessä se, että suomen kieltä käytetään. Paras tapa osoittaa arvostusta suomen kieltä kohtaan on käyttää sitä. Tarvitaan myös joustavuutta rakentavaan vuorovaikutukseen silloinkin, kun kielenkäyttäjien kielitaidot eivät täysin kohtaa ja taitotasot vaihtelevat.

598 2021, 81.

- Kielitietoisuutta ja monikielisiä käytänteitä tuodaan esiin laajasti yhteiskunnassa.⁵⁹⁹ Suomen kieli on keskeisesti mukana monikielisisissä käytänteissä. Tuodaan myös esiin sitä hyvää käytännettä, että käytettävistä kielistä voidaan usein neuvotella kussakin tilanteessa osallistujia kuunnellen.
- Kansalaisilla on lakisääteinen oikeus edellyttää julkishallinnolta suomen kielen käyttämistä sekä selkeää, asiallista ja ymmärrettävää kieltä.
- Asiakkailta on oikeus edellyttää Suomessa myös yrityksiltä palvelua suomen kielellä, vaikka laki ei tähän velvoita. Vaatimukset on kuitenkin syytä kohdistaa yrityksiin ja siihen, että suomenkielistä tietoa palveluista on saatavilla, ei yksittäisiin työntekijöihin.

Koulupoluista:

- Aikaa ja resursseja ohjataan siihen, että jokaisella peruskoulunsa päättävällä on sujuva suomen kielen luku- ja kirjoitustaito.
- S2-opetuksesta tehdään lasten ja nuorten subjektiivinen oikeus varhaiskasvatuksesta ja valmistavasta opetuksesta lähtien silloin, kun äidinkieli ei ole suomi. Koulutuksenjärjestäjiä veloitetaan järjestämään valmistava opetus sekä suomi toisena kielenä ja kirjallisuus -oppimäärän opetus.
- Koulutuksen nivelvaiheisiin luodaan kielellisen opinto-ohjauksen saattaen vaihteen -järjestelyt.⁶⁰⁰
- S2-opetuksen resursseja lisätään. Tarvetta on kaikissa koulutuspolun vaiheissa ja muodoissa, mutta erityisesti ammatillisessa koulutuksessa.
- Lukiossa ja ammatillisessa koulutuksessa huolehditaan siitä, että valmistuvilla on jatko-opinnoissa ja työelämässä tarvittava suomen kielen hallinta ja kirjakielisen tuottamisen taito. Tämä edellyttää, että lukion pakollisten suomen kielen moduulien määrää lisätään. Ammatillisessa koulutuksessa toteutetaan sen tuottamien taitojen arviointi suomen kielen osalta. Tämän perusteella tarkennetaan luku- ja kirjoitustaitoon sekä alakohtaiseen kielelliseen viestintään liittyviä osaamistavoitteita.

⁵⁹⁹ Ks. myös Laitinen ym. 2023, 131.

⁶⁰⁰ Samansuuntaiseen suositukseen päätyvät myös Laitinen ym. (2023, 129).

- Rakennetaan koulupolusta kielitietoiseksi kasvamisen polku. Tähän tarvitaan opettajien täydennyskoulutusrahoitus. Opettajan pedagogisissa opinnoissa toteutetaan kauttaaltaan kielitietoinen näkökulma. Opettajien valmiutta tukea monikielisyttä vahvistetaan sekä opettajankoulutuksessa että täydennyskoulutuksessa.
- Kaksi- tai monikielistä koulutusta suositetaan yksikielisen englanninkielisen koulutuksen sijasta. Suomen kielen riittävästä opetuksesta huolehditaan myös muussa kuin suomenkielisessä koulutuksessa. Monikielisen koulutuksen yksi opetuskieli on suomi.

Korkeakoulutuksesta ja tutkimuksesta:

- Kansalliskielten käyttö huomioidaan osana perusrahoitusta, sen mittaristoa ja julkista tutkimusrahoitusta.
- Moni- ja rinnakkaiskieliset käytänteet juurrutetaan yliopistojen ja korkeakoulujen toimintaan: hallintoon, opetukseen ja tutkimukseen. Niitä ohjaavat käytännönläheiset kielelliset linjaukset, jotka koko henkilökunta tuntee ja saattaa käytäntöön.
- Kaikkien alojen opiskelijat saavat riittävät valmiudet toimia alansa asiantuntijoina myös suomeksi.
- Kaikkiin ammattikorkeakoulututkintoihin sisällytetään rehtorineuvoston suosittelema vähimmäismäärä äidinkielen ja viestinnän opintoja, 5 op.
- Englanninkieliset ohjelmat korvataan kaksi- tai monikielisellä koulutuksella, jossa opiskelijat koulutetaan myös suomen kielen asiantuntijatasoiseen hallintaan ja jonka pitovoima suomalaisen työelämään on parempi. Tutkintoihin sisällytetään suomen kielen käyttöä tukeva työharjoittelu.
- Koulutusputken kummassakin päässä mahdollisuus valmentaviin tai erillisiin opintoihin on yksi keino hankkia tai kohentaa kansalliskielten taitoa.
- Turvataan mahdollisuus kirjoittaa opinnäytteet suomen kielellä ja saada siihen ohjausta.
- Suomenkielisen terminologian kehittäminen ja kokoaminen Tieteen termipankkiin tai vastaaviin tietokantoihin sisällytetään osaksi jatko-opintoja sekä tutkimus- ja opetushenkilökunnan kokonaistyöaikaan osaksi opetuksen ja tutkimusjulkaisemisen käytäntöjä.
- Suomen kielellä tapahtuvan tiedejulkaisemisen rahoitus saatetaan tasolle, jolla avoin julkaiseminen on käytännössä mahdollista.

- Suomen kielen⁶⁰¹ opinnot sisällytetään nk. kansainvälisten opiskelijoiden tutkintoon ja rekrytoitavalta ei-kansalliskieliseltä henkilökunnalta edellytetään suomen kielen taidon hankkimista viiden vuoden sisällä niin, että kukin pystyy kartuttamaan suomen kielen taitoaan osallistumalla vähintään joihinkin suomen kielen ymmärtämistä edellyttäviin työtehtäviin.
- Suomen kielen opintoja tarjotaan ei-äidinkielisille alkeista C1-tasolle asti vakiintunein ja riittävästi resursoiduin järjestelyin, myös monipuolisesti erilaisia oppimismuotoja, kuten alakohtaista työskentelyyn liitettyä kielenoppimista tukien.
- Saarikiven ja Koskisen raportti⁶⁰² sisältää lisää suosituksia, jotka toteutetaan täydentäviltä osin.

Palvelujen ja työpaikkojen kielestä:

- Paremmun kuvan saamiseksi suomenkielisten palvelujen saatavuudesta rakennetaan sähköinen kielitilanteen seurantajärjestelmä, johon myös kansalaiset voivat ilmoittaa kokemuksistaan. Järjestelmän luonteva ylläpitäjä ja seuraaja on Kotimaisten kielten keskus, joka tarvitsee tähän tarkoitukseen erillisrahoituksen.
- Työnantajille tarjotaan vakiintuneet mallit monikielisten työyhteisöjen kielitietoiseen toimintaan, vertaisten tarjoamaan kielitukeen työpaikoilla ja tarjolla olevaan kielikoulutukseen. Kehitetään entistä parempi rahoituskanava, jonka tuella työpaikoilla ja työaikana tapahtuva kielenoppiminen mahdollistetaan työnantajille. Kielibuustin ja vastaavien portaalien kautta jaetaan tietoa sekä monikielisyyden hyvistä käytänteistä että itseopiskelumahdollisuuksista. ELY-keskukset tms. tahot ja kunnat ottavat aktiivisen roolin tiedon levittäjinä.
- Edelliseen liittyen kielimentoreiden tms. työpaikoilla annettavan kielituen koulutukseen luodaan vakiintuneet järjestelmät, määritetään vastuutahot ja toimintaan ohjataan riittävät resurssit.⁶⁰³
- Hyvinvointialueilla vakiinnutetaan kielellisesti saavutettava viestintä ja vuorovaikutus. Yhteistyössä ammattikorkeakoulujen kanssa perustetaan selkokielen verkosto, joka tukee selkokielen vakiinnuttamista sotealalle.

601 tai vaihtoehtoisesti ruotsin kielen opinnot, myös henkilökunnan osalta

602 2023.

603 Vakiintuneiden järjestelmien ja verkostojen luomista korostetaan myös Kansainvälisten osaajien Suomi -hankkeen loppuraportissa (Välimäki ym. 2023, 30).

Julkishallinnon ja säädöskielestä:

- Virkakielityö valtavirtaistetaan koko julkishallinnossa ja sille järjestetään riittävät resurssit ja toimintakyky. Hyvän virkakielen ohjelma (2014) toteutetaan päivitettyinä. Hallituskausittaiseen kielilain seurantakertomukseen sisällytetään virkakielen seuranta.
- Julkishallinnon yleiseksi kansalliseksi tavoitteeksi asetetaan kielellinen yhdenvertaisuus. Työnjako selkeän kielen ja selkokielen välillä toteutetaan kieliasiantuntemukseen nojaten.
- Digitaalisten palveluiden suunnittelussa ja kehittämisessä kiinnitetään kieliasiantuntemuksen pohjalta erityistä huomiota siihen, että järjestelmiä voi käyttää suomen kielellä, sekä palveluiden kielen laatuun ja ymmärrettävyyteen liittyviin seikkoihin.
- Lainsäädännön valmistelussa arvioidaan säädösten vaikutukset kielenkäyttöön myös kielen laadun ja kielellisen saavutettavuuden kannalta.
- Lainvalmistelussa kiinnitetään huomiota säädöskielen laatuun kieliasiantuntemusta hyödyntäen.
- EU:ssa toimivia ohjeistetaan suomen kielen käytössä ja tulkkauksen hyödyntämisessä. Kääntämisen ja tulkkauksen resursseista huolehditaan EU:ssa.

Kuntien roolista:

- Valtion ja kuntien yhteispeliä kielellisen kotoutumisen kysymysten ratkomisessa parannetaan ottaen entistä paremmin huomioon alueiden väliset erot.
- Kaikille maahanmuuttajille tarjotaan suomen kielen oppimisen polkuja alkeistasolta vaativimpiin taitotasoihin asti.⁶⁰⁴ Kielikoulutuksen ja kielellisen tuen kokonaisuudesta huolehditaan vakiintuneesti, jäsentyneesti ja riittävästi resursoiden valtion ja kuntien yhteistyössä. Kielikoulutuksen poluissa on yksilöllisten tarpeiden mukaan joustavia vaihtoehtoja sekä koulutuksen että sen keston suhteen.
- Kirjastojen ja koulujen kirjaostojen määrärahoja korotetaan.

604 Kotimaisten kielten opiskelumahdollisuuksien lisääminen on toimenä myös Koulutus- ja työperusteisen maahanmuuton tiekartalla 2035 (2021, 31).

Kotimaisten kielten keskukselta:

- Kotimaisten kielten keskuksen resurssit turvataan ja kielen- ja nimistönhuoltoa vahvistetaan vastaamaan kasvavaan tarpeeseen. Kotuksen työ on suomen yleiskieltä ja kieliperintöä sekä laajemminkin Suomessa puhuttavia kieliä kannattelevaa infrastruktuuria, ja se on tärkeää kaikille suomalaisille kielitaustasta riippumatta.

Muita kielellisiin resursseihin, kielen laatuun ja lainsäädäntöön liittyviä toimia:

- Valvontaviranomaiset ottavat aktiivisemman roolin kielellisten oikeuksien toteutumiseksi hyvinvointialueilla.
- Terminologisen työn resurssit saatetaan sellaiselle tasolle, että erikoisalojen termityö on kattavaa, pitkäjänteistä ja siihen osoitetaan terminologista asiantuntemusta ja neuvontaa.⁶⁰⁵
 1. Termityön kokonaisuutta tukemaan aktivoidaan ja resursoidaan terminologian verkosto.
 2. Julkisen hallinnon sanastotyön koordinoitua kehitetään samoin kuin yhteisiä toimintamalleja kielenkäytön kehittämisen ja tiedon jakamisen tueksi. Luodaan julkisen hallinnon sanaston yhteinen verkkopalvelu ja resursoidaan sen sisältöjen tuottaminen.
 3. Käsitteiden/termien käyttöön säädöksissä panostetaan niin, että ne tukevat käsitteiden yhtenäistä käyttöä erilaisissa tilanteissa ja tietojärjestelmissä, joissa säädöstä sovelletaan.
 4. Sanastokeskus TSK:n resurssit saatetaan tasolle, jossa jatkuva julkisen hallinnon termityö ja yleinen terminologinen neuvonta ja sanastohankkeiden tuki on mahdollista.
 5. Tieteen termipankille myönnetään jatkuva rahoitus.
 6. Termi- ja ontologiahankkeisiin luodaan rahoitusmuodot.
- Konferenssitulkikoulutuksen riittävästä volyymista huolehditaan.
- Tulkkauslain valmistelu aloitetaan.
- Selvitetään mahdollisuudet kohentaa kääntäjien ja tulkkien toimeentuloa.
- Toteutetaan selkokielen toimintaohjelman esitykset.

605 Ks. myös *Kansalliskielistrategia* 2021, 108. "Tietojärjestelmiä rakennettaessa on tärkeä huomioida sanastotyö eli selkeästi määritellyn käsitteistön sekä termisuositusten kehittäminen ja käyttäminen suomen ja ruotsin kielellä."

- Valtiovalta huolehtii osaltaan suomen kielen kieliteknologisista resursseista ja turvaa monikielisyyttä edistävän yhteistyön EU:n sisällä niin lainsäädännössä kuin maailmanlaajuisesti kilpailtaessa.
- Tehdään kansallinen kieliteknologiastrategia.
- Kielellisten infrastruktuureiden vaatimaan jatkuvaan ylläpitoon toteutetaan pitkäjänteiden rahoitus.
- Toteutetaan järjestelmällinen kielivalintojen seuranta mm. hyödyntämällä ja parantamalla kielestä kertovaa metadataa sähköisissä järjestelmissä.⁶⁰⁶

Arjen ja vapaa-ajan kieliympäristöstä:

- Lehtien ja kirjojen alv-veroa lasketaan. Vähälevikkisen laatukirjallisuuden ostotuki palautetaan.
- Kirjallisuuspoliittinen ohjelma toteutetaan joko erikseen tai osana laajempaa kulttuuripoliittista ohjelmaa, jossa tarkastellaan myös kansalliskielten käytön ja monikielisuuden edistämistä kulttuurin kentällä ja rakenteellisissa ratkaisuisissa.
- Harrastus- ja järjestötoiminnan sekä ylipäänsä kolmannen sektorin rooli kielellisen osallisuuden vahvistamisessa nähdään entistä paremmin ja jäsentyneemmin, myös resurssien jaossa.
- Naisten rooli kotoutumisessa ja heidän mahdollisuutensa suomen kielen oppimiseen nostetaan entistä paremmin resursoinnin keskiöön.⁶⁰⁷

Yleistä:

- Rahoitetaan täysimittaisia tutkimushankkeita suomen kielen ja monikielisyystilanteesta. Tutkittua tietoa hyödynnetään päätöksenteossa ja kielellisiä käytänteitä kehitettäessä.⁶⁰⁸
- Tehdään selkeä strateginen päätös siitä, että tuetaan suomen kielen asemaa suomalaisen yhteiskunnan keskeisimpänä yhteisenä kielenä, lingua francana. Tämä tarkoittaa ennen kaikkea suomen kielen koulutuspolkujen mahdollistamista kaikille maahanmuuttajille.

606 Ks. myös Laitinen ym. 2023, 130.

607 Ks. myös Valtioneuvoston selonteko kotoutumisen edistämisen uudistamistarpeista 2021, 130.

608 Ks. myös Laitinen ym. 2023, 132.

- Laaditaan monikielisen Suomen kielipoliittinen ohjelma ja toteutetaan se.⁶⁰⁹ Suomen kielen aseman parantaminen on sidoksissa muiden kielten elämään Suomessa. Siten tässä raportissa on jo aineksia laajempaan monikielisen Suomen kielipoliittiseen ohjelmaan.

Keskeisimmät suositukset lyhyesti:

1. Käytetään suomen kieltä aktiivisesti suomalaisen yhteiskunnan keskeisimpänä yhteisenä kielenä kaikilla elämänalueilla.
Vastuutahoja: kaikki suomalaiset
2. Huolehditaan siitä, että kaikilla peruskoulunsa päättävillä on sujuva suomen kielen luku- ja kirjoitustaito.
Vastuutahoja: kunnat, opetus- ja kulttuuriministeriö, Opetushallitus, opettajainkoulutus yliopistoissa
3. Huolehditaan siitä, että kaikkien alojen opiskelijat saavat valmiudet toimia ammatissaan ja alansa asiantuntijoina myös suomeksi.
Vastuutahoja: ammatillinen ja lukiokoulutus, ammattikorkeakoulut, yliopistot, opetus- ja kulttuuriministeriö, Opetushallitus
4. Järjestetään riittävät ja monipuoliset mahdollisuudet oppia suomea toisena kielenä kaikille S2-opetusta tarvitseville alkeistasolta vaativimpiin taitotasoihin asti.
Vastuutahoja: kunnat, opetus- ja kulttuuriministeriö, Opetushallitus, työ- ja elinkeinoministeriö
5. Suositetaan monikielisiä käytänteitä ja monikielistä koulutusta englannin kielen yksinomaisen käytön sijasta. Suomen kieli on keskeisesti mukana monikielisissä käytänteissä.
Vastuutahoja: korkeakoulut, työpaikat, palveluntarjoajat, kunnat, opetus- ja kulttuuriministeriö, työ- ja elinkeinoministeriö

609 Samantyyppiseen suositukseen päätyvät myös Laitinen ym. (2023, 128).

6. Seurataan ja edellytetään suomenkielisten palvelujen saatavuutta.

Vastuutahoja: hyvinvointialueet, kunnat, yritykset, avit, elyt, Kilpailu- ja kuluttajavirasto, oikeusministeriö, työ- ja elinkeino- ministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö Kotuksen mahdollisen seurantajärjestelmän osalta

7. Huolehditaan julkisten palvelujen sekä kaikkien digipalveluiden kielellisestä saavutettavuudesta ja kielen laadusta.

Vastuutahoja: hyvinvointialueet, kunnat, valtionhallinto, yritykset, Digi- ja väestötietovirasto

8. Toteutetaan suomen kielen tuen järjestelyt monikielisille työpaikoille.

Vastuutahoja: julkishallinto, korkeakoulut, yritykset, kunnat, elyt, työ- ja elinkeinoministeriö

9. Huolehditaan suomen kielen varannosta, kielijärjestelmästä ja kieltä kehittävästä käytöstä (infrastruktuurista).

Vastuutahoja: Kotus, KAM-sektori, kustantamot, media, akateeminen, julkinen ja politiikkasektori

10. Laaditaan monikielisen Suomen kielistrategia ja toteutetaan se.

Vastuutahoja: valtioneuvosto

Liitteet

Liite A Ohjausryhmä

Oikeusministeriö asetti ohjausryhmän tukemaan selvityshenkilön työtä. Siihen kuuluivat seuraavat jäsenet:

- professori emerita Pirkko Nuolijärvi, puheenjohtaja
- yksikönpäällikkö Corinna Tammenmaa, oikeusministeriö, varapuheenjohtaja
- neuvotteleva virkamies Jasmiina Jokinen, oikeusministeriö
- hallitusneuvos Kari Klemm, työ- ja elinkeinoministeriö
- viestintäasiantuntija Anne Koskela, sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö
- budjettineuvos, lainsäädäntöjohtaja Jouko Narikka, valtiovarainministeriö
- johtaja Leena Nissilä, Kotimaisten kielten keskus (opetus- ja kulttuuriministeriön nimeämänä)
- kotoutus- ja koulutussuunnittelija Järvi Lipasti, Tuglas-seura ry
- erikoistutkija Pasi Saukkonen, Helsingin kaupunki
- asiantuntija Mikko Vieltojärvi, EK
- tietoasiantuntija Riitta Koikkalainen, Kansalliskirjasto

Liite B Kuulemiset

Hankkeen aikana järjestettiin kolme kuulemistilaisuutta, joista kirjatut puheenvuorot ja kommentit kuuluvat selvityksen tausta-aineistoon. Kuulemisten järjestelyistä vastasi oikeusministeriön hankeryhmä (pj. Corinna Tammenmaa, neuvotteleva virkamies Jasmiina Jokinen, selvityshenkilö Tiina Onikki-Rantajääskö) avustajanaan Julianna Järvi.

Ensimmäinen kuuleminen oli hankkeen avaustilaisuus [Seminaari suomen kielen nykytilasta](#) 2. helmikuuta 2023 Säätytalossa Helsingissä. Seminaariin lähetettiin kutsuja eri asiantuntijatahoille, siihen oli myös avoin ilmoittautuminen ja puheenvuoroja oli mahdollisuus seurata suoratoistona sekä pari viikkoa jäkikäteen oikeusministeriön YouTube-kanavalla. Paikalla oli 108 osallistujaa.

Seminaarin ohjelma

10.00 Ilmoittautuminen ja aloituskahvit

10.30 Seminaarin avaus, oikeusministeri **Anna-Maja Henrikssonin puolesta osastopäällikkö Johanna Suurpää**

10.45 Suomen kielen elinvoimaisuuden vahvistaminen -hanke, **Tiina Onikki-Rantajääskö**, suomen kielen professori, Helsingin yliopisto

11.00 Miksi suomen kieli? **Janne Saarikivi**, kielitieteilijä ja tietokirjailija

11.15 Alustukset:

- **Pirjo Hiidenmaa**, tietokirjallisuuden professori, dekaani, Helsingin yliopisto
- **Lari Kotilainen**, dosentti, suomen kielen ja kulttuurin yliopistonlehtori, Helsingin yliopisto
- **Ulla Tiirilä**, erityisasiantuntija, Kotimaisten kielten keskus, dosentti, Helsingin yliopisto
- **Niina Lilja**, asiantuntijaviestinnän professori, Tampereen yliopisto

11.55 Kommenttipuheenvuorot:

- **Friederike Lüpke**, professori, Afrikan ja Lähi-idän kielet, Helsingin yliopisto
- **Pasi Saukkonen**, erikoistutkija, dosentti, Helsingin kaupungin kaupunkitutkimus ja -tilastot

12.05 Kahvitauko

12.25 Pienryhmätyöskentely

13.25 Keskustelun yhteenveto

13.45 Loppusanat, johtaja **Leena Nissilä**, Kotimaisten kielten keskus

Pienryhmät:

Ryhmä 1. Kielitietoinen koulu

- Monilukutaidon sekä opiskelun ja ammatissa toimimisen edellyttämien suomen kielen valmiuksien kehittyminen
- Kielelliseltä taustaltaan moninaisten oppilaiden ja oppilasryhmien tuomat haasteet

Ryhmä 2. Palvelut ja kielellinen saavutettavuus

- Suomenkielisten palvelujen saatavuus

Ryhmä 3. Monikieliset työyhteisöt

- Monikieliset käytänteet ja suomen kieli yhteisenä kielenä
- Aikuisten maahanmuuttajien kielenoppimispolut

Ryhmä 4. Kielimaisema ja laadukkaan yleiskielen edellytykset

- Minkälaista tukea suomen kieli ja sen hyväksi tehtävä työ tarvitsevat valtiovallan taholta?

Toinen ja kolmas kuuleminen järjestettiin oikeusministeriön tiloissa Helsingissä niin kutsuttuina pyöreään pöydän keskusteluina parillekymmenelle kutsutulle asiantuntijalle. Kumpikin kuuleminen koostui muutamasta alustuksesta, kahden pienryhmän keskustelusta ja yhteiskeskustelusta.

Toinen kuuleminen järjestettiin 10.3.2023 ja siinä haettiin hyviä käytänteitä ja mal- leja suomen kielen oppimispolkuihin erilaisissa ympäristöissä sekä monikielisten (oppilas)ryhmien ja työympäristöjen toimintaan. Esille otettiin niin haasteita kuin ratkaisujakin. Kyse oli myös laajemmin osallisuudesta suomalaisen yhteiskuntaan. Paikalla oli 19 suomen kielen oppimiseen ja käyttöön toisena kielenä eri tavoin lin- kittyvää asiantuntijaa ja erilaisten organisaatioiden edustajaa.

Ohjelma:

9.00 Tilaisuuden avaus **Tiina Onikki-Rantajääskö**, suomen kielen professori, Helsingin yliopisto

9.15 Alustukset:

- **Maria Ahlholm**, vanhempi yliopistonlehtori, Kasvatustieteiden osasto, Helsingin yliopisto
- **Johanna Komppa**, vanhempi yliopistonlehtori, Suomalais-ugrilainen ja pohjoismainen osasto, Helsingin yliopisto

9.35 Pienryhmätyöskentely

10.40 Tauko

11.00 Pienryhmätyöskentelyn yhteenveto, yhteistä keskustelua

11.50 Keskustelun yhteenveto/ loppusanat **Tiina Onikki-Rantajääskö**

Kolmannessa kuulemisessa keskiössä olivat äidinkieleltään suomenkieliset. Se järjestettiin 28.4.2023, ja paikalla oli 22 eri tahoja edustavaa asiantuntijaa ja koke-musiantuntijaa niin koulutusorganisaatioista, virastojen ja soten kentältä kuin erityyppisistä järjestöistä.

Ohjelma:

13.00 Tilaisuuden avaus **Tiina Onikki-Rantajääskö**, suomen kielen professori, Helsingin yliopisto

13.15 Alustukset

- **Sara Routarinne**, äidinkielen opetuksen professori, Turun yliopisto
- **Raisa Rintamäki**, saavutettavuuden ja verkkoviestinnän asiantuntija, Tulli
- **Niina Asikainen-Nieves**, erityisasiantuntija, Digi- ja väestötietovirasto

13.45 Pienryhmätyöskentely

14.50 Tauko

15.10 Pienryhmätyöskentelyn yhteenveto, yhteistä keskustelua

15.50 Keskustelun yhteenveto ja loppusanat **Tiina Onikki-Rantajääskö**

Liite C Verkkokysely

Selvityshanke toteutti avoimen verkkokyselyn ajalla 1.2.–31.5.2021. Kysely oli suunnattu instituutioille, järjestöille ja asiantuntijoille, joilla on yksittäistä ihmistä laajempaa näkemystä kielitilanteesta. Väljiin kysymyksiin toivottiin avovastauksia. Vastauksia saatiin 52, ja ne ovat osa selvityksen taustamateriaalia. Kyselyn kysymykset:

1. Mihin kielenkäytön alueeseen tai toimialaan vastauksesi liittyvät? Esim. työelämä, koulutus, palvelut. Voit myös tarkentaa vastaustasi/ Till vilket område inom språkanvändning tillhör dina svar? T.ex. arbetsliv, utbildning, servicetjänster. Du kan även klargöra dina svar/ Which area of language use are your answers related to? E.g. Working life, education, services. You can also specify your answer.
2. Kokemuksia suomen kielen käytöstä alalla, jota haluat(te) kuvata (työpaikka/tutkimuksen kohde/palvelu yms.), myös monikieliset tilanteet/ Erfarenheter av att använda finska inom det område som du/ ni vill beskriva (arbetsplatser/ forskningsobjekt/ service m.m.). Även flerspråkiga situationer/ Experiences of using Finnish in the field you want to describe (workplace/ research subject /service, etc.), including multilingual situations.
3. Onko sinulla/ryhmälläsi dokumentoitua tietoa, numeerista tai muuta? Lähde?/ Har du/ din grupp dokumenterad, numerisk eller övrig data? Källa?/ Do you/your group have any documented information, numerical or other information? Source?
4. Kuvaa lyhyesti ongelmat tai haasteet, jotka haluat(te) tuoda esiin/ Beskriv kortfattat problem eller utmaningar som du/ ni vill lyfta fram/ Briefly describe the problems or challenges you would like to highlight.
5. Kuvaa ytimekkäästi hyviä käytänteitä ja sitä, mikä toimii/ Beskriv kortfattat goda praktiker och sådant som fungerar bra/ Provide a concise description of good practices and what works well.
6. Ratkaisuehdotuksia: ehdotuksia kielipoliittisiksi toimiksi (tärkein kohta)/ Förslag på lösningar: förslag på språkpolitiska åtgärder (det viktigaste fältet)/ Proposed solutions: language policy proposals (most important question).
7. Mahdollisia lähteitä/ Eventuella källor/ Possible sources. *
8. Yhteystiedot/ Kontaktinformation/ Contact information (vapaaehtoinen).

Liite D Kysely suomenkielisestä tieteellisestä termistöstä

Suomen kielen selvityshenkilö toteutti yhteistyössä Tieteen termipankin kanssa kansalliskielisen tieteellisen termistön saatavuutta koskeneen internet-kyselyn helmikuussa 2024. E-lomake oli auki 16 päivää ja linkkiä siihen jaettiin yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen sekä valtakunnallisten opiskelijajärjestöjen viestinnän yhdyshenkilöille, joita pyydettiin jakamaan kyselyä tiedotuskanavissaan. Lisäksi kyselyä jaettiin Helsingin yliopiston Opettajain akatemian jäsenille sekä muutamilla sähköpostilistoilla ja joillakin sometileillä (Facebook, X). Kyselyyn saatiin yhteensä 599 vastausta. Niistä 541 oli suomenkielisellä lomakkeella annettuja ja 25 englanninkielisellä lomakkeella. Ruotsinkielisen lomakkeen 33 vastausta koskivat ruotsinkielistä terminologiaa, eikä niitä käsitellä tässä selvityksessä. Vastaukset ovat tämän selvityksen taustamateriaalia. Kyselystä on tulossa laajempi tutkimusartikkeli.⁶¹⁰

[Kysymykset pdf-tiedosto]

Liite E Haastattelut

Selvityshenkilö toteutti vuoden 2023 alkupuoliskolla noin 50 haastattelua ja tammi-helmikuussa 2024 muutaman haastattelun, jotka olivat vapaamuotoisia yksilö- tai ryhmähaastatteluja. Hän sai lisäksi osallistua muutamaaan Janne Saarikiven järjestämään ryhmähaastatteluun. Osa haastatteluista toteutettiin etäyhteydellä, suurin osa kasvokkaistapaamisina, ja muutama sähköpostitse. Selvityshenkilön muistiinpanot näistä haastatteluista ovat selvityksen taustamateriaalia. Haastateltuja on alla luonnehdittu sen asiantuntijaposition mukaan, josta he tarkastelivat kielitilannetta.

- ammattikorkeakoulujen suomen kielen ja viestinnän opettajia (4)
- dekaaneja, Helsingin yliopisto (5)
- EU:n käänös- ja tulkkausyksikön edustaja (2)
- Journalistiliiton edustaja
- Julkaisufoorumin edustaja
- julkishallinnon kielenhuoltajia (5)
- kieliasioita edustavan kansalaisjärjestön edustaja
- kieliteknologian edustaja
- Kotuksen edustajia (7)
- kulttuurialan keskusjärjestön edustaja

⁶¹⁰ Kanner ym. (tulossa).

- Kuluttaja-asiamiehen toimiston edustaja
- Kuntaliiton edustajia (2)
- kustannusjohtaja
- kustantajien edustaja
- kääntäjiä ja tulkkeja, alan edunvalvonnan edustajia (6)
- kääntämisen ja tulkkauksen tutkijoita ja yliopiston opettajia (3)
- maahanmuuton erityisasiantuntija, työ- ja elinkeinoministeriö
- monialaisen suomen kielen ja suomalaisen kulttuurin kentällä toimivan organisaation edustaja
- monikulttuurisuusjärjestön edustaja
- nimistönsuunnittelija ja -tutkija
- Opetushallituksen edustajia (3)
- ravintola-alan yrityksen hr-puolen edustaja
- rekrytointialan yrityksen edustajia (2)
- S2-tutkijoita (4)
- S2-tutkimukseen erikoistuneita professoreita (2)
- suomen kielen professoreita (2)
- suomen kielen tieteenalan edustajia (5)
- suuren suunnitteluyrityksen työntekijä
- suurten kaupunkien maahanmuuttoasiantuntijoita (2)
- Teknologiateollisuuden edustaja
- terminologian edustaja
- terveydenhoitolan selkokielen koulutuksen ja hyvinvointialueen kehitystyön edustaja
- Tiedekustantajien liiton edustaja
- Tieteentekijöiden liiton edustajia (3)
- tietohallintoasiantuntijoita (5)
- TSV:n edustajia (2)
- Vanhusasiavaltuutettu
- virkakieliverkoston edustajia (5)
- väitöskirjatutkijoita (2)
- yhteiskuntatieteiden tutkija
- Ylen johdon edustaja
- yliopiston kansainvälisen henkilökunnan edustajia (2)
- äidinkielen ja kirjallisuuden opettajia (4)

Liite F Kokoukset ja keskustelutilaisuudet

Selvityshenkilö on lisäksi hankkeen aikana osallistunut useisiin asiantuntijatahojen kokouksiin tai tilaisuuksiin, joissa hän on esitellyt selvityshanketta ja kirjannut osallistujien kommentteja osaksi tausta-aineistoa. Luettelo tilaisuuksista:

- Kieliasiaain neuvottelukunta ja viittomakieliasioiden neuvottelukunta 19.1.2023
- Selkokielen neuvottelukunta 15.2.2023
- Suomen kielen lautakunta 24.3.2023
- Kielikoulutuspoliittisen verkoston ohjausryhmä 30.3.2023
- Kielibuusti – Språkombud 20.4.2023
- Äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksen asiantuntijat Minna Harmanen (OPH), Sari Hyytiäinen (ÄOL) ja Satu Kiiskinen suomen kielen tieteenalan vieraina Helsingin yliopistossa 26.4.2023
- Kielitieteen päivät Oulussa 25.5.2023
- Suomi-koulujen opettajien koulutuspäivät, Opetushallitus, Helsinki 3.8.2023
- Ulkomaisten yliopistojen suomen kielen ja kulttuurin opettajien opintopäivät, Opetushallitus, Helsinki 9.8.2023
- Kääntäjäpäivät, KAOS ry., Multia 14.8.2023
- Tekniikan akateemisten (TEK) hallitus 13.12.2023
- Kielilautakuntien yhteiskokous, Kotus 20.12.2023

Lähteet

Lait, asetukset, kansainväliset sopimukset, hallituksen esitykset ja laillisuusvalvojen ratkaisut

A 613/2004. Valtioneuvoston asetus kulutustavaroista ja kuluttajapalveluksista annettavista tiedoista.

Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja (1992).

Digipalvelulaki = Laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta (306/2019).

Eduskunnan oikeusasiamies:

EOAK/6847/2021 26.10.2022; Eduskunnan oikeusasiamiehen tiedote

30.9.2020: Valtioneuvoston hankkeiden nimissä tulee käyttää kansalliskieliä;

EOAK/1167/2019 24.9.2020.

EOAK/6660/2022 7.2.2023.

EOAK/6227/2022 26.1.2023.

EOAK/3839/2022 22.7.2022.

EOAK/333/2020, EOAK/458/2020 10.12.2020.

Hallintolaki (434/2003).

HE 39/2017 = Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi ammatillisesta koulutuksesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2017/20170039#idm46494952430528>.

HE 92/2002 = Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi kielilaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi. <https://finlex.fi/fi/esitykset/he/2002/20020092>.

HE 173/2020 = Hallituksen esitys eduskunnalle oppivelvollisuuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2020/20200173>.

Kielilaki (423/2003).

Laki julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta (424/2003).

Laki Kotimaisten kielten kesuksesta (1043/2011).

Laki kotoutumisen edistämisestä (681/2023).

Laki sähköisen viestinnän palveluista annetun lain muuttamisesta (264/2023).

Laki tekijänoikeuslain muuttamisesta (263/2023).

Laki tutkintojen ja muiden osaamiskokonaisuuksien viitekehyksestä (93/2017).

Oppivelvollisuuslaki (1214/2020).

Suomen perustuslaki (731/1999).

Valtioneuvoston asetus ammattikorkeakouluista (1129/2014).

Valtioneuvoston asetus suomen ja ruotsin kielen taidon osoittamisesta valtioneuvoston linnossa (481/2003).

Valtioneuvoston asetus tutkintojen ja muiden osaamiskokonaisuuksien viitekehyksestä (120/2017).

Valtioneuvoston oikeuskanslerin päätös (5.5.2023 OKV/2967/10/2021-OKV-9).
Valtioneuvoston oikeuskanslerin ratkaisu (5.5.2023.) [Aalto-yliopiston kielelliset linjaukset](#).

Muut lähteet

[Aalto-yliopiston kielelliset linjaukset](#). Verkkosivu.

Ahlholm, M., Väättäin, E., & Latomaa, S. (2023.) Vastasaapuneet ja osallisuuden rakentuminen yhteisissä ja erillisissä luokahuoneissa. – *AFinLan vuosikirja 80*, s. 17–47. <http://10.30661/afinlavk.127123>.

Aineettoman kulttuuriperinnön toimeenpanosuunnitelma 2024-2028. Saatavilla: <https://museovirasto.fi/fi/ajankohtaista/aineeton-kulttuuriperintoe>.

Alho, R. (2023.) Maahanmuuttajien kokemuksia työskentelystä ja asumisesta Suomessa. E2-tutkimus. <https://www.e2.fi/julkaisut/julkaisut/uusi-tutkimus-ulkomaalaiset-tyontekijat-kiittelevat-suomalaista-tyoelamaa-uran-alku-on-kuitenkin-monille-vaikea>.

Alho, R., Eronen, E., Penttilä, A. & Välimäki, M. (2023.) Ukrainians in Finland: Refugee reception, family well-being, and work life integration. E2 Research. <https://www.e2.fi/julkaisut/julkaisut/ukrainians-in-finland-refugee-reception-family-well-being-and-work-life-integration>.

Alisaari, J. & Heikkola, L. M. (2020.) Kielellisesti vastuullista pedagogiikkaa ja oppilaan tukemista. Suomalaisten opettajien käsityksiä kielen merkityksestä. – *Kasvatus* 51(4), s. 395–408.

ALLU – digitaaliset luetun ymmärtämisen tehtävät 2021. Oppimistutkimuksen keskus, Turun yliopisto.

[Ammatillisten tutkintojen perusteet](https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/selaus/ammattillinen). Opintopolku. <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/selaus/ammattillinen>.

[Ammattikorkeakoulujen kielten ja viestinnän opetuksen käytäntösuositukset 2023](https://kivifoorumi.wordpress.com/kielten-ja-viestinnan-opetuksen-kaytantosuositukset-2023). Verkkosivu. Suvi-verkosto. <https://kivifoorumi.wordpress.com/kielten-ja-viestinnan-opetuksen-kaytantosuositukset/?preview=true>.

[Ammattikorkeakoulujen kielten ja viestinnän opetuksen laatukriteerit 2021](https://kivifoorumi.wordpress.com/ammattikorkeakoulujen-kielten-ja-viestinnan-opetuksen-laatukriteerit-2021). Verkkosivu. Suvi-verkosto. <https://kivifoorumi.wordpress.com/ammattikorkeakoulujen-kielten-ja-viestinnan-opetuksen-laatukriteerit/>.

Asikainen, T. & Komppa, J. (2023.) Kieli-HOPS tueksi korkeakouluopiskelijan urasuunnitteluun ja opinto-ohjaukseen. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 14 (2). <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-maaliskuu-2023/kieli-hops-tueksi-keikeakouluopiskelijan-urasuunnitteluun-ja-opinto-ohjaukseen>.

AV-kääntäjät. Käännöstekstitysten laatusuositukset. Verkkosivu.

Avoimen hallinnon strategia (PDF) https://avoinhallinto.fi/assets/files/2020/12/VM_Avoimen_Hallinnon_Strategia2030.pdf.

- Avoimen hallinnon toimintaohjelma 2019–2023 (PDF). https://avoinhallinto.fi/assets/files/2019/09/Avoin-hallinto_IV_toimintaohjelma_LOPULLINEN_240919.pdf.
- Avoin hallinto. [Toimintaohjelmat](#). Verkkosivu.
- Bernelius, V. & Huilla, H. (2021.) *Koulutuksellinen tasa-arvo, alueellinen ja sosiaalinen eriytyminen ja myönteisen erityiskohtelun mahdollisuudet*. Valtioneuvoston julkaisu 2021: 7.
- Blommaert, J. & Rampton, B. (2011.) *Language and superdiversity* (PDF). – *Diversities*, 13:2, 1–21. https://newdiversities.mmg.mpg.de/fileadmin/user_upload/2011_13-02_art1.pdf.
- Coalition-s.org. Verkkosivu.
- Common European framework of reference for languages: learning, teaching, assessment (PDF) (2020.) Euroopan neuvoston julkaisu. <https://rm.coe.int/common-european-framework-of-reference-for-languages-learningteaching/16809ea0d4>.
- Crystal, D. (2004.) *The language revolution*. Polity Press.
- Dahlberg, M. (2024.) *Selvitys kotoperäisten vähemmistökielten valtiosääntöoikeudellisesta asemasta – erityisesti perustuslain 17 §:n 3 momentin sisältö ja tulkinta*. Oikeusministeriön julkaisu, Selvityksiä ja ohjeita 2024:6. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-975-1>.
- Demography (2023.) = *Väestörakenteen muutos haastaa yhteiskunnan kestävyuden* (PDF). Demography-ohjelman laatima tietopaketti 20.1.2023. https://www.aka.fi/globalassets/3-stn/1-strateginen-tutkimus/strateginen-tutkimus-pahkinankuoressa/ohjelmat-ja-hankkeet/2023_demography_vaalitietopaketti.pdf.
- Digibarometri 2023. Data, tekoäly ja talouskasvu*, Taloustieto Oy, Helsinki. Ali-Yrkkö, Kässi, Pajarinen & Rouvinen (2023.) Saatavilla: <https://www.etla.fi/julkaisut/muut-julkaisut/digibarometri-2023-data-tekoaly-ja-taloukasvu/>.
- Digi- ja väestötietoviraston tiedote 11.10.2022: [Suomi.fi-verkkotoimitus on Vuoden selväsana 2022](#).
- Digivisio 2030 -hanke. <https://digivisio2030.fi/>.
- Ehdotus ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen valtakunnallisten rahoitusmallien uudistamiseksi vuodesta 2025 alkaen (PDF). Työryhmämuistio 15.12.2023. Opetus- ja kulttuuriministeriö. https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/ce143d5f-5338-495b-a311-9b052f49037f/e0327349-f306-4769-9cdf-e773c0d74361/RAPORTTI_20231215080500.pdf. Ks. Opetus- ja kulttuuriministeriön tiedote 15.12.2023: Työryhmä ehdottaa korkeakoulujen valtakunnallisten rahoitusmallien uudistamista: keskiössä korkeakoulujen autonominen päätöksenteko ja hallitusohjelmataavoitteiden edistäminen.
- ePerusteet:
- [Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022](#).
- [Esiopetuksen valtakunnalliset perusteet sekä paikalliset opetussuunnitelmat](#)

- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014: äidinkieli ja kirjallisuus. Lukiokoulutuksen valtakunnalliset perusteet sekä koulutuksen järjestäjien julkaisemat paikalliset opetussuunnitelmat.
- Ajoneuvoalan perustutkinto: viestintä- ja vuorovaikutusosaaminen.
- Ethnologue.com. Languages of the World. Verkkosivusto.
- Etlan uutinen 4.10.2023: [Digibarometri 2023: Suomi on maailman ykkönen digitaalisuuden hyödyntämisessä](#). Verkkosivu.
- EU: [Kielet](#). Verkkosivu.
- EU:n termitietokanta [IATE](#).
- EU: [The Common European Language Data Space](#). Verkkosivu.
- Euroopan parlamentti. Parlamentti hyväksyi maailman ensimmäiset tekoälysäännöt. Lehdistötiedote 13.3.2024.
- EVK = [Kieliä koskeva yhteinen eurooppalainen viitekehys](#). Itsearviointiasteikko. CEFR self-assessment grid FI. PDF .europass.europa.eu.
- [Familia ry:n kielistrategia: turvallisemman tilan ohjeet](#). Verkkosivu.
- [Finnishcourses.fi](#). Verkkosivu.
- [Finto](#). Verkkopalvelu.
- Fremer, M., Kankaanpää, S., Nordman, L., Rydzewska-Siemitkowska, J. & Suominen, R. (2024.) [Säädoskielen ymmärtäminen](#). Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisuja 2024: 16.
- de Groot, A. (2021.) The Anglicisation of the University Education in the Netherlands. Esitelmä konferenssissa National languages in higher education and research. Tallinnan yliopisto.
- Haapalehto, T. (2023.) Varhaiskasvatuksen vaikutus toisen luokan oppilaiden lukutaitoon väestöryhmittäin. Espoo. PowerPoint-esitys.
- Haapalehto, T. & Aden, S. (2023.) Nostaja tuoreesta raportista: Pasi Saukkonen: Ulkomaalaistaustaiset pääkaupunkiseudulla: asuminen, työllisyys ja tulot vuonna 2020 – Suomessa syntynyt sukupolvi. PowerPoint-esitys.
- Hakamäki-Stylman, V., Hievanen, R., Aaltola, M., Anttila, A.-P., Keränen, H., Nurkka, N., Peteri, S., Ranta, K., Riihimäki, S., Stadius, A., Tammilehto, M. & Kaihari, J. (2024.) Amiksesta ammattikorkeakouluun. [Arviointi ammatillisen koulutuksen tuottamista valmiuksista suhteessa ammattikorkeakoulujen vaatimukseen](#). Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Julkaisut 2024:2. <https://www.karvi.fi/fi/julkaisut/amiksesta-ammattikorkeakouluun-arviointi-ammattillisen-koulutuksen-tuottamista-valmiuksista-suhteessa-ammattikorkeakouluopintojen-vaatimukseen>.
- Hakamäki-Stylman, V., Hievanen, R., Aaltola, M., Anttila, A.-P., Keränen, H., Nurkka, N., Peteri, S., Ranta, K., Riihimäki, S., Stadius, A. & Tammilehto, M. (2023.) [Ammatillisen koulutuksen tuottama osaaminen suhteessa ammattikorkeakouluopintojen vaatimukseen](#). Ensimmäisiä tuloksia arvioinnista. PowerPoint-esitys. <https://www.karvi.fi/fi/julkaisut/ammattillisen-koulutuksen-tuottama-osaaminen-suhteessa-ammattikorkeakouluopintojen-vaatimukseen-ensimmaisista-tuloksia-arvioinnista>.

- Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2017. Hallituksen julkaisusarja 8/2017. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Hanifi, R. (2021.) Lukeminen muutoksessa. – Hanifi, R., Haaramo, J. & Saarenmaa, K. (toim.) *Mitä kuuluu vapaa-aikaan? Tutkimus, tieto ja tulkinnat*. S. 131–156. Helsinki: Tilastokeskus.
- Harju-Autti, R. (2022.) *Kielellisesti tuettu opetus. Yläkouluikäiset maahanmuuttajaoppilaat opetuskieltä ja oppiainesisältöjä oppimassa. Kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunta*. Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-2666-1>.
- Harjunen, E., Marjanen, J. & Karlsson, J. (2019.) *Äidinkielen pieni pitkittäisarviointi perusopetuksen päätöstä lukion päättöön*. Kansallinen opetuksen arviointikeskus. Tiivistelmät 4: 2019. <https://www.karvi.fi/fi/julkaisut/aidinkielen-pieni-pitkittaisarviointi-tiivistelma>.
- Harmanen, M. (2016.) Monilukutaito laajentaa opetuksen tekstitietoisuutta. *Kielitie-toinen käänne opetussuunnitelman perusteissa. – ÄOL:n vuosikirja*. S. 10–22.
- Harmanen, M. (2023.) Vaikuttamassa kehittämiseen. OPH ja ÄOL. – *ÄOL:n vuosikirja*. S. 47–59.
- Heikkinen, V., Hiidenmaa, P. & Tiililä, U. (toim. 2010.) *Teksti työnä, virka kielenä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Heiskala, L., Erola, J., Kilpi-Jakonen, E. (2021.) *Compensatory and Multiplicative Advantages: Social Origin, School Performance, and Stratified Higher Education Enrolment in Finland*. – *European Sociological Review*. Volume 37(2), s. 171–185, <https://doi.org/10.1093/esr/jcaa046>.
- Helsingin yliopiston kieliperiaatteet. Verkkajulkaisu.
- Helsinki Initiative on Multilingualism: *Monikielisen tiedeviestinnän Helsinki-aloite*.
- Herberts, K. & Suominen, A. (2019.) *Suomen kieli-ilmapiiiristä: Väärään suuntaan liukuportaissa*. Helsinki: Ajatushautomo Agenda.
- Hievanen, R., Laimi, T., Ukkola, A., Venäläinen, S. & Väätäinen, H. (2023.) *Eriarvoistumisen ehkäiseminen edellyttää maahanmuuttotautaisen väestön kieli- ja perustaitojen turvaamista*. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Policy Brief 7: 2023. <https://www.karvi.fi/fi/julkaisut/eriarvoistumisen-ehkaiseminen-edellyttaa-maahanmuuttotautaisen-vaeston-kieli-ja-perustaitojen-turvaamista>.
- Hievanen, R., Frisk, T., Väätäinen, H., Mustonen, K., Kaivola, J., Koli, A., Liski, S., Muotka, V. & Wikman-Immonen, A. (2020.) *Maahanmuuttajien koulutuspolut: Arviointi vapaan sivistystyön lukutaitokoulutuksesta, aikuisten perusopetuksesta ja ammatillisen koulutuksen kielitaitovaatimusten joustavoittamisesta*. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus, julkaisut 11:2020. Saatavilla: https://karvi.fi/wp-content/uploads/2020/08/KARVI_1120.pdf.
- Hiidenmaa, P. (2004.) *Suomen kieli – who cares?* Helsinki: Otava.

- Hiltunen, J., Ahonen, A., Hienonen, N., Kauppinen, H., Kotila, J., Lehtola, P., Leino, K., Lintuvuori, M., Nissinen, K., Puhakka, E., Sirén, M., Vainikainen, M.-P. & Vettenranta, J. (2023.) *PISA 2022 ensituloksia*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2023: 49. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-949-3>.
- Hippi, K., Lappalainen, H. & Nuolijärvi, P. (toim. 2020.) *Suomalaisten kielellistä elämää. Sata suomalaista kielellistä elämäkertaa -hankkeen satoa*. Helsinki: SKS.
- Honko, M. (2021.) Kirjoittamisen tarkkuuden kehittyminen ja yhteys kirjoittajan kokonaiskielitaitoon alakouluiässä. – Pajunen, A. & Honko, M. (toim. 2021.) *Suomen kielen hallinta ja sen kehitys. Peruskoululaiset ja nuoret aikuiset*. Helsinki: SKS. S. 302–366.
- Honko, M. & Tervola, M. (2023.) ”Opiskelen joka päivä vaikka on raskasta.” Monikielisten korkeakouluopiskelijoiden kuvauksia suomenkielisissä tutkinto-ohjelmissa opiskelusta. – Hynninen, N., Herneaho, I., Sippola, E., Isosävi, J. & Yang, M. (toim. 2023.) *Kieli ja osallisuus – Språk och delaktighet – Language and participation. AFinLAn vuosikirja 2023*. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja n:o 80, s. 107–137. Jyväskylä. <https://doi.org/10.30661/afinlavk.127096>.
- Honkonen, M. (2023.) *Islannin media pulassa – suurin lehti lopetti ja sata sai potkut*. – *Journalisti* 20.4.2023.
- HS = *Helsingin Sanomat*.
- Hülmbauer, C. & Seidlhofer, B. (2013.) English as a lingua franca in European multilingualism. – Berthoud, A.-C., Grin, F. & Lüdi, G. (toim.) *Exploring the dynamics of multilingualism*. The DYLAN project, s. 387–406. Amsterdam: John Benjamins.
- Hyvän virkakielen toimintaohjelma*. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2014:2. Opetus- ja kulttuuriministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-251-7>.
- Hyvä virkakieli -verkkokurssi. <https://www.eoppiva.fi/kokoelmat/hyva-virkakieli/>.
- Hyvönen, E. (2023.) How to Create a National Cross-domain Ontology and Linked Data Infrastructure and Use It on the Semantic Web. – *Semantic Web* 2023. DOI 10.3233/SW-243468.
- IFLA International Federation of Library Associations and Institutions*. Verkkosivu.
- Intke-Hernandez, M. (2023.) Yhteinen aremme kielenoppimisen ja hyvinvoinnin tukena. – Paananen, J., Lindeman, M., Lindholm, C. & Luodonpää-Manni, M. (toim.) *Kieli, hyvinvointi ja haavoittuvuus. Kohti kielellistä osallisuutta*. Helsinki: Gaudeamus. S. 120–141.
- Intke-Hernandez, M. (2021a.) *Kielen oppimiseen tarvitaan yhteisöä ja osallisuutta. Virittäjä* 1: 1–4. Verkkoliite. <https://journal.fi/virittaja/article/view/101585/62686>.
- Intke-Hernandez, M. (2021b.) *Kielenoppija tarvitsee tuekseen kielitietoisuutta ja yhteisiä tekoja*. – *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 12 (6). <https://www.kieliverkosto.fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-joulukuu-2021/kielenoppija-tarvitsee-tuekseen-kielitietoisuutta-ja-yhteisia-tekoja>.

- Intke-Hernandez, M. (2020.) *Maahanmuuttajaäitien arjen kielitarinat. Etnografinen tutkimus kieliyhteisöön sosiaalistumisesta*. Kasvatustieteellinen tiedekunta. Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-6838-2>.
- Johansson, M. & Salmi, L. (2024.) Euroopan unioni, monikielisyys ja kielellinen huoltovarmuus. Esitelmä Kielitieteen päivillä Jyväskylän yliopistossa 6.5.2024.
- Julkisen hallinnon strategia 2020. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-367-684-8>.
- Juusola, M. (2019.) *Selkokielen tarvearvio 2019*. Selkokeskus, Kehitysvammaliitto ry.
- JYU.INTEGRA (2021). *Marginaalista valtavirtaan – JYU.INTEGRA. Loppuraportti ja kansallinen selvitys korkeakoulutettujen ja korkeakoulukelpoisten maahanmuuttaneiden kouluttautumisen nykytilasta ja tulevaisuudesta Suomen yliopistoissa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston Monikielisen akateemisen viestinnän keskus. https://movi.jyu.fi/kehittamistyo/integra/jyu-integra_marginaalista_valtavirtaan.pdf.
- Järv, O. & Mүүrisepp, K. (2021.) *Virolaiset Suomessa. Ylirajaisuus, monipaikkaisuus ja koronakriisi. – Elo 2*.
- Järvinen, T., Tikkanen, J. & af Ursin, P. (2023.) *The Significance of Socioeconomic Background for the Educational Dispositions and Aspirations of Finnish School Leavers*. – Thrupp, M., Seppänen, P., Kauko, J. & Kosunen, S. (toim.) *Finland's Famous Education System*. S. 243–256. Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-19-8241-5_15.
- Kallionpää, O. (2023.) *Monilukutaidon opetus on sisältöjen integrointia ja uudenlaista pedagogiikkaa. – Kieli, koulutus ja yhteiskunta 14(1)*.
- Kannel, L., Kuusiholma-Linnamäki, J., Harju-Luukkainen, H., Heiskanen, N., Kuusisto, A. & Kulmala, V. (2023.) *Paikallisten varhaiskasvatussuunnitelmien toteutuminen päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa*. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Julkaisut 28: 2023.
- Kanner, A., Kettunen, H. & Onikki-Rantajääskö, T. (tulossa, valmisteilla.) Suomenkielisen tieteellisen termistön saatavuus vaihtelee. Verkkokyselyn tuloksia.
- Kanner, A. & Mäkelä, E. (tulossa, arvioitavana.) Online news media and increasing syntactic complexity. – *Language and Communication*.
- Kansallinen demokratiaohjelma 2025. Seurantaraportti*. (2023.) Hallituskauden 2019–2023 toimenpiteet ja vaikuttavuuden arviointi. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2023: 12. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-647-7>.
- Kansallinen lukutaitostrategia 2030. <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/kansallinen-lukutaitostrategia-2030>.
- Kansallinen tutkintojen ja muiden osaamiskokonaisuuksien viitekehys. Eurooppalaisen korkeakoulutusalueen tutkintojen viitekehys (PDF). Opetushallitus. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/tutkintojen_viitekehysten_osaamistasokuvaukset_fi_sv_en.pdf.

- Kansalliskielibarometri 2023. Osa 1: Kansalliskielet ja englanti. Kyselytutkimus kansalliskielten arvosta ja merkityksestä sekä englannin kielen asemasta suomalaisessa yhteiskunnassa. Oma kieli – Eget språk. PowerPoint-esitys. <https://omakieli.fi/kansalliskielibarometri-2023/>.
- Kansalliskielistrategia. Nationalspråksstrategi. (2021.) Statsrådets principbeslut. Valtioneuvoston periaatepäätös. Valtioneuvoston julkaisu 2021: 87. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-967-0>.
- Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot. Verkkopalvelu.
- Kantar TNS Oy, Jaako Hyry 6.7.2021. Yrittäjägallup kesäkuu 2021, Kielitaidon merkitys yrityksissä (PDF). https://www.yrittajat.fi/wp-content/uploads/2021/07/yrittajagallup_kesa_2021_kielitaito.pdf.
- Karinen, R., Luukkonen, T., Kortelainen, J., Korhonen, N. & Luomala, N. (2020.) "Kaikki toimi kohdallani". Selvitys kototutumispalveluita koskevista näkemyksistä. <https://www.doria.fi/handle/10024/178050>.
- Kauppinen, A. (2011.) Mitä äidinkielen kokeessa pyydetään, mitä saadaan? – Kauppinen, A., Lehti-Eklund, H., Makkonen-Craig, H. & Juvonen, R. (toim.) *Lukiolaisten äidinkieli: Suomen- ja ruotsinkielisten lukioiden opiskelijoiden tekstimaisemat ja kirjoitustaitojen arviointi*. S. 95–117. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kauppinen, M. & Marjanen, J. (2020.) *Millaista on yhdeksäsluokkalaisten kielellinen osaaminen? Suomen kielen ja kirjallisuuden oppimistulokset perusopetuksen päättövaiheessa 2019*. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus, julkaisut 13:2020. <https://www.karvi.fi/fi/julkaisut/millaista-yhdeksasluokkalaisten-kielellinen-osaaminen-suomen-kielen-ja-kirjallisuuden-oppimistulokset-perusopetuksen-paattovaiheessa-2019>.
- Kauppinen, M., Pentikäinen, J., Hankala, M., Kulju, P., Harjunen, E. & Routarinne, S. (2015.) Systemaattinen katsaus perusopetusikäisten kirjoittamisen opetusta ja osaamista koskevaan tutkimukseen. – *Kasvatus* 46 (2), 160–175.
- Kauppinen, M., Tarnanen, M., Neittaanmäki, R., Aalto, E., Hankala, M., Kainulainen, J., Mustonen, S. & Torvelainen, P. (2023.) Diagnostinen arviointi suomen kielen ja kirjallisuuden pedagogiikan opintojakson opiskelua ja opettamista ohjaamassa. – Mäkipää, T., Hilden, R. & Huhta, A. (toim.) *Kielenoppimista tukeva arviointi. Assessment for supporting language learning. AFinLa-teema* N:ro 15, s. 184–201.
- Kauppinen, T.M. & van Ham, M. (2019.) Unraveling the demographic dynamics of ethnic residential segregation. – *Population, Place and Space*, 25(2), 1–12.
- Kauppinen, T.M., van Ham, M. & Bernelius, V. (2022.) Understanding the effects of school catchment areas and households with children in ethnic residential segregation. – *Housing Studies*, 37 (9), 1625–1649. <https://doi.org/10.1080/02673037.2020.1857707>.
- Kehittyvän kielitaidon tasojen kuvausasteikko. Opetushallitus. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/kehittyvan-kielitaidon-tasojen-kuvausasteikko>.

- Kemppinen, P. (2024.) Suomen malli tilausohjelmopalveluiden investointivelvoitteeksi. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2024:25. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-759-8>.
- Keskipohtajamaa* (25.6.2019.) Ruotsalaislääkäri Nathalie Chahoud ei ole törmännyt kielimuuriin Pietarsaassa: ”Suurin osa potilaista puhuu ruotsia äidinkielenään ja hoitajat tulkkaavat tarvittaessa”.
- Keskipohtajamaa* (4.10.2021.) Pietarsaaren kaupunki vastasi selvityspyyntöön: Sosiaali- ja terveystieteiden tulee pyrkiä rekrytoimaan ensisijaisesti suomenkielisiä lääkäreitä lisää (maksumuuri).
- Kielellisten oikeuksien seuranta-indikaattorit*. Oikeusministeriön julkaisu 42/2018. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-712-0>.
- Kieliasiantuntijoiden aloite (16.2.2023.) *Kielialan toimijat: Suomi tarvitsee tulkkilain*. [Kielibuusti.fi](http://kielibuusti.fi). Verkkosivusto.
- Kielikello (2023.) *Vihkosesta verkkolehdeksi*. – *Kielikello* 4/2023.
- Kielikertomus = Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2021. [Kielipankki.fi](http://kielipankki.fi). Verkkosivusto.
Eduskunta-aineistot.
FIN-CLARIAH.
Lahjoita puhetta -kampanja.
- Kielipoliittinen ohjelma. Valtioneuvoston periaatepäätös* (2022.) Kielipoliittisen ohjelman valmisteluryhmä. Valtioneuvoston julkaisu 2022: 51. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-645-7>.
- Kielitietoisien opettajan opas. <https://enorssi.fi/kielitietoisien-opettajan-opas/>.
- Kilpailu- ja kuluttajavirasto. *Kuluttaja-asiamiehen linjaukset: Maksaminen ja laskutus*. Verkkosivu.
- Kilpi-Jakonen, E. (2012.) Does Finnish educational equality extend to children of immigrants? Examining national origin, gender and the relative importance of parental resources. – *Nordic Journal of Migration Research* 2012 2(2), s. 167–181. <https://doi.org/10.2478/v10202-011-0039-4>.
- Kirjakauppaliitto (24.1.2024.) *Painetun kirjan myynti laski 2023 – äänikirjamarkkina tasoittui*. Verkkosivu.
- Klaara-verkosto*. Selkokielen tutkijoiden verkosto. Verkkosivusto.
- Kleemola, K. (2023). *Variation in novice students’ critical thinking and argumentation. Transition to higher education is not a level playing field*. Kasvatustieteellisiä tutkimuksia, numero 159. Helsingin yliopisto, kasvatustieteellinen tiedekunta.
- Kleemola, K., Hyytinen, H. & Toom, A. (2022.) Critical thinking and writing in transition to higher education in Finland: do prior academic performance and socio-economic background matter? – *European Journal of Higher Education*. S. 488–508. <https://doi.org/10.1080/21568235.2022.2075417>.

- Komppa, J., Korpela, E., Kotilainen, L., Kurhila, S., Lehtimaja, I. & Heinzmann, S. (2023.) *Kansainvälistyminen 2.0 – Kansainvälisen henkilöstön paikallisen kielen oppimisen tukeminen osana korkeakoulujen kielipolitiikkaa. – Kieliverkosto.* <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-joulukuu-2023/kansainvalistyminen-2-0-kansainvalisen-henkiloston-paikallisen-kielen-oppimisen-tukeminen-osana-korkeakoulujen-kielipolitiikkaa>.
- Korkeakoulutus ja tutkimus 2030-luvulle. Vision tiekartta (PDF). https://okm.fi/documents/1410845/12021888/Korkeakoulutus+ja+tutkimus+2030-luvulle+VISION+TIEKARTTA_V2.pdf.
- Kotikielen seura (2022.) *Kannanotto Kotuksen rahoituksen ja toiminnan turvaamiseksi: Miten Suomen valtio takaa ainoan kieliviranomaisensa työn jatkuvuuden?* Verkkosivu. [Kotisuomessa.fi](https://www.kotisuomessa.fi). Verkkosivusto.
- Kotoutumisen edistämisen yhdyspinnat. (2023.) *Selvitys hyvinvointialueiden ja kuntien valmistelun tilanteesta, resursseista sekä yhteistyökäytännöistä vuoden 2023 alkupuoliskolla.* HYVIL, Kuntaliitto. PP-esitys, pdf-tiedosto. <https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/Kotoutumisen%20edistamisen%20yhdyspinnat%20loppuraportti.pdf>. [Luettu 21.1.2024.]
- Kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelman perusteet 2022. Opetushallitus, määräykset ja ohjeet 2022:1a. Saatavilla: <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/kotoutumiskoulutuksen-opetussuunnitelman-perusteet-2022>.
- Kotus.fi. Kotimaisten kielten keskuksen verkkosivusto.
- Kouluterveyskyselyyn aikasarjat 2006–2021. THL. Verkkopalvelu.
- Koulutus- ja työperusteisen maahanmuuton tiekartta 2035. Valtioneuvoston julkaisu 2021: 74. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-666-2>.
- Kulczycki, E., Engels, T.C.E., Pölönen, J., Bruun, K., Dušková, M., Guns, R., Nowotniak, R., Petr, M., Sivertsen, G., Istenič Starčič, A. & Zuccala, A. (2018.) *Publication patterns in the social sciences and humanities. Evidence from eight European countries. – Scientometrics* 116, s. 463–486. <https://doi.org/10.1007/s11192-018-2711-0>.
- Kulczycki, E., Guns, R., Pölönen, J., Engels, T.C.E., Rozkosz, E. A., Zuccala, A., Bruun, K., Eskola, O., Istenič Starčič, A., Petr, M. & Sivertsen, G. (2020.) <https://doi.org/10.1002/asi.24336> Multilingual publishing in the social sciences and humanities. A seven-country European study. – *Jasist* 71/11, s. 1371–1385. <https://doi.org/10.1002/asi.24336>.
- Kullaa, R., Lahti, J. & Jakomäki, S. (toim. 2022.) *Kolonialismi Suomen rajaseuduilla.* Helsinki: Gaudeamus.
- Kulttuurikasvatussuunnitelma.fi Verkkosivusto.
- Kunnari-lukudiplomi. Verkkosivusto.
- Kuntaliitto. Verkkosivusto.
- Kuntaliiton yleiskirje 22/80/2003, Valli-Lintu, A. (3.10.2003.) *Kielilainsäädännön uudistus.*

- Kuukka, K. (2009.) *Rehtorin eettinen johtaminen monikulttuurisessa koulussa. "Sen yhteisen hyvän löytäminen"*. Kasvatustieteiden tiedekunta. Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-7779-9>.
- Kuukka, K. & Harmanen, M. (2020.) *Kielitietoisesti koulussa. Perusopetus ja lukiokoulutus kielitietoisessa käänneessä. – ÄOL:n vuosikirja*. S. 24–36.
- Kuusikko, K. (2021.) *Kielilain 25 § ja kielellisten oikeuksien toteutuminen yksityisen hoitaessa julkisia tehtäviä*. Oikeusministeriön julkaisu 2021: 23. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-982-7>.
- Kährrik, A. & Tammaru, T. (2019.) *Virolaiset Suomessa. – Elo 1. Kööpenhaminan yliopiston kielistrategia (englanniksi)*. Verkkosivu.
- Lahti, Emmi (2019.) *Maahanmuuttokeskustelun retoriikkaa*. Humanistinen tiedekunta, Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-5707-2>.
- Laitinen, M., Leppänen, S., Rautionaho, P. & Backman, S. (2023.) Englanti Suomen kansalliskielten rinnalla. Kohti joustavaa monikielisyttä. *Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023*: 59. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-055-4>.
- Lakka, L. (2024.) *Takarivin tekstikäytänteet*. Humanistinen tiedekunta. Dissertations Universitatis Helsingiensis 52/2024. Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-9671-2>.
- Lakka, L. (2023.) Lukutaito ja osallisuus – onko yhtä ilman toista? – Paananen, J., Lindeman, M., Lindholm, C. & Luodonpää-Manni, M. (toim.) *Kieli, hyvinvointi ja haavoittuvuus. Kohti kielellistä osallisuutta*. Helsinki: Gaudeamus. S. 167–183.
- Lakka, L. & Pietilä, P. (2023.) Innostus, kiinnostus ja omaehtoisuus. Lukemisen yksilöllisyys ja ehdollisuus äidinkielen ja kirjallisuuden opetussuunnitelmassa. – *Kasvatus ja aika* 17 (2), s. 42–57.
- Lappalainen, H.-P. (2011.) *Sen edestään löytää. Äidinkielen ja kirjallisuuden oppimistulokset perusopetuksen päättövaiheessa 2010*. Koulutuksen seurantaraportit 2 (2011). Opetushallitus.
- Lastenkirjainstituutti: *Selkopolku – selkokirjoja yläkouluihin*. Verkkosivu.
- Lausuntopalvelu: *Lausuntopyyntö luonnoksesta perusopetuslaissa tarkoitettujen opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja tuntijaosta annetun asetuksen sekä perusopetusasetuksen muuttamisesta*. (Päättyi 15.3.2024.) Verkkopalvelu. VN/33230/2023.
- LaWe, *Kielen ja hyvinvoinnin tutkimuskeskuksen verkkosivut*. Turun yliopisto.
- Lehtimaja, I., Korpela, E., Komppa, J., Kotilainen, L. & Kurhila, S. (2023.) *Monikielisen työyhteisön opas*. Helsinki: Alma Talent.
- Lehtimaja, I., Kotilainen, L. & Kurhila, S. (2021.) *Monikielisuuden haasteet työyhteisössä. – Työelämän tutkimus. Arbetslivsforskning*. 19 (3) s. 452–463. <https://doi.org/10.37455/tt.109950>.

- Lehtimaja, I., Kurhila, S. & Kotilainen, L. (2022.) [Monikielisyyden haasteet korkeakouluissa työntekijöiden näkökulmasta](https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/83472). – *Kieli, koulutus ja yhteiskunta* 13 (5). <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/83472>.
- Lehtola, V.-P. (2012.) *Saamelaiset suomalaiset. Kohtaamisia 1896–1953*. Helsinki: SKS.
- Lehtola, V.-P. (2015.) Sámi Histories, Colonialism, and Finland. – *Arctic Anthropology* 52:2, s. 22–36.
- Lehtonen, H. (2021.) Kielitaitojen kirjo käyttöön, limittäiskieleilyä luokkaan. – Ahlholm, M., Piippo, I. & Portaankorva-Koivisto, P. (toim.) *Koulun monet kielet – Plurilingualism in the school*. AFinLA-e 13, s. 70–90. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA ry.
- Leino, K., Sirén, M., Nissinen, K. & Puhakka, E. (2023.) [Puoli tuntia lukemista. Kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus \(PIRLS 2021\)](https://doi.org/10.17011/ktl-t/37). Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos. <https://doi.org/10.17011/ktl-t/37>.
- Leino, K., Ahonen, A., Hienonen, N., Hiltunen, J., Lintuvuori, M., Lähteinen, S., Lämsä, J., Nissinen, K., Nissinen, V., Puhakka, E., Pulkkinen, J., Rautopuro, J., Sirén, M., Vainikainen, M. -P. & Vettenranta, J. (2019.) *PISA 18 ensituloksia*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019:40.
- Leppänen, S., Pitkänen-Huhta, A., Nikula, T., Kytölä, S., Törmäkangas, T., Nissinen, K., Kääntä, L., Räisänen, T., Laitinen, M., Pahta, P., Koskela, H., Lähdesmäki, S. & Jousmäki, H. (2011.) *National Survey on the English Language in Finland: Uses, Meanings and Attitudes*. Helsinki: Research unit for the variation, contacts and change in English. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/22892>.
- Leppänen, S., Nikula, T. & Kääntä, L. (toim. 2008.) *Kolmas kotimainen. Lähikuvia englannin käytöstä Suomessa*. Helsinki: SKS.
- Lilja, N., Luukka, E. & Latomaa, S. (2017.) Kielitietoisuus eriarvoistumiskehitystä jarruttamassa. – *AFinLAN vuosikirja*, (75), s. 11–29.
- Lilja, N. & Tapaninen, T. (2022.) Raksalla suomea oppimassa. Ymmärtämisen helppous, muistamisen vaikeus ja legenda kirjoittavasta opiskelijasta. – Lilja, N., Eilola, L., Jokipohja, H.-K. & Tapaninen, T. (toim.) *Aikuiset maahanmuuttajat arjen vuorovaikutustilanteissa. Suomen kielen oppimisen mahdollisuudet ja mahdottomuudet*. Tampere: Vastapaino. S. 121–148.
- Lindell, M. (2016.) *Kielibarometri 2004–2016*. Tutkimusraportti. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 52/2016.
- Lindell, M. (2021.) [Kielibarometri 2020](http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-848-6). Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2021:2. Helsinki: Oikeusministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-848-6>.
- Lindén, K. & Dyster, W. (2022.) Report on the Finnish Language. – Giagkou, M., Piperidis, S., Rehm, G. & Dunne, J. (toim.) *European Language Equality: Language Technology Support of Europe's Languages in 2020/2021*. Dublin: ELE Consortium. ELE___Deliverable_D1_13___Language_Report_Finnish_PDF (european-language-equality.eu).

- Lindholm, C. & Vanhatalo, U. (toim. 2021.) *Handbook of the Easy Languages in Europe*. Easy – Plain. – Accessible, Volume 8. Berlin: Frank & Timme. <https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/52628>.
- Linked Data Finland, ldf.fi. Verkkopalvelu.
- Lipasti, J. (2019.) *Ollako vai eikö olla? Jäädäkö vai eikö jäädä?* – *Elo* 1. *Loimu* 6/2019.
- Lunabba, V. (2019.) *Kansalliskielistrategian toimintasuunnitelman loppuraportti 2015–2019*. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2019:17.
- Luukka, M.-R. (2013.) *Opetussuunnitelmat uudistuvat. Tekstien lukijasta ja kirjoittajasta monilukutaituriksi*. – *Kieli, koulutus ja yhteiskunta* 4(5).
- Luukka, M.-R., Pöyhönen, S., Huhta, A., Taalas, P., Tarnanen, M. & Keränen, A. (2008.) *Maailma muuttuu – mitä tekee koulu? Äidinkielen ja vieraiden kielten tekstikäytänteet koulussa ja vapaa-ajalla*. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- Lüpke, F. (2023.) Kommenttipuheenvuoro. Seminaari suomen kielen tilasta 2.2.2023. Oikeusministeriö. Säätytalo.
- Lähteenmäki, M., Kolehmainen, L. & Johansson, M. (2024.) *Kielten osaajien vähentyminen on uhka tiedon huoltovarmuudelle*. HS Mieli 20.2.2024.
- Maahanmuuttovirasto 2023. Migri. <https://migri.fi/kielitaito>.
- Kansalaisuus aikuiselle.
- Marjokorpi, J. (2023a.) *Merkityksellinen ja vaikuttava kieliopillinen tieto perusopetuksessa*. Kasvatustieteellisiä tutkimuksia, numero 161. Helsingin yliopisto. <http://hdl.handle.net/10138/354372>.
- Marjokorpi, J. (2023b.) The relationship between grammatical understanding and writing skills in Finnish secondary L1 education. – *Reading and Writing*, 1–21.
- Marjokorpi, J., Tainio, L. & Routarinne, S. (2022.) *Opiskelijoiden kieliopilliset päättelystrategiat subjektin ja objektin tunnistamisessa*. – *Virittäjä* 3, s. 399–428. <https://doi.org/10.23982/vir.101940>.
- Martikainen, T. & Pöyhönen, S. (toim. 2023.) *Superdiversiteetti: Näkökulmia maahanmuuton monimuotoisuuteen*. Helsinki: SKS. <https://doi.org/10.21435/skst.1489>.
- Mathies, C. & Karhunen, H. (2021.) Do they stay or go? Analysis of international students in Finland. – *Globalisation, Societies and Education*, 19(3). S. 298–310. <https://doi.org/10.1080/14767724.2020.1816926>.
- Merisuo-Storm, T. (2013.) Kaksikielinen opetus ja äidinkielen kehittyminen. – Tainio, L. & Harju-Luukkaine, H. (toim.) *Kaksikielinen koulu – tulevaisuuden monikielinen Suomi. Tvåspråkig skola – ett flerspråkigt Finland i framtiden*. Suomen kasvatustieteellinen seura. Kasvatusalan tutkimuksia 62. S. 167–191.
- Mikhailov, M. & Piehl, A. (2018.) Observing Eurolects. The case of Finnish. – Mori, L. (toim.) *Observing Eurolects. Corpus analysis of linguistic variation in EU law*. Studies in Corpus Linguistics 86. Amsterdam: Benjamins. S. 94–119.
- [Monikielisen tiedeviestinnän Helsinki-aloite](https://www.oikeusministerio.fi/avoin-tiede/monikielisen-tiedeviestinnan-helsinki-aloite). Avoin tiede. Verkkosivu, päivitetty 15.1.2024.

- Mortensen, J., & Haberland, H. (2021.) *Hvornår kommer ulven?* Kristiansen, T. & Holmen, A. (toim.), *Sprogsstatus i rigsfællesskabet 2031* (Bind C13). Københavns Universitet, Humanistisk Fakultet. Københavnstudier i Tosprogethed. Saatavilla: https://cip.ku.dk/udvikling-og-forskning/forskning/studier_i_parallelsproglighed/Sprogs_status_i_Rigsf_llesskabet_2031_SAMLET.pdf.
- Movement ry: Meistä. Verkkosivu.
- MTV (20.5.2021.) *Väärinkäsityksiä ja jopa väärää diagnooseja – kielimuuri näkyy Pietarsaaren lääkärivaluissa: "On voinut olla todella paljon asiavirheitä"*.
- Mustonen, S. & Honko, M. (2018.) *Monikielisyttä tukeva pedagogiikka.*– Honko, M. & Mustonen, S. (toim.) *Tunne kieli. Matka maailman kieliin ja kielitietoisuuteen.* Helsinki: Finn Lectura, s. 118-141.
- Mustonen, S., Kronholm, S. & Suni, M. (2023.) *Maahanmuuttotaustaisten kielenoppijoiden moninaiset kielet ja polut. Diverse paths and multilingual resources. Learners with migration background. – Kielikoulutus mukana muutoksessa. Language education engaging in change. AFinLa-teema 16..* <https://doi.org/10.30660/afinla.126779>.
- Mustonen, S. & Puranen, P. (2024.) *Kielitietoiset käytänteet tukemassa maahanmuuttotaustaisten opiskelijoiden kiinnittymistä ammatilliseen koulutukseen. – Kasvatus 52(1), s. 65–78.* <https://doi.org/10.33348/kvt.107965>.
- Mustonen, S. & Suni, M. (2024.) *S2-oppilaiden monilukutaidon tukeminen ammatillisessa koulutuksessa. – Järvenpää, M. & Kauppinen, M. (toim.) Lukeminen on taitolaji. Puheenvuoroja lukijoista, lukemisesta ja lukutaidosta. Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja 2024, s. 71–88.*
- Mühlhäusler, P. (1996.) *Linguistic ecology. Language change and linguistic imperialism in the Pacific region.* London: Routledge.
- Mäkinen, V. & Nortio, E. (2020.) *Tutkimuskatsaus myönteisten ryhmäsuhteiden edistämiskeinoista. Policy Brief 4, Syrjintä Suomessa, 2020.* Helsinki: Oikeusministeriö.
- Naranowicz, M., Jankowiak, K. & Behnke, M. (2022.) *Native and non-native language contexts differently modulate mood-driven electrodermal activity. – Nature. Scientific Reports 12, 22361.*
- Ndomo, Q. (2024.) *The working underclass. Highly educated migrants on the fringes of the Finnish labour market.* University of Jyväskylä. JYU dissertations, 744. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9906-3>.
- Nenonen, T., Kivelä, J., Ervasti, E., Joronen M. & Villa, S. (2021.) *Perusoikeusbarometri.* Oikeusministeriön julkaisu, selvityksiä ja ohjeita 2021:17. Helsinki: Oikeusministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-821-9>.
- Nieminen, T., Sutela, H. & Hannula, U. (2015.) *Ulkomaista syntyperää olevien työ- ja hyvinvointi Suomessa 2014.* Tilastokeskus. [yyti_uso_201500_2015_16163_net PDF \(www.doria.fi\)](http://www.doria.fi).

- Niinivaara, J. (2023.) Kieliteknologian hyödyntämisen tila Suomessa ja Kotimaisten kielten keskuksessa. Selvityksen loppuraportti 7.3.2023. Kotimaisten kielten keskus.
- Nissilä, L. (2023.) Kieli ei saa olla syrjinnän väline. Suomalaisten on aika päästää irti kielihäpeästä. – [Kotus-blogi 27.9.2023](#).
- Nissinen, K., Ursin J., Hyytinen, H. & Kleemola, K. (2021.) Korkeakouluopiskelijoiden geneeriset taidot. – Ursin, J., Hyytinen, H. & Silvennoinen, K. (toim.). *Korkeakouluopiskelijoiden geneeristen taitojen arviointi – Kappas!-hankkeen tuloksia*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2021:6. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-892-2>.
- Nordlund, T. (2005.) Miten ja miksi kansa alkoi kirjoittaa? Suomalaisten talonpoikien kirjoitusta 1800-luvun alusta. – Huttunen, S. & Nuolijärvi, P. (toim.) *Tahdon sanoa. Kirjoituksia kielen ja perinteen voimasta*. Kalevalaisten naisten liitto. S. 51–79. Helsinki: SKS.
- Nordlund, T. & Pallaskallio, R. (2018.) Maaseutukirjeistä uutisteksteiksi. Sociolinguistiikan ja diskurssintutkimuksen rajapinnalla. – Rahtu, T, Shore, S. & Virtanen, M. (toim.) *Kirjoitettu vuorovaikutus*. S. 217–248. Helsinki: SKS.
- oa.finlit.fi. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran avointen julkaisujen verkkopalvelu.
- Oakes, L. (2024.) The historical development of language policy and planning. – Gazzola, M., Grin, F., Cardinal, L. & Heugh, K. (toim.) *The Routledge Handbook of Language Policy and Planning*. S. 35–48. London and New York: Routledge Taylor & Francis Group.
- Oikeus oppia = [Kohti laadukasta ja tasa-arvoista lähipalvelua ja lähikoulua. Oikeus oppia -ohjelman Koulutuksellisen tasa-arvon ja positiivisen erityiskohtelun edistämistoimia varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa valmisteleavan työryhmän loppuraportti 2022](#). Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2022: 30. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164346>.
- Oikeusministeriö (2020.) Tutkimuskatsaus myönteisten ryhmäsuhteiden edistämiskeinoista. Policy Brief 4, Syrjintä Suomessa.
- Oikeusministeriö:
[Kieliasiaain neuvottelukunta](#).
 Tiedote 9.11.2022: [Oikeusministeriö nimitti suomen kielen selvityshenkilön](#).
 Uutinen 26.1.2023: [Seminaari suomen kielen nykytilasta 2. helmikuuta 2023](#).
yhdenvertaisuus.fi: [Turvallisemman tilan ohjeistus](#)
- Oker-Blom, G. (2021.) *Den svenskspråkiga utbildningen i Finland: särdrag, utmaningar, utvecklingsbehov och förslag till åtgärder*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2021:9. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- [Omakieli.fi](#). Oma kieli – Eget språk ry:n verkkosivusto.
- [Opetushallitus oph.fi](#). Verkkosivusto.

Opetus- ja kulttuuriministeriö:

Ehdotus ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen valtakunnallisten rahoitusmallien uudistamiseksi vuodesta 2025 alkaen

[Kulttuuripoliittinen selonteko 2023-2024 -hanke.](#)

[Lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen oppimisen tukea koskevien hallitusohjelman linjausten toimeenpanon valmistelu.](#)

Opetus- ja kulttuuriministeriön toimenpiteet Aalto-yliopiston kielellisiä linjauksia koskevassa kanteluasiassa. VN/1375/2023-OKM-4 1.11.2023.

Tiedote 5.12.2023: [Kielitiedon opettamisesta.](#)

Yliopistojen rahoitusmalli vuodesta 2021 alkaen

[Opetus- ja tutkintokieliinjaukset.](#) Aalto-yliopisto. Verkkosivu.

Orpon hallituksen hallitusohjelma. (2023.) Vahva ja välittävä Suomi. Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma. Valtioneuvoston julkaisuja 2023:58.

Owalgroupp (2022.) *Suomi/ruotsi toisena kielenä -opetuksen nykytilan arviointi.* S2-opetuksen_arviointi_170322 PDF (owalgroupp.com).

Paananen, J. (2019.) [Yhteisymmärryksen rakentaminen monikulttuurisilla lääkärin vastaanotoilla.](#) Artikkeliväitöskirja. Turun yliopiston julkaisuja C 465, Turun yliopisto. Yhteenveto-osa luettavissa verkossa osoitteessa <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-7557-0>.

Pajunen, A. & Honko, M. (toim. 2021.) *Suomen kielen hallinta ja sen kehitys. Peruskoululaiset ja nuoret aikuiset.* Helsinki: SKS.

Paloposki, O. & Riikonen, H.K. (toim. 2013.) *Suomennetun tietokirjallisuuden historia. 1800-luvulta 2000-luvulle.* Helsinki: SKS.

[Perusopetus 2020 – yleiset valtakunnalliset tavoitteet ja tuntijako \(PDF\).](#) Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010: 1.

Pew Research Center (2018.) Eastern and Western Europeans Differ on Importance of Religion, Views of Minorities, and Key Social Issues. <https://www.pewresearch.org/religion/dataset/western-europe-survey-dataset/> <https://www.pewresearch.org/religion/2018/10/29/eastern-and-western-europeans-differ-on-importance-of-religion-views-of-minorities-and-key-social-issues/>. Suomen osuutta koskeva tutkimusseloste saatavilla: <https://www.pewresearch.org/methods/integratives/international-methodology/all-survey/finland/all-year>.

Piehl, A. (2008.) Virkamiehet EU:n säädösvalmistelussa. Tasapainoilua oman kielen ja työkielten välissä. – *Kielen ja oikeuden kohtaamisia.* Heikki E.S. Mattilan juhlaKirja. Helsinki: Talentum. S. 209–227.

Piehl, A. (2009.) Plain Finnish in the European Union? Mission possible. – *The Clarity Journal* 80: 45–47.

Pietarsaaren Sanomat (23.6.2020.) [Aluehallintovirastolta huomautus Pietarsaarelle: kieli ei aina käänny Malmin päivystyksessä – kaupungilla riittää vielä selvitettävää suomenkielisen lääkäripalvelun turvaamisessa.](#)

- Pietilä, P. (tekeillä.) Etnografia äidinkielen/suomen opinnoista ammatillisessa koulutuksessa. Kontekstina tekniikan alan perustutkinto. Väitöskirjan käsikirjoitus.
- Pietilä, P. & Lakka, L. (2021.) Siis mähän oisin kova lukee. Koulupolulla haasteita kohdanneiden nuorten käsityksiä lukemisesta ja kirjoittamisesta. – *Nuorisotutkimus* 39(3), s. 21–35.
- Pietilä, P., Niemi, A.-M. & Kauppila, A. (2021.) Mitään ei saisi enää opettaa. Osaamisen tunnustaminen ammatillisessa äidinkielen ja suomen opetuksessa. – *Kasvatus*, 52(4), s. 414–425. <https://doi.org/10.33348/kvt.112375>.
- PISA22 ensituloksia lyhyesti. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe20231204151292>.
- Pitkänen, T. & Tervola, M. (2023.) Puheen ymmärrettävyyden jäljillä. Mikä potilaan puheessa on vaikeaa suomea toisena kielenä käyttävälle lääkärille? – *Virittäjä* 4: 534–559.
- Pulkkinen, J., Hildén, R., Ketonen, L., Khawaja, A., Kotila, J., Mäkipää, T., Nissinen, K., Puhakka, E., Rantala, J., Rautopuro, J., Sulkunen, S., Söyrinki, S. & Tammelin-Laine, T. (2024.) *Arviointiuudistuksen alkutaipaleella. Perusopetuksen päättöarviointitutkimuksen loppuraportti*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2024:6. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-723-9>.
- Punainen Risti: [Läksyhelppi](#). Verkkosivu.
- Pyykkö, R. (2017.) *Monikielisyys vahvuudeksi. Selvitys Suomen kielivarojen tilasta ja tasosta*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:51. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-535-8>.
- Pöder, J. (2023.) Selkokielen potilasviestinnän ulottuvuuksia. Kyselytutkimus Sata-sairaalan henkilökunnalle. Maisterintutkielma, Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-202309023704>.
- Pölönen, J. (2023.) *Kansainvälisinkin tiede vaikuttaa paikallisesti ja monikielisesti*. – *Tieteessä tapahtuu* 2022/3. <https://www.tieteessatapahtuu.fi/numerot/2-2022/kansainvalisinkin-tiede-vaikuttaa-paikallisesti-ja-monikielisesti>.
- Pölönen, J. & Kulczycki, E. (tulossa.) Multilingualism is important for all fields of science. Evidence from Finland and Poland. – *Language and the Knowledge Economy in the European Context. Sociolinguistic Perspectives*. London: Routledge.
- Pölönen, J., Pylvänäinen, E., Aspara, J., Puuska, H.-M. & Rinne, R. (2021a.) *Itsearviointi Julkaisufoorumin toiminnan ja kehittämisen apuna*. – *Tieteessä tapahtuu* 39/2, s. 33–40. <https://journal.fi/tt/article/view/107632>.
- Pölönen, J., Syrjämäki, S., Nygård, A.-J. & Hammarfelt, B. (2021b.) *Who are the users of national open access journals? The case of the Finnish Journal.fi platform*. – *Learned Publishing* 34/4, s. 585–592. <https://doi.org/10.1002/leap.1405>.
- Raivio, H. & Karjalainen, J. (2013.) Osallisuus ei ole keino tai väline, palvelut ovat! Osallisuuden rakentuminen 2010-luvun tavoite- ja toimintaohjelmissa. – Era, T. (toim.) *Osallisuus – oikeutta vai pakkoa?* Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisu 156.

- Repo, E. (2023.) *Together towards language-aware schools. Perspectives on supporting increasing linguistic diversity*. Turun yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-9178-5>.
- Repo, L., Paananen, M., Eskelinen, M., Mattila, V., Lerkkanen, M.-K., Gammelgård, L., Ulvinen, J., Marjanen, J., Kivistö, A. & Hjelt, H. (2019.) *Varhaiskasvatuksen laatu arjessa. Varhaiskasvatussuunnitelmien toteutuminen päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa*. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Julkaisut 15: 2019.
- Ricento, T. (2005.) *An Introduction to Language Policy. Theory and Method*. USA: Wiley.
- Risku, J. (2024.) Commercial Linguistic Landscape of Helsinki. The roles of English and Finnish in street-level advertisements. Englannin kielen maisterintutkielma. Humanistinen tiedekunta, Helsingin yliopisto.
- Roperinki. [Roolipelisanasto](#). Verkkosivusto.
- La Rosa, L.-S. (2023.) *Nuoret lukijat kirjakulttuurin murroksessa*. Helsingin yliopisto, kasvatustieteellinen tiedekunta. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-9408-4>.
- Routarinne, S. (2023.) Kielitaitoiseksi kasvamisen polku. Suomen kielen elinvoimaisuuden vahvistaminen -hankkeen kolmas kuuleminen 28.4.2023. Oikeusministeriö. PowerPoint-esitys. Turun yliopisto.
- Ruuska, K. (2023.) Kuinka nopea on kotoutumiskoulutuksen nopea polku? – *Kieli, koulutus ja yhteiskunta* 14(2). <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-maaliskuu-2023/kuinka-nopea-on-kotoutumiskoulutuksen-nopea-polku>.
- Ruuska, K. (2020.) *At the nexus of language, identity and ideology: Becoming and being a highly proficient second language speaker of Finnish*. Jyväskylä: University of Jyväskylä doctoral dissertation.
- Ruuskanen, L. & Väänänen, A.-M. (2022a.) *Kotoutumiskoulutuksen laadukkaan toteutuksen elementtejä*. Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus. Raportteja 78. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-398-107-2>.
- Ruuskanen, L. & Väänänen, A.-M. (2022b.) *Suosituksia kotoutumiskoulutuksen hankintoihin*. Uudenmaan, Kainuun ja Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskukset. <https://www.doria.fi/handle/10024/185555>.
- Saari, J., Koskinen, H., Attila, H. & Sarén, N. (2020.) *Eurostudent VII. Opiskelijatutkimus 2019*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2020: 25. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-907-3>.
- Saarikivi, J. (2023.) Miksi suomen kieli? Esitelmä Seminaarissa suomen kielen nykytilasta 2.2.2023. PowerPoint-esitys. Oikeusministeriö. Helsinki: Säätytalo.
- Saarikivi, J. & Koskinen, J. (2023.) *Monikielistä sivistystä vai englanninkielisiä ratkaisuja? Selvitys yliopistojen kielivalinnoista*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2023: 24. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-741-3>.

- Saarinen, S. (2009.) Turvaako kielilaki kielen säilymisen – Suomalais-ugrialaisten kielten uhanalaisuus. – Saarinen, S. & Herrala, E. (toim.) *Murros. Suomalais-ugrilaiset kielet ja kulttuurit globalisaation paineissa*. Helsingin yliopisto: Suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos, Suomalainen Tiedeakatemia ja Suomalais-Ugrilainen Seura. S. 38–46. <https://journal.fi/uralicahelsingiensia/issue/view/uh3>.
- Sainio, S. (2019.) *Kielistrategialla on merkitystä*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019052016205>.
- SAK 2022: *Ulkomaalaistaustaiset työntekijät työpaikoilla*. SAK:n luotamushenkilöpaneeli. <https://www.sak.fi/aineistot/tutkimukset/ulkomaalaistaustaiset-tyontekijat-tyopaikoilla>.
- Salmon, E. (2021.) *Vapaus ja suomalaisuus. Kieli-ideologiat ja vallankäyttö diskursissa Suomen kansalliskielistä*. Maisterintutkielma. Suomen kieli, Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-202112144223>.
- Sarvimäki, M., Alasuutari, M., Harjunen, O., Holvio, A., Izadi, R., Kalland, M., Kuusiholma-Linnamäki, J., Laakso, M.-J., Lerkkanen, M.-K., Muhonen, H., Räsänen, P., Salmela-Aro, K., Saranko, L. Sulkanen, M. & Upadyaya, K. (2023.) *Kaksivuotisen esiopetuksen kokeilu. Väliraportti*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2023: 19. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-971-4>.
- Satosuo, S. (2023.) *Selkokielen viestintä terveydenhuollossa. Asiantuntijoiden kokemuksia selkokielen käyttöönottoprosessista Satasairaalassa*. Maisterintutkielma, Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-202306193151>.
- Saukkonen, P. (2022.) *Ulkomaalaistaustaiset pääkaupunkiseudulla. Asuminen, työllisyys ja tulot vuonna 2020*. Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia, kaupunkitieto. Tutkimuksia 2022: 3.
- Scotson, M. (2019.) Suomen kielen käyttämiseen liittyvät tunteet, käsitykset ja toimijuus. – *Apples: Journal of Applied Language Studies*, 13 (3), s. 107-129.
- Scotson, M. (2020a.) Korkeakoulutetut kotoutujat suomen kielen käyttäjinä: Toimijuus, tunteet ja käsitykset. – *Virittäjä*, 124(4). <https://doi.org/10.23982/vir.98571>.
- Scotson, M. (2020b.) *Korkeakoulutetut kotoutujat suomen kielen käyttäjänä. Toimijuus, tunteet ja käsitykset*. JYU Dissertations 271. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto 2020. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8259-1>.
- Seilonen, M., & Suni, M. (2023). Assessing and Analysing Health Care Finnish. Test Performance and Lived Experiences. – Angouri, J. Kerekes, J. & Suni, M. (toim.) *Language, Migration and In/Exclusion in the Workplace*. S. 95-121. Multilingual Matters. <https://doi.org/10.21832/9781800416956-007>
- Seilonen, M., Suni, M., Härmälä, M. & Neittaanmäki, R. (2016.) Ammatillisen kielitaidon arviointikokeilu terveydenhuollon alalla. – Huhta, A. & Hildén, R. (toim.) *Kielitaidon arviointitutkimus 2000-luvun Suomessa*. AFinLA-e. Soveltavan kielitieteen tutkimuksia (9), s. 110–141.

- Selkeä kieli. Osa 1: Keskeiset periaatteet ja ohjeet. SFS-ISO24495-1:2023.
(Maksullinen.)
- Selkokeskus. selkokeskus.fi. Verkkosivusto.
Selkokielen tarve. (25.8.2021.)
Selkokeskuksen uutiskirje, helmikuu 2024.
- Selkomeedia. Verkkolehti. Mediakonserni Keski-suomalainen.
- Semantic Computing Research Group (SeCo). [Sampo-UI](#). Verkkopalvelu.
[Sampo Model, Data Services, and Series of Semantic Portals](#). Verkkopalvelu.
- Seppälä, T. (2022.) Koulutustaustan ja lähtötaitotason merkitys suomen kielen oppimiselle kotoutumiskoulutuksessa. – *Puhe ja kieli* 42(1), s. 17–44. <https://doi.org/10.23997/pk.119692>.
- Sitra. (2023.) [Megatrendit](https://www.sitra.fi/aiheet/megatrendit/). <https://www.sitra.fi/aiheet/megatrendit/>. Verkkosivu.
- Sorsa, T. (toim. 2020.) [Kestävän väestönkehityksen Suomi. Väestöliiton väestöpoliittinen raportti 2020](#). Väestöliitto.
- Spolsky, B. (2023 [2021]). *Rethinking Language Policy*. Edinburgh University Press.
- Strömmer, M., Suni, M., Ruuska, K. & Ikkänen, P. (2023.) Kielikoulutus valmistamassa monikieliseen työelämään. Language education for multilingual working life. – *AFinLA-teema* 16. <https://doi.org/10.30660/afinla.126727>.
- Suomen kielen tulevaisuus (2009.) [Kielipoliittinen toimintaohjelma](#). Hakulinen, A., Kalliokoski, J., Kankaanpää, S., Kanner, A., Koskenniemi, K., Laitinen, L., Maamies, S. & Nuolijärvi, P. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 7. URN:ISBN: 978-952-5446-40-1.
- Suomen kieli digitaalisella aikakaudella. (2012.) Koskenniemi, K., Lindén, K., Carlson, L., Vainio, M. Arppe, A., Lennes, M., Westerlund, H., Hyvärinen, M. Bartis, I., Nuolijärvi, P. & Piehl, A. Valkoiset kirjat. Meta Net. Springer. Ladattava verkkoversio. <http://www.meta-net.eu/whitepapers/e-book>.
- Suomen kieli sanoo tervetuloa. Toisto-[Menetelmä](#). Verkkosivusto. <https://suomenkielisanootervetuloa.fi/metodi/>.
- Suomen kirjailijaliitto (2023.) [Tulotutkimus 2023](#). Verkkosivu.
- Suomen kirjailijaliiton uutinen (27.9.2023.) [Kirjailijoiden tulot jyrkässä laskussa](#).
- Suomen Kulttuurirahasto. [Selkopolku-hanke](#). Verkkosivu.
- Suomen Kuvalehti* (3.4.2023.) [-30 prosenttia – Näin kirjastoasiointi on muuttunut 2000-luvulla](#).
- suomenopettajat.fi. Verkkosivusto.
- Suomen virallinen tilasto (SVT). Väestöennuste [verkkojulkaisu]. Helsinki: Tilastokeskus.
- Suomen YK-liitto. [Turvallisen tilan periaatteet](#). Verkkosivu.
- [Suomi.fi-sanastot](https://sanastot.suomi.fi/). <https://sanastot.suomi.fi/>. Verkkopalvelu.
- [Suomi lukee 2023. -tutkimus](#). Kirjakauppaliitto. Saatavilla: <https://kirjakauppaliitto.fi/suomi-lukee-2023-tutkimus-suomi-lukee-yha-moninaisemmin/>.
- [Suomi Sujuu](#) -yhteisö. Opitaan suomea yhdessä. Verkkosivusto.

- Suositus ammattikorkeakoulujen yhteisistä kompetensseista ja niiden soveltamisesta (PDF) 2022. Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene. https://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2022/Kompetenssit/Suositus%20ammattikorkeakoulujen%20yhteisiksi%20kompetensseiksi.pdf?_t=1642539572.
- Suuriniemi, S.-M., Ahlholm, M. & Salonen, V. (2021.) Opettajien käsitykset monikielisuudesta: heijastumia koulun kielipolitiikasta. – Ahlholm, M., Piippo, I. & Portankorva-Koivisto, P. (toim.) *Koulun monet kielet – Plurilingualism in the school*. AFinLA-e 13, s. 44–69. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA ry.
- Suvi-verkosto. Verkkosivut. Ammattikorkeakoulujen suomen kielen ja viestinnän opettajat.
- Sylvin, J. (2024.) *Svenskan vid Helsingfors universitet. Språkpolicy, attityder och realiteter*. Nordica Helsingensia 64. Helsingfors universitet. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-84-0097-4>.
- Taidetestaajat.fi. Jotta jokainen kasi voisi tuntea taiteen. Verkkosivusto.
- Tainio, L. & Routarinne, S. (2012.) Kieliopin ymmärtäminen ja kieliopillinen ajattelu. Luokanopettajaopiskelijat lausetta hahmottamassa. – Atjonen, P. (toim.) *Oppiminen ajassa – kasvatustulevaisuuteen*. Joensuun vuoden 2011 kasvatustieteen päivien parhaat esitelmät artikkeleina. Kasvatustieteellinen seura. Kasvatusalan julkaisuja 61. S. 249–265.
- Tallroth, P. (2007.) Kielitaitoa koskevista kelpoisuusvaatimuksista ja niiden merkityksestä viransaannin edellytyksenä. – Leblay, T. & Reuter, M. (toim.) *Valtionhallinnon kielitutkinnot. Språkexamina i reviderad form*. Opetushallitus. S. 16–25.
- Tallroth, P. (2012.) *Kansalliskielistrategia – Valtioneuvoston periaatepäätös*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 4/2012. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Tammaru, T., Kangur, K. & Jauhiainen, J. (2020.) *Virolaiset Suomessa ja heidän paluumuuttoaikeensa*. – *Elo* 5.
- Tammenmaa, C. (2020.) *Usean kielen merkitseminen väestötietojärjestelmään -selvitys*. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2020:8. Helsinki: Oikeusministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-800-4>.
- Tammenmaa, C. & Lunabba, V. (2017.) *Kansalliskielistrategian toimintasuunnitelma*. Oikeusministeriön julkaisu, Selvityksiä ja ohjeita 13/2017. Helsinki: Oikeusministeriö.
- Tammenmaa, C. & Soininen, M. (2015.) *Kansalliskielistrategian väliraportti. Kansalliskielistrategian seuranta sekä hallituskautta 2011–2015 koskevien hallituksen toimenpiteiden toteutuminen*. Oikeusministeriön julkaisu, Selvityksiä ja ohjeita 34/2015. Helsinki, Oikeusministeriö.
- Tampereen yliopisto: *Korko-hanke*. Kohti korkeakoulua. Verkkosivusto.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. *Lasten ja nuorten hyvinvointi -tietopalvelu: koulu-terveyskyselyn ja FinLapset-rekisteriseurannan tuloksia*.

- Tervola, M. (2019.) *Maahanmuuttajalääkärien suomen kielen taito ja kielitaitotarpeet. Erityisalan kielitaidon näkökulma lääkärin työhön*. Tampere: Tampereen yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-1164-3>.
- Tervola, M. & Honko, M. (2023.) *Monikielisten korkeakouluopiskelijoiden kokemuksia pärjäämisestä suomenkielisessä tutkintokoulutuksessa. – Yliopistopedagogiikka 2/2023*. <https://lehti.yliopistopedagogiikka.fi/2023/12/22/monikielisten-korkeakouluopiskelijoiden-kokemuksia-parjaamisesta-suomenkielisessa-tutkintokoulutuksessa/>.
- Teräs, M., & Kilpi-Jakonen, E. (2013.) *Maahanmuuttajien lapset ja koulutus. – Martinkainen, T., Saukkonen, P. & Säävälä, M. (toim.) Muuttajat: Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*. S. 184-202. Helsinki: Gaudeamus.
- Tieteen päivät (11.1.2023.) *Uusi maa, uusi kieli, uusi työ – mikä auttaa alkuun?* (Youtube-livetallenne).
- [Tieteen termipankki](https://tieteentermipankki.fi). tieteentermipankki.fi. Verkkopalvelu.
- Tieteellisten Seurain Valtuuskunta (21.8.2023.) *Ehdotus avointen kotimaisten tiedelehtien rahoitukseksi*.
- Tiililä, U. (2021.) *Texter och offentlig makt – språk och språkvetenskap i samhället. – HumaNetten Nr 46, våren 2021*. Temanummer: *Språk och rätt i teori och praktik*. (Redaktörer.) Ask, S. & Byrman, G. S. 32–55. <https://open.lnu.se/index.php/hn/article/view/2880/2468>.
- Tiililä, U. (2017a.) *Sosiaali- ja terveystieteiden kielen ja kielikäsitteiden varassa. – Latomaa, S., Luukka, E. & Lilja, N. (toim.), Kielitietoisuus eriarvoistuvassa yhteiskunnassa. AFinLAN vuosikirja 2017*. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja n:o 75.
- Tiililä, U. (2017b.) *Johdatus sosiaali- ja hoitoalojen tekstimaailmaan ja niiden tutkimukseen. – Tiililä, U. & Karvinen, K. (toim. 2017.) Elämän ja kuoleman tekstit. Kirjoittaminen sosiaali- ja hoivatyössä*. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 50. https://kaino.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk50/Elaman_ja_kuoleman_tekstit.pdf.
- [Tilastokeskus](https://stat.fi/). <https://stat.fi/>. Verkkopalvelu.
- Tiedote (25.1.2024.) *Väkiluku kasvoi eniten Uudellamaalla vuonna 2023*.
- Tiedote (25.1.2024.) *Maahanmuuttojen määrä ennätysuusi Suomessa vuonna 2023*.
- (20.1.2022.) *Ammatillisesta perustutkinnosta vastavalmistuneiden työllistyminen heikkeni 8 prosenttiyksikköä*.
- Torppa, M., Nurminen, T., Niemi, P., Vasalampi, K., Lerkkanen, M.K., Tolvanen, A. & Poikkeus, A.M. (2021.) *Kirjojen lukeminen tukee luetun ymmärtämisen kehitystä. – Oppimisen ja oppimisvaikeuksien erityislehti NMI-bulletin 29 (3)*. Bulletin_3_2021-E-artikkeli-torppa PDF (bulletin.nmi.fi).
- Traficom. *Erityisryhmien kuljettajakoulutuksen kuvaus*. Verkkosivu.
- Tukea työkielen oppimiseen*. (2023.) Häyrynen, H.– *Husari 1/2023*.

- TurkuNLP: FinGPT-3. Turun yliopisto: Digitaaliset kieliaineistot ja kieliteknologian työkalut; TurkuNLP-tutkimusprojektit. Verkkopalvelu.
- Tyrer, M., Harju-Luukkainen, H. & Aerala, J.-A. (2021). Koontiraportti KOAVA – Kielitieteen oppimisympäristön arviointi varhaiskasvatuksessa 1.10.2016–30.11.2021 (PDF). Opettajankoulutuslaitos. Kasvatustieteiden tiedekunta. Turun yliopisto. Pdf. https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/154322/KOAVA_raportti.pdf.
- Työ- ja elinkeinoministeriö. Tervetuloa Suomeen -opas. Verkkosivusto.
- Ukkola, A. & Metsämuuronen, J. (2023.) *Matematiikan ja äidinkielen taidot alkuopetuksen aikana. Perusopetuksen oppimistulosten pitkittäisarviointi 2018–2020.* Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Julkaisut 1:2023. <https://www.karvi.fi/fi/julkaisut/matematiikan-ja-aidinkielen-taidot-alkuopetuksen-aikana-perusopetuksen-oppimistulosten-pitkittaisarviointi-2018-2020>.
- UNESCO (2003.) *Language Vitality and Endangerment.* Pdf-tiedosto.
- Valkendorff, T. & Vanhatalo, U. (tulossa.) Experiences of using Easy Language in healthcare. A qualitative case study in the Finnish Satasairaala Central Hospital.
- Wallenius, T. (2003.) *Tuomitut vähenemään? Suomalaiset ja lisääntymisen vaikea taito.* Eva. <https://www.eva.fi/blog/2003/09/02/tuomitut-vahenemaan-suomalaiset-ja-lisaantymisen-vaikea-taito/>.
- VALLI = "Toivon, että minua ei jätetä pulaan, vaikka en hallitsisi digiä." Yli 75-vuotiaiden kokemukset digitaalisista sosiaali- ja terveystalvuluista (2023) (PDF). VALLI ry, Ikäteknologiakeskus ja Helsingin yliopisto. <https://www.valli.fi/wp-content/uploads/2023/10/Yli-75-vuotiaiden-kokemukset-digitaalisista-sosiaali-ja-terveyspalveluista.pdf>.
- Valtioneuvosto (2023.) *Avoimesti ajassa – Valtionhallinnon viestintäsuositus 2023.* Valtioneuvoston kanslian julkaisu 2023:11. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-373-9>.
- Valtioneuvoston koulutuspoliittinen selonteko.* (2021.) Valtioneuvoston julkaisu 2021:24. Helsinki: Valtioneuvosto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-622-8>.
- Valtioneuvoston oikeuskanslerin kertomus vuodelta 2018.* Helsinki 2019.
- Valtioneuvosto: *Paremmän sääntelyn toimintaohjelman hankesivu*; vanhempi versio VNK:n julkaisusarja 8-10/2006. *Paremmän sääntelyn toimintaohjelman lausuntotiivistelmä* (PDF).
- Valtioneuvoston selonteko kotoutumisen edistämisen uudistamistarpeista* (2021.) Valtioneuvoston julkaisu 2021:62. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-856-7>.
- Valtioneuvoston selonteko sisäisestä turvallisuudesta.* (2021.) Valtioneuvoston julkaisu 2021:48. Helsinki: Valtioneuvosto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-769-0>.
- Valtioneuvoston termipankki Valter.
- Valtiovarainministeriö. *Digi arkeen -neuvottelukunta.* Verkkosivu.
- Valtiovarainministeriö. *Kuntien tehtävät ja toiminta.* Verkkosivu.
- Valtiovarainministeriö (2020.) *Julkisen hallinnon strategia.* <https://vm.fi/julkisen-hallinnon-strategia>.

- Valvira. Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto 2023. Riittävän kielitaidon osoittaminen. <https://valvira.fi/ammattioikeudet/riittava-kielitaito>.
- Varia. Maahanmuuttajakoulutus. [varia.vantaa.fi](https://www.varia.fi). Verkkosivusto.
- Vartiainen, P. (2019.) *Filippiiniläisten sairaanhoitajien polut Suomeen. Tutkimus oppimisesta ja työyhteisöintegraatiosta kansainvälisen rekrytoinnin kontekstissa.* Tampereen yliopiston väitöskirjat 18. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0937-4>.
- Web Technoloy Surveys W3Tech [viitattu 11.5.2024].
- WEF. *The Global Risks Report 2024*. 19th edition. World Economic Forum. In partnership with Marsh McLennan and Zurich Insurance Group. <https://www.weforum.org/publications/global-risks-report-2024/>.
- Venäläinen, S., Laimi, T., Seppälä, S., Vuojus, T., Viitala, M., Ahlholm, M., Latomaa, S., Mård-Miettinen, K., Nirkkonen, M., Huhtanen, M. & Metsämuuronen, J. (2022.) *Kielellisiä taitoja ja koulunkäyntivalmiuksia. Valmistavan opetuksen ja oman äidinkielen opetuksen tila ja vaikuttavuus -arviointi.* Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Julkaisut 19: 2022. <https://www.karvi.fi/fi/julkaisut/kiellellisia-taitoja-ja-koulunkayntivalmiuksia-0>.
- Vilkama, K. (2011.) *Yhteinen kaupunki, eriytyvät kaupunginosat? Kantaväestön ja maahanmuuttajataustaisten asukkaiden alueellinen eriytyminen ja muuttoliike pääkaupunkiseudulla.* Helsingin kaupungin tietokeskus. Tutkimuksia 2011: 2.
- Virtanen, A. (2017.) *Toimijuutta toisella kielellä. Kansainvälisten sairaanhoitaja-opiskelijoiden ammatillinen suomen kielen taito ja sen kehittyminen työharjoitteluissa.* Jyväskylä studies in humanities. Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7021-5>.
- Vlasov, J., Sarkkinen, T. & Harkoma, S. (2024.) *Laadukkaan varhaiskasvatuksen toteuttaminen vaatii kestäviä poliittisia päätöksiä.* Policy Brief 1:2024. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. https://www.karvi.fi/sites/default/files/sites/default/files/documents/Karvi_Policy-brief_0124.pdf.
- VTV (2018.) = Valtiontalouden tarkastusvirasto (2018.) Tuloksellisuustarkastuskertomus. *Kotoutumiskoulutus.* Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset 15/2018. Helsinki. <https://www.vtv.fi/julkaisut/kotoutumiskoulutus/>.
- Vård och omsorgs college. *Konceptet språkombud och språkombudsrollen.* Verkkosivusto.
- Välämäki, M., Pitkänen, V., Niemi, M. K. & Veijola, R. (2023.) *Kansainväliset osaajat ja Suomi: Mielikuvat, kotiutuminen, työelämä ja tuen tarpeet.* Kansainvälisten osaajien Suomi -tutkimushankkeen loppuraportti. <https://www.e2.fi/hankkeet-ja-julkaisut/julkaisut/ajankohtaista-tutkimustietoa-kansainvalisista-osaajista-suomessa-ulkomaalaiset-tutkinto-opiskelijat-viihtyvat-suomessa-hyvin-silti-lahes-puolet-pitaa-todennakoisena-muuttoa-suomesta-opintojen-jalkeen.html>.
- Ydinasia: Kielellisen saavutettavuuden työkalu sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille. Verkkosivu. ydinasia.humak.fi.

Yle. Ohjelmapalvelu.

- (14.10.2019.) Yle: [Melkein joka toinen suomenkielinen törmää kielimuuriin Pietarsaaren päivystyksessä.](#)
- (29.6.2020.) Yle: [Etälääkäreistä ehkä helpotusta Pietarsaaren ongelmiin – AVI huomautti suomenkielisten lääkäreiden puutteesta päivystyksessä.](#)
- (5.10.2021.) Yle: [Pietarsaassa lääkäreiden kielitaito ei ole vielä riittävä – aluehallintovirasto vaatii lisäselvityksiä.](#)
- (15.10.2021.) Yle: [Asukaskysely: Suomenkieliset viihtyvät entistä huonommin Pietarsaassa – valtaosa ei saa hyvää palvelua omalla kielellään.](#)
- (27.10.2021) Yle: [Suomenkielisten asemaan Pietarsaassa haetaan ratkaisua kieliohjelmalla – yksi konkreettinen toimi voisivat olla tulkit terveystieteiden keskukseseen.](#)
- (19.11.2021.) Yle: [Suomenkielisten määrä on vähentynyt Pietarsaassa viidessä vuodessa yli 600 asukkaalla – kaupunki käynnistää kaksikielisysohjelman.](#)
- (18.1.2022.) Yle: [Aluehallintovirasto vaatii Pietarsaarta korjaamaan päivystyksen kieliongelmat – suomenkielisten palvelu ei ole parantanut.](#)
- Yle: [Kielikoulu.](#)

Yliopistojen opiskelijavalintojen kehittämishanke 2022–2025. Todistusvalinnan pisteytysluonnos 31.3.2023. Pdf-tiedosto.

Yliopistojen rahoitusmalli vuodesta 2021 alkaen (PDF). <https://okm.fi/documents/1410845/4392480/Rahoitusmalli+Yliopistot.pdf/3464a1bc-3272-f5db-7361-acdcb498c661/Rahoitusmalli+Yliopistot.pdf>.

Ylioppilastutkintolautakunta. [Tilastoja ylioppilastutkinnosta.](#) Verkkosivusto.

Äly (9.5.2023.) [Peruskoulunsa päättävien äidinkielen ja kirjallisuuden osaamisessa ei alueellisia eroja.](#) Tiedote. SKS Oppi ja tieto.

ÄOL = Äidinkielen opettajain liitto:

- (14.3.2024.) [ÄOL:n lausunto opetus- ja kulttuuriministeriölle luonnoksesta, joka koskee perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja tuntijaosta annetun asetuksen sekä perusopetusasetuksen muuttamista.](#)
- (27.11.2023.) [Kannanotto peruskoulun äidinkielen ja kirjallisuuden tuntijaosta ja lisätunneista .](#)

Sähköpostit

Ekhroth, A. OKM (19.2.2024.) [Kielellisen tuen työryhmästä.](#)

Vuolasto, J. OKM (8.2.2024.) [Kulttuuripoliittisesta selonteosta.](#)

Oikeusministeriö
PL 25
00023 Valtioneuvosto
www.oikeusministerio.fi

Justitieministeriet
PB 25
00023 Statsrådet
www.justitieministeriet.fi

ISSN 2490-0990 (PDF)
ISBN 978-952-400-141-0 (PDF)